

ЗАРУБЕЖНАЯ ДРАМАТУРГИЯ XX ВЕКА

1
ТОМ

**XX ԴԱՐԻ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ
ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱ**

**I
ՀԱՏՈՐ**

Կազմեց և ծանոթագրեց՝ Ս. Ե. ՓԱՆՈՍՅԱՆ

Գ ր ա խ ո ս՝ ՀՍՍՀ ԳԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության
ինստիտուտի գրական կապերի բաժին

«Ուսանողի գրադարան» մատենաշարի
խմբագրական հանձնաժողով

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ Ս. Ա. (նախագահ), ԱՂԱՅԱՆ Է. Բ.,
ԱՆԱՆՅԱՆ Գ. Գ., ԹԱՄՐԱՋՅԱՆ ՀՐ. Ս., ՂԱԶԱՐՅԱՆ Հ. Մ.,
ՄԿՐՏՉՅԱՆ Լ. Մ.

.

Ք911 XX դարի արտասահմանյան դրամատուրգիա (Ժողովածու) /Երևանի պետ. համալս., Կաղմ. և ծանոթագր.՝ Ս. Ե. Փանոսյան. — Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1983. — Լ. 1. 1983. — 552 էջ.

Ժողովածուն ընդգրկում է նմուշներ XX դարի արտասահմանյան դրամատուրգիայից: Մեկական ստեղծագործությամբ ներկայացված է Յ. Օ' Նիլի, Ու. Սարոյանի, Ք. Ուիլյամսի, Ժ. Կոկտոփի, Ա. Ադամովի, Ժ.-Պ. Սարտրի և Կ. Արեբի դրամատուրգիական ժառանգությունը:

Նախատեսված է ուսանողության և ընթերցող լայն շրջանների համար:

4603020000—17 ՅԻ 19—83
Ք 704(02)—83

ԳՄԴ 84.7ԱՄՆ+84.4Յր+84.5Ճ
ՀԵՅ

ԿԱԶՄՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր դարի արտասահմանյան դրամատուրգիան բնութագրվում է գաղափարական և ոճական ուղղությունների ու հոսանքների բազմազանությամբ: Իրողությունն ինքնին բացառում է գաղափարագեղագիտական տարբեր կողմնորոշումների համակարգված ու ամբողջական ներկայացման հնարավորությունը, մնում է բավարարվել առանձին նմուշների ծաղկաքաղով, որոնք, սակայն, բավականաչափ պատկերացում են տալիս հոսանքի կամ ուղղության հիմնական առանձնահատկությունների մասին:

Այդպիսի մի ծաղկաքաղ է «XX դարի արտասահմանյան դրամատուրգիայի» առաջին հատորը, ուր տեղ են գտել Յուջին Օ' Նիլի «Սերը ծիծիների տակ», Ուիլյամ Սարոյանի «Կոտորածն մանկանց», Թեննեսի Ուիլյամսի «Կատուն շիկացած տանիքին», Ժան Կոկտոյի «Ջայն մարդկային», Արթուր Ադամսվի «Պրոֆեսոր Տարանը», Ժան-Պոլ Սար-

տըրի «Սատանան և տեր աստվածը» և Կորո լերնի «Ամբողջ» պիեսները:

Ստեղծագործությունների ընտրությունը պատմական չէ. դրանք կամ հիշյալ հեղինակների պյուսպործողներն են, կամ նրանց գրական դավանանքի, դրամատուրգիական կոմպեզիլացի ամենախոսում արտահայտությունը: Այլ առումով, թերևս, բացառություն է միայն Ու. Մարոյանի «Կոտորածն մանկամյ» պիեսը, որը թեև չի կարող համեմատվել «Լի սիրտը լեռներում է» և «Ձեր կյանքի ժամանակը» ստեղծագործությունների հետ, բայց նշանակալից երևույթ է ոչ միայն Մարոյանի, այլև ժամանակի ամերիկյան դրամատուրգիայի մեջ:

Հեղինակների մեծ մասը նախկինում չի ներկայացվել հայ ընթերցողին: Ժողովածուում ընդգրկված ստեղծագործությունները առաջին անգամ են թարգմանվում հայերեն: Բացառություն է կազմում Ժ. Կոկտյի, «Ջայն մարդկայինը», որի ռուսերենից կատարված մեկ այլ թարգմանություն նախկինում տպագրվել է մամուլում: Բացի Կորո Արեի «Ամբողջ» պիեսից, բոլոր թարգմանությունները կատարվել են բնագրերից:

ՅՈՒՋԻՆ ՕՆԻԼ

ՍԵՐԸ ԾՓԻՆԵՐԻ ՏԱԿ

(դրամա երեք գործողությամբ, տասներկու պատկերով)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԷՆՐԱԻՄ ՔԵՐԸՔ

ԷՔԻՆ

ՍԻՄԵՈՆ

ՓԻՔԵՐ

ԱՔՐԻ ՓԵՔՆԸՄ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՂՋԻԿ, ԵՐԿՈՒ ԱԳԱՐԱԿԱՏԵՐ, ԶՈՒԹԱԿԱԼԱՐ, ՇԵՐԻՆԻ և ուրիշներ
հաշտեցնողներով:

Պրամայի բոլոր գործողությունները տեղի են ունենում 'Նյու-Ինգլանդում', 1850 թվականին, Քեբլթի ագարակատան ներսում և բակում:

Տան դիմաց քարե երկար պարիսպ է ձգվում, որի մեջ-տեւում վայտե մեծ դուռն է: Այնտեղից կարելի է գյուղի ճանապարհ դուրս գալ: Ագարակատունը բարձրք վիճակում է, միայն փոքր-ինչ սպիտակեցնելու կարիք է զգացվում: Պատերին՝ մոալ գորշություն, իսկ փակոցափեղկերն արդեն ներկաթափվել են: Տան երկու կողմերում վիթխարի ծփիներ կան, որոնց ճյուղերը խոնարհվել են տանիքին: Ծառերն, ասես, պատսպարել են ագարակատունը, բայց ընկճված տեսք ունեն: Չարագուշակ մայրություն ու նախանձոտ մտահոգություն կա ծփիների կերպարանքում: Նրանք թաքցնում են իրենց մտերմությունը զարհուրելի տանտիրոջ հետ: Ծղփիները ինքնամոռաց ու հոգնաբեկ կանանց պես ծփում ստիներները, մազերն ու ձեռքերը փարել են տանիքին: Երբ անձրևում է, նրանց արցունքները միալար կաթկթում են տանիքին, հետո, հոսելով ներքև, չորանում զլաքարերի մեջ: Պարսպի փայտե դռան մոտից նեղլիկ մի ճանապարհ է վազում ագարակատան աջ կողմը՝ դեպի առմուտք: Մեր դիմացի պատին՝ երկու պատուհան: Ներքևի հարկում՝ երկու ավելի մեծ պատուհան: Վերին հարկինը Քեբլթի ննջասենյակի պատուհաններն են, իսկ ներքևինը՝ եղբայրներինը: Առաջին հարկի ձախ կողմում խոհանոցն է: Աջում՝ հյուրասենյակը, որի պատուհանների վարագույրները միշտ իջեցված են:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Ագարակատան բակը: 1850 թ. նոր սկսվող ամռան մայրամուտը: Քամի չկա, բոլորովին խաղաղ է շուրջը: Երկինքը մթնում է, բայց ծփիների կանաչ կատարները փայլվում են

ուսկեշող մայրամուտից: Ագարակատունը ստվերի մեջ է:

Դուռը բացվում է, և Էրին Քեքըթը իջնում է աստիճաններով, քայլում է պարսպի մոտով, նայում է աջակողմյան ճամապարհին: Նրա ձեռքին մեծ զանգ կա, որը տարուբերվելով, խուլ դողանջում է: Էրինը ձեռքերը դնելով գոտկատեղին՝ աչքերը հառում է երկնքին: Մտահոգ հառաչում է ու զգուշավոր գնահատանքով կամացուկ բացականչում:

ԷԲԻՆ.— Տեր Աստված... ինչ մաքուր է ու սիրուն... (Գլուխը խոնարհում է, խոժոռադեմ նայում շուրջը: Էրինը քսանհինգ տարեկան է, բարձրահասակ ու ջլուտ: Դեմքը գեղեցիկ է, սակայն ռխակալ ու զգուշավոր արտահայտությամբ: Սև աչքերը գերեվարված, կատաղի գազանի սւշքերի են նման: Ամեն օր նա իրեն զգում է, ասես, վանդակում և ուզում է դուրս ճողոպրել: Էրինի արտաքինում վայրագ, զսպված կեանքակություն կա: Սև, գանգուր մազեր, նուրբ ուրվագծված մոտրե: Հագին՝ քաթանե շորեր:

Զգվանքով թքում է գետնին, հետո շրջվում ու նորից տոմ է մտնում:

Սիմեոնն ու Փիթերը բակ են մտնում: Դաշտից են գալիս: Նրանք բարձրահասակ տղամարդիկ են ու Էրինից ավելի տարիքով: Սիմեոնը երեսունինը, իսկ Փիթերը երեսունյոթ տարեկան է, ավելի մարմնեղ, դեմքի բութ ու պարզամիտ արտահայտությամբ, բայց գործնականում՝ համեմատաբար խորամանկ: Նրանց ուսերը փոքր-ինչ կուչ են եկել ագարակում երկար տարիների տաժանակիր աշխատանքից: Ծանրորեն քայլում են հստատ մերթափանցող ունեցող ցեխակոլոլ կոշիկներով: Եղբայրների շորերին, դեմքերին, ձեռքերին, մերկ արմուկներին ու կոկորդներին՝ ցեխի հետքեր: Նրանցից հողաբույր է տարածվում: Երկու եղբայրները մի պահ կանգնում են տան դիմաց և, ասես, իրար հետ պայմանավորված կրթնելով իրենց բահերին՝ աչքերը լուռ հառում են երկնքին: Հուսահատ ու ընկճված են: Երբ նայում են երկնքին, հայացքներն ավելի արտահայտիչ են դառնում:

ՍԻՄԵՈՆ (դժկամորեն).— Մաքուր է:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը:

ՍԻՄԵՈՆ (անսպասելիորեն).— Տեսնուք տարի առաջ:

ՓԻՓԻՆՆ՝ Ի՞նչ...

ՍԻՄԵՈՆ՝ Տե՛ղք: Կին: Մեռավ:

ՓԻՓԻՆՆ՝ Միշտ որ... մոտոցիկ էի:

ՍԻՄԵՈՆ՝ Ես... մեկ մեկ նկշում եմ... Ու մի տեսակ ինձ մեճակ եմ բլում Երկար, ձիոս պոչի պես մազեր ունե՛ր... Ոսկու պես պոփե՛ս.

ՓԻՓԻՆՆ՝ Դե՛ լավ... Ուս մեռած է: (Սա անտարբեր է արտասանում: Կարճատև դադարից հետո): Սա՛մ, տե՛ս, արևմուտքում ոսկի կա:

ՍԻՄԵՈՆ՝ (տակավիճ մայրամուտի ազդեցության տակ: Տարտամոքեն).— Երկինքը շողում է ոսկու պես...

ՓԻՓԵՐ՝— Հա, ինչպես ասում են, դա ոսկու ճշման է: (Սաստկացող հուզմունքով): Եթե երկնքում ոսկի կա, արևմուտքում... արևմուտքում էլ ոսկի կա... Ոսկե դարպասներ... Կալիֆոռնիա՛... Գետնին շաղ տված ոսկիներ... Ոսկե դաշտեր...

ՍԻՄԵՈՆ՝ (իր հերթին հուզվելով).— Այնտեղ դաշտերում քարերի փոխարեն ոսկի է շաղ տված: Մնում է միայն հավաքե՛ս ու հավաքե՛ս... Ոսկի... Սողոմոն Իմաստունի՞ գանձերի պես:

Մի պահ եղբայրները շարունակում են ճայել երկնքին, ապա գլուխները կախում են:

ՓԻՓԵՐ՝ (հեզմող դժկամությամբ).— Ա՛հ... Իսկ այստեղ, մեր դաշտերում քարերից բացի ուրիշ բան չկա: Քարեր ու միայն քարեր: Իսկ մենք, քարերը հավաքելով, տարիներ շարունակ պատ ենք շարում: Նա, դու, ես, Էրինը, քարը քարին դնելով, պարիսպ ենք շինում, որ մեր հայրը մեզ փակի դրա մեջ: Աշխատել ենք ուժասպառ լինելով: Մեր տարիները քամուն ենք տվել: (Ըմբոստացած ոտքը գետնին է խփում): Փտել ենք, որ պարարտանյութ դառնանք նրա ցորենի համար: (Կարճատև դադար): Հա՛... որ նա լավ հարստանա...

ՓԻՓԵՐ՝— Եթե Կալիֆոռնիայում աղքատ վարուցանք անեինք, ակոսների մեջ ոսկու կոշտեր կգտնեինք:

ՍԻՄԵՈՆ՝— Կալիֆոռնիան համարյա թե աշխարհի մյուս ծայրին է, լավ իմացիր: Մենք դա պետք է հաշվի առնենք:

ՓԻՓԵՐ՝ (դադարից հետո).— Ինձ համար դժվար է թողնել այս բոլորը: Ախր քրտինք ենք թափել: (Դադար: Էրինը խոհանոցից համում է գլուխը և ուշադիր լսում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Հա՛... (Գաղար): Ո՞վ գիտի, երևի նա շուտով մեռնի:
ՓԻԹԵՐ (երկմտանքով).— Ի՞նչ իմանաս:

ՍԻՄԵՈՆ.— Բայց ի՞նչ գիտես, որ հիմա մեռած չի:

ՓԻԹԵՐ.— Ի՞նչ իմանաս:

ՍԻՄԵՈՆ.— Երկու ամիս կլինի գնացել է, ոչ մի լուր չկա:

ՓԻԹԵՐ.— Այսօրվա պես մի իրիկուն կառքը լծեց ու Արևմուտք
քշեց: Զարմանալու բան է: Երեսուն տարի նա այս ագարա-
կից դուրս չէր եկել: Միայն մի անգամ, երբ գնաց գյուղ ու
Էբինի մոր հետ ամուսնացավ: (Գաղար: Խորամանկորեն):
Ասում եմ, արի նրա մասին լուր տարածենք, թե խելքը թոցը-
րել է: Դատարանը կապացուցի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ձեռն հավատա: Նա իսկույն դատավորների հետ իր
գործը կտեսնի: (Գաղար): Ստիպված պիտի սպասենք, մին-
չև... գրողի ծոցը գնա:

ԼԲԻՆ (չարությամբ ծիծաղելով).— Լսիր, քո հորը... (Սիմեոնն ու
Փիթերը վախից ցնցվում ու սկեռվում են Էբինին: Վերջինս
ժպտում, բայց իսկույն էլ խոժոռվում է): Ես աղոթում եմ, որ
նա մեռնի: (Սիմեոնն ու Փիթերը դեռ աչքերը չեն կտրել նը-
րանից: Էբինը շարունակում է չարությամբ): Մաշը պատրաստ
է:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Ըհր...

ԼԲԻՆ (նայելով երկնքին).— Արևը մայր է մտնում: Ինչքան սի-
րուն է...

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Ըհը...

ԼԲԻՆ (նայելով երկնքին).— Արևը մայր է մտնում: Ինչքան սի-
րուն է...

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Հա... Այնտեղ՝ արևմուտքում
ոսկի կա...

ԼԲԻՆ.— Հա՛... (Մատնացույց անելով): Այնտե՛ղ... Բլրալանջի
արոտավայրո՞ւմ:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Ձե, Կալիֆոռնիայում:

ԼԲԻՆ.— Որտե՛ղ... (Անտաքեր նայում է նրանց, հետո ծոր տա-
լիս).— Դե լա՛վ, մաշը պաղալ: (Վերադառնում է խոհա-
նոց):

ՍԻՄԵՈՆ (լիզում է շրթունքները).— Ես լավ սոված եմ...

ՓԻԹԵՐ (հոտոտելով).— Խոզապուխտի հոտ եմ առնում:

ՍԻՄԵՈՆ (քաղցածի գնահատությամբ).— Խոզապո՛ւխտ է, խոզապո՛ւխտ...

ՓԻԹԷՐ (նույն տոնով).— Խոզապո՛ւխտ է, խոզապո՛ւխտ...

Թներն իրար ուսով գցած, եղբայրները քայլում են երկու մղտերիմ եզների պես՝ իրենց իրիկվա արտուն անելու։ Ապա անհետանում են ագարակատան աջ կողմում։ Բացվող ու փակվող դռան ձայն։

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Երկինքը մթնում է։ Աղջամուղջը աստիճանաբար թանձրանում է։ Քեբըթի ագարակատան խոհանոցն է երևում։ Կենտրոնում՝ մայրի փայտից սեղան, աջ անկյունում՝ վառարան, չորս կոպիտ աթոռներ, իսկ սեղանին՝ երկարավուն մոմ։ Խորքի պատին մեծ տախտակ, որի վրա նկարված է նավ՝ բոլոր առագաստները բաց։ Թավ տառերով գրված է «ԿԱԼԻՖՈՐՆԻԱ»։ Խոհանոցի սպասքը կախված է պատին ամրացված մեխերից։ Ամեն ինչ մաքուր է ու կանոնավոր, բայց մթնոլորտն ավելի շատ զորանցային խոհանոց է հիշեցնում։

Սեղան է գցված երեք հոգու համար։ Սեղանին՝ հացի նկանակ ու ջրով լի կուծ։ Էբինը վառարանի վրայի կաթսայից խաշած կարտոֆիլ ու խոզապուխտ է հանում։ Փիթերն ու Սիմեոնը, թներն իրար ուսով գցած, թրմփում են աթոռին։ Ավագ եղբայրները, ինչպես միշտ, խժռում են վայրի գազանների պես։ Էբինը, առանց ախորժակի հացը ծամելով, ներողամիտ անբարյացակամությամբ նայում է նրանց։

ՍԻՄԵՈՆ (անսպասելիորեն դիմելով Էբինին).— Լսիր... բայց դու այդ բանը պիտի չասեիր։

ՓԻԹԵՐ.— Բացի այդ, ճիշտ չես ասում։

ԷԲԻՆ.— Ի՞նչը։

ՍԻՄԵՈՆ.— Թե... իբր աղոթում ես, որ նա մեռնի։

ԷԲԻՆ.— Հա՛... Ի՞նչ է, իսկ դուք չե՞ք աղոթում։

ՓԻԹԵՐ.— Ախր նա մեր հայրն է։

ԷԲԻՆ (դժկամությամբ).— Բայց ոչ իմը։

ՍԻՄԵՈՆ.— Եթե մորդ մասին այդպես խոսեն, կթողնե՛ս։ Հա՛-հա՛-հա՛... (Հեզմանով քրքշում է։ Փիթերը ծպտում է)։

ԷԲԻՆ (գույնը գցած).— Ես ուզում էի ստել... որ... ես... նրանից
չեմ: Նա իմ հայրը չի... Ես նրա տղան չեմ...

ՓԻԹԵՐ (չորությամբ).— Սպասիր... կհասնես նրա տարիքին, նոր
կերևա:

ԷԲԻՆ (չափազանց հուզված).— Ես մորս եմ քաշել... յուրաքան-
չյուր կաթիլ արյունով... (Դադար: Նրանք անտարբեր նայում
են Էբինին):

ՓԻԹԵՐ (ինչ-որ բան հիշելով).— Հա՛... Մայրդ բարի էր իմ ու
Սամի նկատմամբ... Ծառ բարի մերացու էր:

ՍԻՄԵՈՆ.— Նա բոլորի նկատմամբ էր բարի:

ԷԲԻՆ (չափազանց հուզված ոտքի է կանգնում, կաշկանդված զըլ-
խով է անում: Կմկմալով).— Ես... ը... շնորհակալ եմ... Ես
նրանն եմ... մորս ժառանգը... (Ծփոթված նստում է):

ՓԻԹԵՐ (դադարից հետո: Դժկամորեն).— Մայրդ նույնիսկ նրա
նկատմամբ էր բարի:

ԷԲԻՆ (տաքանալով).— Դրա համա՞ր սպանեց...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ոչ մեկը մարդ չի սպանում: Ինչ-որ պատճառ կա, որ
մարդուն սպանում է: Հասկացա՞ր ով է սպանում:

ԷԲԻՆ.— Զե՛ որ նա մայրիկին ստրուկի պես աշխատացնելով
մեկըրեց...

ՓԻԹԵՐ.— Մեր հայրը իրեն էլ է մեղցնում, ինձ էլ, Սամին էլ,
քեզ էլ... Պարզապես մեզանից ոչ մեկը չի մեռել... դեռ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ինչ-որ բան կա, որից նա տանջվում է ու մեզ էլ իր
հետ է տանջում:

ԷԲԻՆ (վրեժխնդրությամբ).— Լաա՛վ... ես մի օր նրան ցույց կը-
տամ... (Հետո հեզմանքով): Դու ասացիր մի բան կա՛... Ի՞նչ
կա...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ի՞նչ իմանաս:

ԷԲԻՆ (հեզմանքով).— Երևի նույնը, ինչը ձեզ Կալիֆոռնիա է
քաշում: (Եղբայրները զարմացած նայում են Էբինին): Հա,
լսել եմ դուք... (Կարճատև դադարից հետո): Բայց ոչ մի ան-
գամ էլ Կալիֆոռնիայի ոսկե դաշտերը չեք գնա...

ՓԻԹԵՐ.— Ի՞նչ իմանաս:

ԷԲԻՆ.— Իսկ որտեղի՞ց փող կճարեք:

ՓԻԹԵՐ.— Ուտքով... ուտքով կգնանք: Մինչև Կալիֆոռնիա անտա-
նելի ճանապարհներ են, բայց որ հաշվես, թե ինչքան ենք

այս ագարակում քայլել... Որ այդ քայլերը հաշվես, լուսին էլ կհասնենք...

ԷԲԻՆ.— Հա: Բայց դեռ երկու մղոն էլ չանցած, հնդիկները ձեր կաշվից տիկ կհանեն:

ՍԻՄԵՈՆ (մոռյված).— Վախեցիր մե՛նք նրանց կաշվից տիկ չհանենք:

ԷԲԻՆ (որոշակիորեն).— Դե՛, հարցը ճանապարհածախսը չի: Դուք սխտը է սպասեք, մինչև ագարակից ձեր բաժինն ստանար... եթե աստված տա, որ ձեր հայրը շուտ մեռնի:

ՍԻՄԵՈՆ (դադարից հետո).— Իսկ մենք մեր բաժինն ունենք:

ՓԻԹԵՐ.— Երկու երրորդը մերն է:

ԷԲԻՆ (բարկացած ընկրկելով).— Դուք ագարակից ոչ մի մաս էլ չունեք: Ագարակը մորս էր, ձեր հայրը գողացավ: Հիմա մայրիկը մեռած է, ուրեմն, ագարակն էլ իմն է:

ՍԻՄԵՈՆ (ծաղրանքով).— Դրանք հայրիկին ասա, հենց որ գա: Մեկ դուլարի վրա գրազ եմ գալիս, նա կծիծաղի... կյանքում ստաջին անգամ կծիծաղի... Հա՛-հա՛-հա՛... (Միծաղում է, բայց ոչ լիաթոք):

ՓԻԹԵՐ (եղբոր պես ծիծաղելով).— Հա՛-հա՛-հա՛...

ՍԻՄԵՈՆ (դադարից հետո).— Բայց... Էբի՛ն, ինչո՞ւ ես այդպես խոսում: Կարծես, մենք քո աչքի փուշը լինենք:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը...

ԷԲԻՆ.— Հա՛... (Անսպասելիորեն բռնկվելով): Իսկ ինչո՞ւ ոչ մի անգամ չէիք պաշտպանում մորս, երբ ձեր հայրը, նրան տանջամահ անելով, գերեզման ուղարկեց... գոնե հոգու վարձք կլիներ ձեզ համար այդ բարության դիմաց: (Երկարատև լռություն: Եղբայրները զարմացած նայում են Էբինին):

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք վար էինք անում:

ՓԻԹԵՐ.— Գոմաղք էինք փոում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ծառ էինք էտում:

ՓԻԹԵՐ.— Մոլախոտ էինք մաքրում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Հունձ էինք անում:

ՓԻԹԵՐ.— Կով էինք կթում:

ԷԲԻՆ (խստորեն ընդհատելով).— Ու քարը քարին դնելով... պատ էիք շարում... այնքան, մինչև ձեր սրտերն էլ քարացան:

ՍԻՄԵՈՆ (չոր).— Մենք ժամանակ չենք ունեցել մորդ օգնելու:

ՓԻԹԵՐ (Էբինին).— Երբ մայրդ մեռավ, դու տասնհինգ տարե-

կան էիր ու տարիքիդ համեմատ բալականին հաղթանդամ:
Ինչո՞ւ ինքդ չէիր պաշտպանում հարազատ մորդ:

ԷԲԻՆ (խստորեն).— Ես հիմա եմ զգում մորս տառապանքը: (**Դա-
դարից հետո՝ ցածր ձայնով**): Հիմա, երբ նա չկա... Երբ նրա
փոխարեն ճաշ եմ եփում կամ մյուս գործերն անում, նոր եմ
հասկանում նրա տանջանքը: Մայրիկը երբեմն գալիս է, որ
իմձ օգնի... Կարտոֆիլն է խաշում, խոզապուխտը տապա-
կում... Գալիս է, կարկանդակն է թխում... Հոգնած, շատ հոգ-
նած է նա... Հետո կրակն է խառնում, մոխիրն է տանում
թափում... Ծխից նրա աչքերը արցունքոտ են, և նա արտա-
վում է արյունոտ արցունքներով... Մայրիկը երեկոները գա-
լիս, կանգնում է վառարանի մոտ... Նա չի կարողանում քնել
ու հանգստանալ: Չի կարողանում հանգիստ մնալ... չի կա-
րողանում ազատ մնալ նույնիսկ իր գերեզմանում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Նա ոչ մեկին չէր գանգատվում:

ԷԲԻՆ.— Մայրիկը այնքան հոգնած էր լինում... Նա միշտ հոգ-
նած էր ու շատ զբաղված և ժամանակ չունեք գանգատվելու:
Հիմա իմացա՞ք, ինչ է արել ձեր հայրը... (**Կրքոտ վրիժառու-
թյամբ**): Բայց վաղ թե ուշ ես վրեժս կլուծեմ նրանից... Հիմա
կարող եմ բաներ ասել, որ այն ժամանակ չէի համարձակ-
վում. Թորերիս մեջ ինչքան շունչ կա, կգոռամ, մարդկանց
կսպտսեմ ձեր հոր արածների մասին... Ու... մայրիկը... մայ-
րիկը մի քիչ կքնի, կհանգստանա իր գերեզմանում: (**Նորից
նստում է մտասուզված: Եղբայրները տարօրինակ հետաքրք-
րբասիրությամբ նայում են նրան**):

ՓԻԹԵՐ (լռություներից հետո).— Բայց... Սա՛մ, ինչ ես կարծում,
մեր հայրը ո՞ր գրողի ծոցը գնաց:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ինչ իմանաս: Հագած-կապած նստեց կառքն ու քը-
շեց-գնաց: Երկարապուշ մատակը փայլվում էր արևի տակ:
Նա մտրակում էր ու գոռում: Լավ հիշում եմ: Նոր էի արտը
ակոսել, վերջացրել... Գարուն էր, մայիս ամիսը: Արևը մայր
էր մտնում, արևմուտքը ոսկեգույն էր, և հայրիկը կառքը քը-
շեց այնտեղ... Գոռացի՝ «Ո՛ւր ես գնում, պա՛ռ»: Մի վայրկյան
կանգնեց դարպասի մոտ: Նրա ծեր, օձի աչքերը փայլում էին
արևից: Ոճց որ մի կուժ վիսկի խմած լինեք: Իսկ նա, ջորու
պես ժպտալով, ասում է. «Չփախչեք, մինչև ետ գամ...»:

ՓԻԹԵՐ.— Այ թե կգժվի հա... եթե իմանա, որ Կալիֆոռնիա ենք ուզում գնալ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Հա'... Իսկ ես ոչինչ չասացի: Եթե անառակը հանկարծ սկսեց լեզուն շաղ տալ, թե՛ «Այսօր ամբողջ օրը լսեցի հավերի կլկլոցը, արթորների ծողրոտություն, կովերի ու ցուլերի քառաչը, նրանց տրորվելը աչքբան... մինչև չդիմացա... Գարուն է, ու ինձ շա՛ն պես վառ եմ զգում... Գրո'ղը տանի, ոնց որ չորացած ընկուզենի լինեմ... Տկլոր, չորացած ընկուզենի, որ դատապարտված է վառվելու...»:

Հետո ես մի քիչ հուսահատվեցի, երբ ծեր անառակը ուրախացած ասաց. «Բայց եթե ուշանամ, մտքներովդ չանցնի, թե մեռել եմ: Երգվել եմ հարյուր տարի ապրել, որպեսզի դուք նախանձից մեռնեք: Ականջներիդ օղ արեք, ես հարյուր տարի ապրելու եմ... Իսկ հիմա գնում եմ մարգարեների պես Լևտոն խորհուրդն իմանալու... գարնանը: Իսկ դո'ւ... դո'ւ..., — ասում է ինձ, — գնա՛ քո վարուցանքին»: Ու կառքը քշելով, երգելով գնաց: Կարծեցի խմած է, թե չէ... չէի թողնի, որ գնար:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Չէիր կարող: Դու վախենում ես նրանից: Չեր հայրը ավելի ուժեղ է, քան դուք երկուսդ միասին:

ՓԻԹԵՐ (հեզմունքով).— Իսկ դու... երևի Սամսոնն⁴ ես հա'...

ԷԲԻՆ.— Ես կուժեղանամ: Զգում եմ, որ մեջս մի բան զորանում է... Աճում է, աճում ու մի օր կպայթի: (Տեղից ելնելով՝ հագնում է բանկոնն ու դնում գլխարկը: Եղբայրները լուռ հետևում են նրան: Ժպտում են բարյացակամորեն: Էբինը ամաչելով խուսափում է նրանց հայացքներից): Գնամ մի քիչ հանգըստանամ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Գյո'ղ ես գնում:

ՓԻԹԵՐ.— Հա'...

ՍԻՄԵՈՆ.— Մինի մո'տ:

ԷԲԻՆ (վճռական).— Հա':

ՓԻԹԵՐ (ծաղրելով).— Բարելոնի պոռնիկի'ն ես ուզում տեսնել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Տեսնո՞ւմ ես, քո մեջ ցանկությունն է աճում, ոչ թե ուժը:

ԷԲԻՆ.— Նա սիրում է ու մաքուր:

ՓԻԹԵՐ.— Սիրում էր ու մաքուր քսան տարի առաջ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Որ եզն էլ քսվի ու նոր շորեր հագնի, գեղեցկութիւն կդառնա:

ԷՔԻՆ.— Նա քառասուն տարեկան չկա:

ՓԻԹԵՐ (հուսահատ).— Եթե չկա, ուրեմն մոտ է քառասունին...

ԷՔԻՆ (հուզված).— Ի՞նչ գիտես:

ՓԻԹԵՐ.— Ախր գյուղում բոլորը... Սամը եղել է նրա հետ... հետո ես...

ՍԻՄԵՈՆ.— Հայրիկն էլ: Նա առաջինն էր...

ԷՔԻՆ.— Հայրի՛կը...

ՍԻՄԵՈՆ (ժպտալով).— Ըհը: Մենք մազեմազ նրան ենք քաշել:

ԷՔԻՆ (բարկացած).— Դա արդեն շատ եղավ: Ինչ որ բան է աճում մեջս ու շուտով կապաթի... (Կոպտորեն): Ես Միհիի քիթումս ուրիշ կշարդեմ:

ՍԻՄԵՈՆ (Փիթերին աչքով անելով ու ծոր տալով).— Բա ի՞նչ... Բայց գիշերը տաք է... սիրուն... Հավատա, հենց որ տեսնես Միհիին, խփելու փոխարեն կհամբուրես:

ՓԻԹԵՐ.— Հա, բա ո՞նց... (Նրանք խոսքոտ հոհում են: Էրիմը դուրս է գնում՝ ետևից շրխկացնելով դուռը: Հետո լսվում է մուտքի դռան շրխկոցը: Էրիմը դուրս է գալիս ագարակատան բակ, կանգնում է, աչքերը հառելով երկնքին):

ՍԻՄԵՈՆ (նայելով Էրիմի ետևից).— Ոնց որ հոր քթից թռած լինի:

ՓԻԹԵՐ.— Հա:

ՍԻՄԵՈՆ.— Կտեսնես, շան պես իրար միս են ուտելու:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը: (Լռությամբ: Երկուսն էլ հորանջում են): Մի տարի հետո երևի Կալիֆոռնիայում լինենք:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ըհը: (Դադար: Նորից հորանջում են): Գնանք քնելու: (Փչում, հանգցնում է մոմը: Դուրս են գնում խորքի դռներից: Բակում Էրիմը ձեռքերը կարկառում է երկինք):

ԷՔԻՆ.— Աստղերը ելան... Ահա իմ աստղը, Սամինը, Փիթերին... նրա՛նը... Ա՛յ այնտեղ՝ գյուղի վերևում, Միհիինն է... Բոլորը նույն երկնակամարում... Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե համբուրեմ Միհիին: Նա այս գիշերվա պես քնքուշ է ու սիրուն: Աչքերը շողշողում են այս աստղերի պես, շուրթերը տաք են, թևերը վառվում են, և մարմինը նոր վարած հողի պես բուրում է: Նա մաքուր է ու սիրուն... Ամենակարո՛ղ Աստված, նա մաքուր է ու սիրուն և ինձ չի հետաքրքրում, քանի ան-

գամ և մեղանշել... Գալսթան ինձ հանդիպելը, ինչ որ հետ է եղել: Տե՛ր Աստված, չե՞ որ ես էլ եմ մեղավոր, չե՞ որ բուլլու եմ մեղավոր Քո ստեղծ... Տե՛ր Ամենակարող, չե՞ որ դա բայցք մեղանշում է...

(Մեծ քայլերով գնում է ձախակողմյան ճանապարհով):

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

Մթամած առավոտ: Արևը դեռ չի ծագել: Զախ կողմից երեվում է Էբինը, խարխափելով ու հայհոյելով մտնում է ագարակատուն:

ԼԵՒԻՆ.— Գրողի տարած ծեր անատակ... (Լսվում է առնուտքի դռան ձայնը: Երբ բարձրանում է աստիճաններով, բեմում լռություն է, հետո՝ եղբայրների ճնջարանի դռան աղմկոտ թակոց): Վեր կացե՛ք...

ՍԻՄԵՈՆ (ցնցվելով).— Ո՛վ է...

ԷԲԻՆ (աղմուկով բացում է դուռը ու ներս մտնում: Ձեռքին վառվող մոմ է: Ննջասենյակը լուսավորվում է: Ցածր տանիքով ձեղնահարկ է այդ ճնջասենյակը, ուր կարելի է ուղիղ կանգնել միայն խորքի պատի մոտ: Սիմեոնն ու Փիթերը երկտեղանոց մահճակալի վրա են: Էբինի մահճակալը մյուս կողմում է: Էբինը խորամանկ ու չարակամ ժպտում է).— Ես եմ...

ՓԻԹԵՐ.— Դժոխքի կրակի՞ց պրծար, ի՞նչ է:

ԷԲԻՆ.— Նոր բուն եմ լսել: (Հեզմանքով քրքշում է):

ՍԻՄԵՈՆ.— Չղիմացա՛ր միևեկ արթնանայինք:

ԷԲԻՆ.— Դե, արդեն լույսը բացվել է: (Բարկացած): Նա գնացել է, նորից ստուգացել:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (զարմացած ու բարկացած).— Հայրի՛նք...

ԷԲԻՆ.— Նոր կին է ճարել... երեսունհինգի մոտ... Հետո, ասում են, սիրուն է:

ՍԻՄԵՈՆ (բարկացած).— Սուտ է:

ՓԻԹԵՐ.— Ումի՞ց ես իմացել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Քեզ հաստատ ձեռ են առել:

ԷԲԻՆ.— Ինձ հիմարի տե՛ղ եք դնում... Ախր ամբողջ գյուղն է այդ մասին խոսում: Նյու Դոուլրի քարոզիչը... Նա է մեր տերտերին ասել: Մեր նոր մայրիկն, ուրեմն, Նյու Դոուլրում

է ապրում: Տես է, ուր է հասել ծեր անառակը:
Փիթեր (իջնում է մահճակալից: Զարմացած).— Հը՛մ...
Սիմեոն.— Վա՛...

ԼԻԻՆ (նստելով մահճակալին՝ խոժոռված ու ատելությամբ).—
Բա նա դժոխքից պրծած սատանա չի՞... Նա թքել է մեր բո-
լորի վրա ու դիտմամբ է այդ բանն արել: Գրո՛ղի տարած
պատալ ջորի...

Փիթեր (դադարից հետո).— Հիմա արդեն ագարակը այդ կնոջը
բաժին կհասնի:

Սիմեոն.— Ըհը: (Դադար: Տխուր ձայնով): Հա: Եթե ամուսնա-
ցել են...

Փիթեր.— Մեր ջգրու է ամուսնացել: (Դադար: Հետո համոզիչ
ձայնով): Սա՛մ, չէ՞ որ Կալիֆոռնիայում ոսկու դաշտեր կան...
Տեսնո՞ւմ ես, այստեղ մնալուց այլևս օգուտ չկա:

Սիմեոն.— Ես էլ եմ այդպես մտածում: (Հետո վճռականորեն):
Ուրեմն, վերջ: Հենց լույսը բացվի, գնում ենք:

Փիթեր.— Համաձայն եմ:

ԼԻԻՆ.— Երևում է՝ ոտքով եք ուզում գնալ, հա՛:

Սիմեոն (հեզմելով).— Եթե մեզ թևեր բուսնեին, թռչելով կզը-
նայինք:

ԼԻԻՆ.— Իսկ չէի՞ք ուզի նալով... նալով գնալ: (Քրքրում է զըր-
պանները, ստորված մի թուղթ է հանում): Ահա: Եթե այս
թուղթը ստորագրեք, նավով կգնաք: Վաղուց գրել, պահում էի
մոտա: Սպասում էի, հենց որ գնալու լինեք՝ ցույց տամ: Այս-
տեղ գրված է, որ ամեն մեկդ երեք հարյուր դոլլար կստա-
նաք, եթե համաձայնեք ագարակի ձեր բաժինը ինձ վաճա-
ռել: (Եղբայրները կասկածանքով նայում են թղթին: Դադար):

Սիմեոն (զարմացած).— Քանի որ մեր հայրն ամուսնացել է,
ուրեմն ագարակը... այդ կնոջն է...

Փիթեր.— Խոսքը մեր մեջ, որտեղի՞ց քեզ այդքան փող:

ԼԻԻՆ (խորամանկորեն).— Գիտեի որտեղ է պահված... Մայրիկն
էր տեղն ասել: Նա քանի տարի գիտեր տեղը, բայց սպասում
էր... Դրանք մայրիկի փողերն են: Ձեր հայրը դիզել է նրա
ագարակից: Փողերը դիզել է մորս աշխատանքով: Իսկ հի-
մա... Օրենքով բոլոր փողերն իմն են:

Փիթեր.— Իսկ որտե՞ղ է պահված:

ԼԻԻՆ.— Այնպիսի մի տեղ, որ առանց ինձ չեք կարող գտնել:

Մայրիկը միշտ հետևել է ձեր հորը, իսկ հիմարը գլխի չի
րնկել: (Դադար: Նրանք կասկածանքով նայում են էրիցին,
վերջինս էլ նրանց): Հիմա ի՞նչ եք ասում: Համաձայն եք...

ՄԻՄԵՈՆ.— Չգիտեմ:

ՓԻԹԵՐ.— Չգիտեմ:

ՄԻՄԵՐԻ, (նայելով պատուհանին).— Լույսը բացվեց:

ՓԻԹԵՐ.— Էրի՛ն, ավելի լավ է վառարանը վառես:

ՄԻՄԵՈՆ.— Ու մի բան եփես ուտելու:

ԷՐԻՆ.— Ըհը: (Հետո ջանում է բարյացակամ լինել): Հիմա: Բա
ոնց... Այսր մինչև Կալիֆոռնիա սոված ո՞նց կզնաք: (Երջ-
վում է, գնում դեպի դուռը՝ միտումնավոր ավելացնելով): Բայց
եթե ուզեք, նավով կզնաք: Եթե ստորագրեք... (Դուռն մոտ
կանգնելով, լուր է: Միմեոնն ու Փիթերը կասկածանքով նա-
յում են նրան):

ՄԻՄԵՈՆ (կասկածանքով).— Ո՛ր էիր ամբողջ գիշեր:

ԷՐԻՆ (հակադրվելով).— Գնացել էի Մինիի մոտ: (Ձայնն իջեց-
նելով): Ծանապարհին մեկ էլ զգացի, ուղում եմ համբուրել
նրան: Հետո հիշեցի, թե ինչ ասացիք ձեր հոր ու Մինիի մա-
սին, կատաղեցի... հենց հասնեմ մոտը, քիթումոտը կջար-
դեմ... Բայց երբ գյուղ հասա, այդ լուրը լսեցի, ոնց որ գծվե-
ցի: Սկսեցի վազել, վազել... Երբ տեսա Մինիին, չխփեցի, ոչ
էլ համբուրեցի: Հորթի պես սկսեցի բռնալ ու հայհոյել: Այն-
պես էի կատաղել ու հառհոյում, որ նա վախեռալ... Իսկ ես
միանգամից գրկեցի ու հետը պառկեցի... (Հպարտորեն): Այո,
պարոննե՛ր... ես պառկեցի նրա հետ... Երևի նա ձեր հոր
կամ ձեր հետ է եղել... բայց հիմա իմն է, ի՛մը...

ՄԻՄԵՈՆ (չոր).— Երևի սիրահարված ես, հա՛:

ԷՐԻՆ (արհամարհանքով).— Սիրահարվա՞ծ... Չէ՛ մի...

ՓԻԹԵՐ (աչքով անելով Միմեոնին).— Երևում է, Էրինն էլ է ու-
զում ամուսնանալ:

ՄԻՄԵՈՆ.— Մինին խելոք, տնական կին կդառնա բոլորիս հա-
մար: (Միմեոնն ու Փիթերը հոհոում են):

ԷՐԻՆ.— Ինձ պետք չի: Կարևորն այն է, որ ես եղա նրա հետ ու
հիմա Մինին ոչ թե ձեր հորն է, այլ իմը: Իսկ ինձ Մինին այն-
քանով է հետաքրքրում, որ նա տաք է ու թմկիկ: (Մոտե-
նում է դուռնը: Հետո բարկացած շրջվում է): Բայց... Մինին
այնքան էլ ընկած կին չի: Ծիշտ եմ ասում, նրանից ընկածն

Էլ կա: Սպասե՛ք՝ կտեսնեք պատալ ցուլը ինչ կով է ճարել իր համար: Նա Միհիից էլ ընկած է լիճելու: (Ուզում է դուրս գալ):

ՍԻՄԵՈՆ (աճապասելիորեն).— Երևի փորձես նրա հե՛տ էլ պառկել:

ՓԻԹԵՐ.— Հա՛-հա՛... (Հեզմանքով ծիծաղում է, եղբոր միտքը հաառատելով):

ԷԲԻՆ (զզվանքով թքում է).— Նրա հետ... այստեղ... նրա, որ քնելու է ձեր հոր հետ՝ մորիցս գողացված ագարակում: Ես ավելի հաճույքով կհամբուրեմ օձին կամ ժանտակուզի⁵ կշոյեմ: (Դուրս է գնում: Եղբայրները տարակուսանքով նայում են նրա ետևից: Դադար: Լսվում են Էբինի հեռացող ոտնաձայները):

ՓԻԹԵՐ.— Գնաց կրակը վառի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Երանի հիմա ծլկած լիճեինք Կալիֆոռնիա: Բայց...

ՓԻԹԵՐ.— Երևի Միհին նրա գլուխն ինչ-որ բան է մտցրել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Հա... Ու հայրիկի ամուսնությունն էլ երևի հնարել են:

Ավելի լավ է սպասենք, տեսնենք, մեր հայրը ինչ երինջ է քերելու:

ՓԻԹԵՐ.— Ել մեր անելիքը բոլորից թաքուն պահենք...

ՍԻՄԵՈՆ.— Էբինի փողին ձեռք չենք տա, մինչև հաստատ չիմանանք՝ հայրիկն ամուսնացել է, թե չէ: (Ժպտալով): Իսկ եթե, իրոք, ամուսնացել է, Էբինին կծախենք մի բան, որը մերը չի:

ՓԻԹԵՐ.— Արի սպասենք, տեսնենք ինչ է լիճելու վերջը: Ու մինչև նրանց գալը մնանք պառկած: Թող Էբինն աշխատի, մենք ուտենք, վիսկի խմենք, քնենք: Իսկ այդ անիծյալ ագարակը թող կրակի բաժին դառնա:

ՍԻՄԵՈՆ (հուզված).— Աստված վկա, արի մի անգամ գոնե հետաքրքրության համար մեզ հարուստի տեղ դնենք: Ախր մեզ հանգստանալ է պետք: Ես անկողնուց դուրս չեմ գա, մինչև նախաճաշը պատրաստ չլինի:

ՓԻԹԵՐ.— Ու սեղանին դրված չլինի:

ՍԻՄԵՈՆ (լռությունից հետո՝ մտախոհ).— Ի՞նչ ես կարծում, մեր հոր մայրիկն ո՞ւմ նման կլինի: Տեսնես Էբինը ճի՛շտ էր ասում նրա մասին:

ՓԻԹԵՐ.— Հաա՛... երևի...

ՍԻՄԵՈՆ (խանդոտ ու ռխակալ).— Երանի այդ կինը էգ սատահա լինի ու մեր հորը այն օրը գցի, որ նա երանի տա մեռնելու ու դժոխքի մեջ հանգիստ ապրելու համար:

ՓԻԹԵՐ (ջերմեռանդորեն).— Ամեն...

ՍԻՄԵՈՆ (հորը մահակելով).— «Գնամ Աստծո նախախնամությունը հասկանալու, մարգարեների պես...»: Գրազ եմ գալիս, հա լավ գիտեք, որ գնում է անատակություն անելու: Կեղծավոր ու պատալ «բարեպաշտ...»:

ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐՂ

Նույնը՝ ինչպես երկրորդ պատկերում: Երևում է խոհանոցը: Սեղանին մոմ է վառվում: Լույսը նոր է բացվել: Միմեռնն ու Փիթերը վերջացնում են նախաճաշը: Էբինը նստել է մտախոհ ու խոժոռված: Հացին ձեռք չի տվել:

ՓԻԹԵՐ (նայելով Էբինին, որն ավելի է նեղսրտում).— Բանը բանից անցել է: Տխրելուց օգուտ չկա:

ՍԻՄԵՈՆ (ծաղրանքով).— Դե, նա մարմնի ցանկությունից է նեղսրտել:

ՓԻԹԵՐ (ժպտալով).— Մինին առաջին կի՛նն է, որի հետ...

ԷԲԻՆ (բարկացած).— Ձեր գործը չի: (Պաղար): Ես մեր հոր մասին եմ մտածում: Ինձ թվում է, նա մոտենում է: Ես նրան ջերմախոտի սարսուռի պես եմ զգում:

ՓԻԹԵՐ.— Նա այսքան շուտ չի գա:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ձե՛, շուտ չի: Նրան էլ մի պատճառ է պետք, որ մեզ բխած բուռացի ու գուգոռա:

ՓԻԹԵՐ (ինքնաբերաբար ոտքի կանգնելով: Միմեռնը հետևում է նրան).— Դե լա՛վ, արի վեր կենանք: (Երկուսն էլ կուացած քալում են դեպի դուռը, հետո, ինչ-որ բան հիշելով, մի պահ կանգնում են):

ՍԻՄԵՈՆ (ժպտալով).— Փիթ, դու հիմարի մեկն ես, իսկ ես... գլխի չընկա: Թող հայրիկը գա տեսնի, որ չենք արթնացել...

ՓԻԹԵՐ (երկուսով նորից սեղանին են մոտենում).— Թող տեսնի, որ աշխատելու փոխարեն խմում ենք: (Նորից նստում են: Էբինը զարմացած նայում է եղբայրներին):

ՍԻՄԵՈՆ (ժպտում է Էբինին).— Թքա՛ծ ագարակի վրա...

ՓԻԹԵՐ.— Ո՞ւմ համար ենք օրհիբուն աշխատում...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ագարակի տերը դու եղար, էլ ի՞նչ ես ուզում... Եթե տերը դու ես, ինքդ էլ աշխատիր:

ՓԻԹԵՐ.— Կովերը բառաչում են, շո՛ւտ վազիր կթելու...

ԷԲԻՆ (հուզումնալի հրճվանքով).— Ուզում եք ասել... համաձայն եք մուրհակն ստորագրել:

ՍԻՄԵՈՆ (չոր).— Ասեմք թե ստորագրեցինք, հետո՞:

ՓԻԹԵՐ.— Հետո՞:

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք պետք է մտածենք: (Վճռակաճ): Ավելի լավ է գործիդ գնաս:

ԷԲԻՆ (չափազանց հուզված).— Ագարակը նորից մայրիկինն է... Ագարակը ի՞մն է... Կովերն էլ են իմը: Ես նրանց կկթեմ իմ մատներով... (Ծանրաքայլ դուրս է գնում խորքի դռնից: Եղբայրներն անտարբեր նայում են նրա ետևից):

ՍԻՄԵՈՆ.— Ոճո՛ր հայրը՝ տեղը դրած:

ՓԻԹԵՐ.— Կարծես, նրա քթից թռած լինի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Կտեսնես, շան պես իրար գզելու են:

Էբինը ագարակատան առմուտքով դուրս է գալիս բակ: Երկինքը սկսում է շողշողալ արևածագից: Էբինը կանգնում է ցանկապատի մոտ և ընդգրկում, փալլում աչքերով նայում է շուրջը: Տենչանքով լի նրա աչքերը կլանում են ողջ ագարակը:

ԷԲԻՆ.— Ինչ սիրուն է... Այս բոլորն ի՞մն է... (Հանկարծ, գլուխը ետ գցելով, աչքերը շլացած, բայց համարձակ նայում է երկընթին): Ի՞մն է... լսո՞ւմ ես... Ի՞մն է... (Շրջվում ու արագ քայլում է ձախ, գոմի ետևը: Երկու եղբայրները վառում են ծխամորճերը):

ՍԻՄԵՈՆ (ցեխոտ ոտքերը դնում է սեղանին: Հենվելով աթոռի թիկնակին ու ծուխն անհոգ փչելով).— Լավ էր... գոնե մի անգամ մարդավարի հանգստացանք...

ՓԻԹԵՐ.— Հաա՛... (Նա նույնպես ոտքերը դնում է սեղանին: Դադար: Երկուսն էլ հոգոց են հանում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Տե՛ս, է, իսկ Էբինը առաջ հրաժարվում էր կով կթելուց:

ՓԻԹԵՐ (արհամարհանքով).— Դե՛, նրա ձեռքերը ոճո՛ր սղմբակներ լինեն: (Դադար):

ՍԻՄԵՈՆ.— Կուժը տուր այստեղ... մի բաժակ խմենք: Սիրտս մի տեսակ կծկվում է:

ՓԻԹԵՐ.— Լավ ասացիր: (Երկու բաժակ է վերցնում ու վիսկի լցնում): Կալիֆոռնիայի ոսկու կենացը:

ՄԻՄԵՈՆ.— Առողիած տա՛ հաջողությամբ գտնենք: (Խմում են ու ձեռքի ափով բերանները սրբում: Հետո հառաչելով ոտքերը սեղանից իջեցնում են):

ՓԻԹԵՐ.— Բայց... ո՞նց որ... վիսկին թույլ էր, հը՞... մի տեսակ չազդեց: (Լռություն: Նրանք ավելի են անհանգստանում):

ՓԻԹԵՐ.— Ի՛նչ ենք խցկվել, մնացել այս շոգ խոհանոցում:

ՄԻՄԵՈՆ (փութկոտ հոգածությամբ).— Արի դուրս գանք՝ մի քիչ մաքուր օդ շնչենք: (Հապտապ վեր են կենում ու դուրս գրնում խորքի դռնից: Քիչ անց երևում են ագարակատան բակում ու կանգնում ցանկապատի դռան մոտ: Նայում են երկրնքին):

ՓԻԹԵՐ.— Ի՛նչ սիրուն է...

ՄԻՄԵՈՆ.— Ըհը... Արևմուտքը ոսկեգույն է:

ՓԻԹԵՐ.— Արևն էլ մեզ հետ Ոսկե Արևմուտք է գնում:

ՄԻՄԵՈՆ (նայում է ագարակի շուրջ բոլորը: Դեմքը ցավատանջ արտահայտություն է ստանում).— Երևի վերջին օրն ենք մընում այստեղ:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը:

ՄԻՄԵՈՆ (ոտքը գետնին խփելով՝ կատաղորեն).— Ես երեսուն տարի թաղվել եմ քո մեջ... գոմաղբի պես պարարտացրել քեզ, ամեն մի մատնաչափ հողի վրա արյուն-քրտինք եմ թափել, փխրեցրել ու փայփայել...

ՓԻԹԵՐ.— Ըհր: Ես էլ...

ՄԻՄԵՈՆ.— Հա, Փիթե՛ր, դու էլ ես շատ աշխատել: (Հառաչում է ու թրում): Դե լա՛վ... թափված կաթի համար պետք չի լաց լինել:

ՓԻԹԵՐ.— Արևմուտքում ոսկի կա և գուցե՝ ազատություն: Իսկ մենք այստեղ ստրուկներ ենք եղել, քարե պարիսպների մեջ փակված:

ՄԻՄԵՈՆ (համարձակ).— Այսօրվանից այլևս ստրուկներ չենք: Հա, թափված կաթ ասացինք, հիշեցի... Հետաքրքիր է, Էրի՛նը կալոռոդանո՞ւմ է կրթել:

ՓԻԹԵՐ.— Կկթի:

ՄԻՄԵՈՆ.— Արի օգնենք... մի անգամ կարելի է օգնել:

ՓԻԹԵՐ.— Միշտ է: Կովերը մեզ սովոր են:

ՍԻՄԵՈՆ.— Համ էլ սիրում եմ մեզ: Էբինից կխրտնան:

ՓԻԹԵՐ.— Ձիերը, խոզերը, վառեկները... նրանք էլ Էբինին սո-
վոր չեն:

ՍԻՄԵՈՆ.— Իսկ մեզ հետ ո՞նց որ եղբայրներ լինեն... ու սիրում
եմ մեզ: (Հպարտ): Ախր նրանց մենք ենք պահել, մեծաց-
րել...

ՓԻԹԵՐ.— Հիմա այլևս ոչինչ չունենք:

ՍԻՄԵՈՆ (մոռյված).— Մոռացել էի: (Հետո հրաժարվելով նախ-
կին մտքից): Դե՛ լավ, գնանք Էբինին օգնենք, հետո կծկենք
այստեղից:

ՓԻԹԵՐ.— Գնանք: (Նրանք ձախակողմյան ճանապարհով գնում
են դեպի գոմ: Երևում է Էբինը, որը արագ քայլերով և հուզ-
ված գնում է նրանց կողմը):

ԷԲԻՆ (հևասպառ).— Ահա... եկան... պատավ ջորին ու նրա
հարսնացուն: Գոմի լուսամուտից տեսա: Ոլորահին էին հա-
սել:

ՓԻԹԵՐ.— Իսկ ինչպե՞ս կարողացար մինչև այնտեղ տեսնել:

ԷԲԻՆ.— Ինչ է, կարծում եք ես էլ ձեր հոր պես կարճատե՞ս եմ:
Կամ չե՞մ ճանաչում մեր զամբիկին ու կառքը: Իսկ ովքե՞ր
պիտի լինեին դրա մեջ, բացի նրանցից: (Գալստրվում է՝ կար-
ծես քոր զգալով):

ՓԻԹԵՐ (բարկացած).— Ձիերը ես չեմ արձակի կառքից: Թող
ինքը...

ՍԻՄԵՈՆ (նույնպես բարկացած).— Արի շուտ գնանք տուն, մեր
եղած-չեղածը հավաքենք ու մինչև նրա գալը հեռանանք:
Նրա գալուց հետո այլևս չեմ ուզում տուն մտնել: (Երկու եղ-
բայր քայլում են դեպի ագարակատուն: Էբինը հետևում է
նրանց):

ԷԲԻՆ (անհամբեր հասնելով նրանց մոտ).— Ձե՛ք ուզում ստո-
րագրել, նախքան Կալիֆոռնիա գնալը:

ՓԻԹԵՐ.— Տեսնենք...

Նրանք գնում են դեպի ագարակատան ձախակողմյան առ-
մուտքը, հետո ցատկելով բարձրանում են աստիճաններով՝ իրենց
իրերը վերցնելու: Խոհանոցում երևում է Էբինը: Նա արագորեն
մոտենում է պատուհանին, գլուխը զգուշորեն դուրս է հանում, հե-
տո ետ է գալիս վառարանի մոտ: Ծնկում է, հատակից փոքրիկ
շերտ է հանում: Մեղքից քաթանե տոպրակ է դուրս բերում ու

դնում սեղանին: Տախտակի կտորը նորից հարմարեցնում է իր տեղը: Քիչ անց եղբայրները ներս են մտնում, ձեռքներին հիմ մաղախներ:

ԷԲԻՆ (ձեռքը դնում է տոպրակին).— Հը', ստորագրեցի՞ք:

ՍԻՄԵՈՆ (ցույց տալով ձեռքի թուղթը).— Ըհը: (Հետո՝ ազահորեն): Դա փո՛ղն է...

ԷԲԻՆ (բացում է տոպրակն ու հաշվում ոսկիները).— Ահա: Քըսան դուլարանոց երեսուն ոսկի:

Փիթերը հինգ մասի է բաժանում ոսկին, հետո ատամով փորձում է դրանցից մեկը:

ՓԻԹԵՐ.— Վեց հարյուր: (Նա ոսկիները լցնում է տոպրակը, հետո զգուշորեն թաքցնում ծոցում):

ՍԻՄԵՈՆ (մուրհակը էքհին մեկնելով).— Ահա:

ԷԲԻՆ (նայելուց հետո խնամքով ծալում ու պահում է ծոցում: Երախտագիտությամբ).— Շնորհակալություն:

ՓԻԹԵՐ.— Քեզանից էլ եմք շնորհակալ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ծննդյան տոների⁶ Կալիֆոռնիայից քեզ ուկու մի կոշտ կոլոարկեմք: (Լուծություն: Էքինը աչքերը հառում է ներանց, վերջիններս էլ՝ էքինին):

ՓԻԹԵՐ (երկշուտ).— Դե լավ, գնացի՛նք...

ՍԻՄԵՈՆ.— Դուրս չե՛ս գա մեզ ճանապարհելու:

ԷԲԻՆ.— Զե, ես նրանց այստեղ եմ ուզում դիմավորել: (Կարճ դադար: Եղբայրները զգուշորեն մոտենում են խորքի դռանը: Հետո շրջվում են):

ՍԻՄԵՈՆ.— Դե լավ, մնա՛ս բարով:

ՓԻԹԵՐ.— Մնա՛ս բարով:

ԷԲԻՆ.— Գնաք բարով: (Նրանք դուրս են գնում: Էքինը նստում է սեղանի մոտ՝ վառարանի դիմաց: Ծոցից հանում է թուղթը, հետո հայացքը դարձնում է վառարանի կողմը: Նրա դեմքը, որ լուսավորված է պատուհանից ներթափանցած արևի շողերից, գոհունակ արտահայտություն է ստանում: Նա ինչ-որ բան է շշնջում: Երկու եղբայրները կանգնում են ցանկապատի դռան մոտ):

ՓԻԹԵՐ (նայելով գոմի կողմը).— Կառքը այնտեղ է կանգնեցնելու:

ՍԻՄԵՈՆ (ծիծաղելով).— Գրագ կգամ, նա ինչպես միշտ, կատաղած է:

ՓԻԹԵՐ.— Երիցը նույնպես:

ՍԻՄԵՈՆ.— Արի սպասենք, տեսնենք մեր նոր մայրն ինչի նման է:

ՓԻԹԵՐ (ժպտալով).— Ու համբուրենք՝ մնաս բարով ասելով:

ՍԻՄԵՈՆ (ժպտալով).— Կարծես, ուզում եմ ծիծաղել... Գլուխս

ու ոտքերս այնպես թեթև են...

ՓԻԹԵՐ.— Իմն էլ: Այնքան եմ ուզում ծիծաղել, այնքան... մինչև

պայթեմ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Երևի վիսկուց էր, հը՞:

ՓԻԹԵՐ.— Չէ: Ոտքերս են քոր գալիս: Ուզում եմ քայլել, քայլել...

բարձր ցատկել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Պարե՛նք: (Լռություն):

ՓԻԹԵՐ (շփոթված).— Հետաքրքիր բան ես ստում:

ՍԻՄԵՈՆ (դեմքը պայծառանում է).— Կարծես արձակուրդում լինենք: Դասերը վերջացել են: Արձակուրդ է: Մեր կյանքում առաջին անգամ ազատ ենք...

ՓԻԹԵՐ (զարմացած).— Ազա՛տ ենք: Հավատալս չի գալիս:

ՍԻՄԵՈՆ.— Սաճները կտրված են... Քարե պարիսպները քարուքանդ են եղել: Հիմա կարող ենք գլուխկոնծի տալով քե՛ֆ քաշել:

ՓԻԹԵՐ (խորը շունչ առնելով: Հռետորական ձայնով).— Պարոններ... ում որ պետք է, թող տիրանա այս գրողի տարած ազարակի քարակույտերին: Դրանք այլևս մերը չեն, պարոններ...

ՍԻՄԵՈՆ (ծղխնուց հանում է ցանկապատի դռնակն ու դնում թևի տակ).— Այսօրվանից ոչ փակ, ոչ էլ բաց ցանկապատ չի լինելու: Մենք ոչնչացնում ենք բոլոր ցանկապատերը:

ՓԻԹԵՐ.— Դա կտանենք մեզ հետ ու կնկտենք գետը... Թող ազատ լողա:

ՍԻՄԵՈՆ (երբ ազարակատան ձախ կողմից ձայներ են լսվում).— Գալիս են... (Երկու եղբայրները արձանանում են: Էֆրաիմ Քեբբթն ու Աբբի Փեքնըմը մտնում են բակ: Քեբբթը յոթանասունհինգ տարեկան, բարձրահասակ, նիհար, ջլուտ կազմըվածքով ծերունի է, ծանր աշխատանքից փոքր-ինչ կռացած: Դեմքն այնպես խիստ է, կարծես զլաքարից բանդակված լինի: Բայց նրա տեսքում չորքր-ինչ անվստահություն կա իր նվազող ուժի նկատմամբ: Աչքերը մանր են ու պսպղուն: Քեբբթը կարճատես է և աչքերը շարունակ կկոցում է, որ-

պեսզի կարողանա իրերը զանազանել: Հագին կիրակնօրյա տոնական սև կոստյումն է:

Աբբին երեսունհինգ տարեկան է, առույգ ու կենսախիճը: Զվաճև դեմքը գեղեցիկ է՝ հեշտասիրությամբ լեցուն: Ծնունդին՝ համառություն և ուժ, իսկ աչքերում՝ ինքնավստահություն և կամք: Բայց իր ողջ անհատականությամբ էրինի պես զգայուն է ու անվճռական):

ՔԵՐԸ (ներս մտնելիս ջանում է իր խիստ, ահարկու ձայնին փոքր ինչ մեղմություն հաղորդել).— Դե՛, հասանք մեր տուն, Աբբի...

ԱԲԲԻ (տենչանքով նայում է ագարակատանը, բողբոլիճ չնկատելով ցանկապատի մոտ արձանացած երկու եղբայրներին).— Գեղեցիկ է... Ծառ գեղեցիկ է... Այս ամենն ի՞մն է: Աչքերիս չեմ հավատում:

ՔԵՐԸ (խիստ ձայնով).— Քո՞նք... Չէ՛, իմն է: (Նա խորաթափանց հայացքով նայում է կնոջը: Աբբին հայացքը չի փախցնում ու նույն համառությամբ նայում է Քերքին: Վերջինս, փոքր-ինչ մեղմանալով, ավելացնում է): Իհարկե... մերն է, Աբբի: Այս տունը վաղուց կնոջ կարիք էր զգում: Գարնանը ինձ ծերացած զգացի... տղամարդը սլիտի կի՛ն ունենա...

ԱԲԲԻ (կրքոտ ձայնով).— Կի՛նն էլ՝ տղամարդ ու տուն...

ՔԵՐԸ (զգուշորեն գլխով անելով).— Ըհր: (Հետո դուրագրգիռ): Ո՛ր եմ կորել: Հե՛յ, ո՞վ կա այդտեղ... Ի՞նչ է, չե՞մ աշխատում...

ԱԲԲԻ (նկատելով եղբայրներին: Շրջվում է: Եղբայրները զննելով ու քամահրանքով նայում են նրան).— Այստեղ՝ ցանկապատի մոտ, երկու որձ խուլեր կան:

ՔԵՐԸ (աչքերը չռելով).— Տեսնեմ, ո՞ր եմ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ես Սիմեոնն եմ:

ՓԻԹԵՐ.— Ես էլ՝ Փիթերը:

ՔԵՐԸ (պոռթկալով).— Իսկ ինչի՞ չեք աշխատում, հը՞...

ՍԻՄԵՈՆ (չոք).— Սպասում էինք, որ քեզ ու նոր կնոջդ դիմաւորենք:

ՔԵՐԸ (շփոթված).— Հը՞... հա՛, լա՛վ... Ուրեմն, սա ձեր նոր մաշին է: (Աբբին նայում է տղաներին, վերջիններս էլ նրան):

ՍԻՄԵՈՆ (շրջվում, արհամարհանքով թքում է).— Տեսնում եմ... Փիթեր (նույնպէս թքում է).— Ես էլ...

ԱՐԲԻ (առավելություն ունենալու միտումնավորությամբ).— Չեմ
 դիմանում, գնամ տունս տեսնեմ: (Դանդաղ քայլում է բակով):
 ՍԻՄԵՈՆ (արհամարհանքով).— Իմ տո՛ւնը...
 ՓԻԹԵՐ (Աբբիի ետևից բլավելով).— Էբինը ներսում է: Ավելի
 լավ է, նրա մոտ չասես, որ դա քո տունն է:
 ԱՐԲԻ (կարծես մարտահրավեր նետելով).— Էբին... (Հետո մեղմ
 ձայնով): Նրան էլ կասես:
 ՔԵԲԸԹ (արհամարհանքով).— Բանի տեղ չդնես նրան... Էբինը
 հիմար լավոտ է: Մայրն է՝ տեղը դրած:
 ՍԻՄԵՈՆ (հեզմանքով ծիծաղելով).— Հա՛-հա՛-հա՛... Էբինը ճիշտ
 ու ճիշտ քո կտորն է: Ոնց որ քթիցդ թռած լինի: Մազեմազ
 քեզ է քաշել. չորացած ու դատը ընկուզենի: Բայց նա դեռ քո
 կոկորդը կկրծի... սպասիր, ծերո՛ւկ...
 ՔԵԲԸԹ (հրամայելով).— Գնացեք աշխատեք:
 ՍԻՄԵՈՆ (եբի Աբբին տուն է մտնում, Սիմեոնը աչքով է անում
 Փիթերին).— Սա էլ մեր նոր մայրն էր, հա՛ ծերո՛ւկ... Ո՞ր
 գրողի ծոցից ես գտել: (Սիմեոնն ու Փիթերը ծիծաղում են):
 ՓԻԹԵՐ.— Հա՛-հա՛-հա՛... Լավ կլիներ նոր կնոջդ տաների խոզե-
 րի մեջ գցելիր: Մի խոզ ավելի կունենայինք: (Եղբայրները
 խփում են իրենց ծնկներին ու բարձրաձայն հռհռում):
 ՔԵԲԸԹ (աչնպես է ապշել նրանց անամոթությունից ու համար-
 ձակությունից, որ խոսում է ակամա).— Սիմեո՛ն, Փիթեր...
 Ի՞նչ է պատահել... Խմած հո չե՞ք:
 ՍԻՄԵՈՆ.— Չէ, ազատ ենք, դրա համար ենք այսպես ուրախ...
 Վերջապես ազատվեցինք քեզանից ու քո անհիծյալ ագարա-
 կից... (Նրանք հետզհետե ավելի են զվարթանում):
 ՓԻԹԵՐ.— Մենք գնում ենք Կալիֆոռնիայի ոսկու դաշտերը...
 ՍԻՄԵՈՆ — Քեզ մնա այս գրողի տարած ագարակը... Հիմա դու
 կարող ես հետդ այն աշխարհը տանել:
 ՓԻԹԵՐ.— Դու էլ, քո ագարակն էլ կարող եք գրողի ծոցը գնալ:
 ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք հիմա ազատ ենք, ծերո՛ւկ... (Ցատկում է):
 ՓԻԹԵՐ.— Ազատ ենք... (Ցատկելով օդի մեջ աքացի է տալիս):
 ՍԻՄԵՈՆ (մելեզմած).— Հոպլա՛...
 ՓԻԹԵՐ.— Հոպլա՛... (Նրանք անհեթեթ շարժումներով հնդկացի-
 ների ուզնապար են պարում ծերունու շուրջը, որը, ցասումից
 քարացած, կարծում է, թե նրանք խենթացել են):

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք ազատ ենք հնդկացիների պես... բախտդ բերում է, որ քեզ չենք մոքթում ու մաշկազերծում:

ՓԻԹԵՐ.— Շտամարանդ վառում ու անասունների կոտորում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ու նոր կնոջդ բռնաբարում... Հոպլա՛... (Սիմեոնն ու Փիթերը դադարում են պարել: Ձեռքերը դնում են գոտկատեղին: Անգուսպ հռհռում են):

ՔԼԻՎԻԹ (կողմ քաշվելով).— Հա՛, ոսկու քաղցը... Կալիֆոռնիայի խարդախ, հեշտ Հարվոդ ոսկին... դա է ձեզ խենթացրել:

ՍԻՄԵՈՆ, (հեզմելով).— Ձեի՛ր ուզի այդ մեղսալի ոսկուց մի կոշտ Կալիֆոռնիայից ուղարկեինք քեզ, ծե՛ր անատակ...

ՓԻԹԵՐ.— Այստեղ էլ նույն, Կալիֆոռնիայի մեղսալի ոսկուց կա, ծե՛ր անատակ: (Հեռանալով ծերունու տեսադաշտից, փողի քսակը վեր է նետում ու հռհռում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Կալիֆոռնիայի պես հեշտ գտնված ոսկի է... Ուզո՛ւմ ես, հի՛:

ՓԻԹԵՐ.— Մենք եսվով կոտրանք Կալիֆոռնիա... Հոպլա՛... (Ցատկոտում է):

ՍԻՄԵՈՆ.— Դեպի ազատություն... Հոպլա՛... (Նա էլ է ցատկում):

ՔԵԲԸԹ (անսպասելիորեն պոռթկալով).— Անե՛ծք ձեզ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Քո անեծքը մեզ չի բռնի... Հոպլա՛...

ՔԵԲԸԹ.— Ես ձեզ շղթայակապ գծանոց կուղարկեմ:

ՓԻԹԵՐ.— Մնա՛ս բարով, ծե՛ր աչքածակ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Մնա՛ս բարով, կծծի՛ տգրուկ:

ՔԵԲԸԹ.— Կորե՛ք, թե չէ...

ՓԻԹԵՐ.— Հոո՛ւպ... (Քար է վերցնում: Սիմեոնն էլ նույնն է անում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Մայրիկը հիմա հյուրասենյակում է:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը՛... մե՛կ, երկու՛...

ՔԵԲԸԹ (վախեցած).— Ի՞նչ եք անում, խելքի եկե՛ք:

ՓԻԹԵՐ.— Երե՛ք... (Երկուսով քարով խփում են հյուրասենյակի պատուհանին, որը փշրվում է, իսկ վարագույրը՝ պատռվում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Հո՛ւպ...

ՓԻԹԵՐ.— Հո՛ւպ...

ՔԵԲԸԹ (կատաղած հարձակվում է նրանց վրա).— Որ բռնել եմ է՛... ոսկորդների կիշրեմ... (Բայց նրանք ցատկոտելով ու պարելով հեռանում են: Սիմեոնը ցանկապատի դռնակը դնում է թևի տակ: Քեբըթը ետ է գալիս՝ հայհոյելով և հուսահատ ու

անկարող աղաղակելով: Եղբայրները հեռանալով երգում են
ոսկի որոնողների հին երգը «Յ, Սյուզիի» եղանակով:

«Հաջեր» նավով սլանալով,
Ծովն եմ անցնում փոթորկալի,
Բաց ամեն ժամ տունըս հիշելով,
Այնտեղ ծնվելս եմ ափսոսում:
Օ՛, Կալիֆոռնիա...
Դու ես իմ օթևանը...
Ես սլանում եմ Կալիֆոռնիա,
Լվացքի տաշտակը ծնկներիս:

Նույն պահին ննջասենյակի աջակողմյան պատուհանը բաց-
վում է, և Աբբին դուրս է հանում գլուխը: Գոհունակ նայում է
Քեբըթին):

Ա.Բ.Բ.— Հե՛յ... դրանք վերջապես գնացին, հա՛: (Քեբըթը չի պա-
տասխանում: Աբբին տանտիրուհու հոգածությամբ շարունա-
կում է): Էֆրաիմ, այստեղ հրաշալի ննջասենյակ կա... ան-
կողին... Դա իմ սենյակն է, Էֆրաիմ:

Վ.Բ.Բ. (խոժոռվելով: Առանց գլուխը բարձրացնելու).— Մե՛րն
է... (Աբբին չի կարողանում թաքցնել դժգոհությունը: Գլուխը
դանդաղորեն ետ է տանում, փակում է պատուհանը: Հան-
կարծ Քեբըթի գլուխը ինչ-որ սոսկալի միտք է սողոսկում):
Գուցե նրանք մի վատություն արել են... Գուցե անասունների
են թունավորել, կամ... (Վազելով գնում է դեպի գոմը):

Քիչ անց կամացուկ բացվում է խոհանոցի դուռը, և Աբբին
ներս է մտնում: Նա մի պահ կանգնում, նայում է Էբինին: Վեր-
ջինս Աբբինն չի նկատում: Աբբին գննող հայացքով նայում է նը-
րան: Էբինի բարետեսությունն ու երիտասարդությունը նրա մեջ
թաքուն տեղանք են առաջացնում: Հանկարծ Էբինը, նկատելով
կնոջը, գլուխը բարձրացնում է: Նայում են միմյանց: Էբինը կար-
կամած ու շառագունած տեղից վեր է թռչում:

Ա.Բ.Բ. (իրեն բնորոշ կրքոտ ձայնով, ինչպես խոսում է ամբողջ
գործողության ընթացքում).— Դու Էբինն ես, հա՛: Իմ անու-
նը Աբբի է: (Ժպտալով): Ես քո նոր մայրն եմ:

Է.Բ.Բ. (կատաղած).— Ո՛չ... գրո՛ղը քեզ տանի...

Ա.Բ.Բ. (ձևացնելով, իբր, չի լսում: Գլուխը ժպիտով).— Հայրդ
քո մասին շատ է պատմել, Էբին:

ԷՔԻՆ.— Հա՛...

ԱՔԱԲԻ.— Չարժե նրան հակառակվել... Ծեր մարդ է... (Երկարատև դադար: Նրանք նայում են միմյանց): Բայց ես չեմ ուզում այստեղ ինձ մայր ձևացնել: (Զմալագնքով): Ախր դու այնքան մեծ տղա ես և ուժեղ... Ես միայն քո բարեկամը կլինեմ: Եթե ինձ հետ ընկերություն անես, կտեսնես, թե ինչքան թեթև կանցնի քո կյանքը: Գուցե քեզ նրա հետ հաշտեցնեմ: (Սեփական ուժը գիտակցելով ու արհամարհանքով): Հայրդ ինձ համար ամեն ինչ կանի...

ԷՔԻՆ (դառը արհամարհանքով).— Հա՛... (Նորից են նայում իրար: Էբինը չափազանց բարկացած է ու գրգռված: Ծիզով զսպում է իրեն): Կորի՛ր գրողի ծոցը...

ԱՔԱԲԻ (հանդարտ ձայնով).— Եթե ինձ հայհոյելով դու քեզ լավ ես զգում, հայհոյիր ինչքան կամենաս: Մինչև այստեղ գալս, գիտեի, որ դո՛ւ, և ոչ թե մեկ ուրիշն է ինձ հայհոյելու: Ինչ ասեմ, քո փոխարեն ես էլ նույնը կանեի... Լթե օտար մի կին գրավեր մորս տեղը: (Ուշադիր զննում է նրան: Էբինը բարկությունից ու կրքից դողում է): Երևում է դու մորդ շատ ես սիրել, հը՞... Իմ մայրն էլ շատ վաղուց է մահացել: Ես այն ժամանակ շատ փոքր եմ եղել ու ոչինչ չեմ հիշում: (Դադար): Բայց, Էբի՛ն, դու երկար չես ատի ինձ: Այս աշխարհում ամենավատը ես չեմ: Ժակաստագրով ես ու դու շատ ենք մման եղել իրար: Հենց որ քեզ տեսա, իսկույն զգացի այդ: Ես նույնպես շատ եմ տանջվել... չափից ավելի, իսկ իմ տառապանքի դիմաց ոչ մի լավ օր չեմ տեսել: Ծնված օրից որք եմ մեծացել և ստիպված, սրա-նրա տներում քոծություն եմ արել: Հետո ամուսնացա: Բայց ամուսինս հարբեցող դարձավ, և ես նորից ստիպված էի ուրիշների տներում աշխատել: Ծուտով երեխաս մեռավ: Ամուսինս էլ հիվանդացավ ու այն աշխարհը գնաց: Այդ ժամանակ ուրախացա՝ գոնե մի անգամ կյանքում ազատ մնացի... Բայց դե իմ ազատությունը ուրիշի տներում քոծություն անելն էր այնքան, մինչև մի օր հույսս կկտրեի, թե ես նույնպես իմ սեփական տունուտեղը կունենամ: Հենց այդ ժամանակ էլ հայրդ եկավ:

Երևում է Քեբըթը, գոմից է վերադառնում: Նա մոտենում է ցանկապատին, հայացքն ուղղում է այն ճանապարհին, որտեղով հեռացել էին եղբայրները: Հեռվից հագիվ լսվում են նրանց երգի՝

«Ո՛ր, Կալիֆոռնիայի» հնչյունները: Քեբըթը ցասկոտ դեմքով ու բռունցքները սեղմած կանգնում է:

Լ.ԲԻՆ (հիզով զսպելով աճող տենչանքն ու համակրանքը: Խըռպոտ ձայնով).— Հայրս եկավ... քեզ պոռնիկի պես գնեց ու քարշ տվեց այստեղ... (Աբբին շառագունում է բարկությունից: Նա սկսում է դողալ: Էբինը կատաղած ավելացնում է): Իսկ ինչքան վճարեց... Նա քեզ այս ագարակո՞վ խաբեց, այս ագարակով, որ մորիցս էր գողացել, բայց հիմա իմն է... Դե՛, կուրի՛ր գրողի ծոցը...

Ա.ԲԻ (սառն ու ինքնավստահ քրքիջով).— Քո՞նք է... Հա՛-հա՛-հա՛... Դեռ կտեսնենք... (Հետո քարացած): Ի՞նչ է, տղամարդու կարո՞տ էի մնացել... Էլ ինչո՞ւ քո սմբած հոր հետ ամուսնացա...

Լ.ԲԻՆ (չարամտորեն).— Կասե՛մ նրան... Ինչ որ հիմա ասում ես, մանրամասն կպատմեմ նրան:

Ա.ԲԻ (ժպտալով).— Իսկ ես էլ նրան կհամոզեմ, որ քեզ մտրակելով վռնդի այս ագարակից:

Լ.ԲԻՆ.— Սատանա՛...

Ա.ԲԻ (գրգռելով նրան).— Սա իմ ագարակն է: Իմ տունը, խոհանոցը...

Լ.ԲԻՆ (կատաղորեն, կարծես, պատրաստվում է հարձակվել նրա վրա).— Չայնո կտաի՛ր, լի՛րր սատանա:

Ա.ԲԻ (մոտենում է նրան: Դեմքին ու մարմնին անսովոր զռհիկ արտահայտություն: Կրքոտ ու զգուշավոր ձայնով).— Իսկ վերնահարկում ննջասենյակս է ու... անկողինս... (Էբինը չափազանց շփոթված ու հուսահատված նայում է նրա աչքերի մեջ: Աբբին մեղմորեն ավելացնում է): Ես ոչ մեկին վատություն չեմ արել... բացի թշնամիներիցս: Ես միշտ կկոպեմ բոլոր նրանց դեմ, ովքեր կխանգարեն ինձ ապրել: (Բռնում է նրա ձեռքը: Դյուրանքով): Էբի՛ն, արի ես ու դու բարեկամներ լինենք:

Լ.ԲԻՆ (հիպնոսված).— Ընդ՛... (Հետո վախեցած ձեռքը հեռացնում է նրանից): Չե՛, պառա՛վ վրուկ: Ես ասում եմ քեզ... (Դռնից դուրս է փախչում):

Ա.ԲԻ (ժպտալով, գոհունակ ու հռետորավարի ինքն իր հետ խոսելով).— Ինչ լավ է: (Հպարտորեն նայում է սեղանին): Հիմա իմ ամանները կլվանամ:

Էրինը, մուտքի դուռը շրխկացնելով, դուրս է գալիս: Երևում է ագարակատան առմուտքի մոտ: Հորը տեսնելով՝ կանգնում ու ատելությամբ նայում է նրան:

ՔԵԲԸԹ (կատաղությամբ ձեռքերը երկինք է կարկառում).— Տե՛ր Ամենակարող... Անիծիր ու մեղքու իմ անհնազանդ որդիների:

ԷԲԻՆ, (կոպտորեն ընդհատելով նրան).— Դու էլ, քո Աստվածն էլ... Որ միշտ անիծում ու թշվառացնում եք մարդկանց:

ՔԵԲԸԹ (յնկատելով Էրինին).— Աստված, տեր կանգնիր միայնակներին ու ծերերին...

ԷԲԻՆ (հեզմելով).— Եվ մեղքի մեջ գցիր հոտիդ ոչխարին: Գրողի ծոցը գնա՛ քո Աստծո հետ: (Քեբը շրջվում է: Նրանք չարացած նայում են միմյանց):

ՔԵԲԸԹ (խստորեն).— Հա՛, դո՛ւ ես: (Մատով սպառնալով): Անաստված ապուշ... (Հետո հապշտապ): Ինչո՞ւ չես աշխատում:

ԷԲԻՆ.— Իսկ դո՞ւ ինչու չես աշխատում: Սիմեոնն ու Փիթերը գընացել են, իսկ մենակ՝ չեմ կարող...

ՔԵԲԸԹ (արհամարհանքով).— Ես գիտեի, որ դու թուլամորթ ապուշ ես: Ես այս տարիքում էլ տասն անգամ քեզանից ուժեղ եմ: Տո՛, դու ինչ տղամարդ ես... (Հետո խստորեն): Դե՛ լավ, գնացի՛նք աշխատելու: (Գնում են: Հեռվից հագիվ լսվում են «Կալիֆոռնիա» երգի հնչյունները: Խոհանոցում լվանում են ամանները):

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՊՍԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Երկու ամիս անց: Ագարակատան բակը՝ ինչպես առաջին գործողության ժամանակ: Կիրակնօրյա շոգ կեսօր: Աբբին իր ամենալավ զգեստով նստել է ճոճաթոռին: Տոթից թմրած ու լուռ ճոճվում է՝ կիսախուփ աչքերով ձանձրացած նայելով դիմացը:

Էբինը, ճնշասենյակի պատուհանից զլուխը հանելով, զգուշորեն նայում է շուրջը, փորձելով տեսնել ով կա բակում: Բայց հակառակ նրա զգուշությանը, Աբբին զգում է Էբինի ներկայությունը: Աբբին դադարում է ճոճվել: Անհամբեր է: Հուզված սպասում է: Էբինը զգում է նրա ներկայությունը, ճիգով մտքից վանում է կոնոշ մասին մտածումները, դժկամությամբ թքում է ու զլուխը ետ բաշում: Աբբին շարունակում է շունչը պահած սպասել՝ կրքով ու կաթոգին փորձելով որսալ սենյակից լսվող յուրաքանչյուր շշուկ:

Էբինը դուրս է գալիս բակ: Նրանք նայում են միմյանց աչքերի մեջ: Նա վարանում է ու շփոթվում: Աբբին բարձր քրքշում է՝ միաժամանակ ոխակալվելով ու գրգռվելով: Էբինը խոժոռված, լայն բալլերով դուրս է գալիս ճեղքի ճանապարհ: Աբբիի կողքից անցնելիս՝ ճիգերի գերագույն լարումով փորձում է չտեսնելու տալ նրան: Էբինը կիրակնօրյա կոստյումով է: Լվացվելուց ու սափքրվելուց հետո նրա դեմքը փայլում է: Աբբին նստում է ճոճաթոռի եզրին: Հայացքը քինախնդիր է ու մոլի կրքով լի: Երբ Էբինը անցնում է նրա կողքից, կշտամբանքով քրքշում է:

ԻՐԻՆ (պոռթկալով շրջվում է նրա կողմը).— Ո՛ւմ վրա ես ծիծաղում...

ԱՆՐԻ (ցնծությամբ).— Քո՛ւ...

ԷԲԻՆ — Ինչո՛ւ: Ծիծաղելու ի՞նչ կա...

ԱՆՐԻ.— Դու ամապես ես փայլում, կարծես ցուցաբանողեսի ցուլ լինես:

ԻՐԻՆ (արհամարհանքով).— Իսկ դու կարծում ես գեղեցիկ ես, հա՛: (Նրանք նայում են միմյանց աչքերի մեջ: Աբբին որսում է նրա հայացքը, հակառակ Էբինի ակներև ճիգերի: Կոնոշ աչքերը կրքից շողում են: Տոթի մեջ նրանց մարմնական տենչանքը դառնում է գրեթե շոշափելի):

ԱՆՐԻ (մեղմորեն).— Բայց... Էբի՛ն, մտքումդ ուրիշ բան կա, որը չես ուզում ասել: Ուզում ես զսպել... չես կարող, որովհետև բնությանը հակառակ բան է: Այն օրվանից, ինչ եկել եմ սուտեղ, դու ամեն օր կովում ես մարմնիդ հետ, փորձելով ինքդ քեզ համոզել, որ ես գեղեցիկ չեմ, որ ես քո դուրը չեմ գալիս: (Խոնավ ու փայլուն շուրթերով քրքշում է՝ աչքը Էբինից չկտրելով: Դադար: Աբբիի մարմինը կրքից զալարվում է: Հետո նվաղկոտ շնչում է): Չե՛ որ արևը նույնպես գորավոր է ու այրող: Արևը տաքացնում է հողը, բնությունը, անեցնելով

ծառերը, մեծացնելով ու մեծացնելով... Արևը վառում է նաև քեզ, ջերմացնելով հոգիդ, որից ցանկություն է առաջանում, ցանկություն՝ միանալու, լցվելու մեկ ուրիշի մեջ: Հետո այդ ուրիշն է ջերմանում... արևից... աճում է, մեծանում, ահա այդ ծվիկների պես և ուզում տիրանալ քեզ... (Նորից մեղկորեն ծիծաղում է՝ տղայի հայացքը որսալով: Էբի՛նը քալ է անում դեպի կինը, մաքառելով սեփական կամքի դեմ): Էբի՛նը բնությունը կհաղթի քեզ: Լավ կլինի տիրանաւ նրան քանի շուտ է... լիովին տիրանաւ...

ԷԲԻՆ (փորձելով հաղթահարել նրա հրապուրանքը: Շփոթված).— Եթե հայրիկն իմանա ինչ ես ուզում անել... (Քինախնդիր): Դե՛, ասե՛նք, դու նրան արդեն հիմարացրել ես: (Աբբին ծիծաղում է):

ԱԲԲԻ.— Իսկ դու քեզ ավելի հանգիստ չե՛ս զգում, որ նա մի քիչ հիմարացել է ու փափկել:

ԷԲԻՆ (վճռականորեն).— Չէ՛... ես միշտ կույլել եմ նրա հետ ու պիտի կույլեմ... Նաև՝ քեզ հետ, մորս իրավունքների համար, նրա ազարակատան համար: (Էբինը բարկանալով թոթափվում է Աբբիի քիչ առաջվա հրապուրանքից: Աչքերը ոլորում է կնոջ վրա): Քեզ չի հաջողվի ինձ մոլորեցնել: Ուզում ես ամեն ինչ կույ տալ... Դե՛, դու դեռ կտեսնես, որ ես ոսկրոտ պատառ կլինեմ քո կոկորդում: Չես կարող ինձ ծամել:

ԱԲԲԻ (փորձում է վերագանել իր հրապուրի ուժը: Հրամայում է).— Էբի՛ն...

ԷԲԻՆ.— Դե... ձե՛ն քաշի ինձանից: (Փորձում է հեռանալ):

ԱԲԲԻ (ավելի հրամայաբար).— Էբի՛ն:

ԷԲԻՆ (բարկացած կանգ է առնում).— Ի՞նչ ես ուզում:

ԱԲԲԻ (փորձելով զսպել աճող հուզմունքը).— Ո՛ր ես գնում:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Գնամ՝ մի քիչ զրոսնեմ:

ԱԲԲԻ.— Գլո՛ւղ ես գնում:

ԷԲԻՆ (զրգռված).— Ասե՛նք թե:

ԱԲԲԻ (զրգռված).— Մի՛նի՛ն տեսնելո՛ւ:

ԷԲԻՆ.— Ասե՛նք թե:

ԱԲԲԻ (մեղկորեն).— Ուզում ես հետք պառկե՛լ:

ԷԲԻՆ (հիշաչար ժպիտով).— Չասացի՞ր բնությանը հաղթել չի լինի: (Քրքջալով ուզում է հեռանալ):

ԱԲԲԻ (պողթկալով).— Նա պառավ տառեխ է...

- ԼԼԻՆ (արհամարհանքի ճիգով).— Համեմայն դեպս, նա քեզանից գեղեցիկ է:
- ԱԼԷԻ.— Իհարկե... որովհետև գյուղի բոլոր հարբեցողները նըրան...
- ԼԼԻՆ (կշտամբանքով).— Ինչ անենք: Բայց նա քեզանից գեղեցիկ է:
- ԱԼԷԻ (մոլեգնած).— Ձա՛յնդ... չհամարձակվես ինձ համեմատել նրա հետ:
- ԼԼԻՆ.— Մինի՞ն գոհն խորամանկորեն չի գողանում իմ ունեցած-չունեցածը:
- ԱԼԷԻ (անխնա բռնելով նրա թույլ կողմը).— Քո ունեցած-չունեցածը: Դու նկատի ունես ի՞մ ագարակը:
- ԼԼԻՆ.— Հա, այդ ագարակը, որին տիրանալու համար քեզ վաճառեցիր... պատաված պոռնիկի պես... Հա՛, այդ ագարակը...
- ԱԼԷԻ (զայրույթով).— Կշանքումդ չես տեսնի, որ այդ ագարակից թելուզ մի փտած մոլախոտ քեզ հասնի: (Մշալով): Կորի՛ր սյստեղից: Վազի՛ր քո փնթի բոզի մոտ, որ խաչտառակես նորդ ու... ինձ: Եթե ուզեմ, կարող եմ նրան ասել, որ քեզ մտրակելով դուրս քշի այս ագարակից: Դու այստեղ ապրում ես միայն ավն պատճառով, որ ե՛ս եմ թույլատրում: Կորի՛ր ուստեղից, ես գլխով եմ բռն տեսրից... (Նա դադարում է խոսել, հեռվով ու շողացող աչքերով նայելով էրինին):
- ԼԼԻՆ (նույն կերպ աչքերը հառելով).— Ես էլ քեզանից եմ զրգվում: (Ծրջվում ու լայն քալերով գնում է: Աբբին ատելությամբ նայում է նրան):
- Դոմի կողմից երևում է Քեբըթը: Նրա դեմքից չբացել է մախկին խոժոռ արտահայտությունը: Չափազանց մեղմ ու զվարթ տըրամադության մեջ է: Աչքերում՝ տարօրինակ երազկոտություն: Մարմնական թուլության հետքն իսկ չկա: Ավելին, կորովի ու երիտասարդ է երևում: Աբբին, նկատելով նրան, խորշանքով գլուխը թևրում է: Քեբըթը զգուշորեն մոտենում է նրան:
- ԼԼԻՆԸ (մեղմորեն).— Նորի՛ց էիք վիճում իրար հետ:
- ԱԼԷԻ (կտրուկ).— Չէ՛:
- ԱԼԵԲԸ.— Բայց դուք շատ բարձր էիք խոսում: (Նստում է առմուտքի աստիճանների՞ն):
- ԱԼԷԻ (կշտամբանքով).— Եթե լսել ես, էլ ինչո՞ւ ես հարցեր տալիս:

ՔԵՐԸԹ.— Լսեցի, բայց չհասկացա ինչի մասին էիք խոսում:
ԱՐԲԻ (հանգստացնելով).— Դե լավ... ինչ կա, որ ինչի մասին
լինենք:

ՔԱՎԼԹ (դադարից հետո).— Էբինը խելատ լավոտ է:

ԱՐԲԻ (դժգոհ).— Ոնց որ քթիցդ թոած լինի:

ՔԱՎԼԹ (ակներև հետաքրքրասիրությամբ).— Աբբի', դու այդ-
պե՛ս ես կարծում: (**Դադարից հետո: Ոխակալությամբ**): Ես
ու Էբինը միշտ կովում ենք: Ոչ մի կերպ չեմ կարողանում
նրան տանել: Այնքան հիմար է: Ժիշտ մայրն է, տեղը դրած:

ԱՐԲԻ (արհամարհանքով).— Ըհը'... համարյա քեզ պես:

ՔԵՐԸԹ (կարծես չլսելով).— Գուցե շատ խիստ եմ եղել հետը:

ԱՐԲԻ (ծաղրելով).— Քիչ առաջ հենց դրա մասին էիք խոսում:
Էբինն ասում էր, քանի գնում, դու հիմարանում ու ջրիկա-
նում ես... աղբի պես...

ՔԵՐԸԹ (դեմքը վայրկենաբար խոժոռվում է).— Էբի՛նը: Տե՛ս
հա... ասա խելքը գլուխը հավաքի ու ինձ հետ գործ չունենա,
թե չէ... (**Դադար: Աբբին դեռ դեմքը շրջել է նրանից: Քեբը-
րը աստիճանաբար մեղմանում է: Նայում է երկնքին**): Սիրուն
է, չէ՛:

ԱՐԲԻ (հակառակվելով).— Երկինք է էլի...

ՔԵՐԸԹ.— Երկինքը... կարծես նոր հերկած արտ լինի: Տաք, փըխ-
րուն արտ:

ԱՐԲԻ (հեզմանքով).— Չէի՞ր ուզի այդ արտին էլ տիրանալ: (**Քթի
տակ արհամարհանքով ժպտում է**):

ՔԵՐԸԹ (ակներև աշխույժով).— Հա՛, ուզում եմ: Ես ուզում եմ
երկնքում լինել: (**Դադար**): Աբբի', ակսր ծերացել եմ: Ծյուղից
կախված լիսված խնձոր եմ դարձել: (**Դադար: Աբբին շփոթ-
ված նայում է նրա: Քեբը շարունակում է**): Չե՛ս զգում,
մի տեսակ ցուրտ է: Չնայած կրակ է թափվում երկնքից: Չե՛ս
զգում, ցուրտ է:

ԱՐԲԻ.— Չէ՛:

ՔԵՐԸԹ.— Իսկ գոմում տաք է, և կովերից հրաշալի հոտ է գա-
լիս: (**Դադար**): Կովերն էլ տաքօրինակ են:

ԱՐԲԻ.— Քեզ պե՛ս:

ՔԵՐԸԹ.— Չէ՛, Էբինի: (**Դադար**): Զգում եմ, կամաց-կամաց
հաշտվում եմ նրա հետ, ինչպես մի ժամանակ... Որա մոր
հետ էի հաշտվում: Նոր եմ հասկանում, որ Էբինը իր ապու-

շությունը մորից է ժառանգել: Ես նրան դեռ կարող եմ ազարակից մի բան տալ, եթե հիմարություններ չանի: **(Դադար):** Աբբի', ծերությունը արդեն սողոսկում է ոսկորներինս մեջ:

ԱԲԲԻ (անտարբերությամբ).— Դե լավ, դեռ չես մեռել:

ՔԵԲԸԹ (տեղից ելնելով).— Հա', դու ճիշտ ես ասում: Սատանի աչքից հեռու, դեռ առողջ եմ ու կաղնու պես դիմացկուն: **(Հետո մտալլելով):** Բայց երբ ծերանում ես, Աստված զգուշացնում է, որ պատրաստվես: **(Լռություն):** Դրա համար եմ ամեն անգամ էրիցին հիշում: Մանավանդ հիմա, երբ նրա անհիծյալ եղբայրները դժոխքի ճամփան բռնեցին... երբ այլևս ոչ ոք չկա, որ ազարակիս տեր կանգնի: Մնացել է միայն էրիցը:

ԱԲԲԻ (քինախնդիր).— Բայց ես կամ, չե՞... **(Հուզված):** Իսկ ինչո՞ւ էրիցը այդպես միանգամից սիրտդ մտավ, հը՞... Իսկ ես քո օրինավոր կինը չե՞մ:

ՔԵԲԸԹ (ակամա).— Ըհը: Կինս ես: **(Դադար: Քեբըթը թերահավատորեն նայում է Աբբիին, որի աչքերը դառնում են խուսափող: Հետո անսպասելիորեն բռնում է կնոջ ձեռքերը, սեղմում ու հավատացյալներով շրջապատված քահանայի պես մեղմ շշջում):** «Դու, Սարոնի իմ ծաղիկ... Աչքերդ աղավաղեցիր աչքեր եմ, շուրթերդ նման եմ որդան կարմրի թելերին, ստիճքներդ նման եմ երկու ուլերի, պորտդ խմիչքով լի կլոր մի գավաթ է, իսկ փորդ ցորյանի շեղջ՝ կարմիր շուշանների տակ...»⁷: **(Քեբըթը համբույրներով է ծածկում նրա ձեռքը: Կինը ձևացնում է, իբր, չի նկատում. ուղիղ նայում է առաջ՝ խիստ ու բարկացկոտ աչքերով):**

ԱԲԲԻ (բարկացած հեռացնելով ձեռքերը).— Ուրեմն, մտադիր ես ազարակը էրիցին թողնել, հա՞... Կարծես, ես քեզ ճիշտ հասկացա:

ՔԵԲԸԹ (չուված աչքերով).— Ում թողնե՞մ: **(Հետո քինախնդիր համառությամբ):** Ես ոչ մեկին էլ չեմ թողնելու ազարակս:

ԱԲԲԻ (անհամզատացած).— Բայց հո չե՞ս կարող հետդ մյուս աշխարհ տանել...

ՔԵԲԸԹ (մի պահ մտածելով, հետո ակամա).— Հա', իհարկե չեմ կարող: **(Պահ անց՝ արտասովոր կրքոտությամբ):** Բայց եթե նմարավոր լինեիր, հավերժությունը վկա, հետո այն աշխարհ կտանեիր: Կամ եթե իմանայի, թե երբ եմ մեռնելու... Կհրդեհեիր

ազարակս, ցորենի բոլոր խրձերը, ծառի վերջին ճյուղը: Հետո հանգիստ ինձ համար կենտեի, լավ հասկանալով, որ ինձ նեւս ունում և ամեն ինչ ու ոչ մեկը չի կարող տիրանալ իմ ունեւթլածքին, որ ստեղծել եմ ոչնչից... արյուն-քրտինքով... (Դադար: Հետո անսովոր սիրալիրությամբ): Միայն կովերիս չեմ վստի: Նրանց ես ազատ կարծակեմ:

ԱՐԲԻ (բարկացած).— Ուրեմն ի՞նձ էլ կայրես:

ՔԵԲԸԹ (մեղմ ժպտալով).— Քեզ էլ կովերի հետ ազատ կարծակեմ:

ԱՐԲԻ (կատաղությամբ).— Ուրեմն դա՞ է իմ վարձքը: Դու այդպի՞ս ես հատուցում իմ այն լավության դիմաց... Ախր ես ուզում էի քեզ ու էրբինին, որ սաստիկ ատում է քեզ, հաշտեցնել: Իսկ դու... դու... ուզում ես ինձ վռնդել...

ՔԵԲԸԹ (հապշտապ).— Աբբի՛, հասկացիր...

ԱՐԲԻ (վրիժառությամբ).— Դե՛, առա՛, որտե՛ղ է հիմա էրբինը: Նա գլուց այդ պոռնիկ Մինիի մոտ: Ես փորձեցի թույլ չտալ: Ախր մա խառտառակում է քեզ ու ինձ... այն էլ՝ սուրբ Ծաբաթ օրը...

ՔԵԲԸԹ (կատաղած).— Նա ծնված օրից անառակ է: Նրա սիրտը ցանկությունից է մաշվում:

ԱՐԲԻ (բարկացած ու հաստատակամ).— Նա ինձ է ուզում... Այդ ցանկությունը ինձ համար է: Կարելի՞ է այդ բանը նրան ներել:

ՔԵԲԸԹ (աչքերը սևեռելով կնոջ վրա: Մեռյալ լուրջությոն).— Քե՛զ է ուզում...

ԱՐԲԻ (լրբացած).— Ուզում էր հետս պառկել:

ՔԵԲԸԹ (շարունակում է չոփած աչքերով նայել: Հետո դեմքին սուսկալի կատաղություն է իջնում: Ետ է ցատկում ու ամբողջ մարմնով դողում).— Ամենակարող Աստվա՛ծ... Ախր ես շանուտակ կանեմ նրան...

ԱՐԲԻ (վախենալով էրբինի համար).— Ո՛չ, ո՛չ...

ՔԵԲԸԹ (վայրենացած).— Ես հրացանով նրա ապուշ ուղեղը կցըրեմ այդ ծփիների կատարին:

ԱՐԲԻ (զրկելով նրան).— Ո՛չ... Էֆրաի՛մ...

ՔԵԲԸԹ (կոպտորեն հրում է նրան).— Հա՛... Աստված վկա, որ ասացի՝ կանեմ:

ԱՐԲԻ (հանդարտեցնելով).— Լսիր, Էֆրաի՛մ, դա ուղղակի տղա-

յական հիմարություն էր: Լուրջ բան չկար: Պարզապես կատակում էր ու հիմարություններ դուրս տալիս:

ԲԼԲԸԹ.— Իսկ ինչո՞ւ ասացիր... ցանկություն...

ԱԲԲԻ.— Գուցե ճիշտ չկարողացա բացատրել միտքս: Բացի այդ, բարկությունից քիչ մնաց խելագարվելի, երբ ասացիր, թե ագարակը նրան ես թողնելու:

ԲԼԲԸԹ (հանդարտ, բայց դեռ խոժոռված ու բիրտ).— Դե լավ... եթե ուզում ես, նրան մտրակելով դուրս կվռնդես:

ԱԲԲԻ (մոտենում, բռնում է նրա ձեռքը).— Ո՛չ: Իմ մասին մի՛ մտածիր: Պետք չի նրան դուրս քշել: Խելացի բան չի լինի: Իսկ քեզ ո՞վ կօգնի: Ախր ոչ մեկը չկա, որ աշխատի:

ԲԼԲԸԹ (մտածելով նրա ասածների շուրջը: Հետո հավանությամբ գլխով է անում).— Ծիշտ ես ասում: (Դյուրագրգիռ): Դե՛ լավ... թո՛ղ մնա: (Նստում է առմուտքի աստիճաններին: Աքքին նստում է նրա կողքին: Քեքքըը արգահատանքով մրմռնջում է): Պետք չէր այդ հիմար հորթի պատճառով բարկանալ: (Դադար): Բայց մի հարց կա, որ... Իսկ իմ ո՞ր զավակը տեղ կկանգնի ագարակիս, եթե Տերը ինձ իր մոտ կանչի: Ախր Սիմեոնն ու Փիթերը դժոխքի ծոցը գնացին: Իսկ Էթինն էլ ուզում է նրանց պես...

ԱԲԲԻ.— Ագարակին ես տեղ կկանգնեմ:

ԲԼԲԸԹ.— Է՛, դու կին ես:

ԱԲԲԻ.— Բայց քո՛ կինը:

ԲԼԲԸԹ.— Կինը իմը չէ: Որդին է իմը: Իմ արյունը... Իսկ իմ ունեցվածքին իմ միս ու արյունը պետք է տեղ կանգնի: Այդ ժամանակ, եթե վեց ոտնաչափ հողի տակ էլ լինեմ, միևնույն է, ագարակը իմը կլինի: Հասկացա՞ր:

ԱԲԲԻ (թշնամանքով նայելով նրան).— Հասկացա:

Դառնում է չափազանց մտախոհ: Դեմքը խորամանկ արտահայտություն է ստանում: Աչքերը զննում են Քեքքին:

ԲԼԲԸԹ.— Իսկ ես ծերացել եմ, գլուղից կախված լիկած խնձոր դարձել: (Հետո անսպասելիորեն ուժ գտնելով իր մեջ): Բայց չէ... դեռ չեմ կոտրվի... ես դեռ շատ տարիներ կդիմանամ: Հավերժությունը վկա, կարող եմ հազար ջանքի խեղճացնել ամեն տեսակ աշխատանքով...

ԱԲԲԻ (անսպասելիորեն ընդհատելով նրան).— Աստված գուցե մեզ մի որդի բաշխի:

ՔԵԲԸԹ (թեքվում, կաթոգին նայում է նրան).— Դու ուզում ես
ասել... Տղա՛ ծնվի ինձանից ու... քեզանից:

ԱՐԿԻ.— Ըհը... (**Քծնող ժպիտով**): Ինձ տղա է պետք: Իսկ ի՞նչ
գարմանալու բան կա: Չէ որ դու ուժեղ տղամարդ ես, չէ՞:
Ինչո՞ւ ես այդպես նայում: Ոչ մի անգամ մտքովդ չէ՞ր ան-
ցել: Իսկ ես միշտ երազում էի ու աղոթում, որ այդ բանը շուտ
կատարվի:

ՔԵԲԸԹ (ջերմնուանդ հուզավառությամբ).— Դու աղոթո՞ւմ էիր,
Աբբի՛, որ մեզ... որդի՞ ծնվի:

ԱԲԲԻ.— Ըհը: (**Մտախոհ որոշմամբ**): Հիմա ինձ տղա է պետք:

ՔԵԲԸԹ (հուզված ճանկում է նրա ձեռքերը).— Աբբի՛, դա Աստ-
ծո ողորմությունը կլինի... Ամենակարող Աստծո ողորմությու-
նը իմ ծերության օրերին... մեակության մեջ... Աբբի՛, հրա-
մայիր ինչ որ մտքովդ անցնում է, և ես կանեմ:

ԱԲԲԻ (ընդհատելով).— Այդ ժամանակ ազարակը իմը կլինի ու...
այդ տղայի՞նը:

ՔԵԲԸԹ (վնասկան).— Ասացի ամեն ինչ կանեմ: Երդվում եմ...
եթե չկատարեմ, թող հավերժ անիծյալ լինեմ դժոխքում:
(**Մնկի է գալիս: Աբբիին քաշում է ներքև, իր կողքին: Գողում
է հույսերի տենդից**): Նորից աղոթիր Տիրոջը, Աբբի՛: Այսօր
շաբաթ է: Ես էլ քեզ հետ կաղոթեմ: Երկու հոգու աղոթքը
ավելի շուտ կհասնի Աստծուն: «Եվ Աստված ունկնդրեց Ռա-
բելին, և նա հղիացավ ու մի տղա ծնեց...»⁸: Եվ Աստված
լսեց Աբբիին... Աղոթիր, Աբբի՛ աղոթիր, որ Աստված ուն-
կընդրի քեզ: (**Մրմնջալով՝** գլուխը խոնարհում է: **Աբբին ձե-
վացնում է, իբր, աղոթում է, բայց աչքի տակով արհամար-
հական ու հաղթական հայացք է ձգում նրա վրա**):

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Երեկոյան մոտավորապես ժամը ութը: Երևում են վերձահար-
կի երկու մեջասեմյակները: Էրինը ձախակողմյան սեմյակում է,
մահճակալի եզրին մստած: Հուզմունքից ու շոգից հանվել ու մնա-
ցել է միայն շապիկով: Մտահոգ է: Կզակը հենել է բռունցքներիմ
ու նայում է ուղիղ առաջ:

Մյուս մեջասեմյակում Քերթթմ ու Աբբին են կողք-կողքի մըս-

տել՝ հնաոն փետրե անկողնով մահճակալին: Քեքքը շապիկով է, կիճը՝ գլշերագգեստով: Քեքքը տակավիճ հուզված է. որդի ունենալու միտքը հանգիստ չի տալիս նրան: Երկու ճնշասենյակներն էլ աղոտ լուսավորված են երկարավուն, մարմրող մոմերով: ՔԵԲԸԹ.— Ագարակին տղա է պետք:

ԱՐԲԻ.— Ինձ նույնպես տղա է պետք:

ՔԵԲԸԹ.— Երբեմն ինձ թվում է՝ իմ ագարակն ու դու նույնն եք: Դրա համար իմ մենակության պահին կաշտում եմ քեզանից: **(Գաղար: Բռունցքով խփում է ծնկին):** Իճճանից ու իմ ագարակից արու զավակ պետք է ծնվի:

ԱՐԲԻ.— Ավելի լավ է քնես, թե չէ... արդեն ամեն ինչ խառնում ես:

ՔԵԲԸԹ **(անհանգստացած)**.— Չէ՛, չեմ քնի: Գլուխս շատ լավ էլ աշխատում է: Պարզապես դու ինձ չես հասկանում, դրա համար ես այդպես խոսում: **(Հուսահատ նայում է հատակին):**

ԱՐԲԻ **(անտարբեր)**.— Գուցե:

Մյուս սենյակում Էրինը տեղից ելնում է ու ինքնամոռացման մեջ սկսում գնալ-գալ սենյակում: Արքին ուշադիր լսում է մյուս սենյակից եկող յուրաքանչյուր ոտնաձայն: Աչքերը հառել է միջնապատին, այնպես, կարծես, նրանց երկուսի տաք հալացքները թափանցում են պատի միջով: Էրինը ինքնամոռացման մեջ մեկնում է երկու ձեռքերը, որպեսզի գրկի նրան, իսկ Արքին փոքր-ինչ բարձրանում է տեղից: Հետո, խելքի գալով, քրթմնջալով հայհոյում է ինքն իրեն ու նետվում մահճակալին՝ գլուխը թաղելով բարձի մեջ, իսկ ձեռքերը միակցում ծոծրակին: Արքին նվաղկոտ հոգոց է հանում, միչդեռ աչքերը հառված են միջնապատին: Ողջ էությանը համակ ուշադրություն դարձած, փորձում է որսալ կողքի սենյակից լսվող յուրաքանչյուր անճշան ձայն:

ՔԵԲԸԹ **(հանկարծ գլուխը բարձրացնելով՝ նայում է կմոջը: Արհամարհանքով)**.— Իսկ դու... երբևէ կարո՞ղ ես հասկանալ ինձ: Ընդհանրապես, կարո՞ղ է որևէ մեկը հասկանալ ինձ: **(Գլուխը թափահարելով):** Ո՛չ... Կարծում եմ այդպիսի բան չի լինի: **(Գլուխը թեքում է: Արքին շարունակում է նայել պատին: Հետո, Քեքքը ակներևաբար չդիմանալով խռովահույզ մտքերից առաջացած լռությանը, հանկարծ ճանկում է կմոջ ծունկը: Արքին արհամարհանքով պոկվում է նրանից: Տեսնելով, որ ամուսինը չի հետևում իրեն, աչքերը նորից սևե-**

ում է պատին, ուշադրություն չդարձնելով ամուսնու ասած-
 ներին): Լսիր, Աբբի', երբ հիսուն տարի առաջ այստեղ եկա,
 հալիվ թափ տարեկան լինեի: Ես այնքան ուժեղ էի ու ամ-
 րակալւմ, որ չես էլ պատկերացնի: Տասը անգամ ավելի ու-
 ժեղ, հիսուն անգամ ավելի թիկնեղ, քան թե այդ... Էբինը:
 Այս ազարակում, բացի քարերից, ուրիշ ոչինչ չկար: Ծառերը
 ձևւ Լիւս առնում ինձ, որ այս հողերը վերցրի: Դե', նրանք
 չԼիւս հասկանում այն ամենը, ինչ ես էի հասկանում: Երբ մարդ
 քարերի մեջ ցորենի հասկ է անեցնում, ուրեմն նրա մեջ Աստ-
 ված է ապրում: Ուրիշներն ինձ պես ուժեղ չէին, որ վարու-
 ցանք անեին: Նրանք չգիտեին, որ Աստված դաժան է: Կար-
 ծում էին Աստված իրենց պես թուլամորթ է: Ծիծաղում էին
 վրաս: Բայց շուտով չծիծաղեցին: Նրանցից շատերը հենց
 այստեղ էլ մեռան: Իսկ մի քանիսն Արևմուտք գնացին ու հո-
 գիներն այնտեղ ավանդեցին: Հիմա նրանք բոլորը գետնի
 տակն են անցել, այդպես էլ չհասկանալով, որ Աստված նը-
 րանց պես թուլամորթ չէ: Նրանք հիմարաբար կարծում էին,
 թե Աստված իրենց հեշտ ու հաւգիստ կյանք կպարգևի:
 Բայց ոչ... Աստված դաժան է: (Գլուխը տարութքում է):
 Ծանր կյանքից ես նույնպես դաժանացա: Մարդիկ ինձ մե-
 դադրում էին, թե դաժան եմ, իբր, դաժանությունը մեղք է:
 Իսկ ես նրանց ասացի. «Որոտը վկա, ես դաժան մարդ կլի-
 նեմ: Թող դա մեղք լինի. ես դաժան կլինեմ և դուք ինչ ուզում
 եք խոսեք իմ մասին»: (Անսպասելիորեն): Բայց մի անգամ
 թուլամորթությունն արեցի: Երկու տարի կլինեի, ինչ այստեղ
 էի: Հուսահատվել էի: Այնքան շատ քար կար հավաքելու...
 Մի խումբ կար, որ ուզում էր Արևմուտք գնալ: Ես էլ միացա
 նրանց: Գնացինք, հա գնացինք, հասանք մի հարթ, լայնար-
 ձակ դաշտ, որտեղ հողը չափազանց սև էր, բերրի: Ոչ մի
 քար չկար: Ամեն ինչ հեշտ էր: Միայն վարիք, ցանիք, հետո
 նստիք, ծխամորճի կպցրու և սպասիր բերքին: Կարող էի
 հարստանալ... բայց հոգուս խորքում մի բան անընդհատ տան-
 ջում էր ինձ: Աստծո ձայնն էր իմ մեջ խոսում: «Ծո'ւտ տուն
 վերադարձիր: Դու հակառակվում ես ինձ...»: Վախեցա այդ
 ձայնից, արտա թողեցի անտեր ու հեռացա: Այո, ես թողեցի
 այն ամենը, ինչ օրենքով ինձ էր հասնում: Աստված դաժան
 է: Աստված թուլամորթ չէ: Աստված քարերի մեջ է: «Կառու-

ցիր եկեղեցիս ապստամբներից և ես միշտ այնտեղ կլինեմ»։ Ահա թե ինչ պատվիրեց Աստված Պետրոսին։ **(Թոր հառաչում է։ Դադար)**։ Եվ ես հավաքեցի բոլոր քարերը ու պատեր շարեցի։ Իմ ամբողջ կյանքի պատմությունը այդ պատերի վերա կարելի է կարդալ։ Ամեն օր մի մեծ քար գլորելով՝ քարե պարիսպներ էի շինում այն արտերի շուրջ, որոնք իմն էին, որտեղ ես ոչնչից, քարերի միջից բերք էի աճեցնում, Տիրոջ կամքով... որպես նրա ծառան... Իսկ դա թույլամորթ մարդու բան չէր։ Դրա համար ուժասպառ աշխատանքից Աստված ինձ ալապես դաժան դարձրեց։ **(Դադար)**։ Միշտ մենակ էի։ Հետո կին առա։ Նա Սիմեոնին ու Փիթերին ծնեց։ Լավ կին էր։ Անգործ չէր մնում, միշտ աշխատում էր։ Ծիշտ է, ինձ օգնում էր, բայց չէր հասկանում ինձ, չէր հասկանում ինչի համար է աշխատում... Դրա համար ես միշտ մենակ էի։ Հետո կինս մեռավ։ Բայց ես ինձ այդքան մենակ չէի զգում։ Ծուտով կորցրի կյանքիս տարիների հաշիվը։ Դե՛, ժամանակ չկար սլարսպ-սարսպ նստելու և տարիները հաշվելու։ Սամն ու Փիթերը մեծացան, սկսեցին օգնել։ Ագարակս մեծացավ։ Այստեղ ամեն ինչ իմն էր։ Երբ մտածում ես, որ ամեն ինչ քոնն է, մոռանում ես մենակությունը։ **(Դադար)**։ Բայց հո չե՛ս կարող միտքդ մի բան գցել ու գիշեր-ցերեկ դրանով ապրել։ Ուրիշ կին առա... Էբինի մորը։ Նրա բարեկամները ինձ դատի տվեցին, իբր, ագարակը նրանն է և ոչ թե իմը... Դրա համար է հիմա Էբինը հիմարություններ դուրս տալիս... իբր ագարակը նրա մորն է։ Սիրուն կին էր։ Բայց թույլ էր։ Փորձում էր դաժան լինել։ Չկարողացավ։ Նա էլ ո՛չ ինձ հասկացավ, ո՛չ էլ մի ուրիշ բան... Նրա հետ ինձ ավելի մենակ էի զգում։ Էբինը տասնվեց տարեկան էր, երբ նա մեռավ։ **(Դադար)**։ Ապրում էի տղերքիս հետ։ Նրանք առում էին ինձ, որովհետև ես խիստ հայր էի։ Իսկ ես էլ նրանց չէի կարողանում տանել, որովհետև շատ էին թույլամորթ։ Սամն ու Փիթերը ագարակից իրենց բաժինն էին պահանջում՝ չիմանալով էլ, թե դա ինչ բան է։ Իսկ ես նրանց բողոքների պատճառով ծերանում էի, հոգիս դառնանում էր։ Նրանք մի բան էին պահանջում, որը իմն էր, միայն իմը... Հետո, այս գարնանը նորից ձայն լսեցի վերից... Աստծո ձայնն էր, որ արձագանքվեց հոգուս ամայության մեջ։ «Գնա՛, փնտրի՛ր ու

կգտնես...»,— պատվիրեց ինձ Աստված... (Անսովոր հուզմունքով թեքվում է կնոջ կողմը): Իսկ ես քեզ տեսա ու գտա... Դու իմ Սարոնի վարդ... Աչքերդ մման են... (Արքին յխակվաւ նայում է նրան: Քերթը մի պահ նայում է նրան, հետո՝ խրատորեն): Իսկ դու որևէ բան հասկացա՞ր իմ այսքան խոթելուց...

ԱԲԲԻ (շփոթված).— Իհարկէ:

ՔԵԲԸԹ (կողմ է հրում նրան: Բարկացած).— Դու ոչինչ էլ չես հասկանում... Ոչ էլ կհասկանաս... Եթե մի տղա չծնես... որ քեզ փրկի... (Սա ասում է սուր սպառնալիքով):

ԱԲԲԻ (քինախնդիր).— Բայց ես աղոթեցի, չէ՞...

ՔԵԲԸԹ (դառնացած).— Նորից աղոթիր, որ հասկանաս...

ԱԲԲԻ (շղարշված սպառնալիքով).— Խոստանում եմ, որ դու ինձանից տղա կունենաս:

ՔԵԲԸԹ.— Ախր դու... ինչպե՞ս կարող ես մման բան խոստանալ:

ԱԲԲԻ.— Դե, գուցե երկրորդ տեսողություն ունեմ և կարողանում եմ կանխատեսել: (Մեղմ ժպիտ է խաղացնում դեմքին):

ՔԵԲԸԹ.— Հավատում եմ... Դու երբեմն վախեցնում ես ինձ: (Դողում է): Ինչ ցուրտ է այստեղ... Ես ինձ մեմակ եմ զգում... Սեղակի անկյուններում կարծես ուրվականներ են թռչկոտում... (Արագ հագնում է վարտիքը, շապիկն ու կոշիկները):

ԱԲԲԻ (զարմանալով).— Ո՞ր ես գնում:

ՔԵԲԸԹ (անսովոր ձայնով).— Ներքև: Գոմ: Այնտեղ հանգիստ է ու տաք... (Դառնորեն): Կխոսեմ կովերի հետ: Նրանք հասկանում են ինձ: Կովերը հասկանում են ինձ, ճանաչում են իմ ազարակը: Կովերի հետ զրուցելով, ես կհանգստանամ... (Շրջվում է, որ դուրս գա):

ԱԲԲԻ (փոքր ինչ վախեցած).— Էֆրաիմ... գիշերը վա՛տ զգացիր քեզ:

ՔԵԲԸԹ.— Լիկել եմ, լիկել: Ճյուղից կախված խնձորի պես... (Դուրս է գնում: Աստիճաններին լսվում են նրա ոտնաձայնները: Էրինը անհանգստացած տեղից ելնում, ուշադիր ականջ է դնում: Արքին զգում է նրա այդ շարժումը ու աչքերը սևեռում է միջնապատին: Քերթը տանից դուրս է գալիս, կանգնում է ցանկապատի դռան մոտ: Աչքերը կիսաբաց նայում է երկնքին: Տառապալից կարկառում է ձեռքերը): Ամենակարող Աստված... պատասխան տուր ինձ խավարի միջից: (Ա-

կանջ է դնում՝ կարծես պատասխանի սպասելով: Հետո ձեռքերը թուլացած կախվում են: Գլուխը թափահարում է ու ծանրը քայլերով գնում գոմի կողմը):

Էրիկն ու Արթին պատի միջով, ասես, տեսնում են իրար: Էրիկը կրքից շնչակտուր է լինում: Արթին արձագանքում է նրա այդ ծանր հոգոցին: Երկուսն էլ դառնում են սոսկալի նյարդային ու անհանգիստ: Վերջապես Արթին տեղից ելնում է ու ականջը պատին դնելով, ուշադիր լսում է: Էրիկն այնպես է պահում իրեն, ասես, տեսնում է Արթիի յուրաքանչյուր շարժումը: Նա դառնում է աներկյուղ: Արթին ակներև համարձակությամբ դուրս է գալիս խորքի դռնից: Էրիկը հետևում է նրան: Հետո, երբ նրա դուռը կամացուկ բացվում է, մա իսկույն մի կողմ է թեքվում: Արթին, նվաղկոտ ճիչ արձակելով, վազում է նրա մոտ: Գրկում է Էրիկին, քաշում է դեպի իրեն ու նրա բերանը ծածկում համբույրներով: Էրիկը սկզբում լուռ համձմվում է, ապա գրկելով, պատասխանում է Արթիի համբույրներին: Հետո իսկույն հիշելով իր ատելությունը նրա մղկատմամբ, հրում է կնոջը ու ետ քաշվում: Արթին ու... Էրիկը երկու անասունների պես հնալով ու դողալով նայում են իրար: ԱՐԲԻ (ցավատանջ ձայնով).— Էրի՛ճ... Էրի՛ճ... Իզուր ես այդպիսի բան անում... Ինձ հետ դու քեզ երջանիկ կզգաս... ԷՐԻՆ (գրգռված).— Ես չեմ ուզում քեզ հետ երջանիկ լինել: ԱՐԲԻ (հուսահատ).— Ուզում ես, Էրի՛ճ, ուզում ես... Ինչո՞ւ ես ասում...

ԷՐԻՆ (չարական).— Ասացի՛ չեմ ուզում: Ես զգվում եմ քեզանից: ԱՐԲԻ (գրգռված ու անվստահ).— Դե լա՛վ... ես համբուրեցի քեզ: Դու էլ՝ ինձ... Իսկ քո շուրթերը վառվում էին: Մի՛ ստիր: Եթե ինձանից զգվում ես, ինչո՞ւ համբուրեցիր... Իսկ շուրթերդ... ինչո՞ւ էին վառվում...

ԷՐԻՆ (բերանը մաքրելով).— Քո շուրթերը ոնց որ թույն լինեին: (Հետո կշտամբանքով): Կարծեցի ուրիշի էի համբուրում, դրա համար...

ԱՐԲԻ (կատաղորեն).— Մի՛նքի՛ճ...

ԷՐԻՆ.— Գուցե:

ԱՐԲԻ (ցավատանջ).— Գնացի՛ր նրա մոտ... Այո՞... գնացի՛ր... Իսկ ես կարծում էի չես գնա: Դրա համա՛ր քիչ առաջ ինձ դեն հրեցիր:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Բա էլ ինչի՞ համար:

ԱՔՔԻ (լրբանալով).— Ուրեմն դու շուն ես, Էբի՛ն Քեբբթ...

ԷԲԻՆ.— Չհամարձակվես ինձ հետ այդպես խոսել:

ԱՔՔԻ (զրնգուն ծիծաղելով).— Ե՛ս... ես չե՛մ կարող ծիծաղել: Դու
Լ.Լ կարծեցիր սիրահարվեցի՞ քեզ պես թուլամորթ լակոտին...
Մտրովդ չանցնի... Ես պարզապես քեզ ուզեցի՝ իմ նպատակ-
ների իրականացնելու համար: Ու ես կհասնեմ դրան, որով-
հետև քեզնից ուժեղ եմ...

ԷԲԻՆ, (ոխակալությամբ).— Գիտեի... ինձ հետ պառկելով ու ա-
մեն ինչ կույ տալով, դու կհասնեիր քո նպատակների մի մա-
սին...

ԱՔՔԻ (կշտամբանքով).— Այո, ինչ կա որ:

ԷԲԻՆ (կատաղած).— Դո՛ւրս կորիր սենյակիցս...

ԱՔՔԻ.— Սա իմ սենյակն է: Իսկ դու այս ագարակում պարզապես
մշակ ես:

ԷԲԻՆ.— Դո՛ւրս կորիր, քանի դեռ չեմ սպանել:

ԱՔՔԻ (հանդարտ, համոզող ձայնով).— Ես քեզանից չեմ վախե-
նում: Ախր դու ուզում ես ինձ, չե՞: Այո՛... ուզում ես... Դու
հորդ հարազատ որդին ես: Իսկ Քեբբթի տղան չի սպանի այն,
ինչ ուզում է... Մի աչքերիդ նայիր... տես ո՞նց են շողում ու
ինձ ուզում... Իսկ շուրթերդ... վառվում են ու դողում ինձ համ-
բուրելու տենչանքից... ատամներդ... ատամներդ ուզում են
կծել...

(Էբինը ահավոր տենչանքով զննում է նրան: Արթին խեղա-
ցնոր ու հաղթական ծիծաղում է): Ես... ր... այս ամբողջ ագա-
րակատունը... իմը կդարձնեմ: Միայն մի սենյակ է մնացել...
որ իմը չէ... բայց այդ սենյակն էլ իմը կլինի... այս երեկո...
Հիմա կգնամ ու կվառեմ այդ սենյակի լույսերը... (Ծաղրելով
զլուխ է տալիս): Միստր Քեբբթ, չեի՞ր ուզի ինձ... փաղաքշել
այդ գեղեցիկ հյուրասենյակում...

ԷԲԻՆ (ապշած նայում է նրան).— Չհամարձակվես... Մորս մեռ-
նելուց հետո այդ սենյակի դուռը դեռ ոչ մեկը չի բացել: Դու
չհամարձակվես... (Բայց կնոջ աչքերը այնպիսի փայլով են
սևեռվում նրա վրա, ասես, Էբինի կամքը սպանվում է նրա
ոտքերի առաջ: Էբինը հարբածի պես անօգնական երերում է
կանգնած տեղում):

ԱՔՔԻ (բռնում է նրա հայացքը ու ողջ կամքը դնում բառի մեջ:

Սենյակից դուրս գալով)։— Ես քեզ սպասում եմ այդ սենյակում, Էբի՛ն։

ԷԲԻՆ (մի պահ նայում է նրա ետևից ու ակամա քալում է մինչև դուռը։ Քիչ անց հյուրասենյակի պատուհանը լուսավորվում է։ Շշմջում է)։— Հյուրասենյակում։ (Սա ինչ-որ վերհուշ է արթնացնում նրա մեջ։ Նա ետ է գալիս, հագնում է սպիտակ վերնաշապիկը, բանդոնը, ակամա կիսակապում է փողկապը, վերցնում է գլխարկը։ Բոբիկ կանգնած, մոլոր նայում է շուրջը ու զարմացած քրթմնջում)։ Մա՛մ... մա՛մ... որտե՛ղ ես... (Հետո դանդաղ մոտենում է խորքի դռանը)։

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

Մի քանի րոպե անց։ Երևում է հյուրասենյակի ներքը։ Մռայլ, գերեզմանի պես լուռ սենյակը, որտեղ կարծես ժամանակին ողջ ույշ թաղվել է սենյակի տիրուհին։ Արքին նստել է ձիու մագից գործած բազմոցին։ Նա վառել է բոլոր մոմերը և սենյակի բոլոր երեշավոր անկյունները երևում են։ Արքին հիմա ուրիշ տրամադրությամբ է համակված։ Դարձել է երկյուղած ու զգույշ, պատրաստ իսկույն փախչելու։

Դուռը բացվում է, և Էբինը ներս է մտնում։ Նրա դեմքին ողևշունչ հուզմունք է նկատվում։ Կանգնած նայում է Արքին։ Էբինը լուբիկ է, ձեռքերը թուլացած կախվել են կողքից։ Ձեռքին գլխարկ կա։

ԷԲԻՆ (լուրջությունից հետո, ջղային քաղաքավարությամբ)։— Ձեի՛ր բարեհաճի նստել։

ԷԲԻՆ (ինքնամոռացության մեջ)։— Ըհը։ (Մեքենաբար գլխարկը զգուշորեն դնում է հատակին՝ դռան մոտ ու նստում նրա կողքին՝ բազմոցի եզրին։ Դադար։ Երկուսն էլ տազնապած մայում են ուղիղ առաջ)։

ԱՐՔԻ.— Երբ մտա այստեղ, մթան մեջ ինչ-որ բան երևաց։

ԷԲԻՆ (ակամա)։— Մայրիկն է։

ԱՐՔԻ.— Ու կարծես, հիմա էլ... դեռ ինչ-որ մեկը...

ԷԲԻՆ.— Մայրիկն է։

ԱՐՔԻ.— Սկզբում վախեցա։ Ուզեցի գոռալ ու փախչել։ Իսկ հի-

մա, երբ եկար, ասես, հանգստացա: Այս տան պատերը հիմա մտերիմի պես են... **(Մեղմորեն):** Շնորհակալություն:

ԷԲԻՆ.— Մայրիկը միշտ էլ սիրում էր ինձ:

ԱԲԲԻ.— Նա գիտի, որ ես նույնպես սիրում եմ քեզ: Գուցե դրա համար է բարի իմ նկատմամբ:

ԷԲԻՆ **(անկեղծորեն)**.— Չգիտեմ: Ինձ թվում է, նա քեզ ատում է:

ԱԲԲԻ **(վճռականորեն)**.— Ո՛չ: Ես զգում եմ, որ նա ինձ չի ատում:

ԷԲԻՆ.— Ատում է, որովհետև տիրացար նրա ազարակին... տա-
նը... հյուրասենյակին, որտեղ մայրիկը մահացավ... **(Հան-
կարծ կանգնում և ցրված նայում է ուղիղ առաջ):**

ԱԲԲԻ.— Քեզ ի՞նչ եղավ, Էբի՛ն:

ԷԲԻՆ **(շնչալուրով)**.— Կարծես... մայրիկը չի ուզում, որ քեզ հի-
շեցնեն...

ԱԲԲԻ **(հուզված)**.— Էբի՛ն, մայրդ ճանաչեց ինձ: Նա բարի է իմ
նկատմամբ: Հիմա այլևս ինձ չի տանջում այն միտքը, որ մենք
անձանոթ ենք եղել:

ԷԲԻՆ.— Մայրիկն ատում է հորս:

ԱԲԲԻ.— Այո... մենք բոլորս ենք նրան ատում:

ԷԲԻՆ.— Ըհը: **(Հուզված):** Աստված վկա, ես էլ եմ ատում:

ԱԲԲԻ **(Էբի՛նի ձեռքը շոյելով)**.— Դե լավ, նրա պատճառով մի
բարկացիր: Մտածիր մորդ մասին, որը բարի է մեր նկատ-
մամբ: Էբի՛ն, որևէ բան պատմիր նրա մասին:

ԷԲԻՆ.— Ինչ ասեմ: Նա բարի էր: Մայրիկը լավն էր:

ԱԲԲԻ **(գրկում է նրա պարանոցը: Չի թվում, թե Էբի՛նը հուզվում
է նրա այդ զգվանքից)**.— Ես նույնպես բարի ու ազնիվ կլի-
նեմ քեզ հետ, Էբի՛ն:

ԷԲԻՆ.— Մայրիկը երբեմն երգում էր ինձ համար:

ԱԲԲԻ.— Ես էլ կերգեմ...

ԷԲԻՆ.— Սա նրա սենյակն էր... նրա ազարակը...

ԱԲԲԻ.— Սա իմ սենյակն է, իմ ազարակը...

ԷԲԻՆ.— Նա ամուսնացավ մորս հետ, որպեսզի տիրանար այս
բոլորին: Մայրիկը թույլ էր ու բարի: Նա չկարողացավ մայ-
րիկին հասկանալ:

ԱԲԲԻ.— Ինձ էլ չի կարողանում հասկանալ:

ԷԲԻՆ.— Իր դաժանությամբ նա սպանեց մորս:

ԱԲԲԻ.— Ինձ նույնպես ուզում է դաժանությամբ սպանել:

ԼԷԲԻՆ.— Մայրս մեռավ: (Դադար): Երբեմն մայրիկը երգում էր ինձ համար: (Փղձկալով հեկեկում է):

ԱԼԲԻԻ (մոլեգին կրքով գրկում է նրան).— Ես էլ կերգեմ... ես էլ կմեռնեմ քեզ համար... (Հակառակ էրիհի՝ Աբբիի նկատմամբ ունեցած զսպված ցանկության, այդ կնոջ վարմունքի ու ձայնի մեջ մայրական անկեղծ սեր կա՝ մայրական զգվանքի ու կրքի չափազանց անկեղծ խառնուրդ): Լաց մի՛ լինիր, էրի՛ն... Ես կփոխարինեմ մորդ... ես կլինեմ այն, ինչ նա է եղել... Թող համբուրեմ քեզ, էրի՛ն... (Գլուխը թեքում է իր կողմը, որպեսզի համբուրի: Էրի՛նը շինծու շփոթմունքով դիմադրում է: Աբբին՝ քնքշանքով): Մի վախեցիր... Ես մոր պես մաքուր կհամբուրեմ քեզ, իսկ դու կարող ես որդուս նման համբուրել ու բարի գիշեր մաղթել... մայրիկին... Համբուրիր ինձ, զավա՛կըս... (Նրանք զսպված կրքով են համբուրվում: Հետո հանկարծահաս կիրքը պարուրում է կնոջը: Աբբին տենչանքով համբուրում ու համբուրում է նրան, իսկ էրի՛նը կնոջը սեղմում է իրեն ու նույն կերպ պատասխանում: Հանկարծ, ինչպես նախորդ պատկերի ժամանակ ննջասենյակում, էրի՛նը հրում է նրան ու ետ ընկրկում: Նա ամբողջ մարմնով դողում է: Աբբին կաթոգին սիրով ձեռքերը մեկնում է նրան): Էրի՛ն... մի գնա... Չե՛ս զգում, որ մոր պես սիրելի բավական չէ: Չե՛ս հասկանում, որ իմ սերը հազար անգամ ավելին է, քան մայրական սերը: Այնքան շատ, որ մենք կարող ենք երջանիկ լինել:

ԼԷԲԻՆ (սենյակում ինչ-որ մեկի ներկայությունն զգալով).— Մա՛մ ... մա՛մ... Ի՞նչ ես ուզում... Ի՞նչ ես ասում...

ԱԼԲԻԻ.— Մայրդ ասում է, սիրիր նրան: Էրի՛ն, մայրդ գիտի, որ ես սիրում եմ քեզ ու բարի կլինեմ քո նկատմամբ: Չե՛ս հասկանում, նա քեզ ասում է՝ սիրիր նրան...

ԼԷԲԻՆ.— Ընդ: Զգում եմ: Գուցե այդպես է ստում, բայց... չեմ հասկանում, ինչպես կարող է նա այդ բանը ցանկանալ, երբ նրա տեղը գրավեցիր այստեղ, նրա տանը... Որա հյուրասենյակում, որտեղ մայրիկն էր ապրում:

ԱԼԲԻԻ (կատաղած).— Նա գիտի, որ ես սիրում եմ քեզ:

ԼԷԲԻՆ (դեմքը հանկարծ պայծառանում է՝ հաղթական ժպիտով).— Հասկացա... Հասկացա, ինչու է մայրիկը քեզ սիրում: Մայրի-

կը վրեժ է լուծում Գրանից: Հիմա մայրիկը կարող է հանգիստ քնել իր գերեզմանում...

ԱՐՔԻ (լրբացած).— Աստծո վրիժառությունը բոլորիս վրա է: Մենք բոլորս վրեժ ենք լուծում իրարից: Ինչո՞ւ մեղադրել ուրիշին: Էբի՛ն, ես սիրում եմ քեզ: Աստված է տեսնում, որ սիրում եմ: (Ձեռքերը պարզում է՝ Էբինին գրկելու):

ԷԲԻՆ (բազմոցի կողքին իսկույն ծնկի գալով, մոլեգին կրքով սեղմում է Գրան իր բազուկների մեջ՝ դրսևորելով իր ամբողջ զսպված կիրքը).— Աբբի՛... ես էլ քեզ եմ սիրում... Հիմա արդեն կարող եմ այդ բանը ասել... Ես մեռնում եմ քո սիրուց: Ես սիրել եմ քեզ հենց այն օրվանից, երբ առաջին անգամ մեր տուն եկար... Ես սիրում եմ քեզ... (Կրքից վառվող շուրթերով ամուր համբուրվում են):

ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԴ

Ագարակատան բակը: Լույսը նոր է բացվել: Էբինը դուրս է գալիս ագարակատան առմուտք, քայլում է դեպի ցանկապատը: Հագին ագարակագործի քաթանն շորերն են: Դարձել է վճռական: Դեմքին գոհունակություն է երևում: Երբ մոտենում է ցանկապատի դռանը, լսվում է հյուրասենյակի բացվող պատուհանների աղմուկը: Վարագույրները կողմ են քաշվում, և Աբբին գլուխը դուրս է հանում: Նրա մազերը թափված են կիսամերկ ուսերին, դեմքը պայծառ է, հրճվալի: Աբբին Էբինին նայում է գորովալից, նվաղուն աչքերով: Կրքոտ ձայնով կանչում է Գրան:

ԱՐՔԻ.— Էբի՛ն... (Երբ Էբինը շրջվում է՝ խանդաղատանքով): Մի համբուր էլ՝ գնալուցդ առաջ: Ախր ամբողջ օրը ես մենակ եմ մնալու... առանց քեզ... Ես կտխրեմ:

ԷԲԻՆ.— Ծիշտն ասած, ես էլ ինձ մենակ ու տխուր կզգամ: (Մոտենում է Աբբինին: Վերջինս գլուխը պատուհանից կախում է, և Էբինը համբուրում է Գրան): Դե լավ, հերիք է: Համբուրներիդ խնայիր, թե չէ ոչ մի հատ չես ունենա մյուս անգամվա համար:

ԱՐՔԻ.— Քեզ համար միլիոն հատ էլ ունեմ: (Փոքր-ինչ տազնապած): Դու, իսկապես, սիրո՞ւմ ես ինձ, Էբի՛ն:

- ԼԻԲԻՆ (վերամբարձ տոնով).— Ավետարանը վկա, իմ տեսած սուղիկներից բոլորից շատ դու ես ինձ դուր գալիս:
- ԱՅԲԻ.— Դուր գալը դեռ սիրել չի:
- ԼԻԲԻՆ.— Դե լավ, ես սիրում եմ քեզ: Հիմա գո՞հ ես:
- ԱՅԲԻ.— Ըհը: (**Գորովանքով ժպտում է**):
- ԼԻԲԻՆ.— Գնամ գոմ: Ծեր ապուշը հանկարծ կկասկածի, կգա այս-տեղ:
- ԱՅԲԻ (**ինքնավստահ ծիծաղելով**).— Թող գա: Ես երբ ուզեմ, կարող եմ նրա քիթը բռնած ման տալ: Էբի՛ն, կարելի՞ է այս սենյակի վարագույրները բացել: Թող օդ ու արև լցվի: Սա կարծես գերեզմանոց լինի: Հիմա արդեն իմ սենյակն է, չէ՞, Էբի՛ն:
- ԼԻԲԻՆ (**խոժոռվելով**).— Ըհը:
- ԱՅԲԻ.— Այսինքն՝ մեր սենյակը:
- ԼԻԲԻՆ.— Ըհը:
- ԱՅԲԻ.— Երեկ գիշեր մերը դարձրինք: Մենք սիրով լցրինք գերեզմանի պես լուռ այս սենյակը: (**Լուռությամբ**):
- ԼԻԲԻՆ (**տարօրինակ ձայնով**).— Մայրիկը վերադարձավ իր գերեզմանը: Հիմա իր համար հանգիստ կքնի:
- ԱՅԲԻ.— Թող Աստված ողորմի նրա հոգուն: (**Քնքուշ կշտամբանքով**): Այս առավոտ դու տխուր բաներ չպիտի խոսես, Էբի՛ն:
- ԼԻԲԻՆ.— Ես էլ չեմ հասկանում, ինչպես եմ այդ տխուր մտքերը գլուխս մտնում:
- ԱՅԲԻ.— Իսկ դու թույլ մի տուր, որ այդ մտքերը պաշարեն քեզ: (**Էբինը չի պատասխանում: Աքբին հորանջում է**): Ես գնամ մի քիչ քնեմ: Ծերուկին կասեմ, որ լավ չեմ զգում: Թող մե-նակ նախաճաշի:
- ԼԻԲԻՆ.— Ահա... Գոմից է գալիս: Լավ կլինի քեզ մի քիչ կարգի բերես ու վերև բարձրանաս:
- ԱՅԲԻ.— Լավ: Ցտեսություն: Ինձ չմոռանաս: (**Հրաժեշտի համբույր է տալիս Էբինին: Էբինը ժպտում է ու հպարտորեն ուսերն ուղղելով, համարձակորեն սպասում է հորը: Ջախից երևում է Քեբըթը՝ դանդաղ քայլելով ու կլանված նայելով երկընթին**):
- ԼԻԲԻՆ (**զվարթորեն**).— Բարի լույս, պա՛... Ա՞ստղ ես փնտրում արշալույսի մեջ:

ՔԵՐԸԹ.— Սիրուն է, չէ՞...

ԷԲԻՆ (շուրջը նայելով).— Շատ սիրուն ագարակ է:

ՔԵՐԸԹ.— Ասում եմ, երկինքը... սիրուն է, չէ՞:

ԷԲԻՆ (ծպտալով).— Ի՞նչ իմանաս: Բա դու ի՞նչ գիտես՝ սիրո՞ւն է, թե՞ սիրուն չի: Չէ՞ որ դու կարճատես ես: (Այս խոսքերը բարձրացնում են նրա տրամադրությունը: Էրինը ուժեղ խլ-փում է ազդրերին ու ծիծաղում): Հա՛-հա՛-հա՛...

ՔԵՐԸԹ (խոժոռվելով).— Դու ոնց որ քեզ լավ ես զգում. հա՞...

Որտեղից ես լիկյոր թոցրել:

ԷԲԻՆ (բարյացակամ).— Իմ ուրախությունը լիկյորից չի, կյանքից է: (Թախծոտ): Արի հաշտվենք: Մենք քվիտ ենք:

ՔԵՐԸԹ (կասկածանքով).— Բայց... ի՞նչ է պատահել...

ԷԲԻՆ.— Դե լավ, պետք չի: Երևի այսպես ավելի լավ է: (Գար-ճատեկ դադար): Ինչ է պատահե՞լ... (Տարօրինակ ձայնով): Չտեսա՞ր: Նա այստեղ էր ու վերադարձավ իր գերեզմանը:

ՔԵՐԸԹ (ցրված).— Ո՛վ...

ԷԲԻՆ.— Մայրիկը: Հիմա նա կարող է հանգիստ ու ապահով քո-նել: Մայրիկը քվիտ եղավ քեզ հետ:

ՔԵՐԸԹ (շփոթված).— Իսկ ես հանգստացա: Լավ քնեցի կովերի հետ: Նրանք գիտեն ոնց պետք է քնել: Ինձ էլ սովորեցրին:

ԷԲԻՆ (նորից զվարթորեն).— Ապրեն կովերը... Դե լավ, իսկ հի-մա գնա աշխատիր, ուշ է...

ՔԵՐԸԹ (խիստ).— Տո հո՛րթ, դու ո՞նց ես ինձ հրամայում...

ԷԲԻՆ (քրքջալով).— Այո, ես հրամայում եմ քեզ: Հա՛-հա՛-հա՛...

Տեսնո՞ւմ ես, ոնց ես զազազում, երբ քեզ են հրամայում: Հա՛-հա՛-հա՛... Ես սլա հսկաքնի առաջին աքլորն եմ: Հա՛-հա՛-հա՛... (Ծիծաղելով գնում է գոմ):

ՔԵՐԸԹ (նայում է Էրինի ետևից: Արհամարհելի խղճահարու-թյամբ).— Խելքը թոցրել է ապուշը: Մոր նման ապուշի մեկն է: Ոնց որ նրա քթից թռած լինի: Սրա վրա հույս դնե՛լ կլի-նի... (Թքում է զզվանքով): Ուրքից-գլուխ ապուշ է: (Հետո չոր ու սառը ձայնով): Գնամ հաշ ուտեմ: Սոված եմ: (Մոտե-նում է մուտքի դռանը):

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Մի տարի անց: Գարնանային երեկո: Երևում են ագարակատան խոհանոցն ու վերնահարկի երկու ննջասենյակները: Ննջասենյակներում երկար մոմեր են վառված: Էբինը նստել է իր սենյակում՝ մահճակալին: Կզակը հենել է բռունցքներին, դեմքը տանջահար է: Ծիզեր է գործադրում՝ հասկանալու իր մեջ խառնակվող զգացումները: Ներքևում՝ խոհանոցից, ծիծաղի, երաժշտության, հարբած մարդկանց քրքիչ է լսվում: Այդ աղմուկն ավելի է սաստկացնում նրա ձանձրության ու տագնապը: Էբինը խոժոռված նայում է հատակին:

Մյուս ննջասենյակում՝ երկու մահճակալների կողքին, մանկան օրորոցն է:

Խոհանոցում ամեն ինչ տոնական տեսք ունի: Վառարանը տեղափոխել են, որպեսզի պարելու համար ազատ տեղ լինի: Երկար աթոռները շարել են պատի տակ: Սրանց վրա, իրար սեղմված, նստել են ագարակատերերը, նրանց կանայք, ջահել տղաներն ու աղջիկները հարևան ագարակներից: Նրանք աղմկում են ու բարձր քրքջում: Ակներն է նրանց միտումնավոր կատակը: Անվերջ հրմշտում են իրար, աչքով-ունքով անում Քեբրթի կողմը, որը, բաժակ բաժակի ետևից պարպելով, ավելի զվարթ ու կատակասեր է դարձել: Նա կանգնել է խորքի դռան մոտ և բոլորին հորդորում է խմել վիսկու փոքրիկ տակառիկից: Դիմացի ձախ անկյունում՝ ամուսնու աչքից հեռու, Աբբին է նստել ճոճաթոռին: Ուներին շալ է գցել: Դեմքը գունատ է ու տառապալի: Աչքերը տենդով սևեռել է խորքի բաց դռանը: Անհամբերությամբ ինչ-որ մեկին է սպասում:

Ծրածիշտը լարում է ջութակը: Նա նստել է սենյակի հեռավոր աջ անկյունում: Նիհար, բարձրահասակ տղա է՝ ձիանման, բութ դեմքով: Ծարուհակ աչքով է անում, ժպտում է չարանճի ու խորամանկ:

ԱՆՔԻ (կտրուկ թեքվելով դեպի աջ կողմում նստած ջահել աղջիկը).— Իսկ ո՞ր է Էբինը:

ԱՂԶԻԿԸ.— Չգիտեմ, միսի՛ս Քեբըթ: Էբիճիճ վաղուց չեմ տեսել:
(Միտումնավոր): Այն օրվանից, ինչ դուք եկել եք, Էբիճը ոճց
որ թե միշտ տանն է լինում:

ԱԲԲԻ (մտախոհ).— Ես նրա խորթ մայրն եմ:

ԱՂԶԻԿԸ.— Հա՛, լսել եմ: (Թեքվում է կողքին նստած մոր կողմը
ու ինչ-որ բան է շնչում նրա ականջին: Աբբին դիմում է մի-
ջին տարիքի մի գեթ տղամարդու, որի կարմրած դեմքն ու
նպնայացող աչքերը մատնում են, որ նա ահագին լիկյոր է
հաջողացրել):

ԱԲԲԻ.— Դո՛ւք էլ չեք տեսել Էբիճին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չէ՛: (Հետո աչքով է անում, ավելացնելով): Եթե
դուք չեք իմանում նրա տեղը, Էլ ո՛ր կարող է իմանալ, միսի՛ս
Քեբըթ:

ԱԲԲԻ.— Չէ՛ որ նա գյուղի ամենալավ պարողն է: Ինչո՛ւ չի գա-
լիս պարի:

ՏՂԱՄԱՐԴ (աչքով անելով).— Երևի երեխային է քնեցնում: Տղա
է, չէ՞: Քանի՞ տարեկան է:

ԱԲԲԻ (անտարբեր գլխով է անում).— Ընր: Երկու շաբաթական
կլիճի: Ծատ սիրում երեխա է: Որ տեսնես... ոճց որ պատկեր
լիճի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բոլոր երեխեքն էլ իրենց մայրերի համար սիրում
են: (Հետո արմունկով հրում է նրան՝ շնչալով և աչքով անե-
լով): Լսիր, Աբբի՛, ինչո՞ք որ Էբիճից ձանձրանաս, ինձ հիշիր:
Զմոռանաս, հա՛... (Նորից բութ դեմքով նայում է ու զզվելիո-
րեն խնչում): Դե լավ, մի բաժակ էլ գցեմ: (Մոտենում է Քե-
բըթին: Վերջինս բարձրաձայն կովի գին է սակարկում մի ծեղ-
ագարակապանի հետ: Մյուսները խմում են):

ԱԲԲԻ (աչս անգամ, ասես. ինքն իրեն հարց տալով).— Հետա-
քըքիր է, ո՛ր է Էբիճը: (Զնայած նա խոսում է շշուկով, մի
քանիսը լսում են ու կրկնում ուրախ քրքիջով: Նրանք հրմըշ-
տում են իրար ու կրկնում այնքան, մինչև այդ ականարկը հաս-
նում է ջութակահարին: Նա կկոցած աչքերով նայում է Աբ-
բիին):

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (բարձրաձայն).— Աբբի՛, մաղարիչ արա ասեմ,
թե ինչ է անում Էբիճը: Հիմա նա եկելուցում գոհ-գոհ աղո-
թում է Աստծուն: (Բոլորը քրքջում են):

ՄԻ ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչի՞ համար, է՛... Կարգին խոսի՛ր, մարդ բան հասկանա:

ԶՈՒԹԱԿԱԶԱՐ.— Նրա համար, որ ըը՛... Էրինին... ըը՛... եղբայր է ծնվել... (Հոհոտոց: Հյուրերը մերթ Արքիին են նայում, մերթ՝ Քերթին: Արքին ցրված նայում է դռանը: Քերթը թեև չի լսում հյուրերի ակնարկը, բայց կասկածելով ու բարկանալով այդ անգուսպ քրքիջից, քայլ է անում առաջ՝ աչքերը ոլորելով շուրջը: Իսկույն լռություն է տիրում):

ՔԵՐԸԹ.— Ի՞նչ եք այծերի պես մկմկում: Ինչո՞ւ չեք պարում, գրողը ձեզ տանի... Ես ձեզ կանչել եմ, որ ուտեք, խմեք, պարեք, ուրախանաք... Իսկ դուք կշկշում եք թրջված հավերի պես: Ախր ինչքան լիկոր ունեի լակեցիք ու խոզերի պես մշմշալով կերաք: Դե հիմա պարեք... գրողը ձեզ տանի: (Զարակած քրթմնջոց է տարածվում, բայց ոչ մեկը նրա երկյուղից չի կարողանում որևէ բան ասել):

ԶՈՒԹԱԿԱԶԱՐ (խորամանկորեն).— Ախր մենք Էրինին ենք սպասում: (Զսպված քրքիջ):

ՔԵՐԸԹ (կատաղորեն).— Թող գրողի ծոցը գնա Էրինը: Էլ Էրին չկա... Ինձ ուրիշ որդի է ծնվել: Ինձ որդի է ծնվել, որդի՛... (Թախծոտ): Բայց ոչ մեկդ չհամարձակվի Էրինին ձեռն առնել: Չնայած նա ապուշի մեկն է, բայց դե... իմ միս-արյունից է: Էրինն էլ ինձ պես առավոտից իրիկուն կաշի է տալիս այս ագարակի համար: Նա կարող է բոլորիդ էլ գրողի ծոցը ուղարկել, եթե ուզենա:

ԶՈՒԹԱԿԱԶԱՐ.— Էրինը գիշերն էլ լավ է աշխատում... (Քրքիջներ):

ՔԵՐԸԹ.— Ծիծաղեք, ծիծաղեք, հիմա՛ր ապուշներ: Զուրակահա՛ր, դու ճիշտ ես ասում: Այո, նա էլ ինձ պես կարող է գիշերցերեկ աշխատել՝ եթե պետք չի:

ՇՆՐ ԱԳԱՐԱԿԱՏԵՐ (տակառիկի ետևում հարբած օրորվելով: Շինծու միամտությամբ).— Դե, Էֆրահի՛մ, դու մի նեղացիր... ճոթանասունվեց տարեկանում... տղա ունենալը կատակ բան չի: Այ թե պինդ տղամարդ ես, հա՛... Ես վաթսուհարյ տարեկան եմ, բայց չեմ... կարող... (Քրքջոց: Այդ ժխորին միանում է նաև Քերթը):

ՔԵՐԸԹ (թիթփացնելով ագարակաւիրոջ մեջքին).— Բայց ես չեի սպասում, որ քեզ պես տղան աղպես կթուլանար:

ԾԵՐ ԱԳԱՐԱՆԱՏԵՐ.— Իսկ ես չէի կարծում, որ դու այդքան ուժեղ կլինեիր: (Նորից պոռթկացող ծիծաղ):

ՔԵԲԸԹ (հանկարծ խոժոռվում է).— Ես շատ ուժեղ եմ... շա՛տ... Միայն թե մարդիկ չեն կարողանում դա հասկանալ: (Թեքվելով ջութակահարի կողմը): Գրո՛ղը քեզ տանի, ջութակդ ձեռքդդ ստ: Ի՛նչ ես արձանի պես տնկվել... Չե՛ որ այսօր տոն է, տոն... Մի բան նվագիր՝ պարենք: Դե՛, արմունկդ, յուդի՛ր ու սկսի՛ր...

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (ազարակատիրոջ ձեռքից վերցնելով գավաթը կոնծում է).— Դե լա՛վ, գնացի՛նք... (Նա սկսում է նվագել «Լեափի Լեդին»: Չորս ջահել տղաներ ու աղջիկներ, երկու շարք կազմած, սկսում են պարել: Նվագելիս, ջութակահարը ոիթմի տակ զիլ ձայնով խոսք է գցում պարողներին: Առանձնապես ուրախ է Քեբըթը: Միայն Աբբին, մյուսներից առանձնացած, շարունակում է նայել դռանը: Կարծես մենակ լինի բոլորովին լուռ սենյակում):

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ.— Աղպես, Ջի՛մ... աղջկադ աջ կողմը պտտացրու: Լավ սեղմիր քեզ, Ջի՛մ, նրա մայրը չի նկատում... (Ուրախ քրքիշ): Ջուլգերը փոխեք... Այդպես հարմար է, չե՛, Իզի՛: Հիմա արդեն Ռուբին քո առջևում է: Հապա Իզիին նայե՛ք... ո՛նց է կարմրել... Դե լավ, ինչպես խելոք մարդիկ են ասում, կյանքը կարճ է՝ սիրո պես: (Քրքիշ):

ՔԵԲԸԹ (խանդավառ ցատկելով).— Պարե՛ք, տղե՛րք... դե՛, ձեզ տեսնեմ, աղջիկներ...

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (աչքով անելով մյուսներին).— Էֆրահի՛մ... կյանքումս չէի տեսել, որ մարդ յոթանասունվեց տարեկանում այդպես ճարպիկ լինի: Եթե մի քիչ տեսողությունդ էլ լավ լիներ... (Չսպաժ քրքիշ: Նա չի թողնում, որ Քեբըթը պատասխանի: Զիլ ձայնով): Դե զույգերը փոխեք... Սառա՛, դու այնպես ես նայում, կարծես, լքված հարս լինես: Հե՛յ... լսել եմ, ասում են քանի դեռ կյանք կա՝ սյնքան էլ հույս... Ամենակարո՛ղ Տեր... տեսեք այդ Ջոնի Քուկն ինչքան բարձր է ցատկում: Ախր նրա մեջ ուժ չի մնա, որ վաղը արտ հնձի: (Քրքիշ):

ՔԵԲԸԹ.— Նվագի՛ր, նվագի՛ր, ջութակահա՛ր... (Հանկարծ անկարող լինելով իրեն զսպել, ուսնում է պարողների մեջ, խառնում է նրանց շարքերը ու կատաղորեն թափահարում բազուկները): Դուք ի՛նչ պարողներ եք... դուք թրջված հալեր եք...

Մի կողմ քաշվեք... Հիմա նայեք, թե ոնց են պարում: (Նա կատաղորեն հրում է բոլորին: Պարողները խմբվում են սենյակի անկյունում ու խեթ-խեթ նայում նրան):

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (ծաղրելով).— Դե՛, Էֆրաիմ, սկսեցինք... Հո՛ւյ... (Նա սկսում է «Տերտերը Վազլ գնաց» երգը՝ աստիճանաբար արագացնելով ու ինքնը, իսկ վերջում՝ խենթացնող աշխուժությամբ):

ԲԵԲԸԹ (նա՛ն պարում է մեծ վարպետությամբ ու զարհուրելի թափով, ապա սկսում է հանպատրաստից շարժումներ անել՝ ցատկելով ու կրունկները իրար զարկելով: Վերջապես հրնդկացիների պարի շարժումներ է անում, հնարավորին չափ բարձր ցատկելով: Նա լարի վրա պարող կապիկի է նմանվում: Պարի ընթացքում աղաղակում ու ծաղրում է բոլորին).— Հո՛ւյ... տեսեք թե ոնց են պարում: Հո՛ւյ... տեսեք... Ոչ ավել, ոչ պակաս՝ յոթանասունվեց տարեկան մարդ եմ, բայց դեռ երկաթի պես պինդ եմ: Կջարդեմ բոլոր ջահելներիդ... Նայե՛ք է՛... Ես ձեզ հրավիրելու եմ, որ պարեք իմ հարյուրամյակին... Բայց դե... այն ժամանակ ո՞նց կգաք... չէ՞ որ բոլորդ մեռած կլինեք... Հա՛-հա՛-հա՛... Դուք հիվանդոտ սերունդ եք: Սրտներդ գազարագույն է, արյուն չկա, իսկ երակներիդ մեջ ցեխաջուր է հոսում... Ես այս ժամանակի առաջին տղամարդն եմ... Նայե՛ք... հո՛ւյ... Ես հնդկացի եմ... Դուք դեռ ձեր հոր ողնաշարի մեջ էիք, երբ ես Արևմուտքում հնդկացի էի սպանում ու կաշին տիկ հանում... Նրանք նետով վիրավորեցին մեջքս: Ահա, կարող եմ ցույց տալ... Ամբողջ ցեղն էր ետևիցս ընկել, բայց չկարողացան ինձ բռնել: Միայն թե նետը մեջքիս կպավ: Բայց ես վրեժս առաւ: Այն բնիկ սկսեց, առամն ընդ առաման... Դա էր իմ ուխտը: Հո՛ւյ... Տեսեք ոնց են պարում... Ուզո՞ւմ եք, գլուխս առաստաղին հասցնեմ: Հո՛ւյ...

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (այլևս չի նվագում: Հոգնած).— Ամենակարող Տե՛ր... Հոգնեցի: Դու առանի ուժ ունես, Էֆրաիմ:

ԲԵԲԸԹ (ծաղրելով).— Էհե՛լ... քեզ է՛լ հաղթեցի: Դե լավ, առ մի բաժակ խմիր: Դու լավ նվագեցիր: (Վիսկի է լցնում իր ու ջութակահարի համար: Խմում են: Մյուսները լուռ, սառը թըշնամանքով նայում են Քեքրթին: Մեռյալ լուռություն: Զութակահարը հանգստանում է: Քեքրթը կոթնում է տակառիկին, հեկոկով ու աչքերը ոլորելով շուրջը):

Վերևի սեկցիայում էրինը ելնում է մահճակալից ու զգուշորեն գնում դեպի խորքի դուռը, իսկ քիչ անց երևում մյուս մեջասեկցիայում: Կամացուկ, նույնիսկ վախեցած, մոտենում է օրորոցին, կանգնում ու նայում է երեխային: Նրա դեմքը մերթ խոժոռվում, մերթ խանդաղատանքով է լցվում: Այն պահին, երբ նա մոտենում է օրորոցին, ներքևում Արթին, կարծես, ինչ-որ բան նախազգալով, անհանգստացած ու հոգնաբեկ տեղից ելնում է ու մոտենում Քեբըթին:

ԱՐԲԻ.— Գնամ վերև՝ երեխայի մոտ:

ՔԵԲԸԹ.— (ակներև հոգածությամբ).— Կարո՞ղ ես աստիճանները բարձրանալ, Արթի՛: Օգնե՛մ քեզ...

ԱՐԲԻ.— Ոչ: Կբարձրանամ: Քիչ հետո կիջնեմ:

ՔԵԲԸԹ.— Քեզ շատ մի հոգանեցրու: Մեր տղա՛ի բո կարիքն ունի: (Սիրալիք ժպտալով թփթփացնում է կնոջ մեջքին: Արթին սարսուռ է Քեբըթի ձեռքի հպումից):

ԱՐԲԻ (անտարբեր).— Ինձ... ձեռք չտաս... Գնում եմ երեխայի մոտ... (Գնում է: Քեբըթը նայում է նրա ետևից: Սեկցիայում շշուկներ են տարածվում: Քեբըթը շրջվում է: Հյուրերը լուռ են: Քեբըթը սրբում է ճակատից ծորացող քրտինքը: Հնում է):

ՔԵԲԸԹ.— Գնամ մի քիչ մաքուր օդ շնչեմ: Գլուխս մի տեսակ... պտտվում է: Զուրթակահա՛ր, նվազի՛ր... Պարե՛ք բոլորդ: Ահա, ինչքան ուղեք խմիչք կա: Զեզ համար հանգիստ քեֆ արեք: Մի քիչ հետո կգամ: (Դուրս է գնում, դուռը ետևից շրիկացնելով):

ԶՈՒԹԱԿԼԷԼԻ.— (ձեռ առնելով).— Չէ, հանկարծ մեր պատճառով շուտ յգաս: (Զսպված ծիծաղ: Զուրթակահարը՝ նմանակելով Արթիին): Իսկ ո՞ր է էրինը: (Նորից են քրքջում):

ՄԻ ՏՂԱՄԱՐԴ.— Սը՛ս... Ու երևի դռան ետևում ականջ է դրնում: Քեբըթը սովորություն ունի: (Հյուրերի ձայները դառնում են եռանդուն շշուկներ: Ասես չոր տերևները խշրտալով թափվում են քամուց: Բամբասանքը լարում է հյուրերի ուշադրությունը: Քեբըթը դուրս է գալիս սոմուտքից, կանգնում է ցանկապատի դռան մոտ, կոթնում է դռանը, աչքերը ճաճալացնելով նայում է երկնքին: Արթին զգուշորեն սեկցիա է մտնում: Էրինը նրան չի նկատում այնքան, մինչև կինը ընդհուպ մոտենում է):

ԷՐԻՆ (ցնցվելով).— Արթի՛...

ԱԲԲԻ.— Սը՛ս... (Գրկում է Էբինին: Նրանք համբուրվում են, հետո միասին խոնարհվում են օրորոցին): Սիրուն է, չէ՛... Ոնց որ դու լինես՝ տեղը դրած...

ԷԲԻՆ (գորովանքով).— Նա՛... Ի՞նչ իմանաս...

ԱԲԲԻ.— Ձե՛, իրոք որ նման է:

ԷԲԻՆ (խոժոռվելով).— Ես չեմ սիրում, որ իմ ունեցածը ուրիշինն է լինում: Ամբողջ կյանքում չեմ սիրել այդ բանը: Պետք է այս բոլորին վերջ տալ:

ԱԲԲԻ (մատը շուրթերին դնելով).— Մենք արեցինք այն ամենը, ինչ կարող էինք: Պիտի համբերենք: Գուցե մի բան լինի: (Գրկում է Էբինին): Իջնեն ներքև: Ուշ է:

ԷԲԻՆ.— Ես էլ եմ դուրս գնում: Զգվում եմ այդ ջութակի ձայնից ու նրանց հոհոցից:

ԱԲԲԻ.— Ծառ մի տանջվիր: Ես քեզ սիրում եմ, Էբի՛ն: Համբուրիր ինձ: (Էբինը համբուրում է: Նրանք մնում են իրար գլուխած):

ՔԵԲԸԹ (բակում, խոժոռված).— Ինչ-որ բան հանգիստ չի տալիս ինձ: Նույնիսկ ջութակի ձայնը չի կարողանում նրա ձայնը խլացնել: Այն հետևում է ինձ ամենուրեք: Թաքնվում է տան անկյուններում, աղմկում ծփիների մեջ, թափում է տանիքը: Ամեն վայրկյան հետևում է ինձ: Ոչ տանը հանգիստ կա, ոչ մարդկանց մեջ: (Հոգոց է հանում): Գնամ կովերի հետ գրոցեմ... նրանց հետ ես ինձ ալելի լավ եմ զգում: (Հոգանաբեկ քաղում է գոմի կողմը):

ԶՈՒԹԱԿԱՆԱՐ (նվազելով).— Եկեք մի կարգին ուրախանանք: Ծեր սրիկային հիմարացրել են: Այ հիմա կարող ենք լավ զվարճանալ: (Սկսում է նվազել «Հնդկահավը ծղոտների մեջ»: Մի իսկական խրախճանք է սկսվում: Երիտասարդ տղաներն ու աղջիկները պարում են ինքնամոռաց):

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Կես ժամ հետո: Երևում է ագարակատան բակը: Էբինը ցանկապատի մոտ մեղամաղձոտ ու մոլոր նայում է երկնքին: Երևում է Քեբըթը. գոմից է վերադառնում: Քաղում է հոգնաբեկ ու գլխահակ: Նրա տրամադրությունը իսկույն փոխվում է, երբ նկա-

տում է Էբինին: Դառնում է անհանգիստ, կոպիտ, շուրթերին հաղթական ժպիտ է խաղում: Մոտենում, խփում է Էբինի մեջքին: Խոհանոցից՝ ջութակի երաժշտության, ոտքերի դոփշունի ու հարթած մարդկանց ձայներ:

ՔԵԲԸԹ.— Դու այստեղ ես, հա՛...

ԷԲԻՆ (փոքր-ինչ ցնցվելով: Ատելությամբ նայում է նրան).— Հա:

ՔԵԲԸԹ (ծաղրելով՝ զննում է նրան).— Իսկ ինչո՞ւ չէիր եկել պարելու: Բոլորը քեզ էին հարցնում:

ԷԲԻՆ.— Հարցնում են, թող հարցնեն:

ՔԵԲԸԹ.— Այնքան սիրում աղջիկներ կային ո՞ր...

ԷԲԻՆ.— Թո՛ղ կորչեն գրողի ծոցը:

ՔԵԲԸԹ.— Դու պետք է դրանցից մեկի հետ ամուսնանաս շուտով:

ԷԲԻՆ.— Ես ոչ մեկի հետ էլ չեմ ուզում ամուսնանալ:

ՔԵԲԸԹ.— Եթե ամուսնանաս գուցե մի բան ստանաս... ագարակից:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Քեզ պես հա՛... Ես քո մամը չեմ...

ՔԵԲԸԹ (պոռթկալով).— Սուտ ես ասում... Այդ մո՛րդ ազգականներն էին ուզում ագարակս ձեռքիցս խլել...

ԷԲԻՆ.— Իսկ մարդիկ ուրիշ բան են խոսում: (Լուռությամբ հետո՝ կովարար տոնով): Ասենք... դա ինչ նշանակություն ունի, երբ ես ագարակ ունեմ:

ՔԵԲԸԹ (ծաղրելով).— Իսկ որտե՞ղ է... հր՛... որտե՞ղ...

ԷԲԻՆ (ոտքերը խփելով գետնին).— Այստեղ:

ՔԵԲԸԹ (զլուխը ետ գցելով՝ խոպոտ ծիծաղում է).— Հո՛ւ-հո՛ւ-հո՛ւ... Դո՛ւ... դո՛ւ... Դե լավ է, լավ...

ԷԲԻՆ.— Կտեսնե՛ս...

ՔԵԲԸԹ (կասկածանքով աչքերը սնեռում է նրա վրա՝ փորձելով հասկանալ տղային: Դադար: Հետո արհամարհական ինքնավստահությամբ).— Ըհը, կտեսնեմ, կտեսնեմ: Դու էլ կտեսնես: Այդ դու ես կույր... կույր, ինչպես խլուրդը հողի տակ: (Էբինը հանկարծ քրքում է: Լուռություն: Քեբը լռելով նայում է նրան): Լավ հնարեցիր: (Էբինը, առանց պատասխանելու, շրջվում է: Քեբը թարկությունն աստիճանաբար անում է): Ամենակարող Տերը վկա, դու հիմար քուտակ ես: Քո հաստ գանգը դնողմբում է դատարկ տակաոթիլի պես: (Թվում է, Էբինը չի լսում նրան: Քեբըն ափելի է կատաղում): Ամենակարող Տերը վկա, եթե դու էշ ծնված չիլնեիր,

գլխի կընկնէիր, որ այս ագարակից քեզ ոչ մի փուշ չի հասնում, մանաւանդ հիմա, երբ ինձ տղա է ծնւել, տղա՛... Իմ մեռնելուց հետո ագարակը նրանն է լինելու: Հասկացիր՝ նրանը... եթէ, իհարկէ, մեռնեմ... Բայց ես դեռ հարչուր տարի տպրելու եմ... ձեր բոլորի ջիգրու: Իսկ իմ որդին... որդիս այն ժամանակ քո տարիքին կլինի: **(Էրինը նորից է հեզունքեմ քրքշում, որը Քեբըթին ցատումի մեջ է գցում):** Չի հավատում: Կարծում ես խորամանկությամբ մի բան կթոցնես, հա՛ ... Որ այդպես է, լավ իմացիր... ագարակը նաև նրանն է... Աքբիինը: Իսկ դու չե՛ս կարող նրան խաբել: Նա լավ գիտի քո խորամանկությունները: Արդեն ասել է, որ օծի պես սլըտըտվել ես շուրջը, փորձել ես պառկել հետը... որ քո կողմը գրավես... դո՛ւ... դո՛ւ... քուտակի՛ մեկը... **(Քեբըթը բարձրացնում է բռնցքները՝ սպառնալով):**

ԼԼԻՆ **(կատաղությունից դողալով)**.— Սուտ ես ասում, ծե՛ր խաբեբա... Աքբին այդպիսի բան չի կարող ասել...

ՔԵԲԸԹ **(հաղթականորեն, նկատելով թէ ինչպես է Էրինը բարկությունից դողում)**.— Ասաց: Իսկ ես էլ Աքբիին հասկացրի, որ քո ուղեղը ցրիվ կտամ ծփիների թփերին... Բայց Աքբին խորհուրդ չտվեց: Ասաց՝ «Իսկ Էրինի փոխարեն քեզ ո՞վ կօգնի ագարակի գործերում»: Հետո էլ թե՛ ես ու դու կարող եմք որդի ունենալ: «Դու կարող ես այդ բանն անել»,— ասաց նա: Ես էլ խոսք տվեցի, եթէ տղա ունենամ, Աքբին կստանա այն ամենը, ինչ որ ուզում է: Նա ինձ ասաց՝ «Ուզում եմ Էրինը կորչի այստեղից, որ քո մեռնելուց հետո ագարակը իմը լինի»: Բա՛... Հիմա հասկացա՞ր ագարակն ումն է: Իսկ քեզ ճամփի փոշին կհասնի: Հա՛-հա՛-հա՛... Դե հիմա ծիծաղիր...

ԼԼԻՆ **(վշտացած ու բարկացած լսում է, հետո բեկբեկուն ծիծաղելով)**.— Հա՛-հա՛-հա՛... Հիմա հասկացա, հասկացա... Աքբին ուզում էր խորամանկ խաղ խաղալ գլխիս... Ես սկզբից էլ կատկածում էի: Նա ուզում էր ամեն ինչ կուլ տալ՝ ինձ էլ հետը... Ուրեմն ամեն ինչ սուտ էր... Ես կսպանեմ նրան... **(Էրինը վազում է ագարակատան կողմը, բայց Քեբըթը հասցրնում է նրա ճանապարհը փակել):**

ԼԼԼԹ.— Չես կարող...

ԼԼԻՆ.— Հեռու գնա՛... **(Փորձում է կողմ հրել Քեբըթին: Նրանք փաթաթվում ու սկսում են քաշքշել իրար: Կատաղի կոիվ է**

սկսվում հոր ու որդու միջև: Ծերունին շատ ավելի ուժեղ է որդուց: Նա մի ձեռքով բռնում է Էբինի կոկորդը ու սեղմում պատին: Այդ պահին առմուտքին երևում է Աբբին: Խոպոտ ճիշով վազում է նրանց կողմը):

ԱԲԲԻ.— Էբի՛ն... Էֆրաի՛մ... (Միգով փորձում է Էբինի կոկորդն ազատել Քեբբթի ձեռքից): Թո՛ղ նրան, Էֆրաի՛մ... Այս խեղ-դեցիր...

ՔԵԲԲԹ (Էբինին գցում է գետին: Հևալով ու խզխզալով: Աբբին ճշալով ծնկի է գալիս Էբինի կողքին, փորձելով նրա գլուխը իր գոգին դնել, բայց Էբինը նրան կողմ է հրում: Քեբբթը կանգնում է ու հաղթականորեն նայում նրանց).— Մի վախեցիր, Աբբի՛: Հո չէի՞ սպանելու: Դե նրա պատճառով չարժի կախվել: (Ավելի ու ավելի հաղթականորեն): Եւ յոթանասունվեց տարեկան եմ, իսկ նա... երեսուն էլ չկա... Կարծում է իր հայրը թուլացել է, կարող է հախից գալ... Դրա համար էլ հատուցեց: Այսր Աստված է տեսնում, որ ինձանից դժվար է գլուխ հանել: Նա էլ... իմ որդին, Էբինին կշարդի, որ հիմա հանգիստ քնած է օրորոցում: Իմ որդին ինձ նման է լինելու... Եւ ինքս նրան կդաստիարակեմ: Իսկ հիմա գնամ պարեմ, երգեմ, ուրախանամ... Ինձ համար այսօր տոն է: (Մոտենում է առմուտքին, հետո շրջվում է ու ժպտալով ասում): Բայց... տես, Աբբի՛, հանկարծ այդ հիմարը չափը անցնի, ինձ կանչիր: Հավերժությունը վկա, նրան կդնեմ ծնկներիս տակ ու կխեղդեմ: Հա՛-հա՛-հա՛... (Միծաղելով մտնում է ներս: Քիչ անց լսվում է նրա բարձրաձայն «Հուպ»-ը):

ԱԲԲԻ (բնքշանքով).— Էբի՛ն, հո չե՞ս վիրավորվել: (Փորձում է համբուրել, բայց Էբինը կոպտորեն հրում է նրան ու ճիգով փորձում է նստել):

ԷԲԻՆ (հեալով).— Կոյի՛ր գլուխ ծոցը:

ԱԲԲԻ (լսածներից չհավատալով).— Էբի՛ն, այդ ի՞նձ ես ասում:

Այս եւ Աբբին եմ, չե՞ս ճանաչում:

ԷԲԻՆ (ատելությամբ շատագունելով).— Հիմա արդեն ճանաչում եմ: (Հանկարծ փռվում է գետնին ու հուսակտուր հեկեկում):

ԱԲԲԻ (վախեցած).— Էբի՛ն, ի՞նչ եղավ քեզ... Ինչո՞ւ ես այդպես զզվանքով նայում ինձ:

ԷԲԻՆ (հեալով ու հեկեկալով).— Ես ասում եմ քեզ... Դու պոռնիկ ես... Անիծված ու խաբեբա պոռնիկ...

ԱՅԲԻ (գարնորանքով ետ է քաշվում).— Էբի՛ն, դու չես հասկացում ինչ ես խոսում...

ԷՔԻՆ (ոտքի է կանգնում).— Դու պարզապես կեղտոտ ստախտս ես: Քո ամեն մի բառը սուտ է եղել... գիշեր-ցերեկ դու ինձ խաբել ես այն օրից, երբ առաջին անգամ միասին եղանք: Դու միշտ ասում էիր, թե սիրում ես ինձ:

ԱՅԲԻ (լրբացած).— Այո՛, սիրում եմ: Սիրում եմ, Էբի՛ն... (Բռնում է նրա ձեռքը, բայց Էբինը հրում է նրան):

ԷՔԻՆ (պոռթկալով).— Դու ինձ հիմարացրիր, դարձրիր ապուշի սեկը: Դու միշտ խորամանկությունն էիր խաղում գողանալու համար... Համոզեցիր, որ պառկեմ հետդ, որ տղա ունենաս... իսկ այդ հիմար ծերուկը կարծի, թե երեխան իրենից է ու քեզ ազարակ խոստանա, իսկ ինձ... ճամփի փոշին կերցնի... Եթե նրա համար մի արու զավակ ծնես... (Նայում է Աբբիին անկայի և շփոթված աչքերով): Քո մեջ սատանա կա նստած... Ախր մարդը այդքան չար չի լինի...

ԱՅԲԻ (պոռթկալով).— Այդ ծեր ապո՛ւշն ասաց քեզ...

ԷՔԻՆ.— Գուցե սուտ է ասել, հա՛... Գոհնե հիմա մի՛ խորամանկիր:

ԱՅԲԻ (պաշտպանվելով).— Լսիր, Էբի՛ն... դու պետք է լսես ինձ... Դա վաղուցվա բան էր... երբ մեր միջև ոչինչ չէր եղել... Հիշո՞ւմ ես, դու արհամարհեցիր ինձ, գնացիր Մինիի մոտ: Ախր ես սիրում էի քեզ... Ես այդ բոլորը հնարեցի, որ վրեժս լուծեի քեզանից:

ԷՔԻՆ (պոռթկալով ու տանջահար).— Երանի մեռած լինեիր: Երանի ես էլ քո հետ մեռած լինեի, որ այս վիճակի մեջ չընկնեիր: (Կատաղած): Բայց ես էլ իմ վրեժը կառնեմ... Ես կաղոթեմ, որ մայրիկը ետ գա ու ինձ օգնի... որ անիծի քեզ ու նրան...

ԱՅԲԻ (դողալով).— Ո՛չ, Էբի՛ն, ո՛չ... այդպիսի բան չանե՛ս... Այդպիսի բան չանե՛ս: (Ծնկի գալով: Արտասվելով): Ես չեի ուզում վատ բան անել: Ներիր ինձ, հա՛...

ԷՔԻՆ (չի երևում, թե լսում է նրան: Մոլեգնած).— Ես ցույց կտամ այդ ծեր սրիկային: Քեզ նույնպես... Ամեն ինչ կպատմեմ նրան... մեր տղայի մասին էլ, որով այնքան հպարտանում է, թե իրենից է... Հետո քեզ կթողնեմ այստեղ, որ իրար թունա՜վորեք... իսկ մայրիկը գիշերները դուրս կգա գերեզմանից ու

կանիծի ձեզ... Ես կզուամ Կալիֆոռնիայի դաշտերը՝ Սամի ու Փիթերի մոտ...

ԱՄԻԻ (ահաբեկված).— Դու ուզում ես ինձ լքե՛լ: Չե՛ս կարող...

ԷԲԻՆ (տաքացած վճռելով).— Ասում եմ... ըր՛... կզուամ... Ես կկարողանամ, հետո կվերադառնամ, գողացած ագարակի համար կկոպեմ նրա հետ... Հետո երկուսիդ ետևին քացով կխփեմ, կզցեմ փողոց, որ քնեք անտառներում, ճանապարհներին հաց մորաք... Իսկ դու, երեխադ գրկիդ, սովից կմեռնես...

ԱԲԲԻ (դողալով).— Բայց նա նաև քո որդին է, Էբի՛ն:

ԷԲԻՆ (տանջաճար).— Երանի ծնված չլինեք: Երանի նա հենց հիմա մեռներ: Երանի ոչ մի անգամ տեսած չլինեի նրան... Դու դիտմամբ երեխա ունեցար, որ ագարակին տեր կանգնես... Եթե նա չլիներ...

ԱԲԲԻ (մեղմորեն).— Իսկ դու հավատո՞ւմ էիր, որ սիրում էի քեզ... ճակքան մեր տղայի ծնվելը...

ԷԲԻՆ.— Ըհը... Հիմար հորթի պես:

ԱԲԲԻ.— Իսկ հիմա չե՞ս հավատում:

ԷԲԻՆ.— Հավատա՞մ... ստախոս գողի՞ն հավատամ... հա՛-հա՛-հա՛...

ԱԲԲԻ (դողալով ու երկչոտ).— Իսկ դու ճի՛շտ ես ասում, որ ճակքան մեր տղայի ծնվելը սիրում էիր ինձ...

ԷԲԻՆ (դողալով).— Ըհը... Իսկ դու խաբում էիր ինձ...

ԱԲԲԻ.— Իսկ հիմա չե՞ս սիրում:

ԷԲԻՆ (կուպտորեն).— Ասացի՛ զզվում եմ քեզանից:

ԱԲԲԻ.— Ծի՛շտ ես ասում: Ուզում ես գնալ Արևմո՛ւտք: Ուզում ես հեռանա՞լ ինձանից... մեր երեխայի պատճառո՞վ...

ԷԲԻՆ.— Ես հենց առավոտ շուտ պիտի գնամ, թե չէ, Աստված ինձ դժոխք կուղարկի...

ԱԲԲԻ (լուրջունից հետո, ահավոր սառնությամբ ու շշուկով).— Քանի որ մեր երեխայի պատճառով քո սերը մեռավ... քանի որ դու... դու... որ իմ միակ ուրախությունն ես, ինչպես երկինքը... գեղեցիկ երկինքը... ուրեմն ես էլ եմ ատում մեր տղային՝ թեկուզ նրա մայրն եմ...

ԷԲԻՆ (տաքացած).— Ստում ես: Դու չես ատում նրան: Այդ լակոտը գողացավ ագարակը քեզ համար... (Ջղագրգիռ): Բայց ... հասկացիր, հարցն ագարակը չի... Դու խաբել ես ինձ: Երդ-

վում էիր, իբր, սիրում ես ինձ և ագարակը ձեռքդ գցեցիր:
ԱԲԲԻ (լրբացած).— Մեր որդին չի գողացել ագարակը... Ես կըս-
պանեմ նրան... Ես սիրում եմ քեզ: Ես կապացուցեմ, որ...
ԷԲԻՆ (կտրուկ).— Հերիք է ստես... Ինձ համար արդեն ամեն ինչ
պարզ է: Մնաս բարով: Էլ չենք տեսնի իրար:
ԱԲԲԻ (գունատված).— Դու նույնիսկ չես ուզում ինձ համբուրել...
Այսքան սիրելուց...
ԷԲԻՆ (սառը ձայնով).— Չե՛մ ուզում... Ու կփորձեմ մոռանալ, որ
երբևէ տեսել եմ քեզ...
ԱԲԲԻ.— Էբի՛ն... սպասիր... Դու չպետք է այդպես հեռանաս...
Ես ուզում եմ քեզ...
ԷԲԻՆ.— Ես ըլ՛... գնում եմ մի քիչ խմեմ... պարեմ...
ԱԲԲԻ (փարվում է նրա ձեռքին: Կրքոտ թախանձանքով).— Իսկ
եթե... նա երբեք չխանգարի մեզ... եթե կարողանամ ապա-
ցուցել, որ մտադիր չեմ քեզանից ագարակը գողանալ... այդ
ժամանակ ամեն ինչ նույնը կմնա, նորից կսիրենք իրար,
կհամբուրվենք առաջվա պես, կհամբուրվենք ու երջանիկ կլի-
նենք առաջվա պես... եթե ես կարողանամ այդ բանն անել...
Եթե կարողանամ ապացուցել... նորի՛ց ինձ կսիրես, հա՛...
Դուրի՛ց կհամբուրես... Դու էլ երբեք չե՛ս լքի ինձ... Հա՛...
ԷԲԻՆ (բայում է).— Ինչ խմանու: (Հետո ձեռքն ազատում է ու
դառնորեն ժպտում): Բայց դու Աստված չես, չե՛...
ԱԲԲԻ (ցնծությամբ).— Հիշիր, դու խոստացար, որ սիրելու ես
ինձ... (Հետո արտասովոր կրքով): Գուցե իմ մեջ էլ ինչ-որ
գորոշյուն կա. Աստծո պես...
ԷԲԻՆ (նայելով նրան).— Արդեն խելագարվո՞ւմ ես, հա՛... (Հե-
տո մոտենալով մուտքի դռանը): Ես... գնում եմ պարելու...
ԱԲԲԻ (բարձրաձայն գոչելով նրա ետևից).— Ես կապացուցեմ...
Ես կապացուցեմ, որ քեզ նրանից շատ եմ սիրում... (Էբինը
ներս է մտնում: Չի թվում, թե լսում է: Աբբին վերջացնում է՝
հուսահատորեն): Աշխարհում ամենից շատ...

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

Լույսը նոր է բացվել: Երևում են խոհանոցն ու Քեբրթի մնջա-
սենյակը: Էբինը խոհանոցում է՝ երկարավուն մոմերի լույսի մեջ:

Նա նստել է՝ կզակը բռնեցքներին հենած: Դեմքը գունատ է ու անտարբեր: Կողքին մախաղն է դրված: Ննջասենյակում ձեթի փոքրիկ ճրագ է վառվում: Քեբըթը քնած է: Սենյակում աղոտ լույս է սփռվել: Աբբին խոնարհվել է մանկան օրորոցին: Դեմքը լարված է և ուշադիր: Նա տազնապած լսում է, հետո սքողված հաղթականությամբ է երևում դեմքին: Հանկարծ ցնցվում է ու քիչ է մնում փլվի օրորոցի կողքին: Ծերունին անհանգիստ շուռումուռ է գալիս անկողնում ու խռմփացնում: Աբբին կենտրոնացնալով զարհուրանքով ետ է քաշվում օրորոցից, ետ-ետ գնալով դեպի խորքի դուռը, դուռն է ելնում: Քիչ հետո նա երևում է խոհանոցում և վազելով մոտենում է էրինին, գրկում ու սկսում է կրքով համբուրել: Էրինը խոժոռված է, անտարբեր ու քարացած նայում է առաջ:

ԱԲԲԻ (շփոթված).— Էրի՛ն, Էրի՛ն... ես այդ բանն արեցի... Ասացի չէ՞, կանկա... Հիմա ես ասպնդոցեցի, որ սիրում եմ քեզ՝ ամեն բանից ավելի: Ել չես կարող ինձ կասկածել:

ԷՐԻՆ (անտարբեր).— Արդեն ուշ է: Ինչ էլ արած լինես, ոչափություն չունի:

ԱԲԲԻ (լրբանալով).— Այդպես մի՛ խոսիր: Համբուրիր ինձ: Ձե՛ս ուզում համբուրել: Դու ինձ պետք է համբուրես: Այդ բանն անելուց հետո հիմա դու ինձ պետք է համբուրես ու ասես՝ ես քեզ սիրում եմ, Աբբի:

ԷՐԻՆ (անտարբեր համբուրում է նրա պարանոցը).— Սա մնալ բարոյի համար էր: Իսկ հիմա... գնամ:

ԱԲԲԻ.— Ո՛չ, ո՛չ, դու չպետք է գնաս: Հիմա... արդեն դու չպետք է գնաս:

ԷՐԻՆ (շարունակելով՝ մտքերի մեջ խորասուզված).— Ես շատ մոտանեցի... Հարիկին ոչինչ չպետք է ասել: Կթողնեմ, որ մայրս վրեժի լուծի քեզանից: Եթե այդ ծեր անառակին ասեի, նա այնքան ստորն է, որ կարող էր երեխայից վրեժն առնել: (Նրա ձայնը, հակառակ բոլոր ճիգերի, դառնում է կերկրուն): Իսկ ես չեմ ուզում, որ երեխային վատ բան պատահի: Զո պատճառով նա չպետք է տուժի: (Ավելացնում է ակներև հրապարտությամբ): Հետո, մեր տղան ինձ նման է... Աստված վկա, նա իմն է: Մի օր... ես կվերադառնամ ու...

ԱԲԲԻ (մտքերի մեջ խորասուզված, լավ չի հասկանում նրա ասածները).— Հիմա էլ գնալն օգուտ չունի: Ամեն ինչ նույնն է ... առաջվա պես... հիմա ոչ ոք չի խանգարում մեզ...

ԼԲԻՆ (Աբբիի ձայնի մեջ ինչ-որ բան վախեցնում է նրան: Փոքր-ինչ տագնապած, աչքերը հառում է նրա վրա).— Դու խելքդ թոցրել ես, Աբբի': Ի՞նչ ես արել... դեմքիդ գույն չկա...

ԱԲԲԻ.— Ես... ես սպանեցի նրան, Էրի':

ԼԲԻՆ (ապշած).— Դու... սպանեցի՞ր նրան...

ԱԲԲԻ (անտարբեր).— Ընդ:

ԼԲԻՆ (շփոթմունքից սթափվելով, կարծես նոր է հասկանում).—

Լավ պատիժ է... բայց մի բան պետք է անենք, որ ապացուցենք, թե ծեր անատակը հարբած վիճակում ինքնաուպանություն է գործել: Մենք կարող ենք դա ապացուցել: Բոլորն էլ երեկ տեսան, թե ինչքան շատ էր խմել:

ԱԲԲԻ (կատաղած).— Չէ', չէ', նրան չեմ սպանել... (Ջղագրգիռ ծիծաղում է): Ուրեմն հո՞րդ պիտի սպանեի: Տե՛ր Աստված, ես նրան պիտի սպանեի: Իսկ ինչո՞ւ ինձ նախօրոք չառացիր: Նրա փոխարեն...

ԼԲԻՆ (զարհուրած).— Նրա փոխարեն՞... Ի՞նչ ես ուզում դրանով ասել:

ԱԲԻՆ.— Ես հորդ չեմ սպանել:

ԼԲԻՆ (ահուրկված).— Չէ', չէ'... երեխային չես սպանել:

ԱԲԻՆ (ցրված).— Հա... նրան ուղանցի...

ԼԲԻՆ (սպառնալիկով բնկնում է ծնկներին՝ կարծես ետևից հարված ստանալով).— Ամենակարո՞ղ Աստված... Ամենակարո՞ղ Աստված... Մա՛մ... որտե՞ղ էիր... Ինչո՞ւ թույլ տվիր, որ նա սպանի իմ...

ԱԲԻՆ (ուարճատուրեն).— Մայրդ գնաց իր գերեզմանը... մեր առաջին գիշերը: Չե՞ս հիշում: Այն օրվանից ես նրա ներկայությունը չեմ զգացել: (Դադար: Էրինը ավերով ծածկում է դեմքը: Դողում է ամբողջ մարմնով, կարծես՝ ջերմախտից: Աբբին շարունակում է միապաղաղ ձայնով): Ես բարձր դրեցի նրա պստիկ դեմքին: Հետո խեղդվեց: (Սկսում է մեղմ արտասվել):

ԼԲԻՆ (նրա կատաղությունը խառնվում է վշտին).— Նա ինձ նրման էր: Գրո՞ղը քեզ տանի, նա իմն էր:

ԱԲԻՆ (կամացուկ ու կերկեր ձայնով).— Ես չեի ուզում սպանել: Այդ բանն անելիս ինձանից զգվում էի: Ես սիրում էի նրան: Այնքան գեղեցիկ էր: Բայց քեզ մեր տղայից ավելի շատ էի սիրում... իսկ դու... հեռանում էիր... հեռու մի տեղ, ուր էլ չեի կարող քեզ տեսնել... համբուրել... չեի զգա գրկախառնումդ:

Բացի դա, ասացիր թե ստում ես ինձ... մեր երեխայի պատճառով... ուզում ես, որ նա մեռնի: Եթե նա ծնված չլիներ, մենք առաջվա պես կսիրեինք իրար:

ԷԲԻՆ (անկարող լինելով դիմանալ, հարձակվում է նրա վրա՝ մատները մագիկներ արած, կարծես, ուր որ է պիտի խեղդի Աբբին).— Ստում ես, ես ոչ մի անգամ չեմ ասել, թե ուզում եմ նա մեռնի: Ես ավելի շուտ գլուխս կկտրեի, քան թե կթողնեի, որ նրա ճկույթին մի բան դիպչի:

ԱԲԲԻ (խղճահարությամբ ծնկի է իջնում).— Էբի՛ն, այդպես ատկությամբ մի նայիր ինձ: Ես այդ արեցի, որպեսզի նորից կարողանանք միասին երջանիկ լինել:

ԷԲԻՆ (կատաղած).— Բերանդ փակի՛ր, թե չէ քեզ կսպանեմ: Հիմա արդեն հասկանում եմ քո խաղը: Նորից նույն ճին խորամանկությունն ես բանեցնում: Դու ուզում ես քո սպանությունը ինձ վրա բարդել:

ԱԲԲԻ (հեծկտալով ու ականջները փակելով).— Ո՛չ, ո՛չ, Էբի՛ն... (Բռնում է նրա ծնկները):

ԷԲԻՆ (հանկարծ զարհուրանքով է լցվում: Հեռանում է նրանից).— Ինձ ձեռք չտա՛ւ: Դու անիծված ես: Ինչպե՛ս խիղճդ տաքավ սպանել այդ մաքուր, փոքրիկ արարածին... Դու, իհարկե, հոգիդ ծախել ես դժոխքին: (Հանկարծակի: Կատաղությամբ): Հա՛, գիտեմ ինչու սպանեցիր: Դու նորից ստում ես: Նորից ուզում ես տիրանալ... տիրանալ իմ բաժին ազարակին, որ երեխային պիտի հասներ: Դու տեսար, որ նա ինձ նման է: Գիտեիր, որ իմ միսն ու արյունն է ու չկարողացար դիմանալ... Ես լավ եմ ճանաչում քեզ: Դու սպանեցիր նրան միայն ույն պատճառով, որովհետև նա իմ միսն ու արյունն է: (Այս տեսարանում Էբինը գրեթե խելագարվում է: Նա հարձակվելու փորձ է անում, հետո շրջվում է ու բռնեցքներով կատաղորեն սպառնում): Բայց ես հիմա վրեժս կառնեմ քեզանից: Կզնամ շերիֆի մոտ ու ամեն ինչ կպատմեմ: Հետո կերգեմ «Ես սլանում եմ Կալիֆոռնիա» և կզնամ ոսկե դաշտերը... Արևմուտքում ոսկե դաշտեր, Ոսկե Դարպաս կա... (Այս վերջին բառերը կիսադաղակելով ու մրմնջալով է արտասանում, անկապ-անկապ, հանկարծակի կրքից դողալով): Ես ըր՛... կզնամ, կկանչեմ շերիֆին, որ քեզ բռնի: Ես ուզում եմ, որ քեզ բանտարկեն, որ հեռու մնաս ինձանից: Ես զգլվում

եմ քեզանից: Մարդասպան ու գող լինելուց բացի, դու դեռ մոլորեցնում ես ինձ: Ես քեզ շերիֆի ձեռքը կտամ: (Նա շրջվում է ու վազում ագարակատան բակ, հեկեկալով ու հնաղով մտնում է ոլորվող ճանապարհ):

ԱՔՔԻ (ճիգով վեր է կենում ու վազում դեպի դուռը՝ մրա էտևից կանչելով).— Ես սիրում եմ քեզ, Էրի՛ն: Սիրում եմ... (Նա կանգնում է դռան մոտ՝ թուլացած երերալով: Կարծես, ուր որ է պիտի ընկնի): Ինձ չի հետաքրքրում ինչ ես անում հիմա... միայն թե նորից ինձ սիրես... (Նվաղելով՝ փլվում է հատակին):

ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԴ

Մոտավորապես մեկ ժամ հետո: Ամեն ինչ նույնն է, ինչպես նրբորդ պատկերում: Երևում են խոհանոցն ու Քեքրթի մնջասենյակը: Արդեն լույսը բացվել է: Երկինքը շողշողում է արևածագից:

Արբին խոհանոցում է՝ սեղանի մոտ: Գլուխն առել է ափերի մեջ: Վերևում Քեքրթը դեռ ընած է, բայց շուտով արթնանում է՝ ցնցվելով: Նույնիսկ Լ. պատահանին, հետո բարկացած ու զարմացած ինչ որ բան է շշույում: Վերմակը մի կողմ է նետում ու սկսում սրտոգ մազկվել: Առունց Լու նաչելու, խոսում է Աքքիի հետ, կարծելով թե նա այնուհեղ կլինի:

Վ.Լ.Վ.Վ. Աքքի՛... շատ ուշ է արդեն: Երևի հիսուն տարի կլինեք, այսպես չլի քնել: Արևն արդեն վառում է: Երեկ շատ խմեցի ու սլարեցի: Լավ հոգնել էի, դրա համար այսքան շատ քնեցի: Կամ էլ ծեղացել եմ... Էրինն, իհարկե, հիմա աշխատում է: Դու ինձ պիտի շուտ արթնացնեիր: (Շրջվում է, տեսնում, որ ոչ ոք չկա, զարմանում է): Վա՛հ... Աքքին ո՛ր կորավ: Երևի նախաճաշ է պատրաստում: (Ոտքի թաթերի վրա մոտենում է մանկան օրորոցին ու խոնարհվում: Հպարտորեն): Բարի լույս, լավա՛կս: Իսկական պատկեր է, պատկեր... Իր համար հանգիստ քնել է: Ուրիշների պես գիշերները լաց չի լինում: (Զգույշ քաշերով դուրս է գալիս դռնից: Մի պահ անց երևում է խոհանոցում: Գոհունակությամբ նայում է Աքքիին): Հա, այստե՛ղ ես: Մի բան եփե՛լ ես ուտելու:

ԱՐԳԻ (բոլորովին քարացած).— Զէ՛:

ՔԵԲԸԹ (մոտենում է կնոջը՝ գրեթե քնքշանքով).— Հիվա՛նդ ես, ինչ է:

ԱՔԲԻ.— Չէ՛:

ՔԵԲԸԹ (ձեռքը դնում է նրա ուսին: Աքբին սարսռում է).— Ավելի լավ է մի քիչ պառկես, հանգստանաս: (Փոքր-ինչ զվարթ): Հիմա երեխան կարթնանա ու քեզ կուզի: Որ այդպես խորն է քնել... հիմա գայլի ախորժակ կունենա:

ԱՔԲԻ (դողում է, հետո մեռյալ ձայնով).— Նա էլ չի արթնանա:

ՔԵԲԸԹ (կատակելով).— Չէ, նա ինձ է քաշել, քնկոտ չի:

ԱՔԲԻ.— Նա մեռած է:

ՔԵԲԸԹ.— Ի՛նչ... (Աչքերը հառում է կնոջը: Ջարհուրած).— Դու հարբած ես... խելագարվե՛լ ես, թե՛...

ԱՔԲԻ (հանկարծ զլուխը բարձացնում է ու կատաղած նայում).— Ասացի՛ սպանել եմ... Խեղդեցի: Գնա՛ վերև, տե՛ս, եթե չես հավատում: (Քեբըթը մի պահ նորից է աչքերը հառում նրա վրա, հետո խորքի դռնից վազում է դուրս: Աստիճաններից լսվում է նրա ոտքերի շառաչը, հետո ծերունին ննջասենյակ է ներխուժում ու մոտենում օրորոցին: Աքբին, առաջվա պես քարացած, մնում է իր տեղում: Քեբըթը ձեռքը դնում է երեխայի մարմնին: Նրա դեմքը զուճապով ու ահաբեկվում է):

ՔԵԲԸԹ (ես քաշվելով ու դողդողալով).— Ամենակարո՛ղ Աստված... Ամենակարո՛ղ Աստված... (Դուրս է վազում ու քիչ անց նորից է իջնում խոհանոց: Մոտենում է Աքբիին: Դեմքին նույն զարհուրանքն է: Խռպոտ ձայնով): Ինչո՞ւ արեցիր... Ինչո՞ւ... (Երբ Աքբին չի պատասխանում, կոպտորեն բռնում է նրա ուսերից ու թափահարում): Ես հարցնում եմ, ինչո՞ւ սպանեցիր... Ասա՛, թե չէ հիմա...

ԱՔԲԻ (կատաղությամբ հրում է նրան: Քեբըթը օրորվելով ետ-ետ է գնում: Աքբին անգուսպ կատաղությամբ ետ է ընկրկում).— Չհամարձակվե՛ս ինձ դիպչել: Դու ի՛նչ իրավունք ունես նրա մասին հարցնել: Ախր երեխան քեզանից չի... Դու էլ կհավատայիր, հա՛, որ ես քեզանից երեխա կունենամ: Ես ավելի շուտ կմեռնեի, քայց այդ բանը չէի անի: Ես զգվում եմ քեզանից... միշտ էլ զգվել եմ... Եթե խելք ունենայի, քեզ պիտի սպանեի: Ես ասում եմ քեզ: Էբինին եմ սիրել: Հենց սկզբից էլ նրան եմ սիրել: Երեխան Էբինից է: Ինձանից ու Էբինից: Երեխայի հետ դու ոչ մի կապ չունես:

ՔԵՐԸԹ (ապշած նայում է: Դադար: Միգով է բառ գտնում: Միապաղաղ ձայնով).— Դրա համար... Ահա թե ինչն էր ծանրացել հոգուս. թաքնվելով տան անկյուններում, աղմկելով ծըփհեղձի մեջ... Իսկ դու հեռու էիր պահում քեզ ինձանից, խաբում էիր, իբր հղի ես... (**Քեքըթն ընկնում է անսովոր հուսահատության մեջ, հետո՝ արտասովոր հուզմունքով**): Հա, երեխան իսկապես մեռած է: Ես ձեռքս դրեցի նրա սրտին: Խեղճ երեխա... դո՛ւ ինչ էիր արել... (**Արտասովում է: Թեզանիքով մաքրում է քիթը**):

ԱՐՔԻ (լրբացած).— Ո՛չ... չհամարձակվես լաց լինել... (**Հեկեկում է ջղագրգիռ**):

ՔԵՐԸԹ (կենտրոնացալով, որից նրա մարմինը պրկվում է: Դեմքը դառնում է քարե դիմակ: Խոսում է ատամների արանքից).— Մարդ պետք է քար լինի, որ չխելագարվի: Եթե երեխան Լիինից է, ես ուրախ եմ, որ նա մեռավ: Ես այն ժամանակ էլ զգում էի, տանը մի բան է կատարվում: Այստեղ այնքան ուսորն էր և ես ինձ այնպես մեռնակ էի զգում... Իսկ գոմում տաք էր, պրա համար կուլերի մոտ էի գնում՝ նրանց հետ զրուցելու: Կուլերն ինձ ձգում էին... Ես դեռ այն ժամանակ կառկածում էի, տեղիս որ շատ մի տրախացեք, թե դուք ինձ մինչև վերջ հիմարացրել եք. Ես կառկածում էի: Ախր Աստված է տեսնում, ինձ տեղում էլ ունի չի խաբել: (**Նայում է նրան: Ժրպտալով**): Ուրեմն, առում ես, եթե խելք ունենայիր ինձ կսպանեիր, հա՛... Ես դեռ երկար պիտի ապրեմ... Հարյուր տարի. ձեր բոլորի ջիգրու: Իսկ քեզ կկախեն: Դու կարծանանաս Լևոնոն և մարդկանց դատաստանին: Իսկ ես կգամ նայելու, թե քեզ ինչպես են կախելու: Գնամ շերիֆին կանչեմ: (**Գնում է դեպի դուռը**):

ԱՐՔԻ (սառն ու անտարբեր).— Նեղություն մի՛ քաշիր: Էրիմն արդեն գնացել է:

ՔԵՐԸԹ (ապշած).— Էրիմը... գնացել է շերիֆին հայտնելու...

ԱՐՔԻ.— Ընդ:

ՔԵՐԸԹ.— Գնացել է՝ քեզ դատի տա՛...

ԱՐՔԻ.— Ընդ:

ՔԵՐԸԹ (մտածում է Աքբիի ասածի վրա: Դադար: Հետո չոր ձայնով).— Ես շատ շնորհակալ եմ Էրիմից, որ ինձ ազատեց այդ գլխացավանքից: Գնամ աշխատեմ: (**Մոտենում է դռանը, հե-**

տո շրջվում է, արտասովոր հուզմունքով): Աբբի՛, երեխան պիտի իմը լինէր: Դու ինձ պիտի սիրէիր: Ես իսկական տղամարդ եմ: Ես քեզ չէի մատնի, ինչ էլ արած լինէիր... Թեկուզ ինձ բռնէին, ողջ-ողջ այրեի՜ն...

ԱՌԲԻ (Էրինին պաշտպանելով).— Ուրիշ պատճառներ էլ կան, որ դու չգիտես... դրա համար Էրինը գնաց շերիֆի մոտ:

ՔԵԲԸԹ (չորությամբ).— Իհարկե, հանուն քեզ... (Դուրս է գնում, մոտենում է ցանկապատին, նայում է երկնքին: Մերումու ինքնատիրապետունը թուլացել է: Մի պահ նա հոգնած ու ծերացած է երևում: Շշնջում է հուսահատորեն): Ամենակարող Տեր... Ես ոչ մի անգամ ինձ այսպես մեռակ չեմ զգացել... (Հանկարծ ձախակողմյան ճանապարհից ոտնաձայներ է լսւում, հետո իսկույն կենտրոնանում է: Էրինը վազելով բակ է մտնում՝ հեալով, պլշած աչքերով ու խելագարի հայացքով: Ներս է խոժում ցանկապատի դռնից: Քեբըթը բռնում է Էրինի ուսերից: Վերջինս բթացած նայում է նրան): Դու... հայտնեցի՞ր շերիֆին...

ԷՐԻՆ (անտարբեր գլխով է անում).— Ըհը:

ՔԵԲԸԹ (հրում է նրան: Էրինը վայր է ընկնում: Մերունին արհամարհանքով ծիծաղում է).— Ապրես... դու ոնց որ մորդ քթից թռած լինես... Նրա պես թուլամորթ ես ու ապուշ... (Միծաղելով գնում է գոմ: Էրինը ոտքի է կանգնում: Հանկարծ Քեբըթը շրջվում է ու խոժողված սպառնում): Երբ շերիֆը գա նրան տանի, դուրս կկորչես ագարակից, թե չէ... Աստված վկա, նա ստիպված նորից կգա ու ինձ էլ բանտ կտանի... մարդասպանության համար: (Հեռանում է: Չի երևում, թե Էրինը լսում է նրան: Նա վազում է առմուտք, հետո երևում է խոհանոցում: Աբբին գլուխը բարձրացնում է ուրախ շփոթմունքով: Էրինը մուր քաղերով մոտենում է և ծնրադրում է նրա կողքին: Ցնցվելով սկսում է հեկեկալ):

ԷՐԻՆ.— Ներիր ինձ...

ԱՌԲԻ (սքանչացած).— Էբի՛ն... (Համբուրում է նրա գլուխն ու սեղմում կրծքին):

ԷՐԻՆ.— Ես սիրում եմ քեզ... ճերիր ինձ...

ԱՌԲԻ (հափշտակված).— Այդ խոսքերիդ համար դժոխքի բոլոր մեղքերն էլ կարող եմ ճերել... (Համբուրում է նրա գլուխը ու կրքով սեղմում իրեն):

ԷԲԻՆ (Կերկերուն ձայնով).— Բայց... ես հայտնեցի շերիֆին: Հիմա նա կգա, որ քեզ ձերբակալի...

ԱԲԲԻ.— Հիմա ինձ այլևս ոչինչ չի հետաքրքրում:

ԷԲԻՆ.— Շերիֆը դեռ քնած էր: Արթնացրի և ամեն ինչ պատմեցի: Նա ասաց՝ սպասիր հազնվեմ: Սպասեցի: Սկսեցի քո մասին մտածել: Հիշեցի, թե ինչպես էինք իրար սիրում: Համկարծ զգացի՝ ինչ-որ բան ճմլեց սիրտս: Հետո լաց եղա: Զգացի, որ սիրում եմ քեզ... ու միշտ պիտի սիրեմ...

ԱԲԲԻ (շոյելով նրա մազերը: Քնքշորեն).— Դու իմ տղան ես, չէ՞...

ԷԲԻՆ.— Հետո վազելով տուն եկա: Դաշտերի ու անտառների միջով եկա: Ծանապարհին անընդհատ մտածում էի՝ Աբբին դեռ ժամանակ կունենա փախչելու... ինձ հետ...

ԱԲԲԻ (գլուխը օրորելով).— Ո՛չ, ես իմ պատիժը պիտի կրեմ... հատուցեմ մեղքերիս համար:

ԷԲԻՆ.— Այդ դեպքում, ես ուզում եմ քեզ հետ կիսել այդ պատիժը:

ԱԲԲԻ.— Բայց դու մարդ չես սպանել:

ԷԲԻՆ.— Ես այդ միտքը քո գլուխը մտցրի: Ես ուզում էի, որ նա մեռեր. ես ստիպեցի, որ դու սպանես:

ԱԲԲԻ.— Ո՛չ, ո՛չ, միայն ես եմ մեղավոր:

ԷԲԻՆ.— Այդ երեխան մեր մեղքի ծնունդն է: Ես էլ քեզ պես հանցավոր եմ:

ԱԲԲԻ (նայելով երկնքին՝ կարծես Աստծուն կոչ անելով).— Ես չեմ ապաշխարում այդ մեղքը... Ես Աստծուց թողութուն չեմ խնդրում...

ԷԲԻՆ.— Ես նույնպես: Բայց դրանից մեկ ուրիշ մեղք ծնվեց՝ մարդասպանություն... Դու մարդ ես սպանել... ես նույնպես... Ամեն ինչ կպատմեմ շերիֆին: Իսկ եթե դու ծխես, կասեմ, որ միասին ենք որոշել երեխային սպանել: Եվ բոլորը կհավատան ինձ, որովհետև մեր ամեն մի քայլին կասկածում են, բացի այդ, դա նրանց ճշմարիտ կթվա, որովհետև, ինչ որ ճիշտն է՝ ճիշտ, ես քեզ օգնել եմ:

ԱԲԲԻ (գլուխը մոտեցնելով նրա գլխին: Հեկեկալով).— Ո՛չ... ո՛չ... ես չեմ ուզում, որ դու էլ տանջվես...

ԷԲԻՆ.— Բայց ես կհատուցեմ մեղքի իմ բաժինը: Ես ավելի շատ կտառապեմ, երբ հեռանամ քեզանից: Գիշեր-ցերեկ Արևմուտ-

քում կմտածեմ քո մասին, երբ դու բանտում լինես: **(Եղեցալով):** Կամ՝ կտանջվեմ ապրելով, երբ դու մեռած լինես: **(Դադար):** Աբբի՛, ես ուզում եմ քեզ հետ բաժանել այդ մեղքը... բանտը, մահը, դժոխքը... միևնույնն է, ինչ ուզում է լինի: **(Նայում է Աբբիի աչքերի մեջ):** Եթե միասին հատուցենք մեր մեղքը, ես ոչ մի անգամ ինձ մեհակ չեմ զգա:

ԱԲԲԻ (ճիգ անելով ժպտալ: Քնքուշ ձայնով).— Էբի՛ն... թույլ չեմ տա: Չեմ կարող թույլ տալ:

ԷԲԻՆ (քնքշորեն համբուրելով).— Ախր դու չես կարող մեհակ մնալ: Այս անգամ ես հաղթեցի քեզ:

ԱԲԲԻ (ճիգով ու գորովանքով ժպտալով).— Մի՛թե... Իսկ ես չէի ուզի քո հետ կռվել... հիմա, երբ արդեն գտել եմ քեզ...

ԷԲԻՆ (դրսից ոտնաձայներ է լսում).— Սո՛ւս... Լսիր, գալիս եմ մեզ բռնելու:

ԱԲԲԻ.— Չէ՛, հայրդ է: Էբի՛ն, առիթ մի՛ տուր, որ նա քեզ հետ կռվի: Ուշադրություն մի դարձրու նրա ասածներին: **(Քեքքոթը գոմից է գալիս: Չափազանց հուզված է: Արագ քայլերով մղտնում է տուն, հետո՝ խոհանոց: Էբինը ծնրադրել է: Աբբին քարացած գրկել է նրան):**

ՔԵԿԵԹ (նայում է նրանց: Դեմքը խիստ է: Երկարատև լռություն: Խոսում է վրիժառությամբ).— Դուք մի գույգ հրաշալի մարդասպաններ եք, աղունկիկներ՝ս: Ձեր երկուսին պիտի նույն կախաղանից կախեն ու թողնեն, որ օդի մեջ ճոճվեք ու փռտեք... որ ինձ պես ծեր ապուշները զգուշանան ու իրենց մեհակությունը միայնակ քարշ տան... իսկ ջահելները զսպեն իրենց ցանկությունները: **(Դադար: Նրա դեմքը թրթռում է հուզմունքից: Փոքր-ինչ խեղճացած):** Այսօր չկարողացա աշխատել: Սիրտ չուներ: Թող դժոխքի բաժին դառնա ազարակս: Ես հեռանում եմ: Արձակել եմ կռիվներին ու բռնի անտառները... այնտեղ ավելի ազատ կզգան իրենց: Կռիվներին ազատելով, ինքս էլ ազատվեցի: Այսօր ես ազատ եմ... Կայրեմ տունն ու շտեմարանը ու կնայեմ, թե ինչպես է վառվում: Իսկ մորդ կթողնեմ, որ թափառի մոխիրների մեջ: Արտերս կվերադարձրենմ Աստծուն, որ ոչ մի մարդ չկարողանա ձեռք տալ: Իսկ ես... կգնամ Կալիֆոռնիա, կմիանամ Սիմեոնին ու Փիթերին... իմ հարազատ որդիներին: Քեքքոթները միասին կգտնեն Սողոմոնի գանձը: **(Հանկարծ սկսում է խենթի պես ցատկոտել):**

Հո՛ւ... ինչ էին երգո՛ւմ, Սիմեոնն ու Փիթերը: Հա... «Օ՛հ, Կալիֆոռնիա, դու ես իմ հայրենիքը»: (Երգում է: Հետո ծնկում է խոհանոցի հատակին, այնտեղ ուր փողն է պահված): Ու ամենալավ մալով կգնամ... Ես փող ունեմ... լավ էր տեղը չգիտեիք, թե չէ դա էլ կգողանայիք: (Հանում է հատակի տախտակը: Նայում է: Հետո սկսում է շոշափել: Նորից է նայում: Մեռյալ լռություն: Քեբբը դանդաղ շրջվում է ու նստած տեղում փլվում: Նրա աչքերը նման են սատկած ձիու աչքերին: Դեմքը կանաչ երանգով է պարուրվում, ինչպես պատահում է սրտախառնուրքի ժամանակ: Մի քանի անգամ թուրք կոլ է տալիս: Վերջապես ճիգով ու ցավատանջ ժպտում է): Հաա՛... ուրեմն արդեն գողացել եք...

ՎԷԻՆ՝ (անտարբեր).— Ես փողերը տվեցի Սիմեոնին ու Փիթերին՝ նրանց բաժին ազարակի դիմաց... որպեսզի Կալիֆոռնիա գնային:

ԲԷԲԼԹ (հեզոհորեն).— Հա՛-հա՛-հա՛... (Սկսում է ծածկել հատակի խոռոչը: Դանդաղ բարձրանում է տեղից: Տարօրինակ ձայնով).— Իմ կարծիքով Աստված է նրանց այդ փողերը տվել և ոչ թե դու: Աստված դաժան է, թուլամորթ չէ: Արևմուտքում սովին մեղա է նսարվում: Բայց դա Աստծունը չէ: Նաև իմը չէ: Հիմա նորից եմ լսում երկնային Տիրոջ ձայնը: Պատվիրում է սոմար մնալ ու տևր կանգնել ազարակին: Տեսնում եմ, թե ինչպես է Լքինի ձեռքը գողության վարժեցնում, իսկ ինձ՝ հեռու պահում գայթակղությունից: Հիմա, ասես, Աստծո ձեռքերի մեջ լինեմ, իսկ նրա մատները պաշտպանում են ինձ: (Պառար: Հետո թախծոտ մրմնջում է): Ես ոչ մի անգամ ինձ աչքաբան մեռակ չեմ զգացել: Տե՛ր Աստված, ծերացել եմ: (Հետո շտկվելով): Դե լավ... Էլ ի՞նչ ես ուզում: Մի՞թե Աստված նույնպես մեռակ չի... Աստված նույնպես դաժան է ու մեռակ: (Լռություն: Զախակողմյան ճանապարհին երևում են շերիֆն ու նրա երկու օգնականները: Դուռն մոտ լսվում են նրանց ոտնաձայները: Շերիֆը ատրճառակի կոթով թակում է դուռը):

ՇԵՐԻՖ.— Հանուն օրեցթի, բացե՛ք դուռը: (Աբբին ու Լքինը վախից ցնցվում են):

ԲԷԲԼԹ.— Նրանք ձեր երկուսի համար են եկել: (Գնում է դեպի խորքի դուռը): Ներս արի, Զի՛մ... (Երեքն էլ ներս են մտնում):

նում: Քեքքը միջանցքում հանդիպում է նրանց): Ջի'մ, նրանք այստեղ են... բոլորովին ողջ և առողջ: (Շեքիֆը գլխով է անում և ընկերների հետ սպասում է շեմին):

ԷԲԻՆ (հանկարծ բացականչում է).— Ջի'մ, այս առավոտ ես քեզ խաբեցի: Արքիին ես եմ ստիպել, որ երեխային սպանի: Ինձ էլ պիտի ձերբակալեք...

ԱԲԲԻ (նշալով).— Ո՛չ...

ՔԵԲԸԹ.— Երկուսին էլ ձերբակալեք: (Մոտենում է Էքինին: Նայում է ցնծությամբ): Այրե՛ս: Այ հիմա, տղամարդկություն արեցիր: Դե լավ, ես գնամ՝ ամասուններից գոմն անեմ: Մնաք բարով:

ԷԲԻՆ.— Գնա՛ս բարով:

ԱԲԲԻ.— Գնա՛ս բարով:

Քեքքը լայն քաղերով անցնում է նրանց կողքով: Դուրս է գալիս բակ: Ուսերը կուչ են եկել, դեմքը՝ քարացել: Տխուր դեպի գոմն է գնում: Նույն պահին շեքիֆն ու օգնականները ներս են մտնում:

ՇԵՐԻՖ (խոժոռվելով).— Դե լավ, գնացինք:

ԱԲԲԻ.— Սպասիր: (Նայում է Էքինին): Ես քեզ սիրում եմ, Էքի՛ն:

ԷԲԻՆ.— Ես էլ քեզ եմ սիրում, Արքի՛: (Նրանք համբուրվում են:

Շեքիֆի օգնականները ժպտում ու հրմշտում են իրար: Էքինը բռնում է Արքիի ձեռքը: Նրանք ձեռք-ձեռքի տված դուրս են գնում խորքի դռնից, քալում մինչև ցանկապատը: Էքինը կանգնում է ու մատնացույց անում արևով ողողված երկինքը): Արևը... բարձրացել է: Գեղեցիկ է, չէ՛:

ԱԲԲԻ.— Ըհր: (Երկուսն էլ մի պահ կանգնում ու նայում են երկրնքին՝ ջերմորեն ու հափշտակությամբ):

ՇԵՐԻՖ (նախանձով նայում է շուրջը: Ընկերներին).— Հրաշալի ազարակ է: Երանի իմը լիներ:

Վ ա ր ա գ ու յ ր

ՈՒՒԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

ԿՈՏՈՐԱԾՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

(պիեւս երկու գործողությամբ, ճիւղ պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Զ Ի Ն Ք

17 տղամարդ, 6 կին, 1 տղա

ԱՐՁԻ
ՌՈՈՒՋ
ԵՐԿՈՒ ՊԱՀՆՈՐԴԵՆԵՐ
ՊԱՇՏՈՆՅԱ
ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ
ԱՏԵՆԱԿԱԼ
ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ
ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ
ԴԱՏԱՎՈՐ
ԾԵՐՈՒՆԻ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ
ՄԵՅ ՅՈՒՆՅ

ԿԻՆ
ՋԵՅՐԻ ՋՈՆՍՈՆ
ԱՂՋԻԿ
ԱՐՐԵԵԹԻ
ԷԼԻՆՈՐ
ՏՂԱ
ՍՏԻՎԵՆ ԼՈԿԶԻԴ
ԷՆԹԻՐ ՌԹԸՆ
ԳՈՐԴՈՆ ՓԻՉԸՄ
ԴՈՐԱ ԼԻՎԻՆԳՍԹՈՆ
ՍԱՄՈՒԻԼ ՔՐՈՅԻԹ
ԼԻՆԴՐ ԼՈՈՒՅՈՐԴ

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Գործողության վայրը Քրուկշանկի փոքրիկ ռեստորանն է: Դրա կողքին ավտոմեքենաների հավաքատեղին է, որը պարսպված է աղյուսե բարձր պատերով: Արշի Քրուկշանկը վաթսուն տարեկան մարդ է: Լոնդոնից քսան տարի առաջ է եկել այստեղ: Նա ինչ-որ թղթեր է աչքի անցկացնում, հետո աթոռը ինքնաբերաբար հրում է սեղանի մոտ: Ներս է մտնում մի աղջիկ:

ԱՐՁԻ.— Դու էիր պակաս, եկար: Ի՞նչ ես ուզում:

ԱՂՋԻԿ.— Ինչ եմ ուզո՞ւմ, Արշի՛: Լավ հարցեր ես տալիս ինձ նրան հաճախողիին: Ես խմել եմ ուզում, խմել... հասկացա՞ր ինչ եմ ուզում:

ԱՐՁԻ.— Ուզում ես խմել, հա՞: Հասյա կարդա ինչ է գրված, հետո խոսիր: (Մատնացույց է անում):

ԱՂՋԻԿ (կարդում է).— «ԴԱՏԱՐԱՆ»: Սա ի՞նչ է նշանակում:

ԱՐՁԻ.— Ի՞նչ է նշանակում: Նշանակում է, որ դու չես կարող խըմել:

ԱՂՋԻԿ.— Արշի՛, հիմարություն մի՛ արա: Հենց հիմա գնում ես վաճառատեղանի ետև ու մի կում վիսկի ես լցնում: Ինչպես անում էիր առաջ, համարյա մի տարի:

ԱՐՁԻ.— Վաճառատեղանի ետև կանցնեմ, բայց այնտեղից կասեմ, որ չքվես այստեղից: Հասկացա՞ր:

ԱՂՋԻԿ (հուզված).— Դե լավ, Արշի՛, եթե դու էլ ես դաժանացել, եթե դու էլ ես մյուսների նման դարձել... Դու, որ քանի տարվա ընկերս էիր, իմլ քո ռեստորանը ընկերոջս տունն էի համարել, եթե դո՛ւ էլ ես մյուսների պես դարձել, այդ դեպքում կգնամ ու մտքումս կասեմ՝ ընկերս էլ մյուսների պես դաժան մարդ դարձավ:

ԱՐՁԻ.— Խնդրում եմ, բլբլցիդ լե՛րջ տուր: Չտեսա՞ր, դառն վրա ցուցանակ կար կախված: Այստեղ գալու ժամանակ գտար: Իմ ռեստորանը հիմա «ԴԱՏԱՐԱՆ» է:

ԱՂՋԻԿ.— Տեսա, Արշի՛, տեսա: Դե՛, կարծեցի մեկնումեկը որոշել է վրադ ծիծաղել, դրա համար է այդ ցուցանակը կախել: Դա այնքան էլ մեծ ցուցանակ չէ: Քո ռեստորանինն ավելի

մեծ է. «ՔՐՈՒԿԾԱՆԿԻ ՄՈՏ ԿԱՐԵԼԻ Է ՃԱԾԵԼ ԵՎ ՋՐՈՒ-
ՑԵԼ»:

ԱՐՉԻ.— Միևնույն է, սա հիմա դատարան է: Գործ չունես, գնա՛:

ԱՂՋԻԿ.— Երբվանի՞ց է դատարան դարձել:

ԱՐՉԻ.— Գիշերվա ժամը երեքին եկան, անկողնուցս հանեցին ու
հենց աստիճաններին հայտնեցին լուրը: Նրանք ինձ այս տը-
սյագիր հանձնարարականները տվեցին, հետո բանավոր հաս-
կացրին, իսկ վերջում ակնարկներով... մի խոսքով, շատ բան
հասկացրին:

ԱՂՋԻԿ.— Ո՛վ է այդ բանն արել, Արչի՛:

ԱՐՉԻ.— Ո՛վ: (Մատնացույց է անում ցուցանակը): Գնա կարդա,
իմացիր: Երևի հենց հիմա էլ գան: Այն պահին, երբ հանձ-
նարարականները տվեցին, զարթուցիչի սլաքը ուղղեցի: Դա-
տական միտքը սկսվելու է ժամը տասին: Դեռ տասնհինգ րո-
պե կա: Լավ կլինի հեռանաս այստեղից:

ԱՂՋԻԿ.— Թույլ տուր մնամ, Արչի՛: Ես ոչ մի անգամ դատավա-
րություն չեմ տեսել: Ասում են՝ այդ փաստաբանները փաստա-
բաններ չեն, դատավորները դատավորներ չեն, և ոչ մեկը իր
գործից ոչինչ չի հասկանում, բայց ձևացնում է, իբր, ամեն
ինչ գիտի: Եվ դատում են: Թող Աստված օգնական լինի նը-
րան, ով դժբախտություն կունենա նրանց ճանկն ընկնելու:

ԱՐՉԻ.— Հենց հիմա ամենադժբախտը դու կլինես, եթե նրանց
ճանկն ընկնես:

ԱՂՋԻԿ.— Ինձ ի՞նչ պետք է անեն... հանրապետության թշնամի
եմ, ինչ եմ:

ԱՐՉԻ.— Այդպե՛ս... Ասյա կարդա այս անունները, որոնց հան-
րապետության թշնամիներ են համարում: Ահա... (Նա մատնե
իջեցնում է էջն ի վար, հանկարծ կանգ է առնում): Խնդրեմ,
ինքդ կարդա:

ԱՂՋԻԿ.— Ինձ դուր չի գալիս նրանց արտահայտվելու ձևը: Կար-
ծում եմ, կարելի է մի քիչ քաղաքավարի լինել դատավարու-
թյան ժամանակ: Կտեսնես, նրանք ոչինչ չեն կարող ապացու-
ցել: Թույլ տուր մնամ՝ այդ դատավարությունը նայեմ:

ԱՐՉԻ.— Սա քո համար թատրոն չի:

ԱՂՋԻԿ.— Բայց, Արչի՛, մենք հին ընկերներ ենք, չէ՞: Եթե խմե-
լու բան չես տալիս, գոնե թույլ տուր դատավարությունը տես-
նեմ: Աստված վկա, ես բոլորովին միայնակ եմ: Գնալու տեղ

չունենմ: Պարզապես որոշել էի գալ այստեղ ու մի քիչ հանգըստանալ:

ԱՐՁԻ.— Իմ ռեստորանը առաջվանը չէ: Հեռացիր, թե չէ որ նրանց ճանկն ընկար...

ԱՂՋԻԿ.— Իհարկե: Հոգուդ խորքում դեռ սեր մնացել է: Ես դա զգում եմ: Եթե իմ մասին չմտածեիր, կասեիր՝ մնա: Ես շատ երախտապարտ եմ, Արչի՛, որ դեռ մտածում ես իմ մասին:

ԱՐՁԻ.— Եթե երախտապարտ ես, գնա:

ԱՂՋԻԿ.— Հա՛, Արչի՛: (Ծրջվում է, որ գնա): Դե՛, մնաա բարով... Բայց քո ռեստորանի համար շատ եմ տխրում:

ԱՐՁԻ.— Ինչո՞ւ: (Նա աչքի է անցկացնում սեղանի վրայի հանձնարարականները): Դե... իմ ռեստորանը միայն մի օրով է դատարան լինելու: Չգիտեմ, այստեղ գրվա՞ծ է, որ դատական նիստը մեկ օրից ավել տևի:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ գրվա՞ծ է, որ դատական նիստը միայն մեկ օրով է լինելու:

ԱՐՁԻ.— Ոչ:

ԱՂՋԻԿ.— Դե ուրեմն, նրանք ինչքան ուզեն, կարող են մնալ քո ռեստորանում: Գուցե նաև ընդմիջո:

ԱՐՁԻ.— Իրավունք չունեն: Ես մշտական հաճախորդներ ունեմ: Ես փոքր, բայց լավ քիզնես եմ սկսել: Դե իհարկե՛, դատական նիստը մեկ օր է տևելու:

ԱՂՋԻԿ.— Լավ, արի հուսանք, որ այդպես լինի:

ԱՐՁԻ.— Իսկ հիմա գնա: Ի՞նչ ես առավոտ շուտ եկել հոգիս պղծտորում:

ԱՂՋԻԿ.— Ե՛ս, Արչի՛... Ե՛ս եմ հոգիդ պղտորում: Գոնե դու այդ բանը չասեիր... Բայց ճշմարտությունը չպետք է թաքցնել. դու ընկել ես նրանց ճանկը:

ԱՐՁԻ.— Գրողի ծոցը, թե չեմ ընկել:

ԱՂՋԻԿ.— Բայց տեսնես ինչո՞ւ են հենց քո ռեստորանն ընտրել: Ինչ է, դատարանի համար ավելի հարմար տեղ չէի՞ն կարող գտնել:

ԱՐՁԻ.— Որովհետև իմ ռեստորանի կողքին ավտոմեքենաների հավաքատեղին է՝ աղյուսե բարձր պատերով շրջապատված: Հասկացա՞ր: Նրանք այդպես ասացին: Հիմա հասկացա՞ր:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ աղյուսե բարձր պատերն ու ավտոմեքենաների հավաքատեղին նրանց օգնելո՞ւ են, ինչ է:

ԱՐՉԻ.— Նրանք գիշերով եկան այստեղ՝ կարմիր լուսարձակներով: Տեղանքը նայեցին: Դատավորը ա՛յ այստեղ՝ իմ կանգնած տեղում է կանգնելու, ատենակալն ու դատապաշտպանը նստելու են այն սեղանների մոտ, կամ ետ ու առաջ են քայլելու վաճառատեղանի առջև:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ մեքենաների հավաքատեղին ի՞նչ են անելու:

ԱՐՉԻ.— Ո՞վ գիտե: Երևի մեղադրյալներից այնտեղ են պահելու:

Դա քո ի՞նչ գործն է: Գնա այստեղից, քանի դեռ ուշ չէ:

ԱՂՋԻԿ.— Վախենում եմ, Արչի՛: Հիմա այնքան շատ մարդիկ են ինքնասպանություն գործում... Կրակում են, թույն են խմում, պատուհանից են իրենց գցում, մեքենաներն են քշում իրար վրա, կամ լեռան գլխից են ցած նետվում: Ծառերը իրենց հետ նաև երեխաներին, ամուսիններին, կանանց, հայրերին ու մայրերին են սպանում: Առավոտյան հենց թերթը բացում ես՝ ամենաքիչը հինգ-վեց հոգի... Ծիշտ է, անծանոթ են, բայց հրաճաք կին են, հայր, մայր, երեխա... Ես այնպես եմ վախենում, Արչի՛:

ԱՐՉԻ.— Հանգստացի՛ր, հանգստացիր:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ փողոցներում ի՞նչ շատ մեծակ ու տխուր եմ զգում: Ինձանո՞ւմ եմ զնայ մի տեղ, նստել մի քիչ հանգստանալ, բայց ո՞ւր մի տեղ չուստոտումի նման չի: Միայն այստեղ չեմ վախենում: Ինձանո՞ւր սրտգլուխ ինքնասպանություն գործելու տեղ է: Որ մեծակ եմ լինում, Աստված վկա, Արչի՛, ուզում եմ ես էլ... Ուրիշ ի՞նչ կարող ես անել: Բայց հիմա ուշ է: Հետո կարիք էլ չկա: Եվ այդ րոպեներին քո ռեստորանն եմ հիշում ու ինքս ի՞նչ ասում. դե, Արչին մի հինգ ժամից հետո կրացի, կզնամ այնտեղ, մի բան կխմեմ: Մի քիչ էլ համբերիր, ասում եմ ինքս ի՞նչ: Վաղը երևի բարեհաջող օր լինի: Դեռ ինչ-որ բան կարող է փոխվել: Ինչ-որ մեկը կարող է հանդիսիլ քեզ... Արչի՛, այնպես եմ զզվել այս բոլորից: Դեռ առավոտ շուտ, ոտքս ռեստորանից ներս չդրած, սկսեցիր վրաս գողգոռալ: Դու ոչ մի անգամ հետս այդպես չէիր վարվել:

ԱՐՉԻ.— Իսկ իմ ռեստորանն էլ ոչ մի անգամ դատարան չէր դարձել: Լավ կլինի հեռանա այստեղից:

ԱՂՋԻԿ.— Ասացի վախենում եմ: Չե՞ս հասկանում, ի՞նչ է: Վախենում եմ՝ հենց զնամ, այլևս ի՞նչ չես տեսնի: Հավիտյան չե՞ս տեսնի: Ծիշտն ասած, քո ռեստորանից ավելի լավ տեղեր

կան: Կարելի է եկեղեցի գնալ, բայց դա իմ ինչ գնալու տեղն է: Ծուկա՞ գնամ, կամ զքոսայգի՞, որտեղ գեղեցիկ թռչնակներ կան, ուրախ ծվվացող գեղեցիկ թռչնակներ... բայց դա իմ տեղը չի, Արշի՛: Գրադարան գնամ, նստեմ մի բան կարդամ... բայց ի՞նչ անեմ, որ կյանքումս ոչ մի անգամ սրտամոտ գիրք չեմ գտել: Ես միայն այստեղ եմ հանգստանում: Ծիշտ է, քո ռեստորանը տուն չի, բայց մի տեսակ տան նրման է: Ես այստեղ, հանգիստ նստած, վիսկի եմ խմում, ինչ-որ բան հուսալով: Եվ վիսկի խմելով ինքս ինձ համոզում եմ, որ դեռ կարելի է ինչ-որ բանի սպասել՝ ինչ-որ թանկ բանի: Ես ուրիշ տեղերում էլ եմ վիսկի խմել, բայց քո ռեստորանինն ուրիշ է: (Հուսահատված): Արշի՛...

ԱՐՁԻ.— Քեզ ի՞նչ եղավ, ալշի՛կ:

ԱՂՋԻԿ.— Մեր բուրիի հետ ինչ-որ բան է կատարվում: Ահավոր մի բան... մահվան պես ահավոր... Աստվա՛ծ, երանի այսքան թույլ ու տկար չլինեի, երանի մի գործ կարողանայի անել... թեկուզ մատուցողուհի դառնայի, կամ նման մի բան: Բայց հոգնած եմ: Մեջքս, ոտքերս, ձեռքերս ջարդվում են, գլուխս պայթում է: Չգիտեմ ինչն է սպառնալը: Հենց որ մի գործ եմ սկսում, կես ժամից հետո հոգնում եմ: Գուցե թույլ եմ: Թույլ ու վախեցած: Ես չեմ ուզում գնալ: Ես նաև գնալուց եմ վախենում:

ԱՐՁԻ.— Վախենալու կարիք չկա: Իմ ռեստորանը միայն մեկ օրով է դատարան լինելու: Վաղը դու շատ հանգիստ կարող ես այստեղ վիսկի խմել: Լավ կլինի: Ամեն ինչ լավ կլինի:

ԱՂՋԻԿ.— Նրանք կմնան, Արշի՛: Կտեսնես, կմնան, չեն գնա: Եթե նրանք արդեն զբաղեցրել են բոլոր դպրոցները, եկեղեցիները, թանգարանները և հիմա հերթը հասել է ռեստորանին, որ դատարան դարձնեն, անպայման կմնան, չեն գնա:

ԱՐՁԻ.— Լավ կլինի կամաց խոսես: Կլսեմ:

ԱՂՋԻԿ.— Ես չգիտեմ ինչ եմ ասում, Արշի՛: Հիմա, երբ քեզ հետ եմ խոսում, ասում եմ, որ նրանք կմնան, չեն գնա: Այս բանը ուրիշ ոչ մեկի չեի ասի:

ԱՐՁԻ.— Ասածո սիրուն, գնա այստեղից: Գուցե դուան ետևում ինչ-որ մեկը կա...

ԱՂՋԻԿ.— Մնաս բարով, Արշի՛: Հաջողություն:

(Ներս եմ մտնում երկու պահնորդներ՝ սվինավոր հրացան-

ներով: Նրանց ետևից՝ բարձրահասակ, վաթսուց տարեկանին մոտ մի մարդ, որ նույն համազգեստն է կրում, միայն թե կրծքին ավելի շատ շքանշաններ կան: Կառավարության պաշտոնյա է: Նա նրկատում է աղջկան):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, կարծում եմ ձեր աղջիկն է, այնպես չէ՞: Դե՛, իհարկե, նրա համար էլ այստեղ աշխատանք կճարվի:

ԱՐԶԻ.— Մի վայրկյան, գեներալ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ներեցեք, մի՛ստր Քրուկշանկ, մենք կարիք կունենանք նաև ձեր դստեր ծառայությանը: Զեր աճո՞ւնը, օրիո՞րդ:

ԱՂԶԻԿ.— Ռոուզ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ռոուզ Քրուկշանկ: Որտե՞ղ եք աշխատում, ինչո՞վ եք զբաղվում, ի՞նչ մասնագիտություն ունեք:

ԻՌՈՒԶ.— Ես... ես հորս եմ օգնում:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծատ բարի: Իսկ հիմա, մի՛սս Քրուկշանկ, խընդրում եմ կանգնեք այստեղ՝ որպես վկա ժողովրդի անունից: Սովորաբար մենք խուսափում ենք դատական նիստի ժամանակ իզուր ժամանակ վատնել, բայց երբ հնարավոր կամ հարմար է լինում, այնուամենայնիվ, վկա ենք կանչում՝ ժողովրդի անունից: Խնդրում եմ բարձրացրեք ձեր աջ ձեռքը: (**Աղջիկը բարձրացնում է ձեռքը**): Կրկնեք ինչ որ ասում եմ: Ես՝ Ռոուզ Քրուկշանկս, երդվում եմ, որ կյանքս պատկանում է ոչ միայն ինձ, այլև ամբողջ ժողովրդին:

ԻՌՈՒԶ (**արագ-արագ քրթմնջալով**).— Ես՝ Ռոուզ Քրուկշանկս, երդվում եմ, որ կյանքս պատկանում է ոչ միայն ինձ, այլև ամբողջ ժողովրդին:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Հրաշալի է: (**Արչիին**): Մի՛ստր Քրուկշանկ, ինչպես երևում է, ամեն ինչ կարգին է:

ԱՐԶԻ.— Ես... ուզում էի հարցնել...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դե՛, լսում եմ:

ԱՐԶԻ.— Ուզում եմ հարցնել, երկա՞ր ժամանակով շնորհ կանեիք...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դե... մինչև դատական նիստը կավարտվի:

ԱՐԶԻ (**հանկարծակիի եկած**).— Լավ, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Պահմորդներ, դատարանը ներս հրավիրեք: Նրանց հետ թող ներս գա նաև առաջին մեղադրյալը: (**Պահմորդները դուրս են գնում: Պաշտոնյան քայլում է վաճառա-**

սեղանի մոտ: Դատական ատյանը ներս է մտնում: Նրանց հետ նաև մի երիտասարդ, որ մեղադրյալն է: Դիմելով երիտասարդին): Կանգնե՛ք այստեղ:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Լուտ էմ, սը՛ր: (Նա անցնում է վաճառասեղանի ետև):

ՊԱԾՏՈՆՅԱ.— Դատաւարությունը կընթանա սովորականի պես:

Մյուս մեղադրյալները սպասում են դրսում, այնպես չէ՛:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Այո, սը՛ր:

ՊԱԾՏՈՆՅԱ (դիմելով ներս եկածներից մեկին).— Սա ժողովըրդական ատենակալի սեղանն է: (Մյուսին): Իսկ սա դատապաշտպանինն է: (Նրանք զնում են իրենց սեղանների մոտ): Այստեղ պետք է վերակացուն նստի: Ատենակալը պետք է դատարանին ծանուցի հանցագործության էությունը: Դատապաշտպանը հանդես կգա՝ ելնելով մեղադրյալի շահերից: Վերակացուն կսպասի դատավճիռը հայտարարելուն, կկնքի մեղադրյալի փաստաթղթերը: Դատաւարությանին այն դռնով կտանեն աղյուսե պատերի տակ... պահակազորն այնտեղ է, այնպես չէ՛:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Այո, սը՛ր:

ՊԱԾՏՈՆՅԱ.— Հարկ եղած դեպքում նրանք ի կատար կածեն դատավճիռը: Հիմա... մեղադրյալ, կանգնեք այնտեղ: (Պաշտոնյան սա ասում է այն մարդուն, որ մյուսներից ավելի հանցավոր արտաքին ունի):

ԴԱՏԱՎՈՐ (մատնացույց անելով վաճառասեղանի ետևում կանգնած մարդուն).— Մեղադրյալը հա է, սը՛ր:

ՊԱԾՏՈՆՅԱ.— Իսկ դո՞ւք ով եք:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես դատավորն եմ, սը՛ր:

ՊԱԾՏՈՆՅԱ.— Ծառ բարի: (Դիմելով մեղադրյալին): Խնդրում եմ կանգնեք այնտեղ: (Դատավորին): Իսկ դուք կանգնեք վաճառասեղանի ետևում: (Դիմելով բոլորին): Միստր Քրուկշանկն ու նրա աղջիկը կմնան դատարանում. հայրը ծառայություն մատուցելու, աղջիկը՝ որպես վկա ժողովրդի անունից: Կարծում եմ ամեն ինչ հասկանալի է: (Դատավորին): Դե՛, սկսե՛ք:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ սկսել առաջին մեղադրյալի գործը:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ (թղթերի կույտից մի քանի թերթ վերցնելով).— Էդ վարթ էլինգթոն: Այդպե՛ս է ձեր անունը, այո՞:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Այո, սը՛ր:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Մեղադրյալը քսանյոթ տարեկան է: Ամուրի: Երեխաներ չունի: Մահափորձ է կատարել աշխատանքի ծառայության քլերկի՛ վրա: (Հապշտապ վերջացնում է):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծարունակեք խնդրում եմ:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Այսքանն է, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ի՞նչ գեներով կամ գեներով է հարձակվել մեղադրյալը:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Զենքի մասին ոչինչ չի հիշատակված, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, խնդրեմ:

ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ.— Լսում եմ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Սկսեք:

ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ (դիմելով մեղադրյալին).— Ինքներդ պատմեք դատարանին, թե ինչպես է հանցագործությունը կատարվել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Դե, ինչ ասեմ: Մի գործ էի ճարել, ինձ համար աշխատում էի: Հետո աշխատանքի ծառայության գրասենյակից ինչ-որ մեկը եկավ ու ինձ ազատեց աշխատանքից: Ասաց՝ այդ գործը, որ հիմա անում ես, օրենքով չի, որովհետև իրենց գրասենյակը չի տվել: Աշխատանքի ծառայության գրասենյակից պետք է այդ գործն ստանայի: Բայց ես երեք ամիս շարունակ առավոտյան ժամը վեցից մինչև իրիկվա յոթը գրում, կանգնում էի նրանց գրասենյակի դռանը, իսկ քերկն ինձ աշխատանք չէր տալիս: Մի օր էլ չհամբերեցի, հարցրի՝ ե՞րբ պետք է ինձ աշխատանք տաք: Նա էլ թե՛ հույս չունենաս: Հարցրեցի՝ քայց ինչո՞ւ: Նա պատասխանեց՝ «Դու ինքնագլուխ երեք անգամ աշխատանք ես գտել: Իսկ մեզ հանձնարարված է աշխատանքի տեղավորել նրանց, ովքեր օրինական ճանապարհով են այն փնտրում»: Հարցնում եմ՝ քա ինչպե՞ս պետք է ասյրեմ: Նա էլ միանգամից, թե՛ դու չպետք է ասյրես: Իմ տեղն ո՞վ լիներ չէր կատաղի: Դե ես ինձ զրույցում էի, որ օրենքի դեմ չգնայի, քայց կատաղեցի ու ասացի. «Որ այդպես է, դուք էլ չպետք է ասյրեք»: Հետո ուսից բռնեցի, քաշեցի դուրս իր գրասենյակից:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծարունակեք:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Նա գոռգոռում էր, հետո քացով խփեց: Երկուսով սայթաքեցինք, ընկանք: Այդ պահին ոստիկաններ եկան: Նրանցից մեկը իր գավազանով խփեց քերկի գլխին, հետո

գետնից բարձրացրին, մտան թւերն ու տարան: Ես գնացի տուն: Մի երկու կտոր ցամաք հաց կար: Կերա, քնեցի: Իսկ գիշերվա կեսին՝ այս գիշերվա, ուտիկանները եկան ու ինձ տարան:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ատենակա՛լ, դուք ընդունո՞ւմ եք, որ մեղադրյալը միանգամայն հանցավոր է:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Այո՛: Միանգամայն:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, իսկ դո՞ւք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Դատարանի հրամանքով... բայց չե՞ որ մեղադրյալը չի խփել քերկի գլխին:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Բայց նա հենց նոր խոստովանեց, որ քաշել է նրա ուսից: Այդպես չե՞:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Նա շատ բարկացած է եղել: Ես հարցնում եմ՝ արդյոք մեղադրյալը մտադի՞ր է եղել սպանելու քերկին:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, խնդրում եմ դատավարության հետագա ընթացքը թողնել Աստանին:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Լսում եմ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ (մեղադրյալին).— Էլ ուրիշ ոչինչ չունե՞ք ասելու:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ես ոչ միանգամ չեմ փորձել օրենքի դեմ գնալ: Պարզապես ուզում էի օրինական աշխատանք գտնել, որ հետո ինձ գործից չազատեին: Ես ուզում եմ ամուսնանալ և ընտանիք կազմել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ուրի՞շ... ի՞նչ կկամենայիք ասել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Մտքովս երբեք վատ բան չի աճել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ուրեմն քերկը քել ասաց՝ «Դու չսլետք է ապրես», իսկ դու պատասխանեցիր՝ «Դու էլ չսլետք է ապրես» և հարձակվեցիր նրա վրա: **(Լռություն):** Պատասխանեք դատարանին, խնդրում եմ: Այդ ասելուց հետո հարձակվեցիք նրա վրա: Ճի՞շտ է:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ես պարզապես նրա ուսից քաշեցի և հանեցի գրասենյակից:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մեղավոր է: **(Կարճատև լռություն):** Պահնորդներ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱԼ.— Մի րոպե, խնդրում եմ: Բոլոր մեղադրյալներին իրավունք է վերապահվում վերջին հայցով դիմելու դատարանին: **(Մեղադրյալին):** Նման դեպքերում սովորաբար սիգարեթ են խնդրում: Ելնելով ներկա հանգամանքից, որ դա-

տարանը գտնվում է ռեստորանում, մեղադրյալը կարող է նաև խմիչք խնդրել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Մի բան լինե՞ր կուտե՞ի:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դա երկար ժամանակ կխլի: Վիսկի՞, թե՞ սիգարեթ:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Դե լավ, ճախ կխմեմ, հետո կարելի է ծխել:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Կարծում եմ կարելի է: Միստր Քրուկշանկը հիմա կզբաղվի այդ հարցով:

ԱՐԶԻ (մոտենում է մեղադրյալին).— Ի՞նչ ես ուզում, տղա՛ս:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Կոնյակ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, խնդրում եմ պահել խմիչքների հաշիվը և լրացնել 333 ձևը, որպեսզի հետո պետության գանձարկղից ստանաք այդ գումարը:

ԱՐԶԻ (կոնյակը լցնում է բաժակը, տալիս է մեղադրյալին, որը խսկույն կոճծում է).— Էլ ուրիշ ոչինչ չե՞ի՞ք ուզում, տղա՛ս:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, կառավարությունը յուրաքանչյուր մեղադրյալի համար միայն մեկ բաժակի արժեքն է վճարելու: Բայց եթե կամենում եք, կարող եք նաև երկրորդ բաժակը հյուրասիրել... ձեր հաշվին:

ԱՐԶԻ (երկրորդ բաժակն է լցնում, տալիս է մեղադրյալին, որը նորից է կոճծում).— Ի՞նչ ես ծխում:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Հիմա ինչ էլ լինի, կծխեմ: Ծնորհակալություն, մի՛ստր Քրուկշանկ: (Տոփից մի սիգարեթ է վերցնում, վառում է այն):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծառ բարի: Պահնորդեն՛ր: (Պահնորդենքը մեղադրյալին տանում են դուռ): Մեղադրյալի գործի քննությունը կկատարվի ընդունված կանոնադրության համաձայն: Հաջորդ մեղադրյալի հարցաքննությունը կսկսվի միայն պատիժը ի կատար ածելուց հետո: Պա՛րզ է:

ԴՈԼՈՐԸ.— Այո, սը՛ր:

ԲԱՐԶՐ ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության պահնորդեն՛ր, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Լավում է հրացանների համազարկ):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծարունակե՞ք մեր աշխատանքը:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (Պահնորդենքը ներս են բերում հալից ընկած մի ծերունու):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ուրեմն, ժամը մեկից մինչև մեկն անց երեսուն րոպե ընդմիջում: Միստր Քրուկշանկը հոգ կտանի, որ բոլորը նախաճաշեն և կվարձատրվի կառավարության կողմից: Դատական նիստը կավարտվի ժամը հինգին: Հիմա, քանի որ ամեն ինչ կարգին է, մեր աշխատանքը շատ արագ կընթանա: Դուք ստիպված կլինեք շատ արագ աշխատելու: Հիմա արտակարգ լարված վիճակ է: Դատաքննությունը շատ արագ պետք է կատարվի: Մեղադրյալներին շտապ պետք է ներս բերել ու դուրս տանել: Ծարունակեք, խնդրում եմ:

ԱՐՁԻ.— Ներեցեք, սը'ր, ես ուզում էի առևտուրս շարունակելու թույլտվություն ստանալ, երբ դատարանը գնա ընդմիջման:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Սա ռեստորան է, այնպես չէ':

ԱՐՁԻ.— Այո, սը'ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իսկ կարելի՞ է այստեղ գիշերել:

ԱՐՁԻ.— Ոչ, սը'ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ուրեմն վերևի սենյակում միայն ձեր աղջկա հե'տ եք ապրում:

ԱՐՁԻ (կամացուկ).— Այո, սը'ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դատական նիստը սկսվում է տասին, իսկ հինգին փակվելու է: Հինգից մինչև մեկը, նկատի ունեմ գիշերվա մեկը, ձեր ռեստորանում կարելի է ութ ժամ նորմալ առևտուր անել: Բայց դուք, մի'ստր Քրուկշանկ, պարտավոր եք հնարավոր ամեն բան անել, որպեսզի առավոտյան ժամը տասին դատական նիստը կանոնավոր շարունակի իր աշխատանքը: Մենք ոչ մի վարկյան չսպետք է կորցնենք:

ԱՐՁԻ.— Լավ, սը'ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դե ուրեմն շարունակեք:

ԾԵՐ ՄԵՂԱԴՐՅԱ.— Իսկ ե'ս... ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ես ի՞նչ եմ արել: Ես յոթանասուներեց տարեկան եմ: Ի՞նչ վատություն եմ արել:

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժամը հինգին երկու րոպե է պակաս: Դատավորը, ատենակալը, վերականգուն՝ իր կնիքով, դատական պահնորդները, բոլորը, իրենց տեղերում են:

ՄԻ ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Հրացանների համազարկ):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին:

ԱՐԶԻ.— Բայց չեք հասցնի: Հինգից երկու թույլ է պակաս:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ, խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (Պահնորդներն արագ դուրս են գալիս): Մի'ստր Քլերուկզանկ, երկու թույլում ահագին գործ կարելի է անել: Հիմա կտեսնես: Այդ երկու թույլի արժեքը պետության համար...

(Պահնորդները ներս են գալիս՝ իրենց հետ բերելով բարկացած մի երիտասարդի, որ ատելությամբ նայում է դատական կազմին): Խնդրում եմ, շտապեք:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Զոգե՛ք Մուր: Երեսունմեկ տարեկան: Հասարակության նկատմամբ ունեցած անպատասխանատվության երկար պատմություն: Ամուրի: Երեխաներ չունի: Ինքնասպանության փորձ է կատարել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ, շտապեք: Ինքնասպանությո՞ւն. ի՞նչ ձևով է փորձել..

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Չափից դուրս խմելով:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, խնդրում:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Գիտականորեն չի հիմնավորված, ինչքան պետք է հարբել, որ...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ պահպանել դատաւարության կարգը: Մենք ժամանակ չունենք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Բավական է մի հսկայք գցել մեղադրյալի վրա և պարզ կդառնա, որ նա...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մեղավոր է: (Մեղադրյալին): Չեի՞ք կամենա վերջին հայցով դիմել դատարանին:

ԴԱՎԱԴՐՅԱԼ.— Ուզում եմ: (Կարճատև լռություն):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դե խոսեք: Ո՞րն եք սպասում:

ԴԱՎԱԴՐՅԱԼ.— Երջանիկ ծննդյան օր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Երջանիկ ծննդյան օր: Մենք հանելուկներ լուծելու ժամանակ չունենք: Կառավարությունը մեծահոգաբար մի քանի վայրկյան է շնորհում ձեզ, որպեսզի վերջին անգամ առանց հանելուկների խոսեք: Դե, ի՞նչ եք ուզում ասել:

ԴԱՎԱԴՐՅԱԼ.— Երջանիկ ծննդյան օր: Ուզում եմ ծնվել...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք կարող եք ծխել և խմել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ուզում եմ ծնվել, քանի դեռ ուշ չէ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ՛ր, անցեք գործի: (Պահնորդները զընում են դուրս, իրենց հետ տանելով երիտասարդին, որ դառն մոտ կանգ է առնում, շրջվում է ու բացականշում):

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Բոլորիդ, բոլորիդ խնդրում եմ չմոռանալ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ՛ր, շտապե՛ք... (Պահնորդները երիտասարդին դուրս են տանում):

ՄԻ ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության սլահնորդներ՛ր, հանուն ժողովրդի...

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԶԱՅՆԸ (դրսից).— Երջանիկ ծննդյան օր...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Հրացանների համազարկ):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատարանը հայտարարում է ընդմիջում մինչև առավոտյան ժամը տասը: (Դուրս գալով վաճառասեղանի ետևից): Տեսա՛ք, մի՛ստր Քրուկշանկ, երկու թուպետում էլ կարելի է ահագին գործ կատարել: Ուրեմն, մինչև առավոտյան ժամը տասը: (Դուրս է գալիս, մյուսները հետևում են նրան: Ռոտը վազում է դեպի ավտոմեքենաների հավաքատեղին տանող դուռը, մինչդեռ Արչին շփոթված կանգնում է ռեստորանի կենտրոնում):

ՌՈՌԻԶ.— Հիմա ի՞նչ ենք անելու, Արչի՛:

ԱՐԶԻ.— Ինչ ենք անելո՞ւ: Էլ ի՞նչ պիտի անենք: Հիմա ես մինչև երեկոյան ժամը մեկը իրավունք ունեմ ռեստորանս բացելու: Եթե իհարկե մեկնումեկը համարձակվի այստեղ գալ:

ՌՈՌԻԶ.— Ինչո՞ւ չեն համարձակվի, Արչի՛:

ԱՐԶԻ.— Հիմա բոլորը մահու չափ վախեցած են, բացի մի երկուսից, որ չգիտեն Էլ, թե ինչ է կատարվել կամ գիտեն, բայց անտարբեր են:

ՌՈՌԻԶ.— Նրանք մի-երկու հոգի կուղարկեն լրտեսելու: Արչի՛, դու նրանց ճանկն ես ընկել. ես էլ քո հետ: Բայց ես ոչ մի անգամ ինձ այսպես հպարտ չեի զգացել: Կարծում էի կվախենայիր, կասեիր որ քո աղջիկը չեմ:

ԱՐԶԻ.— Ես չեի կարող չառել: Ո՞վ գիտե, քեզ հետ ինչպես կվարվեին: Այդ գեներալը երևի քեզ էլ մուսների պես սուլուսե պատերի տակ...

ՌՈՌԻԶ.— Նրանցից ոչ մեկը մեղավոր չի, Արչի: Եթե այդ խեղճ

մարդկանց գնդակահարում են, Աստված վկա, հերթը ինձ էլ կհասնի: Բայց քանի դեռ սպասում եմ, ինձ միշտ հպարտ կզգամ, որ դու քո աղջկա տեղը դրեցիր ինձ և միշտ կամա-չեմ ապրելուս համար, երբ մեր աչքի առաջ գնդակահարում են անմեղներին:

ԱՐՉԻ.— Լավ կլինի վիսկիդ խմես:

ԻԻՈՒԶ.— Հա՛, շնորհակալություն: Հիմա ինձ խմել է պետք: (Ար-չին երկու բաժակ վիսկի է լցնում: Ռոուզն առաջանում է՝ իր բաժակը Արչիի բաժակին խփելու): Չգիտեմ ինչ կենաց ասես: «Աստված, ողորմա մեզ», թե՛ «Աստված, օգնիր մեզ»: Կամ՝ «Ներիր մեզ, Աստված»: Արչի... ես դողում եմ և ուզում եմ լաց լինել: Կարո՞ղ եմ լաց լինել: Կարո՞ղ եմ խմել ու քո ռես-տորանում լաց լինել: Ես վախենում եմ գնալ սենյակս ու այն-տեղ լաց լինել: Իսկ ուրիշ տեղ... չեմ ուզում...

ԱՐՉԻ.— Վիսկիդ խմի՛ր: Խմի՛ր, մի բաժակ էլ լցնեմ: (Նա կուլ է տալիս իր վիսկին: Աղջիկը խմում է իր բաժակը: Արչին նո-րից է լցնում): Որտեղ ուզում ես լաց եղիր: (Նա հապշտապ իր համար մի ուրիշ բաժակ է լցնում ու արագ կոնծում: Ռոու-զը մոտենում է սեղանին, նստում է): Խելքը գլխին ոչ մի մարդ այլևս չի գու աչտեղ: Ասկի լավ է հեռանամ ու ամեն ինչ բնդմիշտ թողնեմ նրանց:

ԻԻՈՒԶ.— Հեռանա՛: Փախչելն իզուր է, որովհետև ուր էլ որ գը-նաս նույնն է:

ԱՐՉԻ.— Բայց գնալու մի տեղ կարելի է գտնել:

ԻԻՈՒԶ.— Ուր էլ գնաս՝ նույնն է: Քո տեղը միայն սա է: Բացի այդ, չես կարող փախչել: Դու կարող ես միայն մի բան անել. պետք է ռեստորանդ ժամը հինգից մինչև գիշերվա մեկը բաց պահես:

ԱՐՉԻ.— Իզուր է: Չե՞ որ այստեղ սղևս ոչ մի լավ բան չեմ կա-րող անել:

ԻԻՈՒԶ.— Ոչ էլ կարող ես վատություն անել: Ուրիշ տեղ նույն-պես լավություն չես կախող անել:

ԱՐՉԻ.— Վե՛րջ տուր: Այնպես ես խոսում, կարծես իմ հարազատ աղջիկն ես:

ԻԻՈՒԶ.— Լավ: Այդ դեպքում վրաս չգոռաս: (Գնում է դեպի խո-հանոցի դուռը):

ԱՐՉԻ.— Մի րոպե նստիր: Արի մի քիչ լուրջ խոսենք:

ՌՈՌԻԶ.— Էլ ի՞նչ խոսենք: Ավելի լավ է գնամ: Խոհանոցում այն-
քան գործ կա որ... Լավ կանես 333 ձևը լրացնես:

ԱՐԶԻ.— Ինձ պետք չէ նրանց փողը:

ՌՈՌԻԶ.— Արչի՛, դա նրանց կբարկացնի: Հետո, լավ կլինի մահ
ճաշերի համար լրացնես: Դու պետք է շարունակես քո գործը՝
ձևացնելով իբր ոչինչ չի պատահել, թե չէ քեզ նույնպես ժո-
ղովրդի թշնամի կհամարեն:

ԱՐԶԻ.— Առանց դրա էլ նրանք գիտեն, որ ես թշնամի եմ: Նը-
րանք բոլորին են թշնամու տեղ դնում:

ՌՈՌԻԶ.— Այդ դեպքում նրանք գուցե ձևացնեն, որ դու իրենց
թշնամին չես, իսկ քեզ ավելի նպատակահարմար է, լրաց-
նել այդ ձևը ու ռեստորանը առաջվա պես պահել: Գնամ խո-
հանոցը մաքրես: Լավ կլինի այդ 333 ձևը լրացնես, որովհե-
տե քեզ փող է պետք խոհանոցում մթերքներ, իսկ ցուցա-
փեղկում խմիչքներ ունենալու համար: (Մտնում է խոհանոց):

ԱՐԶԻ (աչքի անցկացնելով հաշվեթղթերը).— Ցանկանում եմ եր-
ջանիկ ծննդյան օր... Ուզում եմ ծնվել՝. (Գոչում է): Ռոո՛ւզ...

ՌՈՌԻԶ (կանգնում է խոհանոցի դռան շեմին).— Ի՞նչ է, Արչի՛:

ԱՐԶԻ.— Դու որևէ բան հասկացա՞ր, Ռոո՛ւզ: «Ուզում եմ ծնվել»:

ՌՈՌԻԶ.— Հիմա այդ տղան մեռած է, Արչի՛, և մենք երբեք չենք
իմանա ինչ էր ուզում ասել: Խոհանոցում ամեն ինչ խառնված
է... Միայն կեղտոտ ափսեների կույտին նայելուց հոգնում ես:
Բայց կյանքումս առաջին անգամ պետք է մի գործ անես: (Լը-
ռույթում): Արչի՛...

ԱՐԶԻ.— Լսում եմ, Ռոո՛ւզ:

ՌՈՌԻԶ.— Դու չես ափսոսում, չե՞, որ ինձ քո աղջիկը համարե-
ցիր:

ԱՐԶԻ.— Ես տիպված այդ բանն ասացի, Ռոո՛ւզ:

ՌՈՌԻԶ.— Բայց դու չեմ ափսոսում, չե՞:

ԱՐԶԻ.— Ասացի, ոչ... հետո ինչո՞ւ պիտի ափսոսեմ:

ՌՈՌԻԶ.— Ուզում եմ ասել... հո վատ չե՞ս զգում:

ԱՐԶԻ.— Այսօր այնքան շատ բան տեսա, որ հոգիս տակնուվրա
է եղել: Հիմա ես ամաչում եմ իմ՝ հիմար ձեռով ապրած կյան-
քիս համար: Եթե այս խեղճ մարդիկ հանցավոր են, եթե նը-
րանցից թեկուզ մեկնումեկը հանցավոր է, Աստված վկա, ու-
րեմն ես նրանցից ավելի հանցավոր եմ: Ո՛չ, չեմ ափսոսում:
Ինչպե՞ս կարող եմ վատ զգալ մեկի պատճառով, որը չի ու-

զում վնասել իր նմանին: Ո՛չ, Ռոու՛զ, ես չեմ ասխտում, որ
այդ գեներալին ասացի, թե դու իմ հարազատ աղջիկն ես:

ԻԻԻԻԻԶ.— Ծնորհակալություն, Արչի՛: Դե դու գիտես, որ ես եր-
բեք հայր չեմ տեսել: Նա լքել է մեզ դեռ այն ժամանակ, երբ
ես շատ փոքր էի ու չէի կարող նրան ճանաչել:

ԻԻ՛ԶԻ.— Ես էլ մի կարգին հայր չեմ եղել: Աշխարհում, ինչ-որ
տեղ ես էլ երեխաներ ունեմ: Բայց նրանց մորը ասելու պատ-
ճառով հեռացա նրանցից... քսան տարի առաջ:

ԻԻԻԻԻԶ.— Ես չգիտեի, Արչի՛: Կներես:

ԻԻ՛ԶԻ.— Հիմա Աստված գիտե, թե ինչ է պատահել այդ խեղճ
կնոջը, տղայիս ու երկու աղջիկներին:

ԻԻԻԻԻԶ.— Ա՛հ, կներես, Արչի՛: Ես այնքան եմ խղճում քո երեխա-
ներին... Հայր չտեսած քո երեխաներին...

ԻԻ՛ԶԻ — Տղաս վեցի մեջ էր, աղջիկս չորս տարեկան էր, իսկ
նրա փոքրիկ քույրը՝ երկու... Ա՛խ, եթե այս դատը չլիներ,
նրանց չէի հիշի: Ոչ, ես հայր չեմ եղել:

ԻԻԻԻԻԶ.— Մի՛ վշտացիր, Արչի՛: Ես լավ աղջիկ կլինեմ: Ես կհրա-
ժարվեմ իմ առաջիկա կյանքից: (Մտնում է խոհանոց):

ԻԻ՛ԶԻ.— Եթե մարդիկ տուն ունենային, եթե ծնողներ ունենային,
նրանց կյանքն այսպես չէր դառալորլի, նրանց զուր տեղը
այսպես չէին գնդակահարի:

ԻԻԻԻԻԶ (դռան մոտ).— Ի՞նչ ես ասում, Արչի՛... խոհանոցում այն-
քան շատ գործ կա... Բայց ոչինչ չեմ կարողանում անել, երբ
դու խոսում ես այդտեղ, իսկ ես չեմ լսում: Ես ուզում եմ լսել
քեզ: Ի՞նչ էիր ասում...

ԻԻ՛ԶԻ.— Ասում եմ, եթե այս խեղճ մարդիկ ծնողներ ունենային...
խսկսկան ծնողներ, եթե ծնված օրից որբ չլինեին, նրանց այդ-
պես հեշտ ու հանգիստ չէին գնդակահարի:

ԻԻԻԻԻԶ.— Բայց դա անմտություն է: Հապա մի րոպե մտածիր,
թե ինչ ես ասում: Ուզում ես ասել, սովելի լավ է մարդասպան,
բուն թե գնդակահարվա՞ծ լինել: Ինքդ էլ լավ գիտես, որ դա
ճիշտ չէ: Ամեն մեկի հետ էլ դժբախտություն պատահում է,
և ուրաքանչյուրն իրեն կարող է որբ համարել: Եթե հարցը
փափկ որբ լինելու մեջ է, ուրեմն բոլորս ենք դժբախտ և ոչ
միայն նրանք, որոնց ամեն օր գնդակահարում են: Բոլոր մար-
դիկ նույն հայրերն ու մայրերն ունեն, գուցե մեկի ծնողներն
սովիկ հաջողակ են, քան թե մյուսինը. ասենք հասարակու-

թյան մեջ բարձր դիրք են գրավում, հարուստ են կամ ուրիշ կողմով են աչքի ընկնում: Այդ պատճառով այն ամենը, ինչ կատարվում է այստեղ, բոլորիս է վերաբերում և ոչ թե առանձին մարդկանց: Քո կարծիքով ո՞վ էր այն մարդը, որին այսօր ասացիր, թե ես քո աղջիկն եմ: Մի՞թե նա չհիմնեց այս դատարանն ու սկսեց մարդասպանությունը: Իսկ ո՞վ է նա, Արչի: Հը՛...

ԱՐՉԻ.— Ով է՛: Ասե՛մ, ով է... Նա... պոռնիկի տղա է... Հիմա հասկացա՛ր, թե ով է:

ՌՈՈՒԶ.— Բայց այդ մարդն ինչո՞վ է տարբերվում մյուսներից: Գուցե նա այնքան էլ չար չի, չնայած գիտե, որ իր հիմնած դատարանը անպայման պետք է բոլորին մեղավոր ճանաչի:

ԱՐՉԻ.— Աղջիկ, ինչո՞ւ ես հոգիս պղտորում:

ՌՈՈՒԶ.— Ա՛հ, Արչի՛, ես նույնպես ատում եմ նրան: Բայց այդ մարդն ի՞նչ անի, որ պոռնիկի տղայից փոխվի, ավելի լավ մարդ դառնա:

ԱՐՉԻ.— Ինչ կարող է անե՛լ... Եթե ցանկանա կարող է...

ՌՈՈՒԶ.— Բայց չե՛ որ նա ուրիշի հրամաններն է կատարում:

ԱՐՉԻ.— Իսկ ես չեմ ուզում, որ դու պաշտպանես այդ մարդասպաններին, չնայած նրանք բոլորն էլ անօգնական են և իրենց վատ են զգում գնդակահարելիս...

ՌՈՈՒԶ.— Դա իրո՞ք այդպես է, Արչի՛: Մի՞թե դա ճիշտ է: Մի՞թե նրանք բոլորն իրենց վատ են զգում սպանելիս...

ԱՐՉԻ.— Բայց ինչ-որ մեկը պետք է պատասխանատվություն կրի այդ գնդակահարությունների համար: Չե՛ որ դատական այս ատյանի ներկայացուցիչները պարզապես չեն կարող ասել՝ «մենք լսե՞նք ե՞նք», «մենք խղճում ե՞նք» ու... շարունակ գրեհականաբերն: Նրանցից մեկնումեկը պետք է համարձակություն ունենա հրաժարվելու հրամանները կատարելուց:

ՌՈՈՒԶ.— Արչի՛...

ԱՐՉԻ.— Էլ չբարկացնես ինձ, Ռոո՛ւզ: Ժիշտն ասած, համբերությունս հատավ: (Հենց շշից մի կոմ վիսկի է խմում): Ի՞նչ:

ՌՈՈՒԶ.— Կներես, Արչի՛, ես չեմ ուզում քեզ բարկացնել, բայց չե՛ որ դու նույնպես հրամաններ ես կատարում: Ժիշտ չե՛մ ասում:

ԱՐՉԻ.— Ես պարզապես մի փոքրիկ ռեստորանի տեր եմ: Քաղաքականությամբ չեմ զբաղվում: Պետության հետ առնչու-

թյուն չունեմ: Այդ նրանք պետք է հրաժարվեն հրամաններ կատարելուց:

ԻԻԻԻԳ.— Այդ դեպքում նրանց պարզապես կգնդակահարեն: Ճիշտ չե՞մ ասում, Արչի՛:

ԻԻՂԻ.— Եթե ուզեն, այդ սրիկաները կառավարության անունից խօսե՛ր ասես չեն կարող անել:

ԻԻԻԻԳ.— Դու այդպե՛ս ես կարծում, Արչի՛: Կարծում ես հեշտ ու մանգիստ բա՛ն է:

ԱՐՁԻ.— Ո՛վ այդպիսի բան ասաց: Հեշտությամբ ոչինչ չի կատարվում:

ԻԻԻԻԳ.— Որովհետև բոլորն են ուզում առանց դժվարության որևէ բան անել:

ԻԻՂԻ.— Բայց նրանցից մեկնումեկը իր մեջ համարձակություն պետք է գտնի, մերժելու այդ անիծյալ հրամանները, թեկուզ իր կյանքի գնով:

ԻԻԻԻԳ.— Իսկ ինչո՞ւ այդ բանը հենց նրանք պետք է անեն և ոչ թե մենք: Հը՞, Արչի՛:

ԻԻՂԻ.— Նորից սկսեցիր հոգիս պղտորել: Դու ստիպում ես ինձ մեղավոր զգալ այստեղ կատարվող յուրաքանչյուր սպանության մասին: Բայց եթե թեկուզ մի ծպտում հանեմ, մի՞թե ինձ էլ նրանց պես չեմ գնդակահարի:

ԻԻԻԻԳ.— Առ, Արչի՛, ճիշտ է: Քեզ հույսպես կգնդակահարեն:

ԻԻՂԻ.— Որեմն մի՛ բարկացրու ինձ: Ծարունակ մի կշտամբիր ինձ այն պատճառով, որ հենց առաջին օրը չեմ գնդակահարվի, Իբր այդ մարդիկ ռեստորանս անմեղ մարդկանց սպանողանոց դարձրին: Նաև մի համոզիր, որ խղճամ և՛ մարդաստորոհների, և՛ գնդակահարվածների, և՛ քեզ, և՛ ինձ: Կյանքին խնայող կզոհվի, երբ սկսես բոլորին խղճալ: Ի՞նչ օգուտ եթե նստես ու բոլորին խղճաս: Ոմանց պետք է սիրել, ոմանց... ասել:

ԻԻԻԻԳ.— Արչի՛, սիրելն ու ասելը շատ հեշտ է: Ծնչելու նման ճշտ: Բայց ո՞րն է դրա իմաստը: Ես սիրում եմ քեզ, դու սիրում ես ինձ, մենք սիրում ենք գնդակահարվածներին, ասում նրանց դահիճների... Ի՞նչ է նշանակում այս բոլորը, Արչի՛: Իսկ սող ո՞վ է գնդակահարում: Ատենակա՞լը, վերակացո՞ւն իր կնիքով, պահնորդնե՞րը, կամ նրանց հրամանատարը, որ սպրտեմ. պատերի տակ գոռում է՝ «Հանրապետության պահ»

նորդներ, հանուն ժողովրդի», պահնորդները, ոորնք կրկնում են «Հանուն ժողովրդի» ու գնդակահարում այդ ժողովրդից մեկնումեկին: Այդ ի՞նչ ժողովուրդ է, որի անունից գոռում են: Գուցե երկու ժողովուրդ կա, հը՛... Չէ՛ որ մենք մի ժողովուրդ ենք: Արշի՛, սիրելն ու ատելը շատ հեշտ բան է: Իսկ հիմա ամեն ինչից ձանձրացած եմ ու զզված:

ԱՐՁԻ.— Ինչ ասեմ: Ես քեզ իմ տանը ապաստան տվեցի, այդ մարդասպանին հավատացրի, որ դու իմ աղջիկն ես... Իսկ դու շարունակ պղտորում ես հոգիս՝ իմ անհուսալի վիճակն հիշեցնելով:

ՌՈՌԻԶ.— Արշի՛, միայն քո վիճակը չէ անհուսալի: Ես էլ նույն վիճակումն եմ: Բոլորը, առանց բացառության, մեզ նման են: Եթե հույս չկա, ուրեմն բոլորս ենք անհույս: Բայց իրո՞ք ոչ մի էլք չկա: Մի՞թե ոչ մի պատասխան չենք կարող գտնել:

ԱՐՁԻ.— Պատասխանել նրա՛նց: Բայց մեզ կգնդակահարեն:

ՌՈՌԻԶ.— Մի՞թե մեզ համար էլ չենք կարող պատասխան գտնել: Այդ պատասխանը ինքներս նրանց չուղղե՛նք, Արշի՛:

ԱՐՁԻ.— Մի խոսքով, առավոտ, լույսը չբացված գնամ, նրանց ասեմ՝ «Ինձ գնդակահարեք»: Դու առաջարկում ես, որ պաշտպանեմ մեղադրյալներին, դատապարտեմ նրանց մեղադրողներին, հրաժարվեմ իմ պարտականություններից ու գնդակահարվե՛մ: Դա՛ է ասածդ, այո՞:

ՌՈՌԻԶ.— Չգիտեմ, Արշի՛: Ես քեզ նկատի չունեմ: Ես իմ մասին եմ մտածում: Ինքս էլ չգիտեմ, թե ինչ եմ ասում քեզ կամ ինձ:

ԱՐՁԻ.— Տեսնո՞ւմ ես, նույնիսկ այդ բաները չես կարողանում հասկանալ, բայց, ա՛յ, ինձ բարկացնել կարողանում ես: Ես վաթսուներկու տարեկան եմ, իսկ դա կարգին տարիք է այդ բոլորը հասկանալու համար: Իսկ հիմա... խնդրում եմ, օգնիր ինձ: Օգնիր հասկանալ՝ ինչ պետք է անեմ, և ես, Աստծով եմ երդվում, կկատարեմ: Գուցե դատավորի՛ն պետք է սպանեմ, որ կանգնել էր հենց այստեղ՝ իմ տեղում:

ՌՈՌԻԶ.— Ո՛չ, պետք չէ:

ԱՐՁԻ.— Ուրեմն՝ աղերսեմ նրանց, որ ինձ գնդակահարեն որևէ մեղադրյալի... ասե՛նք այն ջահել տղայի... որին այսօր գնդակահարեցին: Ուրիշ ի՞նչ կարող եմ անել, Ռոո՛ւզ, դե ասա՛, հը՛...

ԻԻԻԻԻՉ. — Բայց չե՞ որ քեզ գնդակահարելուց հետո նրան նույն-
պես կսպանեն:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Չգիտեմ, Ռոո՛ւզ: Քեզ եմ հարցնում:

ԻԻԻԻԻՉ. — Եթե խնդրես որ քեզ դատապարտեն որևէ մեկի փո-
խորեն, նրանք այդ բանը քեզ չեն ների: Դու կհամարվես
հազարապետության թշնամի և կգնդակահարվես աղյուսե պա-
ստրի տակ:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Ուրեմն նրանց ճաշի մեջ թո՛ւյն գցեմ: Դատավորի, Վե-
րսկացուի, Ատենակալի, պահնորդների, գնդակահարող զին-
վորների, բոլորի, այո՛:

ԻԻԻԻԻՉ. — Ա՛հ, Արչի՛, ճիշտ է, նրանք կմեռնեն, բայց դրանով ար-
դարապես չի վերականգնվի: Մենք պարզապես կսկսենք
ավելի շատ դատել ու գնդակահարել:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Դու նկատի ունես նրա՞նց, այո՞, երբ ասում ես ավելի
շատ կդատեն ու կգնդակահարեն: Այո՞, Ռոո՛ւզ...

ԻԻԻԻԻՉ. — Ո՛չ: Ես ուզում եմ ասել, նրանց հետ նաև մենք ենք
մեղադրում և սպանում:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Տե՛ր Աստված... Աղջի՛կ, քեզանից ի՞նչ մեղադրող, ի՞նչ
գեղեցկամարդ...

ԻԻԻԻԻՉ. — Դճարավոր է, Արչի՛: Ի՞նչ խմանա, մեկ էլ տեսար...

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Ո՛չ, դու չես կորսող տղ բանն ամեն: Մեղադրողներն էլ
ես երբեք, արտնայեկվեմ էլ: Իսկ մենք պարզապես սպասում
ենք՝ հուսարվ որ մեզ դեռ չեն դատելու, որ կծերանանք ու
եղբ կմեռենք: Բայց հիմա մեր բոլորի վերջը եկել է:

ԻԻԻԻԻՉ. — Ես համարացած եմ, որ այդպես է լինելու:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Աղ ինչպե՞ս եղավ այս բոլորը: Ի՞նչ պիտի անենք: Հո
միշտ ասպեռ չենք սպասելու... բերաններս փակ: Գուցե եր-
գենք... Դամ որևէ ուրիշ բան...

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Երգե՞նք: Դրանից ի՞նչ օգուտ:

ԻԻԻԻԻՉ. — Գուցե այդ ժամանակ կսկսենք հասկանալ, որ մենք
չսկսոր է սպանենք ինքներս մեզ:

Ա՛՛՛՛՛՛՛՛. — Ես մի բան գիտեմ միայն. իմ հաճախորդներից ոչ մեկը
ուրեմ չի գա այստեղ: Հիմա ես պարզապես խմիչք եմ մա-
տուցելու մահվան դատապարտվածներին և կերակրելու եմ
նրանց գնդակահարողներին: Հաճախորդներս հիմա հանգուց-
ույններ են, իսկ ամբողջ առևտուրս ապառիկ եմ կատարելու:

ԻԻԻԻԻՉ. (բացվող դռնից նայելով դեպի մեքենաների հավաքատե-

դին)։— Ահա, խեղճ մարդը պատկած է մեռած՝ բոլորովին լքված... Վաղը նրան կտանեն այստեղից։ Մարդասպանները ժամանակ չունեն իրենց կեղտոտ գործից մի պահ կտրվելու։ Սպանելով՝ իրենք էլ են մեռնում։ Մարդասպանները նույնպես զգլում են և ձանձրանում։ (Հանկարծակի ահաբեկված)։ Հիստիա Քրիստոս... Արչի...

ԱՐՉԻ (դռների մոտ)։— Քեզ ի՞նչ եղավ...

ՌՈՌԻԶ։— Աստծու սիրույն, Արչի... արի ինքդ տես։ Նա իրոք բարձրանում է տեղից, թե՛ աչքիս է երևում։ Նայի՛ր, նայի՛ր, Արչի...

ԱՐՉԻ։— Ամենակարող Աստված, խղճա մեզ։ Նա բարձրանում է ծնկներին... ձեռքերին։ (Գոռում է)։ Չկանգնե՛ս... Պառկի՛ր։

ՌՈՌԻԶ։— Թույլ տուր օգնեմ նրան...

ԱՐՉԻ (ճանկում է աղջկան)։— Խեղճացա՛ր, ի՞նչ է։

ՌՈՌԻԶ։— Թող գնամ, Արչի... Չե՛ որ նա դեռ մեռած չէ... Ես պետք է օգնեմ նրան...

ԱՐՉԻ։— Մենք չենք կարող նրան օգնել։ Ներս արի՛, շո՛ւտ... Թող դուր փակեմ։ Հիմա նա նորից կընկնի։

ՌՈՌԻԶ։— Թող էլի՛, Արչի... Թող գնամ... (Աղջիկը ճիգով ազատվում է նրանից, բայց Արչին նորից է բռնում)։

ԱՐՉԻ։— Բայց դու հասկանո՞ւմ ես, թե ինչ ես անում։

ՌՈՌԻԶ։— Ես պետք է օգնեմ նրան... Թեկուզ նա մի րոպե էլ ապրի, միևնույն է, ես պետք է օգնեմ նրան։

ԱՐՉԻ (իրեն մեղավոր զգալով ու ամաչելով)։— Լավ, լավ, աղջիկս։ Ինքս կօգնեմ նրան։ Դու կանգնիր դռան մոտ, տես թո՞ մարդ չկա՞։ Դե՛, շտապի՛ր, շտապի՛ր։ Հիմա կբերեմ նրան։ (Ռոտուզը վազում է փողոցի վրա բացվող դռան մոտ։ Արչին դուրս է գալիս դեպի աղյուսե պատերը տանող դռով։ Ներս է մտնում Մեջ Ֆոլելը։ Ռոտուզը փորձում է ներս չթողնել նրան)։

ՌՈՌԻԶ։— Դուք իրավունք չունեք մտնել այստեղ։ Ռեստորանը փակ է։ Չի կարելի։

ՄԵՅ։— Աղջիկ, ես Մեջ Ֆոլելն եմ։ Ես և Արչին վաղուցվա բարեկամներ ենք։ Քաղաքում չէի։ Հենց նոր եմ եկել։ (Արչին նորից է ներս մտնում՝ քարշ տալով երիտասարդի արյունաշաղախ, թուլացած մարմինը)։

ԱՄՁԻ.— Թոռ'դ... Աստված սիրես, Գրան մի քիչ կոնչակ տուր թող խմի:

ԲԻԼԻԶ (վազելով: Նրա ետևից՝ Մեյ Ֆոլեյը, որ հիստմ տաբեկահին մոտ կին է և հագնվել է ամենավերջին Գորաձևությամբ).— Խեղճ տղա... Խեղճ տղա...

ԲԼԵՅ (օգնելով Արչիին).— Նրան այստեղ բեր: Բեր այստեղ... (Նա երկու սեղան է միացնում): Պատկեցնենք այստեղ... (Նըրանք երիտասարդին պատկեցնում են սեղաններին): Հիմա կօգնեմ... Խեղճ տղա... (Նա Ռոուզի ձեռքից վերցնում է կոնչակի բաժակը: Արչին բարձրացնում է երիտասարդի գլուխը, մինչդեռ Մեյը մի քիչ կոնչակ է լցնում Գրա բերանը: Հետո բաժակը բոլորովին դատարկում է): Ո՛վ է Գրան վիրավորել...

ԱՄՁԻ Մե՛լ, դե մի թույե սպասիր, էլի... Դուռը փակի՛ր, Ռոն'դ... (Վիրավորին): Լսի՛ր, դու բարեկամներիդ մոտ ես: Դու ինձ լսո՛ւմ ես... Մե՛յ, ինչո՞վ կարող ես Գրան օգնել:

ԲԼԵՅ. Նրան մի քիչ էլ կոնչակ տվեք: Իսկ ո՞վ է այս խեղճ տղան, Արչի՛:

ԱՄՁԻ. Նրան ի՞նչ մամ ստաց եմ գնդականիս: (Մեյը Գորից է աղաթիմ կոնչակ խմեցնում):

ԵՐԻՆԻԼԻԼԻՍԷ (կատարակ, նվաղած ձայնով).— Երջանիկ ծննդյան օր. .

ԱՄՁԻ. Լեո'դը Աստծո, մի կարգին բան ասա հասկանա՞նք: Դա ի՞նչ է նշանակում. . (Երիտասարդի մարմինը հանկարծ բարձրանում, սոսկալիորեն ցնցվում ու Գորից ընկնում է անշնչափած): Ա՛ն, Քրիստո՛ս...

ԲԼԵՅ (ձևորեն խաչելով կրծքին).— Ինչ մեղք բան է այսպիսի երիտասարդ սպանելը: Ո՛վ է Գրա վրա կրակել, Արչի՛:

ԱՄՁԻ. - Բռնի դեռ ոչ մեկը չի եկել, Գրան Գորից պետք է բակ տոմսեմ՝ աղյուսե պատի տակ: (Երիտասարդին Գորից է շալակում):

ԲԼԵՅ. Թող օգնեմ... Դու սրա պես երիտասարդ չես... Չնայած նա մեռած է, իսկ դու դեռ կենդանի ես: (Նրանք միասին դարս են տանում երիտասարդին): Դրանով ի՞նչ էր ուզում մատկազնել՝ երջանիկ ծննդյան օր:

ԱՄՁԻ. Ի՞նչ իմանաս: Նա այդ բանը և՛ դատավորին, և՛ իր վրա կրակող զինվորներին ասաց: Ու կարողացավ այնքան կեն-

դանի մնալ, որ նույն բանը նաև մեզ կրկնեց:

(Երկուսով դուրս են գալիս: Ռոուզը մուտքի դռնից ետ է գալիս, վազում է նրանց ետևից):

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

(Նույն գիշերը: Ժամը մեկից տաս է պակաս: Արչին վաճառասեղանի ետևում է, Մեյ Ֆուլերը փոքր-ինչ հեռու է նրանից):
ԱՐՉԻ.— Տեսա՞ր: Ութը ժամվա մեջ ոչ մի հաճախորդ չեկավ, բացի գերեզմանից ելած այն խեղճ տղայից: Ոչ մի հոգի՝ կենդանի աշխարհից...

ՄԵՅ.— Լավ ես ասում... Քո կարծիքով ես ո՞ր աշխարհից եմ:

ԱՐՉԻ.— Խոսքը քո մասին չէ: (Լռում է, նայում կնոջը): Բայց դու, կարծես, այսօրվա այն կինը լինես, որին գնդակահարեցին:

ՄԵՅ.— Չի կարող պատահել: Աշխարհում ինձ նման կին չկա: Ես շատ տեղերում եմ եղել, բայց ինձ նման ճաշակով հագնվող կին չեմ տեսել: Հետո, հապա նայիր, շատ էլ էժան հագուստներ են: Եթե փողերս հագնվելու վրա ծախսեմ, սրտիս ուզածին պես չեմ կարող խմել: Դու լավ գիտես, Արչի՛, ես ամեն ինչ չեմ, որ խմում եմ: Ամենալավ կոնյակը չլինի, չեմ խմի: Հետո, կարո՞ղ էի այդքան ճանապարհորդել: Ես մեքենա եմ գնել, և ամբողջ երկրով մեկ շրջել եմ: Տղաներիս հանդիպեցի: Ա՛խ, նրանք մի քիչ օտարացել էին և կարծես շփոթվում էին իմ ներկայությամբ: Գրկեցի գալալիսերիս, բայց ոչ մեկը դիմքը չշրջեց ինձանից. գիտե՞ս ինչու, Արչի՛: Որովհետև մայրը միշտ մնում է մայր... թեկուզ ինձ նման... մայրը: Իհարկե, նրանք հուզվեցին: Ամուսինս տղաներիս տարել էր, երբ ամենամեծը Ռինգ տարեկան էր, իսկ ես քսանմեկ-քսաներկու կլիմնի: Բայց դե միշտ հետևում էի երեխաներիս: Լավ տղաներ են դարձել... Ամուսնացել են, երեխաներ ունեն: Բայց, չնայած այդ բոլորին... տե՛ր Աստված, նրանք դժբախտ են: Հասկանո՞ւմ ես, թե ինչ եմ ուզում ասել, Արչի՛. իրենց բոլոր հաջողություններով ու երջանկությամբ տղաներս դժբախտ են: Հենց նրանց աչքերից էր երևում: Խեղճ փոքրիկներս... Դե՛, շատ խոսեցի:

ԱՐՉԻ.— Դու շարունակ քո ճամփորդություններից ես պատմում:

Կարծես գնացել, սուրբ գավաթ² եւ գտել-բերել, կամ դրանից սովկի մի լավ բան: Հետո, կարծես այս բոլորը քեզ չի վերաբերում: Մարդիկ ռեստորանս սպանդանոց են դարձրել: Այդ երևույթները գնդակահարվածների մեջ մի կին կար, որ շատ էր նման քեզ: Երբ նրան հնարավորություն տվեցին վերջին հույսով դիմելու դատարանին, նա ասաց. «Ես ինչ-որ տեղ տղա ունեմ: Ի՞նչ է լինելու նրա հետ»: «— Իսկ քանի՞ տարեկան է.», — հարցրեց դատավորը, և կինը պատասխանեց. «— Դե՛, հիմա երեսուն կլինի: Ի՞նչ է լինելու նրա հետ»: Դատավորը, ատենակալը նորից մի քանի հարցեր տվեցին և պարզվեց, որ այդ կնոջը երեսուն տարի առաջ մի տղա է ունեցել, սրբ մահացել է՝ երեք տարին չբոլորած: «Ուզում եմ ասել, — համկարծ հիշեց կինը, — ուզում եմ ասել, որ նա մահացել է...»: Հետո սկսեց լաց լինել, որովհետև տղան չկար: Դեպքումսովետացի առաջ թույլատրվում է կամ ծխել, կամ մի բիշ խոել. Կինը հարբեցող էր երևում: Ես նրան երկու բաժակ կոնոակ լցրի, սրովհետև դեռ լաց էր լինում: Հետո, նախքան կոնոակը, ասաց. «Դե՛ լավ, դուք ողջ լինեք...»: Ես զարմացա, սրովհետև խոելուց ասաց՝ կինը մի պահ մոռացավ, որ իրեն գերտիմուկոպուս էին ԼԻ խոսքով, կամրի վերջին րոպեներին ազդեց կիտր մեկ ինչ որ բան հիշում էր, մեկ էլ՝ մոռանում: (Խոսքս սե.) Դարո՞ւ գիշերե տեղով, բայց ոչ մի հաճախորդ... Որտե՞ս ուսած, երեսը մեղավոր չեմ, վախենում եմ:

III Ը — Ի՛նչ էր արել ադ կինը, Արչի՛:

III Դ — Ո՛վ:

III Ե — Ի՛նչ, որի մասին քիչ առաջ պատմեցիր: Ի՞նչ հանցանք էր կատարել ադ կինը:

III Զ — Ա՛հ, չտղո տանի, մոռացել եմ... Այս այդ խեղճ գնդակավորվածներից ոչ մեկը ոչ մի հանցանք չէր կատարել: Ռո՛ւսա՛յ, Ի՛նչ հանցանք էր գործել այդ կինը... դե՛, նա էլի, որ իր սղայից էր հարցնում, բայց պարզվեց, որ նա երեսուն տարի առաջ էր մահացել: Ի՞նչ հանցանք էր կատարել այդ կինը: Այն մեկը, որին ընթրիքից հետո դատեցին և մի քիչ էլ ԼԻ-ին էր նմանվում:

III Ը — Դժոխ տնունը Մարգրեթ Քեթքլըք էր: Հիսունհինգ տարեկան Խանութներից ժամանակին մանր-մունր բաներ էր թողարկել: Ժապավենով լայնեզր գլխարկ էր դրել: Զեռքին երկար

ձեռնոցներ կային: Այդ կիճը այս անգամ մտել է ինչ-որ մեկի մանկասեղյակը, օրորոցից հանել է փոքրիկ տղային և երբ հասել է մուտքի դռանը, փոքրիկն արթնացել ու սկսել է լաց լինել:

ԱՐՁԻ.— Հա, հիշեցի: Այնքան շատ մեղադրյալներ կային... ո՞ր մեկի հանցանքն հիշես: Լավ, երկուսդ էլ գնացեք: Արդեն ժամը մեկն է: (Ռոուզը հետաքրքրությամբ նայում է Արչին: Արչին էլ՝ նրան):

ՄԵՅ.— Ռոո՛ւզ, ես այս կողմերում եմ ապրում: Բայց մինչև տուն կողեկցեմ քեզ:

ՌՈՈՒԶ (ահաբեկված).— Դու շատ ազնիվ ես, Մե՛յ:

ԱՐՁԻ.— Հա, ինչ էի ասում, Մե՛յ: Լավ կլինի վաղը մինչև հինգը այս կողմերում չերևաս:

ՄԵՅ.— Ինչո՞ւ: Բա ի՞նչ պիտի անեմ մինչև հինգը: Չէ, Արչի՛, իհարկե, կգամ:

ԱՐՁԻ.— Ասում եմ չի կարելի... Իմ ռեստորանում հիմա միայն դատական ճիստ է տեղի ունենում՝ առափոտյան տասից մինչև հինգը: Ասում եմ՝ ժամը հինգից շուտ չգաս:

ՄԵՅ.— Դե լավ, Արչի՛, որ ասում ես՝ ասում:

ԱՐՁԻ.— Վատ չէր լինի, եթե մի բաժակ... գնալուց առաջ... Սա քեզ, Մե՛յ: Սա էլ՝ Ռոուզին:

ՄԵՅ (բարձրացնելով բաժակը).— Լավ, դո՛ւք ողջ մնաք:

ԱՐՁԻ.— Արտված քեզ օգնական:

ՌՈՈՒԶ.— Երջանկություն եմ ցանկանում: (Բոլորը խմում են: Մեյն ու Ռոուզը դուրս են գալիս՝ բարի գիշեր մաղթելով: Արչին փակում է դուռը. շրջվում լույսի կողմը, կանգնում է ռեստորանի կենտրոնում, գլխահակ մտածում է: Աղյուսե պատի տակ բացվող դուռը կամացուկ թակում են: Նա այլապես շրջվում է դռան կողմը: Բռնակը պտտվում է: Արչին վախեցած ետ-ետ է գալիս: Խանութներից մանր-մունր բաներ թոցընող այն կիճը, որի մասին քիչ առաջ խոսում էին և որը, իսկապես, փոքր ինչ նման էր Մեյ Ֆոլեյին, ներս է մտնում):

ԿԻՆ.— Ի՞նչ է լինելու տղայիս հետ:

ԱՐՁԻ.— Ձեր տղան մեռած է:

ԿԻՆ.— Նա չի մահացել: Ես տեսա նրան: Գրկեցի: Երբ ուստի-կանները բարձ տալով ինձ բերեցին, նա լաց էր լինում ետևիցըս: Հիմա ի՞նչ է լինելու նրան:

ԱՐՉԻ.— Տղադ լավ կլինի, լավ:

ԿԻՆ.— Ես չեմ ուզում, որ որդուս հետ վատ բան կատարվի:

ԱՐՉԻ.— Ամեն ինչ լավ կլինի: Նա բարի մարդկանց հետ է:

ԿԻՆ.— Ես շատ եմ անհանգստանում որդուս համար, հետո... խըմել եմ ուզում: Ինձ մի թունդ բան տվեք խմեմ, որ քնել կարողանամ: Ես բոլորովին քնել չեմ կարողանում: (Արչին մի բաժակ կնոջն է լցնում, մյուսը՝ իրեն: Նրա ձեռքերը դողում են: Կինը վերցնում է իր բաժակն ու խմում: Արչին էլ իր բաժակն է վերցնում): Չգիտեմ ինչ է կատարվում ինձ հետ: Ես չստիպեցի ջղային եմ: Նույնիսկ վախենում եմ մեռնել ամենաչնչին բաներից: (Կինը նայում է ձեռքի բաժակին, հետո՝ Արչիին): Դե լավ, ո՞ղջ մնանք: (Խմում են):

ԱՐՉԻ.— Որդիդ լավ կլինի: Դուք կարող եք հանգստանալ և նույնիսկ քնել:

ԿԻՆ.— Համոզված եք: Վստահ եք, որ որդիս լավ կլինի: Հավիտյան-հավիտենի՞ց:

ԱՐՉԻ.— Այո, վստահ եմ:

ԿԻՆ.— Հիմա ինձ արդեն լավ եմ զգում:

(Կինը մտիկ է դուրս գալիս՝ ետևից փակելով դուռը: Արչին մի բաժակ էլ է լցնում, արագ կոնծում է, մոտենում է դռանը: Փորձում է՝ արդյոք դուռը փակ է, թե ոչ: Այն փակ է: Մոտենում է փողոցի վրա բացվող դռանը, հուզված կանգնում է ակնեղ: Մի պահ անց՝ կամացուկ թակոց):

ԱՐՉԻ.— Ո՛վ է:

ԽԽԽԽԽԽ ԶԱՅՆԸ.— Ես եմ, Արչի՛... (Արչին չրխկացնում է փականը, բացում է դուռը և Ռոուզը ներս է մտնում՝ ձեռքին փոքրիկ, ծղոտե ճամպրուկ: Արչին մի պահ պլշած նայում է նրան):

ԽԽԽԽԽԽ.— Ես ստիպված եկա: Ներիր ինձ, բայց ես չկարողացա մոռալ: Պարզապես հնարավոր չէր: Դու չես բարկանում, չէ՞, որ եկա: Չէի կարծում, որ այսպես կստացվեր: Ես... ես հոգնում էի: Կարծես ինձ ծեծած լինեմ: Բայց հիմա հոգնածություն չեմ զգում: Ես ամեն ինչ կանեմ, որ քո տանը կարգուկարգուն լինի: Արչի, դու այլևս չես ամաչում, չէ՞: Երբ ասացիր Մեզի հետ գնա, ամաչեցիր, ճի՞շտ է: Իսկ հիմա չես ամաչում:

ԱՐՉԻ.— Ո՛չ, Ռոուզ, ո՛չ: Վաղը ես ամեն ինչ կպատմեմ Մեյին: Կուտեմ:

ՌՈՌԻԶ.— Ի՞նչ պիտի ասես, Արշի՛:

ԱՐԶԻ.— Կասեմ, որ դու իմ աղջիկն ես: Բոլորին կասեմ:

ՌՈՌԻԶ.— Կարիք չկա... Բոլորն էլ ինձ լավ են ճանաչում: Դու իրավունք չունես այդ բանը անելու: Ես թույլ չեմ տա:

ԱՐԶԻ.— Այսօր չհասցրի Մեյին ասել: (Լռություն): Վաղը կասեմ, որովհետև դա ճշմարտություն է: Մի տեսակ անսովոր ձևով դա ճշմարիտ եղավ: (Աղջիկը դանդաղորեն, երկչոտ մոտենում է նրան: Արշին գրկում է Ռոուզին՝ հարազատ դասեր պես: Երկուսով շփոթվում են, արտասվում): Ամբողջ աշխարհը լի է անօթեան մեռելներով: Ամբողջ աշխարհը լի է կենդանի մարդկանցով, որոնք նույնպես անօթեան են: Ռոո՛ւզ, իսկ հիմա ես էլ եմ վախենում:

ՌՈՌԻԶ.— Մի՛ վախեցի՛ր, Արշի՛: Ես ամեն ինչ կանեմ, որ քո տանը կարգուկանոն լինի: (Նա վերցնում է ճամպրուկը, աստիճաններով բարձրանում է վերևի սենյակ: Մինչդեռ վաճառասեղանի մոտ կանգնած Արշին նայում է նրան):

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Հաջորդ առավոտ: Ժամը տասից տասնհինգ կամ քսան րոպե է պակաս: Արշի Քրուկշանկը իջնում է աստիճաններով, մոտենում է մուտքի դռանը, բացում է, վեր ու վար նայում է փողոցով, վերադառնում է վաճառասեղանի ետևը, զննում է սպասքապահաբանի դարակները: Ռոուզը դուրս է գալիս խոհանոցից: Նա նոր զգեստ է հագել, առանց գրիմի է, և մազերն ուրիշ ձևով է սանրել: Տեսքը բոլորովին փոխվել է. լուրջ է, «տուն-տուն» խաղացող աղջնակի պես: Ջեռքի մատուցարանին երկու զավաթ սուրճ կա:

ԱՐԶԻ.— Մի քիչ քնեիր: Լույսը դեռ չբացված արթնացել էս:

ՌՈՌԻԶ.— Ուզում էի խոհանոցը կարգի բերել: (Սուրճի բաժակը

դնում է Արշիի առջև): Լոբով շիւա եմ եփել: Երևի նրանց դուր գա, հը՞:

ԱՐՉԻ.— Ո՛ւմ... այդ խեղճերին, որոնց գուցե բախտ վիճակվի միմ-
շև նախաճաշ կենդանի՞ մնալ:

ԻԽԻՒԹ.— Այո, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Ծիշտ է, նրանց դուր կգա:

ԻԽԻՒԹ.— Խոհանոցում ինչ որ գտա, լցրեցի շիւայի մեջ: Այնտեղ
համարյա ոչինչ չէր մնացել:

ԱՐՉԻ.— Ինչ ճաշ էլ եփած լինես, նրանք հաճույքով կուտեն, ո-
րովհետև դա վերջին ընթրիքն է:

ԻԽԻՒԹ.— Բայց նրանք այդ մասին չգիտեն:

ԱՐՉԻ.— Գիտեն, բայց չեն հավատում: Ձևացնում են, իբր, ստիպ-
ված են այդ աղքատիկ կերակուրն ուտում, մինչև իրենց գոր-
ծերը կլավանան: Չէ՞ որ բոլորը հույս ունեն, թե մի օր հրա-
շալի կրկիթեն, որ դա սուրբ ընթրիք է լինելու. այսպես ասած՝
ստապիկ ընթրիքը:

ԻԽԻՒԹ.— Առաջի՞նք: Իսկ դու երբեւէ մի կարգին ընթրե՞լ ես:

ԱՐՉԻ.— Ես վստ չեմ ընթրել: Բայց առաջինն ուրիշ է...

ԻԽԻՒԹ.— Իսկ ինչպե՞ս է ալն լինում, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Այդ ընթրիքից ստապ մարդ պետք է նախապատրաստ-
վի։ Ամեն ինչ տեղը տեղին պետք է լինի։ Ոչինչ չպետք է
սրտոտի երես հոգին։ Մարդուն լավ տուն և առողջ ընտանիք
է անմարտկոտ։ Ասե՛ք՝ հրաշալի, արևոտ մի օր կնոջդ ու ե-
րեխաներիդ հետ հեռու մի տեղ գրոսնելու ես գնացել և մի-
սան գիշերել ես տուն վերադառնում։ Մինչ կինդ ընթրիք է
սրտոտաւորում, հաւիաքում ես թափված տերևներն ու վառում։
Երեխաներիդ մեկը քեզ հետ է և դու զգում ես վառվող տե-
րևների հոտը։ Երեխաներդ հրաշալի տեսք ունեն, իսկ կինդ
օրեցօր գեղեցկանում է։ Նա շատ երեխաներ է ունեցել, ոչ
թե մեկ, երկու կամ երեք, մա յոթ, ութ երեխա է ծնել, բայց
օրեցօր գեղեցկանում է ու թարմանում։ Երեխաները սիրում
են իրենց մորը, մայրն էլ նրանց, բայց բոլոր երեխաները
ուսրեր կահաճեցներ ունեն։ Նրանք շատ են չարաճճի։ Կինդ
բուրկանում է, իսկ դու հաշտեցնում ես... զվարճանալով... Դե՛,
իսկ մեծ աղջիկները ներսում են։ Մորն են օգնում՝ զրուցելով
սիրո, ամուսնության, երիտասարդ տղաների մասին, իսկ մեծ
տղաներդ քեզ հետ են՝ այգում, խոսում են թե նախքան ա-

մուսնանալն ինչ են ուզում անել. ասենք գիտական արշավանք դեսյի Բրազիլիա, շուրջերկրյա ճանապարհորդություն և մման բաներ... Կինդ դուրս է գալիս տնից, մոտենում է կրակին: Նրա ձեռքին սառը գինով լցված բաժակներ են: Դուք զրնգացնում եք բաժակները, նայում եք միմյանց ու ժպտում, որովհետև կապված եք իրար և դա դուր է գալիս ձեզ իր բոլոր տագնապներով, իսկ երեխաները աչքի պոչով նայում են ձեզ ու ժպտում, որովհետև նրանք էլ իրար են կապված: Չնայած իրենց մանկական բոլոր հոգսերին, երեխաները հրճվանքի մեջ են: Սառը գինին խմելուց հետո բոլորդ ներս եք գնում, նստում եք սեղանի շուրջը: Իհարկե, ճաշն էլ կարևոր նշանակություն ունի, բայց այս առաջին ընթրիքի ժամանակ ամենակարևորը դա չի... Կա ավելի թանկ բան: Իմ կարծիքով այդ ընթրիքի ժամանակ անպայման կնոջդ թխած հացը պետք է լինի: Հետո՝ թարմ կարագ: Խորոված միս, խորոված կարտոֆիլ: Պանիր: Թեյ, սուրճ, կաթ: Բայց եթե լոբով շիլա լինի... լոբով շիլան էլ վատ չէ: Ահա թե ինչպիսի ընթրիքի մասին է խոսքս: Իսկ այս խեղճ դատապարտյալները, որ ճաշի ժամանակ քո եփած լոբով շիլան պիտի ուտեն, ձևացնելու են, իբր, ստիպված են այդ աղքատիկ կերակուրն ուտում, իբր, ամեն ինչ բարեհաջող կլինի և մինչև իրենց մահը միայն ճոխ սեղանների պիտի նստեն: Բայց նրանցից ոչ մեկը այդպիսի ընթրիք չի անելու: Ես նույնպես, Ռոո՛ւզ: Գուցե և բոլորը...

ՌՈՌԻԶ.— Արչի՛, չէ՞ որ կարելի է հեշտությամբ այդպիսի ընթրիք անել:

ԱՐԶԻ.— Դե իհարկե... գուցե... Բայց դա երբեք չի լինի: Ինչ լավ սուրճ էիր եփել, Ռոո՛ւզ: (Ռոոուզը սուրճի բաժակները ձեռքին մտնում է խոհանոց: Արչին ուղղում է աթոռը: Ներս է մտնում Մեյ Ֆոլեյը):

ՄԵՅ (զվարթ).— Արչի՛, էլ վրաս չգոռաս ու դուրս չանես: Ես քեզ ասելու բան ունեմ:

ԱՐԶԻ.— Դու հենց հիմա պետք է հեռանաս:

ՄԵՅ.— Մինչև չասեմ, չեմ գնա:

ԱՐԶԻ.— Հիմա ուր որ է նրանք կգան: Ինչ-որ ասելու ես, ժամը հինգից հետո կգաս, կասես:

ՄԵՅ.— Ես ստիպված եմ եկել, Արչի՛: Գիշերվա կեսին ինչ-որ մեկը դուռն թակեց և ինձ արթնացրեց: Կլանջումս այդպես չէի

վախեցել: Ծպտուն չհանեցի, մտածելով որ նա կհեռանա: Իսկ
նա կանգնել էր դուռն ետևն ու չէր գնում: Հետո դուռը բաց-
վեց ու մի երիտասարդ կանգնեց շեմին:

ԱՐԶԻ.— Անպայման երազումդ ես տեսել այդ բոլորը:

ՄԵՅ.— Աստված վկա, երազ չէր, Արչի': Որ երազ լիներ, կգո-
ռայի: Բայց հենց որ այդ տղային տեսա, վախս իսկույն ան-
ցավ: Նա պարզապես մոլորված ու միայնակ տղա էր: Մոտե-
ցավ մահճակալին, ծնկի եկավ և արտասվեց: Կարծես իմ տը-
ղան լիներ: «Դե', դե',— ասացի ես:— Հանգիստ, հանգիստ:
Ասեմ ինչ լավ կլինի, ամեն ինչ լավ կլինի»:

ԱՐԶԻ.— Բայց ո՞վ էր նա:

ՄԵՅ.— Չգիտեմ, Արչի': Ես էլ ուզում էի քեզ հարցնել: Արչի', որ
տեսներ ինչքան նման էր այն խեղճ տղային, որ երեկ մե-
ռավ այստեղ: Բայց չէ՞ որ նա արդեն չկա:

ԱՐԶԻ.— Նա ոչինչ չասա՞ց:

ՄԵՅ.— Ո՛չ: Հենց դա է ինձ զարմացնում: Միայն ծնկի եկած լաց
էր լինում: Հետո տեղից ելավ, դուրս եկավ և ետևից ծածկեց
դուռը: (Լուռությամբ): Դե, իսկ հետո մի բան եղավ, որ մինչև
նիստ չեմ կարողանում հասկանալ: Երբ տղան դուրս եկավ,
մոտեցա դուռը, որ փակում, բայց այն արդեն փակ էր: Երդ-
վում եմ, Արչի', դուրս բանալիով փակ էր: Աստվա՛ծ իմ, այդ
տեսակ լուսնիկը մեկն ինձ մե՛տ պիտի կատարվեն: Միշտ է,
սկսում շատ վախեցա, բայց տղային տեսնելուց հետո ամս
սնցով և ինձ հպարտ զգացի, որովհետև այդ տղան ինձ մոտ
էր եկել... ինձ նման հնամաշ պարկի մոտ: Կարծես նրա հա-
րազատ մայրը լինեի: Դու հավատո՞ւմ ես, Արչի', հավատո՞ւմ
ես ինձ:

ԱՐԶԻ.— Դե լավ, լավ, հավատում եմ, հավատում: Իսկ հիմա հե-
տագի՛ր, քանի դեռ ուշ չէ:

ՄԵՅ.— Գնում եմ: (Նա շրջվում է, որ դուրս գնա այն պահին, երբ
դատավորն ու դատական ատյանի մյուս անդամները ներս են
մտնում):

ՊԵՏԼՎՈՐ.— Օ՛ր, բարի՛ լույս, միսի՛ս Քրուկշանկ: Մի՛ստը Քրուկ-
շանկ, անշուշտ, սա ձեր կինն է, այնպես չէ՞:

ԱՐԶԻ (ճիգ անելով կասկածի տեղիք չտալ)։— Այո՛: Այո՛, իհար-
կե:

ՊԵՏԼՎՈՐ.— Դե ուրեմն հրաշալի է: Երեկ մենք չկարողացանք

ձեզ տեսնել, միսի'ս Քրուկշանկ: Ծիշտն ասած, մենք ձեր կարիքը շատ զգացինք, մանավանդ ճաշի ժամանակ: Դուք կարող եք մեզ օգնել... դրա համար կառավարությունն, իհարկե, կվարձատրի ձեզ: Լավ, ինչպես տեսնում եմ, ամեն ինչ կարգին է: Զենթութեններ, անցեք ձեր տեղերը: (Ռոուզը դուրս է գալիս խոհանոցից): Մի'սիս Քրուկշանկ... (Ռոուզը թեթեվակի գլխով է անում):

ՌՈՈՒԶ (կամացուկ).— Բարի՛ լույս:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Անցեք ձեր տեղը, խնդրում եմ: (Դիմելով Մեյին):

Միսի'ս Քրուկշանկ, կարող եք կանգնել ձեր ամուսնու կողքին: (Ռոուզը կասկածանքով նայում է նրանց):

ՄԵՅ.— Լավ, սը'ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ (նստելով իր տեղը).— Դուք լա՛վ կերակուրներ եք եփում:

ՄԵՅ.— Դե՛... Ի՞նչ ասեմ... Այո՛, սը'ր:

ՌՈՈՒԶ.— Լոբով շիյա:

ՄԵՅ.— Այո՛, լոբով շիյա:

ՌՈՈՒԶ.— Մենք ունենք այն մթերքների ցուցակը, որ ուզում եմք գնել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծատ լավ: Միսիս Քրուկշանկը կարող է գնալ այդ գնումները կատարելու:

ՌՈՈՒԶ.— Ահա ցուցակը: (Նա Մեյին է մեկնում ցուցակը):

ԱՐԶԻ.— Վախենում եմ դրամարկդում այլևս փող մնացած չի'մի: Երեկվանից ոչ մի հաճախորդ չի եկել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք լրացրե՛լ եք 333 ձևը, մի'ստր Քրուկշանկ:

ԱՐԶԻ.— Այո: Ահա: (Նա թուղթը մեկնում է դատավորին: Վերջինս արագորեն մոտենում է, որ վերցնի):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, կսրծում եմ ամեն ինչ կարգին է: Կարող եք լվանել: (Վերակացուն վերցնում է 333 ձևը, հաշվում փողը, տալիս Արչին, իսկ վերջինս էլ՝ դրա մի մասը Մեյին է տալիս): Միսի'ս Քրուկշանկ, դուք ազատ եք այնքան ժամանակ, քանի դեռ գնումները չեք վերջացրել:

ՄԵՅ.— Լսում եմ, սը'ր: (Նա գնում է):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչպես տեսնում եմ, դեռ մի րոպե էլ ունենք: Մի'ստր Քրուկշանկ, ես շատ եմ ցավում, որ երեկվանից ոչ մի հաճախորդ չի եկել ձեր ռեստորանը: Իսկապես ոչ մի հաճախորդ չի՞ եկել, մի'ստր Քրուկշանկ:

ԱՐՁԻ.— Ո՛չ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դա լավ նշան է, մի՛ստր Բրուկշանկ. չափից դուրս խմելը հանցագործություն է ժողովրդի հանդեպ:

ԱՐՁԻ.— Բայց այստեղ կարելի է նաև ընթերել: Հետո, իմ հաճախորդներն իրենց խմելու չափը գիտեն:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատական նիստն սկսված է: Խնդրում եմ ներս բերել առաջին մեղադրյալին: (Պահնորդները դուրս են գնում և իսկույն վերադառնում՝ իրենց հետ բերելով չափազանց այլալված, վաթսունհինգ տարեկանի մոտ մի ջենթլմենի, որը սպիտակ տուփից սիգարեթ է հանում և ծխում): Ատենակա՛լ, սկսե՛ք:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ.— Ջեֆրի Ջոնսոն: Վաթսուկոթ տարեկան: Թույլ տըվեր սակ, ձերդ ազնվություն. մասնագիտությունը՝ թատրոն:

ՎԷՖԻԻ.— Թատերական քննադատ: Չնայած իմ իսկական մասնագիտությունը դա չէ:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ.— Բայց ձեր ապրուստը թատերական քննադատությամբ չեք վաստակում, այնպես չէ՞:

ՎԷՖԻԻ. - Ինքսիկ, ոչ: Թատրոնի մասին քննադատականները համարյա համար եմ գրում: Ես տասնմեկ տարեկանից ժառանգությունն ստացած փոխիքի տոկոսներով եմ ապրում:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ. - Եթե ձեր մասնագիտությունը թատերական քննադատությունը չէ, ապա ինչո՞ւ էք զբաղվում:

ՎԷՖԻԻ. - Ուսումնասիրում եմ մարդ արարածի էությունը:

ԴԱՏԱՎՈՐ (ատենակալին).— Խնդրեմ, շարունակեք:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ.— Ամբաստանյալը ամբողջ կյանքում եղել է գոեֆիկ, ամտաբեք ու անպատասխանատու:

ՎԷՖԻԻ.— Օրվա մեջ երկու անգամ լոգանք եմ ընդունել, մեկը՝ առավոտյան, մյուսը՝ երեկոյան: Թերևս, ավելացնեմ նաև, որ ճուտ բոլորովին չեմ սիրում:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ.— Բայց ձեզ ոչ մեկը չի հարցնում ճուտ սիրում եք, թե՛ ոչ:

ՎԷՖԻԻ.— Միևնույնն է, ես ճուտ չեմ սիրում: Չեմ սիրում նաև նրանց, ովքեր ճուտ սիրում են:

ԱՆԴՆԱՅԱԼ.— Ձեզ դատում են որպես ժողովրդի թշմամու:

ՎԷՖԻԻ.— Միևնույնն է, ես ճուտ չեմ սիրում:

ՎԷՐԱՆԱՅՈՒ.— Մի բոպե, խնդրում եմ: Կարգը մի՛ խանգարեք:

ՎԷՖԻԻ.— Ես ոչ մի անգամ էլ կարգը չեմ խանգարել...

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Հենց ճիմա դուք խանգարում եք:

ԶԵՖՐԻ.— Հիմար չիմես:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Հանգի՛ստ: Հանգի՛ստ: Խնդրում եմ, մի՛ կորցրեք դատավարության թափը: Մենք ժամանակ չունենք: Առե՛նա-կա՛՛, խնդրում եմ շարունակեք:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Մեղադրյալը դրական հողված է գրել մի գեղեցիկ դերասանուհու մասին, որը, սակայն, վատ է կատարել իր դերը:

ԶԵՖՐԻ.— Հիմարություն: Դա հրաշալի դերակատարում էր:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Դեռ ավելին, աղջիկը նրա սիրուհին է եղել:

ԶԵՖՐԻ.— Այո, ճիշտ է: (Մի աղջիկ ներս է խուժում բեմ):

ԱՂԶԻԿ.— Զեֆրի՛... (Գրկում է նրան):

ԶԵՖՐԻ.— Նա ճիմա էլ է իմ սիրուհին:

ԱՂԶԻԿ.— Քեզ հո վատ բան չե՛ն արել, Զեֆրի՛:

ԶԵՖՐԻ.— Իսկ ո՛ր է Բիսմարկը... Ինչո՞ւ Բիսմարկին հետո չես բերել: Իմ շունը կկծեր սրանցից մեկնումեկին, և ես հաճույք կստանայի:

ԱՂԶԻԿ.— Նա փախավ:

ԶԵՖՐԻ.— Փախա՛վ... Տե՛ր Աստված... Բայց ինչո՞ւ չգնացիր նը-րան փնտրելու:

ԱՂԶԻԿ.— Ես ուզում էի քեզ գտնել: Ի՞նչ իմանայի, ինչ է պա-տահել քեզ: Ծատ էի անհանգստացած: Դե.... ես չէի կարող Բիսմարկին փնտրել, երբ դու էիր կորել:

ԶԵՖՐԻ.— Անուամենայնիվ կարող էիր փնտրել: Վերջին անգամ որտե՞ղ ես տեսել Բիսմարկին:

ԱՂԶԻԿ.— Հյուրանոցի բակում, Զեֆրի՛:

ԶԵՖՐԻ (դիմելով դատավորին).— Չէի՞ք բարեհաճի մի տաքսի գտնել: Ծտալ: Ծունա՛ Բիսմարկը, կորել է:

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Բայց... մի բուպե: Դուք իրավունք չունեք ոչ մի տեղ գնալու:

ԶԵՖՐԻ.— Ես ձեզ հետ հարկ կհամարեմ խոսել միայն այն ժա-մանակ, երբ որևէ զվարճալի բան ունենամ ասելու: Իհարկե, ինձ զվարճացնող որևէ բան: Մինչ այդ, շատ կուզենայի, որ ձեր միտքը զբաղեցնեիք... դե՛... մի բանով զբաղվեք...

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Զե՛րդ ազնվություն, երևում է մեղադրյալը չի հասկանում իր հանցանքի էությունը...

տաքսի կանչել:

ՋԼԵՖՐԻ.— Ծնորհակալություն: (Նա հանում է դրամապանակը, մի քիչ մանր փող է տալիս դատավորին): Արի', սիրելիս: Միշտ է, դու հուզվել ես, բայց կարիք չկա: Հիմա մենք կգտնենք բխմարկին: Ես համոզված եմ, հիմա նա դրսում, դուռն մոտ նստած, մեզ է սպասում:

ԻԼԵՍԱՆՈՐ.— Պարո'ն դատական վերակացու, դատարանը լիովին ի վիճակի է հանում ժողովրդի հետաքրքրության հետաձգել մեղադրյալի պատիժը: Դուք կհետևեք մեղադրյալին և նրա նաեցակից ընկերուհու վարքին: Հետո, պարո'ն վերակացու, խնդրում եմ ուշադրություն դարձնել ժողովրդի իմաստուն գործակերպին՝ իր իսկ թշնամիներին մերկացնելու գործում: (Նա թղթադրամները նետում է վերակացուին): Բարի եղեք ևս նստկացնել ժողովրդական ֆոնդին: Մյուս մեղադրյալին, խնդրում եմ: (Սա թատերական քննադատի տարիքին է):

ԴԼԵՄԵԼԻՐ.— Պագո'ն ստենակալ, լսում եմք:

ԻՍԼԵՄԵԼԻՐ.— Էնդրյու Արբենթի: Վաթսունհեկ տարեկան: Զի ախտառումն Ոչնչով չի գրավում:

ԻՄԲՆԵԹԻ.— Միշտ չէ: Ես փող եմ չլնում: Այդին երեսուն տարի է փող եմ չլնում:

ԻԼԵՄԵԼԻՐ (անտարբեր նրա ասածներին).— Դրամանեղուրյուն:

ԴԼԵՄԵԼԻՐ.— 'Կարելի' է մի քանիսը զննել: (Արբենթին տալիս ու բանկոնի զրպաններից հանում է բոլորովին նոր օղված թղթե դրամների հաստ կապուկը): Ձե'րդ ազնվուրյուն, այս կապուկի մեջ հազար դոլլարանոցներն են: Իսկ սա՝ մի'նգ մալարանոցներ, սրանք՝ քսան հազարանոցներ:

ԻԼԵՄԵԼԻՐ.— Ինչե՛ր է խոսում: Այդ թիվը երեք հարյուր միլիոնի է հասնում:

ԴԼԵՄԵԼԻՐ.— Հանգիստ, խնդրում եմ: Եկեք չկորցնենք երեկվա մեր դատավարության թափը: Ծարունակեք, խնդրում եմ:

ԻՄԲՆԵԹԻ.— Կարո՞ղ եմ մի բան էլ ես ասել:

ԴԼԵՄԵԼԻՐ.— Ո՛չ: Պետք է սպասեք, մինչև խոսելու ձեր հերթը հասնի: Հիմա խոսքը ձեր դատապաշտպանինն է:

ԻՄԲՆԵԹԻ.— Ես ուզում եմ նրա հետ խորհրդակցել:

ՎԵՐԱԿԱՏՈՒ.— Դրա անհրաժեշտության կարիքը չի զգացվում:

Առանց դրա էլ, նա լիովին ի վիճակի է պաշտպանելու ձեզ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Դատարանի ուշադրությունն հրավիրում եմ այն փաստին, որ մեղադրյալին չի կարելի իսկական դրամանեղ համարել: Ահա մի թղթադրամ նրա երեք հարյուր միլիոն դոլլարից: Թուղթն ու տպագրությունը հրաշալի են: Բայց, ջենթլմեններ, այս մի կողմին տպագրված է ինչ-որ նկար՝ որի տակ մակագրված է՝ «Իմ հայրը»: Իսկ մյուս երեսին տուն է նկարված և մակագրված է՝ «Հորս տունը»: Այս մեկը նույն թղթադրամն է, միայն թե կնոջ նկարով՝ «Իմ մայրը», իսկ հակառակ երեսին՝ տղամարդ, «Իմ մորեղբայրը» վերտառությամբ:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Նա մեռավ, երբ քսանյոթ տարեկան էր: Մորս համար դա շատ ծանր հարված էր:

ՎԵՐԱԿԱՏՈՒ.— Դուք պարտավոր եք սպասել, մինչև խոսելու ձեր հերթը հասնի: Դատալանը կհայտնի, երբ կարելի է խոսել, երբ՝ ոչ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ձե՛րդ ազնվություն, վերջում կկամենայի մի հարց տալ մեղադրյալին: Ձեր կեղծած դրամներից ինչքա՞ն էք ծախսել:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Մոտ վեց միլիոն դոլար: Բայց ես շատ պարտքեր ունեի:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Վախենում եմ փոքր-ինչ ժամանակ ենք կորցնում, բայց հանուն հետաքրքրության... ես ուզում էի իմանալ, ինչո՞ւ եք պարտքերի մեջ ընկել:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Խաղամոլության պատճառով:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ներեցեք, ձերդ ազնվություն, ես պետք է իմանամ, թե ում է այդքան փող տարվել ամբաստանյալը:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Մայրիկիս: Գիտեի, նա բլեֆ³ էր անում, բայց մայրս այնքան երջանիկ էր իրեն զգում թուղթ խաղալուց, որ ես միշտ տարվում էի:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Մայրդ ի՞նչ էր անում այդ փողը:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Մեծ մասը սրան-նրան էր բաժանում: Նա շատ անփույթ էր փողի հարցում:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ո՞ւմ էր տալիս այդ փողերը:

ԱԲՐՆԵԹԻ.— Մեր ազգականներին:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Իսկ նրանք ի՞նչ էին անում...

- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Խնայողները պահում էին, անփութները՝ իրենց քեֆին ծախսում:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Այդ փողերով խանութ գնացել եք, ասե՞նք՝ որևէ բան գնելու:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ո՛չ: Մենք, ինչ որ պետք էր, ունեինք:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ի՞նչ նպատակով եք փող կեղծել:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Դեռ դպրոցական տարիներից որոշել էի աշխարհի ամենահարուստ մարդը դառնալ:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Այդ վերջինը չպետք է ասեիք: (Դատավորին): Ես վերջացրի:
- ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ուրիշ ոչինչ չէի՞ք կարող ավելացնել:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ժիշտն ասած, չհասկացա:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ (ծուլորեն նայելով թղթադրամին).— Այս մարդը թղթադրամին մակագրել է. «Սոնյայի մայրը»: Իսկ ո՞վ է Սոնյան:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Սոնյան ու նրա մայրը մի քանի տարի մեր հարեւաններն են եղել:
- ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մենք կորցնում ենք դատավարության թափը: Մեղավոր է...
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ինչո՞ւ: Եթե Սոնյայի պատճառով եք ինձ դատում...
- Նա քրոջ պես է եղել ինձ հետ:
- ԴԱՏԱՎՈՐ.— Գուցե խմել կամ սիգարետ՞ք եք ուզում: Ի՞նչ կկամենաք:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Մի բաժակ ջուր: (Արշին մի բաժակ լիքը ջուր է լցնում: Աբրնեթին ազահորեն խմում է):
- ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ: (Սրանք մոտենում են Աբրնեթին):
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ես կխնդրեի, որ փողերս ետ վերադարձնեք:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Իսկ այս մեկին գրված է. «Մայքի մայրը»: Ո՞վ է Մայքը:
- ԱՐՐՆԵԹԻ (բարկացած, գրեթե ինքն իրեն չտիրապետելով).— Չեմ ի՞նչ գործն է: Ինքներդ պարզեք: Իսկույն երևում է, որ ձեզանից ոչ մեկը փողից ոչինչ չի հասկանում: Ես խնդրում եմ, որ բոլոր փողերս ետ վերադարձնեք:
- ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ես շատ կուզեի, որ այս մի կապույտ՝ «Այուդիի հայրը», մնար ինձ մոտ՝ որպես հիշատակ:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Չէ մի... Ինձ չեք կարող համոզել:
- ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՞ւ, փողերը ետ վերադարձրեք ամբաս-

տանյալին: (Սա փողը հավաքում է ու տալիս Աբրահեմին, որին պահնորդները հրմշտելով, առաջները գցած տանում են դուրս): Ջենթլմեններ, մենք կորցրեցինք դատավարության թափը, և ես ամեն ինչ կանեմ, որ այն վերականգնվի: Դատապաշտպան, հարկ եմ համարում նշել, որ մեղադրյալի նրկատմամբ անձնական հետաքրքրասիրության գոհացումը խստիվ արգելվում է: Արագ կատարեք դատապաշտպանությունը՝ ըստ սահմանված կարգի, և նստեք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Լսում եմ, Ջեյմս ազնվություն:

ՄԻ ՋԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Հրացանների համազարկ):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (Սա ծեր կին է՝ փոքրիկ, ժպտացող աղջնակի պես):

ԾԵՐ ԿԻՆ.— Մեղավոր եմ: Կարո՞ղ եմ գնալ:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Խնդրում եմ սպասեք, մինչև խոսելու ձեր հերթը կհասնի:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Էլի՛նոր Մորիլլթի: Յոթանասուններկու տարեկան: Գործազուրկ: Մուրացկան: Վերջ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Այ՛, այդպես արագ պետք է գործել: (Դատապաշտպանին): Դուք ի՞նչ կասեք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Վե՛րջ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Հրաշալի է: (Էլի՛նորին): Դուք չե՞ի՞ք կամենա վերջին հայցով դիմել դատարանին:

ԷԼԻՆՈՐ.— Թույլ կտա՞ք գնամ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մեղավոր ե... Պահնորդներ... (Պահնորդները պատրաստվում են դուրս տանել կնոջը):

ԱՐՁԻ.— Բայց նա չխմեց, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք միանգամայն իրավացի եք, մի՛ստր Քրուկշանկ: Նա իրավունք ունի խմելու կառավարության հաշվին:

ԱՐՁԻ.— Ի՞նչ կխմեք:

ԷԼԻՆՈՐ (երեխայի մեման).— Օ՛, ի՞նչ եք ասում:

ԱՐՁԻ.— Մի քիչ կոկոսակ, հը՛...

ԷԼԻՆՈՐ.— Օ՛... (Արջին լցնում է բաժակը: Կինը խմում է: Պահնորդները դուրս են տանում կնոջը: Նույն ձևով ի կատար է ածվում պատիժը):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Կանչե՛ք մյուս մեղադրյալին և հիշե՛ք, պետք է պահպանել դատավարության թափը: (Այս անգամ մեղադրյալը մի երիտասարդ է):

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Էդուարդ Հոուկինս: Քսաներեք տարեկան: Գործազուրկ: Բանաստեղծություններ է գրում: Երբեք չի աշխատել: Նպարեղեն է գողանում: Վե՛րջ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Վե՛րջ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Կկամենայի՞ք որևէ բան ավելացնել:

ԷԴՈՒԱՐԴ.— Ես ամեն ջանք գործադրում եմ, որպեսզի թոշակ ստանամ: Դա հնարավորություն կտա ավարտել իմ հերոսական պոեմ-եռերգությունը: Այն մի պատում է մարդու՝ ճշմարտության և կյանքի իմաստը գտնելու հարատև ճիգերի մասին: Եռերգության առաջին մասն արդեն սկսել եմ: Այնտեղ նկարագրված են մարդու՝ խաղաղություն և անդորր զննելու հարատև ճիգերը: Երկրորդ մասի սյուժեն ընդհանուր առմամբ պարզ է. այն կպատկերի մարդու հավերժական ճիգերը սեփական տուն և օջախ գտնելու համար: Թեև վերջին՝ երրորդ մասը, վերջերս է հղացվել, բայց մտադիր եմ նկարագրել համապատասխան հաց գտնելու համար մարդու հավերժական ճիգերը:

ԱՐԶԻ.— Ի՞նչ եք ուզում ուտել:

ԷԴՈՒԱՐԴ.— Կարծով սուրճ և կարկանդակ:

ԱՐԶԻ.— Լավ կլինի մի բաժակ կոնյակ խմես ու ծխես: (Ացնում է բաժակը: Բանաստեղծը խմում է: Արչին սիգարեթ է հրամցնում, վառում է այն):

ԷԴՈՒԱՐԴ.— Եթե ես թոշակ ստանամ, համոզված եմ, որ հիշարժան մի բան կթողնեմ մարդկությանը:

ԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ: (Պահնորդները կանգնում են բանաստեղծի երկու կողմում):

ԷԴՈՒԱՐԴ.— Ես շատ երախտապարտ կլինեմ, եթե թոշակ ստանամ: Ինձ համար այն մեծ օգնություն կլինի: Չե՞ որ ես մորս եմ խնամում: Ժիշտ է, «Պոեզիա»⁴ ամսագրում տպագրվել են իմ երկու բանաստեղծությունները, բայց դե, բոլորդ էլ լավ գիտեք, որ դրանով հնարավոր չէ մայր պահել: (Պահնորդները դուրս են տանում նրան և մեղադրյալի պատիժը ի կատար է ածվում սովորական ձևով):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (**Մեղադրյալը փոքրիկ տղա է**):

ԱՏԵՆԱԿԱԼ (**փաստաթղթերը գննելով**).— Ջոն Դելամեր: Երեք տարեկան ինն ամսական: Ոչնչով չի զբաղվում: Մասնագիտություն չունի: Հայրը ծառայում է Հանրապետության պաճառորդական խմբում: Մայրը՝ Հայրենիքի պաշտպանության կանանց զորամասում: (**Փոքրիկ ընդմիջում**): Մեղադրյալը բացեիքաց արտահայտել է իր ատելությունը Հանրապետությանը զինվորագրված իր ծնողների նկատմամբ: (**Բարկացած նայում է անմեղ, միայնակ ու փոքրիկ տղային, հետո վերջացնում է նվաղած ձայնով**): Վե՛րջ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Վե՛րջ:

ԱՐԶԻ.— Է՛յ, լսե՛ք, գիտե՛ք ինչ... Դուք իմ տունը անմեղ մարդկանց սպանդանոց եք դարձրել, քացի ես մինչև ճիմա վախից ծպտուն չեմ հանել, որ մի կտոր հաց կարողանամ ուտել և գիշերը հիմարավարի քնեմ: Բայց եթե սկսեք թույլ, խեղճ, հիվանդ, անտուն և դժբախտ մարդկանց հետ մեկ երեխաներ մորթել, ուրեմն ձեր այդ կեղտոտ հողվածք մեկ ինձ վրա դրեք, որովհետև ես չեմ ուզում ձեզ հետ միևնույն աշխարհում ապրել: (**Նա կանգնում է փոքրիկ տղայի կողքին՝ մեղադրյալի տեղում**):

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Դուք խանգարում եք կարգը... Կանգնե՛ք ձեր տեղը:

ԱՐԶԻ.— Ե՛ս եմ կարգը խանգարողը... մարդ կնքող ապո՛ւշ:

ՌՈՌԻԶ.— Արչի՛, Աստծու սիրուն, քանի դեռ ուշ չէ, գնա տեղը:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մի՛սս Քրուկշանկ, խնդրում եմ մի րոպե լռել: (**Նա կարեկցանքով նայում է Արչիին**): Մի՛ստր Քրուկշանկ...

ԱՐԶԻ.— Դուք էլ ձեզ համարում եք Արդարադատության ատանի դատավո՛ր: Եվ համոզված եք, որ կարո՞ղ եք ապրել ձեր հիմնած այս աշխարհում, որտեղ ահն ու սարսափն են տիրում: Մի աշխարհ, որտեղ մույնիսկ այս փոքրիկ տղայից եք դողում, որ կարող է ձեր դատարանից հանգիստ դուրս գալ և գնդակահարվել՝ մույնիսկ չհասկանալով թե ինչ տարօրինակ բան է կատարվում իր հետ, ինչպես չհասկացան փոքրիկ տղայի պես իրենց կյանքի տառիները մաքուր ապրած այն մարդիկ, բոռնց տարաք աղյուսե պատի տակ ու գնդակահարեցիք: Ձեզանից ոչ մեկը այս մանկան չափ խելք չունի:

Կարծում եք այս ամենից հետո կարող եք հանգիստ ապրել ձեր ստեղծած հիվանդոտ ու փտած աշխարհում: Չէ՞ որ բույրի նման դուք էլ հայրեր ու մայրեր ունեք: Գուցե նաև՝ երեխաներ: Ինչպե՞ս եք ապրելու ձեր ստեղծած աշխարհում:

ԴԱՏԱՎՈՐ (զսպված համբերությամբ).— Մի՛ստր Քրուկշանկ...

ԱՐՁԻ.— Ես ձեզանից խելացի չեմ, բայց մի՞թե կարելի է տգիտությունը իշխանությամբ քողարկել: Իշխանությունը պետք է ներդաշնակվի բարության և բանականության հետ: Մի՞թե չգիտեք, թե որքան տգետ եք... այդ տգիտությամբ ինչպե՞ս եք համարձակվում օգտվել իշխանությունից:

ԻՌՈՒԶ.— Արչի՛, Աստծու սիրուն, վե՛րջ տուր...

ԱՐՁԻ.— Եթե ձեզ վիճակված է տգետ լինել, գոնե փորձեք ձեր տգիտությունը քողարկելու համար փոքր ինչ բարյացակամ լինել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Է՛յ, պահնո՛րդ, դրա ձայնը կտրեք... (Պահնորդներից մեկը բարձրացնում է հրացանը և նշան բռնում Արչիի վրա):

ԱՐՁԻ.— Երիտասա՛րդ, ես երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես հրացան բարձրացրիք վրաս: Դուք նույնպես չեք մոռանա:

ԴԱՏԱՎՈՐ (հետզհետե ավելի է բարկանում).— Դրա ձայնը կրտրի՛ր, պահնո՛րդ:

ԻՌՈՒԶ (կանգնելով հրացանի փողի ու Արչիի միջև).— Ո՛չ... նա չի հասկանում, թե ինչ է ասում... Չէ՞ որ նա նույնպես հայր է: Նա կորցրել է գիտակցությունը:

ԱՐՁԻ.— Հեռո՛ւ կաց, աղջի՛կ...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ. նրան հեռու տարեք... (Վերակացուն փորձում է Ռոուզին մի կողմ հրել, բայց նա չի ուզում շարժվել):

ԻՌՈՒԶ.— Ո՛չ... Դուք իրավունք չունեք... Նա իմ հայրն է... Նա բարի մարդ է... Չհամարձակվեք նրան սպանել... (Մեյ Ֆոլեյը ներս է մտնում նպարեղենով լի երկու ցանցազամբյուղները բռնած):

ԻՄԵՅ.— Գրողը տանի... Այս ի՞նչ է կատարվում այստեղ: Ծաշի համար ինչ համեղ բան ասես գնել եմ: Բայց ինչո՞ւ եք թուրոդ այդպես հուզված: (Նկատում է տղային): Ա՛խ, դուք նույնիսկ այս տղայի՛ն եք դատում: Բայց չէ՞ որ նա մի օր մեծ մարդ է դառնալու: Ա՛խ, թանկագի՛նս: Դու թուրոդին էլ միայնակ

չես այս աշխարհում, որովհետև ամեն մի կին, որ դեռ կիսով չափ կին է մնացել, քո հարազատ մայրիկը կդառնա: Դու ամեն ինչին այդպես մոայլ ու թախծոտ մի նայիր: Քեզ համար ես կարկանդակներ կթխեմ, սիրելի՛ս: Ես կսովորեմ թխել: Եթե քո սրտիկը կարկանդակ ուզի, ես խոհարարական գրքեր կըկարդամ, կսովորեմ...

ՏՂԱ.— Ինձ ոչինչ էլ պետք չէ:

ՄԵՅ.— Ո՛վ է վշտացրել այս տղային: Դրա պատճառով նա ամեն ինչին այդպես դառնությամբ է նայում: Ես կապտակեմ նրան, ով այս գառնուկի մեջ սերը ատելություն է դարձրել: (Ներս է մտնում պետության պաշտոնյան):

ԴԱՏԱՎՈՐ (բարկությունը զսպելով).— Միսի՛ս Քրուկշանկ, խընդրում եմ մեղադրյալին թողնել իր նախկին տեղում:

ՄԵՅ.— Մեղադրյալի՞ն... Այս գառնո՛ւկն է մեղադրյալը: Ա՛խ, ես ինձ փառ էմ զգում: Ասում եք նրան նախկին տեղո՛ւմ թողնեմ... Բայց նրա տեղը, ա՛յ, կրծքիս վրա է: Գուցե նա ուզում է խաղալ մարգարտյա ուլունքներիս հետ և զգալ բուրմունքը այն կնոջ, որ դեռ կարողացել է կին մնալ: Չէ որ այնքան էլ երկար ժամանակ չի անցել այն օրից, երբ ես էլ երեք հրաշք տղաներ ծնեցի. իհարկե, նրանք այս գառնուկի պես չէին: Եթե այս մանկիկը ատում է որևէ մեկին, ինքներդ էլ եք հասկանում, որ նա պատճառ ունի այդ բանն անելու: Իհարկե, նա նրան իր նախկին տեղում կթողնեմ, իհարկե: Ես նրա մայրը կլինեմ, իսկ Արչին՝ հայրը: Իմ գառնուկին վերև կտանեմ: Նա տուն կունենա, որտեղ նրան կսիրեն ու կփափաքեն: Իսկ դուք, ով էլ որ լինեք, ինչ էլ անելու լինեք... վերջադե՛րք... (Շըրջվում է, արժանապատվո՞ւբեմ քայլում, քայց վերակացուն ճանկում է նրա ձեռքը): Ասացին վե՛րջ տվեք... (Կինը ազատվում է ու ապտակում վերակացուին):

ՏՂԱ (հրճվանքով).— Նորից խփի՛ր...

ՄԵՅ.— Հապա մորից թող համարձակվի ինձ ձեռք տալ, կտեսնես ինչպես կապտակեմ: (Վեհորեն բարձրանում է աստիճաններով, դեպի վերևի սենյակը, ետևից շրխկացնելով դուռը: Բոլորն ապշած են: Նրանց թվում՝ նաև Արչին: Պաշտոնյան, զարմանքից քար կտրած, մարդկանց միջով մոտենում է վաճառասեղանին: Բոլորի նայվածքներն ուղղվում են նրան: Պաշտոնյան իր համար վիսկի է լցնում ու կոճում):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ես նոր հրահանգ եմ ստացել: Բարի եղեք բոլորդ փակելու ձեր բերանները և անցեք տեղների: Մայրական այս ցատումը չպետք է զարմացնի ձեզ: (Նա գրպանից մի փաստաթուղթ է հանում, բացում է ու մի պահ ուշադիր ուսումնասիրում: Նկատում է պահնորդին, որ դեռ հրացանը ուղղել է Արշիի վրա): Իմ սիրելի՛ բարեկամ, ձեր այդ հրացանը հեռացրեք կամ ձգանը թողեք: (Պահնորդը հրացանը իջեցնում է՝ թեթևացած շունչ քաշելով):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մենք ստիպված կարգադրեցինք պահնորդին, որ պեսզի նա կարգի հրավիրեր միստր Քրուկշանկին: Միստր Քրուկշանկը ըմբոստանալու կոչ էր անում, բայց պահնորդը չհնազանդվեց մեր հրամանին:

ՊԱՀՆՈՐԴ.— Այդ տղան... իմ որդին է: Ես վախենում էի պաշտպանել նրան: Հետո, ինչպե՞ս կարող էի կրակել մի մարդու վրա, որ չվախեցավ պաշտպանել որդուս: Ծիշտ է, տղաս ատում է ինձ, նա իր մորն էլ է ատում, բայց շատ վաղուց չէ, որ զգվել է մեզանից: Միայն այս... վերջին ինն ամիսներին...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք նկատի ունեք Հանրապետության ինն ամիսները: Հասկանո՞ւմ եք, թե ինչ եք ասում:

ՊԱՀՆՈՐԴ.— Այո, Հանրապետության գոյության ինը ամիսները: Հետո, այո, ես հասկանում եմ թե ինչ եմ խոսում:

ԴԱՏԱՎՈՐ (դիմելով պաշտոնյային, որ մի բաժակ էլ է վիսկի լցնում, մոտեցնում շուրթերին).— Այսօրվա դատավարության ընթացքի ամբողջ պատասխանատվությունն ընկնում է միստր Քրուկշանկի վրա:

ՊԱՀՆՈՐԴ.— Ոչ թե միստր Քրուկշանկի, այլ որդուս վրա:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ (կոճեղով).— Մի՛ստր Քրուկշանկ, սա էլ եղավ երկու... Լրացրեք, խնդրում եմ 333 ձևը: (Նայում է դատավորին): Ես խնդրում եմ բոլոր հավաքվածներիդ, որ փակեք ձեր բերանները, երբ ես եմ խոսում: Կարդում եմ նոր հրահանգը: «Հանրապետության հավատարիմ ծառաներին: Սույն հրահանգը ծանուցվելուց անմիջապես հետո, իսկույն դնել գործողության մեջ՝ կետ առ կետ: Հանրապետության բոլոր դատարաններում յուրաքանչյուր անդամ՝ ներառյալ դատավորը, վերաբերվում, ատենակալը, դատապաշտպանը ու դատական պահնորդները, պետք է իրենց պաշտոնները փոխեն վեց մեյստրյալների հետ: Առաջին մեղադրյալը դատավորի, երկ-

րորդը՝ վերակացուի, երրորդը, չորրորդը, հինգերորդը, վեցերորդը՝ ատենակալի, դատապաշտպանի և պահնորդների հետ համապատասխանաբար: Եվ նույն հերթով կկատարվի դատարանի նախկին անդամների դատավարությունը»: Վերջ:

ՊԱՀՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ.— Օ՛րբէյ: Նախքան գնդակահարվելս, ես նորից կուզեի գրկել որդուս: Ինձ այդքանն էլ բավական է:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Չեմ հասկանում:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իսկ հասկանալը պարտադիր չէ: Ինքս էլ պարզ չեմ ըմբռնում կատարվածը և գուցե ինձ ավելի խիստ պատժեն: (Նա մի բաժակ էլ է վիսկի կոնծում): Սա եղավ երեք, մի՛սոր Բրուկշանկ: Բայց լավ իմացեք, ես հրահանգն եմ կատարում:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Թույլ կտա՞ք հարցնել՝ ո՞վ է պատասխանատու այդ հրահանգի համար:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուք իրավունք ունեք հարցնելու, իսկ ես՝ պատասխանելու: Այդ հրահանգը Հանրապետության ինը ամսվա մյուս օրերների հման նույն ակունքից է բխում:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Բայց ես հավատարմորեն ծառայել եմ Հանրապետությանը, մշտապես բարձր պահելով ժողովրդի նվիրական ձգտումները:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իհարկե: Ես հավատում եմ ձեզ: Նույն բանն էլ ես եմ կատարել, բայց երանի հիմա գինեվաճառ լինեի: Ես և դուք հիմա էլ կշարունակենք բարձր պահել ժողովրդի նվիրական ձգտումները: Անցե՛ք մեղադրյալի տեղը: (Դատավորը գնում է Արչիի և փոքրիկ տղայի կանգնած տեղը): Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ, կարդացեք վեց մեղադրյալների անունները՝ ըստ նոր ստացված հրահանգի:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ (աչքի անցկացնելով թղթերը).— Ստիվեն Լոկհիդ: **ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ստիվեն Լոկհիդ, խնդրեմ: (Ստիվեն Լոկհիդը մոտ հիսուն տարեկան մարդ է՝ ընկճված տեսքով):

ՍՏԻՎԵՆ.— Եթե համաձայն եք, ելեք շրջանցենք այս հիմար հարցաքննությունները և ժամանակ չկորցնենք. ինձ ձրի խմիչք և սիգարեթ սովեք, հետո ուր ուզում եք տարեք և մյուսների պես գնդակահարեք:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Խնդրում եմ կանգնեք ա՛յ այնտեղ՝ վաճառասեղանի ետևում: Հաջորդ վեց մեղադրյալների դատավարության ժամանակ դուք պետք է հանդես գաք որպես դատավոր:

ՍՏԻՎԵՆ.— Իսկ ձրի խմիչքի հարցը ո՞վ պետք է լուծի, հը՞...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Հրահանգում այդ մասին հիշատակված չէ, բայց, ահա՛, խմի՛ր... (Նա լցնում է բաժակը և Ստիվենը կոնծում է վիսկին):

ՍՏԻՎԵՆ.— Մի հատ էլ չգցեի, հը՞... Արդեն քսանչորս ժամ կլինի ոչ մի կաթիլ չեմ խմել, և մարմինս դող է ընկել:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծառ լավ: Խնդրում եմ հաշիվը պահեք, մի՛ստր Բրուկշանկ: (Նա մի բաժակ էլ է լցնում, և Ստիվենը դա էլ է կոնծում):

ՍՏԻՎԵՆ.— Ասում եք՝ կանգնեմ այստե՛ղ, հա՞...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Այո, միայն թե՛ մի քիչ աջ: Վերակացո՛ւ, կանչե՛ք երկրորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Էնթնի Բիքն: (Պահնորդը ներս է բերում տասընյոթ-տասնութ տարեկան մի տղայի, որը, թերևս, խենթի մեկն է):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Էնթնի Բի՞քն:

ԷՆԹՆԻ.— Ի՞նչ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուք Էնթնի Բի՞քնն եք:

ԷՆԹՆԻ.— Ո՞վ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Խնդրում եմ կանգնել այդ մարդու կողքին՝ սեղանի մոտ:

ԷՆԹՆԻ.— Ի՞նչ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ (զգուշորեն բռնում է նրա ձեռքը, տանում, կանգնեցնում է վերակացուի կողքին).— Միգուցե խո՛ւ է: (Գլխով է ամրում տղային):

ԷՆԹՆԻ (հապշտապ).— Ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ես ի՞նչ եմ արել...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Վերակացո՛ւ, կանչե՛ք երրորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Գորդոն Փիչհըն: (Պահնորդը ներս է բերում մի կրած մտավորականի, որը շարունակ ժպտում է: Նա խոսում է մեղմորեն):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ահա այստեղ, ուր՛ք: Դուք հանդես կգաք որպես ատենակալ:

ԳՈՐԴՈՆ.— Ներեցեք, ի՞նչ...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մենք նոր հրահանգ ենք ստացել: Հետո ամեն ինչ կբացատրեմ:

ԳՈՐԴՈՆ.— Մի հարց կարելի՞ է: Վերջապես ճաշելու հույս կա՞...

- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Ի՞նչ արեցի: Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ կանչել չոր-
րորդ մեղադրյալին:
- ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Դորա Լիվինգսթոն: (Պահնորդները ներս են
բերում քսանհինգ տարեկան մի կնոջ: Սա խոսում է բարձր,
խռպոտ ձայնով):
- ԴՈՐԱ.**— Օ՛քե՛յ: Ի՞նչ գնդակահարեք... Ես պարզապես սովորա-
կան թափառաշրջիկ եմ, որի բոլոր հույսերը խորտակվել են...
Իսկ ձեզ, բոլորիդ, կեղտո՛տ սրիկաներ, ատում եմ հավիտյան:
- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Միսս Լիվինգսթոնը կլինի դատապաշտպանը:
Զե՛ք բարեհաճի կանգնել այստեղ, մի՛սս Լիվինգսթոն:
- ԴՈՐԱ.**— Դե՛, գիտե՛ք ի՞նչ... Ի՞նչ հետ արդևո՞ւ սյնքան եմ կատա-
կել... Ի՞նչանից ձեռքաշեք... Մարդ եմ գտել, ձեռք եմ առ-
նում...
- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Մի՛սս Քրուկշանկ, խնդրում եմ բացատրել միսս
Լիվինգսթոնին, որ նրա հետ ոչ մեկը չի կատակում:
- ՌՈՈՒԶ.**— Չե՛ որ նոր հրահանգ է եկել: Դուք պարտավոր եք
պաշտպանելու մեղադրյալներին:
- ԴՈՐԱ.**— Գրողի ծոցը թե հրահանգ չի եկել... Մտքովս էլ չի անց-
նում որևէ մեկին պաշտպանել: Կյանքումս առաջին անգամն
եմ այս ռեստորանում լինում: Զեղանից ո՛վ է ճանաչում ըն-
կերոջս՝ Ջո Թըրներին. նա այստեղ երկար տարիներ պան-
դոկապան էր: Եթե ճանաչեիք, անպայման մի բաժակ կոն-
յակ կտաիք խմել... պարտքով:
- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Ի՞նչ արեք: (Լցնում է բաժակը, տալիս է կնոջը, և
նա, գլուխը ետ գցելով, խմում է): Չե՛ք կանգնի այստեղ,
մի՛սս Լիվինգսթոն: (Կինը կանգնում է նրա ասած տեղում):
Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ, կանչել հինգերորդ մեղադրյալին:
- ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Սամուիլ Քրոֆիթ: (Պահնորդը ներս է բերում
մոտ քսաներկու տարեկան բարձրահասակ մի տղայի):
- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Սամուիլ Քրոֆիթ՝:
- ՍԱՄՈՒԻԼ.**— Այո: Ես եմ: Այո: Ես եմ Սամուիլ Քրոֆիթը... Աստ-
ված տար չլինեի, չեղևաի...
- ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ.**— Դուք կկատարեք պահնորդի պարտականություն-
ները: Պահնո՛րդ, հրացանդ տուր նրան: (Պահնորդ-հայրը այդ-
պես էլ անում է): Մի՛ստր Քրոֆիթ, կանգնեք այստեղ: Պահ-
նո՛րդ, իսկ դուք ալստեղ: (Սա զնում, կանգնում է դատավորի
կողքին): Վերակացո՛ւ, կանչեք վեցերորդ մեղադրյալին:

- ՎԵՐԱՎՈՅՈՒ.—** Լիճը՞ր Լոուֆորդ: (Պահնորդը ներս է բերում գիրուկ, կարճահասակ մի մարդու, որը խիստ վախեցած է):
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Լիճը՞ր Լոուֆորդ:
- ԼԵՆԻՆ.—** Լսում եմ, սը՛ր:
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Դուք կլինե՞ք երկրորդ պահնորդը: Պահնո՛րդ, հրացանդ տո՛ւր միաստր Լոուֆորդին: (Պահնորդը կատարում է հրամանը և գնում, կանգնում է մյուս պահնորդի կողքին: Կազմալուծված դատարանի մյուս անդամները կանգնում են պահնորդների կողքին):
- ՆՈՐ ՊԵՏԱՎՈՐ.—** Հիմա ես եմ դատավորը, այնպես չէ՞:
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Այո, դուք եք:
- ՆՈՐ ՎԵՐԱՎՈՅՈՒ.—** Իսկ ես ո՞վ եմ: Ես ո՞վ եմ: Ի՞նչ եք ուզում ինձանից:
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Դուք նոր վերակացուն եք:
- ՆՈՐ ՎԵՐԱՎՈՅՈՒ.—** Ի՞նչ:
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Ծարունակում եմ կարդալ նոր հրահանգը: Խընդրում եմ ուշադիր լսել: (Կարդում է): «Նոր դատարանը կազմակերպվելուց հետո, երբ նախկին մեղադրյալները կդատնան մեղադրողներ, պետք է դատավարությունը սկսվի առաջին մեղադրյալի նկատմամբ, որը նախկինում դատավոր է եղել: Նորս՝ ինչպես ետխմելի մեղադրյալի նկատմամբ, պետք է հարգել տանձաքնության բշտման ինկիտ մեղադրանքը»: (Գիմկով նոր ասեճակալին): Չի՞ք բարեհաճի կարդալ մեղադրականը:
- ՆՈՐ ՍԵՆՆԱՎԱ.—** Սախվե՞ն Լոկինդ: Հիսուն տարեկան: Ամուսնություն: Ունի երեք երեխա: Մասնագիտությունը՝ դերասան: Մեղադրվում է հարբեցողության և հասարակությանը նկատմամբ ունեցած անբարյալացականության համար: Բացեիրազ հայտնել է Հանրապետությանը, ծաղրել է նրա առաջընթացն ու հաջողությունները, թքել է ժողովրդի ամենաբարձրագույն սպասավորներից մեկի աչքի մեջ:
- ՆՈՒՐԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.—** Այդ մեղադրանքներն ի՞նչ են հարուցվելու:
- ՊԼԵՏՏԻՆՅԱ.—** Այո: Ատենակա՛լ, խնդրում եմ շարունակել: Կարծում եմ, հասկանում եք ձեր պարտականությունը. դատարանին պետք է մանրամասն պարզաբանեք մեղադրյալի հանցանքի էությունը:

ՆՈՐ ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Հասկանում եմ: Հանրապետության առջև իմ ունեցած պարտականությունները, իհարկե, կկատարվեն և իմ կողմից հիմարություն կլինի դրանք անտեսելը: Բայց առաջին հերթին ես իմ հանդեպ ունեցած պարտականությունները պիտի կատարեմ: Կասկածից վեր է, որ այս մեղադրյալն էլ ինձ պես, այնքան էլ լավ մարդ չէ. իրոք, լավ մարդ չի երևում: Նույնիսկ այդ դեպքում ես չեմ կարծում, որ Հանրապետությանը իրավունք է վերապահվում այդ ձևով պատժելու որևէ անհատի: Հանրապետությունը կարող է մարդուն զրկել կյանքից, բայց համոզված չեմ, արդյոք դա կծառայի՞ ժողովրդի կամ հենց Հանրապետության բարվոքմանը: Եվ նախքան այս մարդու՝ որպես մեղադրյալի հարցաքննությունն սկսելը, որ անմիջականորեն նրան չի վերաբերում, ես ուզում եմ մեղադրական այս գործը հանձնել հենց իրեն՝ մեղադրյալին: Նա բոլորից լավ է ճանաչում ինքն իրեն և ինձանից լավ է հասկանում այս գործը: Նա կկատարի ամենաամհրաժեշտը և՛ ինձ և՛ ժողովրդի համար:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես բարյացակամությամբ համակված չեի ոչ մի մեղադրյալի հանդեպ: Համառորեն ստիպում էի արագ կատարել դատավարությունը և իսկույն ի կատար ածել պատիժները: Եթե նույնիսկ թույլ տայի, որ դատարանը մանրամասն թափանցեք հանցանքի էության մեջ և գտներ այն դրդապատճառը, որ մեղադրյալին հանցագործության է մղել, միևնույնն է, նա պետք է գնդակահարվեր: Այդ պատճառով ես իրավունք չունեմ փկայակոչելու որևէ շարժառիթ կամ անձ, որոնց պատճառով նստեցի մեղադրյալի աթոռին: Հիմա ես մեղադրյալի աթոռին եմ: Սրանից պետք է հետևություն անել և ինձ գնդակահարել: Իմ ներկա դրությամբ ես ոչ միայն պիտանի չեմ ժողովրդին, այլև ավելին՝ վտանգավոր եմ նրա համար: Ուստի ինձ պետք է գնդակահարել:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Նա գործել է Հանրապետության և ժողովրդի անուրից: Քանի որ Հանրապետությունը մեղադրյալի աթոռին չէ, ժողովուրդը մեղադրյալի աթոռին չէ, նրանց փոխարեն այս մարդուն պետք է դատենք: Դե, նա էլ իր պարտքն է կատարել:

ԴՈՐԱ.— Թող գրողի ծոցը գնա իր պարտականություններով...

Ասում եմ գնդակահարեք այդ պոռնիկի տղային: Նա չէ՞ր, որ քոլորին գնդակահարեց աղյուսե պատերի տակ:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծառ լավ: Ուրեմն վերջնական դատավճիռ կայացնելու պարտականությունն ինձ վրա է ընկնում: Այդ պատճառով ես ստիպված եմ մի քանի հարց տալ: Առաջին՝ դուք ուզո՞ւմ եք ապրել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Իհարկե, դա մեռնելուց լավ է:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ եք ուզում ապրել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես մի տղա ունեմ, որ արդեն ութ ամիս ծառայում է ռազմածովային նավատորմում: Ես դեռ ուզում էի նրան տեսնել: Ես աղջիկ եմ ամուսնացրել, որ մի քանի ամիս հետո մայր պիտի դառնա: Կուզեի առաջին թոռնիկիս տեսնել: Հետո, մի եղբայր ունեմ, որն արևմուտքում ագարակապան է. քսան տարի կլինի իրար չենք տեսել: Այս գարնանը պիտի հյուր գար ինձ: Հույս ունեի նորից տեսնել... Ուրիշ շատ պատճառներ էլ կան, բայց դե ինչ անես...

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք ծառայել եք Հանրապետությանը նրա գոյության առաջին իսկ օրից, այնպես չէ՞...

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես երկար տարիներ մասնակցում էի ընդհատակյա շարժմանը, որ հանգեցրեց Հանրապետության հիմնադրմանը:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ էիք ընդհատակ անցել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Երկար պատմություն է: Կարճ ասեմ. հախկին կառավարության օրերին ես ցածր վարձատրվող քլերկ էի: Իսկ Հանրապետության օրոք ոչ ավել, ոչ պակաս, գերագույն դատարանի դատավոր: Ես մեղավոր եմ: Զուր տեղը պետք չէ ժամանակ կորցնել:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ենթադրենք ձեզ ազատեն, ինչպե՞ս կապրեիք ձեր մնացած կյանքը:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Առաջվա պես:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք հորից դատավոր՝ կդառնայիք:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Անպայման կփորձեի:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Չգիտեմ:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Իսկ հիմա եթե դուք դատեիք ինձ, ի՞նչ վճիռ կկայացնեիք:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք արդեն վաղուց գնդակահարված կլինեիք: Դե՛, շտապե՛ք... կարդացե՛ք իմ դատավճիռը: Չէ՛ որ մեզ ոչ մի ընտրություն չի մնացել: Դուք պարտավոր եք մահապատժի ենթարկել ինձ: Եվ դա պետք է կատարեք առանց խղճի խայթ զգալու:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Հայտնում եմ դատավճիռը: (**Փոքրիկ դադար**): Իմ կարծիքով, ամբաստանյալը մեղավոր է...

ԴՈՐԱ.— Թո՛ւմ, գրողը տանի... այն էլ ինչպես է մեղավոր:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— ... այն պատճառով, որ ապրում է: Բայց այդ հարցում մեղավոր են աշխարհի բոլոր ողջ մնացած մարդիկ: Իսկ քանի որ դա այնպիսի մեղք է, որ չի կարելի քավել ոչ աշխատանքով, ոչ էլ պատժով, հետևաբար դատարանի կալացրած վճիռը վերաբերում է նաև մյուս վեց մեղադրյալներին: Ես նրանց բոլորին դատապարտում եմ... ապրելու: (**Պաշտոնյային**): Հետո, ի՞նչ պիտի անեմ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուք կարճո՞ւմ եք բոլոր վեց մեղադրյալների գործը:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Այո: Նրանք ազատ են: Կարող են գնալ, ազատ ապրել, որտեղ որ ուզում են: Իսկ ես ու մյուսները ի՞նչ պիտի անենք:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ուշադրություն դարձրեք հրահանգի հետևյալ պարագրաֆին: Խնդրում եմ ուշադիր լսել: (**Կարդում է**): «Անմիջապես, երբ դատարանի մեղադրող վեց անդամները ավարտեն դատաքննությունը, պետք է երկու ժամ ընդմիջում հայտարարվի, որից հետո դատարանը նորից պետք է վերակազմվի իր նախկին հիմունքներով: Եթե դատարանի նախկին անդամներից ոչ մեկը դեռ չի գնդակահարվել, կարող է անցնել իր նախկին պաշտոնին, հակառակ դեպքում նրա տեղը կզբաղեցնի նախկին դատավորի տեղակալը...»: (**Բողոքին**): Հասկացա՞ք:

ԴՈՐԱ.— Ա՛հ, կեղտոտ պոռնիկի՛ տղա... նրանց ազատեցիր, իսկ հիմա նրանց հանցանքը մեզ վրա կբարդեն ու բոլորիս կզոհականարեն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միանգամայն ճիշտ է: Ծարունակում եմ ծանուցել հրահանգը: «Ընդմիջումից անմիջապես հետո այն վեց մեղադրյալների նկատմամբ, ովքեր ընդմիջումից առաջ մտել են դատական կազմի մեջ, բացառությամբ գնդակահարվածների

տեղը գրավածների, քրեական գործ կհարուցվի նախկին դատարանի հիմունքներով»:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դե՛, ես իմ վերջը տվեցի... Ձերն էլ, մի՛սս Դորա: Կներեք: Քանի որ հիմա ընդմիջում է, թերևս, լավ կլիներ մի քան խմեինք:

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժամը հինգին հինգ է պակաս: Լինդր Լոուֆորդը՝ մի գեր տղամարդ, կանգնած է մեղադրյալի համար նախատեսված տեղում:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ձեզ հնարավորություն է տրվում վերջին հայցով դիմելու դատարանին:

ԼԻՆԴՐ.— Ես չեմ ուզում գնդակահարվել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դա միանգամայն հասկանալի է:

ԼԻՆԴՐ.— Իմ մեղքն այն է, որ ինձ հասանելիքից ավելի ուտելիք եմ գնել. քայց չէ որ ես էլ մյուսներից ավելի շատ եմ ուտում, չէ՞... Դրա համար մա՞րդ եմ գնդակահարում...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատարանին արդեն հայտնի է ձեր՝ ժողովրդի հանդեպ կատարած հանցագործության լուրջությունը:

ԼԻՆԴՐ.— Երբ մենք էինք դատում ձեզ, բոլոր վեցիդ էլ ազատեցինք: Իսկ դուք արդեն գնդակահարել եք հինգ հոգու: Մի՞թե չեք կարող գոնե ինձ ազատել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Այն արդյունքները, որ ես կանվանեի փորձարարական, մի անգամ ևս ապացուցում են ժողովրդի այն մեծ իմաստությունը, որի խորաթափանց ուժի շնորհիվ, թույլ տրվեք դա անպայման ճշել, ես վերականգնվեցի իմ նախկին դիրքում: Եթե փորձարարական հետաքննության արդյունքներն այլ լինեին, միգուցե խախտվեր հավատը ժողովրդի իմաստության նկատմամբ և շատ հնարավոր էր, որ ժողովրդական իշխանությանը փոխարիներ ռազմական դիկտատուրան: Պահնորդներ: (Սրանք այդ գեր մարդուն, առաջ զըցած, տանում են):

ԼԻՆԴՐ.— Դա անարդարություն է... Դուք անիմաստ քաներ եք ասում: Դուք մարդկային արարածի պես չեք խոսում. դուք

մեքենայի պես եք խոսում... Դա անարդարություն է... անարդարություն...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատական Գիտն ավարտելուց առաջ անհրաժեշտ է երկու հարց լուծել: Առաջին՝ միստր Քրուկշանկի գործը, որ ըմբոստություն էր հրահրում և երկրորդ՝ այն մեղադրյալի գործը, որ միստր Քրուկշանկին դրդեց հանցագործության:

ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության՝ պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Հրացանների համազարկ: Դատարանի պահնորդները վերադառնում են իրենց տեղերը):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, նախապատրաստեք միստր Քրուկշանկի քրեական գործի հաշվետվությունը և այս երեկո հանձնեք Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին՝ անմիջապես գործնական միջոցներ ձեռք առնելու համար: Մենք միայն այսքան բան կարող ենք սինել առաջին գործի վերաբերյալ: Հետո կշարունակենք այն մեղադրյալի դատավարությունը, որն ընդհատվեց միստր Քրուկշանկի պատճառով: Ինչպե՛ս էր նրա անունը:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Ջոն Դեյլամեր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Որտե՛ղ է մեղադրյալը հենց հիմա, այս րոպեին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Վերևի սենյակում:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, դատարանի պահնորդներին հրամայեք թող մեղադրյալին այստեղ բերեն:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Պահնորդներ՝, հրամայում եմ՝ բարձրացե՛ք վերև և այստեղ բերեք մեղադրյալ Ջոն Դեյլամերին:

ՊԱՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ.— Ջոն Դեյլամերն իմ որդին է: Ծիշտ է, ես վատ հայր եմ եղել, բայց դատարան չեմ բերի նրան: Այսօր կյանքս արդեն մի անգամ փրկվել է: (Նա ու կողքի կանգնածը հրացանները պատրաստ պահում են): Կողքիս կանգնածը եղբայրս է: Ես ու նա կզոհակահարենք բոլորին, ովքեր կհամարձակվեն վնասել որդուս: Ծիշտ է, մեր արարքը հանցագործությունն է, բայց պատրաստ ենք կյանքով հատուցել... իմ որդին պետք է ապրի:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Հրացանները իջեցրե՛ք... անմիջապե՛ս...

ՊԱՆՈՐԴԻ ԵՂԱՅԻՐԸ.— Իմ եղբայրը հայր է, դրա համար նա ավելի համբերատար է, քան ես: Նրա որդուն՝ Ջոն Դեյլամե-

րին, անմեղ հայտարարեք և թող վերակացուն կարգի բերի նրա փաստաթղթերը: Ջոն Դելամերը պետք է ապրի... ինչ-որ տեղ՝ այս աշխարհում:

ՎԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, ես ձեզ հրամայում եմ քարձրանալ աստիճաններով և մեղադրյալին դատաքննության կանչել: (Վերակացուն տեղից չի շարժվում, ոչ էլ պատասխանում է):

ՊԱՀՆՈՐԴԻ ԵՂՔԱՅՐԸ.— Հենց հիմա հայտարարե՛ք, որ Ջոն Դելամերը անմեղ է... հենց հիմա, թե չէ՝ Աստված վկա...

ՎԱՏԱՎՈՐ (աղաղակեղով).— Մեղադրյալը նույն ձևով պետք է պատժվի... մյուսների պես... (Պլշած նայում է պահնորդներին: Արչին անցնում է նրանց ետևը, ջրասափորով հարվածում է դատավորին, վերջինս փլվում է գետին: Արչին նրան քարշ է տալիս վաճառասեղանի ետև՝ տեսադաշտից դուրս):

ՎՐԶԻ.— Լսե՛ք բոլորդ... Դատավորը հիմա ուշագնաց է և որոշ ժամանակ այդպես էլ կմնա: Մենք բոլորս նույն վիճակում ենք: Երբ չափահաս տղամարդկանց ու կանանց էին գնդակահարում, նրանք նույնքան հանցավոր էին, ինչպես այստեղ հավաքվածներիցս յուրաքանչյուրը... մենք համբերեցինք: Մենք բոլորս մասնակից էինք այդ գնդակահարություններին, որովհետև չբողոքեցինք ոչ խուսրով, ոչ էլ գործով: Այդ պատճառով... բոլորս... մարդասպաններ ենք: Բայց երբ սկսեցին երկխոս դատել, չդիմացանք: Մենք բողոքում ենք և անիծում աշխարհի բոլոր դատավորներին, ովքեր երեխաներ են դատում: (Դիմելով պաշտոնյային, որ կոնյակի բաժակը պահել է շուրթերի մոտ): Ծի՛շտ է:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միանգամայն: Լիովին արդարացի է, մի՛ստր Քլերովշանկ: (Կոնծում է կոնյակը): Եթե չեմ սխալվում, սա եղավ իններորդը, այնպես չէ՛:

ՎՐԶԻ.— Ծուռով բոլորիս մահվան կդատապարտեն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միանգամայն ճիշտ է: Այստեղ ոչ մեկը՝ նույնիսկ ես ու... գիտակցությունը կորցրած դատավորը, չենք կարող խուսափել գնդակահարությունից: Մեզ կդատապարտեն այն պատճառով, որ դատարանում նման դեպք կատարվեց:

ՎՐԶԻ.— Մեր մասին մտածելն անիմաստ է: Կարևորը երեխան է: Ինչպե՞ս փրկենք երեխային:

ՊԱՀՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ (ուսից իջեցնելով հրացանը).— Նա պետք է ազատվի:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իմ սիրելի՛ բարեկամ, բայց ո՞ր փախչես: Ամբողջ երկիրն է այդպիսին, որտեղ ապրում ենք, որտեղ գտնվում է քո տունը, ռեստորանը, դատարանը: Հիմա ես պարտավոր եմ զանգահարել Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին և մանրամասն հայտնել տեղի ունեցածը: Բայց հավատացնում եմ, որ այդ բանը երբեք չեմ անի: Ասեմ՝ ինչու: Հիմա զանգահարելն էլ չի փրկի: Այստեղ գտնվողներից յուրաքանչյուրը, ով ուզում է, կարող է զանգահարել, եթե կարծում է, թե դրանով կարող է փրկվելու հույս ունենալ... կամ պարզապես քաղաքացիական պարտքը կատարած լինելու համար: (Պատասխանին սպասելիս նա լցնում է բաժակը ու կոնծում): Դե՛, հարցը սրանով լուծվեց: (Նա մոտենում է ավտոմեքենաների հավաքատեղի վրա բացվող դռանը ու ձայն է տալիս պահակազորին): Դատական նիստն ընդհատված է: Բոլորդ զորամաս գնացեք... (Նա վերադառնում է վաճառասեղանի ծայրին գտնվող իր տեղը, ժպտալով գնում է կոնյակի շիշը): Հիմա մեր կյանքի մնացած մասը միտք Բրուկշանկի աշխարհում ենք ապրելու: Ներկա հանգամանքներում կյանքիս վերջին ժամերն անցկացնելու համար ես ավելի հարմար տեղ չգիտեմ:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Ինչքա՞ն ժամանակ է մնացել:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ամբողջ գիշերն ու վաղը՝ մի քանի ժամ:

ԱՏԵՆԱԿԱՆ.— Մի՛ստր Բրուկշանկ, ես նախընտրում եմ այդ ընթացքում խմել. ահա իմ փողը՝ կանխիկ: Ունեցածս այսքան է:

ԱՐՁԻ.— Խմիչքն իմ հաշվին է: Ընթրիքը՝ նույնպես: Կարող եմ նաև սենյակ տրամադրել, եթե որևէ մեկը ուզում է մնալ: Այսքանը կարող եմ անել:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Բոլորս էլ պետք է մնանք:

ԱՐՁԻ.— Դա պարտադիր չէ: Իմ տունը բանտ չէ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Մեզանից յուրաքանչյուրը, ով դուրս գա այստեղից, միգրացե մեզ մատնի Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին, և մեզ դաժանորեն կպատժեն: Դրանով մենք կկորցնենք մեր կյանքի վերջին ժամերն ապրելու հնարավորությունը:

ԱՐՁԻ.— Ծիշտ է: Բայց այս ռեստորանի տերը ես եմ: Ով ուզում է դուրս գալ այստեղից... թեկուզ մեզ մատնի Վարչությանը,

ազատ է, հեց հիմա էլ կարող է գնալ: Որ ժամին ուզում է կարող է գնալ և մեզ մատնել Վարչությանը:

ԻՆՏԱՊԱՐՏՊԱՆ.— Բայց ինչո՞ւ, մի՛ստր Քրուկշանկ:

ԱՐԶԻ.— Որովհետև ուզում եմ, որ աղջիկս հեռանա այստեղից:

ՌՈՌԻՋ.— Ես չեմ ուզում գնալ, Արչի՛:

ԱՐԶԻ.— Սա մեր վերջին գիշերն է: Պետք չէ, որ քեզ համար էլ վերջինը լինի: Ո՛վ գիտե, վաղը գլխներիս ինչ փորձանք կգա:

ՌՈՌԻՋ.— Ես ուզում եմ մնալ: Ես գնալու տեղ չունեմ: Վախենում եմ: Ես ուզում եմ մտնել այս սեղաններից մեկի մոտ ու խմել: Ուրիշ բան չեմ ուզում, Արչի՛:

ԱՐԶԻ.— Մենք կփորձենք այս վերջին ժամերը լավագույն ձևով անցկացնել: Բայց նախքան այդ, եթե մեկնումեկի մտքով անցնում է հեռանալ այստեղից, կարող է այդ բանն անել, սուանց բացատրության կամ հրաժեշտի: Իմ ռեստորանում սովորաբար այդպես է եղել և այսօր էլ թող նման ձևով շարունակվի: **(Մեկ Ֆոլեյը իջնում է աստիճաններով՝ Զոն Դեյամերի ձեռքից բռնած):**

ՄԵՅ.— Իսկ ո՞վ է ասում, որ այս գաղտնիքը ասում է իր հորն ու մորը: **(Պահանջող-հայրը ծնկի է գալիս, գրկաբաց ընդունում է որդուն: Տղան վազում, իրեն զգում է հոր գիրկը: Հայր ու տղա ժպտալով դեմքերը սեղմում են իրար):**

ՀԱՅՐ (Մեյին).— Ծատ շնորհակալ եմ, միսի՛ս Քրուկշանկ:

ՄԵՅ.— Ա՛հ, նա հրաշալի, չափազանց խելոք ու բարի տղա է: Նույնիսկ ահավոր բան է, երբ սրտիդ խորքում մտածում ես, թե նա ինչքան բարի է ու... թե ինչպես պետք է փոխլի, դառնա մեզ նման: Բոլորիս նման:

ՀԱՅՐ (տղային, որ շքնում է նրա ականջին).— Ի՛նչ: Նորից ասա: **(Տղան նորից է շքնում: Հայրը շրջվում է Մեյի և Արչիի կողմը):** Նա ուզում է տուն գնալ: Նա ուզում է իր մորը տեսնել:

ՄԵՅ.— Ի՛նչ կա որ: Ինչո՞ւ է դա ձեզ զարմացնում: Իհարկե, նա տուն պիտի գնա: Նա իր մորը պիտի տեսնի:

ՀԱՅՐ.— Բայց ես չեմ կարող տուն գնալ: Այս անգամ չեմ կարող տուն գնալ:

ՄԵՅ.— Ի՛նչ է ասում, Արչի՛: Չեմ հասկանում:

ԱՐԶԻ.— Մենք դժբախտության մեջ ենք ընկել: Մենք բոլորս դժբախտության մեջ ենք, Մե՛յ:

ՄԵՅ.— Այդ դեպքում տղային իր մոր մոտ տար, մա՛րդ Աստծո։
Երբ այս մարդը դժբախտության մեջ է, նրա կինն ու տղան
էլ պետք է բաժանեն այդ...

ՀԱՅՐ.— Ես ինքս կուզեի նրան տուն տանել։ Ծիշտն ասա՛՛, չգի-
տեմ ինչ կարող եմ անել նրա կամ մյուսների համար...

ԱՐՁԻ.— Նրան տուն տար, մա՛րդ Աստծո... Մտածելու ժամանակ
գտար։ Դրանից բացի ուրիշ ոչինչ չես կարող անել։

ՀԱՅՐ.— Բոլո՛րդ եք համաձայն, որ ես որդուս տուն տանեմ։

ՄԵՅ.— Տուն գնա և կնոջդ ու որդուդ հետ հրաշալի ընթրիք արա։

ՀԱՅՐ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, եթե իմանայիք թե որքան երախ-
տապարտ եմ։ Եթե պատկերացնեք, թե սա ինչ է նշանակում
նրա մոր համար... Դե լավ, մնաք բարով։ (Նա շրջվում է ու
զնում։ Կանգնում է դռան մոտ)։

ՏՂԱ.— Մնա՛ս բարով, Մե՛յ...

ՄԵՅ.— Մնա՛ս բարով, Ջո՛ն Դելամեր... (Տղան վազում է կնոջ
մոտ, հետո նորից վազելով վերադառնում է դեպի հայրը։
Վերջինս թափահարում է ձեռքերը, մյուսները՝ նույնպես)։
Հրաշալի տղա է ու այնքա՛ն բարի, որ սհավոր ու վտանգա-
վոր է նրա համար։ Տե՛ր Աստված, փրկիր և օգնիր նրան։
Դե լավ, թանկագիններս, մի բաժակ կոնյակ լցրեք խմեմ։

Վ ա ր ա գ ու յ ր

ԹԵՆՆԵՍԻ ՈՒԻԼՅԱՄՍ

ԿԱՏՈՒՆ ՇԻԿԱՑԱԾ ՏԱՆԻՔԻՆ

(պիես երեք գործողությամբ)

ԵՎ ՂՈ՛ւ, իմ հա՛յր, այնտե՛ղ, տխուր բարձունքում,
Աղաչում եմ, անիծի՛ր ինձ, հետո՝ օրհնի՛ր քո տաք
արջունքներով,
Մի՛ գնա խաղաղ դեպի գիշերն այդ քարի,
Փոթորկի՛ր, փոթորկի՛ր, մահվան դեմ լույսի
Դիլըն Թոմաս

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԽԱՐԳՐԵԹ

ՐՐԻԿ

ՄԵՑԻ, որին երբեմն անվանում են «բայրիկ» ՄԵՅԻ

ՄԵՍ ՀԱՅՐԻԿ

ԴԻՔՍԻ, փոքրիկ աղջիկ

ՄԵՍ ՄԱՅՐԻԿ

ՊԱՏՎԱԼԻ ԹՈՒԿՐ

ԳՈՒՓՐ, որին երբեմն անվանում են «եղբայր» ԳՈՒՓՐ

ԴՈԿՏՈՐ ՐՈ, որին անվանում են «Թո»

ԼԵՑՍԻ

ՍՈՒԿԻ

Մեկ արիշ փոքրիկ աղջիկ և երկու փոքրիկ աղանձք:

Բեմին ազարակի ննջարան-հյուրասենյակն է Միսսիսիպիի 'Էլտայում': Տան ամբողջ երկայնքով պատշգամբն է: Երկու շատ լայն դռներ, որոնք տանում են պատշգամբ: Դռներից երևում է ճերմակ ճաղաշարը՝ ամառային պարզ երկընքի տակ, որը պիեսի գործողության ընթացքում աստիճանաբար խավարում է ու մթնում: Պիեսի իրադարձությունները զբաղեցնում են ճիշտ այնքան ժամանակ, ինչքան ներկայացումն է տևում, չհաշված, իհարկե, տասնհինգ րոպեանոց ընդմիջումը:

Սենյակի ոճն ու կահավորանքը, հավանաբար անտվոր է Դելտայի ամենամեծ ազարակատան համար: Այն կառուցված է վիկտորիական ոճով², Հեռավոր Արևելքի ճարտարապետության որոշ ազդեցությամբ: Սենյակը մնացել է այնպես, ինչպես եղել է երկու ամուսինների՝ Ջեկ Սթրոուի և Փիթր Օչելլոյի օրոք, որոնք այդ սենյակում ապրել են իրենց ամբողջ կյանքի ընթացքում: Մի խոսքով, սենյակը ինչ-որ տրամադրություն կամ ոգիներ պետք է արթնացնի, որովհետև տղամարդկանց սենյակներին ոչ հատուկ քնքշություն, նվաղկոտություն է նկատվում մահճակալին, վառվող աղոտ լույսերի, ընդհանրապես, ողջ կահավորանքի մեջ: Գուցե կարիք չկա այս հանգամանքը նշելու, բայց երբ մտածում էի բեմի կահավորանքի մասին, հիշողությանս մեջ հառնում էր և իմ տեսած երբեմնի լուսանկարը, ուր պատկերված էր Ռոբերտ Լուիս Սթիվենսոնի³ Սամուայի կղզիներում⁴ գտնվող այն տան պատշգամբը, որտեղ նա անց էր կացրել իր կյանքի վերջին տարիները: Եղեգնից և ուռենու շիվերից պատրաստված, արևադարձային արևից և հորդ անձրևներից մուգ գույն ստացած ամառանոցային կահույքի վրա ընկած մեղմ ու հանդարտ լույսը խոհեր էր ծնում այն մասին, թե ինչքան հոգեպարար ու հաճելի է ամռան մայրամուտի քնքուշ լույսը, ինչպես է այն սփոփում ու խաղաղեցնում հոգին, մեղմացնելով սո՛ւնն ինչ, նույնիսկ մահվան սարսուռը: Բեմի կահավորանքը, որի ֆոնին ծավալվելու են տիպերի հոգեկան ծայրահեղ բևեռված գործողությունները, թերևս, կարիք ունի նման մեղմացնող ջերմության:

Կողքի պատերից մեկին լողասենյակի դուռն է, որտեղից երևում են բաց կապույտ հախճապալիկներն ու սրբիչների արծաթափայլ կախիչները։ Սրահ տանող դուռը դիմացի պատին է։ Ամբողջ կահավորանքի մեջ երկու առարկա են աչքի զարնում՝ մեծ երկտեղանոց մահճակալը, որը պիեսի գործողության ժամանակ հնարավորին չափ պետք է շատ օգտագործվի՝ իբրև կահավորանքի էական մանրամասն։ Մահճակալը փոքր-ինչ թեքված է դեպի դահլիճի կողմը, այնպես, որ հանդիսականին ավելի տեսանելի լինեն նրա վրա պառկած դերասանները։ Բեմի խորքի պատի մոտ՝ հսկայական կրկնափեղկ դռների արանքում դրված է ժամանակակից հոյակերտ վիթխարի հրեշը՝ ռադիոընդունիչը, երեք բարձրախոսով, ստերեոնվագարկիչի, հեռուստացույցի և բազմաթիվ գավաթներով ու շշերով լցված խմիչքների բարի զուգակցումով, որոնց գույնը միախառնվելով մեղմ, արծաթավուն փայլին, հայելապակու շողշողուն նրբերանգներից, մի տեսակ գուններից է դառնում ներքին հարդարանքի ոսկեցող դարչնագույնի, պատշգամբի և երկնքի սառը (սպիտակ և կապույտ) երանգների միջև։ Սույն կահավորանքը, այս հոյակերտությունը, իրականում այն բոլոր հարմարավետության ավարտուն ու համապարփակ մարմնացումն է, որոնց էտեվում մենք ջանում ենք խույս տալ այն ամենից, ինչին որ հանդիպում են այս պիեսի հերոսները...

Բեմի կահավորանքը պետք է լինի հնարավորին չափ սակավ ռեալիստական, մի հանգամանք, որ չի կարելի ենթադրել վերոհիշյալ իմ նկարագրությունից։ Իմ կարծիքով, պատերը առաստաղի տակ պետք է տարրալուծվեն օդի մեջ՝ խորհրդավորության պատրանք ծնելով, իսկ որպես առաստաղ պետք է ծառայի երկինքը։ Երկնքին թող ցոլան կաթնասպիտակավուն, հազիվ նշմարվող աստղեր ու լուսին, ինչպես տեսնում ենք լույսը չկենտրոնացնող հեռադիտակի օբյեկտիվով։

Հա՛, իսկ ի՞նչ մոռացանք... Ախ այո, բոլոր դռների վերևում՝ հովհարաձև լուսամուտներ, կապույտ և սաթի գույնի ապակիներով, հետո ամենակարևորը՝ անհրաժեշտ է դերասաններին հնարավորին չափ լայն տարածություն տրամադրել՝ բեմում ազատորեն շարժվելու համար, այնպես, ինչ-

պես բաղեւոյին ներկայացման ժամանակ, որպէսզի դերասանները կարողանան արտահայտել իրենց հոգեկան անհանգստութիւնները, այդ պայմաններից դուրս գալու իրենց կրքոտ ձգտումը:

Ամռան երեկո: Ներկայացումն ընթանում է երկու ընդմիջումով:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

Վարագույրը բարձրանալիս լողասենյակից ջրի աղմուկ է լրսվում. ինչ-որ մէկը լողանք է ընդունում: Լողասենյակի դուռը կիսաբաց է: Բավականին երիտասարդ մի կին, դեմքը ալլալված, մտնում է ննջասենյակ ու մոտենում լողասենյակի դռանը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— (ալնպես է բղավում, որ ձայնը ջրի ճողփումից բարձր հնչի).— Լսի՛ր, քո եղբոր ալլանդակ լակոտներից մէկը տորթով խփեց... Եկա շորս փոխեմ...

Մարգրեթի ձայնը հեատպառ է ու միապաղաղ: Ինչպես պատարագի երկար մենախոսության պահին քահանան՝ սա ևս ծոք տալով է արտասանում բառերը, որի պատճառով շունչը նրբեմն չի բավականացնում և նա ստիպված նորից է շունչ առնում: Երբեմն նրա խոսքը մի պահ դառնում է երգ՝ առանց բառերի, ասենք, երբ ասելիս լինեն «դա-դա-դաաա՛...»:

Լողասենյակում ջրի աղմուկը կտրվում է, և Բրիկը ձայն է տալիս կնոջը: Նա չի երևում: Բրիկի առողջանությանը հատուկ է քաղաքավարի ու կեղծ հետաքրքրասիրությունը, որ քողարկված է անտարբերությամբ, իսկ Մարգրեթի հետ խոսելիս ակներև է նրա չարակամությունը:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ ասացիր, Մեգգի՛... Ջրի ձայնը չթողեց լսել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ասում եմ... Այդ անվիզ ճիվաղներից մէկը իմ ամենասիրուն շորը տորթով... տորթը քսեց վրաս, եկա փոխեմ: (Նա բացում է զգեստապահարանի դուռը, հետո ոտքով հըրում է ու փակում):

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ ես Գուփրի երեխաներին անվիզ ճիվաղներ անվանում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե, որովհետև վիզ չունեն... Որ մարդ վիզ չունի, ի՞նչ ասես:

ԲԻՎԿ. — Բոլորովի՞ն վիզ չունեն:

ՄԱՐԳՐԵԹ. — Նրանց փոքրիկ գլուխներն այնպես կիպ են դրված չաղ մարմիններին, որ արանքում... վզի տեղ չկա: Ոչինչ չի երևում:

ԲԻՎԿ. — Հա՛... Ծառ վատ է, շատ վատ:

ՄԱՐԳՐԵԹ. — Իհարկե, շատ վատ է, որովհետև հնարավոր չի նրանց վիզը ոլորել, չնայած շատ էի ուզում... Դե, ինչպե՞ս ոլորես, երբ այդ լակոտները բոլորովին վիզ չունեն: Ծիշտ չե՛մ ասում, սիրելի՛ս: (Հանում է շրջագզեստը, մնում է փղ-դոսկրագույն ներքնագզեստով): Հա՛, նրանք անվիզ լակոտ-ներ են, ճիվաղներ... Բոլոր վիզ չունեցող մարդիկ ճիվաղներ են:

(Երեխաներն աղմկում են ներքևում):

ԼՈՒՆԱ ԵՆ: Հա՛: ԼՈՒՆՄ ԵՆ ինչպես են մղձղում: Բայց ես չեմ հասկանում, թե որտեղ են նրանց ձայնալարերը պահված: Ախր այդ ճիվաղները բոլորովին կոկորդ չունեն, է՛... Սեղանի մոտ ո՞նց ջղայնացա, ո՞նց ջղայնացա, չես պատկերացնի: Վախվեցում էի չղիմանամ: Ասացի, գլուխս ետ գցեմ ու մի լավ գոռում, այնպես գոռում, որ ձայնս հասնի մինչև Լուիզիանայի ու Արկանզասի՝ կոպմեր: Հարսիդ՝ Մեյիին ասում եմ. «Սիրելիս, մեարսվիր չէ՛, որ քո սիրասուն, փոքրիկ սրբաբաժնե-րին կոպի մոկոպի. սպողցով սեղանին մտնեցմես»: Ախր սող գլխույեկեր տորթն այնպես ցփնցին վրաս... իսկ երեկոսան զգեստս... այնքան էի սիրում որ... Հարսդ աննորմալ աչքերը ոլորեց վրաս ու... «աաաաաա՜ ռոռոռոռո՜չ... Ի՞նչ ես ստում, այն էլ Մեն Հայրիկի ծննդյան օ՛րը: Ախր նա ինձ երբեք չի ների...»: Բրի՛կ, բայց խոսքը մեր մեջ, Հայրիկը երկու րոպե էլ չղիմացավ եղբորդ ճիվաղների խրթխրթոցներին ու հայնպոցներին: Նա պատառաքաղը գցեց սեղանին ու գոռաց. «Լևստված կսիրես, Գո՛ւփր... հնարավոր չէ՞ որ այդ խոճկոր-ներին խոհանոցում՝ տաշտակների առաջ կերակրեիք»: Բրի՛կ, Աստված վկա, քիչ մնաց ամոթից մեռնի: Պատկերացնո՛ւմ ես, եղբայրդ հինգ ճիվաղ լակոտ ունի ու վեցերորդն էլ ուր որ է պիտի ծնվի: Մեյին ու Գուփրը այդ խոճկորներին կարծես գյուղական դիմակահանդեսի բերած լիճերն: Նրանք իրենց երեխաներին ստիպում էին անընդհատ ինչ-որ բան ներկա-

յացնել: «Պատիկ, Մեծ Հայրիկին նորից ցուց տուր ինչպես ես դա անում: Հապա, թութութիկս, արտասանիր քո փոքրիկ քանաստեղծությունը: Իսկ դու, քաղցրս, ծնոտիդ փոսիկը ցուց տուր, թող Մեծ Հայրիկը տեսնի... Դե, ճստիկ, քեզ տեսնեմ, գլուխկոնծի տուր...»: Ու այսպես շարունակ, թաքուն ակնարկելով, որ ինձանից ու քեզանից նրեխա չի ծնվում, որ մենք թուրքովին անպտղաբեր ենք: Դե, ճիշտն ասած, դրա վրա կարելի է ծիծաղել, որովհետև նրանց մտադրությունն արդեն պարզ է:

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Իսկ ի՞նչ եմ մտադիր անել, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Չգիտե՞ս...

ԲՐԻԿ (լողասենյակից դուրս գալով).— Չէ, չգիտեմ:

Կանգնում է լողասենյակի շեմին՝ սրբիչով չորացնելով մազերը և միաժամանակ հենվելով սրբիչների կախարանին, որովհետև ծունկը դուրս ընկած է ու վիրակապով փաթաթված: Նա դեռ ջլապինդ է ու հրապուրիչ: Ակոհողը դեռ չի սկսել հալումաշ անել նըրան: Բրիկը հրապուրիչ է նաև նրանով, որ անտարբեր է, մի տեսակ մեկուսացած, այն մարդկանց նման, ովքեր դադարել են պայքարել: Բայց երբեմն՝ անհամբատության պահերին, այդ սառնության ետևում ինչ-որ բան է շողարձակում, ինչպես երկնքում, ցույց տալով նրա ներքին էությունը, որը հեռու է հանդարտ լինելուց: Թերևս, պաշտոն լույսի տակ նա մի քիչ գոռոզ արտաքին կարող է ունենալ, բայց պատշգամբից թափանցող արևի տաք, խամրող շողերի մեջ նա մեղմ է ու հանդարտ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հիմա կասեմ, թե ինչ եմ մտադիր անելու, զավա՛կըս... Նրանք ուզում են քեզ զրկել հորդ ժառանգությունից... (Նախքան հաջորդ ակնարկը Մարգրեթի ձայնը նվաղում է. կարծես ինչ-որ կարևոր անձնական գաղտնիք հայտնելիս լինի): Հիմա, երբ գիտենք, որ Մեծ Հայրիկը մեռնելու է... քաղցնեղից...

Ներքևում՝ մարգագետնում, երեխաները աղմկում են. հեռվից կանչեր են լսվում: Մարգրեթը բարձրացնում է իր գեղեցիկ, մերկ բազուկներն ու թեթևակի հոգոց հանելով պուրպույրում է անուրաները:

Ուղղում է խոշորացնող հայելին, արտևանդները շտկելու համար, հետո ահաբեկված տեղից բարձրանում է:

Բայց ինչ շա՛տ է լույսը այս սենյակում...

ԲՐԻԿ.— Որտեղի՞ց գիտեմք:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը որտեղից գիտեմք:

ԲՐԻԿ.— Որ Մեծ Հայրիկը մեռնելու է քաղցկեղից:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այսօր լուրն իմացանք:

ԲՐԻԿ.— Ա՛հ:

ՄԱՐԳՐԵԹ (իջեցնելով բամբուկե վարագույրները, որոնց արանքից ոսկեգույն շողեր են ընկնում սենյակ).— Այո, քիչ առաջ ենք լուրն իմացել: Բայց դա ինձ չգարմացրեց, փոքրի՛կս...

Նրա ձայնը բեկբեկուն է, մեղեդայնորեն ծորում. երբեմն այն դառնում է ցածրահունչ և այդ պահին Մարգրեթը իր խաղալիքի հետ խոսող փոքրիկ տղայի է նմանվում:

Ես Մեծ Հայրիկի հիվանդության ախտանշաններն իմացա դեռ անցյալ գարնանը, երբ եկանք այստեղ: Համոզված եղիր, որ Գուփրն ու նրա կինն էլ վաղուց գիտեին այդ մասին, դրա համար էլ այս ամառ նրանք չգնացին «Գրեյթ Սմոքի»⁶ հանգրստանալու ու շունչները փորները զցած, իրենց ճղճղան հորդայով վազեցին այստեղ, որ Մեծ Հայրիկի ժառանգությամբ տեր կանգնեն: Դրա համար են վերջերս անընդհատ «Բեյնքոու Հիլլի»⁷ մասին ակնարկում: Իսկ գիտե՛ս ինչ բան է «Բեյնքոու Հիլլը»: Հարեկողների ու հաշիշամոլների բուժման հղույսավայր տեղ է: Ակնտեղ բուժում են հարբեցող ու հաշիշամոլ կինոաստղերին:

ԲՐԻԿ.— Բայց ես կինոաստղ չեմ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, ոչ էլ հաշիշամոլ ես: Բայց Մեյիի ու Գուփրի կարծիքով դու պետք է անպայման բուժվես «Բեյնքոու Հիլլում», որովհետև դու էլ ես հարբեցող... Հիմա հասկացա՞ր, փոքրի՛կս: Գլխի ընկնո՞ւմ ես, թե քեզ ուր են ուզում քշել... Բայց նրանք միայն իմ դիակի վրայով քեզ այնտեղ կուղարկեն: Այո: Նրանց չի հաջողվի: Հրաշալի՞ է: Դու կբուժվես «Բեյնքոու Հիլլում», իսկ եղբայրդ՝ Գուփրը, կդառնա ընտանեկան ժառանգության լիիրավ տերը և մեզ փշրանքներ կտա, բանի որ մեր անդորրագրերը միայն ինքը պետք է ստորագրի. երբ ուզի, կարող է մեզ փող տալ, կամ չտալ: Ծա՛ն որդի... Սրան ի՞նչ կասես, քա՛ղցրս: Հը՞... Բայց դու քո անխելությունք ամեն ինչ անում ես, որպեսզի Գուփրն ու Մեյին իրենց նպատակներն իրագործեն: Նախ՝ աշխատանքդ թողե՛լիր, հետո ոտքով-գլխով նվիրվեցիր վիսկու շշին: Իսկ երեկ

գիշեր՝ ժամը երկուսին, թե երեքին, դպրոցական մարզադաշտում անհատական արգելավազք ես կատարել ու թերթերն էլ հողված են տպագրում այդ մասին: «Քլարքսդեյլ Ռեջիսթրը»⁸ մի հրաշալի հողված է տպագրել նախկին հանրաճանաչ մարզիկի մասին: Մարդկային հետաքրքիր պատմություն՝... Նախկին հանրաճանաչ մարզիկը տեղի միջնակարգ դպրոցի մարզադաշտի վազքուղակում ցուցադրական վազք է կատարել, բայց ավաղ... նա փոքր-ինչ... անհատասարակշիռ վիճակում է եղել ու չի կարողացել... առաջին արգելքն անցնել: Եթե եղբորդ՝ Գուփրին հավատանք, ասում է, ինչ ծանոթ ասես մեջ է գցել, որ այդ լուրը չհասնի «Աստշիդեստ պրեսին»⁹, «Յունայթեդ պրեսին»¹⁰, ու ուստանան գիտե, թե էլ ինչ «պրես» ու քեզ խայտառակեն: Բայց, ինչ որ է, Բրի՛կ, դու դեռ մեծ առավելություն ունես...

Բառերի այս արագ հոսքի պահին Բրիկը ծուլորեն ընկողմանել է ձյան պես ճերմակ մահճակալի ճերքնակին ու զգուշորեն, որ ոտքը չցավի, մեկ կողքի, մեկ փորին է շրջվում:

ԲՐԻԿ (չորությամբ).— Ինչ որ բա՞ն էիր ուզում ասել, Մեգգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սիրելի՛ս, Մեծ Հայրիկը քեզ բոլորից շատ է սիրում: Բացի այդ, տանել չի կարողանում եղբորդ՝ Գուփրին ու նրա ճիվաղներ ծնող Մեյիին: Ասես նաև, որ Մեյին ուղղակի զգվանք է պատճառում Մեծ Հայրիկին: Գիտե՞ս, թե դա ինչպես եմ զգացել: Երբ Մեյին սկսում է իր ճոռոմ, նախապատրաստված պատմությունն այն մասին, թե... ինչպես է հիվանդանոցում երկվորյակներին ծննդաբերելիս հրաժարվել ցավազրկող դեղերից, որպեսզի լիովին ըմբռնի մայրության խորհուրդը... Բրի՛կ, միայն թե տխմեիր, ինչպես էր Մեծ Հայրիկը զգվանքից դեմքը ծամածոտ, երբ Մեյին բացատրում էր, թե իբր մայրությունը մի փորձություն է, որ յուրաքանչյուր կին պարտավոր է լիովին զգալ, ամբողջովին վայելել դրա գեղեցկությունն ու խորհուրդը... Հա՛հ... (Այս բարձրաձայն «Հահ»-ը նա արտասանում է կոպտորեն՝ զգեստսպահարանի դուռը շրխկացնելով): Բրի՛կ, պատկերացնո՞ւմ ես, հարադ ամուսնուն կանգնեցրել է մահճակալի մոտ, որպեսզի նա էլ լիովին վայելի «գեղեցկության ու ասլանքի պահը» անվիզ ճիվաղներ ծնելիս...

(Մարգրեթի փոխարեն եթե մեկ ուրիշը նման խոսակցություն

սկսե՛ր, անպայման զգվանք կպատճառե՛ր, բայց նա այս բոլորը կատարում է անսովոր զվարճանքով ու քամահրանքով: Նրա աչքերը շարունակ առկալծում են, ձայնը դողում է: Այդ ծիծաղի տակ բարեհոգություն կա թաքնված):

Դե՛, Մեծ Հայրիկն ընդունում է իմ վերաբերմունքը այդ երկուսի նկատմամբ: Իսկ երբ մեկ-մեկ ձեռ եմ առնում նրանց, Մեծ Հայրիկը չի բարկանում, հասկանում է ինձ ու քիչ է մընում հետս ծիծաղի: Ծիշտն ասած, ինձ թվում է... Մեծ Հայրիկը աչք ունի վրաս... անկախ իրենից, մի տեսակ, ցանկությամբ է նայում:

ԻՐԻԿ.— Մեզոգի՛, ի՛նչ գիտես, որ Մեծ Հայրիկը... աչք ունի վրադ: ԼՐԱՐԳՐԵԹ.— Դե, մի տեսնես, ո՞նց է պլշած նայում ստիճքներիս,

կոճքներիս ու լիզում պատաված շուրթերը: Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԻՐԻԿ.— Զգվելի ես խոսում:

ԼՐԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, քեզ ոչ մի անգամ չե՛ն ասել, որ դու հիմար պուրիտան՝ ես, որ կանայք քեզ բոլորովին չեն հետաքրքրում: Հը՞, չե՛ն ասել: Իմ կարծիքով, շատ հաճելի է, որ մահվան շեմին կանգնած այդ ծերուկը դեռ հետաքրքրվում է իմ մարմնով... որը, ճիշտն ասած, արժանի է ուշադրության:

Ուզո՞ւմ ես Լի մի բան ասեմ: Մեծ Հայրիկը մինչև հիմա չլիտեր, թե բանի վորքիլ մեյիներ ու գուփրներ են լույս աշխարհի եկել: «Իսկ բանի՞ երեխա ունեք»,— հարցրեց նա՛ կարծես Մեյիի ու Գուփրի հետ հենց նոր էր ծանոթացել: Մեծ Մայրիկն ասաց, իբր, Հայրիկը կատակում է, բայց Աստված վկա, նա շատ լուրջ էլ հարցրեց՝ «Քանի՞ երեխա ունեք»: Իսկ երբ հորդ հայտնեցին, թե այդեն հինգն ունեն ու... շուտով վեցերորդն է ծնվելու, ծերուկը զարմացավ, այդ լուրը լսելիս:

(Ներքևում երեխաների աղմուկ է լսվում):

Գոռացե՛ք, ճիվաղնե՛ր, գոռացե՛ք... Տեսնո՞ւմ ես, ինչպես են գոռո՞ւմ... (Հանկարծ շրջվում է դեպի Բրիկը՝ զվարթ ու հրապուրիչ ժպիտով, բայց այդ ժպիտն իսկույն մարում է, երբ նկատում է, որ Բրիկը ոչ թե իրեն, այլ աղոտացող միջօրեին է նայում:

Դա Բրիկի այն սովորական անտարբերությունն է, որի պատճառով նրա կինը դառնում է նախանձոտ ու ծաղրող):

Այո, փոքրիկ, գիտե՛ս թե ինչ ես կորցրել... Պետք է հուշասեղանի մոտ լինեիր, որպեսզի ամեն ինչ տեսնեիր:

(Ամեն անգամ «փոքրիկ» արտասանելիս, Մարգրեթի ձայնը դառնում է քնքուշ ու անկեղծ):

Հասկանում ես, Մեծ Հայրիկը... թող Աստված ողորմի նրա ծեր հոգուն, ես շատ եմ սիրում նրան, ճաշի ժամանակ այնպես վրա պրծավ իր ափսեին, կարծես, բացի դրանից աչքին ոչ մի բան չէր երևում: Իսկ Մեյին ու Գուփրը, ուղիղ Մեծ Հայրիկի դիմաց նստած, երկու բազեի պես աչքեյը մեխել էին խեղճ ծերուկի դեմքին ու մի գլուխ իրենց ճիւղաղների խելքն ու ազնվությունն էին գովում:

(Նա հեզմանքով ծիծաղում է, հետո ձեռքը սահեցնում է կոկորդն ու կտրծքն ի վար: Քաջում է բեմում, ձեռքի շարժումներով, դեմքի արտահայտությամբ և ձայնի ելեւջներով փորձում է հանդիսականին ցույց տալ այդ բոլորը): Իսկ այդ անվիզ ճիւղաղները, սեղանի մոտ իրար գլխի լցված, նստել էին բարձր աթոռներին կամ «Գիտելիքի գրքերի»¹² հատորներին: Թղթե գույնզգույն փոքրիկ գլխարկներ էին դրել՝ ի պատիվ Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրվա: Ասեմ նաև, որ Գուփրն ու նրա կողակիցը ոչ մի վայրկյան հանգիստ չկարողացան նրստել: Անընդհատ աչքով էին անում, ոտքով, արմունկով հըրմըշտում էին իրար ու կամթում... Կարծես հիմարին կողոպտող խարդախ խաղամուղներ լինեին: Նույնիսկ Մեծ Մայրիկը, Աստված ողորմի նրա պատավ ու ազնիվ հոգուն, նույնիսկ նա, որ աշխարհի ամենաշշմած ու դանդաղաշարժ կինն է, այդ բանը նկատեց ու զգուշացրեց Գուփրին: «Գուփր, ի՞նչ եք անընդհատ Մեյիի հետ աչքով-ունքով անում, հը՞»: Աստված վկա, Բրի՛կ, այդ պահին հալի միւր կանգնեց կոկորդուսն ու քիչ մնաց խեղդվեի...

(Մարգրեթը մոտենում է զարդասեղանին՝ մեջքով Բրիկի կողմը: Բրիկը նայում է նրան մի հայացքով, որ բոլորովին անհասկանալի է. նրա դեմքին և՛ շիթթմունք կա, և՛ ձանձրույթ և՛ արհամարհանք):

Հասկանո՞ւմ ես, եղբայրդ՝ Գուփրը, դեռ հավատում է, որ ինքը հասարակական սանդուղքով մի մեծ քայլ վեր է բարձրացել՝ ամուսնանալով միսս Մեյի Ֆլինի՝ մեմֆիսցի «ափստոկրատներ» Ֆլինների դստեր հետ:

(Թոսելիս Մարգրեթը մերթ քայլում է սենյակում, մերթ կանգնում հայելու դիմաց, հետո նորից է շրջում սենյակում):

Բայց ես մի քանի տիպի անորոշություններ ունեմ Գուպրի համար: Ֆլինները երբեք էլ արիստոկրատներ չեն եղել, միայն չափից դուրս շատ փող են ունեցել, իսկ երբ դա էլ կորցրին, դարձան հասարակական սանդուղքով հաջողակ մագլցողներ: Ծիշտ է, Մեյի Ֆլինը Մեմֆիսում¹³ ճանաչվել էր դեռ ութ տարի առաջ, երբ ես փախչեցի լակոտ էի: Նեշվիլում¹³ իմ ունեցած դեքլուտը ութ տարի առաջ եղավ, բայց ես մեմֆիսից ընկերներ ունեի Ուորդթելմոնթի¹³ քոլեջում, որոնք հաճախ էին հյուր գալիս ինձ, իսկ ես Ծննդյան տոներին¹⁴ ու գարնանային արձակուրդներին էի գնում նրանց մոտ... Ընկերուհիներս պատմում էին, թե ով է հաջողակ կամ անհաջողակ Մեմֆիսի հասարակության մեջ: Ուրեմն, ծերուկ Ֆլինը պարզապես պատահաբար է խուսափել կալանքից՝ արժեթղթերի բիրժայում մութ գործարքներ կատարած լինելու համար: Այդ գործարքները նա կատարել էր, երբ նրա բազմաթիվ խանութներն արդեն սնանկացել էին: Իսկ ինչ վերաբերում է Մեյիին, նա բամբակի տոնին նվիրված ֆեստիվալում մի անգամ թագուհի է եղել¹⁵ ու մինչև հիմա գլուխ են տանում՝ անընդհատ հիշեցնելով... չլինի հանկարծ մոռանալ... Դե, ես բոլորովին էլ չեմ նախանձում նրան... Դրա մեջ ի՞նչ կա ուր: Այլուսինն թագը գլխիդ նստում ես թաց, կաշուն ներկով ծածկված հեռահարթակին ու քեզ տանում են Գլխավոր Փողոցով, իսկ դու, ժպտալով, ու օդային համբույրներով ողջունում ես բոլոր փողոցայիններին...

(Նա վերցնում է հողաթափերն ու թանկարժեք զարդեղենը և արագ մոտենում զարդասեղանին): Մի տարի առաջ, երբ Սյուզան Մաք-Փիթրզը այդ պատվին արժանացավ, գիտե՞ս ինչ եկավ նրա գլխին: Գիտե՞ս ինչ պատահեց խեղճ, փոքրիկ Սյուզիին:

ԻՄԻԼ (ցրված).— Չէ: Իսկ ի՞նչ պատահեց փոքրիկ Սյուզի Մաք-Փիթրզին:

ԼԼԼԲԳԲԵԹ.— Ինչ-որ մեկը ծամած ծխախոտ էր թքել նրա երեսին:

ԻՄԻԼ (ցրված).— Ինչ-որ մեկը ծամած ծխախոտ էր թքել նրա երեսին...

ԼԼԼԲԳԲԵԹ.— Հա: Մի հարբած ծերուկ գլուխը հանել է «Գեյդո» հյուրանոցի պատուհանից, գոռացել «Հե՛յ, թագուհի՛, հե՛յ,

հե՛շ, թագուհի՞»։ Խեղճ Սյուզի՛ն նայել է վեր, ուրախ ժպտացել, իսկ հարբած ծերուկը ծամած ծխախոտը թքել է աղջկա երեսին։

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ գիտես։

ՄԱՐԳՐԵԹ (աշխույժ).— Ինչ գիտե՛մ... Բայց ես այնտեղ էի։ Աչքովս տեսա։

ԲՐԻԿ (ցրված).— Այ քեզ զվարճալի պատմություն...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ Սյուզի՛ն... այդպես չի կարծում։ Խեղճը շատ էր բարկացել։ Գոռում էր բայդուշի պես։ Ստիպված եղան շքերթը դադարեցնել։ Խեղճ Սյուզիի գլխից թաօը հանեցին ու տոնակատարությունը շարունակեցին առանց...

(Նա հայելու մեջ նկատում է Բրիկի հայացքը, թեթևակի հառաչում է, շրջվում է, որ տեսնի նրան։ Տաս վայրկյանի չափ դադար)։

Ինչո՞ւ ես ինձ այդպես նայում։

ԲՐԻԿ (կամացուկ սուլելով).— Իսկ ինչպե՛ս եմ նայում, Մեզգի՛։

ՄԱՐԳՐԵԹ (ահաբեկված).— Ինչպես հիմա, երբ հայացքդ որսացի հայելու մեջ, իսկ դու սկսեցիր սուլել... Չգիտեմ, թե այդ հայացքն ինչ է նշանակում, բայց արյունս սառչում է, երբ այդպես նայում ես ինձ... Վերջերս շատ ես այդ հայացքով նայում։ Ինչի՞ մասին ես մտածում այդ պահին։

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, ճիշտն ասած... ես քե՛զ էի նայում... Չգիտեի։

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ես գիտե՛մ... գիտե՛մ... Դե, ասա, ի՞նչ ես մըտածում։

ԲՐԻԿ.— Չեմ հիշում... այդ րոպեին, ընդհանրապես, մտածո՛ւմ էի, թե՛ ոչ։

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Քեզ չի՞ թվում, որ հասկանում եմ...

ԲՐԻԿ (սառնորեն).— Ի՞նչ ես հասկանում։

ՄԱՐԳՐԵԹ (դժվարությամբ բառեր գտնելով).— ... որ ինձ հետ սոսկալի... փոփոխություն է կատարվել... որ ես փոխվել եմ, դարձել կոպիտ... Կատաղած...

(Հետո ավելացնում է, գրեթե քնքշորեն)։

Դաժա՛ն...

Ահա թե վերջերս ինչ ես նկատել իմ մեջ։ Բայց ի՞նչ օգուտ, որ բացի նկատելուց, ուրիշ ոչինչ չես անում։ Այո, ես, իրոք, փոխվել եմ։ Այլևս առաջվա թուլամորթը չեմ։ Ես ինձ թույլ չեմ տա թուլամորթ լինել։

(Վերագտնելով իր ուժը):

Բայց, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Դու որևէ բան ես ուզում ասել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո՛, ուզում եմ... ուզում եմ ասել, որ շատ մեծակ
եմ: Ծա՛տ:

ԲՐԻԿ.— Դե, բոլոր մարդիկ էլ մեծակ են:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց երբ ապրում ես մեկի հետ, որին սիրում ես...
իսկ նա քեզ չի... այդ ժամանակ մեծակությունն ավելի սոս-
կալի է դառնում: (Դադար: Բրիկը, անթացույթին հենված, մո-
տենում է կնոջը ու հարցնում՝ նրա դեմքին չնայելով):

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, դու կուզեի՞ր առանձին ապրել:

(Նորից դադար. հետո Մեզգին շնչակտոր պատասխանում է):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ո՛չ... Աստված վկա, ո՛չ: Ես չեմ ուզում մեծակ մը-
նալ: (Նորից է խոր հառաչում, հագիվ զսպում է ճիշը: Ջար-
հուրելի տվայտանքների մեջ տիրապետում է իրեն և վերա-
գտնում այն վիճակը, երբ մարդ արդեն կարող է խոսել սովո-
րական բաներից):

Լա՛վ լոգանք ընդունեցիր:

ԲՐԻԿ.— Ըհը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ջուրը սա՛ռն էր:

ԲՐԻԿ.— Ո՛չ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց դու թարմացար, չե՞:

ԲՐԻԿ.— Մի քիչ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես մի բան գիտեմ, որը լոգանքից ավելի լավ է
թարմացնում:

ԲՐԻԿ.— Ո՞րն է դա:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սպիրտով կամ օծանելիքով շփումը:

ԲՐԻԿ.— Դա մարզումներից հետո է օգտակար, Մեզգի՛: Իսկ դու
գիտես, որ ես վաղուց չեմ մարզվում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, դու տեսքդ չես կորցնում:

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Դու այդպե՛ս ես կարծում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինձ միշտ թվացել է, որ խմող մարդիկ շատ են
հալից ընկնում: Բայց, ինչպես երևում է, սխալվել եմ:

ԲՐԻԿ (դժկամորեն).— Ծնորհակալություն, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հետո, առաջին անգամ եմ տեսնում, որ խմող մար-
դը չգիրանա:

ԲՐԻԿ.— Բայց գնալով թուլանում եմ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Վաղ թե ուշ, այդպես էլ պետք է լիներ: Սքիփրն¹⁶ էլ նախ թուլացավ, հետո...

(Կարճատև դադար):

Կներես: Ես չէի ուզում հին վերքերդ փորփրել: Երանի հիմա տեսքդ կորցրած լինեիր: Այդ ժամանակ սուրբ Մեգգիի մարտիրոսությունը քիչ ավելի տանելի կլիներ ու ես այսպիսի անիծյալ բախտի չէի արժանանա: Բայց այդ հարցում էլ դժբախտ եմ: Բրի'կ, խոսքը մեր մեջ, դու ավելի հրապուրիչ ես դարձել այն օրից, ինչ սկսեցիր խմել: Քո մարմինը հրաշալի է: Քեզ անծանոթ մեկը կկարծի, որ դու երբեք ամուր ջղեր ու մկաններ չես ունեցել:

(Մարգագետնից, որտեղ կրիկետ¹⁷ են խաղում, լսվում է զընդակի ու մականների բախման աղմուկը, որը մերթ մոտենում է, մերթ հեռանում):

Իհարկե, նախկինում, խաղի ժամանակ դու միշտ ունեիր այն առանձնահատկությունը, այն հազվագյուտ անտարբերությունը. կարծես քեզ բոլորովին չէր մտահոգում կպարտվելիք, թե կհաղթեիր: Բայց հիմա, երբ պարտվել ես... իհարկե, դու դեռ չես պարտվել, ողղակի... խաղից դուրս ես եկել, բայց դեռևս ունես այն հազվագյուտ հրապույրը, որ սովորաբար շատ ծեր, կամ հիվանդ մարդիկ են ունենում... պարտվածի հրապույրը: Դու այնքան անտարբեր ես, այնքան սառը... դու նախանձելի անտարբերություն ունես:

(Երաժշտություն է լսվում):

Լսո՞ւմ ես, կրիկետ են խաղում: Լուսինը ելավ: Սպիտակ շողերն սկսում են կամաց-կամաց ոսկեգույն դառնալ... Դու հրաշալի սիրեկան էիր... Քո պես տղամարդու հետ անկողին մտնելը հրաշք էր: Երևի պատճառն այն էր, որ շատ էիր անտարբեր այդ հարցում: Ժիշտ չե՞մ ասում: Ոչ մի անգամ չէիր հուզվում: Այդ բանն անում էիր հանգիստ, բնականորեն, զգույշ, բացարձակ ինքնավստահությամբ ու կատարյալ անտարբերությամբ, որն ավելի շատ նման էր լեդիի համար դուռը բացելուն ու նրան սեղանի մոտ հրավիրելուն, քան թե նրան կրքով տիրելուն: Այդ անտարբերությամբ դու սքանչելի էիր անկողնում: Երևի տարօրինակ բաներ եմ ասում, այո՞... Գուցե տարօրինակ է, բայց ես ճիշտ եմ ասում: **(Դադար):** Հասկանում ես, եթե իմանամ, որ դու երբեք, երբեք, այլևս

կրեք չես պատկելու ինձ հետ, կիջնեմ խոհանոց, կվերցնեմ ամենաներկար, ամենասուր դանակն ու սիրտս կխրեմ: Երդ-
վում եմ, Բրի՛կ, այդպես էլ կանե՛մ...

Բայց ես չունեմ պարտվածի հրապույրը, ես դեռ չեմ հրա-
ժարվել իմ պայքարից, ես որոշել եմ հաղթել...

(Մականների ու կրիկետի գնդակի բախման աղմուկ է լսվում):

Երանի իմանալի, թե երբ է շիկացած տանիքին նստած
կատուն հաղթանակ տանում...

Թերևս, ինչքան շատ դիմանա...

(Նորից նույն աղմուկը):

Բրի՛կ, այս գիշեր, երբ դու լավ հարբած լինես, անկողնում
քեզ կասեմ, որ սիրում եմ... դու երևի լավ խմած կլինես ու
կհավատաս... Այո, երեխաները կրիկետ են խաղում...

Մեծ Հայրիկը մեռնում է քաղցկեղից...

Դու ի՞նչ էիր մտածում այն պահին, երբ հայացքդ որսացի
հայելու մեջ:

Սքիփրի՞ն էիր հիշում, այո՞...

(Բրիկը վերցնում է հենակը, բարձրանում է տեղից):

Ա՛խ ների՛ր ինձ, բայց ինչ արած, լուրջյան օրենքները չեն
գործում...

Այո՛, լուրջյան օրենքները չեն գործում...

**(Բրիկը մոտենում է խմիչքների պահարանին, մի կում վիս-
կի է խմում, հետո գլուխը շփում է սրբիչով):**

Այո՛, լուրջյան օրենքները չեն գործում...

Երբ մի բան թարախտտում է մարդու հիշողության կամ երե-
վակալության մեջ, լուրջյան օրենքներն անգործանում են: Ինչ-
պե՛ս կարելի է հրդեհված տան դռները կողպելով, փորձել
մոռանալ վառվող տան մասին, կամ՝ կրակին չնայելով, այն
մարել...

Լուրջյունից պարզապես աճում է թարախապալարը: Հասու-
նանալով այն դառնում է չարորակ...

Բրի՛կ, հագնվիր գնանք...

(Հենակն ընկնում է Բրիկի ձեռքից):

ԲՐԻԿ.— Հենակս ընկավ:

**(Նա դադարում է սրբիչով մագերը շփել, բայց դեռ կամզմած
է սրբիչների կախիչին հենված):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հեկվիր ինձ:

ԲՐԻԿ.— Չէ: Հեճակս տո՛ւր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հեճվի՛ր ուսիս:

ԲՐԻԿ.— Չեմ ուզում հեճվել ուսիդ: Ասացի հեճակս տո՛ւր:

(Բրիկը դա ասում է հանկարծակի բռնկվելով):

Դու հեճակս կտա՛ս, թե՛ ծնկի գամ հատակին՝ նոր...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե լավ, վերցրու, վերցրու...

(Հեճակը մեկնում է նրան):

ԲՐԻԿ (կաղալով քայլում է).— Ծնորհակալություն...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Պետք չէ իրար վրա գոռգոռալ: Այս տան պատերն
էլ ականջներ ունեն:

(Բրիկը կաղալով մոտենում է խմիչքների պահարանին, վիս-
կի է լցնում):

Բայց ճիշտն ասած, առաջին անգամ ձայնի բարձրացրիր: Ի՞նչ
եղավ, հավասարակշռությունդ կորցրի՞ր, անտարբերության
պատը երերա՞ց... Կարծում եմ, դա լավ նշան է:

Պաշտպանությունում խաղացող ֆուտբոլիստի նյարդերը տեղի
են տալիս...

(Բրիկը շրջվում, սառնորեն ժպտում է նրան նոր լցրած բա-
ժակի ետևից):

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, պարզապես դեռ չի սկսվել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը:

ԲՐԻԿ.— Այն կաթկթոցը, որ լսում եմ գլխիս մեջ: Այն կաթկթոցը,
որ հանգստացնում է ինձ: Դու մի լավություն չէի՞ր անի, Մեզ-
գի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հաճույքով: Ի՞նչ լավություն:

ԲՐԻԿ.— Խնդրում եմ մի քիչ կամաց խոսես...

ՄԱՐԳՐԵԹ (խոպոտ շշուկով).— Այո... Ես շշուկով կխոսեմ, կխո-
սեմ, բոլորովին լռելով... Բայց դու էլ ինձ պետք է մի լավու-
թյուն անես: Գոնե միևնչև Մեծ Հայրիկի ծննդյան երեկույթը
այդքան մի՛ խմիր:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ երեկույթ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ ես ասում: Այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ դու չգիտեի՞ր, որ այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդ-
յան օրն է:

ԲՐԻԿ.— Չէ: Մոռացել էի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ես հիշում եմ: Քեզ համար:

(Բրիկն ու Մեզգին խոսում են հենց նոր կոված երեխաների պես՝ հեռապառ: Նրանք խոր շունչ են քաշում ու երազկոտ աչքերով նայում միմյանց. հետո են ու գոչում, կարծես նոր են բաժանել, որպեսզի չկովեն):

ԲՐԻԿ.— Այո՛, այո, Մեզգի՛...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մի քանի սող խզբզիր այս բացիկին:

ԲՐԻԿ.— Ինքդ խզբզիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց քո ձեռագրով պետք է լինի, որովհետև նվիրողը դու ես: Իսկ ես... արդեն տվել եմ իմ նվերը: Իսկ այս նվերին ա՛նպայման քո ձեռագիրը պետք է լինի, Բրի՛կ:

(Լարվածությունը նրանց միջև նորից ուժեղանում է: Խոսում են աղաղակելով):

ԲՐԻԿ.— Իսկ ես նրա համար նվեր չեմ գնել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես գնել եմ... քո նվերը...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն, ինքդ էլ գրիր բացիկին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ուզո՞ւմ ես հայրդ գլխի բնկնի, որ նրա ծննդյան օրը չե՞ս հիշում: Որ ե՞ս եմ քեզ հիշեցրել...

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, ես իրոք չե՛ի հիշում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, բայց պետք չէ, որ այդ մասին բոլորն իմանան:

ԲՐԻԿ.— Ես ձևականություններ չեմ սիրում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Լսիր, դու բնդամենը երկու բառ պետք է գրես՝ «Սիրով՝ Բրիկ...»:

ԲՐԻԿ.— Չե՛մ գրի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Պետք է գրե՛ս...

ԲՐԻԿ.— Երբ մի բան սրտովս չէ, ինքս ինձ ստիպելով չեմ անում: Հետո, երևում է մոռացել ես այն պայմանները, որոնցով համաձայնել եմ հետդ ապրել:

ՄԱՐԳՐԵԹ (նախքան գլխի կընկնի, թե Բրիկն ինչ է ուզում ասել, խոսում է ակամա).— Ես քեզ հետ չեմ ապրում: Մենք պարզապես միևնույն վանդակն ենք զբաղեցնում:

ԲՐԻԿ.— Դու պարտավոր ես հիշել այդ պայմանները, որոնցով համաձայնեցի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց դրանք անտանելի են...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն ինչո՞ւ չես հեռա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սը՛ս... Դուան մոտ մարդ կա կանգնած: Ո՞վ է...

(Միջանցքում ոտնաձայներ):

ՄԵՅԻ (դրսից).— Կարելի՞ է ներս գալ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այս այդ դո՛ւ ես... Իհարկե՛ն, ներս արի, Մեյի՛:

(Մեյին ներս է մտնում՝ կանացի նետաղեղը ձգած):

ՄԵՅԻ.— Սա քո՞նն է, Բրի՛կ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչ ես ասում, քույրիկ Մեյի... դա իմ մրցանակն է՝ «Դիսանայի ուզմանվարը»¹⁶: Որպես հաղթող, ստացել եմ հին ու բարի ավանդություններ ունեցող Միսսիսիպիի համալսարանի¹⁹ մրցումներում:

ՄԵՅԻ.— Չե՞ք կարծում, որ շատ վտանգավոր է, երբ զենքը այսպես անփութորեն մի կողմ եմ գցում... մանավանդ, երբ տունը լի է նորմալ, աշխույժ երեխաներով, որոնց ուշքը գնում է նման զենքեր տեսնելիս:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Նետաղեղի համար ուշագնաց լինող նորմալ և աշխույժ երեխաները պարտավոր են իմանալ, որ չի կարելի ձեռք տալ իրենց չպատկանող իրերին:

ՄԵՅԻ.— Մեզոգի՛, թանկւզգի՛նս, եթե դու էլ երեխաներ ունենայիր, կհամկանայիր, թե նրանք որքան դժվար են նման բաները սովորում: Խնդրում եմ սա մի տեղ դիր, փակիր ու բանալին գրպանումդ պահիր, որ չգտնեն:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Քույրի՛կ Մեյի, ոչ ոք մտադրություն չունի ձեր երեխաներին վնասելու: Ես ու Բրիկը դեռ պահում ենք նետով որս անելու մեր արտոնագրերը: Հենց որ որսի սեզոնն սկսվի, գնալու ենք Մուն լիճը²⁰ եղջերուներ որսալու: Ծատ եմ սիրում շների հետ վազել կանաչ անտառներով, վազել, ցատկել... վազել, վազել, ցատկել... արգելքների վրայով...

(Մոտենում է պատի մեծ պահարանին՝ ձեռքին նետաղեղը):

ՄԵՅԻ.— Բրի՛կ, ինչպե՞ս է կոտրված ծունկը:

ԲՐԻԿ.— Հի ցավում: Ուղղակի... մի քիչ քորվում է:

ՄԵՅԻ.— Ա՛խ, Բրի՛կ, Բրի՛կ, եթե իմանայիք, թե ինչ կորցրեցիք, որ ճաշից հետո ներքև չիջաք: Երեխաները մեզ ինչպե՛ս ուրախացրին... Փոլին դաշնամուր էր նվագում, Բասթրն ու Սոնին թմբուկ էին խփում: Հետո լույսերն հանգցրին, և Դիքսին ու Թրիքսին շղարշե զգեստներ հագած սկսեցին պարել՝ ձեռքներին քեմզալական կրակներ: Մեծ Հայրիկը ուրախությունից իրեն կորցրել էր: Նրա դեմքը հրճվանքից ուղղակի փայլում էր...

ՄԱՐԳՐԵԹ (պահարանի մոտից՝ ջղային ծիծաղով).— Իհարկե՛:

Ես շատ եմ ափսոսում, որ զրկվեցինք այդ հաճույքից:

(Նորից ներս է գալիս):

Մեյի', իսկ ինչո՞ւ ես բոլոր երեխաներիդ շան անուններ դրել:
ԼԼԼԻԼԻ.— Ծան անուններ:

(Մարգրեթը սա ասում է, երբ մոտենում է պատուհանի բամբուկե վարագույրները բարձրացնելու արեն աստիճանաբար մայր է մտնում: Պատուհանին մոտենալիս, աչքով է անում Բրիկին):

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ **(մեղմորեն)**.— Դիքսի, Թրիքսի, Բասթր, Սոննի, Փոլլի... Կարծես թութակը կրկեսում շան անուններ կրկնելիս լինի...

ԼԼԻԼԻ.— Մեզգի': **(Մարգրեթը ժպտալով շրջվում է):** Ինչո՞ւ ես կատվի պես ճանկոտում, հը՞...

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ.— Որովհետև ես կատու եմ... Իսկ դու, կատակիս չդիմացար, հա՞...

ԼԼԻԼԻ.— Ինձ ոչ մի բան այնքան հաճույք չի պատճառում, որքան սրամիտ կատակը... Եթե այն անկեղծ է: Մեզգի', չէ՞ որ դու գիտես մեր երեխաների իսկական անունները: Բասթրինը Բոսթրոն է: Սոնիինը՝ Սոնդորոն, Թրիքսիինը՝ Մերլին, իսկ Դիքսիինը ..

(Ինչ որ մեկը ներքինից կանչում է. «Է՛յ, Մեյի'...»): Նա արագ բացվելով մոտենում է դռանը): Ընդմիջումն ավարտվեց...

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ **(Լրբ Մեյին ծածկում է դուռը)**.— Հետաքրքիր է, իսկ Դիքսիի իսկական անունն ինչ է:

ԼԻԼԻԼ.— Մեզգի', կատվի պես ճանկոտելուց ոչ մի օգուտ չկա...

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ.— Գիտե՛մ... Ես ճանկոտում եմ, որովհետև ինձ ուտում եմ հախանձից, իսկ ցանկությունը կատաղեցնում է: Բրի'կ, ես հասել եմ Հոտմից բերած գեղեցիկ, մետաքսե դարձածալով կոստյումի, մետաքսե վերնաշապիկներիցդ ամենալավը: Քեզ ուզե՞լուս կհագցնեմ, որ... Վերնաշապիկի թևերին սաթե ճարձակները կսմբռնեմ, որ այնքան հագվադեպ ես կրում...

ԼԻԼԻԼ.— Բայց ես չեմ կարող շալվար հագնել... գիպսե այս ոտքին:

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ.— Կարող ես: Ես կօգնեմ:

ԼԻԼԻԼ.— Ես չեմ ուզում հագնվել, Մեզգի':

ԼԼԼԻԼԻԼԻԹ.— Բայց գոնե սպիտակ ննջազգեստդ վրադ գցիր...

ԼԻԼԻԼ.— Դե կարելի է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծնորհակալություն: Ես այնքան շնորհակալ եմ...

ԲՐԻԿ.— Չարժե:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ա՛խ, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Դեռ ինչքա՛ն պետք է շարունակվի այս պատիժը: Մի՛թե այն չեմ հատուցել: Մի՛թե չեմ կարող ներում խնդրել:

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, դու չես թողնում, որ մի կարգին խմեմ: Վերջերս քո ձայնն այնպես է հնչում, կարծես աստիճաններով վերև ես վազում՝ զգուշացնելու, որ տանը հրդեհ է ընկել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Չարմանալու ոչինչ չկա: Իսկ գիտե՛ս, թե ես ինձ ինչպես եմ զգում, Բրի՛կ...

(Ներքևում երեխաների ձայները միախառնվում են «Իմ վայրի իռլանդական վարդ» երգի հնչյունների):

Դե, դու էլ ես դա զգում: Ես ինձ միշտ շիկացած տանիքին նստած կատվի պես եմ զգո՞ւմ...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն, իսկույն թո՛ի՛ր... իսկույն թո՛ի՛ր այդ տանիքից: Զե՛ որ կատուները միշտ թաթերի վրա են ընկնում՝ առանց վիրավորվելու...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իհարկե՛...

ԲՐԻԿ.— Էլ ինչո՞ւ ես սպասում: Դե, թո՛ի՛ր, Աստծո սիրույն, դե՛, շո՛ւտ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ի՞նչ անեմ:

ԲՐԻԿ.— Մի սիրեկան գտի՛ր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց... քեզանից բացի ես ոչ մի տղամարդու չեմ ուզում: Նույնիսկ երբ աչքերս փակ են, միայն քեզ եմ տեսնում: Բրի՛կ, ինչո՞ւ չես տգեղանում, ինչո՞ւ չես գիրանում ու տեսքդ կորցնում, որ կարողանամ այդ քայլին դիմել...

(Արագ մոտենում է միջանցքի դռանը, բացում է, ականջ դնում):

Համերգը դեռ շարունակվում է... Բրավո՛, անվի՛զ ճիվաղներ...

(Աղմուկով ծածկում է դուռը, բանալիով փակում):

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ դուռը փակեցիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Որ մի քիչ... միասին լինենք...

ԲՐԻԿ.— Խելքդ գլուխդ հավաքիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Զե՛մ ուզում խելքս գլուխս հավաքել:

(Վազում է դեպի պատշգամբի դուռը, իջեցնում է մետաքսե վարդագույն վարագույրները):

ԻՐԻՎ.— Քեզ հիմար դրության մեջ մի՛ դիր:

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Ես ինձ վատ չեմ զգա, եթե քո ներկայությամբ հիմար դրության մեջ ընկնեմ:

ԻՐԻՎ.— Իսկ ես ինձ վատ կզգամ: Ես ամաչում եմ... քո փոխարեն...

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Ամաչո՞ւմ ես... Ուրեմն այլևս ինձ մի տանջիր: Ես չեմ դիմանո՞ւմ...

ԻՐԻՎ.— Բայց ինքդ համաձայնեցիր, չե՞...

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Գիտեմ, բայց...

ԻՐԻՎ.— ... ապրել այսպիսի պայմաններում...

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Ես չե՛մ կարող... չե՛մ կարող... չեմ կարող...

(Գրկում է Բրիկի ուտերը):

ԻՐԻՎ.— Դե թո՛ղ...

(Նա հեռանում է կնոջից, վերցնում է փոքրիկ աթոռը, պահում է իր առաջ՝ կրկեսում վայրի զազաններ վարժեցնողի պես: Անցնում է հինգ վայրկյան: Կինը կիսաբաց բռունցքը բերանին, աչքերը հառում է նրան, հետո քրքշում է՝ գրեթե հիստերիկ քրքրիչով: Մի պահ Բրիկի տեսքը ահարկու է, հետո ժպտալով աթոռը ցած է դնում: Մեծ Մայրիկը ձայն է տալիս փակ դռան ետևից):
ԼԼԼԼՐ ԼԼԼԼՐԻՎ.— Որդի՛... որդի՛... Բրի՛կ...

ԻՐԻՎ.— Ես էլ, Մեծ Մայրիկ:

ԼԼԼԼՐ ԼԼԼԼՐԻՎ (դրսից).— Ա՛խ, գաղաղա... Հենց նոր Մեծ Հայրիկի նիսխանության մասին շատ կարևոր լուր ստացանք: Վազեցի վերև, որ ասեմ...

(Նա չրխկացնում է դռան բռնակը):

Պատն ինչի՞՝ եք փակել... Կարծում եք մեր տանը գողեր կան, եր՞...

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրիկ, Բրիկը դեռ չի հազնվել, դրա համար եւր դուռը փակել:

ԼԼԼԼՐ ԼԼԼԼՐԻՎ.— Դե, ի՞նչ անենք... Բրիկին առաջին անգամ եմ տուլիս տեսնում... Եկեք դուռը բացեք:

(Մարգրեթը քամահրանքով գնում է դուռը բացելու, մինչդեռ Բրիկը հապշտապ, կաղալով լողասեմյակ է գնում, ետևից ծածկում է դուռը: Մեծ Մայրիկը չի երևում միջանցքում):

ԼԼԼԼԳԻՐԵԹ.— Մեծ Մայրի՛կ...

(Մեծ Մայրիկը երևում է հակառակ կողմից՝ պատշգամբի դռներից. Մարգրեթի ետևում, պառավ ցլաշան նման փնչալով,

հնալով: Նա կարճահասակ, փաթթամ կիճ է: Այդ կիճը 170 ֆունտ²¹ քաշ ունենալու և վաթսուն տարեկան լինելու պատճառով միշտ հնում է: Նա բռնցքամարտիկի, ավելի ճիշտ ձյուդոիստի պես անընդհատ շարժման մեջ է: Ի տարբերություն Մեծ Հայրիկի, Մեծ Մայրիկը փոքր-ինչ բարձր խավի ընտանիքից է: Հագել է սև, արծաթափայլ զգեստ: Վրան առնվազն կես միլիոնի գոհարեղեն կա: Շատ շիտակ ու անկեղծ կիճ է):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (բարձրաձայն: Վախեցնելով Մարգրեթին).— Ես... Գուպրի ու Մեյիի սենյակով պատշգամբ մտա: Իսկ Բրիկն ուր է: Բրիկ... Շուտ դուրս արի, տղա՛ս... Ես ընդամենը տաս վայրկյանով եմ եկել: Ուզում եմ Մեծ Հայրիկի մասին նորություն ասել... Ձեմ սիրում, երբ դուներ փակում են մի տան մեջ... որտեղ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (բարեհոգությամբ).— Ես դա նկատել եմ, Մեծ Մայրիկ... Բայց մարդիկ գոնի մի քանի վայրկյան պետք է առանձնահանգ: Ժիշտ չե՛մ ասում:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ոչ, Ռաբսիկս, միայն թե ոչ իմ տանը: (Առանց դադարի): Իսկ իճշո՛ւ ես շորդ փոխել: Մյուս, ժանեկալոր զգեստդ ավելի լավ էր քեզ սազում, սիրելի՛ս:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, ես էլ էի այդպես կարծում, բայց իմ փոքրիկ, չափազանց լավ դաստիարակված սեղանակիցներից մեկը այն որպես անձեռոցիկ օգտագործեց: Դրա համար էլ փոխեցի:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հատակից վերցնելով գուլպաները).— Ի՞նչ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հասկանո՞ւմ եք... Մեյին ու Գուպրը այնքան շատ են երես տվել իրենց երեխաներին, որ... Շնորհակալություն, Մեծ Մայրիկ... (Մեծ Մայրիկը փնչացնելով գուլպաները տալիս է Մարգրեթին)... որ չես համարձակվում նույնիսկ ասել՝ ախր նրանց ուրիշ սենյակ կարող եք տանել, որ իրենց շքնորհքը ցույց տան և մեզ չխանգարեն:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրիկ, դե, շո՛ւտ դուրս արի... Իսկ դու, Մեգգի՛ ... պարզապես երեխաներ չես սիրում, դրա համար էլ այդպես նախանձով ես խոսում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես այնքան շատ եմ երեխաներ սիրում, այնքա՛ն շատ... Ես պաշտում եմ համեստ ու լավ դաստիարակված երեխաներին:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (քնքուշ ու սիրալիր).— Մեգգի՛, Մեյին ու Գուպի-

րիւն անընդհատ բամբասելու փոխարեն ավելի լավ չի՝ լինի մի երեխա էլ դու ունենաս ու դաստիարակես:

ԳԻՒԹՐ (Բարձրաձայն).— Մեծ Մայրի՛կ, Մեծ Մայրի՛կ... Բեսթիկն և Հյուն ուզում են գնալ, սպասում են որ գաս, հրաժեշտ տան:

ԻՄԷԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ասա թող մի րոպե սպասեն... Հիմա իջնում եմ:

(Շրջվում է դեպի լողասենյակի դուռն ու կանչում):

Բրի՛կ... զավա՛կս, դու ինձ լսո՞ւմ ես:

(Հագիվ լսելի պատասխան):

Մենք հենց մոր «Օչքսնիր» կլինիկայից բուրորովին ուրիշ բժըշկական եզրակացություն ստացանք. ամեն ինչ սխալ է եղել, ստեն ինչ... Հայրդ ոչ մի հիվանդություն չունի, միայն մեծ աղիքն է մի քիչ... Մեծ աղիքի փայտացում են անվանում այդ նիւխանդությունը... Դու ինձ լսո՞ւմ ես, որդի՛...

ԻՄԷԾԳՐԵԹ.— Նա ձեզ լսում է, Մեծ Մայրիկ:

ԻՄԷԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ չի պատասխանում: Ամենակարող Աստվա՛ծ... ախր նա հիմա ուրախությունից պետք է գոռար: Ես որ այդ լուրը լսեցի, ձայնս գլուխս գցեցի, գոռացի... լաց եղա ու քնկա ծնկներիս...

Տե՛ս...

(Բարձրացնում է շրջագգեստի փեշը):

Տես ինչպես է քերծվել: Երկու բծիշկներ շնչակտուր եղան, մինչև ինձ ոտքի կանգնեցրին: (Քրքջում է: Խոսելիս միշտ քրքջում է): Մեծ Հայրիկը կատաղել էր: Բայց ի՞նչ անեմ, չդիմացա... ո՞վ կդիմանար, այդ լուրը լսելով:

(Նորից նայելով լողասենյակի կողմը):

Աղքատ տանջվելուց, այդքան հուզվելուց հետո այդպիսի լուր լսե՛ս հենց Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրը... Մեծ Հայրիկը չէր ուզում ցույց տալ իր ուրախությունը, բայց հագիվ էր իրեն գուպում, որ չնստի ու մի լավ լաց լինի:

(Ներքևից հրաժեշտի բառեր են լսվում: Մեծ Մայրիկը վազում է դեպի դուռը):

Իրանց չթողնեք գնան... Իսկ դու հագնվիր, որդի՛: Քանի որ ձուկն ընկած է, մենք կգանք այստեղ տոնելու Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրը: Դե, դու չես կարող իջնել ներքև... Մեզգի՛, ինչպե՛ս է, նրա ծունկը:

ԻՄԷԾԳՐԵԹ.— Դե ինչպես պետք է լինի, կտրել է...

(Միջանցքից հեռախոսազանգ է լսվում, հետո սևամորթ սպասավորը խոսում է իր առողջանության մասին. «Այո, միստոր Փոլիսի ազարակատունն է»):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Գիտեմ կոտրվել է: Ուզում եմ ասել՝ շա՛տ է ցավում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծիշոն ասած, չգիտեմ, Մե՛ծ Մայրիկ: Ավելի լավ է Բրիկին հարցնեք:

ՍՈՒԿԻ (միջանցքից).— Միսի՛ս Փոլի, Մեմֆիսից եմ զանգում: Միսս Սոլին է:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Լավ, Սոլի՛:

(Մեծ Մայրիկը հապշտապ մտնում է միջանցք: Բարձրաձայն խոսում է հեռախոսով):

Հալլո՛, մի՛սս Սոլի: Ինչպե՛ս ես, մի՛սս Սոլի: Այո, լավ է: Ես էլ հենց նոր ուզում էի քեզ զանգահարել և սղոյ լուրը... Ի՞նչ... Զի՞ լավում...

(Նա այնքան է բարձրացնում ձայնը, որ այն ծղրտոցի է նմանվում): Միսս Սոլի՛: Մյուս անգամ ինձ չզանգահարես «Գայոզո» հյուրանոցի նախասրահից: Ինչքան շատ եմ սղմելուդ այդտեղ: Հետաքրքիր է, դու կարողանո՞ւմ ես ինձ լրսել: Այո: Լսիր... ուրեմն, Մեծ Հայրիկի մոտ ոչ մի լուրջ հիվանդություն չկա: Հենց նոր բժշկական եզրակացությունը քստացանք: Նա բոլորովին առողջ է: Այո: Միայն... մեծ աղիքի... բժիշկները սպազմ են անվանում...

(Մեծ Մայրիկը երևում է միջանցքի դռան մոտ, ձայն է տալիս Մարգրեթին):

Արի դու խոսիր, Մեգգի՛: Ծունչս կտրվեց... Այդ հիմարը բոլորովին չի լսում:

ՄԱՐԳՐԵԹ (դուրս է գնում: Լսվում է նրա ձայնը).— Միսս Սոլի՛: Բրիկի կինն է խոսում: Այո, Մեգգին է: Զեր ձայնն այնպես լավ է լսվում: Իսկ դուք ինձ խո՞ւմ եք: Այո՛: Փառք Աստծո: Մեծ Մայրիկը հենց նոր ուզում էր ձեզ հայտնել, որ «Օչըսնրը» կլինիկայից լուր ենք ստացել... Այո: Մեծ Հայրիկը պարզապես մեծ աղիքի փայտացում ունի: Այո, մեծ աղիքի փայտացում, մի՛սս Սոլի: Այո, մեծ աղիքի փայտացում: Ցտեսություն, մի՛սս Սոլի, հուսով եմ շատ շուտով կհանդիպենք...

(Փոքր-ինչ շուտ է կախում լսափողը՝ նախքան միսս Սոլին կավարտի խոսակցությունը և վերադառնում է միջանցքի դռնով):

Նա ինձ շատ լավ էր լսում: Ես նկատել եմ, որ խուլերի հետ չպետք է բղավելով խոսել: Ուղղակի պետք է բառերը պարզորոշ արտասանել: Իմ հարուստ, պառավ մորաքույր Կորնելիան խուլ էր դիակի պես, բայց ես այնպես էի խոսում, որ նա հասկանում էր ինձ: Յուրաքանչյուր բառ հանգիստ ու պարզորոշ արտասանում էի նրա ականջին: Ամեն երեկո մորաքրոջս համար «Քոմերիքլ Ափելն»²² էի կարդում: Նույնիսկ առևտրական ազդերից ոչ մի բառ բաց չէր թողնում, լրիվ հասկանում էր: Եվ այդպես ամեն օր: Բայց վերջում նա շատ ստոր արարած դուրս եկավ... Գիտե՞ք թե մեռնելուց հետո ինչ ժառանգություն թողեց ինձ: Մինչև տարեվերջ հինգ ամսագրերի բաժանորդագրության փաստաթղթերը, հետո մի փոքրիկ գրադարան՝ բոլորովին հիմար գրքերով լցված... Մընացած ամեն ինչ բաժին հասավ նրա չադու քրոջը... Կյանքումս նման ստոր պառավի չէի հանդիպել...

(Այս խոսակցության պահին Մեծ Մայրիկը սենյակի իրերն է դասավորում):

ԼԼԵՆՐ ԼՄԱՅՐԻԿ (ծածկելով զգեստապահարանի դռը, որտեղից հագուստները դուրս էին թափվել).— Միսս Սոլին կարծում է, որ դա հազվադեպ հիվանդությունն է: Մեծ Հայրիկն ասում է, Սոլին միշտ մարացկանությունն է անում: Ինչ որ ճիշտ է ճիշտ՝ խեղճ պատույր անկրկեսի պես շարունակ մուրում է Մեծ Հայրիկից, իսկ ԼԼԵՆ Հայրիկն էլ նրան արժանին չի մատուցում...

Ներքևից ինչ-որ մեկը կանչում է: Մեծ Մայրիկը պատասխանում է՝ «Գալի՛ւ եմ...»:

Նա դուրս է գնում: Միջանցքի դռանը կանգնում է, շրջվում, ձևոտ ցուցամատը պարզում է նախ լողասենյակի, ապա խմիչքների բարի կողմը, որ նշանակում է. «Բրիկը իմո՞ւմ էր»: Մարգրեթը ձևացնում է, իբր, ոչինչ չի հասկանում: Ուները թոթվում է, մեքերը կիտում, իբր, չվարել-մնացել է Մեծ Մայրիկի այդ մնչախոսիկը: ԼԵՆ Հայրիկը հապշտապ մոտենում է Մարգրեթին:

ԼԵՆ, լինի՞ր տուր... Հերիք է խուլ ձևանաս: Ուզում եմ ասել՝ ես ևն շատ չի՞ խմել:

ԼԼԵՆՐ ԼԼԵՆ (թեթևակի ժպտալով).— Խմե՛լ... Նա ճաշից հետո մի գավաթ վիսկի գցեց:

ԼԼԵՆ ԼԼԵՆՐԻԿ.— Դե, տղայիս չծաղրես հա՛... Տղամարդիկ կան,

ամուսնանալուց հետո խմելը թողնում եմ, իսկ շատերը դրանից հետո եմ սկսում: Բրիկը ոչ մի կաթիլ թերանը չէր առնում, նախքան ամուս...

ՄԱՐԳՐԵԹ (գոռալով).— Դա ճիշտ չէ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ծիշտ է, թե ճիշտ չի, ինձ չի հետաքրքրում: Համեմայն դեպս, ես մի հարց եմ ուզում տալ, ընդամենը մի հարց. դու կարողանո՞ւմ ես Բրիկին անկողնում երջանկացնել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ինչո՞ւ չեք հարցնում՝ նա կարողանո՞ւմ է ինձ երջանկացնել անկողնում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Որովհետև ինձ հալտնի է, որ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դա երկկողմանի է լինում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես միայն գիտեմ... որ ինչ-որ բան կարգին չէ: Դու երեխա չես ունենում, իսկ տղաս հարթո՞ւմ է... (Ինչ-որ մեկը ներքևից ձայն է տալիս և նա հապշտապ դեպի դուռն է գնում: Այնտեղ շրջվում է, մատնացույց անելով մահճակալը): Երբ ամուսնությունն անհաջող է լինում, դրա պատճառն այնտե՛ղ, այնտե՛ղ պետք է փնտրել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դա... (Մեծ Մայրիկը դուռս և վազում սենյակից՝ ետևից շրխկացնելով դուռը): Ծիշտ... չէ՛...

Մարգրեթը հիմա միայնակ է, բոլորովին միայնակ, և նա հուզմունքով է զգում այդ մենակությունը: Նա հառաչում է, ուները կրծկում: Բոունքները սեղմած՝ աչքերն ամուր փակում է այն երեխայի պես, որին ուր որ է պիտի սրսկեն: Երբ աչքերը նորից բացում է, առաջինը ձվաձև հայելին է տեսնում: Արագ մոտենում է հայելուն, աչքերը հառում է ինքն իր վրա, քամահրանքով ժղատում է ու ասում. «Ո՛վ ես դու»: Հետո փոքր-ինչ կռանում է՝ ցատկելու պատրաստ կատվի պես և պատասխանում է իր հարցին բոլորովին ուրիշ ձայնով, որ բարձր է ու հեզմոտ. «Ես Մեգգի կատուն եմ»: Իսկույն ուղղվում է, երբ լողասենյակի դուռը փոքր-ինչ բացվում է և Բրիկը ձայն է տալիս:

ԲՐԻԿ.— Մեծ Մայրիկը գնա՛ց:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, գնացել է:

Բրիկը բացում է լողասենյակի դուռը, կաղալով դուռս է գալիս, արդեն դատարկ բաժակը ձեռքին ուղիղ գնում է խմիչքների բարը: Նա կամացուկ սուլում է: Մարգրեթը գլուխը շրջում է ամուսնուն տեսնելու համար: Նա ձեռքը տարակուսանքով հասցը-

**նում է կոկորդին՝ կարծես ինչ-որ բան դժվարությամբ է կոյ գը-
նում խոսելուց առաջ:**

Հասկանում ես, մեր սեռական կյանքը բնականորեն չի ընդ-
հատվել: Այն շատ կարճ տևեց: Ու նորից սկսվելու է նույն
հանկարծակիությամբ, ինչպես որ ընդհատվել է: Ես դրանում
համոզված եմ, Բրի՛կ. այդ պատճառով, միայն այդ պատճա-
ռով եմ ուզում հրապուրիչ երևալ: Ու երբ այդ բանն սկսվի,
դու էլ մյուս տղամարդկանց պես կրթոտ հայացքով կնայես
ինձ: Այո, մյուս տղամարդկանց պես, որովհետև նրանք դեռ
կրթոտ աչքերով են նայում ինձ: Նրանց դուր է գալիս իմ
մարմինը: Իսկ մի քանիսը շատ կուզեին... Տե՛ս, Բրի՛կ...

**(Կանգնում է երկարավուն, ձվաձև հայելու առաջ, երկու ձեռ-
քերով շոշափում է ստինքները, կոնքերը):**

Տե՛ս ինչքան ձիգ մարմին ունեմ: Տե՛ս, ոչ մի կախ ընկած տեղ
չկա... ո՛չ մի տեղ...

Նրա ձայնը մեղմ է՝ կրքից դողացող, աղերսող երեխայի ձայ-
նի պես: Այն պահին, երբ Բրիկը շրջվում է կնոջը նայելու, վեր-
ջինս համակ ուշադրություն պետք է դառնա: Ոչ մի հանդիսական
չպետք է անտարբեր մնա նրա մարմնի նկատմամբ՝ մինչև ընդ-
միջում:

Իրի՛կ, մյուս տղամարդիկ դեռ ցանկանում են ինձ: Ծիշտ է,
սեկ-մեկ ջլայնությունից դեմքս խտտանում է ու անհրապույր
դառնում, բայց մարմինս լավ է պահպանված... Քո մարմնի
պես իմն էլ լավ է մնացել: Տղամարդիկ վատված աչքերով են
նայում: Փողոցում շատերն են նայում ետևիցս: Անցյալ շաբաթ
Մեմֆիսում... ուր գնայի, տղամարդիկ աչքերը չէին կտրում
զգեստիս բացվածքներից: Ակումբներում, ռեստորաններում,
խանութներում մարդ չկար, որ աչքերով ինձ չուտեր: Իսկ Ալի-
սի ծննդյան օրը նրա նյույորքցի բարեկամներից մեկը, որ երե-
կության ամենագեղեցիկ տղամարդն էր, ետևիցս ընկավ, հս-
տով մինչև կանանց զուգարանի դուռ, փորձեց ուժով ներս
մտնել..

Ի՛րիկ.— Իսկ ինչո՞ւ չթողեցիր, Մեգգի՛:

ՄԷԼԳՐԵԹ.— Որովհետև ես հասարակ պոռնիկ չեմ: Իսկ ուզո՞ւմ
եմ իմանալ այդ տղան ով էր: Նա հռչակավոր Մաքսվելն էր.
նաճաչեցի՞ր...

ԲՐԻԿ.— Ի՞հարկե՞ս ճանաչեցի: Նա լավ հարձակվող էր: Բայց մեջքը մի փոքր վնասեց ու շուտ շարքից դուրս եկավ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ հիմա մեջքը շատ լավ է, հետո՞ կին չունի և աչք ունի ինձ վրա:

ԲՐԻԿ.— Մեզոգի՛, ուրեմն էլ ինչո՞ւ նրան գուգարան չթողեցիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Որ ինչ-որ մեկը նրա հետ բռնացներ ինձ, այո՞: Ես հիմար չեմ: Բրի՛կ, գուցե երբևէ քեզ դավաճանեմ, եթե այդքան շատ ես ուզում: Բայց լավ իմացիր, եթե այդ քայլին դիմեմ, այնպես կանեմ, որ բացի ինձանից ու այդ տղամարդուց ոչ ոք չի իմանա: Որովհետև չեմ ուզում, որ ինձանից բաժանվես ու հետո արդարանաս՝ «Կի՛նս ինձ դավաճանում էր, այդ պատճառով...»:

ԲՐԻԿ.— Մեզոգի՛, ես դրա համար բե՛ցանից չեի բաժանվի: Ի՞նչ է, դու չե՞ս հասկանում: Գրո՛ղր տանի... րնդհակառակը, ես ինձ շատ սիրովս կզգայի, եթե օրերից մի օր իմանայի, որ սիրեկան ես ճարել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Տեսնո՞ւմ ես, այդ հնարավորությունից չեմ օգտնվում: Չէ: Ավելի լավ է մնալ այս շիկացած թիթեղյա տանիքին:

ԲՐԻԿ.— Բայց շիկացած տանիքին մնալը... անհարմար է:

(Սկսում է կամացուկ սուլել):

ՄԱՐԳՐԵԹ (նրա սուլելու պահին).— Այո՛, բայց ես կարող եմ նստել այնտեղ ու դիմանալ, ինչքան որ պետք է:

ԲՐԻԿ.— Մեզոգի՛, դու պետք է լքես ինձ:

(Շարունակում է սուլել: Մարգրեթը դեմքը դարձնում է ու անթարթ նայում):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Չե՛մ ուզում... հետո, եթե հեռանամ, գրպանումդ ոչ մի սենթ չունես ինձ վճարելու, բացի այն փողերից, որ Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից պիտի ստանաս... Իսկ նա մեռնում է քաղցկեղից...

(Կարծես Մեծ Հայրիկի դառը ճակատագիրը առաջին անգամ է սողոսկում Բրիկի ուղեղը, և նա նայում է Մարգրեթին):

ԲՐԻԿ.— Բայց Մեծ Մայրիկը հենց նոր չասա՞ց, որ նրա հիվանդությունը քաղցկեղ չի, որ կլինիկայից շատ ուրախալի լուրեր են ստացել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե, Մեծ Մայրիկին էլ հորդ պես նույնն են հավատացրել: Ու երկուսով էլ հալած յուրի պես ընդունել են: Խե՛ղճ

ծերունիներ... Բայց այսօր Մեծ Մայրիկին ասելու են ճշմարտությունը: Հենց որ հայրդ անկողին մտնի, մորդ ասելու են, որ նրա ամուսինը մեռնելու է քաղցկեղից:

(Մարգրեթը աղմուկով հրում է զգեստապահարանի դարակը): Դա չարորակ, շատ արագ տարածվող քաղցկեղ է:

ԲՐԻԿ.— Իսկ Մեծ Հայրիկը գիտի՞...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Գրողը տանի, այդ որ հիվանդն է իմանում: Չէ՞ որ ոչ ոք հիվանդին չի ասում. «Դու մեռնելու ես»: Ստիպված նրանց պետք է խաբեն:

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինչու: Որովհետև քոյր մարդիկ ձգտում են հավերժ ապրել, ահա՛ թե ինչու... Բայց նրանց մեծ մասն ուզում է հավերժ ապրել ոչ թե երկնքում, այլ երկրի վրա: (Բրիկը քրքշում է կնոջ հումորի վրա: Մարգրեթը վրձնով ներկում է կոպերը): Այո... միայն այդ պատճառով: Այո՛... (Նայում է շուրջը): Սիգարետս ո՞ր դրի... Հանկարծ հրդեհ չընկնի՞: Գոնե Մեյին, Գուփրն ու նրանց հինգ ճիվաղներն այստեղ չլինեն... (Գտնում է սիգարետը, հանույթով ներս է քաշում ծուխը, հետո արտաշնչում է ու շարունակում): Մի խոսքով, սա հայրիկի ծննդյան վերջին տարեդարձն է: Իսկ ինչ վերաբերում է Մեյիին ու Գուփրին, նրանք գիտեն այդ մասին: Լա՛վ գիտեն, որովհետև առաջինը մարդ ու կին այդ լուրն ստացան «Օչրսնըր» կլինիկայից: Իմացան այդ լուրն ու իրենց անվիզ լակոտների հետ գլխապատառ վազեցին այստեղ: Հասկանո՞ւմ ես, Մեծ Հայրիկը ոչ մի կտակ չի արել: Մեծ Հայրիկը իր կյանքում ոչ մի կտակ չի արել: Դրա համար են Մեյին ու Գուփրը Մեծ Հայրիկին անընդհատ հիշեցնում, որ դու հարկեցող ես, իսկ ես՝ չբեր...

Բրիկը մի պահ շվարած նայում է նրան, հետո քթի տակ ինչ-որ խիստ, բայց անհասկանալի բան է քրթմնջում ու արագ, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ, որը ողողվել է մայր մտնող արևի ոսկե շողերով:

ԲՐԻԿՈՎԻԹ (շարունակելով իր սովորական, երգեցիկ ձայնով).—

Հասկանո՞ւմ ես, ես պաշտում եմ Մեծ Հայրիկին: Միշտ եմ ուսում՝ ուղղակի պաշտում եմ այդ ծերունիին: Հասկանո՞ւմ ես...

ԲՎԻԻ (ամտաբեր, հանգիստ).— Այո, հասկանում եմ, որ դու...

ԲՐԻԿՈՎԻԹ Եւ մի տեսակ համակրանքով եմ վերաբերվել նը-

րան: Չնայած նա կոպիտ ու անքաղաքավարի արտահայտություններ է անում: Դե, երևի դրա պատճառն այն է, որ մարդը չի ձևանում, այն է՝ ինչ որ կա: Նա, այնուամենայնիվ, չկարողացավ ջենթլմենն ազարակատեր դառնալ. արևից վառված նույն կարմրավիզ միսսիսիպցի ֆերմերն է մնացել, ինչպես այն ժամանակ, երբ վերակացու էր Ջեկ Սթրոուի և Փիթր Օչելլոյի ազարակատանը: Բայց ծերուկը մեծ ջանքերից հետո դարձավ ամենահարուստ պլանտացիայի տերը Դելտայում: Ինձ միշտ էլ շատ է դուր եկել Մեծ Հայրիկը: (Առաջանում է բեմեզր):

Այո, այնուամենայնիվ, տա Մեծ Հայրիկի ծննդյան վերջին տարեդարձն է: Կներես, բայց ես ճիշտ եմ ասում, Բրի՛կ: Հարքեցողի հոգսը տանելու համար շատ փող է հարկավոր: Վերջերս այդ կարևոր պարտականությունը ինձ եմ հանձնարարել: Ես քո խնամակալն եմ դարձել, Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Դու պարտավոր չես ինձ համար մտահոգվելու...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ոչ, ես պետք է խնամեմ քեզ: Երբ երկու հոգի նույն վիճակում են, պարտավոր եմ հոգ տանել միմյանց մասին: Չե՞ որ քեզ գոհն այնքան փող է պետք, որ խմիչքներից պահարանը լիքը պահես: Թե՞ դու արդեն հագնում ես տաս սենթանոց գարեջրով: Մեյին ու Գուփրը պատրաստվում են մեզ զրկել Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից, փորձելով բոլորին համոզել, որ դու հարքեցող ես, իսկ ես՝ չբեր:

Բայց մենք կարող ենք ձախողել նրանց մտադրությունը: Մենք պետք է ձախողենք նրանց մտադրությունը... Բրիկ, դու գիտե՛ս, որ ամբողջ կյանքում ես չափազանց աղքատ եմ եղել... Ես ճիշտ եմ ասում, սիրելի՛ս...

ԲՐԻԿ.— Իսկ ո՞վ ասաց, որ ճիշտ չես ասում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ահավոր բան էր. միշտ ստիպված եմ եղել քծնել փող ունեցող մարդկանց, որովհետև ամբողջ կյանքում Հոբի²³ պես աղքատ ու դժբախտ եմ եղել: Դա անտանելի էր... Ինչպես քեզ բացատրեմ... Ասենք, դու հազար մղոն հեռու ես խմիչքների պահարանից ու ստիպված պետք է այնտեղ հասնես քո այդ կոտրված ծնկով... առանց հեղակների... Այո, հենց դրա համար էլ մարդ իրեն Հոբի պես դժբախտ է զգում: Ես միշտ քծնել եմ, ստիպված քծնել եմ իմ հարուստ ազգականների, որոնց ատում էի: Դե՛, ի՞նչ անեի, չե՞ որ նրանք

փող ունեին, իսկ իմ ունեցած-չունեցածը ընդամենը մի կասյ քրջոտ շորեր էին ու մի քանի հին, երեք տոկոսանոց բոր-բոսնած պետական փոխառություններ: Հայրս... Աս էլ քո պես խմիչքի գերի դարձավ: Իսկ մայրս ստիպված պետք է ձևաց-ներ, իբր ոչինչ չի պատահել և մենք առաջվա պես մեր դիրքն ունենք հասարակության մեջ, այն դեպքում երբ մեր ամսա-կան եկամուտը կազմում էր հարյուր հիսուն դոլլար, որը այդ հին, բորբոսնած պետական փոխառությունների տոկոսն էր: Այն տարին, երբ առաջին անգամ հասարակության մեջ երևա-ցի, ընդամենը երկու երեկոյան զգեստ ունեի... Դրանցից մեկը մայրս կարել էր նորաձևության ամսագրից ընդօրինակելով, իսկ մյուսը իմ հարուստ ազգականուհիներից մեկի հագած զգեստն էր: Այդ աղջկան բոլորից շատ էի ատում...

Բրի'կ, մեր հարսանիքին տատիկիս հարսանեկան զգեստն էի հագել.. Հիմա հասկանո՞ւմ ես, թե ինչու եմ ինձ շիկացած տանիքին նստած կատվի պես զգում...

(Բրիկը դեռ պատշգամբում է: Ինչ-որ մեկը ներքևից ձայն է տալիս, թավ, սևամորթի առողանությամբ. «Է՛յ, միստո՛ւր Բրի'կ, ոտքդ ո՞նց Լ...»): Ի պատասխան, Բրիկը բարձրացնում է բաժակը):

Եթե մոպեդ չամեկ է, կարող է հարմարվել և ստանց փողի: Բոց կբր պտտով ես... ու վոյլ չտևեա... ահավոր է: Մարդ սկոտք է կամ վոյլ ունենա կամ ջախելություն:

Ես ճիշտ եմ ասում, Բրի'կ... **(Բրիկը սուլում է մեղմորեն ու անտարբեր):** 'Էե, ես հագնվեցի: Էլ ուրիշ բան չունեմ անելու: **(Իրեն բոլորովին լքված ու ահաբեկված զգալով):**

Ես հագնվեցի, հագնվեցի վերջացրի... ուրիշ ոչինչ չկա անե-լու... **(Դեստոյենն է բալլում սենյակում՝ անհանգիստ, աննպա-տակ և խոսում է, կարծես, ինքն իր հետ):** Ես գիտեմ, թե երբ սխալ գործեցի: Հո բան չե՞մ մոռացել... Հա, ապարանջան-ներ...

(Խոսելիս սկսում է ապարանջաններն հագցնել դաստակնե-րին՝ չորաբանջյուրին մոտավորապես վեց հատ):

Այդ մասին շատ եմ մտածել ու հիմա հասկանում եմ, թե ինչ սխալ եմ գործել: Դա եղավ այն ժամանակ, երբ քեզ պատ-մեցի ճշմարտությունը Սքիփրի մասին: Ես չպետք է խոստո-վանեի: Դա իմ կողմից ճակատագրական սխալ էր, երբ պատ-մեցի նրա հետ կապված այդ դեպքի մասին:

ԲՐԻԿ.— Սքիփրի մասին չխոսե՛ս, Մեզգի՛: Դու իրավունք չունես նրա մասին խոսելու: Ես զգվում եմ քեզանից, երբ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց հասկացիր, Սքիփրն ու ես...

ԲՐԻԿ.— Լսիր, Մեզգի՛, գուցե իմ ասածները լուրջ չե՛ս ընդունում: Գուցե խաբվում ես այն բանից, որ քեզ հետ հանգի՛ստ եմ խոսում: Բայց հասկացիր, քո արածը շատ վտանգավոր բան է: Դու չափն անցնում ես... որը շատ է վտանգավոր ու չի կարելի ո՛չ մեկին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այս անգամ պետք է մինչև վերջ ասեմ, վերջացնեմ: Ես ու Սքիփրը պառկել ենք իրար հետ, եթե, իհարկե, դա կարելի է պառկել համարել, որովհետև մենք դրանով ուղղակի զգացիմք, որ ավելի ենք մոտեցել քեզ: Երկուստ՛վ... Հասկանո՞ւմ ես, շանորդի՛, քեզանով այնքան շատ մարդիկ էին հետաքրքրվում, դու այնքան շատ էիր պահանջում Սքիփրից ու ինձանից, այն բոլոր դժբախտ շանորդիներից, ում վիճակվել էր սիրել քեզ, իսկ այդ խեղճերը հսկայական բազմություն էին: Այո, բացի ինձանից ու Սքիփրից, քելանով հետաքրքրվում ու քեզ պաշտում էր մարդկանց մի ամբողջ բազմություն... քեզ... սքանչելի՛ արարած... աստվածայի՛ն էակ... Եվ այդ պատճառով ես ու Սքիփրը սիրում էինք իրար՝ երազելով, որ քեզ ենք սիրում՝ երկուստով, քե՛զ... Այո՛, այո՛, այո՛... Ծիշտ է, ճիշտ... Իսկ զգվելի ի՞նչ կա դրա մեջ: Ինձ դուր է գալիս դա, և իմ կարծիքով ճշմարտությունն այն է... Ա՛խ, ես չպետք է քեզ այդ բանն ասեի...

ԲՐԻԿ (զլուխը փոքր-ինչ խոնարհած փորձում է իրեն հանգիստ պահել).— Բայց այդ մասին առաջինը ոչ թե դու, այլ Սքիփրն է ինձ պատմել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ո՛չ, ես եմ պատմել:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, իհարկե, Սքիփրի ասելուց հետո:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց ի՞նչ նշանակություն ունի, թե ով է ասել:

(Բրիկը հանկարծ շրջվում ու պատշգամբի ճաղերին կոթնելով ձայն է տալիս):

ԲՐԻԿ.— Է՛յ, աղջի՛կս... փոքրի՛կս...

ՓՈՔՐԻԿ ԱՂՋԻԿ (հետվից).— Լսում եմ, հորեղբա՛յր Բրիկ:

ԲՐԻԿ.— Դրանց ասա թող վերև բարձրանան: Բոլորին ասա թող վերև բարձրանան:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց ես չեմ կարող համբերել: Թող բարձրանան,

այդ բանը պետք է քոլորի ներկայությամբ ասեմ... որովհետև
ես...

ԲՐԻԿ.— Աղջի՛կ, գնա կանչիր, լա՛վ... Գնա նրանց կանչի՛ր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես այդ բանը վաղուց պետք է ասեի, բայց դու...
դու... ոչ մի անգամ չէիր թողնում:

(Հեկեկում է, հետո սրափվում է, շարունակում համդարտ):

Ձեր ընկերությունը գեղեցիկ, իդեալական է եղել, որի մասին
խոսվում է միայն հունական լեգենդներում... Այլ կերպ չէր էլ
կարող լինել. որովհետև դու հարազատ մնացիր քո էությանը,
այդ պատճառով ամեն ինչ այդպես տխուր ու ահավոր դար-
ձավ... Ախր դա այնպիսի սեր էր, որ երբեք չէր կարող իրա-
կանություն դառնալ ոչ մի տեսակ հաճությամբ... Աույնիսկ այդ
մասին անկեղծ խոստովանությունը անթույլատրելի՛ է... Բը-
րի՛կ, ասո՛ւմ եմ, դու պետք է ինձ հավատաս: Ես համոզված
եմ, որ դա ազնիվ բան է եղել: Ես հասկանում եմ այդ քոլո-
րը... Չե՛ս տեսնում, թե որքան հարգանքով եմ խոսում քո և
Սքիփրի ընկերության մասին: Իմ միակ նպատակն այն է,
որ ապացուցեմ... պետք է թույլ տալ կյանքը շարունակվի...
պետք է ապրել Աույնիսկ այն ժամանակ, երբ երազանքը բո-
լորովին վերջացած է...

(Բրիկն հիմա առանց հենակի է: Հենվելով կահկարասիին,
կաղալով մոտենում է, որպեսզի հենակը վերցնի, մինչդեռ Մարգ-
րեթը, կարծես, իրենից դուրս գտնվող ինչ-որ անիմանալի ուժի
ուզեցությամբ, շարունակում է խոսել):

Հիշում եմ, քոլեջում զույգեր էինք կազմել: Գլեյդիզ Ֆից-
ջերալդն ու ես և՛ Սքիփրն ու դու: Ծիշում ասած, Սքիփրն ու
դու էիք մտերիմ զույգը: Ես ու Գլեյդիզը պարզապես քարշ
էինք գալիս ձեր կողքից, որպեսզի հասարակությունը վատ
կարծիք չունենար... ձեր ընկերության մասին:

Ի՛ՆԻ՛Կ (շրջվում է կնոջ կողմը՝ բարձրացնելով հենակը).— Մեզ-
դի՛, ուզում ես սրանով մի հատ հասցնե՛մ: Չե՛ս հավատում,
ևս կարող եմ նաև քեզ սպանել... ա՛յ այս հենակով: Չե՛ս հա-
վատում:

ԻՆԻ՛Կ/ԲԵԹ.— Տե՛ր Աստվա՛ծ... Բրիկ... սպանիր, եթե ուզում ես...
դա կարո՞ղ է որևէ նշանակություն ունենալ ինձ համար:

Ի՛ՆԻ՛Կ. Ինարդը իր կյանքում միայն մեկ մեծ ու քարի ընկերու-
թյան և ունենում: Մաքուր ու ճշմարիտ ընկերություն: Իմ ու

Աքիփրի ընկերությունն այդպիսին էր: Իսկ դուք... այն կեղտոտ բան եք համարում...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես դա կեղտոտ բան չեմ համարում... Ախր ձեր ընկերությունն ամենաճշմարիտն էր ու մաքուրը:

ԲՐԻԿ.— Մեզզի՛, ոչ թե քո նկատմամբ ունեցած սերս, այլ Աքիփրի հետ իմ ընկերությունն էր միակ ճշմարիտն ու մաքուրը: Իսկ դու այն կեղտոտ բան ես համարում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ուրեմն դու ինձ չէիր լսում կամ չէիր հասկանում, թե ինչ եմ ասում: Ես ձեր երկուսի ընկերությունն այնքան մաքուր էի համարում... Այդ պատճառով խեղճ Աքիփրը մեռավ: Ձեր միջև մի հազվագյուտ մաքրություն կար, որ պետք է սառցի մեջ պահվեր, որպեսզի չփչանար: Իսկ միակ սառնարանը մահն էր, որտեղ կարելի էր այն պահել:

ԲՐԻԿ.— Բայց չէ՞ որ ես ամուսնացա քեզ հետ, Մեզզի՛: Ինչպե՞ս եղավ, որ ամուսնացա, եթե ես...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, թույլ տուր վերջացնեմ՝ նոր գլուխ ջարդիր: Ախր ես գիտեմ, որ միայն Աքիփրն էր ուզում... անկախ իրենից էր ուզում, որ ձեր միջև ինչ-որ բան առաջանա... ինչ-որ քաջարձակ մաքուր բան...

Դե թույլ տուր պարզ խոսել: Դու ինձ հետ ամուսնացար հենց այն ամուսն սկզբներին, երբ ավարտեցինք մեր հին, Միասիսիպիի քոլեջը: Մենք երջանիկ էինք, մենք մենք չէինք, յոթերորդ երկնքում էինք: Բայց աշնան վերջերին դու և Աքիփրը մերժեցիք ձեզ առաջարկված մի հրաշալի աշխատանք, որոշելով դառնալ ֆուտբոլի աստիղեր: Դուք հենց այդ տարվա աշնանը կազմակերպեցիք «Դիքսի սթարզ»²⁴ ֆուտբոլային թիմը, որպեսզի նորից միասին լինեիք: Բայց ինչ-որ բան տեղի ունեցավ ձեր երկուսի միջև... Ինձ հետ նույնպես ինչ-որ բան կարգին չէր: Աքիփրն սկսեց կոլ գնալ լսմիչքին... դու մեջքից վնասվածք ստացար... չկարողացար մասնակցել «Գոհության օրվան»²⁵ նվիրված խաղին Չիկագոյում: Այդ խաղը նայեցիր հիվանդանոցում՝ հեռուստացույցով: Ես Աքիփրի հետ գնացի Չիկագո: «Դիքսի սթարզը» պարտվեց, որովհետև խեղճ Աքիփրը հարբած էր: Հետո մենք միասին խմեցինք այդ երեկո «Բլաքսթոուն» հյուրանոցի բարում: Հետո, երբ հարբած էինք արդեն, իսկ Միչիգան լճին²⁶ սառը արշալույս իջավ, ընկերոջդ հետ գնացինք այդ տեսարանով հիանալու... մեր

շաղված աչքերով: Հենց այդ ժամանակ ասացի. «Սքի'փր, կամ իմ ամուսնուն մի' սիրիք այլևս, կամ նրան խնդրիր, որպեսզի քո սերն ընդունի»: Երկուսից մեկը... Իսկ նա բռունցքով ուժեղ խփեց քերանհիս... Հետո շրջվեց ու վազեց... երևի ամբողջ ճանապարհը այդպես վազելով գնաց՝ ոչ մի վայրկյան չկանգնելով... մինչև հյուրանոց...

Երբ այդ գիշեր, վախեցած մկան պես կանգնեցի դռան շեմին, նա պառկեց ինձ հետ, ապացուցելու համար, որ նրա սափն իմ ասածները ճիշտ չէին... Դա պառկել չէր, դա խեղճուկրակ փորձ էր, ապացուցելու համար, որ ինքը...

(Բրիկը հենակով խփում է նրան: Վրիպում է, և ջարդոտփշուր է լինում թանկարժեք քարի պես փայփլուն սեղանի լապտերը):

Ես կործանեցի նրան, ասելով ճշմարտությունը, այն ճշմարտությունը, որով ինքն էր ներշնչվել, այն աշխարհի ճշմարտությունը, որտեղ նա ծնվել ու մեծացել էր: Քո և նրա՝ աշխարհի մասին եղած ճշմարտությունը ես ասացի, Բրի'կ, որ երբեք չէր կարելի ասել...

Այդ օրվանից Սքիփրի աչքին, բացի խմիչքից ու հաշիշից, ոչինչ չէր երևում...

Մի խփելի կարմրաբույս արտուղտից... Ե՛ս իմ... **(Գլուխը ես է գցում՝ աչքերը ամուր փակած)**... ուղորմած նետով...

(Բրիկը նսրից է հենակով խփում: Մարդերը խուսափում է առ Ռաբլամից): Չկար... Ախառ'ս... Ես չեմ ուզում անմեղ ձևա'տ, Բրիստոփր վկա, չէ... Բրի'կ, ես անմեղ չեմ: Չեմ հասկանում, ինչու եմ մարդիկ փորձում անմեղ ձևանալ, չէ՞ որ ոչ մեկը նրեշտակ չէ: Հարուստ կամ հաջողակ մարդը կարող է բարոականության տիպար ձևանալ, բայց ես չեմ կարող, չեմ կարող այն գնել, որովհետև ազնիվ եմ: Այո՛, ես ազնիվ եմ, Բրի'կ: Միայն թե ինձ հնարավորություն տուր, լա՛վ, խնդրում եմ... Չէ՞ որ ծնվել եմ աղքատ, մեծացել եմ աղքատ, միսն թե պարզ չէ, աղքատ էլ մեռնելու եմ, թե ոչ, որովհետև հաստատ որոշել եմ մի բան կորզել Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից: Այսր նա մեռնում է քաղցկեղից: Հետո, Բրի'կ... Արիփիր մեռած է... Իսկ ես ողջ եմ... Մեզոյի կատուն...

(Բրիկը կաղալով առաջ է գնում ու հենակով հարվածում նրան):

Կենդանի է... Ես ողջ եմ... Ես...

(Բրիկը, մի ոտքին կաղալով, հենակը շարտում է նրա կողմը: Մարգրեթը թաքնվում է մահճակալի նստում, հետո հպվում է հատակին, երբ ավարտում է խոսքը): ... Ո՛ղջ եմ...

Դիքսի անունով փոքրիկ աղջիկը սենյակ է խուժում՝ հնդկացու ռազմի գլխարկով և կրակացատեղ նետող ատրճաճակը պահելով Մարգրեթի վրա, գոչում է. «Բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ...»:

Ներքևից քրքչոց է լսվում, միջանցքի բաց դռնից՝ մարդկային խոփ բազմության աղմուկ: Մարգրեթը վախենում է ու կռանում, երբ երեխան հանկարծակի ներս է մտնում: Հիմա բարձրանում ու ասում է սառը կատաղությամբ:

Աղջի՛կ... քո մայրը կամ... չգիտեմ ով... ժամանակին պետք է քեզ սովորեցրած լինե՛ր... (Ծունչ է առնում) ... որ ներս մտնելուց առաջ դուր թակել է պետք: Թե չէ շատերը կկարծեն, որ դու... դաստիարակության կարիք ունես:

ԴԻՔՍԻ.— Քը՛խկ, քը՛խկ, քը՛խկ... Իսկ ի՛նչ է անում հորեղբայր Բրիկը հատակին:

ԲՐԻԿ.— Ես ուզում էի հորեղբորդ կնոջը՝ Մեգգիին սպանել, բայց չհաջողվեց... դրա համար ընկա: Աղջի՛կս, հենակը չեի՛ր տա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծիշտ է ասում: Հենակը տուր, որովհետև հորեղբայրդ հաշմանդամ է, սիրելի՛ս: Երեկ երեկոյան հորեղբայրդ ծունկը կտտրել է դպրոցի մարզադաշտի վազքուղյակում արգելքը հաղթահարելիս:

ԴԻՔՍԻ.— Իսկ ինչո՞ւ էիք ցատկում, հորեղբայ՛ր Բրիկ:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, սովորությունն է: Առաջ շատ էի արգելքներ հաղթահարում: Իսկ մարդիկ դժվարությամբ են որևէ սովորություն թողնում՝ թեկուզ ի վիճակի չլինեն...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հասկացա՞ր, աղջի՛կ: Իսկ հիմա հեռացի՛ր այստեղից... (Դիքսին երեք անգամ խաղալիք ատրճաճակով կրակում է Մարգրեթի վրա): Ասացի՛ վե՛րջ տուր, ճիվա՛ղ լակուտ: Քեզ հետ չե՞ն, անվի՛զ լակուտ... (Խլում է ատրճաճակը ու շարտում պատշգամբի բաց դռնից):

ԴԻՔՍԻ (ծանր վիրավորանք հասցնելու ակամա մղումով).— Դուք նախանձ եք... Դուք ուղղակի նախանձ եք, որովհետև չեք կորողանում երեխա քերել...

(Նա լեզու է հանում Մարգրեթին ու դժկամությամբ դուրս գալիս պատշգամբի դռնից: Մարգրեթը աղմուկով փակում է դռներն

ու հեալով թիկն տալիս: Բրիկն ավելացնում է կիսատ բաժակն ու
նստում լայն մահճակալին):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Տեսա՞ր... Մեյին ու Գուփրը մեր երեխա չունենալու
համար ուրախանում են ու բամբասում նույնիսկ իրենց հինգ
անվիզ ճիվաղների մոտ...

(Դադար: Ներքևում՝ աստիճաններին ոտնաձայներ և մարդ-
կանց խոսակցություն): Բրի՛կ... Մեմֆիսում ես եղա կանացի
բժշկի մոտ... Նա ինձ լավ քննեց: Չբերության ոչ մի պատ-
ճառ չկա: Մենք, երբ ուզենք, կարող ենք երեխա ունենալ:
Հիմա, ամսով, իմ հղիանալու ժամանակն է: Դու լսո՛ւմ ես
ինձ: Հա՛: Դուք լսո՛ւմ եք ինձ: Դուք լսո՛ւմ եք ի՛նձ...

ԲՐԻԿ.— Այո, Մեգգի՛ լսում եմ: (Ուշադիր նայում է կնոջ շառա-
գունած դեմքին): Բայց ի՞նչ սատանա է քեզ ստիպում պատ-
կերացնել... որ պետք է երեխա ունենաս մեկից... մի մարդուց,
որը տանել չի կարողանում քեզ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես էլ հենց դրա մասին եմ ամեն օր մտածում: (Նա
ջրջվում է նայելու միջանցքի դռանը): Ահա, գալիս են...
(Լույսերն աղոտանում են):

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժամանակը նույնն է: Մարգրեթն ու Բրիկը նույն դիրքով են,
ինչպես ստաջին գործողության վերջում:

ՄԱՐԳՐԵԹ (դռան մոտ).— Նրանք գալիս են...

(Նախ երևում է Մեծ Հայրիկը: Սա բարձրահասակ է՝ բար-
կացկոտ, տազնապալի հայացքով: Ծարժմունքը զգույշ է: Աշխա-
տում է նույնիսկ ինքն իրեն չմատնել սեփական հիվանդությունն
ու թուլությունը):

ՄԷԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա՛, Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Ողջո՞ւյն, Մե՛ծ Հայրիկ: Ծնորհավորում եմ ծննդյանդ օր-
վա առթիվ...

ՄԷԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե լա՛վ, հիմարությունն է...

(Մի քանիսը միջանցքից են ներս մտնում, մյուսները՝ պա-
տըշգամբից: Երկու կողմից խոսակցության ձայներ: Գուփրն ու
Պատվելի Թուկը մտնում են պատշգամբի դռնից, հետո նրանց

**ձայները ավելի պարզորոշ են լսվում: Կանգ են առնում, երբ Գուփ-
րը վառում է սիգարը):**

ՊՍՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿԻՐ (փութեռանդորեն).— Այո, իսկ Գրենադայի²⁷
սուրբ Պողոս եկեղեցուն երեք ապակեակար են նվիրել: Դրան-
ցից մեկը գունավոր հախճապակուց է, որն արժե երկու հա-
զար հինգ հարյուր դոլլար: Վրան Բարի Հովիվ Քրիստոսն է
նկարված՝ գառը գրկին:

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ ո՞վ է նվիրել այդ նկարը, հա՛յր սուրբ:

ՊՍՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿԻՐ.— Քլայդ Ֆլեթչերի այրին: Նա սուրբ Պողոս
եկեղեցուն նաև խաչելության մի մկրտարան է նվիրել:

ԳՈՒՓՐ.— Հա՛յր սուրբ, գիտե՞ք, թե ձևը եկեղեցուն ինչ պետք է
նվիրեն՝ զովացման մի սարք:

ՊՍՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿԻՐ.— Այո, սըր Բորը նվիրելու է... Իսկ գիտե՞ք
ինչ նվիրատվություն է արել Գաս Հեմմի բնտանիքը «Թու
Ռիվերգի»²⁸ եկեղեցուն: Քարե երկու բուրրովին նոր թեմական
շենք, որոնց առաջին հարկերում բասկետբոլի խաղադաշտ կա
ու մի...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՆ (բարձր, սուր քրքիջով, որ այնքան էլ զվարթ
չէ).—** Է՛յ, տերտե՛ր... Ի՞նչ ես անընդհատ հանգուցյալների
հիշատակին արված զոհաբերություններից խոսում... Դրանով
ի՞նչ ես ուզում հասկացնել, հը՞... Երևի կարծում ես այնքան
հիմար եմ, որ ես էլ մի նվեր կտամ, հա՛... Նման հիմարներին
ուրիշ տեղ փնտրիր:

**Շփոթվելով այս հանկարծակի միջամտությունից, Պատվելի
Թուկրը որոշում է ծիծաղել՝ հնարավորին չափ բարձր: Թե նա
ինչպես է պատասխանում Մեծ Հայրիկի հարցին, հնարավոր չէ
լսել, որովհետև Պատվելի Թուկրի շփոթումը ցրում է Գուփրի
կինը՝ Մեյին, որը միջանցքի դռանը երևում է ընտանիքի բժշկի՝
«դոկ»²⁹ Բոի հետ:**

ՄԵՅԻ (գրեթե բարեպաշտորեն).— Մեր երեխաները սրսկվել են
տիֆի դեմ, սրսկվել են կարմրախտի դեմ, սրսկվել են դիֆ-
թերիայի, դեղնախտի դեմ... Նաև պատվաստում են կատա-
րում: Ամեն ամիս՝ մայիսից մինչև սեպտեմբեր սրսկվում են
ու... Գո՛ւփր, Գո՛ւփր... Մեր երեխաներին ինչի՞ դեմ էին պատ-
վաստում...

ՄԱՐԳՐԵԹ (չսպասելով Գուփրի պատասխանին).— Բրի՛լ, ձայ-

նարկիչը միացրու: Եկեք նախ երաժշտություն լսենք: Չէ՞ որ այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

Խոսակցությունն այնքան բարձրաձայն է դառնում, որ սենյակը թռչնանոցի տպավորություն է թողնում: Միայն Բրիկն է այդ ամենին անհաղորդ. սառը ծպիտով թիկն է տվել խմիչքների պահարանին և երբեմն թղթե սառեցրած անձեռոցիկով սրբում է նակատը: Նա չի կատարում Մարգրեթի պատվերը: Մարգրեթը փոքրիկ առաջ է գալիս, մոտենում է ձայնարկիչին, խոնարհվում է վահանակին՝ կանոնավորելու այն:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այդ ձայնարկիչը մենք ենք նվիրել. նրանց ամուսնության և երեխայի տարեդարձին: Երեք բարձրախոս ունի: (Սենյակը լցվում է Վազների որևէ օպերայի կամ Բեթհովենի սիմֆոնիայի հնչյուններով):

ՄԼԵՆ ՀԼԷՅՐԻԿ.— Դրա ձայնը կտրե՞ք...

(Վայրկենական լռության պահին ներս է մտնում Մեծ Մայրիկը բևեռված ռեզեդյուրի պես իրեն թափ տալով):

ՄԼԵՆ ԼԵՅՐԻԿ.— Իսկ իմ տղան ո՞ր է: Ո՞ր է իմ տղան: Ո՞ր է իմ Բրիկը, իմ սիրելի փոքրիկ տղան...

ՄԼԵՆ ՄԱՅՐԻԿ.— Կե՛տեր. Չայնարկիչը նորից միացրեք:

Բոլորը բարձր բրբջում են: ՄԼԵՆ Հայրիկը գիտե սուր ծաղրել կոչը. նման պամերին ոչ որ ՄԼԵՆ Մայրիկից ավելի բարձր չի բրբջում. նրա ՄԼԵՆ Հայրիկի կատակները շատ են կոպիտ, Մեծ Լեզուիկն ինչ որ բանով է զբաղվում՝ մոռացնելու համար այն վիճարարները, որ իր բրբջոցը չի ծածկում:

Պիպլոմը գվարճանալու առիթ է, որովհետև նա սրտանց ուրախ է ՄԼԵՆ Հայրիկի հիվանդության մասին իրեն հասած կեղծ տեղեկության համար: Նա չափից ավելի երկար է քրքջում, հեզարեկ նայելով Մեծ Հայրիկի կողմը, հետո շտապ մոտենում է Բրիկին:

ՄԼԵՆ ԼԵՅՐԻԿ.— Անա թե որտեղ է իմ սիրուն տղան... Իսկ ձերսի եղ ինչ է: Դե, բաժակդ ինձ տուր: Քո ձեռքն ստեղծված է սովիկի լավ բան վերցնելու համար:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, տեսնենք ինչպես ես բաժակդ մայրիկին տալիս...

(Բրիկը հնազանդվում է, մինչև վերջ խմում է ու բաժակը մեկնում մորը: Նորից են բոլորը բարձր քրքջում):

ՄԼԵՆ ԼԵՅՐԻԿ.— Ա՛խ դու, իմ վիրավոր որդի... իմ փոքրի՛կ, չա՛

բաճճի՝ տղա... Դե՛, համբուրիր Մեծ Մայրիկին, անպե՛տք տղա... Տեսեք ինչպէս է խրտանում: Բրիկը չի սիրում, երբ իրեն համբուրում են... Տեսեք ոնց է շփոթվում: Երևի շատ են համբուրել, երես է առել: Դե՛, դա անջատիր, որդի՛:

(Բրիկը քիչ առաջ միացրել էր հեռուստացույցը: Անջատում է): Հեռուստացույց տանել չեմ կարողանում: Ռադիոն էլ մի բան չէ, բայց հեռուստացույցը դրան անցալ: **(Աղմուկով ու հնալով իրեն գցում է աթոռին):** Ուզում եմ առել՝ նույն անպետքությունն է: Հա՛-հա՛-հա՛: Դե, ի՛նչ եմ այստեղ նստում: Գնամ սիրածիս կողքին: Ես ուզում եմ նրա՛ն գրկել, սիրել...

Մեծ Մայրիկը սև ու սպիտակ շերտերով, արծաթափայլ նույն զգեստն է հագել: Իր գիրգ մարմնով և շերտավոր զգեստով բծավոր կենդանու է նմանվում: Նրա: երևալու պահից սենյակում իշխում են աղամանդև մեծ ականջօղերի, գոհարեղենի փայլն ու արծաթե ակնոցի շողանքը, ճղճղան ձայնը և հնչուն ծիծաղը: **Մեծ Հայրիկը անընդհատ դեմքը ծամածոում է ու միշտ բարկացած է: Մեծ ՄԱՅՐԻԿ (նորից բարձրաձայն).—** Տերտե՛ր, այ տերտե՛ր...

Ձեռքդ տուր՝ աթոռից ելնեմ:

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒՆԻՐ.— Բայց... Միայն թե, առանց կատակների, Մեծ Մայրիկ:

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՛նչ կատակ, ի՛նչ բան, ա՛յ տերտեր... Ձեռքդ տուր, բարձրանամ:

(Պատվելի Թուկը մեկնում է ձեռքը: Մեծ Մայրիկը ճանկում է այն, նրան քաշում, գցում է իր գոգը, բարձրաձայն քրքջալով): Է՛յ, ժողովու՛րդ, ո՛վ է տեսել տերտեր՝ չաղ կնոջ գոգին: Հե՛յ, հե՛յ, ժողովու՛րդ... Դուք տերտեր տեսե՛լ եք չաղ կնոջ գոգին...

Մեծ Մայրիկը Դելտայում հռչակված է այդպիսի կոպիտ, գռեհիկ կատակներով: Մարգրեթը դրան նայում է ներողամտորեն՝ կում-կում խմելով գինին, մի տեսակ անհարմար զգալով և միաժամանակ հետևելով Բրիկին: Մեյին ու Գուփըը հուզված ու դժգոհ նայում են միմյանց: Մեյի կարծիքով, Մեծ Մայրիկի այս գռեհիկ կատակներն են պատճառը, որ ինքն ու Գուփըը, հակառակ իրենց թափած ջանքերի, չեն կարողանում մտնել Մեմֆիսի ընտիր երիտասարդության մեջ: Սևամորթներից մեկը՝ Լեյսին կամ Սուկին, քրքջալով ծիկրակում են դռնից: Նրանք պատրաստ սպասում են, որ շամպայն ու ծննդյան օրվա տորթը բերելու նշան տան: Բայց

Մ'ե՛ծ Հայրիկն անտարբեր է այդ ընդհանուր ոգևորությամբ: Նրան անհասկանալի է, թե ինչու հակառակ հոգեկան այն սփոփանքի, որ ստացել էր բժիշկների հայտնած լուրից, այնուամենայնիվ, աղիքները ցավում են. կարծես, պառաված աղվեսը ատամները խըրկ է դրանց մեջ: «Բհարկե՛, մե՛ծ աղիքի փայտացում է», ասում է նա մտքում, բայց բարձրաձայն գոռում է Մ'ե՛ծ Մայրիկի վրա:

ԻՄԵՃ ՀԱՅՐԻԿ.— Լսիր, Մ'ե՛ծ Մայրիկ, վե՛րջ տուր այդ ճղճղոցիդ... Դու շատ ես պառավ ու չաղ նման երեխայական կատակների համար. հենո՛ւ՝ արյան ճնշում ունեցող քեզ պես կի՛նր... Գարնանը նրա արյան ճնշումը երկու հարյուր էր... Չե՛ս վախենում, որ եթե այդպես շարունակես, մի գիժ էլ կավելանա:

ԻՄԵՃ ԻՍՏՐԻԿ.— Ահա Մ'ե՛ծ Հայրիկի ծննդյան օրն սկսվեց: Եկեք նրե՛ր այ՛ն...

Ապիտակ բաճկոնով սևամորթ սպասավորները ներս են մղտնամ, բերելով տորթը, որի շուրջ մոմեր են վառվում, և մետաքսե ժապավեններով շամպայնի շշեր:

ԻՄԵՅԻՆ ու Դուփրը մի նրզ են սկսում: Բոլորը՝ նաև սևամորթներ՝ ու երեխաները, միանում են նրանց: Միայն Բրիկն է մնում ամսաթերթի այդ րնդիմանուր ուրախությանը:

ԻՄԵՍԻԿ ԻՍԻՍԻԿ.— Լք ա՛մբիկ ձեռքսն օր:

Լք ա՛մբիկ ձեռքսն օր

Լք ա՛մբիկ ձեռքսն օր, ԻՄ. ծ Հայրիկ:

(Թոռները երգում են «Ընտրահավորում ենք Մ'ե՛ծ Հայրիկին»: Ոմանք երգում են «Թանկագին Մ'ե՛ծ Հայրիկը»):

Լք ա՛մբիկ ձեռքսն օր:

(Ոմանք երգում են «Քանի՞ տարեկան եք»:

ԻՄԵՅԻՆ կանգնում է սենյակի կենտրոնում, երեխաներին շարում երգչախմբի պես, չափ տալիս. «Մեկ, երկու, երեք», և երեխաները սկսում են նոր տնից):

ԻՄԵՆՈՒՆԵՆԸ — Ոլիհամարի՛նկա, դի՛նկա-դի՛նկա,

Ոլիհամարի՛նկա, լա, լա, լա,

ԻՄԵՆ ԵՆՆԻՆ Զատ ենք սիրում քեզ:

Ոլիհամարի՛նկա, դի՛նկա-դի՛նկա,

Ոլիհամարի՛նկա, լա, լա, լա:

(Բոլորը միասին շրջվում են Մ'ե՛ծ Հայրիկի կողմը):

ԻՄԵ՛Ն Հայրիկ, մենք սիրում ենք քեզ...

**(Նրանք նորից են ետ շրջվում երաժշտական կոմեդիայի երգ-
չախմբի պես):**

Մենք քեզ սիրում ենք առաւիտայան,

Մենք քեզ սիրում ենք երեկոյան:

Մենք քեզ սիրում ենք, երբ քեզ հետ ենք,

Մենք քեզ սիրում ենք, երբ քեզ հետ չենք:

Սկիւմամարիճկա, դիճկա-դիճկա,

Սկիւմամարիճկա, լա, լա, լա:

(Մէյիճ շրջվում է Մեծ Մայրիկի կողմը):

Մեծ Մայրիկին նույնպես...

(Մեծ Մայրիկը հեկեկում է: Սեւմորթները դուրս են գնում):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, գրողը տանի... Վե՛լ ի՛նչ եղավ, Ի՛դա՛:

ՄԵՅԻ.— Նա պարզապէս իրեն շատ երջանիկ է զգում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, ես շատ երջանիկ եմ, դրա հա-
մար պետք է լաց լինեմ կամ...

(Լռության մեջ հանկարծակի ու բարձրաձայն):

Բրի՛կ, դու իմացա՛ր, թե դոկտոր Բոճ ի՛նչ հրաշալի լուր է
բերել կլինիկայից: Բանից դուրս է գալիս, որ Մեծ Հայրիկը
պարզապէս հաստ աղիքի փայտացում ունի: Նա հարյուր տո-
կոսով առողջ է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինչ լավ է...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, հորդ լավ քննել են ու բացի հաստ աղի-
քի փայտացումից, ուրիշ ոչ մի հիվանդություն չեն գտել: Նա
ողամարդու պէս է տարել բժշկական բոլոր քննությունները:
Դա հարյուր տոկոսանոց ճիշտ ախտորոշում է: Իսկ հիմա...
քանի որ մի քիչ հաճիստ եմ, ձեզ մի բան ասեմ: Ծիշտն ա-
սած, գլուխս կորցրել էի... Ծատ էի վախենում: Ամեն օր ինքս
իճճ ասում էի՝ չլիճի՛ հաճկարծ Մեծ Հայրիկը... ալդ հիվան-
դությունն ունի... ասում էի երևի...

**(Մարգրեթը ընդհատում է նրան, տեղից վեր է թռչում ու գո-
չում):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ... սիրելի՛ս, չէ՞ որ դու Մեծ Հայրիկին նվեր
պետք է տալիր...

**(Ամուսնու մոտով անցնելիս, Մարգրեթը ճանկում է նրա վիս-
կիի բաժակը: Հետո բացում է գույնզգույն փաթեթը):**

Իսկ սա Բրիկի կողմից, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Սա Մեծ Հայրիկի ամենամշանավոր, հիշարժան

ծննդյան տոնն է: Հայրուրավոր նվերներ, երեսունվեց տողա-
նոց հեռագրեր...

ՄԼՅԻ (միաժամանակ).— Իսկ այդ ի՞նչ նվեր է, Բրի՛կ:

ԿՈՒՓՐ.— Ես 500-ը 50-ի դեմ գրազ կգամ, որ Բրիկը չգիտի, թե
դա ինչ նվեր է:

ՄԼԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Նվերի հաճույքն էլ դրա մեջ է, որ չիմանաս...
մինչև բացելը չիմանաս, թե ինչ է: Մե՛ծ Հայրիկ, փաթեթը
բաց արա, տես ինչ նվեր է:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինքդ տես, թե ինչ նվեր է: Ես Բրիկին մի
բան եմ ուզում հարցնել... Մոտ արի, Բրի՛կ:

ՄԱՐԿՐԵԾ.— Մե՛ծ Հայրիկը քեզ իր մոտ է կանչում, Բրի՛կ:

(Բացում է փաթեթը):

ԲՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկին ասա, ոտքս ցավում է, չեմ կարող գնալ:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Տեսնում եմ, որ ցավում է: Դրա համար էլ ու-
զում եմ իմանալ, ինչ է պատահել: Ինչո՞ւ ես ոտքդ ջարդել:

**ՄԱՐԿՐԵԾ (խորամանկորեն փորձում է ընդհատել այդ խոսակ-
ցությունը).—** Մի տեսեք, տեսեք... Բրիկը քիշմիրից³⁰ խալաթ
է նվիրում Մե՛ծ Հայրիկին...

(Նա բարձր սյանում է խալաթը, որպեսզի բոլորը տեսնեն):

ՄԼՈՒ— Հի՛մ Ըստ միացած չե՛ս խոսում, Մեզգի՛:

ՄԱՐԿՐԵԾ (բերվելով նրա կողմը՝ դժգոհ ժպտով).— Զարմա-
նարու ոչինչ չկա. Մեր բնատվիրում հոր հագուստ տեսնում
Էներ ուղե մոմսետակ, կրք... ուրիշի... մի որևէ բարեկամի
դրամս Էներ մագնում: Իրա համար զարմացա, երբ տեսա...

ՄԼՅԻ— Այ թե մեռաբորիք է, հա՛...

ՄԼ Ե ՀԱՅՐԻԿ (խոժոռված ու դժկամ).— Դե՛, վերջացրե՛ք...

ՄԼՅԻ (ուշադրություն չդարձնելով Մե՛ծ Հայրիկին՝ կատաղորեն).—
Չեմ հասկանում, ինչպես կարող էր այդ խալաթը քեզ զար-
մայնել, երբ ինքդ ես գնել... Մեմֆիսում. անցյալ շաբաթ: Իսկ
զիտե՛ս ով է ինձ ասել:

ՄԼ Ե ՀԱՅՐԻԿ.— Ասացի՛ վե՛րջ տվեք...

ՄԼՅԻ.— Խաճառքի վաճառողուհին սպասարկելիս ինձ ասաց. «Մի-
սի՛ս Փոլիթ, ձեր տագոր կինը հենց հոր այստեղ էր և քիշ-
միրից խալաթ գնեց ձեր սկեսրոջ համար»:

ՄԱՐԿՐԵԾ.— Միշտ որ, քույրի՛կ Մեյի, իզուր եք ձեր տաղանդը
վատնում տաճառորուհի կամ մայր լինելու վրա... Դու մե՛ծ հա-

ջողովությունների կհասանիր հետաքննությունների ֆեդերալ բյուրոյում³¹ կամ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Վերջացրե՛ք...

(Քանի որ Պատվելի Թուկրը մյուսներից ավելի ուշ է ըմբռնում իրադրությունը, շարունակում է նույնիսկ Մեծ Հայրիկի սաստու՜մից հետո):

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (դիմելով դոկտոր Բոին).— «Աթորկն» ու «Ռիփըրը»³², հավասար են գնում...

(Նա սկսում է բարձր ծիծաղել, հետո, նկատելով Մեծ Հայրիկի խոժոռ հայացքն ու ընդհանուր լռությունը, լքանում է):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Տե՛ր հայր, հույս ունեմ, չխանգարեցի եկեղեցիներից նվիրված գումարի ապսկիմ³³ի, ու՛րի սլատուհանների մաշիմ գրույցը, չե՛... (Պատվելի Թուկրը կեղծամիտ ծիծաղում է, հետո չոր հագնւմ է ընդհանուր լռության մեջ): Գիտե՛ք ինչ կա, Տե՛ր հայր...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Պե՛, դե՛... Մե՛ծ Հայրիկ, տերտերին քսն չասես:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ձայնը բարձրացնելով).— Բայց լսե՛լ եք, այսպիսի մի արտահայտություն կա. անընդհատ հազում ես, բայց կոկորդում թուք չկա... Հիմա, քո այդ չոր հազն ինձ ստիպեց հիշել այդ արտահայտությունը: «Անընդհատ հազում ես, բայց կոկորդում թուք չկա...»:

(Լռությունը խախտում է Մարգրեթի ուրախ քրքիչը: Նա միակըն է, որ լսում ու հասկանում է Մեծ Հայրիկի ակնարկը):

ՄԵՅԻ (ձեռքերը բարձրացնելով և ապարանջանները զրնգացնելով).— Հետաքրքիր է, այս երեկո շա՛տ մոծակներ կան դրսում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Փոքրիկ Մայրիկ, դու ինչ-որ քա՛ն ասացիր:

ՄԵՅԻ.— Ասում եմ մոծակները հանկարծ մեզ ողջ-ողջ չուտե՛ն...

Եթե մի քանի րոպեով պատշգամբ դուրս գանք:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դա շատ լավ կլինի: Եթե մոծակները ձեզ ուտեն, ձեր ոսկորները կաղամ, պարարտանյութ կշինեմ պլանտացիաներիս համար:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հապշտապ).— Անցյալ շաբաթ... անցյալ շաբաթ ինքնաթիռով պարարտանյութ շաղ տվեցինք... մի քիչ օգնեց: Ես ոչ մի անգամ դեռ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ընդհատելով նրան).— Բրի՛կ, սրանք մի՛շտ են

ասում, որ երեկ Լրեկոյան դպրոցի մարզադաշտի վազքուղում
բնկել ես ու ոտքդ կոտրել:

ՄԼՕՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, որդի՛, Մե՛ծ Հայրիկն է հետդ խոսում:

ԲԲԻԿ (անտարբեր ժպտալով).— Ի՞նչ ասացիր, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԼՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասում եմ՝ երեկ դու ինչ-որ ցատկ ես կատարել,
ի՞նչ ես արել...

ԲԲԻԿ.— Այո, ինձ էլ եմ ասում:

ՄԼՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ի՞նչ էիր անում այնտեղ՝ ցատկո՞ւմ էիր,
թե՞՝ հետույքդ էիր թափ տալիս... Հը՞... Իսկ ճի՞շտ է, որ ինչ-
որ կնոց ես պատկեցրել խճապատ վազքուղակին: Հը՞... Ծի՞շտ
եմ ասում:

ՄԼՆՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, հիմա դու արդեն հիվանդների
ցուցակից դուրս ես գրվել, և ես չեմ ների քեզ նման կատակ-
ների...

ՄԼՕՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Վերջացրո՛ւ...

ՄԼՕՐ ՄԱՅՐԻԿ.— ... այդպիսի գոեհիկ արտահայտություն, այն էլ
նորին սրբության ներկայությամբ...

ՄԼՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Վերջացրեք... Բրի՛կ, քեզ հետ եմ... Ասում եմ,
երեկ գիշեր զվարմանո՞ւմ էիր սող խճապատ վազքուղակին:
Երեկ իմի սր բաժնի ետևից ես վազել ու սայթաքել, վայր ըն-
կել, Ու՛ր՝

Պատիբր ծիծաղում է բարձր, կեղծամիտ, մյուսները ջղալին
բրբիջով միամուտ են նրան: ՄԼՆ Մայրիկը ոտքը ուժեղ խփում է
Ռատակին և շրթանբևեր սեղմելով, մոտենում է Մեյիին, ինչ-որ
բան է շփոթում նրան, մինչդեռ Բրիկի անտարբեր, հազիվ նշմա-
րելի ժպիտը, որը բոլոր իրադրություններում բնորոշ է նրան, հան-
դիպում է հոր դաժան, ուշադիր, ծաղրող հայացքին:

ԲԲԻԿ.— Ի՛նչ, սր՛ր, չեմ կարծում, որ այդպես է եղել:

ՄԼՄԻ (միաժամանակ, շինծու քնքշությամբ).— Պատվելի՛ Թուկր,
մի քիչ չգրոսնե՞ր մարտը օդում:

(ՄԼԿին ու Թուկրը դուրս են գալիս պատշգամբ այն պահին,
երբ ՄԼՆ Հայրիկը շարունակում է):

ՄԼՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՞ղը տանի, իսկ ի՞նչ էիք անում գիշերվա
ժամը երեքին:

ԲԲԻԿ.— Վազում էինք ու ցատկում արգելքների վրայով, Մե՛ծ
Հայրիկ, բայց այդ արգելքները շատ էին բարձր ինձ համար,
սող պատճառով ոտքս խփեցի, ընկա:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ընկա՛ր... որովհետև խմա՞ծ էիր:

ԲՐԻԿ (ճրա անտարբեր ծպիտը փոքր-ինչ խամրում է).— Լուրջ ժամանակ նույնիսկ փորձ չէի անի ցածր արգելքների վրայից ցատկել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հապշտապ).— Մե՛ծ Հայրիկ, փշիր քո ծննդյան օրվա մոմերը:

ՄԱՐԳՐԵԹ (միաժամանակ).— Ես ուզում եմ խմել Մեծ Հայրիկ Փոլիթի՝ բամբակի ամենանշանավոր ագուսուկատիրոջ կենացը...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած ու դժկամությամբ գոչելով).— Ես ձեզ ասացի վե՛րջ տվեք... հենց հիմա վե՛րջ տվեք...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տորթը ձեռքին կանգնում է Մեծ Հայրիկի դիմաց).— Մե՛ծ Հայրիկ, ես քեզ թույլ չեմ տա այդ ձևով խոսել... նույնիսկ քո ծննդյան օրը...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լսիր, Իդա՛: Ես ինչպես ուզեմ, այնպես էլ կարող եմ խոսել... Անկախ Ես բանից՝ ի՞նչ ծննդյան օ՞րն է, թե՞ ոչ: Իսկ եթե որևէ մեկին դուր չի գալիս... թող կորչի գրողի ծոցը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բայց մտքումդ ուրիշ բան կա:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչի՞ց իմացար, որ մտքումս ուրիշ բան կա:

(Այդ պահին նրանք մի բանի ուրիշ վիրավորանքներ էլ են փոխանակում: Գուլիբը նույնպես դուրս է գալիս պատշգամբ):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես համոզված եմ, որ մտքումդ ուրիշ բան կա:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դու ոչինչ էլ չգիտես: Ու ոչ մի բան... ընդհանրապես ոչինչ չես հասկացել քո ամբողջ կյանքում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Այնուամենայնիվ, դու չես կարող այդպես մը տածել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ, ինչ որ մտածում, այն էլ խոսում եմ: Համոզված եղիր: Այս բոլոր կեղտոտները հավաքվել են շուրջս, որովհետև կարծում են մեռնելու եմ, հա՛: Դու էլ էիր այդպես կարծում, չե՞... դրա համար ես պտտվում շուրջս: Բայց լավ կլինի այլևս ինձ հրամաններ չտաա ու գնաս գրողի ծոցը, որովհետև դեռ ոտքերս փռելու միտք չունեմ: Հա՛, ես չեմ մեռնելու: Բժիշկները ինձ լավ քննել են, այդ գրողի տարած ախտորոշման վիրաճատությունն արել ու ոչ մի հիվանդություն չեն գտել... բացի հաստ աղիքի փայտացումից: Բոլորդ էլ ականջներիդ օղ արեք, ես չեմ մեռնելու քաղցկեղից: Դուք բո-

լորդ էլ կարծում էիք, որ ես այդ հիվանդությունից եմ մեռնելու, չէ՞... Լսիր, Իդա՛, մի՞թե դուք հավատացած չէիք, որ ես սեռնելու եմ քաղցկեղից... Հը՞...

(Հիմա գրեթե բոլորը պատշգամբում են, բացի երկու ծեր ամուսիններից, որոնք միմյանց են նայում վառվող մոմերի վրայից: ԻՆՆ Մայրիկի կուրծքը ելեւելում է: Նա, ահաբեկված, գիրուկ բռնունցքը դնում է բերանին: Մեծ Հայրիկը շարունակում է խոսպոտ ձայնով):

Դիշտ չե՞մ ասում: Հը՞: Դուք սպասում եք, որ ես մեռնեմ... րաղցկեղից մեռնեմ, իսկ դուք տերուտնօրեն լինեք իմ պլանտացիային: Չէ՞... Քո ճղճղան ձայնը, չաղ, պատավ մարմինը որ դևառնեն ես թափահարում... ինձ այդ եմ հուշում:

ԻՆ.Օ՝ ԻՆՆՅՐԻԿ.— Լո՛ւի՛ր... տերտերը...

ԻՆ.Ն՝ ՀԻՆՅՐԻԿ.— Թքա՛ծ...

(ԻՆՆ Մայրիկը բարձրաձայն հառաչում է ու նստում բազմոցին, որտեղ հագիվ է տեղավորվում): Լսեցի՞ր ինչ ասացի... Ինձ եմ թրած... (Ինչ-որ մեկը դրսից ծածկում է պատշգամբի գոտր այն պահին, երբ երեխաներն այնտեղ կրակում են ու ազմկում):

ԻՆ.Ո՝ ԻՆՆՅՐԻԿ.— Դու ոչ մի տեղում քեզ աղդես չ'իր պահել: Դեմ հոսովաճում, ինչ է պատահել քեզ...

ԻՆ.Ո՝ ԻՆՆՅՐԻԿ.— Ես գտազի բժիշկների մաս, լավ քննվեցի... վիրահատվեցի միտոն տե՛ րանի համար, օրպեսզի համոզվեմ՝ դու ես, թե՛ ես եմ այս տան տերը: Ու պարզվեց՝ ոչ թե դու, այլ ես եմ... Ինձ իմ ծննդյան օրվա նվերը... տորթն ու շամպուրներ... Ախր արդեն երեք տարի շարունակ դու կամաց-կամաց տան տեր էիր դառնում... Հրամայում էիր... Լեզուդ էիր դետուլեն շաղ տալիս: Քո չաղ հետույքը թափահարելով, շորտում էիր այն ազարակում, որ իմ քրտինքով... Այս տունուտեղը ես եմ դրել: Ես եմ եղել «Սթրոու և Օշելլո» պլանտացիայի առաջին վերակացուն: Տաս տարեկանից թողել եմ դպրոցն ու գնացել դաշտերը սևամորթի պես աշխատելու: Ինչ որ է, ես հասա «Սթրոու և Օշելլո» ազարակի կառավարչի սրտտոնին: Ծերուկ Սթրոուն մեռավ, և ես դարձա Օշելլոյի գործրկները... Ազարակը մեծացավ, բարգավաճեց... մեծագույն, բարգավաճեց... իմ քրտինքով... Այս ձեռքերով եմ ամեն ինչ արել... Իսկ դու ոչ մի օգնություն ցույց չտվեցիր: Հիմա

կարող ես համոզված լինել: Դու այստեղ կարգադրություն-
ներ չես կարող անել. ես թույլ չեմ տա: Իսկ հիմա հավաքվել
եք շուրջս, ուզում եք տան տեղ դառնալ... Որովհետև կարծում
եք մեռնելու եմ քաղցկեղից: Հա՛-հա՛-հա՛... Չհավատաք...
Հիմա հաստատ ասում եմ, որ ինձանից ոչ մի շյուղ չեք ստա-
նալու: Պա՛րզ է, Իդա՛: Հիմա քեզ ամեն ինչ պա՛րզ է: Հաս-
կանալի՞ է: Հիվանդանոցում ինձ մանրամասն քննեցին ու ո-
չինչ չգտան, բացի այդ... մեծ աղիքի փայտացումից: Դե դա
էլ նյարդերիցս է... որովհետև զգվում եմ ձեզանից... Իմ մեծ
աղիքը փայտացել է, կեղտով լցվել, որովհետև ես զգվում եմ,
ես չեմ դիմանում ձեր կեղծավորության՝ ու բամբասանքնե-
րին, որոնց ստիպված պիտի համակերպվեմ: Իդա՛, դու ար-
դեն քառասուն տարի ոչ մի ճիշտ բան չես ասել... Մեր միաս-
նական կյանքի քառասուն տարիներին... Հայդե՛, Իդա՛...
Հանգցրու իմ ծննդյան օրվա մոմերը... Ծրթունքներդ ուռեց-
րու, խոր շունչ քաշիր ու փչիր այդ անիծյալ մոմերը...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ, ա՛խ, ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ...
ինչպե՛ս ես այդպիսի...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ եղավ քեզ, Իդա՛:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն այսքան տարի չե՛ս հավատացել, որ
սիրում եմ քեզ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա՛, չեմ հավատացել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ես քեզ այնքան էի սիրում... այնքա՛ն...
Նույնիսկ քո ատելությունն ու կոպտությունն էի սիրում...

(Նա հեկեկում է ու շփոթված դուրս գալիս պատշգամբ):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ինքն իրեն).— Այ թե ծիծաղելի կլինեիր, եթե դա
ճիշտ դուրս գար...

(Լուռությամբ: Երկնքում հրավառություն է երևում):

Բրի՛կ... Է՛լ, Բրի՛կ...

(Կանգնում է տորթի մոտ: Մի քանի վայրկյան անց Բրիկը
կաղալով ու բաժակը ձեռքին ներս է մտնում: Մարգրեթը ուրախ
ժպիտով հետևում է նրան):

Ես քեզ չկանչեցի, Մեզգի՛: Ես Բրիկին կանչեցի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես պարզապես օգնեցի, որ նա գա:

(Նա համբուրում է Բրիկի շուրթերը: Բրիկն իսկույն մաքրում
է ձեռքի ավի հակառակ կողմով: Մարգրեթը աղջնակի աշխույժով
դուրս է գալիս: Բրիկն ու հայրը միասին են):

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ արեցիր դա:

ԲԻԻԿ.— Ի՞նչը, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ շուրթերդ սրեցիր: Այն ձևով մաքրեցիր, կարծես, Մարգրեթը թքեց վրադ:

ԲԻԻԿ.— Ծիշտն ասած չնկատեցի, թե ինչ արեցի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բո կի՞նն ավելի գեղեցիկ է, քան թե Գուփրինը: Բայց չգիտես ինչու, երկուսն էլ նույն արտաքինն ունեն:

ԲԻԻԿ.— Ինչպես թե նույն արտաքինը...

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ծիշտն ասած, չգիտեմ ինչպես բացատրեմ... դե՛, Գրանք նույն տեսքն ունեն...

ԲԻԻԿ.— Ուզում ես ասել՝ Մեյին էլ, Մարգրեթն էլ մի տեսակ... շատ են անհամադրատ, այո՞: Դա՞ ես ուզում ասել:

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, գրո՞ղը տանի, դա եմ ուզում ասել:

ԲԻԻԿ.— Նրանք ջղային են... կատուների պե՛ս...

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, այո... Իմ հարսները ջղային են, կատուների պես:

ԲԻԻԿ.— Ջղային են, ինչպես երկու կատուներ... շիկացած տանիքին նստա՞ծ...

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ծիշտ է, որդի՛, Գրանք նման են շիկացած տանիքին նստած կատուների: Զարմանալի է, դու և եղբայրդ՝ Կոսիկը, բոլորովին նման չեք իրար... բայց ձեր կանայք... որտեղի՞ց եք ճարել այդքան նման կանայք:

ԲԻԻԿ.— Մենք երկուսս էլ եկեղեցով ենք ամուսնացել:

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Հիմարություն՝ դուրս մի՛ տուր... Ես քեզ հարցնում եմ, ինչո՞ւ են իմ հարսները նույն... նույն արտաքինն ունեն:

ԲԻԻԿ.— Որովհետև Գրանք նստած են մի մեծ հողակտորի կենտրոնում: Իսկ բաճույթ հազար ակր ագարակաճողը, Մե՛ծ Հայրիկ, բախվածիկն մեծ հարստություն՝ Է... դրա համար էլ հարսներդ իրենց ճանկերը կատուների պես սրած սպասում են, որպեսզի իրար բզկտեն... ավելի մեծ հողակտոր ձեռք բերելու համար. հենց որ թույլ տաս այդ հարստությունը ձեռքիցդ...

ՄԼԻՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես զարմանում եմ դրանց վրա: Ո՞վ ասաց, որ ես թույլ եմ տալու: Եթե Գրանք դրան են սպասում, ասեմ, որ դեռ երկար ժամանակ հողերս անտեղ չեն մնալու: Թող հույս չունենա՛ն...

ԲՐԻԿ.— Ծիշտ է, Մե՛ծ Հայրիկ: Դու տեղդ պիճդ կաց, թող նրանք ճանկերով իրար... աչք հանեն:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Չկասկածե՛ս... Ես տեղս պիճդ նստած եմ: Թող այդ պոռնիկի լակոտներն իրար միս ուտեն: Հա՛-հա՛-հա՛... Բայց մի բան ասեմ, Բրի՛կ. ինչպես է լինում, որ Գուփրի կիճը շուտ-շուտ է երեխա քերում: Ի՛նչ կարող ես անել, մարդու կիճը շատ է պտղաբեր: Գրողը տանի, այսօր բոլորին հավաքել-քերել էր: Ստիպված սեղանը բացեցինք, որպեսզի կարողանանք տեղավորել այդ ոճմակին... Հիմա Մեյիճ հինգ երեխա ունի, իսկ վեցերորդն էլ...

ԲՐԻԿ.— Այո, վեցերորդն էլ ծնվելու է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Աստված վկա, Բրի՛կ, մի բան կա, որ ինչ անում եմ, չեմ կարողանում հասկանալ... ինչպե՛ս է դա ստացվում...

ԲՐԻԿ.— Ի՛նչը, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, ինչպես ասեմ... բոլոր օրենքներով... բոլոր ապօրինություններով հող ես ձեռք քերում... քո՛ սեփական հողը... տունուտեղ ես դնում... այն մեծանում է, շենանո՛ւմ... բայց... մարդ չի հասցնում մի կարգին շունչ քաշել այդքան արյուն-քրտինք թափելուց հետո, մեկ էլ՝ այդ բոլորը ձեռքիցդ սահում է ու չքանո՛ւմ... Ուղղակի չքանո՛ւմ...

ԲՐԻԿ.— Ի՛նչ կարող ես անել, Մե՛ծ Հայրիկ: Կյանքն այդպիսին է: Ասում են՝ բնությունը դատարկություն չի սիրում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասելն ասում են, բայց, իմ կարծիքով դատարկությունը շատ ավելի լավ է այն բոլոր անպետքություններից, որոնց մեջ բնություն կա... Բայց մեզ ականջ են դնում...

ԲՐԻԿ.— Այո:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ձայնն իջեցնելով).— Ո՞վ է:

ԲՐԻԿ.— Ինչ-որ մեկն ուզում է իմանալ, թե ինչի մասին ենք խոսում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գո՛ւփր... Գուփր...

(Միտումնավոր լռությունից հետո Մեյիճ երևում է պատշգամբի դռանը):

ՄԵՅԻ.— Մե՛ծ Հայրիկ, դուք Գուփրի՛ն էիք կանչում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ա՛յս, դու էիր, հա՛:

ՄԵՅԻ.— Մե՛ծ Հայրիկ, դուք Գուփրի՛ն էիք ուզում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ: Քե՛զ էլ չեմ ուզում: Ես ուզում եմ առանձին

լինել, երբ գաղտնի խոսակցությունն էմ ունենում իմ որդի Բրիկի հետ: Հիմա շատ շոգ է դռները փակ խոսելու համար: Բայց եթե իմ որդի Բրիկի հետ խոսելիս պետք է... ստիպված դռները փակեմ, նախօրոք ասեք... Որովհետև զգվում եմ թաքուն ականջ դնողներից ու լրտեսներից: Ուրեմն, ինձ նախօրոք ասեք, որ փակեմ դռները:

ՄԵՅԻ.— Բայց... Մե՛ծ Հայրիկ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Որովհետև դու դեռ չես ուզում հասկանալ, որ քո սուրբերն էր սենյակ ընկել...

ՄԵՅԻ.— Ես պարզապես...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դու պարզապես լրտեսում էիր ու թաքուն ականջ դնում: Դու դա լավ ես հասկանում...

ՄԵՅԻ (քիթը վեր քաշելով սկսում է հեկեկալ).— Ա՛յս, Մե՛ծ Հայրիկ, չեմ հասկանում ինչու եք այդքան կոպիտ վարվում հենց նրանց հետ, ուլբեր, իրոք, սիրում եմ ձեզ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե վերջացրո՛ւ... Ասում եմ՝ վե՛րջ տուր: Ես շուտով քեզ ու Գուփրին այս կողքի սենյակից վճռեցիք: Այս քանիսն ի՛նչ գործն է, թե Բրիկն ու Մարգրեթը գիշերը իրար հետ ինչ են խոսում: Երկուսով նրանց խոսակցությունը լսում եմ վարձու լրտեսների պես ու ամեն ինչ հալոտնում Մեծ Մայրիկին: Իսկ նա էլ գալիս է ու հիմար-հիմար դուրս տալիս... Բրիկն այս ասաց, Մարգրեթն այս ասաց... Կովեցիկ... Հիսուս Քրիստոսը վկա, ես զգվում եմ նման բաներից: Շուտով քեզ ու Գուփրին այդ սենյակից վճռեցիք: Ես, որովհետև զրգվում եմ լրտեսներից ու խորամանկներից: Գրո՛ղը տանի, ես ինձ դրանից վատ եմ զգում... հիվանդանո՛ւմ եմ...

(Մեյին գլուխը ետ է գցում, պլշած նայում վեր, ձեռքերը երկինք կարկառում այնպես, կարծես, ամենագոր Աստծո գութն է հայցում անարդար մարտիրոսության համար: Այնուհետև, թաշկինակը քթին դնելով, արագորեն դուրս է գալիս սենյակից՝ խըշխրջացնելով շրջագգեստի փեշերը):

ԻՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտ).— Ուրեմն նրանք մեզ ականջ են դնում, այո՛:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, որդի՛: Նրանք լսում են ու ամեն ինչ հալոտնում Մեծ Մայրիկին: Նրանք բամբաստում են, որ դու ե...

(Լռում է, կարծես շփոթվելով):

... դու ... չես ուզում Մեզգիի հետ պատկել... որ դու բազմո-

ցին եւ քնում: Եւ ուզում եմ իմանալ, դա ճիշտ է, թե՞ ոչ: Եթե Մեզգին քեզ դուր չի գալիս, բաժանվիր... Այդ ի՞նչ ես անում:

ԲՐԻԿ.— Ասում եմ, մի բաժակ էլ վիսկի խմեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց... որդի՛, դու խմիչքի գերի ես դառնում:

ԲՐԻԿ.— Այո, գիտեմ, սը՛ր: Լավ գիտեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն, խմելու պատճառո՞ւլ թողեցիր սպորտային մեկնաքանի քո գործը:

ԲՐԻԿ.— Այո, սը՛ր, կարծում եմ դրա պատճառով:

(Ժպտում է անորոշ ու մտերիմ, նոր լցրած բաժակը ձեռքին):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Որդի՛, դա շատ լուրջ հարց է, իսկ դու կատա-կում ես:

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Այո, սը՛ր, դա շատ լուրջ հարց է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն՝ լսի՛ր... այդ անիծյալ ջահին մի նայիր:

(Գաղար: Մեծ Հայրիկի ձայնը խռպոտ է):

Մենք ուրիշ բան էլ ենք գնել Եվրոպայում:

(Նորից դադար): Այն խանութից, որտեղ հրդեհից փրկված ապրանքներ են վաճառում: Կարևորը կյանքն է: Բացի կյանքից, մարդ ուրիշ ոչ մի բանից չպետք է կառչի: Իսկ խմող մարդը փչացնում է իր կյանքը: Մի՛ խմիր, որդի՛, կյանքիդ մասին մտածիր: Քո կյանքից կառչիր: Ուրիշ ոչ մի բանի մասին մարդ չպետք է... Մոտ նստիր, ստիպված չլինենք բարձր խոսել: Որովհետև այս տան պատերն էլ ականջ ունեն:

ԲՐԻԿ (կաղալով մոտենում է, որ նստի հոր կողքին).— Լավ, հայրի՛կ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ թողեցիր մարզական մեկնաքանի գործը: Ի՞նչ եղավ, հուսախաբվեցի՛ր:

ԲՐԻԿ.— Չգիտեմ: Իսկ դու այդպե՞ս ես կարծում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՞ղը տանի, ես ի՞նչ իմանամ... Քե՛զ եմ հարցնում... Ես ի՞նչ իմանամ, երբ ինքդ էլ չգիտես...

ԲՐԻԿ.— Դե՛, ի՞նչ ասեմ... Երբ խցիկում նստած հաղորդում էի, կարծես, բերանս բառքակ խցկած լինեիմ: Միշտ չէի հասցը-նում մեկնաքանել այն բոլորը, ինչ տեղի էր ունենում դաշ-տում...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասում ես դրա համա՞ր թողեցիր:

ԲՐԻԿ (բարեհոգաբար).— Այո՛ դրա համար...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ծխում է սիգարը: Հետո հանկարծ առաջ է մեկնը-

վում, եռանդուն արտաշնչում է ծուխը ու ձեռքը ճակատին դնում)։— Ըհը, ըհը, ըհը... Ծուխը շատ խորը ներս քաշեցի... Գլուխս պտտվեց։

(Հնչում են կրակարանի վրայի ժամացույցի զանգերը)։

Ինչո՞ւ են մարդիկ այդպես դժվարությամբ իրար հետ զրուցում։

ԲՐԻԿ.— Այո՛...

(Ժամացույցի զանգերը հնչում են տաս անգամ)։

Ծատ գեղեցիկ ժամացույց է... Մեղմ դողանջով... Սիրում եմ ամբողջ գիշեր լսել դրա ձայնը...

(Բրիկը հարմարավետ ընկողմանում է բազմոցին։ Մեծ Հայրիկը անբացատրելի շփոթմունքով ուղիղ նստում է նրա դիմաց։ Խոսում է բռնագրոսիկ ու կտրուկ։ Այդ լարված խոսակցության պահին ծանր է շնչում, երբեմն փութկոտ, վախվորած հայացքով նայելով որդուն)։

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այդ ժամացույցը գնել ենք այն ամառ, երբ մորդ հետ Եվրոպա ուղևորության էինք գնացել։ Գրողը տանի, այդ ճամփորդական ընկերությունն ինչ փորձանք ասես մարդու գլխի կրերի։ Կյանքումս նման ահավոր բաներ չէի տեսել, որ ալիտեղ տեսա։ Ամեն տեղ մարդու խաբույ էին։ Տեսնեիր ինչպես Լիմ այդ մեծ հյուրանոցներում խոհարարները մարդկանց հիմարացնում։ Իսկ **Մեծ Մայրիկը** այնքան շատ բան էր գնել, որ երկու բեռնավագոն հագիվ կարող էին տեղափոխել։ Դե՛, նրա գնած ապրանքների կեսը անցյալ գարնանից կապված մնում է նկուղում, որտեղ այս գարնանը ահագին ջուր լըցվեց...

(Ծիծաղում է)։

Այդ Եվրոպա ասածդ համատարած չարչիների տեղ է։ Իսկ դրանց տեսարժան վայրերը հին, խարխլված խանութներ են՝ հնոտիներով լցված... որոնց համար **Մեծ Մայրիկի** խելքը գրկում էր։ Այդ պատուիին նույնիսկ ջորու տանձերով հնարավոր չէր զսպել։ Փող էր, որ մսխում էր... Անընդհատ, անընդհատ գնում էր, ինչ որ խելքին փչեր... Բախտս քերել է՝ հարուստ մարդ եմ, թե չէ կորած էի... Իսկ նրա գնած ապրանքների կեսը փտում է նկուղում։ Այո, սը՛ր, բախտս քերել է՝ հարուստ մարդ եմ, թե չէ... Բրի՛կ, ես, իրոք, հարուստ մարդ եմ... ես շատ հարուստ եմ։ **(Մի պահ նրա աչքերը փայլա-**

տակում են): Գիտե՞ս թե ինչքան արժեմ... Բրի՛կ... կարո՞ղ ես ասել, թե ինչքան արժեմ... Հը՞... Դե՛, հապա մտածիր...

(Բրիկը անտարբեր ծպտում է իր բաժակի ետևից):

Ուղիղ տաս միլիոն մաքուր փող: Պատկերացնո՞ւմ ես... Չհաշված հոփտից այս կողմ ընկած ամենաբարեբեր հողերը...

(Գիշերային երկնքում տրաքոցներ: Կանաչավուն շողարձակումներ: Երեխաներն աղաղակում են պատշգամբում):

Բայց արի տես, որ այդքան փողով մարդ չի կարող կյանք գնել, նա չի կարող ետ գնել իր անցկացրած կյանքը: Բրի՛կ, իսկ դա միակ բանն էր, որ չէին առաջարկում Եվրոպայի խաճուղներում, Ամերիկայի կամ այլ երկրի շուկաներում: Այդ փողերով հնարավոր չէ կյանք գնել, մարդը չի կարող ետ գնել իր կյանքը, երբ այն ավարտված է...

Որդի՛, դա շատ ծանր մտածմունք էր, որ ինձ հետ է մինչև այսօր... Այդ փորձությունը ինձ ավելի խելացի ու դժբախտ է դարձրել: Բայց մի դեպք էլ է ինձ հետ պատահել, որ չեմ կարողանում մոռանալ:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ դեպք է, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսպանիայում, Բարսելոնայի³³ շուրջ տարածվող չոր բլուրներից մերկ երեխաներ էին վազվզում՝ սոված շների պես հաց մուրալով, կաղկանձելով ու ոռնալով... քայց տեսնեիր, թե ինչքան պարարտ էին Բարսելոնայի փողոցներում գրոսնող տերտերները... Այնքան չաղ էին ու երջանիկ... Հա՛, հա՛, հա՛, հա... Հասկանո՞ւմ ես, ես կարող եմ կերակրել սղո սոված երկիրը: Ես այնքան փող ունեմ, որ լիուլի բավական է՝ կերակրելու այդ սոված ու գրողի տարած երկիրը: Բայց չէ... մարդս եսաւեր գազան է: Համոզված եմ, որ իմ՝ ողորմությունն սված փողերը... Բարսելոնայի բլուրներից վազվզող տկուր լակոտներից ողորմություն սված իմ փողերով հագիվ կարելի է այս սենկակի աթոռներից որևէ մեկի ծածկոցը զընել... Գորո՞ղը տանի, ես փողը շաղ տվեցի նրանց առջև այնպես, ինչպես գարի շաղ կտաւ՝ հավի ճութերին կերակրելու համար: Ես փողը շարտեցի նրանց միայն նրա համար, որ ազատվեմ սովից ոռնացող այդ շան լակոտներից, ինձ մեքենա գցեմ ու... փախչեմ...

Չեմ կարողանում մոռանալ նաև Մարոկոյում ինձ հետ կատարված մի դեպք: Բանից պարզվում է, արաբների մոտ

պոռնկությունն սկսվում է չորս, հինգ տարեկանից: Ես չեմ չափազանցում: Հիշում եմ, մի օր Մարակեշում³⁴ այդ հին, պարսպով շրջափակված արաբական քաղաքում, նստեցի փլված պատին, որ մի սիգար ծխեմ: Անտանեյի շոգ էր: Մի արաբուհի կանգնեց ճանապարհի եզրին ու նայեց ինձ այնքան, մինչև շփոթվեցի: Փոշոտ, շիկացած ճանապարհին կանգնած այդ կինն աչքերը չէր կտրում ինձանից: Ես ամաչեցի... Բայց լսիր... Կնոջ գրկին մի փոքրիկ, մերկ աղջնակ կար, որը, երևի, հազիվ կարողանում էր քայլել: Քիչ անց կինը երեխային ցած դրեց, ականջին ինչ-որ բան ջնջաց ու հրեց առաջ: Երեխան... հազիվ քայլելով... մերկ աղջնակը հազիվ քայլելով, դողդողալով եկավ ու... Հիսուս Քրիստո՛ւ... Մարդ սարսրում է, երբ հիշում է... Այդ աղջնակը բարալիկ ձեռքը երկարեց ու փորձեց... շալվարիս կոճակներն արձակե՛լ... Տե՛ր Աստված, չե՛ որ երեխան դեռ հինգ տարեկան չկար... Չե՛ս հավատում: Երևի մտածում ես, Քորինո՛ւմ եմ: Հետո հյուրանոց գնացի ու մորդ ասի՝ իրերդ հավաքիր... Մենք պետք է փախչենք այդ գրողի տարած երկրից...

ԲՐԻՆ.— Մե՛ծ Հայրիկ, դու խոսելուց հարբել ես...

ԼԻՆԻ ՀԱՅՐԻԿ (անտարբեր մնալով այս ակնարկին).— Այո, սը՛ր, սուսկես է կյանքիս օրեցքը... ահա թե ինչու է մարդ արարածը գազան... Դրա համար մեռնելիս ոչ մեկին չի խղճում... ու ոչ մեկը նրան չի խղճում... Այո, սը՛ր, դա...

Դու ինչ-որ բան ասացիր, Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Այո:

ԼԻՆԻ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ ես ասում:

ԲՐԻԿ.— Հեճակա տուր, որպեսզի կարողանամ ոտքի կանգնել:

ԼԻՆԻ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ո՞ր ես գնում:

ԲՐԻԿ.— Ուզում եմ մի փոքր ուղևորություն կատարել դեպի խըմիչքների պահարանը:

ԼԻՆԻ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛ր...

ԲՐԻԿ.— Խմիչքների պահարանը:

ԼԻՆԻ ՀԱՅՐԻԿ.— Ահա, վերցրու: (Բրիկին է մեկնում հեճակը):

Մարդ արարածը մեռնող գազան է: Մարդը անընդհատ գրումներ է կատարում միայն այն պատճառով... Երբ մարդ հարուստ է ու գիտի, որ մեռնելու է, շարունակ գնումներ է կատարում՝ թաքուն փայփայելով այն հիմար միտքը, թե իր

գնածների մեջ գուցե... հավերժական կյանքը լինի: Մի բան, որ բոլորովին անհնար է... Մարդ արարածը այնպիսի գազան է, որ...

ԲՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտ).— Մե՛ծ Հայրիկ, ճիշտն ասած, դու այսօր լավ շատախոսում ես:

(Լռություն: Դրսից ձայներ են լսվում):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո: Վերջերս ոչ մի բառ չէի ասել: Ամեն օր լուռ նստում էի և պատուհանից նայում դուրս՝ իմ քամբակի դաշտերին: Ինչ-որ ծանր բան ճնշում էր հոգիս: Ու եթե այսօր շատ եմ խոսում, պատճառն այն է, որ հոգիս ազատվել է այդ քեռից:

Բրի՛կ, ես ինձ յոթերորդ երկնքում եմ զգում:

ԲՐԻԿ.— Գիտե՛ս, թե ամենից շատ ինչ եմ ուզում հիմա:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ոչ:

ԲՐԻԿ.— Կատարյալ լռություն: Կատարյալ ու մեռյալ լռություն:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ:

ԲՐԻԿ.— Որովհետև այդպես ավելի հանգիստ եմ ինձ զգում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Մարդ Աստծո, դու այդ լռությունից դեռ այնքան շատ կունենաս... գերեզմանում...

(Նա մտերմաբար ծիծաղում է):

ԲՐԻԿ.— Հիմա վերջացրի՞ր ասելիքդ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ ես ուզում, որ չխոսեմ:

ԲՐԻԿ.— Որովհետև, աը՛ր, դու միշտ ասում ես ինձ. «Բրի՛կ, ես ուզում եմ քեզ հետ խոսել»: Բայց երբ խոսում եմք, մի կարգին բան չես ասում: Նստում ես բազկաթոռին ու սկսում այս ու այն տեղից քաներ պատմել, իսկ ես էլ... ձևացնում եմ, իբր, լսում եմ: Փորձում եմ ցույց տալ, թե լսում եմ, քայց ոչ մի բան էլ չեմ լսում: Չափազանց դժվար բան է մարդկանց շփումը... մանավանդ իմ ու քո միջև... Այն պարզապես չի...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դու երբևէ վախեցե՞լ ես: Ուզում եմ ասել, դու որևէ բանից իսկապես վախեցե՞լ ես...

(Տեղից ելնում է):

Մի րոպե: Դռները փակեմ...

(Նա այնպիսի զգուշությամբ է ծածկում պատշգամբի դռները, կարծես ինչ-որ կարևոր գաղտնիք է ուզում հայտնել): Բրի՛կ:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ:

ԲՐԻՎ.— Հը:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Որդի՛, իսկ ես վախենում էի, չլինի հանկարծ այդ...

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչ... Ինչի՞ց էիր վախենում...

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Վախենում էի... Ասում էի, չլինի... քաղցկեղ եմ...

ԲՐԻՎ.— Ա՜խ... հա՛...

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Ինձ թվում էր, մի կմախք... մի ծեր մարդու կըմախք իր սառը, չոր ձեռքը դրել էր ուսիս:

ԲՐԻՎ.— Մե՛ծ Հայրիկ, բայց դու առաջին անգամ ես... այդ հիվանդության... առաջին անգամ ես մահվան մասին խոսում:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Այո: Խոզը գոնե խոնչում է: Մարդն ստիպված ի՞նչ բերանը փակ է պահում, չնայած չունի խոզի առավելությունը:

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչ առավելություն:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Ապուշությունը... Մահվան հանդեպ ունեցած օգիստությունը, որն այնքան հանգիստ է պահում խոզին: Իսկ մարդը գրկված է աղ սիոփանքից: Նա միակ արարածն է, որ մտածում է մտխիամիսի մասին, հասկանում է, թե դա ի՞նչ է: Բոլոր սրտաբանները ունեցնում են մտխիամիս ճանապարհով, այդպես էլ միեւնի վերջ չիմանալով, թե ուր են գնում: Իսկ մարդը բաց իսպր գոնե խոնչում է, իսկ մարդը ստիպված է լռել: Երբեմն մա .

(Մերումու մեջ խոր, վառվող գորություն է նկատվում):

Կարողանում է լռել...

Հետաքրքիր է, դու ի՞նչ ես կարծում:

ԲՐԻՎ.— Ինչի՞ մասին, Մե՛ծ Հայրիկ:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Եթե վիճակի խմեմ, հաստ աղիքս չի՞ ցավի:

ԲՐԻՎ.— Բնականաբար, սո՛ր, դա օգտակար է:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ (ժպտում է՝ գալի պես առամները ցույց տալով).— Հիստա Փրիստո՛ւ... Երկինքը հորից պարզվում է... Ես ոչինչ եմ հասկանում: Որդի՛, երկինքը մաքրվում է... Ես կարծես հորից ձգվեցի... Ես ապրո՞ւմ եմ... Ես ապրելո՞ւ եմ...

ԲՐԻՎ (հայելով նրա բաժակին).— Հիմա քեզ լա՛վ ես զգում, ԼԵՆ Հայրիկ:

ԼԵՆ ԼԱՅՐԻՎ.— Լա՛վ... Գրողը տանի... Ես արդեն կարողանում

եմ շնչել: Ամբողջ կյանքում ես սեղմված բոունցքի նման եմ եղել:

(Վիսկի է լցնում բաժակը):

Խփող ջարդող բոունցքի նման եմ եղել: Հիմա պետք է բացեմ այս սեղմված մատներն ու շոշափեմ...

(Նա բացում է մատները՝ կարծես օդը շոշափելու): Գիտե՞ս հիմա ինչ է անցնում մտքովս:

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Ոչ, սը՛ր, չգիտեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա՛-հա՛-հա՛... Ուզում եմ կյանք անել... կանանց հետ պառկել...

(Բրիկի ժպիտը փոքր-ինչ խամրում է):

Այո, որդի՛... Եփվում եմ այդ ցանկությունից... Ես դեռ կի՛ն եմ ուզում, Բրի՛կ: Երևի չես հավատում, այո՞... Իմ վաթսուներեկ-գամակի օրը ես կի՛ն եմ ուզում, ոչ թե տորթ... Հա՛-հա՛-հա՛...

ԲՐԻԿ.— Այ թե ուժեղ ես եղել, հա... Իմ կարծիքով դա շատ տարօրինակ է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Տարօրինա՞կ:

ԲՐԻԿ.— Ինչպես բացատրեմ... Ե՛վ տարօրինակ է և՛ հրաշալի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դա ուրիշ բան: Որդի՛, ես հիմա եմ հասկանում, որ շատ քիչ եմ կյանք արել կանանց հետ: Ծառ հնարավորություններ եմ ձեռքիցս բաց թողել, որովհետև... զգուշացել եմ, զգուշացել եմ հասարակական կարծիքից: Թո՛ւմ... հիմարություն: Ես հիմար եմ եղել, հիմար... Մահվան բարձրացող վարագույրն էր, որ ինձ ստիպեց այդ բանը հասկանալ: Ու հիմա, երբ այդ վարագույրը բարձրացել է, ես... կի՛ն եմ ուզում...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն ուզում ես կյանք անել, հա՞:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա՛, գրողը տանի... Չե՞ որ մորդ հետ քնել եմ...

Թող հիշեմ... Հա, հիմզ տարի առաջ, երբ ես վաթսու՛ն, իսկ նա հիսունու՛թ տարեկան էր: Մայրդ ոչ մի անգամ էլ իմ դուրը չի եկել: Ոչ մի անգամ...

(Նրանց խոսակցության պահին միջանցքում հեռախոսազանգ է լսվում: Մեծ Մայրիկը դեմքին չարանճի արտահայտություն, ներս է մտնում, բացականչելով):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Դուք խո՞ւլ եք... Ես պատշգամբի ծայրից լսում եմ հեռախոսի զանգը, իսկ դուք...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իդա՛, պատշգամբի դիմաց, բացի այս սենյա-

կից, հինգ ուրիշ սենյակներ ունենք: Ինչո՞ւ դու հենց այս սենյակով ես միջանցք գնում:

(Մեծ Մայրիկը, դեմքին չարաճճի արտահայտություն, դուրս է գալիս):

Ա՛յ քո... Հասկանում ես, որդի՛, երբ մայրդ սենյակից դուրս է գալիս, չեմ կարողանում հիշել, թե նա ինչի նման է... Բայց երբ նա վերադառնում է ու տեսնում եմ, թե ինչի է նման, ինչպես ինձ ասում եմ... Երանի նայած չլինե՛ի... (Նա ծիծաղում է իր կատակի վրա այնքան, մինչև աղիքները ցավում են և դեմքը ծամաժոռելով լրջանում է:

ՄԵԼՈՂՆԵՐԻ խոսակցության պահին Բրիկը տեղից բարձրացել է ու կաղալով պատշգամբ է դուրս գալիս):

Իսիր, այդ ո՞ւր:

ԲՐԻԿ. Գնում եմ՝ մի քիչ մաքուր օդ շնչեմ:

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Գնա կա՛ց, երիտասարդ: Մինչև վերջ լսիր, ինչ եմ ասում:

ԲՐԻԿ. Իսկ ես կարծես ի վերջացրիր:

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Ի՛նչ, երիտասարդ, մեր զրույցը դեռ չի էլ սկսվել:

ԲՐԻԿ. Կեղերք էս սխալմե՛ի, որք. Գալուստեա ուզում էի մի բի՛նոսոր օդ շնչել: Գալուստեա գեթա՞ստ է փչում:

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Դո՛ւք ասիք ս ճիշտա՛ս ու նորից տեղդ նստի՛ր:

(Սիւսում գլխի ծուլից ՄԵԼՈՂ Մաթի՛ի նայնն է լսվում):

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Մի՛տա Բա՛լա... Ինչո՞ր ամեն կրիտեք մեր գըլ՛խի: Ես ոչ ինչու ինձ չե՛ք զանգահարում: Ախր ես ամեն ի՛նչ կատարողե՛ի:

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Հիստա Քրիստո՞ս... Ուս նորից խոսում է իմ գրասխան օրիորդ քոջ նկտ:

ՄԵԼՈՂ ՆԱՅԻՐԻ. — Զուտություն, մի՛սա Սոլլի: Այո, սպասում ենք, սա ասի: Մեծ Հաղթե՛ր մեռնում է... քեզ տեսներու ցանկություն՝ ից... Այո: Զուտություն, մի՛սա Սոլլի...

(ՄԵԼՈՂ Մայրիկը ցած է դնում ընկալուչը ու զվարթ ճիչ արձակում: ՄԵԼՈՂ Հայրիկը աղաղակում է ու փակում ախանջները, երբ լսում է Բերչ ուռնաձայները:

ՄԵԼՈՂ Մայրիկը խոսում է ներս):

ՄԵԼՈՂ Հայրիկ, նորից միսա Սոլլին էր զանգահարում... Մեմ-լի՛ն ից: Գիտե՞ս, բե խեղճն ինչ է արել... Իր անձնական բը-

ծըշկին կանչել է Մեմֆիս, որպեսզի նա բացատրի, թե ինչ բան է մեծ աղիքի փայտացումը... Ու հիմա զանգահարեց, որ հայտնի, թե սիրտն ինչքան հանգիստ է այդ լուրն ստանալուց հետո... Դե... թողեք ներս գամ...

(Այդ պահին Մեծ Հայրիկը կնոջ վրա է սեղմել կիսաբաց դուռը):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Չէ', չեմ թողնի: Ես բոլ առաջի, չէ', մյուս անգամ մեր սենյակով չանցնես: Դե հիմա ետ գնա մյուս սենյակներից մեկով:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մեծ Հայրի՛կ... Մե՛ծ Հայրիկ... Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ... Քիչ առաջ դու կատարվով էիր չէ՞ այդ բաներն ասում: Դու ինչպե՛ս կարող ես նման բաները լուրջ ասել... սրտանց...

(Երեխայի պես ձայնը նվաղում է հեկեկոցից: Հետո նրա ոտնաձայները հեռանում են միջանցքով: Բրիկը, որ նորից հենակով փորձում էր պառչզամբ գնալ այժմ նստում է):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես մորիցդ միայն մի բան եմ խնդրում, որ հանգիստ թողնի ինձ... Բայց չի հասկանում: Չի հասկանում, որ զգվեցնում է ինձ: Դե', նա ինձանից պոկ չի գալիս, որովհետև անկողնում երկար ծամանակ լավ եմ եղել հետը... Ծիշտն ասած, շուտ պետք է վերջ տալի դրան, բայց պատալը կարոտ կմնար: Անկողնում ես շատ լավ էի, որդի': Ափսոս, որ ինձ շատ եմ ծախսել նրա վրա... Ասում եմ, տղամարդը կարող է որոշակի չափով... այսքան անգամ ու վերջ: Ինչ որ է, ուժս դեռ տեղի է, Բրի՛կ: Ես պետք է մեկին գտնեմ, որ մնացածը նրա վրա ծախսեմ: Որդի', ինձ բնտիր մի կին է պետք: Նշանակություն չունի, թե նա ինչ արժե: Ես նրան... թանկարժեք մորթիների մեջ կթաղեմ... Հա՛-հա՛-հա՛... Կմերկացնեմ ու թանկարժեք մորթիների, անգին քարերի մեջ կխեղդեմ... Հա՛-հա՛-հա՛... Ես նրան կմերկացնեմ ու մինչև կոկորդը թանկարժեք մորթիներով, գոհարներով կզուգեմ... Հետո... հետո... կպատկեմ հետը... կյանք կանեմ խենթանալու աստիճան... Հա՛-հա՛-հա՛...

ՄԵՅԻ (աշխույժով: Դռան ետևից).— Այդ ո՛վ է ծիծաղում:

ԳՈՒՓՐ.— Մեծ Հայրիկն է ծիծաղում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Կեղտե՛ր... Այդ երկուսը կեղծավոր լրտեսներ են... **(Մտնենում է, ձեռքը դնում Բրիկի ուսին):** Բրի՛կ, տը-

դառնալու երջանիկ եմ... Ձախակա, ես երջանիկ եմ, շահ եր-
ստիկ... (Նրա շունչն հանկարծ կտրվում է: Կծում է վարի
շրթանքը, գլուխը երկշտորեն սեղմում է տղայի գլխին, հե-
տո շփոթված ու երկմտամբով մոտենում է այն սեղանին, որ-
տեղ բաժակն էր դրել: Խմում է ու այնպես ծամածոտում դեմ-
քը, կարծես աղիքները կտոր-կտոր են լինում: Բրիկը հան-
կարծ հառաչում է ու ճիգով բարձրանում տեղից):

Բեզ ի՞նչ եղավ: Այնպես անհանգիստ ես, ասես, շաղվարիդ
մեջ ոչիլ կա: Ինչ-որ բան քեզ անհանգստացնո՞ւմ է:

ԲԲԳԳ — Աս, ար՛ք:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Հը՞...

ԲԲԳԳ — Ես մի բանի եմ սպասում, քայց այն ուշանում է:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Վա՛հ: Ի՞նչն է ուշանում...

ԲԲԳԳ (ախար) — Կաթկթոցը չի լսվում:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Ասացիր՝ կաթկթո՞ց...

ԲԲԳԳ — Այո:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Ի՞նչ կաթկթոց...

ԲԲԳԳ — Ես մինչև գլխիս մեջ կաթկթոց չլսեմ, չեմ հանգստանում:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Բա՞ն չհասկացա: Բայց դու ինձ վախեցնում ես:

ԲԲԳԳ — Դե՛, դա սնկախ ինձանից է լինում:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Ի՞նչք:

ԲԲԳԳ — Կաթկթոցը, որ լսում եմ գլխիս մեջ ու հանգստանում:

Ես եամբոր սովորված շատ եմ խմում, որպեսզի հանգստա-
նամ: Դեմ ստեղծում, թե՛ դա ինչպես է կատարվում: Ուղղա-
պես ես կամ ինչանից... Դա նման է... Դա նման է...

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Նման է...

ԲԲԳԳ — Ինչ սրտոց կաթկթոցը, որ սկսվում է գլխիս մեջ, շոգ ցե-
րկիկ դարձնում է զով գիշեր, հետո...

(Նստում է վեր՝ ախար ժպտալով): ... այս բոլորին հաջոր-
դում է... յոթյոթնը...

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ (զարմանալիս երկար սուլում է: Հևտո գնում,
կախվում է սղոսի թիկանքում, բռնում է նրա ուսերը):

Վիտա Բրիտան... Բրի՛կ, ես մի սարսում, որ դու այդ օրը
կը կենիր Տյու՛ն, դո՛ւ Կաթկթոց ես...

ԲԲԳԳ — Կաթկթոց ես, ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ: Ես հարբեղող եմ:

ՄԵՆՆ ԲԵԶԲԵԳ — Դու կրճում է՛ ես... բոլորովին աչքաթող եմ
սրել քեզ:

ԲՐԻԿ.— Մինչև գլխիս մեջ չեմ լսում այդ մեղմ կաթկթոցը, չեմ հանգստանում: Սովորաբար ես այն ավելի շուտ էի լսում: Երբեմն պատահում էր՝ կեսօրից էլ շուտ... Բայց... այսօր այն ուշանում է: Երևի զարկերակներիս ակոխողը դեռ բավարար չէ: **(Վերջին ականակն անում է աշխույժով՝ բաժակը լցնելիս):**

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ... ա՛խ... Մահը կալավել էր գլխիս ու աչքիս ոչինչ չէր երևում: Ո՛ւմ մտքով կանցներ, որ իմ հարազատ որդին քթիս տակ հարթեցող կդառնար:

ԲՐԻԿ (բարեհաճությամբ).— Հիմա քեզ համար ամեն ինչ պարզ է: - 2Է՞ որ քո հիվանդությունը... 2Է՞ որ քո հիվանդության մասին ճիշտ լուրեր եմ ստացվել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, այո: Ծիշտ է: Հիմա աչքերս բացվեցին... Իմ հիվանդությունը... պարզվեց...

ԲՐԻԿ.— Դրա համար եմ առում, եթե ինձ թույլ տաս...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ, թույլ չեմ տա:

ԲՐԻԿ.— ... Ես մեռնալ կնուռեմ անբուռ, մինչև գլխիս մեջ լսեմ այդ կաթկթոցը: Ծիշտ է, դա խորհրդարար է լինում, բայց մինչև մեռնալ չլինեմ... Ես պետք է մեռնալ լինեմ կամ ոչ մեկի հետ չխոսեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Որդի՛, դու շատ ժամանակ ես ունեցել լուր ու մեռնալ լինելու: Բայց հիմա ինձ հետ ես խոսում: Ի վերջո, ե՛ս եմ քեզ հետ խոսում: Նստի՛ր տեղդ ու լսի՛ր այնքան, քանի դեռ չեմ զգուշացրել, որ մեր զրույցն ավարտված է...

ԲՐԻԿ.— Բայց սա էլ մեր նախորդ զրույցների պես է: Իզուր է, իզուր... Դա... դա... տանջալի է, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ոչինչ, թող տանջալի լինի: Բայց դու տեղիցդ չշարժվես: Իսկ հեռակո...

(Հեռակո շարժում է սեփական մյուս ծալքը):

ԲՐԻԿ.— Բայց ես կարող եմ ոտքով... Ի մե եթե ընկնեմ՝ աղաւով...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Եթե չես ուզում ինձ լսել, կարող ես սողալով հեռանալ այս ազարակից: Այն ժամանակ, Հիսուսը վիճա, դու ստիպված կլինես խմիչքդ մաքալ Արիդ Ռոուտմ³⁵ հարբեցողների այդ կեղտոտ թաղամասում:

ԲՐԻԿ.— Մի վախեցիր, դրան էլ կհասնեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— 2Է՛... Այդ բանը չի լինի: 2Է՛մ թողնի... Դու իմ հարազատ զավակն ես... Ես քեզ մարդ կդարձնեմ: Հիմա,

քանի որ ինձ մոտ ամեն ինչ կարգին է, քեզ էլ պետք է կարգի քերեմ...

ԲԱԳԻ.— Այո՞...

ԲԱՅՐ ՀԱՅՐԻՆԻ.— Այո: Որովհետև այսօր «Չընանք» կլինիկայից գիտե՞ս ինչ լուր ենք ստացել... իմ հիվանդության մասին: (Նրա դեմքը ցնծությունից շառագոմում է): Այդ մեծ հիվանդանոցում, գիտության բոլոր նվաճումների շնորհիվ նրանք բնորոշները պարզել են... որ մեծ աղիքս մի փոքր փայտացած է... Իսկ ես վախից մեռել էի... Ամբողջ նյարդերս բլրկալույսով են... Ասում էի՝ հաճկարծ չլինի՞ աղ... կեղտոտ հիվանդությունից...

(Փոքրիկ ճի աղջնակ սենյակ է վազում՝ երկու ձեռքից բեմ-գաղտնի կրակներ: Նա ցատկոտում է և խենթացած կապկի պես մտիկ սենյակից դուրս է փախչում, երբ Մեծ Հայրիկը ապտակում է նրան:

Լուսյան: Հայր ու որդի մայրն են միմյանց: Մի կին դստն ուրախ քրքում է):

Բայց երբ խնայես, որ... երբ կլինիկայից այդ լուրն իմացա, ուրախագույն տրեւելու շունչ քաշեցի, որ... Ուներիցս մի սար գրքովից՝ «Ինքսերկրի» վաղարկելն ինչ էր...

ԲԱԳԻ.— Դու պես ես ես, բայց պետք ուրախելից:

ԲԱՅՐ ՀԱՅՐԻՆԻ.— Ի՞նչ պետք է խնայարարան դուրս մի՞ տուր: Ո՞ր պետք է քո տրտմելի պետք ես, երկար ժամանակով ես գրեմ, որդի՝ Դույնը դատարկություն: Մարդ-մեքենան ոչնչով ի տարբերվում ձեռք, թույլով, օձ կամ միջատ մեքենաներից: Դուրստվես շատ ունիլի բարդ կառուցվածք ունի: Հա: Ասում էի՝ չլինի այդ նիխանությունն է... Երկիրն օրորվում էր ոտքերիս տակ: Երկիրն իջնում էր գլխիս կաթսայի սև կափարի ի պես և չէի կարողանում շնչել: Իսկ այսօր... այդ կափարիչը բարձրագույն ու ես ստաջին անգամ ազատ շունչ քաշեցի... Իսկի՞ տարի կլինի, որ ազատ շունչ չէի քաշել... Տեղ Աստված... Արդեն երեք տարի...

(Դստն հրաժարության տրտման, ոտնաձայներ: Բրիկը երկար ու մտախոն մայրն է հորը, հետո մի տեսակ վախեցած, ձայն է արձակում բթնցքերով, ցատկոտում է մի ոտքին ու, կահ-կարասիներ հեցվելով, կաղալով անցնում է սենյակով, որպեսզի վերջինի հեցակը:

Վերցնում է հենակը ու տագնապահար դուրս է գալիս պատըշ-
գամբ: Հայրը բռնում է տղայի սպիտակ, մետաքսե ննջազգեստի
թևքից): Հակո՛տ... Բանի դեռ բաց չեմ թողել, կմնաս այստեղ...

ԲՐԻԿ.— Ո՛չ, չեմ կարող մնալ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՛ղը տանի... կմնա՛ս... կմնաս... ախպե՛րս...

ԲՐԻԿ.— Ո՛չ, չե՛մ կարող: Մենք արդեն խոսեցիք... Դու ահա-
գին խոսեցիր, բայց ոչնչի չհասանք, ոչնչի՛... Անընդհատ
նույնը կրկնվում է: Դու ասում ես՝ ուզում եմ հետո խոսել...

Բայց ամեն անգամ՝ նույնը... ոչ մի կարգի՛ն բան չես ասում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն իմ ասածներս ոչ մի նշանակություն
չունեն՛ն... Երբ ասում եմ, թե... սպրելու եմ... Երբ... մինչև
հիմա վախենում էի, թե սող հիվանդությունն է... ու հաշիվ-
ներս մաքրել էի կյանքի հետ...

ԲՐԻԿ.— Ա՛խ, դա՞ ես ուզում ասել... Այդ մասի՞ն ես ուզում խո-
սել...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հակո՛տ... Ուրեմն դա ոչ մի նշանակություն
չունի՞ քեզ համար...

ԲՐԻԿ.— Բայց... Դու ասացիր, որ ամեն ինչ պարզ է, դրա հա-
մար ես...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ հիմա նստի՛ր տեղդ:

ԲՐԻԿ.— Դու բոլորովին քեզ կորցրել ես... Ինքդ էլ չես հասկա-
նում, թե ինչ ես խոսում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես ինձ բոլորովին չեմ կորցրել և գիտեմ ինչ եմ
խոսում...

ԲՐԻԿ.— Ես ճի՛շտ եմ ասում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դո՛ւ... դո՛ւ ես ինձ... խրատում, հարբեցո՛ղ
լակոտ... Դո՛ւ ես ինձ... Նստի՛ր տեղդ, թե չէ թեղ կպոկեմ:

ԲՐԻԿ.— Բայց... Մե՛ծ Հայրիկ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչ որ ասում եմ, լսի՛ր: Այս տան տերը դեռ
ես եմ: Դու պետք է գլուխդ մտցնես, որ այս տան տերուսն ո-
րե՛նը ես եմ... և միայն ես կարող եմ կարգադրություններ ա-
նել...

(Մեծ Մայրիկը ներս է խոժում, իր մեծ, փաթթած ստիճքները
ցնցելով, հետո ձեռքերը սեղմում է կրծքին):

Իդա՛... Ի՞նչ գրողի ցավ ես կորցրել այստեղ: Դե՛... դո՛ւրս
կորիր:

ԻՄ.ՆՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ... Ինչո՞ւ ես այդպես գո-
ռում: Ես այլևս չեմ կարող դիմանա՛լ...

ԻՄ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ (ձեռնափի հակառակ կողմը ճակատին դնելով).—
Կտրիր գրողի ծոցը: (Մեծ Մայրիկը հեկեկալով նորից դուրս
և վազում սենյակից):

ԻՊՊԻ (հանդարտ, տխուր).— Հիսուս Քրիստո՞ս...

ԻՄ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Հա՛... ճիշտ որ... Հիսուս Քրիս-
տո՞ս...

(Բրիկը թեև ազատում է նրանից ու կաղալով դեպի պատըշ-
գամը գնում: Մեծ Հայրիկը Բրիկի թևի տակից քաշում է հեճակը,
և հույսով լի կոտրած ծնկի վրա: Ցավագին ճշում է, հետո
համկում է աթոռը և ընկնում հատակին):

Իհարկու խոզի՛ լակոտ...

ԻՊՊԻ.— Ի՞նչ Հայրիկ... հեճակս տուր:

(ԻՄ.Ն Հայրիկը հեճակը նետում է հեռու, որպեսզի Բրիկը չկա-
րողանա ձեռքը հասցնել): Մե՛ծ Հայրիկ, հեճակս տուր:

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ ես խմում, խոզի՛ լակոտ:

ԻՊՊԻ.— Չգիտեմ: Հեճակս տուր:

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, Սիմոն տո՛ւ, խմիր թողնելո՞ւ ես, թե՛ ոչ:

ԻՊՊԻ.— Բա՛ց խեղճում եմ, խեղճս տուր, տեղիցս քարձրա-
նում:

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Դուք մտադիր պատասխանելու: Ինչո՞ւ ես խը-
նում: Ինչո՞ւ ես կոտորելով դեմ շարժում... վաղուցից գտած ինչ-
որ սրբիկի բանի տե՛ս...

ԻՊՊԻ (կանգնելով ծնկներին).— Մե՛ծ Հայրիկ, ես հեճց կոտրած
տաբի՛ս վրա բնիս: Ախր շատ է ցավում:

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Հրաշալի է՛... Ես շատ ուրախ եմ, որ ալկոհո-
լիզ պես շատ չես բթացել ու... Ինչ-որ ցավ դեռ զգում ես...

ԻՊՊԻ.— Բացց պո... Թափեցիր բաժակս...

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Ես քեզ հետ պայման եմ կապում: Մինչև չա-
նես, խոսո՛ւ ես խմում, բաժակդ չեմ լցնի: Եթե ասես, ես իմ
ձեռքով բաժակը կցցնեմ ու կտամ քեզ:

ԻՊՊԻ.— Ի՞նչու եմ խմում...

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Այո: Ինչո՞ւ:

ԻՊՊԻ.— Տո՛ւր խմեմ, կանեմ:

ԻՄ.Ն ՀԱՅՐԻԿ.— Դուք ասա՛, հետո:

ԻՊՊԻ.— Ես մի բանով կանեմ:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ բառով:

ԲՐԻԿ.— Զգվանքից:

(Ժամացույցը հաճելի դողանջում է: Մեծ Հայրիկը անտարբեր հայացք է գցում ժամացույցին):

Դե, մի բաժակ չե՞ս տալիս խմեմ:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչի՞ց ես զգվում: Դու պետք է մի բանից զգվես, թե չէ հենց այնպես զգվելը... հիմարությունն է:

ԲՐԻԿ.— Հեճակս տուր:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Չլսեցի՞ր ինչ ասացի: Նախ հարցիս պատասխանիր:

ԲՐԻԿ.— Դե ասեցի... Խմում եմ, որ չզգվեմ:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց, ինչի՞ց ես զգվում...

ԲՐԻԿ.— Դրա պատասխանը չեմ խոստացել:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասա, ինչից ես զգվում, բաժակդ իմ ձեռքով կլցնեմ:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, ես կարող եմ մի ոտքով... ցատկելով պատշգամբ գնալ: Իսկ եթե ընկնեմ, կարող եմ սողալ:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն, այդքան շա՛տ ես ուզում խմել:

ԲՐԻԿ (հենգվելով մահճակալին ու բարձրանալով).— Չափից դուրս...

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, եթե թույլ տամ խմես, կասե՞ս ինչից ես զգվում:

ԲՐԻԿ.— Իհարկե, սը՛ր, կփորձենք:

(Ծերունին խմիչք է լցնում ու հանդիսավոր մեկնում բաժակը: Բրիկի խմելու պահին լռություն է տիրում):

Դու երբեք լսե՛լ ես կեղծել բառը:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Իհարկե: Դա հիմա դուլարանոց այն բառերից է, որ էժանագին դիվանագետներն իրար երե՛ւի են շարտում:

ԲՐԻԿ.— Գիտե՞ս, թե դրա իմաստն ինչ է:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Մի՞թե՛ն դա չի հշանակում ստել, միշտ խաբել... ամեն հարցում խաբել...

ԲՐԻԿ.— Ծիշտ եք, սը՛ր:

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ որևէ մեկը խաբե՛լ է քեզ:

ԵՐԵՆԱՆՆԵՐ (խմբով, բեմից դուրս).— Մենք Մեծ Հայրիկին ենք ուզում տեսնե՛լ... Մեծ Հայրիկին ենք ուզում տեսնե՛լ...

(Պատշգամբի դռանը երևում է Գուփրը):

ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Դուրս կորի՛ր, Գո՛ւփր:

ԳՈՒԹՐ.— Ներեցեք: (Մեծ Հայրիկը Գուփրի ետևից աղմուկով ծածկում է դռները):

ԼԼԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Ո՛վ է քեզ խաբել: Գուցե Մարգրե՞թը: Դե՛...

Նա ինչ-որ հարցում խաբե՞լ է քեզ, որդի՛:

ԼԼԵՆ.— Ո՛չ: Նա՛ ոչ: Ես դա կարող էի տեսնել:

ԼԼԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Իսկ ո՞վ է խաբում, ի՞նչ հարցում:

ԼԼԵՆ.— Եթե մեկը ստեր...

ԼԼԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն ինչո՞ւմն է բանը: Դե՛... Աստծո սիրույմ, ստո՛ւ, ի՛նչն է պատճառը, որ այդքան խմում ես:

ԼԼԵՆ.— Անբույք... ամբողջ հարցը...

ԼԼԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ ես ճակատդ շփում: Գլուխդ հո չի՞ ցափում

ԼԼԵՆ.— Զի՛ փաթում եմ...

ԼԼԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Փորձում ես կենտրոնանալ... Ախր դու... դու ի վառանքի չես, սրովհետև ուղեղդ բոլորովին լիակել է ալկոհոլիկ. Ախր ուղեղդ լիակել է սպիրտից...

(Դրիփի ձևովից խոսում է բաժակը): Դու ի՞նչ ես հասկանում տակերայ ու կեղծերայ Գու՛փր ստեփ, իսկ ես կարող եմ նույնիսկ գիրք գլուխդ տեղ ժափել: Զի՛ս հախտոտ: Ես կարող եմ այդ ժափում գիրք գրել, բայց այդ գրքով նույնիսկ ստի ծայրը չեմ կտրույ բաժակ: Պատկերացրո՛ւ սե՛ն բարձր կեղծիքները, որովհետև տակերայն եմ եղել պետապես ստորան տարի: Յուցամուրթը ես... Մի քանի դու եղելուց ես կեղծիք չի: Պատկերացրո՛ւ Սե՛ն Սալթիկի: Նա ստեփ որ գուցամուրթություն է անում: Ախր

Ախր ես եղելուց չեմ կտրույուցիլ տանել այդ կնոջ տեսք, ձուր, նոտր... Նույնիսկ սե՛ն ժամանակ, երբ խաբել եմ երես ըրիկ, ես խաբել եմ կանոնավոր կերպով... մեքենայի մեղացի սե՛ն: Ահ, ստի ձևացրու, բաներ առա, որ երբեք մըտածիլ չեմ անել, չես էլ պատկերացրիլ... Դե արի ցույց տուր, որ սկսում ես այդ շուն լսիտ Գուփրին ու նրա կնոջը՝ Մեյի-ին, չունկիկների թաթիկների սե՛ն ճղճղան նրանց հինգ կապիկներին... Հիտու Քրիտո՛ւ... Ես զգվում եմ նույնիսկ նըրանց տեղից: Արեղիկ... Տե՛ն, չնայած մահու չափ ձանձրանում եմ, բայց գնում եմ... Գնում եմ ու ձևացնում, իբր լըսում եմ այդ նիմար տերտերին:

Իսկ այդ բարձր տկամրները... Թո՛ւհ... Մասուններ³⁷... Թե՛մեր... բարձր նիմարություն է ու կեղծիք...

(Ճավը ստիպում է նրան փոքր սեղմել: Մեծ Հայրիկը փլվում է աթոռին: Նրա ձայնը ավելի խուպոտ ու նվաղկոտ է դառնում): Իսկ դու, չգիտեմ ինչու, բայց իմ դուրը գալիս ես: Մի տեսակ... անկեղծ զգացում եմ ունեցել քո հանդեպ: Այո: Մի-րո, հարգանքի... Միշտ... Իմ ամբողջ կյանքում ես մի անկեղծ ուխտ եմ արել... Երազել եմ հաջողակ ագարակատեր լինել: Դա ճշմարտությունն է... Չգիտեմ ինչու, բայց այդպես է եղել. ես միշտ ապրել եմ այդ կեղծիքի հետ: Ինչո՞ւ դու էլ չպետք է ապրես: Գրո՞ղը տաճի, դու ստիպված պետք է ապրես կեղծիքի ու ստի հետ: Դրանից բացի, էլ ուրիշ ինչի՞ հետ ապրես, երբ շուրջդ միայն կեղծիք է...

ԲՐԻԿ.— Այո, սը՛ր: Բայց... մի բան էլ կա, որի հետ կարելի է ապրել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո՞: Ինչի՞ հետ:

ԲՐԻԿ (բարձրացնելով բաժակը).— Սրա հետ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց դա ապրել չէ: Դա նշանակում է ճողոպրել կյանքից:

ԲՐԻԿ.— Իսկ ես ուզում եմ ճողոպրել կյանքից:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Մարդ Աստծո... Ուրեմն ինչո՞ւ ինքնասպանություն չես գործում:

ԲՐԻԿ.— Որովհետև շատ եմ սիրում խմել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Տեր Աստվա՛ծ... Բրի՛կ, քեզ հետ խոսել չի լինում:

ԲՐԻԿ.— Ներիր ինձ, Մե՛ծ Հայրիկ: Ծառ ափսոս:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես քեզ մի բան եմ ուզում ասել, որդի՛... Մի քանի ժամ առաջ, երբ կլինիկայից իմ հիվանդության մասին լուր չէինք ստացել, երբ մտածում էի, թե հերթս եկել է... մյուս աշխարհը գնալու...

(Այս խոսքերը պետք է ասվեն բառերի հոսքով ու կրքոտ):

... Դե, երբ չգիտեի, որ իմ հիվանդությունը քաղցկեղ չէ... պարզապես հաստ աղիքի փայտացում է, քո մասին էի մտածում, որդի՛: Մտածում էի՝ ժառանգությունս ո՞ւմ պիտի թողնեմ, երբ ամեն ինչ գլխիս փուլ գա: Բրիկի՞ն տամ, թե՞ ոչ... Ախր ես ատում եմ Գուփրին ու Մեյիին ու գիտեմ, որ նրանք էլ ինձ են ատում: Ես զգվում եմ նաև նրանց հինգ կապիկներից: Դե՛, նրանք էլ փոքրիկ մեյիներ ու գուփրներ են... Մըտածում էի՝ տա՛մ, թե՛ չտամ... Չէի կարողանում մի բան որո-

շել: Ես զգվում եմ Գուփրից, նրա հինգ կապիկներից և այդ քած Մելիից: Մտածում էի՝ ինչո՞ւ պետք է իմ քսանութ հազար ակր³⁸ ամենաբերրի հողերը թողնեմ նրանց, ովքեր իմ ժառանգները չեն: Բայց... Բրի՛կ, ճիշտն ասած, մյուս կողմից էլ... մտածում էի՝ ավար իմ ունեցած-չունեցածը, ինչպես կտակեմ մեկին, որի խելքը խմիչքի համար իրենը չի... Չնայած, նրան հավանում եմ կամ նույնիսկ սիրում:

Ինչո՞ւ պետք է այդպես վարվեմ, որ իմ տանը անպըտ-դաբերություն ու պոռնկությունն սերմանեմ: Մի՞նչն հիմա ես ոչինչ չեմ վճռել: Իսկ հիմա էլ արդեն ստիպված չեմ, որովհետև ճգնաժամն անցել է: Ինձ մնում է սպասել ու տեսնել՝ խելքդ գլուխդ հավաքելո՞ւ ես, թե՞ ոչ:

ԲՐԻԿ.— Ծիշտ ես որոշել, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց դու այնպես ես խոսում, կարծես, հետդ կտուսկ ևն անում: Ես չեմ կատակում, լուրջ եմ խոսում:

ԲՐԻԿ.— 'Ա՛ն, իհարկե, սը՛ր: Ես գիտեմ, որ չեք կատակում:

ՄԵՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց իմ ժառանգության հարցը քեզ չի՞ հետաքրքրում:

ԲՐԻԿ (կազալով գնում է դեպի պատշգամբի դուռը).— Ոչ, սը՛ր, բոլորովին չեմ հետաքրքրում... Ի՛նչ եր կարծում, մի քիչ չնալսե եր մեր ձեռագրած օրված ելլելուն նկատառությունը... և գետիս վշտը ասոր գեղատար յե՛կեր: ('Նա կանգնում է պատշգամբի դռան շեմին և ուլլ պլանին զիշերային երկինքը լուսավորվում է կանաչ ու ոսկեգույն շողարձակումներից):

ՄԵՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ... Սպասիր...

(Նրա ձայնը նվազում է: Հանկարծ Մե՛ծ Հայրիկի խիստ ու մոսալ էության մեջ բնքշության հասնող ինչ-որ երկչոտություն է նկատվում): Բրի՛կ, որդի՛... այնպես մի արա, որ մեր այս գրույցն էլ մյուսների պես կիսատ մնա... Այն գրույցների պես, երբ ինչ-որ պատճառով հիմար բաների մասին խոսելով, հիմնականը չէինք ասում: Ծիշտն ասած, ինձ միշտ թըվացել է, որ ինչ-որ բան... ինչ-որ բան չենք ուզում իրար ասել: Որովհետև մեզանից ոչ մեկը մյուսի նկատմամբ... այնքան էլ ազնիվ չէ...

ԲՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, ես ոչ մի անգամ քեզ չեմ խաբել:

ՄԵՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ե՞ս... խաբե՞լ եմ քեզ:

ԲՐԻԿ.— Ոչ, սը՛ր:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛... Փա՛ռք Աստծո, մեր տանը գոճն երկու հոգի կան որ իրար չեն խաբել:

ԲՐԻԿ.— Բայց մենք ոչ մի անգամ կարգին չենք խոսել իրար հետ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հիմա կարող ենք խոսել:

ԲՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, ինձ թվում է... այնքան էլ շատ բան չկա ասելու:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դու գտնում ես, որ խմելը կեղծիքից փրկվելու միակ միջոցն է, հա՛...

ԲՐԻԿ.— Դու ուզում էիր իմանալ խմելուս պատճառը, ես էլ ասացի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց... Գրո՛ղր տանի, Բրի՛կ... Խմելուց բացի, ուրիշ միջոց չկա՞ զգվանքը սպանելու: Հը՞...

ԲՐԻԿ.— Առայժմ միայն խմելով... Միայն խմելով, սը՛ր:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ մի ժամանակ... Հը՛...

ԲՐԻԿ.— Մի ժամանակ, Լիբ Երիտասարդ Լի ու հավատ ունեի, կարծում էի, թե մարդիկ խմում են, որպեսզի մոռանան, որ այլևս երիտասարդ չեն ու հավատ չունեն:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հավատ չունեն... Ինչի՞՞նչ՞ Գկատմամբ...

ԲՐԻԿ.— Հավատի...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչի՞:

ԲՐԻԿ.— Հավատի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ժիշոն ասած, ես չեմ հասկանում, թե դու ինչի մասին ես խոսում... Երևի ինքդ էլ չգիտես, թե ինչ է հավատը: Բայց եթե դեռ մարդիկ ես, եթե գոճն մի քիչ մարդիկի արյուն կա քո մեջ, նորից կարող ևս մեկնաբան դառնալ ե...

ԲՐԻԿ.— Ուզում ես նորից Գստեմ ապակե արկղի մեջ ու հետևեմ այն խաղերին, որոնց չե՛մ մասնակցում: Այո՞... Մեկնաբանել ֆուտբոլիստների այն հնարները, որ այլևս ի վիճակի չե՛մ կատարելու: Հուզվեմ, գլուխս կորցնեմ, ցույց տամ նրանց վրիպումներն ու սխալները, որոնց ոչնչով չեմ կարող օգնե՛լ: Եվ այդ բոլորին դիմանալու համար, վիսկիին կոկա-կոլա խառնեմ ու խմեմ... Ուշ է, Մե՛ծ Հայրիկ... Ես կշտացել եմ այդ ամենից... Ես ետ եմ ընկել ժամանակից... Այն ինձանից ավելի շուտ է վերջնագծին հասել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես տեսնում եմ, որ դու խոսքը կտորն ես գրում:

ԲՐԻԿ.— Դու շահ տ հարբեցողների ես ճանաչում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (թերևակի քմծիծաղ տալով).— Հա, իհարկե: Ծա-
տերի՜ն գիտեմ:

ԲՐԻԿ.— Իսկ նրանցից մեկնումեկը կարո՞ղ է քեզ ասել, թե ինչու
և հարբում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո... դու խոսքը կտուրն ես գցում: Ինչպես քիչ
ստալ, երբ ասում էիր, թե խմում ես, որ չգզվես մարդկանց
սակերից: Հիմարություն... Գրո՞ղը տանի, քո ասածներն ին-
չո՞ւմն տոկոսով կասկածելի են: Եթե շարունակես, մնացած-
ներին էլ չեմ հավատա:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ է, պարտավոր եմ ինչ-որ պատճառ ցույց տալ, որ
խե՛ղ վիակի տա՛ս:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, որդի՛, դու սկսեցիր խմել այն օրից, երբ
բռնեցի՞ր՝ Աքիփը մեռավ:

(Հինգ վաշիկանի չափ լուրջությամբ: Հետո Բրիկն անհանգիստ
շարժում է անում և հենակը վերցնում):

ԲՐԻԿ — Կրտսեմ ի՞նչ ես ուզում ասել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ — Ի՞նչին:

(Բրիկը, հենակի բռնակալացնելով, հապտասպ քարշ է գա-
լիս, խոտավելով Ուր ուշադիր, սեևտոն հայացքից):

Ըսող Կտսիքն ու Մեկին . կրտսե կալածիքով քո և Աքիփի
մի՛-հ ինչ որ բան է եղել... ինչ-որ հիվանդագին բան...

ԲՐԻԿ (կոտորելով այնպես, կարծես սեղմել են պատին).— Իմ
ու Աքիփի միջև ի՛նչ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՛նչ... ճիշտն ասած... քո և Աքիփի մտերմու-
թյունն ունի ինչ-որ անհորձալ բան կար...

ԲՐԻԿ.— Ա՛յի, սպո՛... ուրեմն նրա՞նք էլ են այդպես մտածում:
Իսկ ես կարծում էի միայն Մեզգին է...

Բրիկի անտարբերությունն, ի վերջո, տեղի է տալիս: Նրա
սիրտը սկսում է բարախել, ճակատը քրտնում է, շնչառությունն
տվիկի է արագանում, ձայնը խուլաչառում է:

Հիմա նրանք երկուսն էլ, ըստ որում Հայրիկը ամաչելով,
ստեփահար, իսկ Բրիկն անզուսպ կրքոտությամբ, քննարկում են
տեղեկություն, անթույլատրելի մի բան՝ որ Աքիփը մեռել է, որպես-
զի Բրիկին ու իրեն գերծ պահի կասկածանքներից ու բամբա-
սանքից: Դուցե այն փաստը, որ եթե նման կասկածի համար հիմք
իկներ, նրանք կթխտեին այդ, որպեսզի «պահպանեն իրենց դեմ-

քը» շրջապատող աշխարհում, ընկած է այն «կեղծիքի» հիմնահիմքում, որի նկատմամբ ունեցած իր զգվանքը Բրիկը ուզում է խեղդել վիսկու մեջ: Հնարավոր է, որ հենց դա է նրա անկման գլխավոր պատճառը: Իսկ գուցե Բրիկի համար դա հենց այն «կեղծիքի» դրսևորումներից միայն մեկն է, ընդ որում, ոչ ամենակարևորը: Պիեռի նպատակը մի մարդու հոգեբանական պրոբլեմի լուծումը չէ:

Ես իմ առջև բոլորովին այլ խնդիր եմ դնում՝ փորձել որսալ, ինչպես ցանցով թռչուն եմ որսում, մի խումբ մարդկանց փոխհարաբերությունների բնույթը, ընդհանուր ճգնաժամի ամպրոպաբեր ամպերից լիցքավորված մարդկանց ապրումների տազնապալից, սարսռում, երերում խաղը: Բացահայտելով պիեռի գործող անձի բնավորությունը, պետք է որոշ բան թույլնել չափած, գաղտնի, որովհետև կյանքում ոչ մի բնավորություն, ոչ մի էություն լիովին չի բացահայտվում:

Այս հանգամանքը դրամատուրգին չի ազատում օրինաչափ հստակությամբ ու մանրազնին դիտելու և ուսումնասիրելու պարտականությունից, բայց նա պետք է խուսափի «արտոնագրված» եզրակացություններից, մակերեսային մեկնաբանություններից, որոնք պիեռը սոսկ պիես եմ դարձնում և ոչ թե թակարդ, որը կոչված է որսալու մարդկային կյանքի կենդանի ճշմարտությունը:

Հաջորդ պատկերը պետք է խաղացվի մեծ լարվածությամբ և գսպված ուժով, որին պետք է գումարվի այն ամենը, ինչ մընում է չափած:

Իսկ... ձեզանից բացի ուրիշ էլ ո՛վ է կասկածում: Հը՞... քանի՞ հոգի գիտեն, որ Սքիփրն ու ես եղել ենք...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (հանգիստ).— Մի րոպե... մի րոպե սպասիր, որդի: Ջահել ժամանակ ես անընդհատ դեսուդեն եմ թափառել... ամբողջ երկրով մեկ...

ԲՐԻԿ.— Բայց դա ի՞նչ կապ ունի...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասացի՞ մի րոպե սպասիր... Ես թափառել եմ, թափառել ամբողջ երկրով մեկ, մինչև դարձա...

ԲՐԻԿ.— Ուրիշ էլ ո՛վ է կասկածում ինձ ու Սքիփրին:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Քնում էի թափառաշրջիկների օթևանատներում, երկաթուղային քանդած տնակներում... որ ժամանակին փրկության բանակինն էին եղել, ամենահետին հյուրանոցների կեղտոտ համարներում, մինչև դարձա...

ՀԻՅԻՆ.— Դու էլ ես կասկածում, դու էլ... Դրա համար ես ինձ «իմ ալլաներված որդի» անվանում: Թերևս, այդ պատճառով էլ ինձ ու Մեզգիին այդ երկու պատավ «քույրիկների»՝ Ջեյ Սթրոուսի ու Փիթր Օշելլոյի սենյակում տեղավորեցիր... այս երկ-տեղամոց մահճակալին, որի վրա էլ երկուսը մեռան...

ԼԻՆԻ ՆԻՅՐԻՆ.— Դե... նրանց հասցեին բան չասես...

(Հանկարծ պատշգամբի դռների մեջ երևում է Պատվելի Թուկերը, գլուխը աննպատակ ցցած, կղերականներին հատուկ շինծու ժպիտը դեմքին՝ որսորդի՝ թռչուններին գայթակղելու սուղոցի պես սնկեղծ, բարեպաշտ կեցվածքով, առօրյա կեղծավորությամբ:

ԻՆՆ Հայրիկը դժգոհությամբ հոգոց է հանում, երբ երևում է Թուկերը):

Ինչ ես փնտրում, տերտե՛ր...

ԿԼԵՄԵՆԴԻ ԹԻՄԻՍԻ.— Տղամարդկանց զուգարանը: Հի՛-հի՛-հի՛-հի՛

ԼԻՆԻ ՆԻՅՐԻՆ (շինծու բաղաքավարությամբ).— Նորից գնացե՛ք միևեկ սրտոշգամբի վերջը, Պատվելի՛ Թուկեր և մտե՛ք իմ նըն-ստեղծակիտ կոթած գազարանը. եթե չգտնե՛ք, գրո՛ղը տանի, որևէ մեկին մարդկեր տեղը...

ԿԼԵՄԵՆԴԻ ԹԻՄԻՍԻ.— Ինչ, «սրտոշգամբում» (Նա դուրս է գը-նում գովումակ ժողտպով):

ԼԻՆԻ ՆԻՅՐԻՆ.— Դե երբեք, որ գտնե իր տանը մարդ ազատ խոսի:

ԼԻՅԻՆ.— Ինչ բեյ տարե՛ր...

ԼԻՆԻ ՆԻՅՐԻՆ (բնզնատելով Բրիկին, որն ուզում է շարունա-ել.).— Ինչից 1910 թվի գլխովս շատ բաներ անցան: Ծա-տկերն ճանաչեցի: Հիսուս Քրիստո՛ս, չափից դուրս թափա-ռեցող սուր տարի պարտքով վերցրած կոշիկներս բոլորովին մաշվել էին: Իսկ մի օր, կես մղոն անցնելուց հետո թռա շուն տեղափոխող դեղին բեռնատարից ու քնեցի բամբակի վագո-նում: Հենց այդ տարին էլ Ջեյ Սթրոուն ու Փիթր Օշելլոն ինձ օթևան տվին: Նրանք ինձ վերականգու նշանակեցին այս ա-գարանում, որը տեսնում ես, թե ինչ է դարձել: Հետո, երբ Ջեյ Սթրոուն մեռավ... ծերուկ Փիթր Օշելլոն սկսեց ծոմ պա-նել... ինչպես շներն են վարվում, երբ նրանց տերը մեռնում է. Խեղճն այնքան ժամանակ հաց չկերավ, մինչև ինքն էլ մեռավ...

ԲՐԻԿ.— Հիսուս Քրիստո՛ս...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուզում եմ ասել, որ ինձ ծանոթ եմ այնպիսի...

ԲՐԻԿ (կոպտորեն).— Սքիփըը մեռած է, իսկ ես... ծոմ չե՛մ պահում... Հա՛...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Չէ՛: Բայց դու նրա մահվանից հետո սկսեցիր խմել:

(Բրիկը պտտվում է հենակին ու գոռալով բաժակը շարտում է):

ԲՐԻԿ.— Դո՛ւ էլ ես կասկածո՛ւմ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Սը՛ս... (Պատշգամբից ոտնաձայներ են լսվում: Կանացի քրքջոց: Մեծ Հայրիկը մոտենում է պատշգամբի դռնանը):

Հեռացե՛ք... Պարզապես բաժակը կոտրվեց:

(Բրիկը քողորովին փոխվել է. այդպես հանդարտ լեռն է փոխվում՝ հանկարծակի կրակե բոցեր արձակելով):

ԲՐԻԿ.— Դո՛ւ էլ ես այդպես կարծում, հա՛... Կարծում ես Սքիփըն ու ես... Սքիփըն ու ես... միասին... արվամուլություն՝ եմք արել...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— Դրա համա՛ր ես դու...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե մի քուպե լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— Կարծում ես Սքիփրի ու իմ միջև կեղտոտ բա՛ն է եղել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՛ւ ես ձայնդ բարձրացնում: Ինչո՛ւ ես...

ԲՐԻԿ.— Դո՛ւ էլ Սքիփրի մասին այդ կարծիքին ես:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— այդպես հուզվում: Ես ոչ մի կարծիք էլ չունեմ:

Պարզապես քեզ ասում ե՛մ, որ...

ԲՐԻԿ.— Կարծում ես, Սքիփըն ու ես էլ այդ երկու կեղտոտ ծերունիների պե՛ս եմք եղել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, դա սրդեն...

ԲՐԻԿ.— Այդ Սթրուտի ու Օչելլոյի պե՛ս: Այդ երկու... արվամուլների՛... Այդ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե մի քուպե լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— Կեղտոտ զույգի պե՛ս: Ուրեմն դո՛ւ էլ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— ես այդպես կարծում...

(Բրիկը կորցնում է հավասարակշռությունն ու ընկնում է ծղնկ-

Անքի՜ն՝ ձևացնելով, իբր, ցավ չի զգում: Հենվում է մահճակալին ու բարձրացնում տեղից):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հիսուս Քրիստո՛ս... Թո՛ւմ... Ձեռքդ տուր... բարձրացիր:

ԲՐԻԿ.— Չէ՛, քո ձեռքն ինձ պետք չէ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ քոնն ինձ պետք է: Դե՛, բարձրացիր...

(Մեծ Հայրիկը բարձրացնում է տղային՝ սիրալիր գրկելով նրան): Քրտիկների մեջ կորել ես, որդի՛: Այնպես ծանր ես շընչում, կարծես, վազել ես, որ մեկի առաջը կտրես...

ԲՐԻԿ (պոկվելով հոր գրկից).— Դու վիրավորում ես ինձ, Մե՛ծ Հայրիկ: Դու... դու վիրավորում ես ինձ, այդպես անտարբեր խոսելով մի հարցի մասին, որ... (Հեռանում է հորից):

Մի՛թե չես հասկանում, թե մարդիկ ինչքան վատ են զգում, երբ իրենց հասցեին... Մի՛թե չես հասկանում, թե որքան են վիրավորվում... Երբ Միսսիսիպիի համալսարանում լսեցիք, թե ինչպես մի տղա, որ Սքիփրի հետ ուսանողական եղբայրության անդամ էր, փորձել էր հակաբնական, կեղտոտ բան անել...

Գիտե՛ս ինչ արեցիք նրան: Ստիպեցինք, որ մաքրվի համալսարանից: Նա հեռացավ... ճա ստիպված փախավ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛ր...

ԲՐԻԿ.— Վերջերս լսեցի Հյուսիսային Աֆրիկայում է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ես ավելի հեռվից եմ վերադարձել: Ես քիչ ստաջ եմ եկել լուսնի մյուս կողմից... մեռյալների երկրից... դրա համար էլ ինձ դժվար է վախեցնել...

(Նա քայլում է բեմով՝ նայելով հանդիսասրահի կողմը):

Մի խուբով, իմ շուրջը միշտ էլ այնքան տարածություն է եղել, որ կարող էի սուրել իմ շնորհքով, ստանց ուրիշների մտքերով վարսակվելու: Իմ լայնարձակ պլանտացիաներում կարելի է բամբակից ավելի կարևոր բան անեցնել... Համբերությո՛ւն... Իսկ ես անեցրել եմ այդ համբերությունը...

(Ծրջվում է հրիկի կողմը):

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ է, չի կարող... անսովոր մտերմություն լինել երկու տղամարդկանց միջև. իսկամյան, խոր, խոր բարեկամություն, որ հիմնված է հարգանքի ու ինչ-որ մաքուր, ազնիվ զգացումի վրա, ստանց որևէ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Տե՛ր Աստվա՛ծ... իհարկե կարող է:

ԲՐԻԿ.— ... արվամոլության կասկածի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես Մեյիին ու Գուփրին ասացի, որ...

ԲՐԻԿ.— Մեյին ու Գուփրը կեղտի սառնարաններ են... ուր կեղտոտ ստեր են պահում, որպեսզի չփչանան: Իմ ու Սքիփրի միջև մաքուր ու ճշմարիտ մի բան կար... մեր ընկերությունը միշտ մաքուր է եղել այնքան ժամանակ, քանի դեռ Մեզգիի գլուխը չմտավ այն միտքը... այն կեղտոտ կասկածանքը, որի մասին հիմա խոսում ես: Մեր ընկերությունն այնքան հազվագյուտ էր, որ չէր կարող նորմալ թվալ: Երբ երկու մարդկանց միջև որևէ մաքուր զգացում է լինում, հազվադեպ է պատահում, որ այն նորմալ ընթանա: Ա՛հ, հաճախ նա ձեռքը ուսիս էր դնում, կամ ես էի... Գուցե մեր ընկերությունն անսովոր էր նաև այն պատճառով, որ մրցամարտից հետո, հյուրանոցի սենյակում քնելուց առաջ, ձեռքներս հասցնում էիմք իրար ու բարի գիշեր մաղթում: Հա... իսկ մի երկու անգամ մենք...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, բայց ոչ մեկն էլ ձեր ընկերությունը... ոչ մեկն էլ ձեր արածը աննորմալ բան չի համարում:

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն սխալվում եմ... Ես ու Սքիփրը այնքան մաքուր ու ազնիվ ընկերներ էիմք, որ նորմալ չի կարելի համարել:

(Երկար ժամանակ երկուսով նայում են ուղիղ իրար աչքերի մեջ: Այդ լարվածությունը թուլանում է ու, կարծես ձանձրանալով, երկուսն էլ գլուխները կախում են):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա, իրոք որ... խոսելը շատ է դժվար...

ԲՐԻԿ.— Իհարկե, սը՛ր: Դրա համար էլ ասում եմ՝ արի վերջացնենք:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ Սքիփրը շարքից դուրս եկավ: Ինչո՞ւ դու հարբեցող դարձար:

(Բրիկը նորից նայում է հորը: Նա հոգու խորքում ակամա, արդեն վերջնականորեն որոշել էր հորը հայտնել, որ նա մեռնում է քաղցկեղից: Մի բան, որը թեև ամենախիստ վիճաբանության պահին կարող էր անթույլատրելի պատասխան լինել, բայց մյուս կողմից Բրիկը դրանով կկարողանար հաշիվները փակել հոր հետ):

ԲՐԻԿ (չարացած).— Ծառ լավ: Ծառ լավ է Մեծ Հայրիկ, որ դու ես այդ մասին հարցնում: Վերջապես մենք կարող ենք քո ուզած... անկեղծ խոսակցությունն սկսել: Հրաժարվելու հա-

մար արդեն շատ ուշ է, որովհետև ստիպված պետք է յուրաքանչյուր մանրուք բացատրենք:

(Կաղալով, նորից ետ է գնում խմիչքների պահարանի մոտ: Բացում է սառույցի կաղապարը, վերցնում արծաթե ունեղին, սքանչանում դրա փայլով):

Մեզգին հայտարարում է, իբր ես ու Սքիփը Միսսիսիպիի համալսարանից հետո դարձանք պրոֆեսիոնալ ֆուտբոլիստներ միայն այն պատճառով, որպեսզի միշտ միասին լինենք, որ մենք վախենում էինք չափահաս լինելուց...

(Քայլում է բեմում, ոտքը քարշ տալով ու հենակը թխկթխկացնելով: Խոսում է Մեզգիի պես՝ երգեցիկ ձայնով: Ընկճված տեսք ունի, ողբերգականորեն հրապուրիչ հայացքը սևեռում է. նման է այն մարդուն, որը միայն ճշմարտությունն է ասում և դժբախտ դեբրում հանդիսատեսին):

Դե, ուզում էինք նորից շարունակել մեր փոխանցումները, այդ երկա՛ր-երկա՛ր, բա՛րձր-բա՛րձր փոխանցումները, որ ոչ մի հակառակորդ չէր կարողանում խափանել... մեր հոչակավոր «օղային» հարձակումները... Հետո... այդ ամառ Մեզգին հարցը կտրուկ դրեց: Ասաց՝ կամ հիմա պետք է ամուսնանանք, կամ՝ երբեք... Եվ ես ամուսնացա...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչպե՛ս էր Մեզգին... անկողնում:

ԲՐԻԿ (դժձամորեն).— Հրաշալի էր... Նմանը չէիր գտնի...

(Մեծ Հայրիկը գլխով է անում. կարծես, նախօրոք գիտեր այդ մասին): Այդ աշնան վերջերին Մեզգին «Դիքսի Սթարզ» թիմի հետ մրցումների գնաց: Նա իր զուգընկերոջ հետ հրաշալի շոու³⁹ սրեց. աշխարհի լավագույն ֆուտբոլիստների շուրջ... Ուղղակի ապշեցուցիչ էր... Մեզգին արջի կաշվից կարած բարձր գլխարկն էր դրել, որը մենք կիվեր՝ գինվորական գըլ-խարկ ենք անվանում: Հագել էր կզաքիսի մորթուց կարմիր բաճկոնը... Խելքին ինչ փչեր անում էր... Ի նշան մեր հաղթանակի, նախօրոք, հյուրանոցներում պարերեկույթի սրահներ էր վադձել և մտքով իսկ չէր անցնում չեղլալ հայտարարել պատվերը... երբ մեր թիմը պարտվեց... Մեզգի կատուն... Հա՛-հա՛-հա՛...

(Մեծ Հայրիկը գլխով է անում):

Մյուս կողմից էլ Սքիփը... նա ինչ-որ տեղն ուներ, որ բը-

ծիշկները չէին կարողանում ախտորոշել, իսկ ես վնասվածք ստացա... Դե, լուրջ բան չկար: Ռենտգենյան ուրվանկարը բուրսիտ⁴⁰ ցույց տվեց... Մեր խաղը նայեցի հեռուստատեսությամբ, հիվանդանոցի մահճակալին պառկած ու տեսա Մեզգիին՝ Սքիփրի կողքին. Սքիփրին խաղից հանել էին՝ կանոնները խախտելու և թույլ խաղալու համար... Խանդից վառվում էի, երբ Մեզգին սեղմում էր Սքիփրի ձեռքը, սեղմվում էր նրան... Գիտե՞ս, իմ կարծիքով Մեզգին մի տեսակ իրեն լըքված է զգացել և երբեք էլ մտերիմ չի եղել ինձ հետ... Դե՛, ճիշտն ասած, մենք բացի անկողնուց, ուրիշ ոչ մի տեղ մտերիմ չենք եղել... Իսկ դա նման է ցանկապատին նստած երկու կատուների մտերմությանը...

Մեզգին այս անգամ սկսեց խեղճ Սքիփրին խելքից հանել: Դու լավ գիտես, Սքիփրին ընդամենը միջակ ուսանող էր քոլեջում: Մեզգին նրա գլուխն այն կեղտոտ, սուտ միտքը մտցրեց, թե մենք՝ ես ու Սքիփրին էլ այն պատավ արվամուկների՝ Ջեկ Սթրոուի ու Փիթր Օչելլոյի պես ենք իրար հետ... Որ մեր ընկերությունը ուղղակի տեճաճեցի արդյունք է: Իսկ խեղճ Սքիփրը, որպեսզի ապացուցի, որ դա սուտ բամբասանք է, պառկում է Մեզգիի հետ... իսկ երբ այդ պառկելուց բան դուրս չի գալիս, խեղճը կարծում է Մեզգիի ասածները ճիշտ են... Այդ օրվանից Սքիփրը իրեն կորցրեց, երկու կտոր եղավ փտած փսյտի պես... Երբեք չէի տեսել, որ մարդ սպդբան շուտ... հարբեցող դառնար ու արագ մեռներ...

Հիմա գո՞հ ես, Մե՛ծ Հայրիկ:

(Բրիկի խոսելու պահին Մեծ Հայրիկը մտովի առանձնացնում է էականը երկրորդականից: Հիմա նայում է որդուն):

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ դու գո՞հ ես:

ԲՐԻԿ.— Ինչի՞ց գոհ լինեմ:

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Բո կիսատ-պուատ, հիմար պատմությունից:

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ էին իմ ասածները հիմարություն... կիսատ-պը-
նատ:

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Որովհետև չես ասում այն ամենը, ինչ եղել է, լրիվ չես պատմում: Ի՞նչը բաց թողեցիր... հիշո՞ւմ ես:

(Միջանցքից հեռախոսազանգ է լսվում: Բրիկը, կարծես ինչ-որ բան հիշելով, նայում է աչնեղ ու ասում):

ԲՐԻԿ.— Հա... Սքիփրը միջբաղաքային հեռախոսով զանգ տվեց

ինձ ու քանի որ հուզված էր, սկսեց խոստովանել... Իսկ ես լսափողը դրեցի: Դա մեր վերջին խոսակցությունը եղավ...

(Հեռախոսազանգը խլանում է, երբ ինչ-որ մեկը պատասխանում է հանգիստ ու պարզորոշ ձայնով):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն լսափողը դո՞ւ դրեցիր:

ԲՐԻԿ.— Հիսուս Քրիստոսը վկա... ախր...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այնուամենայնիվ, մենք պարզեցինք այն կեղծիքը, որից զզվում ես ու հարբում: Մինչև հիմա դու խոսքը կտուրն էիր գցում: Դու ոչ թե կեղծիքից, այլ ինքդ քեզանից ես զզվում: Դու... գերեզման ես փորել ընկերոջդ համար, ներքան հրել-զցել ես փոսը... փոխանակ միաւրի՞ն ճշմարտության երեսին նայելու...

ԲՐԻԿ.— Ես պետք է նրա ճշմարտությունն ասեի, ոչ թե իմը:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Շատ լավ: Թող նրա ճշմարտությունը լինի: Բայց դու ճշմարտության երեսին չես նայել...

ԲՐԻԿ.— Իսկ ո՞վ կարող է դիմանալ ճշմարտության հայացքին:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛... նորից խոսքդ կտուրը մի գցիր, որդի՛:

ԲՐԻԿ.— Կարո՞ղ ես ասել, թե ինչ եմ նշանակում այս բոլոր շղ-նորհավորանքները... Մեծ Հայրի՛կ, քո ծննդյան տարեդարձին նվիրված այս բոլոր մաղթանքները...: Բոլորը քեզ բաշտողություն են մաղթում, երկար տարիների կյանք եմ ցանկանում, մինչդեռ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն որ դու ոչ մի... որ դա... լինելու բան չէ...

(Նա, ով խոսում է հեռախոսով, բարձր, սուր քրքջում է: Հետո այդ ձայնը դառնում է պարզորոշ ու լսելի: «Ձէ, չէ, դու սխալ ես հասկացել: Հա... ասում եմ, սկզբից մինչև վերջ սխալ ես հասկացել... Այո, հիմա՛ր ես, ինչ է»):

Բրիկը հանկարծ շնչասպառ է լինում՝ գլխի ընկնելով, որ բացահայտել է վտանգավոր գաղտնիքը: Կաղալով մի քանի քայլ է անում, հետո սահմոկում է ու առանց հոր այլալված դեմքին նայելու, ասում է):

Դե լավ, արի դուրս գանք ու...

(Մեծ Հայրիկը հանկարծ առաջ է գալիս, ճանկում է տղայի հեմակը, կարծես այն զենք լինի, որի համար մաքառում են):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ձէ՛, չեմ թողնի: Ոչ մեկս էլ դուրս չի գալու: Քիչ առաջ ինչ ասացիր, հը՞...

ԲՐԻԿ.— Ձեմ հիշում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Հիշեցնեմ: Դու ասացիր, «ի՞նչ են նշանակում քաջատողջության այս մաղթանքները, երբ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն, որ դա լինելու բան չէ»:

ԲՐԻԿ. — Գրո՞ղը տանի... Մոռացիր այդ ամենը, Մե՛ծ Հայրիկ, մոռացիր դրանք: Արի պատշգամբ դուրս գանք ու նայենք քո ծննդյան տարեդարձին նվիրված հրավառությունը:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Նախ ասելիքդ վերջացրու: Դու ասացիր. «ի՞նչ են նշանակում քառաջողության այս մաղթանքները, երբ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն, որ դա լինելու բան չէ»: Այդպես չասացի՞ր...

ԲՐԻԿ. — Հսի՛ր, Մե՛ծ Հայրիկ: Ես կարող եմ առանց այդ հեճակի էլ յուր գնալ... Տարզանի պես կահույքից կախվելով... Բայց եթե հեճակով քայլեմ, կահույքի համար շատ օգտակար կլինի:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Ասա՛ վերջացրու... Քիչ ստա՛ջ ի՞նչ ասացիր: (Մեծ Հայրիկի ետևում՝ երկնքի կամաչ ֆոնին, կամաչ հրավառություն):

ԲՐԻԿ (ծծելով բաժակի միջի սառցաբեկորը: Նրա ձայնը խոսքոտում է). — ... Ասում եմ քո ազարակը Գուփրին ու Մելիին, նրանց հինգ կապիկներին թող: Ես դա էի ուզում ասել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Դու ասացիր՝ ազարակը թող: Հա՛: Ծի՛շտ լսեցի:

ԲՐԻԿ (աճորոշ). — Բո այդ քսանութ հազար ակր բարեբեր հողերը:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Իսկ ո՞վ ասաց, որ թողնելու եմ իմ ազարակը... Գուփրին կամ որևէ մեկին: Սա դեռ իմ վաթսուներեք ամյակն է... Ես դեռ տալուստի, քսան տարի էլ պիտի ապրեմ: Ես քեզանից շատ եմ ապրելու, Բրի՛կ... Ես քեզ թաղելու եմ, Բրի՛կ ու ստիպված ահագին փող պիտի ծախսեմ դազաղ առնելու համար...

ԲՐԻԿ. — Իհարկե, սր՛ր: Կեցցես: Դե արի, արի, գնանք քո ծընընդյան տարեդարձին նվիրված հրավառությունը նայենք... Արի՛...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ. — Ուրեմն նրանք ստում էին, հա՞, ստո՞ւմ էին: Ուրեմն կլիճիկայից ստացված լուրը սո՛ւտ էր... Բժիշկները ինչ-որ... ինչ-որ բա՞ն են գտել: Ես քաղցկե՛ղ եմ, հա՞...

ԲՐԻԿ. — Կեղծիքն ու սուտը մի համակարգ է, որի մեջ ապրում

ենք: Դրանից ազատվելու մի ձևը հարբելն է, մյուսը՝ մեռնելը...

(Նա Մեծ Հայրիկի թուլացած մատների միջից վերցնում է հեռակը, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ՝ դռները բաց թողնելով:

Լսվում է «Վերցրու բամբակի պարկը» երգը):

ՄԵՅԻ (երևալով դռան մեջ).— Մե՛ծ Հայրիկ, մշակները ձեր կենացին են երգում...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (խռպոտ աղաղակելով).— Բրի՛լ... Բրի՛լ...

ՄԵՅԻ.— Նա էլի խմելով է զբաղված...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛լ...

(Մեյին վախեցած ետ է ընկրկում: Երեխաները, նմանակելով Մեծ Հայրիկին, իրենք էլ են կանչում Բրիկին: Մեծ Հայրիկի դեմքը կնճռոտում է պատի դեղին ծեփի պես, որը՝ ուր որ է պիտի ընկնի ու փշրվի: Երկինքը շառագունում է: Բրիկը կաղալով վերադառնում է, տխուր ու միանգամայն լրջացած նայում է հորը): ԲՐԻԿ.— Կներես, Մե՛ծ Հայրիկ: Գլուխս արդեն կարգին չի աշխատում, դրա համար էլ դժվար եմ հասկանում, թե որքան մեծ նշանակություն ունի մարդու համար արդյոք նա ապրե՛լ է, մահացե՛լ է, թե՞ մահանում է, կամ ընդհանրապես ինչ է եղել: Ինձ միայն հետաքրքրում է շշի մեջ դեռ վիսկի մնացե՛լ է, թե՞ ոչ... բնականաբար, ինչ-որ ասել եմ, առանց մըտածելու եմ ասել... Իմ ասածները խմած մարդու... Դե, որ

ճիշտը խոսենք, ես մյուսներից լավը չեմ, իսկ որոշ հարցերում նրանցից ավելի վատն եմ, որովհետև մի քիչ... շշմած եմ: Երևի մյուսները կարողանում են ստել... քանի որ աշխույժ են ու ճարպիկ... իսկ ես... անկախ ինձանից ճիշտ բաներ եմ ասում: Ես միայն մի բան հաստատ գիտեմ, ես ու դու, Մե՛ծ Հայրիկ, բոլոր դեպքերում բարեկամներ ենք եղել... Եվ բարեկամներ լինելով է, որ իրար ճշմարտությունն ենք ասում... (Լռություն):

Դու իմ երեսին ճշմարտությունն ասացիր, ես էլ՝ քո...

(Մի երեխա սենյակ է խուժում, ճանկում է հրթիռների ձողերն ու նորից դուրս վազում):

ԵՐԵՄԱ (աղաղակելով).— Բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (կամացուկ ու դյուրագրգիռ).— Հիսուս Քրիստո՛ս... Բոլորը կեղտոտ ստախոսներ են... Բոլորը կեղտոտ

ստախոս, պոռնիկի լակոտներ են...

(Ի վերջո ուղղվում է ու մոտենում ներսի դռանը: Շեմին կանգնելով, շրջվում է, կարծես, ինչ-որ հարց ունի, որ հուսաձա-տությունից բառերով չի կարողանում արտահայտել: Հետո մտա-սույզ գլխով է անում ու խռպոտ ձայնով ասում):

Հա', բոլորը ստախոսներ են: Բոլորը... ստախոսներ են... սը-տախոսներ...

(Սա ասվում է շատ դանդաղ, անգուսպ զգվանքով: Գուրս է գնում՝ շարունակելով կրկնել): Ստախոսներ... Կեղտոտ խա-բեքաներ...

Նրա ձայնը խլանում է: Երեխայի լացի ձայն է լսվում: Նրան ապտակել են ու հիմա լաց է լինում: Երեխան, սոսկալի աղաղա-կելով, ներս է խուժում ու դուրս գալիս միջանցքի դռնից: Բրիկը մնում է անշարժ, չերբ լույսերը մարում են և վարագույրն իջնում է:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

Ժամանակը նույնն է:

Ներս է մտնում Մելին՝ Պատվելի Թուկրի հետ:

ՄԵՅԻ.— Որտե՞ղ է Մեծ Հայրիկը... Հայրի՛կ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Էներս մոռնելով).— Այդ հրթիռների ծխահոսից ստամոքսս ցավեց... Իսկ ո՞ր է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵՅԻ.— Ես էլ դա եմ հարցնում: Ո՞ր է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Երևի գնացել է քնելու... Հոգնած էր...

(Ներս է մտնում Գուկորը):

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ որտե՞ղ է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵՅԻ.— Մենք էլ չգիտենք, թե ուր է կորել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Երևի գնացել է քնելու:

ԳՈՒՓՐ.— Դե, ուրեմն կարող ենք խոսել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ պիտի խոսենք... Էլ ի՞նչ պիտի խոսենք...

(Պատշգամբում երևում է Մարգրեթը, զրուցում է դոկտոր Բոի հետ):

ՄԱՐԳՐԵԹ (մեղեդային ձայնով).— Մեր ընտանիքը ստրուկնե-րին ազատ է արձակել ստրկատիրության վերացումից դեռ տաս տարի առաջ, իսկ պապիս պապը Հլուսիսի և Հարավի

նահանգների միջև պատերազմն⁴¹ սկսվելուց հինգ տարի ա-
ռաջ...

ՄԵՅԻ.— Տեք Աստված... Մեզգին նորից իրենց ընտանիքի ծառն
է մազլցում...

ՄԱՐԳՐԵԹ (բարեհամբույր).— Ինչ ասացի՞ր, Մեյի՛... Իսկ...
ո՞ր է Մեծ Հայրիկը:

**(Պետք է խոսեն շատ արագ, Հարավի աշխույժ առողջանու-
թյամբ):**

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (դիմելով բոլորին).— Իմ կարծիքով Մեծ Հայրի-
կը պարզապես հոգնել էր: Նա շատ է սիրում իր ընտանիքը,
նրան դուր է գալիս, որ բոլորը այսպես հավաքվում են իր
շուրջը, բայց, ճիշտն ասած... դա ազդում է նրա նյարդերի
վրա: Մեծ Հայրիկն այսօր ինքն իր մամն չէր: Նա բոլորովին
փոխվել էր... նյարդերը շատ էին լարվել...

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿԱՐ.— Իմ կարծիքով նա իրեն իսկական տղա-
մարդու պես պահեց:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Հա... Միշտ որ... Տեսա՞ք ինչպես էր ուտում:
Տեսա՞ք ինչպես էր սեղանի վրա ամեն ինչ իր կողմը քաշում:
Ախր նա մարդսկերի պես էր խփշտում:

ԳՈՒԹՐ.— Հասով եմ դրսևից հետո նա իրեն վատ չի զգա:

ՄԵՆՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Տեք Աստված... այդ մարդը մի մեծ կտոր գա-
լսեմուց կերավ մարդու: վրան քառ... Իսկ շոգեխաշած մի-
սր, լոբով ու բրնձով... երկու պնակ կերավ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մեծ Հայրիկը շոգեխաշած խոզի միսը պաշտում է:
Մենք իսկական գյուղական նսիաճաշ արեցինք:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Մարգրեթի հետ միաժամանակ).— Այո... նա
պաշտում է շոգեխաշած խոզի միսը: Հապա գետնախնձո՞րը...

Տեք Աստված... այդ մարդը նեղր բատրակից շատ կերավ...

ԳՈՒԹՐ (քմծիծաղով).— Կարծում եմ, նա այդ բոլորի համար

հետո... հետո... ստիպված չի լինի հատուցել...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (ջղալին).— Գո՛ւթր, դրանով ի՞նչ ես ուզում ասել:
ՄԵՅԻ.— Ուզում է ասել, Մեծ Հայրիկի ստամոքսը... այդքան ու-

տեղուց չի՞ ցավի... այս գիշեր...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ձայնդ կտրի՛ր... Ի՞նչ ես անընդհատ կրկնում՝
Գու՛թրն այս ասաց, Գու՛թրն այն ասաց... Չեմ հասկանում,
ինչո՞ւ պետք է Մեծ Հայրիկն իրեն վատ զգա, երբ այդքան
ախորժակով կերավ: Նա շատ առողջ մարդ է... միայն մի

քիչ նշարդերն են... Իմ ամուսինը երկաթի պես պինդ է: Նա այսօր շատ ախորժակով կերավ, որովհետև կլիմիկայից ուրախ լուր ստացավ իր հիվանդության մասին: Նրա հոգին թեթևացավ, երբ իմացավ, որ ինքը դատապարտված չի... դատապարտված չի այն բանին... որի մասին այդքան շատ էր մտածում...

ՄԱՐԳՐԵԹ (տխուր, երգեցիկ ձայնով).— Թող Աստված ողորմի նրա ծեր հոգուն...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (անտաքբեր).— Թող ողորմի... Իսկ ո՞ր է հրիկը: ՄեՅԻ.— Դքսում է:

ԳՈՒՓՐ.— Նորից խմում է:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Դե՛, գիտեմ, որ խմում է: Եվ իզուր ես անընդհատ զլուխս տանում՝ «նա խմում է, նա խմում է...»: Ինչ է, չե՛մ տեսնում, որ իմ տղան խմում է...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Կեցցե՛ս, Մե՛ծ Մայրիկ...

(Ծափ է տալիս):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ուրիշներն էլ են խմում: Ու պիտի խմեն այնքան ժամանակ, քանի դեռ արտադրում են այդ խմիչքը...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինչ որ ճիշտ է, ճիշտ: Ես երբեք չեմ վստահել այն մարդուն, որն ընդհանրապես չի խմում:

ՄեՅԻ.— Գուցիք երբեք չի խմում: Ուրեմն չե՛ս վստահում նրան:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկապե՛ս, Գո՛ւպր... Դու չե՛ս խմում: Չգիտեի...

թե չէ այդ բանը չէի ասի...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛լ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— ... գոնե քո ներկայությամբ:

(Նա քրքջում է):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛լ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Նա պատշգամբում է: Գնամ կանչեմ, որ սկսենք մեր խոսակցությունը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (անհանգստացած).— Չեմ հասկանում... ինչի՞ համար է այս գաղտնի ընտանեկան հավաքույթը:

Տհաճ լռություն: **Մեծ Մայրիկը հերթով նայում է բոլորի դեմքին, թեթևակի հայհոյում է ու շշմջում՝ «ներեցեք»:** Բացում է զարդանախշերով հովհարը, որ կախված է գեր պարանոցից, զովացնում է կուրծքը, ջղայնորեն փնչացնում է՝ նայելով լարված ու լուռ դեմքերին, երբ Մարգրեթը կանչում է՝ «Բրիկ...»: Իսկ Բրիկը պատշգամբում լուսնին նվիրված ինչ-որ երգ է երգում:

Չեմ հասկանում, ինչո՞ւ եք քոլորդ մոտոքներդ կախել... Ի՞նչ է պատահել: Գո՛ւր, միջանցքի դուռը բաց արա, թող մի քիչ օդ խաղա... Թե չէ, խեղդվեցի՞նք...

ՄԵՅԻ.— Լավ կլի՞նի խոսենք-վերջացնենք, հետո դուռը բացենք, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Պատվելի՛ թուկր, գուցե դո՛ւք բարեհաճեի՞ք այդ դուռը բացել:

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.— Իհարկե, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԵՅԻ.— Ես պարզապես չեմ ուզում, որ Մեծ Հայրիկը լսի մեր խոսակցությունը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Լսի՛ր... Մեծ Հայրիկի տանը ոչ մի գաղտնիք չպետք է լինի: Նա ամեն ինչ պետք է իմանա: Ես դա թույլ չեմ տա...

ԳՈՒՓՐ.— Մե՛ծ Մայրիկ, բայց դա... Բանն այն է, որ...

(Մեյի՛ն խեթկում է ամուսնուն, հասկացնելով, որ լուռ մնա: Գուրը կատաղած նայում է նրան, մինչդեռ կինը պտտվում է ամուսնու շուրջը, բալետի պարուհու պես բարալիկ, մերկ թևերը բարձրացնելով ու ապարանջանները զրնգացնելով, բացականչում):

ՄԵՅԻ.— Զեփյո՛ւր, զեփյո՛ւր փչեց...

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.— Իմ կարծիքով սա Դելտայի ամենագույն տունն է: Գիտե՛ր, որ Հելսի Բենքսի տղին «Ֆրելյոգ Փոյնթ»⁴² եկեղեցում և ասուջնորդարանում զովացնող սարք է տեղադրել, ի հիշատակ իր ամուսնու՝ Հելսիի:

(Վերսկսվում է խոսակցությունը: Բոլորը շաղակրատում են այնպես, որ բեմը մեծ թռչնանոցի տպավորություն է թողնում):

ԳՈՒՓՐ.— Շատ վատ է, որ ոչ ոք ձեր եկեղեցուն գովազման սարք չի նվիրում: Երևի այս շոգ կիրակիների՞ն բարոզելիս լավ քրտնում եք ամբիոնում, հը՞... Պատվելի՛ թուկր...

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.— Հա, փարաջաս քրտի՞նքի մեջ կորում է:

ՄԵՅԻ (միաժամանակ դիմելով դուրսո՞ր Բոն).— Ձեր կարծիքով այդ վիտամին «Բ» 12-ը իսկապես այդքան լա՛վն է, որ ամեն տեղ գրում են:

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Եթե իրոք ուզում եք ծակծկվել, ապա դրանք ոչընչով չեն զիջում մյուս ներարկումներին:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (պատշգամբի դռանը).— Մեզգի՛, Մեզգի՛, դե ներս եկեք:

ՄԵՅԻ (հանկարծակի ու բարձրաձայն, լռություներ խախտելով).—

Ես տարօրինակ նախազգացում ունեմ: Ես անսովոր նախազգացում ունեմ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (շրջվելով).— Ի՞նչ նախազգացում:

ՄԵՅԻ.— Որ Բրիկը Մեծ Հայրիկին ինչ-որ բան է ասել, որ չպետք է...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ չպետք է ասեր... Դա՞ ինչ բան է: ԳՈՒՓՐ.— Մե՛ծ Մայրիկ, մի բան կա, որ...

ՄԵՅԻ.— Դե՛, սպասի՛ր...

(Արագ մոտենում է Մեծ Մայրիկին, գրկում է նրան ու համբուրում: Մեծ Մայրիկը բարկացած հրում է նրան, և այդ պահին լսվում է Պատվելի Թուկրի հանդարտ ձայնը):

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.— Հա, անցյալ կիրակի պատարագի ժամանակ շուրջափա ոսկեգույնր բոսորսզույն դարձավ...

ԳՈՒՓՐ.— Պատվելի՛, երևի անցյալ կիրակի դժոխքի բոսորագույն կրակի մասին եք քարոզել...

(Նա քրքշում է իր այս կոպիտ սրախոսության վրա, բայց Պատվելին չի շփոթվում: Միաժամանակ Մեծ Մայրիկը մոտենում է դոկտոր Բոին և ասում նրան):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (նրա ընդհատում, բայց բարձր ձայնը խլացնում է մյուսների ձայնը).— Մեր ժամանակ հարեցողներին բուժելու մի միջոց կար, որ կոչվում էր Կիլի բուժում: Հիմա հարեցողներին ինչ-որ դեղահաբեր են խմեցնում: Բայց... ճիշտն ասած, Բրիկին ոչ մի դեղահատ էլ պետք չէ:

(Պատշգամբի դռների մեջ երևում է Բրիկը, նրա ետևից՝ Մարգրեթը: Մեծ Մայրիկը չի նկատում նրան): ... Իմ տղան պարզապես կոտրվեց իր ընկերոջ՝ Սքիփրի մահվան պատճառով: Իսկ գիտե՞ք, թե ինչից մեռավ այդ խեղճը: Տանը նրան մեծ, շատ մեծ բաժին նատրիումի ամիթալ⁴³ էին տրվել, հետո «շտապ օգնություն» էին կանչել: Հիվանդանոցում նորից ահագին նույն նատրիումի ամիթալից էին խմեցրել, և սիրտը չէր դիմացել, որովհետև ալկոհոլը քրքրել էր այն... Ես վախենում եմ ասեղներից... Ես սրսկվելուց ավելի շատ եմ վախենում, քան դանակից: Իմ կարծիքով սրսկումներից ավելի շատ մարդիկ են մեռնում, քան թե...

(Նա հանկարծ լռում է ու շրջվում):

Ահա... Բրիկը... Իմ սիրելի տղա՛ն...

Մոտենում է Բրիկին՝ հաստիկ, կարճ թևերը պարզած, միա-
ժամանակ արտաբերելով ծղրտոցի մման հեկեկամք, որը և՛ հու-
զիչ է, և՛ ծիծաղելի: Բրիկը ժպտում է, փոքր-ի՜նչ խոնարհվում ու
ասպետորեն ուներան անում Մեզգիին, երբ նա Բրիկի առջևից
սենյակ է մտնում: Բրիկը, հենակով կաղալով, մոտենում է խը-
միշքների պահարանին: Համակ լռություն է տիրում, որի ընթաց-
քում բոլորը նայում են Բրիկին և այդպես շարունակ՝ երբ նա խո-
սում է, շարժվում. կամ երևում: Հերթով սառցաբեկորներ է գցում՝
բաժակը, հետո հանկարծակի ուսի վրայով նայում է ետ, տար-
տամ ժպիտով ասում:

ԲՐԻԿ.— Ներեցեք... Ուրիշ խմող չկա՞:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տխուր).— Չէ, որդի՛: Երանի դու էլ չխմիր...

ԲՐԻԿ.— Ես էլ եմ ուզում չխմել, Մեծ Մայրիկ, բայց ինչ արած,
կաթկթոցը դեռ չի լսվում գլխիս մեջ: Մինչև չլսեմ, չեմ կարո-
ղանում հանգստանալ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՜խ, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Դու սպանո՞ւմ ես ինձ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (միաժամանակ).— Բրի՛կ, գնա նստիր Մեծ Մայրիկի
կողքին...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես էլ չեմ դիտարկում... (Հեկեկում է):

ՄԵՅԻ.— Դե, հիմա, քանի որ բոլորս հավաքվել ենք...

ԳՈՒՓՐ.— Խարող ենք խոսել...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Սիրտս ճնշվում է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, նստիր Մեծ Մայրիկի կողքին ու բռնիր նրա
ձեռքը:

(Մեծ Մայրիկը երեք անգամ բարձրաձայն խոսացնում է քը-
թով, ասես երեք անընդմեջ պայթյուն է լսվում սենյակում):

ԲՐԻԿ.— Դու նստիր, Մեզգի՛: Ես անհամբարտ հաշմանդամ եմ:
Ինձ համար այսպես աղելի հարմար է: (Բրիկը կաղալով մո-
տենում է պատշգամբի դռանը, հենվում է սպասողական դիր-
քով):

Մեկին նստում է Մեծ Մայրիկի կողքին, իսկ Գուփը՝ մահ-
ճակալի եզրին, մոր դիմաց: Պատվելի Թուկը նյարդայնացած
գալիս է, կանգնում նրանց միջև: Մյուս կողմում դուկտոր Բոն է
կանգնած և անտարբեր սիգար է ծխում: Մարգրեթը դժկամորեն
դարձնում է դեմքը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բայց... ինչո՞ւ հանկարծ ինձ այսպես շրջա-
պատեցիք: Ինչո՞ւ եք նայում ինձ և իրար աչքով անում...

(Պատվելի Թուկրը հուզված մի քայլ ետ է գնում):

ՄԵՅԻ.— Հանգստացիր, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ինքդ հանգստացիր, քույրի՛կ Մեյի: Ես ինչ-պե՛ս հանգստանամ, երբ քուրդ մի մարդու պես ինձ եք նայում... կարծես մի մեծ կաթիլ արյուն է կախվել դեմքիցս: Ի՛նչ է եղել, հը՞...

(Գուփըը հազում է ու կանգնում կենտրոնում):

ԳՈՒՓՐ.— Դե, սկսեք, դուկտո՛ր Բո:

ՄԵՅԻ.— Լսում եմք, դուկտո՛ր...

ԲՐԻԿ (հանկարծակի).— Սը՛սս... (Հետո ժպտում է, ծլթացնում ու վշտացած օրորում գլուխը): Չէ... կաթկթոցը չէր:

ԳՈՒՓՐ.— Բրի՛կ, կամ լո՛ր կամ քաժակդ վերցրու գնա պատըշ-գամբ... Մենք լուրջ հարցի մասին ենք խոսելու: Մե՛ծ Մայրիկն ուզում է մանրամասն իմանալ «Օջըսնըր» կլինիկայից ստացված այսօրվա տեղեկության մասին:

ՄԵՅԻ (փութեռանդորեն).— Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին...

ԳՈՒՓՐ.— Այո... Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին, որ պետք է հայտնենք Մե՛ծ Մայրիկին:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Հա... ուրեմն...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (ահաբեկված ելնում է տեղից).— Ինչ-որ բա՛ն կա... Հա՛... ինչ-որ բա՛ն կա, որ ես... չգիտեմ...

Մե՛ծ Մայրիկն այդ պահին համակ արժանապատվություն է. նա գրեթե դադարում է գեր երևալուց:

Այդ մի քանի բառով, այդ մեղմ, բայց տազնապոտ հարցումով Մե՛ծ Մայրիկը բացահայտում է քառասունհինգ տարիների իր պաշտամունքը, անմնացորդ նվիրվածությունը, պարզամիտ սերը Մե՛ծ Հայրի՛կի նկատմամբ, որը, ամենայն հավանականությամբ Բրիկի մման առնականորեն գեղեցիկ է եղել և օժտված է եղել Բրիկի ունակությամբ՝ կրքոտ սեր ներշնչել ամենապարզ միջոցով՝ ուժգին չսիրել, պահպանել հմայող ինքնամփոփվածությունը:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ (լռությունից հետո, փոքր-ինչ շփոթված).— Այո...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես... ուզում եմ իմանա՛լ...

(Նա իսկույն իր գեր բռունցքը ահով սեղմում է բերանին: Հետո, ինչ-որ անհասկանալի պատճառով նա իր կրծքից պոկում է ծաղկեփունջը, նետում հատակին, տրորում իր հաստ, կարճ ոտքերով): Ուրեմն ինձ խաբե՛լ եք... Ես ուզում եմ իմանալ...

ՄԵՅԻ.— Նստիր, Մե՛ծ Մայրիկ, նստիր այս քաղմոցին:

ՄԱՐԳՐԵԹ (արագ).— Բրի՛կ, նստիր Մե՛ծ Մայրիկի կողքին:

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՛նչ է, ի՛նչ է պատահել... Մե՛ծ Հայրիկին...

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Ես կյանքումս այդպիսի հանգամանակից բժշկա-
կան քննություն չէի տեսել՝ ինչպես «Օչըսներ» կլինիկայում
Մե՛ծ Հայրիկ Փոլիթինը եղավ:

ԳՈՒՓՐ.— Դա երկրի լավագույն կլինիկաներից մեկն է:

ՄԵՅԻ.— Եթե ոչ ամենալավագույնը:

(Զգիտես ինչու խեղճում է Գուփրին, երբ անցնում է նրա մո-
տով: Իսկ վերջինս խփում է կնոջ ձեռքին՝ աչքերը չկտրելով մոր
դեմքից):

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Անշուշտ: Դե, նախքան Մե՛ծ Հայրիկին քննելը,
բժիշկները արդեն իննսունինը տոկոսով համոզված էին, որ...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Համոզված էին ինչո՞ւմ... համոզված էին ին-
չո՞ւմ, հը՞...

(Անհանգիստ հեկեկոցից շնչասպառ է լինում: Մեյին արագ
համբուրում է նրան: Մե՛ծ Մայրիկը կատաղորեն հրում է Մեյիին՝
աչրերը բժշկին հառած):

ԼԼԵՅԻ.— Մարի՛կ, պինդ կաց...

ԼԼԻԿ (դուռն շնմին կանգնած: Մեղմորեն երգում է).—

«Իկոնարստվան լասնի շողիչից,
շողիւից...»

ԳՈՒՓՐ. — Վե՛րջ տուր, Լի՛րիկ...

ԼԼԻԿ.— Ներեցե՛ք... (Կաղալով դուռն է գալիս պատշգամբ):

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Մե՛ծ Մայրիկ, հասկանո՞ւմ եք... Կլինիկայի բը-
ծիշկները նմուշի համար մի փոքր կտրել են այդ ուռուցքից...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՛նչ ուռուցք: Բայց դուք ասացիք, որ Մե՛ծ Հայ-
րիկի մոտ ամեն ինչ կարգին է...

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Համբերեք, կասեմ...

ԼԼԵՄ ՄԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Բայց դուք ինձ ու Մե՛ծ Հայրիկին
ասացիք, որ ամեն ինչ կարգին է, միայն...

ԼԼԵՅԻ.— Մե՛ծ Մայրիկ, բժիշկները միշտ էլ...

ԳՈՒՓՐ.— Թող դուտոր Բոն խոսի, վերջացնի՛...

ԼԼԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— ... հաստ աղիքն է փոքր-ինչ փայտացած...

(Հեկեկալուց շնչասպառ է լինում):

ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Միշտ է: Մենք ստիպված էինք այդպես ասելու
Մե՛ծ Հայրիկին: Բայց այդ ուռուցքից մի կտոր զննել են լաբո-

բատորիայում և... Անտոկոբյուն և՛ խնդրում՝ արդյունքը բացասական է եղել: Այո... դա... իրոք որ չարորակ...

(Լուսություն):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Քաղցկե՛ղ... Քաղցկե՛ղ...

(Դոկտոր Բոն մտալ գլխով է անում: Մեծ Մայրիկը երկարաձիգ ճիչ է արձակում):

ՄԵՅԻ և ԳՈՒՓՐ (միասին).— Դե՛, դե՛, Մե՛ծ Մայրիկ: Հանգըստացիր: Մենք պարտավոր էինք քեզ ասել այդ մասին...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ բժիշկները չեն վիրահատել, հը՞...

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Որովհետև քաղցկեղը չափից ավելի էր տարածվել... Համարյա բոլոր օրգանները...

ՄԵՅԻ.— Մե՛ծ Մայրիկ, քաղցկեղը տարածվել էր լյարդի ու երիկամների մեջ... Դա վստույց էր սկսվել: Վիրահատելը...

ԳՈՒՓՐ.— ... մեծ ռիսկի մեծ էր կապված:

ՄԵՅԻ.— Ըհը...

(Մեծ Մայրիկը հառաչում է, ինչպես մեռնող մարդը վերջին շնչում):

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.-- Ծը-ծը-ծը...

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Այո, վիրահատելու համար ուշ էր արդեն:

ՄԵՅԻ.-- Դրա համար էր նա այդպես դեղնել, Մայրի՛կ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.-- Հեռացի՛ր ինձանից, Մեյի՛... Հեռացի՛ր... (Կըտրուկ բարձրանում է տեղից): Ես Բրիկին եմ ուզում... Ո՞ր է Բրիկը...

Ո՞ր է իմ միակ տղան...

ՄԵՅԻ.— Մայրի՛կ... Նա ասաց՝ «իմ միակ տղան»...

ԳՈՒՓՐ.-- Իսկ... ես ո՞վ եմ, մայրի՛կ...

ՄԵՅԻ.— Լուրջ, պատվարժան մի մարդ, որ հինգ... ո՛չ, վեց երեխաների հայր է...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես ուզում եմ, որ Բրիկը պատմի Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին: Բրի՛կ... Բրի՛կ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (տեղից ելնելով).— Բրիկն իրեն շատ վատ էր զգում... պատշգամբ դուրս եկավ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մայրի՛կ, ես կկանչեմ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ, ո՛չ, ինձ հանգիստ թող: Դու իմ արյունը չես...

ԳՈՒՓՐ.— Մայրի՛կ, չէ՞ որ ես քո որդին եմ... Գոնե ինձ լսիր...

ՄԵՅԻ. — Ախր Գուսիրը Ձեր որդին է՝ առաջնեկը...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ. — Գուսիրը երբեք չի սիրել Մեծ Հայրիկին:

ՄԵՅԻ (խիստ վիրավորված). — Դա ճիշտ չէ'...

(Հոուրյուն: Պատվելի Թուկը հագում է ու տեղից ելնում):

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (դիմելով Մեյիին). — Այս պարագային, ավելի լավ է հեռանալ:

ՄԵՅԻ (սիրալիր ու տխուր). — Այո, Պատվելի՛ Թուկր, գնացեք:

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (պատշաճ քաղաքավարությամբ). — Բարի գիշեր, բարի գիշեր: Թող Աստված ողորմի ձեր բոլորիդ: Եվ... այս տանը...

(Նա դուրս է գնում):

ԴՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Լավ մարդ է, բայց մի քիչ վարվեցողություն պետք է տվորի: Շարունակ խոսում է այն մարդկանց մասին, ովքեր, ի հիշատակ հանգուցյալների, եկեղեցուն պատուհաններ են նվիրել: Եթե մեկը մի պատուհան է նվիրել, տասն էլ իր կողմից է սովելացնում: Կամ էլ այն մասին, թե ինչ սարսափելի է, երբ մարդ տասան հազորդվիրու է մեռնում: «Անօրեն թյուն է» ու աղախա շարունակ:

(Մեկին հագում է. մատնացույց անում Մեծ Մայրիկին):

ԴՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Դե, լավ, Մեծ Մայրիկ... (Հոգոց է հանում):

ՄԵԾ ԴՈՒՅՐԻԿ. — Ձեր բոլոր առածներն էլ սխալ են: Ես գիտեմ, ուս պարզապես վատ երազ է:

ԴՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Մեզք նմաբախիր տանն բուն կանենք, որ Մեծ Հայրիկը քիչ տունջվի:

ՄԵԾ ՄԵՅՐԻԿ. — Այո, ուս պարզապես վատ երազ է, ուրիշ ոչինչ: Ես պարզապես տհալի երազ է:

ԴՈՒՓՐ. — Իմ խորին համոզմամբ, Մեծ Հայրիկը ինչ-որ ցավեր ունի, բայց չի ուզում ցույց տալ:

ՄԵԾ ԴՈՒՅՐԻԿ. — Այո... Սա պարզապես վատ երազ է, վատ երազ:

ԴՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Արդյիսի հիվանդներից շատերը հավատացած են, որ եթե թաքցնեն իրենց ցավը, կարող են... խուսափել իրոպի թունից:

ԴՈՒՓՐ. — Ճիշտ է, նրանք խորամանկում են... Այդ հարցում նրանք այնպես են խորամանկում, որ...

ՄԵԾԻ. — Գուսիրն ու ես կարծում ենք...

ԳՈՒՓՐ.— Լո՛ի՛ր, Մե՛յի՛... Մե՛ծ Հայրիկին աճիրածեշտ է մորֆի արակել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ... Ոչ ոք իրավունք չունի Մե՛ծ Հայրիկին մորֆի արակելու:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Բայց... Մե՛ծ Մայրիկ, երբ ցավերն սկսում են... Զարհուրելի ցավ է... Դրա համար Մե՛ծ Հայրիկին... գոնե մի ասե՛ղ... որպեսզի կարողանա դիմանալ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ես ասում եմ, ոչ ոք իրավունք չունի նրան մորֆի արակելու:

ՄԵՅԻ.— Մե՛ծ Մայրիկ, չե՛ որ դուք չե՛ք ուզում Մե՛ծ Հայրիկի տա՛նապանքը տեսնել, չե՛... Հասկանում եք... դուք...

(Գուփը, որ կանգնած է նրա կողքին, կոպտորեն խեթկում է կնոջը):

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ (ինչ-որ փաթեթ դնելով սեղանին).— Ես այս դեղը թողնում եմ այստեղ: Եթե հանկարծ Մե՛ծ Հայրիկի ցավերն սկսեն, դուք ստիպված չե՛ք լինի ժամանակ կորցնել դեղատուն գալու համար:

ՄԵՅԻ.— Ես կարող եմ արակել...

ԳՈՒՓՐ.— Պատերազմի ժամանակ Մեյին մասնակցել է քույրական դասընթացներին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Միշտն ասած, դժվար թե մե՛ծ Հայրիկը թողնի, որ Մե՛յին իրեն արակի:

ՄԵՅԻ.— Իսկ կարծում ես քեզ կթողնի՞: (Դուկտոր Բոն տեղից ելնում է):

ԳՈՒՓՐ.— Դուկտոր Բոն գնում է:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Այո, ես պետք է գնամ: Դե լսո՛ւ, Մե՛ծ Մայրիկ, մի՛ հուսահատուի՛ր:

ԳՈՒՓՐ (կատակով).— Իհարկե. իհարկե պետք է գշտի՛ր բարձր պահի, թե չէ կրկնակզակ կարող է ունենալ... Չե՛, մարի՛կ... (Մե՛ծ Մայրիկը հեկեկում է):

Դե՛... դե՛... պետք չէ:

ՄԵՅԻ.— Նստի՛ր կողքիս, Մե՛ծ Մայրիկ:

ԳՈՒՓՐ (դուկտոր Բոի հետ՝ դռան մոտ).— Դուկտո՛ր, մե՛նք անպայման վարձահատույց կլինենք ա՛յն ամենի համար, ինչ դուք արեցիք: Մե՛նք քոլորս ուղղակի պարտական ենք ձեզ այն բանի համար, որ...

(Դուկտոր Բոն նրա խոսելու պահին դուրս է գալիս՝ ուշադրու-

թյուն չդարձնելով Գուփրին)։

Ծիշտ է, այդ թծիշկը խելոք մարդ է, բայց վատ չէր լինի, եթե փոքր ինչ մարդկայնորեն վարվեր...

(Մեծ Մայրիկը հեկեկում է)։

Դե', քեզ ամուր պահիր, մայրիկ։

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Դա ճիշտ չէ... ես հաստատ գիտեմ, որ այդ ամենը պարզապես սուտ է...

ԳՈՒԺՐ.— Մայրիկ, Մեծ Հայրիկի թժկական քննությունն անթերի է եղել...

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Չեմ հասկանում, դու ինչո՞ւ ես այդքան շահագրգռված, որ հայրդ մեռնի։

ՄեծԻ.— Բայց լսեք, Մեծ Մայրիկ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (հանդարտ).— Ես հասկանում եմ, թե Մեծ Մայրիկը դրանով ինչ է ուզում ասել։

ՄԷՆԻ (կատաղած).— Դե', իհարկե՛ր...

ՄԱՐԳՐԵԹ (հանգիստ ու շատ տխուր).— Այո, գիտեմ...

ՄԷՆԻ.— Երկու օր ստա՞ք է մտել այս տունը, և տեսե՛ք, ինչ հասկացանք և դարձել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ասում եմ քեզ, ես անհրաժեշտություն եմ։

ՄԷՆԻ.— Իմ կարծիքով դու դեռ ձեր տանն ես հասկացող դարձել, Մեթդի Դե, երե հազար նորբեցող և, ուզես-չուզես ես քո քո սիրտի լե՛ն... Իսկ եկառ և սրի Բրիկի հարբեցողությունը տար։

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բոլոր հարբեցող չէ. Նա պարզապես շատ է նըվել սիրտ Մեծ Հայրիկին։ Իսկ նրա հիվանդությունը պարզապես... Ամուսինս բուրսավին կորցրել է իրեն։

ՄԷՆԻ ՄԱՅՐԻԿ.— Մեծ Հայրիկի տղան Բրիկն է։ Բայց նա շատ է խոճում, իսկ դա անհամբարացնում է և՛ ինձ, և՛ Մեծ Հայրիկին։ Դե, Մարգրեթ, պետք է մեզ օգնես... պետք է Մեծ Հայրիկին ու ինձ օգնես, որ Բրիկին խելքի քերենք։ Որովհետև Մեծ Հայրիկը իրեն շատ վատ կզգա, եթե Բրիկը վերջ չտա խմելուն ու տևր չկանգնի...

ՄԷՆԻ.— Տեր չկանգնի ինչի՞ն, Մեծ Մայրիկ։

ՄԷՆԻ ՄԱՅՐԻԿ.— Ագարակին։

(ՄԷՆԻ ու Գուփրը փութանցիկ, դժգոհ հայացքներ են փայլանալում)։

ՄԷՆԻ.— Մեծ Մայրիկ, դու տենդի մեջ ես, դրա համար...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Այո... բոլորս ենք տեղի մեջ, բայց...

ԳՈՒՓՐ.— Եկեք մի քիչ հեռաւեն լինենք:

ՄԵՅԻ.— Մեծ Հայրիկը երբեք, երբեք այնքան հիմար չի լինի, որ...

ԳՈՒՓՐ.— ... այս ագարակը անպատասխանատու մարդկանց ժառանգութիւն թողնի:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մեծ Հայրիկը ոչ մեկին էլ ոչինչ չի թողնելու: Նա չի մեղմելու: Լավ կլինի բոլորդ ականջներիդ օղ անեք, նա չի մեղմելու: Հասկացա՞ք...

ՄԵՅԻ.— Մայրի՛կ, մայրի՛կ... Մենք էլ ձեր պէս հուսով ենք ու լավատես, որ Մեծ Հայրիկը կտուղջանա... Մենք հավատում ենք ու աղոթում... բաց ի՞նչ արած, կան նախաստի փաստեր, որոնց հետ պետք է հաշիւի նստել, թե չէ...

ԳՈՒՓՐ.— Ծիշտ է, պետք է հաշիւահաշիւութիւնների մասին մըտածել, բայց հիմա ժամանակն է, որ... Մեյի՛, խնդրում եմ, մեր սեղանիդ պալոտակի բեր:

ՄԵՅԻ.— Հիմա, սիրելի՛ս:

(Մեյին տեղից ելնում է, դուրս է գալիս սրահի դռնով):

ԳՈՒՓՐ (կանգնելով Մեծ Մայրիկի կողքին).— Մեծ Մայրիկ՝ Քիչ առաջվա քո ասածները բոլորովին էլ ճիշտ չէին ու դու գիտես դա: Ես միշտ էլ սիրել եմ Մեծ Հայրիկին... մի տեսակ... համեստորեն: Երբեք չեմ ձեացրել ու գիտեմ, Մեծ Հայրիկն էլ միշտ իմ նկատմամբ է համակրանք տածել... ինձ պէս՝ սուրբ ձևականութիւնների:

(Մեյին ներս է մտնում՝ Գուփրի պալոտակը ձեռքին):

ՄԵՅԻ.— Ահա պալոտակդ, սիրելի՛ս:

ԳՈՒՓՐ (պալոտակը նորից ետ վերադարձնելով նրան).— Ծնորհակալութիւն: Իհարկէ, իմ ու Մեծ Հայրիկի փոխհարաբերությունը տարբերվում են Բրիկի հետ ունեցած նրա հարաբերությունից:

ՄԵՅԻ.— Դու ուր տարով մեծ ես եղբորիցդ, դրա համար միշտ ստիպված ես եղել ավելի մեծ պատասխանատվութիւն կրել, քան թե նա: Ի՞նչ է արել Բրիկը այս տան համար... բացի ֆուտբոլ խաղալուց ու սողայով վիճկի խմելուց:

ԳՈՒՓՐ. — Մեյի՛, սիրելի՛ս, թույլ տուր ես խոսեմ...

ՄԵՅԻ.— Լավ, սիրելի՛ս:

ԳՈՒՓՐ.— Դե, հասկանում եք... քսանութ հազար ակր բամբակի պլանտացիան կառավարելը չափազանց ծանր գործ է:

ՄԵՅԻ.— Այն էլ համարյա մեն-մենակ, առանց օգնականի:

(Այս խոսակցության պահին Մարգրեթը դուրս է եկել պատըշգամբ՝ Բրիկին է կանչում):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Դու ոչ մի անգամ էլ տեր չես կանգնի այս ագարակին: Հետո, չեմ հասկանում, ինչի՞ մասին է խոսքը: Մեծ Հայրիկը մեռա՞ծ է, ի՞նչ է: Էլ մարդ չկա, դո՞ւ պիտի տեր կանգնես այս տունտեղին: Ի՞նչ ես արել... պարզապես օգնել ես Մեծ Հայրիկին մի քանի գործարքներում, քայց դրա փոխարեն իրավաբանության պրակտիկա ես ձեռք բերել Մեմֆիսում:

ՄԵՅԻ.— Ա՛խ, մայրի՛կ, մայրի՛կ: Մե՛ծ Մայրիկ... Եկեք անկեղծ խոսենք: Զի՛ որ Գուփրը վերջին հինգ տարիներին հոգով ու ստրկնով եկիրվել է այս ագարակատան բարգավաճմանը... Երբ Մեծ Հայրիկի ստողջությունն սկսեց վատանալ: Ամուսինս այդ մտ վն չի ուզում խոսել, որովհետև երբեք դա պարտախոր բան չի համարել: Պարզապես իր որդիական սրտերն է կասկածել. Իսկ Բրի՛կը .. Նա ի՞նչ է արել այս սառն մտեր: Նա սրտբառան շարունակում է ապրել իր օտարական մտք-բանով վատրով .. Վասնից տարեկան է ու... բարձր է շահաբաշխում:

ՄԱՅՐԻԿ (պատշգամբից միայնակ վերադառնալով).— Ո՛ւմ մասին ես առջևիս խոսում... Բրիկին: Նա՞ է ֆուտբոլիստ: Այս դու լավ գիտես, որ նա մարզական մեկնաբան է... և ամենամանաշվածք ամբողջ երկրում:

ՄԵՅԻ.— Ես խոսում եմ այն մասին, թե նա ինչ է եղել նախկինում:

ՄԱՅՐԻԿ (Թ).— Ավելի լավ է ամուսնուս հսկվից չբամբասես...

ԳՈՒՓՐ.— Ես իրավունք ունեմ իմ եղբոր մասին խոսելու իմ հարազատ ոնտանիքի մյուս անդամների հետ, որոնց հետ դու կոպ չունես... Ինչո՞ւ դու էլ պատշգամբ չես գնում ու Բրիկի հետ իմում:

ՄԱՅՐԻԿ (Թ).— Ես երբեք չեմ տեսել, որ եղբոր նկատմամբ այդպես չարությամբ լցված լինեն:

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ նա՞... Այս իմ հարազատ եղբայրը նույնիսկ չի ուզում նույն սենյակում ինձ հետ լինել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սա հատուկ կազմակերպված քամբասանք է իմ ու Բրիկի հասցեին՝ նրան վարկաբեկելու դիտավորությամբ։ Ու ես գիտեմ, թե դրա պատճառն ինչ է... Ձեր ազահությունն ու աչքածակությունը...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես հիմա կգոռամ։ Եթե վերջ չտաք, ես կգոռա՛մ...

(Գուլբը բռնցքները սեղմած մոտենում է Մարգրեթին, Կարծես ուզում է հարվածել նրան։ Մեյին դեմքը զգվանքով ծափածոում է, Մարգրեթի թիկունքում կանգնած)։

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մենք այս տանը մնում ենք միայն Մեծ Մայրիկի ու Մեծ Հայրիկի համար։ Եթե դոկտոր Բոի ասածները ճիշտ են... Եթե Մեծ Հայրիկն իրոք... Մենք իսկույն կհեռանանք, ոչ մի բույս չենք մնա այստեղ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հեկեկում է).— Մարգրեթ, սնո՛ւշս... Արի, արի նստիր Մեծ Մայրիկի կողքին։

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սիրելի՛ մայրիկ։ Կներեք։ Կներեք ինձ... ես...

(Նա իր երկար, գեղեցիկ վիզը խոնարհում է, որպեսզի ճակատը հպի Մեծ Մայրիկի գիրգ ուսին)։

ԳՈՒՓՐ.— Օ՛, ինչ գեղեցիկ է ու զգայացունց նվիրվածությամբ այս կեղծ տեսարանը...

ՄԵՅԻ.— Իսկ գիտե՞ք ինչու է Մեզգին չբեր։ Որովհետև նրա գեղեցիկ, ջլապինդ մարդիկ-ամուսինը չի ուզում հետը քնել... Ահա թե ինչո՛ւ...

ԳՈՒՓՐ.— Ուրեմն դուք ինձ ծաղրում եք, ռա՛... Ձե՛ք ուզում ամեն ինչ մարդավայրի լինի։ Դե լավ... Ես ու Մեյին հինգ երեխա ունենք և վեցերորդին ենք սպասում։ Ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում, Մեծ Հայրիկը սիրո՞ւմ է մեզ, թե՞ ոչ... Կամ սիրել է, սիրելու է, թե ընդհանրապես չի սիրելու... Ես պարզապես ամենատարրական արդարություն ու ազնվություն եմ պահանջում։ Ես ճշմարտությունն եմ առնում։ Մեծ Հայրիկի ստանձնահատուկ համակրանքը Բրիկի նկատմամբ միշտ էլ զարմանք է պատճառել ինձ... դեռ այն ժամանակ, երբ Բրիկը նոր էր ծնվել։ Նա ինձ հետ միշտ վարվում էր մի տեսակ... թքած ունենալու պես... Հիմա Մեծ Հայրիկը մեռնում է քաղցկեղից... այն ամբողջովին տարածվել է նրա բոլոր կենսական օրգաններում... նաև երիկամներում։ Հիմա նա թունալորման

արոցեսի մեջ է: Դուք լավ եք հասկանում, թե դա ինչ է նշանակում: Մեզը ներծծվում է արյան մեջ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (մեկուսի քաղելով բեմին՝ բարձրաձայն).— Թույնե՛ր, թույնե՛ր... թունոտ մտքեր ու բառեր... Նրանց սրտում ու հոգում միայն թույն է արտադրվում:

ԳՈՒԺՐ (ընդհատելով Մարգրեթին).— Ես պահանջում եմ արդար մտնեցում... Մեծ Հայրիկի ժառանգության հարցում: Եվ ամեն ինչ կանեմ, որ հասնեմ դրան: Բայց եթե ինձ հետ ազնվորեն չվարվեք, իմ շուրջը կամ ետևում, շարունակվի այս ձեռնածությունը, այլևս ինձանից չենդանաք... Ուրեմն իզո՛ր եմ կորստյացիայի իրավաբան աշխատում: Դուք կտեսնեք, թե ինչպես եմ բողոքում իմ արդար իրավունքների համար... Օ՛, ուշացած ժամանում...

(Այդ պահին Բրիկը ներս է մտնում՝ խաղաղ, անորոշ ժպտով, դատարկ բաժակը ձեռքին):

ԲԼԵՅԻ.— Ահա և հաղթանակած հերոսի ժամանումը...

ԳՈՒԺՐ.— Բեզեկար Բրիկ Փոլիթի... Հիշո՛ւմ եք նրան: Ի՛նչ, ո՞վ կարող է մոռանալ...

ԲԼԵՅԻ.— Դու տղայիս տեսր տեի, կարծես, ֆուտբոլի խաղին վառվածք է ստացել

ԳՈՒԺՐ.— Առ, Բրիկ. վառ տաքի բյուրեղապակյա գավաթի խաղերի Էլեի սրտեռտտիմենտի նոտարանին նստես, հը՛...

(Մեկին բարձր բրբջում է):

Եվ, դու բուրեղապակյա գավաթի խաղերի՞ն քո այդ հռչակավոր վախճանումը կատարեցիր: Այո՛...

ԲԼԵՅԻ.— ՀԱ, սիրելի՛ս... սյունի զարդանախշ գավաթի խաղերին:

ԳՈՒԺՐ.— Ա՛հ, հիշտ որ... ես բոլոր գավաթները խառնեցի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ախր... ինչո՞ւ եք նախանձում ու թունավորում խեղճ, հիվանդ տղային:

ԲԼԵՅԻ ԲԱՅՐԻՅԻ.— Երկուտ էլ լեզուներդ ձեռքառեք.. լոն՛ք...

ԳՈՒԺՐ.— Մե՛ծ Մարիկ, ընտանեկան ճգնաժամը միշտ էլ ի հայտ է բերում յուրաքանչյուրի լավ ու վատ գծերը:

ԲԼԵՅԻ.— Ինչ որ հիշտ է, հիշտ...

ԲԱՅՐԵԹ.— Ամե՛ն:

ԲԼԵՅԻ ԲԱՅՐԻՅԻ.— Ասացի՛ լերջ տվեք... Ես այլևս թույլ չեմ տա, որ իմ տանը սցալիսի թունոտ բամբասանքներ կրկնվեն:

(Մեկին Գուրիին գլխով ցույց է տալիս պայտասկը:

Բրիկն ավելի ուրախ ու անտարբեր է ժպտում: Բաժակը լըց-
նելիս՝ կամացուկ երգում է):

ԲՐԻԿ.— «Յույց տուր իմ ճամփան...

Ես շատ եմ հոգնել, ուզում եմ քնել,

Մի ժամ առաջ թեթև խմել եմ...»:

ԳՈՒՓՐ (միաժամանակ).— Մե՛ծ Մայրիկ, դու գիտես, որ վաղը
Մեմֆիս եմ գնալու՝ կալվածքի հարցը դատարան ներկայաց-
նելու համար:

Ճ(Մելինն նստում է մահճակալին և սկսում է դասավորել պա-
յուսակից հանած թղթերը):

ԲՐԻԿ (շարունակում է երգել).— «Ուր էլ գնամ, ուր էլ մնամ,

Իմ հարազատ տունը կգամ...»:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ծի՛շտ ես ասուի, Գո՛ւփր, վաղը Մեմֆի՛ս ես
գնալու:

ՄԵՅԻ.— Դե, իհարկե...

ԳՈՒՓՐ.— Դրա համար ջանք եմ թափում, լուծելու մի հարց, որը...

ՄԵՅԻ.— ... որը շատ լուրջ է ու ոչ մի դեպքում չի կարելի հե-
տաձգել:

ԳՈՒՓՐ.— Եթե Բրիկը լուրջ լիներ, ինքն էլ կարող էր մասնակ-
ցել այս գործին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրիկը ներկա է: Մենք պատրաստ ենք:

ԳՈՒՓՐ.— Դե լավ: Սա սևագիր օրինակն է այն փաստաթղթի, որ
կազմել եմ իմ գործընկերոջ՝ Թոմ Բուլիթի հետ: Սա... ինչպես
բացատրեմ... խնամակալության համաձայնագիր է...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ա՛յ այդպես... Իսկ դու էլ խնամակալը պիտի լի-
նես, այո՞... ու բաժանես մեր ուղորմելի հասույթները, այո՞...

ԳՈՒՓՐ.— Այո ծրագիրը կազմել ենք դեռ այն ժամանակ, երբ
«Օչլսնըր» կլիմիկայից ստացանք հայրիկի հիվանդության
լուրը: Մենք դա արել ենք... այդ պլանը գծել ենք Մեմֆիսի
«Հարավային պլանտացիաների բանկ և վստահություն» ընկե-
րության տնօրեն Բ. Բ. Բելլուի օգնությամբ ու խորհրդով:
Միստր Բելլուը տնօրինում է Արևմտյան Թեմսեսի ու Դել-
տայի բոլոր ճանաչված ընտանիքների կալվածքների գործե-
րը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Գո՛ւփր...

ԳՈՒՓՐ (խոնարհվելով Մեծ Մայրիկի առաջ).— Դե սա... վերջ-

նականը չի: Պարզապես նախնական պլանն է, որ հիմք է ծառայելու իրական նախագծի համար:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո... այդպես էլ գիտեի:

ՄԵՅԻ.— Դա մի պլան է, որ Դելտայի ամենամեծ ռողատարածությունը կապահովագրի անպատասխանատու մարդկանցից: Դա մի պլան է, որ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Դե հիմա ինձ լսե՛ք: Դո՛ւք... բոլորդ: Ես թույլ չեմ տա, որ իմ տանը կատվի պես իրար ճանկոեն... Իսկ դու, Գո՛ւփր, այդ թղթերը հեռու տար, քանի ձեռքիցդ չեմ խլել ու պատռել... Ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում, թե ինչ սատանա կա դրա մեջ և չեմ էլ ուզում իմանալ: Հիմա ես Մեծ Հայրիկի լեզվով եմ խոսում, որովհետև ես նրա կիցն եմ ու ոչ թե այրին... դեռ նրա կիցն եմ... Ես խոսում եմ նրա անունից և նրա լեզվով...

ԳՈՒՓՐ.— Մե՛ծ Մայրիկ, ես պարզապես ուզում էի ասել, որ...

ՄԵՅԻ.— Գուփրն ուզում էր բացատրել, որ դա...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ինձ չի հետաքրքրում... Հենց հիմա դրանք նորից իրենց տեղը դրե՛ք... աչքիս չերևան: Հասկացա՞ք... Հի՛մք... Պլա՛ն... Նախնական նախագի՛ծ... Լսե՛ք... գիտե՞ք Մեծ Հայրիկն ինչ է ասում, երբ մի բանից զգլում է:

ԲՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտից).— Երբ նա զգլում է, ասում է՝ «դա կղկղանք է...»:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տեղից ելնելով).— Ծիշտ է : Կղկղա՛նք... Ես նույնպես Մեծ Հայրիկի պես ասում եմ՝ «դա կղկղա՛նք է...»:

ՄԵՅԻ.— Կարծում եմ, այս հարցում անվայելույշ արտահայտությունները բոլորովին անտեղի են:

ԳՈՒՓՐ.— Ես ներքուստ խորապես վիրավորվում եմ... երբ դու այդպես ես խոսում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ոչ մեկը ոչինչ չի ստանալու... երբ Մեծ Հայրիկը... հեռանա... Գուցե... շատ հավանական է, որ նա գրեա... Ո՛չ... նույնիսկ այն ժամանակ, նույնիսկ այն ժամանակ ոչ մեկը ոչինչ չի ստանալու...

ԲՐԻԿ.— «Դու կարող ես միշտ լսել իմ այս երգը,

Ցույց տուր իմ տան ճամփան...»:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իմ տղան, Բրիկը, կարծես, այն փոքրիկ մանչուկը լինի, երբ չարամճի խաղերից հեռու տուն էր գալիս

քրտնած, կարմրած այտերով, քրտինքից փալվիող շեկ խոպուպներով...

(Մայրը մոտենում է Բրիկին և իր գիրուկ, դողացող մատները խրում տղայի մազերի մեջ: Բրիկը կողմ է քաշվում, ինչպես սովորաբար անում է մարմնական բոլոր շփումների ժամանակ, և շարունակում է քթի տակ երգել, բացելով սառույցի կաղապարը և քառակուսի բեկորները մեկը մյուսի ետևից գցելով դավաթի մեջ այնպես, կարծես ինչ-որ կարևոր քիմիական լուծույթ պիտի ստանա):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (շարունակելով).— Ժամանակն այնպես շուտ է անցնում... Ոչ մի բան չի կարող դրան հասնել... Մահն այնպես շուտ է վրա հասնում: Դեռ չես հասցնում կյանքին ընտելանալ, մեկ էլ տեսար... մարդու գլխին այնպիսի փորձանք է գալիս... Դե, հասկանո՞ւմ եք, մենք պետք է իրար շատ սիրենք. միասին լինենք... բոլորս միասին լինենք ու որքան հնարավոր է՝ մտերիմ... մանավանդ հիմա, երբ սև բախտը եկել ու շրջում է մեր տանը... ատանց հրավերքի...

(Ծփոթված գրկելով Բրիկին, գլուխը հպում է նրա ուսին: **Գուփը** թղթերն արդեն վերադարձրել է **Մելին:** **Վերջինս** դրանք տեղավորում է պալուսակի մեջ՝ մռայլ ու դժկամությամբ):

ԳՈՒՓՐ.— Մեծ Մայրի՛կ... Մե՛ծ Մայրիկ... (Կանգնում է նրա թիկունքում՝ նախանձից լարված):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Գուփի ձայնին անտարբեր).— Բրի՛կ, մորդ չե՞ս լսում, հը՞...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրիկ, Բրիկը լսում է քեզ և հասկանում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Բրի՛կ... Մեծ Հայրիկի որդի՛... Նա այնքան շատ է սիրում քեզ: Գիտե՞ս, թե ինչ երջանկություն կլինի նրա համար, եթե իր երազանքն իրականանա: Քանի որ Մեծ Հայրիկը հեռանալու է մեզանից... քանի որ նա ստիպված հեռանալու է... մի երեխա պարզևեք նրան: Բրի՛կ, քո տղան... Մեծ Հայրիկի թոռնիկը, եթե իր հոր նման լինի, այնպես, ինչպես դու ես քո հորը նման...

ՄԵՅԻ (չրխկոցով փակում է պաղուսակը).— Դե... ճիշտն ասած դա այնպիսի ցանկություն է, որ Մեզգին ու Բրիկը հազիվ թե կարողանան խոստանալ, որ կկատարեն...

ՄԱՐԳՐԵԹ (անսպասելի հանդարտությամբ, բայց ներքին լարու-

մով).— Հիմա բոլորդ ինձ լսեք: (Բոռնցքներն ամուր սեղ-
մած, գալիս է սենյակի կենտրոն):

ՄԵՅԻ.— Դու որևէ բա՛ն ես ուզում ասել, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես ուզում եմ մի նորություն հայտնել:

ԳՈՒԺՐ.— Հո մարգական նորություն չի՞, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես ու Բրիկը... երեխա ենք ունենալու...

(Մեծ Մայրիկը խոր շունչ է քաշում: Լռություն: Մեծ Մայրիկը
տեղից ելնում է):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մեզգի՛... Բրի՛կ... Հավատա՛նք լսածներին...

ՄԵՅԻ.— Ծիշտ է ասում, հավատա՛նք...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, իմ, իմ... Դա Մեծ Հայրիկի երազանքն է...

ճրա երազը կատարվում է... Հենց հիմա կգնամ ճրան կհայտ-
նեմ այդ լուրը՝ նախքան ճրա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մենք վաղը կասենք: Հիմա կարիք չկա անհամ-
զըստացնելու ճրան:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես ուզում եմ այդ լուրը հայտնել ճրան... քնե-
լուց առաջ: Հենց հիմա Մեծ Հայրիկին պետք է ասեմ, որ ճրա
երազն իրականացավ... Իսկ Բրիկը... Երեխան քեզ կստիպի,
որ խելքդ գլուխդ հավաքես ու վերջ տաս խմելուն...

(Բաժակը խլում է ճրա ձեռքից): Հայրական պատասխա-
նատվությունը կստիպի...

(Նրա դեմքը ծամածռվում է հուզմունքից. ձեռքը թափ տալով
ու հեկեկալով դուրս է վազում սենյակից, գոշելով՝ «Ես հենց հի-
մա կասեմ Մեծ Հայրիկին...»):

Նրա ձայնը մարում է սրահում: Բրիկը զարմացած ուներն է
թոթվում և սառցաբեկորը ուրիշ բաժակի մեջ է դրում: Մարգրե-
թը արագ մոտենում է ճրան, ինչ-որ բան փսփսաղով, խմիչք է
լցնում՝ կատաղությամբ նայելով ճրա դեմքին):

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Ծնորհակալություն, Մեզգի՛: Լավ բաժին
լցրիր: (Մեյին մոտենում է Գուփրին, մոլեգնած խեթկում է
ճրան՝ փնչացնելով):

ԳՈՒԺՐ (կողմ հրելով կնոջը).— Բրի՛կ, այդ վիսկիից մի քիչ էջ
ինձ չէի՞ր տա:

ԲՐԻԿ.— Իհարկե, Գո՛ւփր: Ահա, ինչքան ուզում ես, լցրու քա-
ժակդ:

ԳՈՒԺՐ.— Կլցնեմ:

ՄԵՅԻ (նղնղան ձայնով).— Դե, իհարկե, մենք գիտենք, որ սա...

ԳՈՒԺՐ.— Ձայնդ կտրի՛ր, Մեյի՛...

ՄԵՅԻ.— Ո՛չ: Ես համոզված եմ, որ Մեզգի՛ն հորինում է այդ պատմությունը...

ԳՈՒԺՐ.— Գրո՛ղը տանի, ասացի ձայնդ կտրի՛ր...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Տե՛ր Աստվա՛ծ... Ես՝ չէի կարծում, որ իմ այս փոքրիկ լուրը այսքան մեծ աղմուկ կբարձրացնի:

ՄԵՅԻ.— Այդ կինը հղի չէ:

ԳՈՒԺՐ.— Իսկ ո՞վ ասաց, որ հղի է:

ՄԵՅԻ.— Ինքը:

ԳՈՒԺՐ.— Դա ի՞նչ նշանակություն ունի: Հո բժիշկ Բոն չի ասել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես բժիշկ Բոին չեմ այցելել:

ԳՈՒԺՐ.— Իսկ ո՞ւմ ես այցելել, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հարավի ամենալավագույն կանացի բժիշկներից մեկին:

ԳՈՒԺՐ.— Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛... Հասկանում եմ...

(Հանում է մատիտն ու ծոցատետրը): Նրա ուղգանունը չէի՛ր ասի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե դու միգուցե չճանաչես նրան, պարո՛ն փաստաբան:

ՄԵՅԻ.— Նա ստում է: Այդպիսի կանացի բժիշկ գոյություն չունի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ունի՛, ունի՛... Այնպես, ինչպես իմ երեխա՛ն...

Բրիկի երեխան...

ՄԵՅԻ.— Դու չես կարող երեխա ծնել: Ախր Բրիկը չի ուզում հետդ քնել...

(Բրիկը միացնում է ձայնարկիչը: Ջազային երաժշտությունը խլացնում է Մեյիի ձայնը):

ԳՈՒԺՐ.— Դու էլ ժամանակ գտար... անջատի՛ր...

ՄԵՅԻ.— Դու ստում ես... Ի՞նչ է, չգիտեմք, որ Բրիկը չի ուզում հետդ քնել: Մտքովդ չանցնի, թե կարող ես խաբել մեզ, իսկ այս... խեղճ ծերունուն՝ հիմարացնել:

(Ամբողջ տնով մեկ տարածվում է Մեծ Հայրիկի տանջալից աղաղակը: Մարգրեթը իջեցնում է նվագարկիչի ձայնը, որն հագիվ է լավում: Աղաղակը կրկնվում է):

ՄԵՅԻ (ահաբեկված).— Գո՛ւփր, լսեցի՛ր... Մեծ Հայրիկը...

ԳՈՒԺՐ.— Երևի ցավերը սկսվել են:

ՄԵՅԻ.— Գնանք նրա մոտ, Գո՛ւփր...

ԳՈՒՓՐ.— Այո, գնանք, որպեսզի սիրահար թոշնակները մենակ մնան իրենց բնում ու գեղգեղան:

(Նախ Գուփրն է դուրս գալիս, հետո՝ Մեյին, որը դռան շեմին հասնելով, շրջվում է ու, դեմքը ծամածռելով, փնջացնում Մարգրեթի վրա):

ՄԵՅԻ.— Ստախո՛ւ... (Իր ետևից աղմուկով ծածկում է դուռը:

Մարգրեթը թեթևացած շունչ է առնում ու փոքր-ինչ անվզստահ մոտենում է Բրիկին, բռնում նրա ձեռքը):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծնորհակալություն, որ... լուռ մնացիր...

ԲՐԻԿ.— Չարժե, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դու ասպետություն արեցիր, որ նրանց մոտ ինձ չխալտառակեցիր:

ԲՐԻԿ.— Դեռ չի սկսվել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը:

ԲՐԻԿ.— Կաթկթոցը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այն, որ լսում ես գլխիդ մեջ ու հանգստանո՛ւմ: Այո՛, սիրելի՛ս:

ԲՐԻԿ.— Ըհը: Բայց դեռ չի սկսվում... Պետք է այնպես աճեմ, որ լսեմ, թե չէ... չեմ կարող քնել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես գիտեմ մտքիդ ինչ է:

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, բազմոցի վրայի բարձը տուր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես այն կդնեմ մեր մահճակալին, սիրելի՛ս:

ԲՐԻԿ.— Ոչ, դիր բազմոցին... Չէ՛ որ ես այնտեղ եմ քնում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այս գիշեր բարձը մահճակալին դնեմ, Բրի՛կ:

ԲՐԻԿ.— Ասացի բազմոցին դիր: (Կաղալով մոտենում է խմիչքների պահարանին: Երեք բաժին վիսկի է լցնում ու խմում. կանգնած լուռ սպասում է: Հետո իսկույն շրջվում է, ժպտալով ասում): Ահա... սկսվեց...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը:

ԲՐԻԿ.— Կաթկթոցը... (Նա անսահման զոհությամբ, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ՝ վիսկին ձեռքին: Լսվում է հեճակի թակոցը, երբ Բրիկը հեռանում է տեսադաշտից: Հետո պատշգամբում սկսում է կամացուկ երգել):

Մարգրեթը մտամոլոր մի քանի վայրկյան պահում է մեծ լարձը, կարծես, դա նրա միակ ընկերն է: Հետո բարձը նետում է անկողնուն: Հապշտապ մոտենում է խմիչքների պահարանին, հավաքում է բոլոր շշերը, վազում է սենյակից դուրս՝ դուռը թողնելով

կիսաբաց: Պատշգամբից լսվում է Բրիկի ձայնը: Նա սենյակ է մտնում, մահճակալին տեսնում է բարձը, թեթև ժպտում է ու վերցնում է այն: Այն պահին, երբ Մարգրեթը սենյակ է վերադառնում, տեսնում է Բրիկին՝ բարձը թևի տակ: Մարգրեթը կամացուկ ծածկում է դուռը, հենվում է դրան ու հրապուրանքով ժպտում Բրիկին: ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ... ես միշտ այն կարծիքին եմ եղել, որ դու

ինձանցից ուժեղ ես և կարող ես ինձ՝ քեզ ենթարկել... Բայց երբ սկսեցիր... խմել... գիտե՛ս ինչ... Գուցե լավ բան չեմ ասում, բայց... ես քեզանցից ուժեղ եմ և կարող եմ ավելի լավ սիրել քեզ... Բարձը չտանես: Իզուր է, Երրից անկողնուն կդնեմ...

Բրի՛կ...

(Նա մարում է բոլոր լույսերը, միայն մահճակալի վարդագույն լապտերիկն է վառվում):

Ես իրոք եղել եմ բժշկի մոտ ու հիմա գիտեմ, թե ինչ պետք է անել: Հետո, Բրի՛կ... ամսով իմ հղիսնալու ժամանակն է...

ԲՐԻԿ.— Հասկանում եմ, Մեգգի՛: Բայց դու ինչպե՛ս կարող ես հղիանալ այն մարդուց, որ ոչ թե քեզ, այլ վիսկի է սիրում...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես դատարկել եմ այդ մարդու խմիչքների պահարանը ու թույլ չեմ տա նրան խմել այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի գոհացրել իմ ցանկությունը:

ԲՐԻԿ.— Մեգգի՛, երևի դու գծվել ես, հա՛...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Գնա, ինքդ տես, պահարանդ բոլորովին դատարկ է:

ԲՐԻԿ.— Դե լավ... անհիծյալ լինեմ, եթե...

(Ձեռքը երկարում է, որ հեհնակը վերցնի, բայց կինը հրում է նրան, հենակը վերցնելով՝ պատշգամբ է դուրս գալիս ու ճաղերի վրայից նետում է փողոց, հետո շնչասպառ վերադառնում սենյակ:

Ոտնաձայներ: Մեծ Մայրիկը ներս է խուժում՝ դեմքը բոլորովին ալլալված ու հևասպառ):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ, ուր է այդ... դեղը...

(Մարգրեթը նրան է մեկնում դոկտոր Բոի թողած փաթեթը):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես չեմ կարող դիմանալ: Ա՛հ, Տե՛ր Աստված... Բրի՛կ... Բրի՛կ, որդի՛...

(Մայրը արագորեն մոտենում է որդուն: Բրիկը փորձում է

խուսափել մոր արցունքոտ համբույրներից: Մարգրեթը զսպված ժպիտով հետևում է նրանց):

Զավա՛կս, Մեծ Հայրիկի սիրելի՛... Փոքրիկ՛ Հայրիկ...

(Հեկեկալով դուրս է վազում սենյակից):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Եվ այսպես, մեք սուտը իրականություն կդարձնենք այս գիշեր: Իսկ հետո վիսկու շշերը նորից այստեղ կքերեմ և միասին կխմենք... այս գիշեր... այս տանը, երբ մահն է այցելել... Ի՞նչ ասացիր...

ԲՐԻԿ.— Ես ոչինչ չասացի: Կարծում եմ, ասելու ոչինչ չկա:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ա՛խ, թո՛ւյլ մարդիկ, թո՛ւյլ ու գեղեցի՛կ մարդիկ... ինչ շուտ եք հուսահատվում... Պարզապես պետք է, որ մեկը (Մարում է մահճակալի վարդագույն լամպը)... գրկի ձեզ: Զնքշորեն... քնքշորեն ու սիրով... Եվ...

(Վարագույրը սկսում է դանդաղորեն իջնել):

Տե՛ր Աստված... Բրի՛կ, ես իսկապես... սիրում... եմ քեզ... Ես... այսր ես... քեզ...

ԲՐԻԿ (ժպտում է հրապուրիչ տխրությամբ).— Այ թե հետաքրքիր կլինի, եթե դա ճշմարիտ լինի, հը՞...

Վ ա ր ա գ ու յ ր

ԺԱՆ ԿՈԿՏՈՐ

ԶԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

(պիես մեկ գործող անձի համար)

Հեղինակը սիրում է փորձեր անել: Նա մի սովորույթի գերի է. տեսնելով, որ մի բան է արել, հարցնում է ինքն իրեն, թե ուրիշ ինչ է ուզում անել¹: Այս սովորույթը զուցե այնքան էլ բարդ չէ, ինչպես թվում է առաջին հայացքից:

Մի քանի շարժառիթներ նրան դրդել են գրելու այս պիեսը:

ա) Գաղտնախորհուրդ շարժառիթները, որոնք ստիպում են գրել, հակառակ ամբողջ խորունկ ծուլությանը, որ այդ պահին հրաժարվում է հնազանդվել և, անկասկած, մի անակրճկալ հեռախոսային խոսակցության հուշը, ձայնի երանգի ծանրակշիռ նորոթիմակությունը, լուրջան հավիտենականությունը:

բ) Մեղադրում են, նրա երեսովն են տալիս, թե շատ է օգտվում զանազան հնարքներից, շատ է բարդացնում իր պիեսները՝ մեքենայացնելով բեմը, թե չափից ավելին է ակնկալում միզանցեցից: Ուստի և հեղինակը գերադասում է դիմել ավելի պարզին. մի գործողություն, մի սենյակ, մի գործող անձ, սեր և ժամանակակից պիեսների մի ծանոթ մասունք՝ հեռախոս:

գ) Ռեալիստական թատրոնը կյանքին այնքան է մոտիկ, որքան Գեղեցիկ Արվեստների սրահի կտավները բնությանը: Պետք է նկարել մի մասած կին, ոչ թե մի ստույգ, որոշակի կին². հիմար կամ խելոք, այլ մի անհայտ-անանուն կին: Խուսափել խոսքի փայլից, փոխադարձաբար ճշգրիտ և անթաթթ դիալոգից: Սիրային խոսքերը նույնքան անտանելի կլինեն, որքան մանկական բառերը, մի խոսքով՝ թատրոն խաղալը, որը թունավոր, բերանին փակչելով, ծածկամտաբար փոխարինել է թատրոնին, իսկական թատրոնին, Սոփոկլեսի³, Ռասինի, Մոլիերի⁴ կենդանի լոգիկային:

Հեղինակը պատկերացնում է, թե ինչպիսի դժվար բան է ձեռնարկում: Ահա թե ինչու, Վիկտոր Հյուգոյի⁵ խորհրդի համաձայն, բարդ ինտրիգի առաջնորդությամբ, ողբերգությունը և դրաման միաձուլել է կատակերգությանը, մի միջոց, որն

ամենամիակ հնարավորությունն է տալիս վայելույ լուծելու սրտի գործերը:

դ) Եվ վերջապես, քանի որ հեղինակին հաճախ են ասում, թե իր դերակատարներից նրանց ձիրքերի համար կորչում են հնազանդությունն է պահանջում և իրեն առաջ է մղում, մա ցանկացավ դժվարությունների մի պիես գրել, որը խաղապատրվակ կլինի դերասանուհու համար, ճիշտ այնպես, ինչպես իր «Քրիստին» կոչված է խաղապատրվակ լինելու բեմադրության համար: Դերասանուհու խաղը ստվերում կանհետանա. մենք նկատի ունենք այն հանգամանքը, որ դրաման առիթ կստեղծի երկու դեր խաղալու, մեկը՝ երբ դերասանուհին խոսում է, մյուսը՝ երբ դերասանուհին լսում է և ուրվագծում անտեսանելի պերսոնաժի բնավորությունը, որը բացահայտվելու է լուրջություններով:

Հ. Գ. Սխալ կլինի կարծել, թե հեղինակը հոգեբանական խնդիրների վրիճ է որոնում: Թատերական խնդիրներ լուծելու մասին է խոսքը: Թատրոնի, քարոզի, տրիբունայի և գրքերի խառնուրդը մի ցավ է, որի դեմ պետք է անպայման պայքարել: Մաքուր թատրոնը մոդայիկ արտահայտություն կդառնար, եթե մաքուր թատրոնը կամ մաքուր պոեզիան չլրացվեին ինչ-որ բանով: Մաքուր պոեզիան նշանակում է պոեզիա, իսկ մաքուր թատրոնը՝ թատրոն: Ուրիշ բան գոյություն ունենալ չի կարող:

Հեղինակն ավելացնում է, որ այս պիեսը տվել է «Կոմենդի Ֆրանսեզին»⁷, որպեսզի վերջ տա մախապաշարումներից վատթարագույնին, այն մախապաշարումին, որը նոր թատրոնն ունի պաշտոնական բեմերի հանդեպ: Քանի որ բուլվարը իր դիրքերը գիշել է կինեմատոգրաֆին և այսպես կոչված ավանգարդիստական բեմերը կամաց-կամաց բոլվարի դիրքերն են գրավել, ապա միայն պաշտոնական շրջանակն է ի վիճակի ներկայացնելու մի գործ, որի նորությունը աչքի չի զարնում:

Նոր բուլվարի հասարակությունը ամեն ինչի սպասում է. մա ծարավ է զգայությունների, ոչնչի հանդեպ ակնածանք չունի: «Կոմենդի Ֆրանսեզի» հանդիսատեսը առայժմ ծարավ է զգացմունքների⁸: Հեղինակների ինքնությունը կորչում է հանուն թատրոնի շահերի, մինչդեռ «Կոմենդի Ֆրանսեզի» ներ-

կայացումները ստեղծագործություններին ընդունակ են տալու անհրաժեշտ ծավալը և տարածությունը և փրկում են իրականության ձևազեղումից:

ԴԵԿՈՐԸ

Բեմը փոքրացված է, շրջապատված կարմիր նախշավոր վարագույրով. ներկայացնում է տարբեր ոճերով կահավորված կանաչի մեջարանի մի անկյունը. սենյակը մութ է, կապույտ երանգների մեջ, ձախից մի մահճակալ է՝ խառնակ անկողինով, իսկ աջից մի կիսաբաց դուռ է՝ դեպի մի շատ լուսավոր, սպիտակ լողասրահ: Կենտրոնում, պատի վրա, որևէ գլուխգործոցի վերատպություն՝ ստորահակ փակցված կամ, ավելի շուտ, ընտանեկան մի նկար. մի խոսքով, դժնդակ կերպարանքով մի պատկեր:

Հուշարարի դիմաց մի ցածր աթոռ կա և մի փոքր սեղան: Սեղանի վրա՝ հեռախոս, գրքեր և խիստ ու դաժան լույս զցող մի լամպ:

Վարագույրը բացում է սպանության մի սենյակ: Մահճակալի առջև, հստակին, երկար գիշերանոցով մի կին է պառկել, կարծես սպանված լինի: Լուրջություն: Կինը ելնում է, փոխում դիրքը և նորից մնում անշարժ: Վերջապես վճռում է և վեր կենում: Մի վերաբերում է վերցնում մահճակալի վրայից և, մի պահ հեռախոսի մոտ կանգ առնելով, շարժվում է դեպի դուռը: Դռանը դիպչելուն պես լսվում է զանգը: Նա զգում է վերաբերում և նետվում դեպի հեռախոսը: Վերաբերում խանգարում է նրան, ոտքով մի կողմ է հրում: Վերցնում է լսափողը:

Այս պահից սկսած նա կխոսի կանգնած, նստած (մեջքով, կիսադեմ, դիմացից), բազկաթոռի ետևը՝ ծնկաչոք, գլուխը թիկնակի ետևը կամ թիկնակին հենած, հեռախոսի թելը ետևից քարշ տալով, կենտի սենյակում այնքան, մինչև որ սենյակի ծալրում բերանքսիվալը կընկնի մահճակալին: Այստեղ նրա գլուխը կկախվի և լսափողը խճաքարի պես ձեռքից կընկնի:

Յուրաքանչյուր դիրք պետք է ծառայի մոնոլոգ-դիալոգի մի փուլին (շան փուլը, սրախոսության փուլը, արձնենտի

փուլը և այլն): Նշարդայնությունը չպետք է հապճեպությամբ արտահայտվի, այլ դիրքերի հաջորդականությամբ, որոնցից յուրաքանչյուրը հարմարավետության պակասը, ծայրաստիճան անհարմարությունը պիտի շեշտի:

Գիշերանցը, առաստաղը, դուռը, բազկաթոռը, ծածկոցները, առաստաղից կախված լուսամփուրը ճեփ ճերմակ են:

Հուշարարի խցիկից պետք է այնպիսի մի լույս գցել, որը նստած կնոջ թիկունքում մեծ ստվեր կգցի և կընդգծի լուսամփուրի դժնի լուսավորումը:

Այս պիեսի ոճը բացառում է այն ամենը, որը աշխուժություն, կրակ և փալլ կհիշեցնի: Այն դերասանուհուն, որն այս պիեսը կխաղա առանց սեփական մեկնաբանության, հեղինակը հանձնարարում է վիրավորված կնոջ ոչ մի հեզմանք, ոչ մի դառնություն չդնել: Պերսոնաժը մի միջակ զոհ է, ոտից գլուխ սիրահարված մի կին: Նա լոկ մի հնարք է ուզում բանեցնել, օգնում է տղամարդուն, որպեսզի վերջինս իր սուտը խոստովանի, որպեսզի անշուք հիշատակ չթողնի: Հեղինակն ուզում է, որ դերասանուհին այնպիսի տպավորություն ստեղծի, իբր արյունահոսության մեջ արյուն է կորցնում ինչպես վիրավոր գազան, որ գործողությունը, ասես, արյունով լցված սենյակում վերջացնի:

Անհրաժեշտ է հարգել հեղինակային տեքստը, որտեղ լեզվական սխալները, կրկնությունները, գրական դարձվածքները, տափակությունները արդյունք են ուշադիր և չափավոր ընտրության:

Ալո՛, ալո՛, ալո՛ Ոչ, տիկի՛ն, մի քանի հոգի ընկել են գծի մեջ, անջատեք Ալո՛ Սա բնակարան է Օ՛ ալո՛ Բայց, տիկի՛ն, ինքներդ անջատեք Ալո՛: Մաղմուազե՛լ, ալո՛ ալո Հանգիստ թողեք մեզ Ոչ, դուքոր Շմիդտը չէ Զրո ութ, ոչ թե զրո յոթ ալո՛ ծիծաղելի է Ինձ զանգում են և ես չեմ կարող խոսել (Անջատում է, ձեռքը լսափողի վրա է: Զանգ) Ալո՛ Բայց, Տիկի՛ն, ի՞նչ եք ուզում, որ անեմ Դուք շատ տհաճ եք Ինչ-

պես թե իմ մեղքով բոլորովին բոլորովին . . .
 Այո՛ այո՛ մաղմուազե՛լ Ինձ զանգում
 եմ և ես չեմ կարող խոսել: Գծի վրա շատ մարդ կա: Այդ կնոջն
 ասեք մի կողմ քաշվի: (Անջատում է: Զանգ): Այո՛, դո՛ւ ես
 դո՛ւ ես Այո Ես շատ վատ եմ լսում
 դու շատ հեռու ես, շա՛տ հեռու Այո՛ սոսկալի
 է գծի վրա շատ մարդ կա Նորից զանգիր: Այո՛:
 Նորից զանգիր Ասում եմ, նորից զանգիր ինձ
 Բայց, տիկի՛ն, մի՛ խանգարեք: Ես ձեզ կրկնում եմ, որ դու կտոր
 Ըմիդտը չեմ Այո՛ (Անջատում է: Զանգ): Ա՛հ,
 վերջապես դու ես այո շատ լավ . . .
 այո՛ այո Իսկական տառապանք էր այս ամ-
 բոխի միջով քեզ լսելը այո այո ոչ
 բախտդ բերել է Տառը թույլե առաջ եկա
 Դու էլ չե՛ս զանգել Ա՛հ ոչ, ոչ Ես դըր-
 ւում ճաշեցի Մարթայի մոտ Տասնմեկն անց
 տասնհինգ պետք է լինի Տա՛նն ես Ուրեմն ճա-
 ջիր պատի էլեկտրական ժամացույցին Ես էլ հենց այդ
 էի կարծում Այո, այո, սիրելի՛ս Երեկ երեկո-
 լա՛ն: Երեկ երեկոյան ես անմիջապես պատկեցի և քանի որ չէի
 կարողանում բնկ, բնամար խմեցի ոչ ընդամե-
 իս մեկ հատ Ժամը իննիս Գլուխս մի քիչ ցա-
 վառ էր, բայց կարողացա սթափվել: Մարթան եկավ: Նա ինձ
 նետ նոխաճաշեց: Գնումներ արեցի: Ժամը իննիս վերադարձա
 տուն. Բոլոր նամակները դրեցի դեղին պապուսակի մեջ: Ես
 Ինչպե՛ս Ծատ ուժեղ Երդվում եմ Ես
 շատ, շատ քաջություն ունեմ Հետո՛: Հետո հագնվեցի,
 Բարթան եկավ իմ ետևից, ահա ամբողջը Ես նրա մոտից
 եմ գալիս: Հիանալի էր: Ծատ, շատ լավ Տեսքն այդպի-
 սին է, բայց ինքն այդպես չէ: Դու ճիշտ ես, ինչպես միշտ
 Լարդագույն շրջագեղեսու, մուշտակի հետ Ան գլխարկս
 Այո, գլխարկս դեռ գլխիս է Ոչ, ոչ, չեմ ծխել:
 Ընդամենը երեք սիգարետ եմ ծխել Այո, ճիշտ է
 Այո, այո դու շատ բարի ես Իսկ դո՛ւ, դու էլ ես
 տար եկե՛՛լ Մնացել ես տանը Ի՞նչ դատաւարու-
 թուն Ա՛խ, հա պետք չէ այդքան հոգնել
 Այո՛, այո՛, մի անջատեք: Այո՛ այո՛, սիրելի՛ս

ալո՛ Հենց որ անջատեն, անմիջապէս նո՛րից զանգիր
 բնական է Ալո՛: Ոչ այստեղ եմ . . .
 Պայուսա՛կը Քո և իմ նամակները: Երբ որ ուզես կարող
 ես վերցնել Մի քիչ դժվար է Հասկանում եմ
 Օ՛հ, սիրելի՛ս, ներողություն մի խնդրիր, դա շատ բնական
 է և տխմարը ես եմ Դու շատ ազնիվ ես Դու շատ
 ազնիվ ես Ես առավել ևս, ես չէի կարծում, թե այդքան
 ուժեղ եմ Կարիք չկա ինձնով հիանալու: Ես լուսնոտի
 պես հագիվ եմ շարժվում: Հագնվում եմ, դուրս գալիս, վերադառ-
 նում, մեքենայորեն: Վաղը գուցե սովելի պակաս լինի քաջություն-
 ւրս Դո՛ւ Ոչ ոչ, սիրելի՛ս, ես քեզ մե-
 դադրելու մտադրություն չունեմ ես ես
 թող որ Ինչպե՛ս Ծատ բնական է Ընդ-
 հակառակը Մենք մենք որոշել էինք անկեղծ
 լինել, և ես հանցանք կհամարեի, եթե մինչև վերջին րոպեն ա-
 ռանց որևէ բան ասելու թողնեիր ինձ: Հարկածը շատ դաժան կլի-
 ներ, մինչդեռ, ես ժամանակ ունեցա ընտելանալու, հասկանալու
 Ի՛նչ կոմեդիա Ալո՛ Ո՛վ որ
 ես քո առաջ կոմեդիա խաղա՛մ Դու ինձ ճանաչում ես, ես
 անկարող եմ ինքս ինձ վրա հույս դնել Բոլորովին
 Բոլորովին Ծատ հանգիստ Դու կզգայիր այդ
 Ասում եմ, դու կզգայիր այդ: Ես որևէ բան թաքցնողի
 ձայն ունեմ Ոչ: Ես որոշեցի քաջ լինել և կլինեմ
 Թույլ տուր դա այդ դեպքը չէ Հնարավոր է,
 բայց որքան կուզես նախապատրաստուիիր դժբախտությանը, միև-
 նույն է նա գալիս է և տուսլւում քեզ Մի չափազանցիր
 այնուամենայնիւ, ես ժամանակ ունեցա ընտելանալու:
 Դու հոգացիր այդ մասին Մեր սերը շատ բաների դեմ
 էր գնում: Պետք էր դիմադրել, հրաժարվել հինգ տարվա երջան-
 կությունից կամ ոխակն ընդունել: Ես երբեք չէի մտածում կյանքս
 դասավորել: Եվ շատ թանկ եմ վճարում անգնահատելի երջան-
 կության համար Ալո՛ ան-գը-նա-հա-տե-լի և ես
 չեմ ափսոսում ես չեմ Ես բնավ չեմ ափսոսում,
 բնավ, բնավ Դու դու սխալվում ես
 դու դու դու սխալվում ես: Ես Ալո՛
 Ես իմ արժանին եմ ստացել: Ես ուզում էի խենթ լինել և
 խենթի պես երջանիկ սիրելի՛ս լսիր

Բալո՛ սիրելի՛ս թող որ ալո՛
 թող որ խոսեմ Քեզ մի մեղադրիր: Այդ ամենը իմ մեղ-
 քով է: Այո, այո Հիշում ես կիրակին Վերսալում՞ և հե-
 տագիրը Ա՛հ Ուրեմն Այդ ես էի, որ
 ուզեցի գալ, այդ ես էի, որ բերանդ փակեցի, այդ ես քեզ ասացի,
 որ ինձ համար ամեն ինչ միևնույն է Ոչ ոչ . . .
 ոչ այդ հարցում դու ճիշտ չես Ես ես
 առաջինը զանգեցի ոչ, երեքշաբթի էր երեք-
 շաբթի Ես դուրսում վատախ եմ: Երեքշաբթի, ամսի 27-ին:
 Քո հետագիրը ես ստացաւ երկուշաբթի երեկոյան, ամսի 26-ին:
 Դու լավ գիտես, որ այդ թվերը ես անգիր հիշում եմ քո
 մա՛յրը: Ինչո՞ւ Իսկապէս որ չարժե Ես դեռ չգի-
 տեմ Այո գուցե Օ՛, ոչ, իհար՛իւ, ոչ
 անմիջապէս, իսկ դո՞ւ Վա՛ղը Ես չգիտեի, որ
 այդքան արագ Այդ դէպքում, սպասիր դա շատ
 հեշտ է վաղն առավոտյան պայուսակը դռնապանի մոտ
 կլինի: Կմնա միայն, որ Ժողեֆը գա և վերցնի Օ՛, ես,
 գիտես, հնարավոր է, որ մնամ, ինչպէս նաև հնարավոր է, որ գը-
 նամ գյուղ, մի քանի օր մնամ Մարթայի մոտ Նա այն-
 սեղ է: Դեռտղեն է նետվում ինչպէս հալածւալ հոգի: Երեկ ստ-
 բույ օրը պատկէ էր շրոմուստի և տնայալի միջև: Նայում էր ինձ:
 Այլա՛հնար տնկել էր: Անհմարեք քեզ էր փնտրում: Այնպիսի տեսք
 ուներ, կարծես մեղադրում էր, որ մնում եմ տանը և չեմ գնում
 քեզ փնտրելու Ես կարծում եմ, ավելի լավ կլինի, որ դու
 նրան վերցնես Եթե այդ կենդանին պիտի դժբախտ լի-
 նի Օ՛, դե ես Դա կնոջ մոտ մնացող շուն չէ:
 Ես նրանով ինչպէս հարկն է չեմ կարողանա զբաղվել: Ես չեմ
 կարողանա նրան դուրս տանել: Ավելի լավ կլինի, որ քեզ մոտ
 * մնա Նա ինձ շատ կմոռանա Կտեսնենք
 Կտեսնենք Դա առանձնապէս բարդ չէ: Պիտի ասես, որ
 բարեկամիդ շունն է: Նա շատ է սիրում Ժողեֆին: Ժողեֆը կգա
 նրան կտանի Կարմիր վզոցը կկապեմ: Նա համար չու-
 էի Կտեսնենք այո այո, սիրելի՛ս . . .
 Խլավ այո, այո, սիրելիս Ի՛նչ ձեռնոցներ
 Մորթե՛ ձեռնոցները, այն ձեռնոցները, որ հագնում էիր մեքենա
 վարելիս Չգիտեմ: Չեմ տեսել: Հնարավոր է: Հիմա նա-
 լում Դու սպասիր: Մի անջատիր:

(Լոսամփոփի ետևում գտնվող սեղանի վրայից վերցնում է մորթե ձեռնոցները և դնում կրծքին: Նա խոսում է ձեռնոցները այտին հպած):

Այո՛ այո՛ ոչ ես փնտրեցի պահա-
րանում, բազկաթոռի վրա, մախասենյակում, ամեհուր, ոչ մի տեղ
չկան Լսիր ես նորից կնայեմ, բայց ես վստահ
եմ Եթե վաղն առավոտյան հանկարծ գտնեմ, պայուսա-
կի հետ կուղարկեմ Ինչպե՛ս, սիրելի՛ս Նամակ-
ները այո նամակները վկայեն Ուզում
եմ մի հիմար բան խնդրել քեզնից Ոչ, ահա թե ինչ կու-
զեի ասել, եթե նամակները վատելու ես, շատ կուզեի, որ մոխիրը
պահես այն խեցեպատ ամանի մեջ, որ մվիրել եմ սիգարետների
համար և, որ դու Այո՛ ոչ ես ապուշ
եմ ներիր ինձ: Ես շատ ուժեղ էի (Լալիս է) Լավ,
վերջացրի: Քիթս սրբում եմ: Ի վերջո, ես այդ մոխրով էլ գոհ կլի-
նեմ, վերջ Ի՛նչ լավն ես Ա՛հ (Չա-
կերտների մեջ եղած տեքստը դերասանուհին կասի իր լավ իմա-
ցած օտար լեզվով): «Ինչ վերաբերում է քրոջդ փաստաթղթերին,
ես ամբողջը վառեցի խոհանոցի վառարանում: Սկզբում մտածեցի
բացել, որպեսզի վերցնեմ այն ճկարը, որի մասին ասել էիր, բայց
քանի որ ուզում էիր, որ ամբողջը վառեմ, ես ամբողջը վառեցի . . .
Ա՛հ լավ լավ այո» Միշտ է,
դու խալաթ ես հագել Պատկո՛ւմ ես Պե՛տք չէ
այդքան ուշ աշխատել, եթե վաղը շուտ ես զարթոնելու, ուրեմն
պետք է որ պառկես: Այո՛ այո՛ իսկ հի-
մա՛ Բայց ես շատ բարձր եմ խոսում Հիմա դու
ի՛նձ լսո՛ւմ ես Ասում եմ, հիմա ի՛նձ լսո՛ւմ ես
տալլօրինակ է, որովհետև քեզ այնպես եմ լսում, կարծես կողքիս ●
լինես՝ նույն սենյակում Այո՛ այո՛, այո՛
Է՛հ, հիմա էլ ես եմ քեզ վատ լսում Այո, բայց շատ հեռ-
վից, շատ հեռվից Դու ի՛նձ լսում ես: Հերթով իրար չենք
լսում Ոչ, մի՛ անջատիր Այո՛ Ես խո-
սո՛ւմ եմ, մաղմուղակե՛լ, ես խոսո՛ւմ եմ Ա՛հ, ես լսում եմ,
ես քեզ շատ լավ եմ լսում: Այո, շատ տհաճ էր: Կարծես մեռած
լինես: Դու ուրիշին լսում ես, բայց քո խոսքերը տեղ չեն հաս-
նում Ոչ, շատ-շատ լավ: Նույնիսկ չլսված բան է, որ

մեզ թողնում են այսքան երկար խոսել: Սովորաբար երեք րոպեից
 անցատում են և ուրիշ համար միացնում Այո, այո
 ես հիմա նույնիսկ ավելի լավ եմ լսում, քան քիչ առաջ, բայց քո
 հեռախոսը արձագանքում է: Կարծես քոնը չլինի Ես քեզ
 տեսնում եմ, գիտես (Փորձում է գուշակել): Ի՞նչ շարժ
 Կարմիր շարժը Ա՛հ ձախ թեքված
 թևքերդ ստոթել ես ձախ ձեռքո՛ւմդ, լսափողն
 է: Աջ ձեռքո՛ւմդ՝ ինքնահոս գրիչն է: Դու նկարում ես կիսադեմք,
 սրտեր, աստղեր: Ծիծաղո՛ւմ ես, ակամջներիս տեղն աչքերս են
 (բնագղային մի շարժումով ծածկում է մարմինը)
 Օ՛հ, ոչ, սիրելի՛ս, ինձ մի նայիր Վախենո՛ւմ եմ
 Ոչ, չեմ վախենում դա ավելի վատ է Վերջիվեր-
 ջո, ես սովոր չեմ մենակ քնելու Այո այո
 այո այո, այո Ես քեզ խոստանում եմ ես,
 ես ես քեզ խոստանում եմ դու լավն ես
 Չգիտեմ: Ես խուսափում եմ ինձ նայել: Ես այլևս չեմ համարձակ-
 ւում իմ հարդարանքի սենյակում լույս վառել: Երեկ ես ինձ տեսա
 մի պատաված կնոջ դեմ նստած Ո՛չ, ո՛չ, մի սպիտակա-
 նկր, նիհար, պոռոտվ կին և քաղմաթիվ մանր կնճիո՞ղներ
 Դու չես լսվել ես, սիրելիս, բայց հրաշալի արտաքին նկարիչ-
 ներս ես ասում Ինձ ավելի դուր էր գալիս, երբ ասում
 էիր՝ եղե՛ք այս տեսլիսան մոտոթին Այո, սիրելի՛ պա-
 րոն Ես գվարճանում էի Դու չարաճճի ես
 Բարեբախտաբար դու ձախողակ ես և ինձ սիրում ես: Եթե դու
 ինձ չսիրեիր և նարայիկ լինեիր, հեռախոսը մի սոսկալի զենք կը-
 դստնար: Մի զենք, որը հետք չի թողնում, որը գործում է անաղ-
 մով Ես, չա՛ր եմ Այո՛ այո՛, այո՛
 այո՛, սիրելի՛ս ո՛ր ես Այո՛, այո՛, այո՛, մադ-
 մուազել: (Զանգում է): Այո՛, մադմուազե՛լ, անցատեցին: (Լսա-
 փողը դնում է: Լուրթյուն: Վերցնում է): Այո՛: (Զանգում է): Այո՛,
 այո՛: (Զանգում է): Այո՛, մադմուազե՛լ: (Զանգում է: Նրան են
 զանգում): Այո՛, դո՛ւ ես Դե ոչ, մադմուազե՛լ: Ինձ ան-
 ջատեցին Չգիտեմ այսինքն այո
 ապառնք Օթոյ 04—07: Այո՛ Զբաղվա՞ծ է
 Այո՛, մադմուազե՛լ, ուրեմն ինձ են զանգում Լավ: (Լսա-
 փողը դնում է: Զանգ): Այո, այո, 04—07: Ոչ, վեցը չէ, յոթ: Օ՛հ:
 (Զանգում է): Այո այո, մադմուազե՛լ: Սխալվել եք: Զրո

վեցն եք տվել: Ես զրո յոթն եմ ուզում: Օթոյ զրո չորս զրո յոթ: **(Սպասում է):** Ա՛յո: Օթոյ զրո չորս զրո յո՛թ: Ա՛հ, այո: Դո՛ւք եք Ժողե՛ֆ Սա տիկիմն է Ես խոսում էի պարոնի՛ հետ, անջատեցին Այդտե՛ղ չէ այո այո այս երեկո չի վերադառնա Ճիշտ է, ես հիմա՛ր եմ: Պարոնը ինձ հետ խոսում էր ռեստորանից, անջատեցին և ես նրա համարով եմ զանգում Ներիր ինձ, Ժողե՛ֆ. Ծնորհակալ եմ շատ շնորհակալ եմ Բարի գիշեր, Ժողե՛ֆ **(Լսափողը դնում է, իրեն գրեթե վատ է զգում):** Ա՛հ, սիրելիս, դո՛ւ ես Անջատեցին Ոչ: Ոչ: Ես սպասում էի: Զանգեցին, վերցրի, ոչ ոք չկար Անկասկած Իհարկե Քունդ տանում է Դու լավն ես, որ զանգում ես շատ լավն ես **(Լալիս է):** **(Լռությոն):** Ոչ, ես լսում եմ Ինչպե՛ս Ներողություն Դա ամենթե՛ք է Ոչինչ, ոչինչ Ինձ ոչինչ չի պատահել Երդվում եմ, ոչինչ Նույնը Ոչ մի բան: Դու սխալվում ես Նույնը, ինչ քիչ առաջ Միայն թե, գիտես, խոսում ես, խոսում և չես մտածում, որ պետք կլինի լռել, լսափողը կախել, ընկնել պարապի մեջ, խաղարի մեջ և այդ ժամանակ **(Լալիս է):** Լսիր, ի՛մ սեր, ես քեզ երբեք չեմ խաբել Այո, գիտեմ, գիտեմ, ես քեզ հավատում եմ, ես դրանում համոզված եմ ոչ, դա չէ պատճառը որովհետև քիչ առաջ ես խաբեցի քեզ Հենց նոր այստեղ հեռախոսով, արդեն տասնհինգ րոպե է ստում եմ: Ես լավ գիտեմ, որ ոչ մի հույս չունեմ, սպասելիք չունեմ, սուտը չի փրկում և հետո ես չեմ սիրում քեզ ստել, ես չեմ կարող, ես չեզ ուզում քեզ խաբել, նույնիսկ քեզ բան անելու համար Օ՛, ոչ մի լուրջ բան չկա, սիրելի՛ս, մի վախեցիր Միայն թե ստում էի, երբ նկարագրում էի իմ շրջագգեստը և ասում, թե Մարթայի մոտ եմ ճաշել Ես չեմ ճաշել, իմ վարդագույն շրջագգեստը չեմ հագել: Ես շապիկի վրայից վերարկու եմ գցել, որովհետև քո զանգին սպասելուց, հեռախոսին նայելուց, նստելուց, վերկենալուց, ետուտաջ քայլելուց ես խելագարվում էի, խելագարվո՛ւմ: Ուստի և վերարկուն հագա, դուրս պիտի գայի տաքսի վերցնելի և գնայի քո պատուհանների առջև սպասելու Է՛հ, ես ինչ գիտեմ, սպասելու, չգիտեմ, ինչին սպասելու Ծիշտ ես

. Այո Այո, ես քեզ լսում եմ Ես խելոք
 կլինեմ Ես քեզ լսում եմ Ես ամեն ինչին կպա-
 տասխանեմ, երդվում եմ քեզ Այստեղ Ես ոչինչ
 չեմ կերել Ես չէի կարող Ես շատ հիվանդ էի
 Երեկ երեկոյան ես մի դեղահաբ խմեցի, որ քնեմ. ես
 մտածեցի, եթե շատ խմեմ, ավելի լավ կքնեմ, իսկ եթե ամբողջը
 խմեմ, ես կքնեմ առանց երազ տեսնելու, առանց զարթոնելու, ես
 կլինեմ մեռած: (Լալիս է): Տասներկու հատ եմ խմել
 գոլ ջրով Քարի պես: Ես երազ տեսա: Տեսա
 այն, ինչ կա, որ դու հեռանում ես: Ես զարթոնեցի վեր ցատկելով
 և գոհ էի, որ դա երազ էր, և երբ իմացա, որ դա ճշմարիտ է, որ
 ես մենակ եմ, որ իմ գլուխը քո ուսին չէ և ոտքերս ոտքերիդ մեջ,
 ես զգացի, որ չեմ կարող, որ չեմ կարող ապրել թեթև,
 թեթև և բառը և ես այլևս իմ սրտի բախտը չէի գգում, իսկ մահը
 հասալույս էր գալ, և քանի որ ես մի սոսկալի տազնապ ապրեցի,
 մեկ ժամ հետո զանգեցի Մարթային: Ես քաջություն չունեցա մե-
 հակ մեռնելու Սիրելի՛ս Սիրելի՛ս Գի-
 շերիս ժամը չորսն էր: Նա եկավ մի բծկի հետ, որ ապրում է
 ետև չկարող: Տեղափոխվումս քառասունհինգ բարձր էր: Ինչպես երե-
 ղում է, թունավորվելը շատ դժվար է, դոգան միշտ շփոթում են:
 Բժիշկը մի դեղատոմս գրեց, իսկ Մարթան մինչև այս երեկո մշ-
 ակ ասես: Ես նրան աղաչեցի, որ գնա, որովհետև խոստացել
 էիր, որ վերջին անգամ կզանգես, և ես վախենում էի, թե նա
 կխոսնարի մեզ խոսել Լավ, շատ լավ Բոլորո-
 վին Այո, դա ճիշտ է Մի քիչ ջերմություն կա
 38,3° Արվալանցում է մի անհանգըս-
 տացիր Ի՛նչ անհարակն եմ ես: Ես երդվել էի քեզ ներու-
 թյուն չսպառնալու, քեզ հանգիստ թողնել գնալ, ասել ցտեսու-
 թյուն, կարծես մյուս օրը պիտի հանդիպեմք Հիմա՛ր ենք
 լի Այո, հիմար ենք Ամենից ծանրը լսափողը
 կոխելն է և խախտի մեջ մտնելը (Լալիս է):
 Այո՛ Ինձ թվաց, թե անջատեցին Դու լավն ես,
 սիրելիս Իմ խեղճ սիրելիս, որին ես ցույց եմ պատճա-
 ռել Այո, խոսիր, խոսիր, ինչ ուզում ես, ասա
 Ես տատապում էի, և բավական եղավ դու խոսես, որպեսզի լավ
 չգա՛մ, որպեսզի հանդարտվեմ: Գիտես, երբ միասին պատկած
 ինք լինում, գլուխս դնում էի կրծքիդ և երբ դու խոսում էիր, ճիշտ

Գույն ձայնն էի լսում, ինչ այս երեկո հեռախոսով Վա՛տ
 վատը ես եմ: Ես երդվել էի Օրինակ, դո՛ւ, որ
 դո՛ւ դո՛ւ, որ միայն երջանկությունն ես պարզևել
 ինձ Բայց, սիրելի՛ս, կրկնում եմ, դա այդպես չէ: Որով-
 հետև ես գիտեի, **ես գիտեի**, ես սպասում էի այս բոլորը: Մինչ-
 դեռ որքան կանայք կան, որոնց թվում է, թե սիրած տղամարդը
 ընդմիջատ իրենց կողքին է լինելու, և խզումը, իմանում եմ առանց
 նախապատրաստվելու: **Ես գիտեի** Անգամ այս մեկը քեզ
 դեռ չեմ պատմել, լսիր. նորաձևության ամսագրերից մեկում ես
 նրա լուսանկարը տեսա Ամսագրի մեջ, ամբողջ էջով
 Դա մարդկային է, ավելի շուտ, կանացի Որով-
 հետև չէի ուզում փչացնել մեր վերջին շաբաթները ոչ:
 Ծատ բնական Մի վերագրիր արժանիքներ, որոնք ես
 չունեմ Այո՛, ես երաժշտություն եմ լսում Ասում
 եմ. երաժշտություն եմ լսում Դե, ուրեմն պետք է պատը
 ծեծես և արգելես հարևաններիդ այս ժամին երաժշտություն միաց-
 նել: Նրանք արդեն վատ սովորույթներ են ձևոք քերել, որովհետև
 դու կրթեք տանը չես լինում Անօգուտ է: Ի միջի այլոց,
 Մարթայի բժիշկը վաղը կգա Ոչ, սիրելի՛ս: Նա շատ լավ
 բժիշկ է, և կարիք չկա ուրիշ բժիշկ կանչելով նրան վիրավո-
 րել Մի անհամաձայնացիր Իհարկե Ի-
 հարկե Մարթան քեզ նորություններ կհալտնի
 Հապկանում եմ հապկանում եմ Ոչ, այս անգամ
 ես քաջ կլինեմ, շատ քաջ Ի՞նչ Օ՛, այո, հուզար
 անգամ ավելի լավ: Եթե դու չզանգեիր ես մեռած կլինեի
 Ոչ սպասիր սպասիր միջոց գտնենք
 (Ես ու առաջ է քայլում և տառապելով տնքում է):
 Ներիր ինձ: Ես գիտեմ, որ այս տեսարանը անտանելի է և, որ
 դու շատ համբերություն ունես, բայց հասկացիր ինձ, ես տառա-
 պում եմ, ես տառապում եմ: Այս թելը վերջինն է, որ կապում է
 մեզ Երեկ չէ մյուս օրը երեկոյա՞ն, քնած էի: Հեռախոսը
 դրել էի մոտս Ոչ, ոչ: Իմ անկողնում Այո: Գի-
 տեմ: Ես շատ ծիծաղելի եմ, բայց հեռախոսի հետ մտել էի ան-
 կողին, որովհետև, հակառակ ամեն ինչի, մենք կապված ենք հե-
 ռախոսով: Հեռախոսի թելը գալիս հասնում է քեզ, և հետո դու
 խոստացել էիր ինձ զանգել: Եվ պատկերացրու, ես հազար ու մի
 երազ տեսա: Դու զանգում էիր ինձ և այդ զանգը դառնում էր մի

խակական հարված, դու խփում էիր ինձ և ես ընկնում էի կամ, ավելի ճիշտ, ես տեսնում էի մի վիզ, մի վիզ, որ խեղդում եմ, ավելի շուտ, ես մի ծովի խորքում էի, որը նման էր Օթոյի բնակարանին, ես քեզ հետ կապված էի սկաֆանդի ռետինե խողովակով և աղաչում էի քեզ, որ խողովակը չկտրես, մի խոսքով, եթե պատմեմ հիմար երազներ կատացվեն, միայն թե դրանք քնի մեջ ապրում էին, իրական էին և սոսկալի Որովհետև դու խոսում ես ինձ հետ: Ահա հինգ տարի է, ինչ ապրում եմ քեզնով, դու իմ միակ օղն ես, որ շնչում եմ, հինգ տարի, որ իմ ժամանակն անցնում է քեզ սպասելով. երբ ուշանում ես, կարծում եմ մեռած ես, մահանում եմ, երբ կարծում եմ, թե մեռած ես, իսկ երբ մշտնում ես և տեսնում եմ, որ վերջապես այստեղ ես, վերածնվում եմ, հետո նորից մահանում՝ վախենալով, որ պիտի մեկնես: Այժմ ես շնչում եմ, որովհետև խոսում ես ինձ հետ: Իմ երազը այնքան էլ հիմար չէր, եթե անջատես, կկտրես այն թելը, որ կապում է մեզ Արդեն ասացի, սիրելի՛ս, ես քնած էի: Ես քնել էի, որովհետև դա առաջին անգամն էր: Բժիշկը ասաց, թե դա թուճավորում է: Առաջին գիշերը քնում ես: Հետո տառապանքը ցրվում է և քանի դեռ տառապանքը թարմ է, հանդուրժում ես: Երկրորդ գիշերն է, որ այլևս չես կարողանում տալիս և երրորդը՝ այս երեկո, մի քանի րոպեից հետո, երբ հեռախոսը կախես, և կշարունակվի վաղը, վաղը չլ. մյուս օրը և օրեր, օրեր, երբ չգիտես, թե ինչ անես, աստված իմ Ո՛չ, ո՛չ, ես տևողի մեջ չեմ, ես լավ հասկանում եմ, թե ինչ եմ ասում Դա անհնար էր, և ավելի լավ կլիներ քաջություն գտնել քեզ ստեր պատմելու Բայց Ենթադրենք, թե կքնեմ, բայց քնելուց հետո երազներ եմ գալիս, գալիս է արթնացում, և՛ վերկենալ, և՛ ուտել, և՛ լվացվել, և՛ դուրս գալ, և՛ գնալ, ո՛ր Բայց իմ խեղճ սիրելիս, ես երբեք քեզնից բացի ուրիշ անելիք չեմ ունեցել Կներես, ես շարունակ զբաղված եմ եղել, դա որոշակի է: Ջրաղված եմ եղել քեզնով, քեզ համար Լնայթան իր կազմակերպված կյանքն ունի Դա նույնն է, եթե հարցնես, թե ձուկն առանց ջրի ինչպես կդասավորեր իր ի սկզբ Ես կրկնում եմ, ես ոչ մեկի կարիքը չունեմ Գրավումքեն՝, միտքս ուրիշ կողմ դարձնեմ: Ուզում եմ քեզ մի բան ասել, որը գուցե շատ բանաստեղծական չէ, բայց ճշմարիտ է: Այն նշանավոր կիրակնօրյա երեկոյից ի վեր, միտքս ուրիշ

Կողմ եմ դարձրել միայն մեկ անգամ, ատամնաքուծի մոտ, երբ
 :նա դիպավ Աերվիս Մեճակ Մեճակ
 Արդեն երկու օր է նախասեմյակից դուրս չի գալիս Փոր-
 ձեցի նրան մոտ կանչել, շոյել: Չթողեց, որ իրեն դիպչեմ: Քիչ էր
 մնում կծեր Այո, ինձ, ինձ: Նա ծանփքները բացում է և
 գոմոում: Հավատա, ինձ, լրիվ փոխվել է: Նա ինձ վախեցնում
 է Տանեմ Մարթայի մոտ: Ես քեզ ստում եմ, որ հնարա-
 վոր չէ նրան մոտենալ: Մարթան ինչ հնար ասես քանցրեց, որ
 դուրս տաներ: Բայց նա չէր թողնում դուռը բացել Այդ-
 պես ավելի անվտանգ կլինի: Երդվում եմ քեզ, ես վախեցնում եմ:
 Նա այլևս չի ուտում, չի շարժվում և երբ նայում է ինձ, ես փշա-
 քաղվում եմ Ինչ իմանամ, երևի կարծում է, թե քեզ
 վատ բան եմ արել Նեղձ կենդանի Ես ոչ մի հիմք չու-
 նեմ նրան մեղադրելու: Ցավոք սրտի, ես նրան շատ լավ եմ հաս-
 կանում: Նա սիրում է քեզ, այլևս քեզ չի տեսնում և կարծում է,
 թե դա իմ մեղքով է Փորձիր ժողեֆին ուղարկել
 Կարծում եմ, որ ժողեֆին կլսի Օ՛ր, ես Մի քիչ
 ավել, մի քիչ պակաս Նա ինձ երբեք չի պաշտել: Ապա-
 ցույց Հնարավոր է, տեսքն այդպիսին է, բայց հավատա
 ինձ, պետք չէ, որ ես դիպչեմ նրան Եթե չես ուզում ետ
 վերցնել, ես նրան կտամ որն է պահակի: Կարիք չկա, որ այդ
 շունը հիվանդանա և դառնա կատաղած Եթե քեզ մոտ
 լինի, ոչ մեկին չի կծի: Կսիրի նրան, ում դու ես սիրում
 Մի խոսքով, ուզում եմ ասել, կսիրի այն մարդկանց, որոնց հետ
 տեսնվում ես Այո, սիրելիս: Պարզ է, բայց նա շուն է:
 Չնայած իր ուշիմությունը, նա չի կարող այդ գուշակել
 Ես չեի նեղվում նրա ներկայությունից: Միայն աստված գիտի,
 թե նա ինչեր տեսավ Ուզում եմ ասել, գուցե նա ինձ ալ-
 ևս չի ճանաչում, գուցե ես նրան վախեցրել եմ Երբեք
 չես իմանա Ընդհակառակը Լսիր, քեզ պատ-
 մեմ այն երեկույի մասին, երբ մորսը փանցիս հայտնեցին,
 որ իր որդին սպանված է: Նա շատ գուճատ և փոքրամարմին կլին
 է, մի խոսքով, լուրճ առնելուն պես, նա ամբողջովին կարմրեց և
 մեծացավ Նա դարձավ մի կարմիր հսկա գլու-
 խը դիպչում էր առաստաղին, ձեռքերն ամենուրեք էին, իսկ ստվե-
 ռը լցրել էր սենյակը և նա ահարկու էր Նա ահարկու էր
 Ես ներողություն եմ խնդրում, նույնիսկ նրա շունն էր վա-

խեցի: Նա թաքնվել էր պահարանի տակ և կարծես գազանի վրա
էր հաշում Բայց ես չգիտեմ, սիրելիս: Ինչ իմանամ:
Մարդ կորցնում է իրեն: Ես երևի սոսկալի բաներ եմ արել: Պատ-
կերացրու իմ բոլոր լուսանկարները և լուսանկարների ծրարը ա-
ռա՛ց զգալու, միանգամից պատռել եմ: Նույնիսկ տղամարդու հա-
մար դա դժվար կլիներ Վարորդական տոմսի լուսանը-
կարներն էին Ի՛նչ Ոչ, որովհետև այլևս դրա
կապի՛քը չունեմ Առանձնապես մեծ կորուստ չէ: Ես սոս-
կալի վիճակում էի Երբե՛ք: Որովհետև բախտ եմ ունեցել
քեզ հանդիպելու ճանապարհին: Իսկ այժմ ճանապարհորդելիս
դժբախտություն կլինի քեզ հանդիպելը Մի համադիր . . .
ե՛ս Այո՛: Այո՛: Տիկի՛ն, անջատե՛ք: Մենք իրար հետ
խոսում ենք: Այո՛: Ոչ, տիկի՛ն Բայց, տիկի՛ն, մենք չենք
ձգում հետաքրքիր երևալ: Ձեզ մնում է միայն լսափողը կա-
խել Եթե դուք մեզ ծիծաղելի եք գտնում, ապա ինչո՛ւ
. Ի տհա՛ստում և իզոտր ժամանակ եք կորցնում Օ՛հ
Արեգի՛ն, սիրելի՛ն, մի բարկացիր Ի վերջո ո՛չ,
ո՛չ Այս անգամ ես եմ: Ես դիպալ լսափողին: Նա ան-
չառեց: Նա այդ կեղտոտ բանը ասելուց հետո անմիջապես ան-
չառեց Այո՛ Դու կարծես սուղած լինես
Առ, դու սուղում ես սո՛վ խոսքերից, որովք քիչ ստա՛յ լսեցիր, ես
քո ձառե՛ցը պզտի եմ Ի՛նչ սուղա՛ծ ես Ես
բազ, սիրելիս, սո՛վ կիներ երեկ չարախոսի մեկն էր և հա քեզ չի
համաշում: Նա կարծում է, թե դու էլ մյուս տղամարդկանց պես
ես Ոչ, ոչ, սիրելի՛ս: Դա բոլորովին այլ բան է
Ի՛նչի խա՛ցթ Այո՛ Լավ, թող, այլևս մի մտա-
ծիր այդ հիմարության մասին: Վե՛րջ Ի՛նչ միամիտն ես
. Ո՛վ: Կարևոր չէ՛ ով: Երեկ չէ հախորդ օրը հանդիպեցի
մի անձնավորության, որի անունը Ս-ով է սկսվում Սկըս-
վում է Ս տառով, Բ. Ս., այո, Հանրի Մարտեն փողոցում
Նա ինձ հարցրեց, թե դու եղբար ունես, թե նրա մասին է, որ
տեղավորության հայտարարություն էին տվել Կարծում ես
ես ինձ վշտացրե՞ց Ծշմարտությունը Ցավալ-
կա՛ր էր հայտն Հավատացնում եմ քեզ, որ երկար բա-
րե՛զ չխոսեցի: Ասացի, որ տանը հյուրեր ունեմ Դա շատ
սրբա՛ր է: Մարդիկ չեն սիրում, երբ կամաց-կամաց լքում են իրենց,
ի՛նչ ես լքեցի բոլորին Մեր պահերից ոչ մեկը ես չէի

ուզում կորցնել Ինձ համար միևնույն է: Ինչ կուզեն թող
 ասեն Պետք է արդար լինել: Մեր վիճակը մարդկանց
 համար անբացատրելի էր Մարդկանց համար
 Մարդկանց համար միայն սեր կա և ատելություն: Խզումը մնում
 է խզում: Նրանք իսկույն կարծիք են կազմում: Դու նրանց երբեք
 չես հասկացնի Դու որոշ բաներ դու նրանց
 երբեք չես հասկացնի Ամենաճիշտը ես եմ անում, որ
 նրանց բանի տեղ չեմ դնում Լիովին: (Նա խուլ ցավի
 մի ճիչ է արձակում): Օհ Ոչինչ: Ես խոսում եմ, խոսում
 և ինձ թվաց, թե մենք խոսում էինք անցած օրերի պես, բայց
 հանկարծ ճշմարտությունը աչքիս առաջ կանգնեց (Լա-
 լիս է): Ինչո՞ւ պատրանքներով ապրել Այո
 այո Ո՛չ: Մարդիկ առաջ նման դեպքերում հան-
 դիպում էին, գլուխը կորցնում, խոստումները մոռանում, փորձում
 էին անկարելիին անել, պաշտած մարդուն համբուրում էին, վզից
 կառչելով հակառակը համոզում: Մի հայացքը կարող էր ամեն
 ինչ փոխել: Իսկ հիմա, այս գործիքով խոսելիս, ոչինչ անել չես
 կարող՝ վերջացածը վերջացած է Հանգիստ եղիր: Երկու
 անգամ ինքնասպան չեն լինում Գուցե մեկ հատ, որ-
 պեսզի կարողանամ քնել Ես չեմ կարող աստիճանակ
 գնել Որտեղի՞ց պիտի ուժ գտնեմ սուտ հորինելու հա-
 մար, իմ խեղճ պաշտելիս Ոչ մի ուժ Պետք է
 որ ուժ ունենայի: Պահիր կան, երբ սուտը օգտակար է: Օրինակ,
 եթե դու ինձ խաբեիր, որպեսզի անջատումը ինձ համար մի քիչ
 թեթև լիներ Ես չեմ ասում, թե դու ինձ խաբեիր: Ասում
 եմ, որ եթե դու ինձ խաբեիր և ես իմանալի այդ մասին: Օրինակ՝
 եթե տանը չե՛ս, բայց ինձ ասես Ո՛չ, ո՛չ, սիրելի՛ս, յու-
 սիր Ես քեզ հավատում եմ Ես չեմ ասում, թե
 քեզ չեմ հավատում Ինչո՞ւ ես քարկանում Ոչ,
 դու զսպարացած ձայնով ես խոսում: Ես պարզապես ասում էի, որ
 եթե դու ինձ խաբեիր քո հոգու բարությունից դրդված, և ես նը-
 կատեի, ավելի մեծ գործվանք կտածեի քո հանդեպ
 Այո՛ սլո՛ Այո՛ (Լսափողը դնում է և
 բարձրաձայն ու շատ արագ ասում): Աստվա՛ծ իմ, թող նորից
 զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող նորից զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող նո-
 ռից զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող (Զանգ: Վերցնում է): Անջատել

էին: Ասում էի, որ եթէ քո բարոյությունից դրդված ինձ խաբէիր և
 ես նկատեի, ավելի մեծ գորովանք կտածեի քո հանդեպ
 Անշուշտ Դու խենթ ես Իմ սեր իմ
 թանկագի՛հ սեր (Հեռախոսի թելը փաթաթում է վզի
 շուրջը): Ես լավ գիտեմ, որ դա պետք է, բայց դա սոս-
 կալի է Ես երբեք այդ քաջությունը չեմ ունենա
 Այո: Երբեմն թվում է, թէ մեկդ մյուսի հետ դեմ առ դեմ եք, բայց
 հանկարծ պարզվում է, որ մի ամբողջ քաղաք՝ մայրեր, նկուղներ
 են ընկած ձեր միջև Հիշո՛ւմ ես Իվոնիհ, նա զարմանում
 էր, թէ ինչպե՛ս է ձայնը անցնում թելի միջով: Հեռախոսի թելը
 հիմա փաթաթել եմ վզիս: Քո ձայնը հիմա վզիս է փաթաթ-
 ւել Գո՛հե հեռախոսի կալանը մեզ հանկարծ անջատի
 Օ՛, սիրելի՛ս: Ինչպե՛ս կարող ես պատկերացնել, թէ ես
 այդպիսի բան կմտածեմ: Ես շատ լավ գիտեմ, որ այս գործողու-
 թյունը քեզ համար ավելի դժվար կլինի անել, քան ինձ
 ո՛չ ո՛չ, ո՛չ Մարսե՛լ¹⁰ Լսիր, սիրելի՛ս,
 քանի որ վաղը չէ մյուս օրը երեկոյան դուք Մարսելում կլինեք,
 ես կուլիի Վերջապէս, ես շատ կցանկանայի
 ես կուզեի, որ դու ամբ հյուրանոցում չմնաս, որտեղ սովորաբար
 մենք Լիկը մնում: 'Էու չեւ քարկանում, չե՛' Որովհետև
 այն բռնկոր, որոնք գոյություն չունեն ինձ համար, կամ ավելի
 ճիշտ գոյություն ունեն մի տեսակ դատարկ տարածության մեջ,
 ինձ քիչ էն ցաւ պատճառում դու հաւսաւո՛ւմ ես
 Շնորհակալ եմ շնորհակալ եմ: Դու քարի ես: Ես քեզ
 սիրում եմ: (Նա ելնում է և, հեռախոսը ձեռքին, քայլում դեպի
 մահճա՛լալը): Ուրեմն, այդպե՛ս այդպէս
 Քիչ էր մնում ասեի՝ առայժմ Կսուկածում եմ
 Հայտնի չէ Օ՛հ դա ավելի լավ է: Շատ ավելի
 լավ (Նա պառկում է մահճակալի՛ն և հեռախոսը ամուր
 զրկում): Սիրելի՛ս իմ շա՛տ սիրելիս Ես քաջ
 եմ: Հետապի՛ր: Գնա՛: Անջատի՛ր: Անջատի՛ր շուտ: Անջատի՛ր:
 Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ
 սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ (Լսափողը ընկնում է հա-
 տակի՛ն):

ԱՐԹՈՒՐ ԱԴԱՄՈՎ

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԸ

(պիեա մեկ գործողությամբ, երկու պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ

ԺԱՆՆԱ

ՈՍՏԻԿԱՆԱԳԵՏ

ՍՏՈՐԱԴՐՅԱԼ ՊԱՇՏՈՆՅԱ

ՊԱՌԱՎ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՏԱՐ

ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒՆԻ

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿՈՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ

ԼՐԱԳՐՈՂ ՊԱՐՈՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ

ՉՈՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ

Բեմահարթակի ձախ կողմը, առաջնամասում՝ գրություններով ծածկված սեղանի ետևին՝ Ոստիկանապետը, տարեց աղամարդ, ամբալազմ։ Հագին սև քանկոն է և շերտավոր տաբատ։ Սեղանի առջև շատ ձիգ կանգնած է պրոֆեսոր Տարսնը։ Մոտավորապես քառասուն տարեկան է։ Նա նույնպես սևազգեստ է։

Նրանցից դեպի աջ՝ մի քիչ խորքում, թխադեմ մի երիտասարդ՝ Ստորադրյալ Պաշտոնյան, նստել է հեծյալի պես՝ կզակը դրած աթոռի թիկնակին։

Զույս կողմը, խորքում, Պառավ Պաշտոնակատարը, հագին նախշավոր, թեթև շրջագգեստ, ստուգելով կարգավորում է գրությունները, բացում ու փակում է դարակները, քարտաբանների միջոցով ճշտումներ է կատարում։

Բեմահարթակի աջ կողմը թափուր է։

ԴԻՎԵՆԴԱՐԻ ՏԵՐԻՆԵ (փոքր-ինչ հեռացած, մի շնչով)։— Բայց, ի վերու, դուք գիտեք իմ տները։ Եւ նամբումնոյակ եմ, հասարակական, հարգանքով եմ վաւերացնում։ Եւս ապա պիտի գիտեմանայի, ինչ պէտ տու եւրք, եւ կուտի մուլինակ մյուսներից էլ։ Եւս ապա տուտայիտուք աւել բերամով։ Ինքներդ ձեզ պետք է եւս ի վերու, որ ապա մեղապարանքն անհերթեթ է։ Իմ ինչի՞նչ էր պետք ուղղելու վարվելը։ Իմ օրինավոր սպրեկներպը, որից եւս երբեք չեմ շեղվել, արդեն իսկ փաստ է, որ չեմ կարող ինձ թույլ տալ ազդայիսի արարք... .. Եւ հետո մի քիչ աշխատելու եղևր, պարտոններ, ինդրում եմ։ Այդ ի՞նչ մարդ պիտի լինի, որ այդ ցրտերին դրսում մերկանա։ (Միծաղելով)։ Եւս հիվանդանալու և շարաթներով անկողին բնկնելու գամկություն չուեմ։ Ինչպես բոլոր աշխատասեր մարդիկ, եւ իմ ժամանակը շատ բարձր եմ գնահատում... Մեղադրելուց ոտուպ մտածեցեք, թե ինչ եք ասում։ Մի՞թե կարելի է վստահել երկխոսների վկայություններից։ Նրանք ասում են... այն ում ուր, ինչ անցնում է իրենց գլխով։ Ինչ ասեք, որ չեն անի, օրավազի հետաքրքրաշարժ դառնան, որպեսզի ուրիշներն ի-

րենցով զբաղվեց... Երեխաներին ճանաչել է պետք: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես նրանց ճանաչում եմ: Բանն այն չէ, որ երեխաներ են իմ աշակերտները (ծանրակշիռ), ես մասնագիտացված ուսումնական հաստատության պրոֆեսոր եմ... Բայց... (շրջվելով դեպի Պառավ Պաշտոնականաբար, որը շարունակում է դարսել գրությունները) իմ քույրը մի դեռատի դատրիկ ունի: Մի դատրիկ, որն սո՛ւնն գնով ցանկանում է, որ իրեն լուրջ մարդու տեղ դնեն: Պարտավոր ենք ու՛նկնդրել նրան: Ունկնդրել պարտադիր է: Ինչ խոսք, որ ես նրան շատ եմ սիրում: Կարող եմ ասել, որ սիրում եմ բոլոր երեխաներին: Բայց դա դեռ չի նշանակում, որ հախտ պիտի ընծայել նրանց սասաններին... Ես ծովափին հա՛գիստ զբոսնում էի, հետո, հանկարծ, ես նրանց տեսա: Աղտոլ էին, շատ մոտիկից ինձ դանդաղ շրջապատում էին... Ու միաժամանակ այդպիսի ուրիշ երեխաներ էին հալոսնվում չորս կողմից: Բոլորը զայիս էին դեպի ի՛նձ: Այնժամ ես սկսեցի վազել: Չգիտեմ ինչու՝ ես վազեցի... Պատճառն այն է, անկասկած, որ ինձ համար անակնկալ էր նրանց այդտեղ հայտնվելը: Ես, իրոք, վազել եմ: Նրանք, անշուշտ, հալոսնել են, որ ես վազել եմ, բայց միան այդքանը: Ուշադիր նայեցեք ինձ, պարոններ՝ մի՞թե ես նման եմ մի մարդու, որն արագորեն վերահագնվել է: Եվ վերահագնվելու ժամանակ ինձ որտեղի՞ց...

ՈՍԽԿԱՆԱՊԵՏ.— Ցավում եմ: Բայց իմ տրամադրության տակ մի զեկուցագիր ունեմ, որն ամենևին չի համապատասխանում ձեր ասածներին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Նրանք վազում էին ու բոլորը միասին գոգոռում: (Ճածրածայն): Կարծես խոսքները մեկ էին արել:

ՈՍԽԿԱՆԱՊԵՏ.— Եվ ի՛նչ էին գոգոռում:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ձայնը մանկականորեն բարակացրած ու մատը թափ տալով).— «Քեզ ցույց կտա՛մ, քեզ ցույց կտա՛մ»: Բայց ի՛նչ պիտի ցույց տային: Ես ոչ մի վատ բան չեմ արել և այդ կարող եմ ապացուցել:

ՈՍԽԿԱՆԱՊԵՏ.— Մեր ուզածն էլ այն է, որ դուք մեզ համոզեք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ես պրոֆեսոր Տարանն եմ, երևի անհավորություն: Բազմաթիվ դաժնություններ եմ կարդացել արտասահմանում: Հենց վերջերս, ինձ հրավիրել էին Բելգիա, որտեղ և հատա անհախառն հաջողության... Բոլոր

երիտասարդներն իրենց կոտորում էին իմ դասախոսություններին ձերկա լինելու համար... գլուխ էին կոտորում իմ ձեռքով գրոտված մի թուղթ ձեռք բերելու համար...

ՈՍՏԻՎԱՆԱՊԵՏ (վեր է կենում և ձեռքը դնում է պրոֆեսոր Տաբակի ուսին).— Ես ձեր հաջողությունների վերաբերյալ ոչ մի կասկած չունեմ: Բայց տվյալ դեպքում դա չէ կարևորը: **(Ձեռքը հեռացնում է: Դադար):** Մենք ձեզ վերաբերող գործը պետք է լուսաբանենք՝ զեկուցագիրն ամբողջականացնելու համար:

Նա մնում է հոտնկաչա:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Զեկուցագիրը: Ի՞նչ զեկուցագիր: Բայց զեկուցագիր կազմելու դեպքում, թերևս, դուք ինձ լուրջ վնաս ետապնե՞ք... իմ կարիերան վարկաբեկելով:

ՈՍՏԻՎԱՆԱՊԵՏ (նորից նստելով).— Դուք առաջինը չեք, որին սպայիսի բաներ են պատահում: **(Դադար):** Մի տուգանքով գործը կփակենք, և՛դքանը միայն: Եթե դուք վճարեք, այս պատահարը ձեզ համար չի ունենա ոչ մի հետևանք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ. — Անհրաժեշտ է, ես կարող եմ վճարել: Փող ունեմ. Զեր ռասուլ օի չեկ կոտորազբեմ: Դրանից էլ հեշտ բան (ձեռքը տանելով գրպանը): Հեկնց հիմա, եթե կուզեք...

ՈՍՏԻՎԱՆԱՊԵՏ: (նորից վեր է կենում և հպվում է պրոֆեսոր Տարանի թևին). — Այ, : չ մեկը հիմա: Ես ձեզանից միայն կարծառեմ ռասուլազբեկ (ցույց տալով սեղանին դրված մի թուղթ) մի գալնանք, բայց որի դուք ընդունում եք, որ մայրամուտին երեխաները ձեզ հանկարծակի տեսել են մերկ վիճակում: **(Նորից նստում է):** Դուք կարող եք ավելացնել, թե չգիտեիր, որ ձեզ հայտն էին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ինձ քաջ հայտնի է, որ ինձ հայտն են, օհնամ, որ բոլորն իրենց հայացքներն ուղղել են ինձ վրա: Ի՞նչո՞ւ եմ ի՞նձ ստորեւ հայտն: Ես ինքս ոչ մեկին չեմ հասում: Գլխի միշտ հայտարար խոնարհում եմ: Երբեմն, մույտիմ, էս համարդս փակում եմ աչքերս **(Դադար):** Իմ աչքերը հաճախ փակել էի, երբ եկան բոլորը:

ՈՍՏԻՎԱՆԱՊԵՏ.— Քանի՞ն էին նրանք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ես չհաշվեցի, ժամանակ չունեցա հաշվելու: **(Դադար):** Ինչո՞ւ եք հարցնում այդ մասին: Ես ձեզ

ասացի, թե ով եմ ես: Այդքանը պետք է բավական լիներ...

Հավատս չի գալիս, որ դուք երբեք չեք լսել իմ մասին:

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ (ծիծաղում է).— Ցավում եմ, որ այդպես է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Իրոք, որ շատ ցավալի է: Լավ է, երբ մարդ իմանում է, թե ում հետ գործ ունի: (**հնչկվելով**): Եվս մի անգամ եմ կրկնում՝ այդ ինչպե՞ս եք ձեզ թույլ տալիս ապավինել երեխաների բարբաջանքներին: Ի՞նչ ապացույց կա, որ այն աղջնակը, որ եկել է այստեղ՝ ձեզ այդ ամենը պատմելու... իրոք ներկա է եղել տեսարանին: Հավանաբար, ուրիշ երեխաներ, խելքներին գոռ տալով, նրան պատմել են, ինքն էլ իր հերթին այդ պատմությունը ձևավորել է, փոփոխել, գուցե, նույնիսկ, առա՛ց մտածելու, որ փոփոխում է իր լսածը: (**Դադար**): Այո՛, հենց այդպես էլ եղել է: Ի վերջո, հեշտ ու հանգիստ դուք կարող եք կանչել տալ այն անձանց, որոնք ինձ ճանաչում են: Ես կարող եմ ձեզ հայտնել նրանց անուններն ու կոչումները: Նրանք կվկայեն իմ բարոյականություն... իմ հուշակի վերաբերյալ: (**Դադար**): Այստեղ կանչել տվեք նրանց բոլորին: Կանչել տվեք, ում ուզում եք: Եվ կլսենանք...

Բեմի աջ կողմից ներս է մտնում Լրագրողուհին՝ շիկահեր, միջին տարիքի, ոչ տգեղ, ոչ գեղեցիկ, մազերը տղայավարի կտրած: Հագել է ծալքավոր կիսաշրջագգեստ և կարճ թևերով վերնաշապիկ:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՀԻ.— Դուք չե՞ք տեսել շատ հաղթանդամ ու շատ ուժեղ մի պարոնի: Այնօցը ձեռքին պահելու սովորություն ունի: Նա ինձ հետ այստեղ է ժամադրվել...

ՍՏՈՐԱԴՐՅԱԼ ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ոչ մեկը չի եկել, տիկի՛ն, բացի (**ցույց տալով պրոֆեսոր Տարանին**) պարոն պրոֆեսորից:

Պրոֆեսոր Տարանը ցնցվում է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (Լրագրողուհուն մոտենալով).— Կարծես, մի տեղ մենք իրար հանդիպել ենք, տիկի՛ն... Եթե չեմ սխալվում, դուք վերջերս մի դիսերտացիա եք հրապարակել... (**Շրջվելով դեպի Ստորադրյալ Պաշտոնյան**) բավականաչափ հետաքրքիր մի դիսերտացիա:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՀԻ (քայլելով, անբռնազրոսիկ).— Դուք շփոթում եք: Ես լրագրող եմ: (**Ստորադրյալ Պաշտոնյային**): Ինչ շոգ է ձեզ մոտ: Զե՛ք կարող մի քիչ օդափոխել սենյակը:

ՍՏՈՐԱՔՐՅԱԼ ՊԼՈՏՈՆՅԱԼ.— Ամենայն սիրով:

Նա վեր է կենում, բայց Պառավ Պաշտոնականտարը կանխում է նրան և խորքի լուսամուտը բացելու շարժում է անում: Ստորադրյալ Պաշտոնյան նորից նստում է իր նախկին դիրքով՝ կզակը դրած արթոռի թիկնակին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (Լրագրողուհուն).— Թույլ տվե՞ք ներկայանալ...

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ (մեջքով շրջվում է դեպի պրոֆեսոր Տարանը և շարժվում է դեպի Ոստիկանապետը, որը դեռևս զբաղված է գրելով).— Իրոք որ տղամարդիկ զուրկ են երևակայությունից: Երբ ուզում են մի կնոջ խոսեցնել, ապա անպայման նրան հանդիպած պիտի լինեն ինչ-որ տեղ:

Ոստիկանապետը քմծիծաղ է տալիս՝ չդադարեցնելով գրելը: Լրագրողուհին գնում է դեպի խորքը, լուսամուտի մոտ:

Աչ կողմից ներս են մտնում Առաջին և Երկրորդ պարոնները՝ իրարանցման մեջ ու ձմեռային վերարկուներով: Առաջին Պարոնի ձեռքին՝ կաշվե թղթապանակ: Նրանք շարունակում են դրսում սկսված մի խոսակցություն:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (Երկրորդին).— Ես ձեզ ասել էի, որ նրանից զգուշանաք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (մի պահ տատանվելուց հետո մոտենում է երկու պարոններին).— Որքան ուրախ եմ, որ ձեզ հանդիպեցի: Դուք կկարողանաք ինձ մատուցել... մի ծառայություն:

Երկու տղամարդիկ իրար նայում են ապշահար: Նրանք պրոֆեսոր Տարանին խելագարի տեղ են դնում:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (սառը).— Ես ձեզ չեմ ճանաչում, պարոն:

Երկրորդ Պարոնը ձեռքով նշան է անում, այսինքն թե՛ ես նույնպես:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ինչպե՞ս թե: Բայց ես ձեզ հաճախ եմ տեսել իմ դասախոսությունների ժամանակ...

ԼՐԱԳՐՈՂ ՊԱՐՈՆ.— Մենք ոչ մի դասախոսության էլ չե՞նք հաճախում: (Միծաղելով): Ահեղ է մեր ուսումնառության ժամանակը: (Առաջին Պարոնին, նանրակշիռ): Պետք է նրան տոնակներ, որ ձևափոխի իր ծրագիրը:

Առաջին Պարոնը թևանցուկ է անում Երկրորդին: Նրանք զրնում-զալիս են:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շարժվում է նրանց ետևից).— Բայց, պա-

րոններ, չի կարող պատահել, որ դուք ինձ չճանաչեք: Դա անհնարին է: Ես... պրոֆեսոր Տարանն եմ:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (դանդաղորեն, ինչպես մեկը, որ հիշելու ջանք է թափում).— Տարա՛ն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ցուցադրաբար մեջքով շրջվում է դեպի պրոֆեսոր Տարանը և թևանցուկ անում Առաջին Պարոնին).— Բոլոր դեպքերում իմ համագործակցությունը ձեզ հետ համարեցեք հավաստի:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քթմեջալով).— Ես ձեզ խնդրում եմ, պարոններ, ջանք թափեք հիշելու, մի փորրիկ ջանք: Եվ գուցե... մեկ րոպե չանցած՝ բացականչելու եք (զվարթ) ախր սա Տարա՛նն է:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ուսերը թորվելով).— Տեսնում եք, որ մենք զբաղված ենք:

Պրոֆեսոր Տարանը մնում է ապշած:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (Երկրորդին թևանցուկ անելով).— Ժամանակըն է, որ միջոցներ ձեռք ստնենք:

Մի բանի բայլ են անում:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շարժվելով դեպի Ոստիկանապետը, որ շարունակում է ճատած մնալ սեղանի ետևում).— Անհասկանալի է: Որովհետև, ի վերջո, եթե չխուսենք իմ կոչումների մասին... իմ դեմքն սլոնայիսին է, որ չի մոռացվում, եթե գեթ մի անգամ այն տեսած են լինում:

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.— Իհարկե:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Թեև ճիշտ է, որ վերջերս ես երկար ճամփորդություն եմ կատարել արտասահմանում:

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.— Գիտեմ: Ծամկորդություն, որ ձեզ շատ մեծ հաջողություն բերեց:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Արտակարգ հաջողություն: Ուստի և շուտով պետք է նորից մեկնեմ այնտեղ: (**Պաղար**): Արտասահմանում շատ ավելի լրջորեն ևն ուսումնասիրում ինձ հետաքրքրող խնդիրները: Եվ այնտեղ դրանք արժանաճում են հատուկ ուշադրության: Չէի սուփ, որ մեզ մոտ միշտ այդպիսի պատվավոր վերաբերմունք է լինում: Այդ փաստը պետք է խոստովանել:

Ոստիկանապետը չի շարժվում: Պրոֆեսոր Տարանը երկչոտությամբ մոտենում է երկու պարոններին: Ստորադրյալ Պաշ-

տոնյան, որ մնացել է նույն դիրքում, թվում է քնած: Պառավ Պաշ-տոնակատարը շարունակում է ճշտել գրությունները:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ (լուսամուտից հեռանալով՝ գնում է երկու պա-րսեններին ընդառաջ).— Ես է՛լ ձեզ անմիջապես չճանաչեցի: Իսկապես, հերեցեք, խնդրեմ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ.— Զարմանալի է՝ ինչքան հաճախ ենք հան-դիպում միմյանց:

ՊՐՈՃԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ես հաճախ նկատել եմ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ևս մի անգամ մեջքով շրջվում է դեպի պրո-ֆեսոր Տարանը: Առաջին Պարոնին).— Ես կարծում եմ, որ էլնելով մեր շահից, մենք պետք է շտապենք:

Նրանք քայլում են:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ.— Խոսքը հենց այն գործի՞ն է վերաբերում, որի մասին ինձ պատմեցիք անցյալ օրը:

ԱՌՍՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (ծիծաղելով).— Զեզանից բան թաքցնել չի լինի:

Ներս է մտնում Աշխարհիկ Կինը՝ տարիքն առած, մոգ շըր-ջագզեստով, քղածածկ զլիարկով: Նրան ուղեկցում են Երրորդ և Չորրորդ պարոնները՝ երկու բարձրահասակ տղամարդիկ՝ քուն-քերն սլկնիք, հազմված նրբաճաշակ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ.— Ա՛յ քեզ յսն:

Զեռքսեղմում:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ (Երրորդ պարոնին, կենսուրախ).— Աշխարհը փոքր է:

ԵՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (շրջվելով դեպի Աշխարհիկ Կինը և Չորրորդ Պարոնը, ցածրաձայն).— Նա անխոնջ լրագրող է: (Միծա-ղելով): Նրան ամեն տեղ կարելի է տեսնել, նույնիսկ հա-մալսարանների միջանցքներում:

Զեռքսեղմում: Պրոֆեսոր Տարանը ցնցվում է և նրանց է մո-տենում:

ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ.— Ես կարդացի ձեր վերջին հոդվածը: Ծնոր-հավորում եմ:

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ (լրջորեն).— Ինչ վերաբերում է համալսարա-նին... Անցյալ շաբաթ ես ներկա եղա մի դասախոսության, որն ինձ առանձնապես հետաքրքրեց: (Հանկարծ նկատելով պրոֆեսոր Տարանին): Սակայն ես ո՞ր չեմ երազում, սա... (Պրոֆեսոր Տարանին): Պրոֆեսո՛ր, ես չե՛ի կարող հուսալ

այսպիսի պատահականություն: Ես հենց հիմա ձեր մասին էի խոսում:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (հուզմունքից կակազելով).— Ես ուրախ եմ, տիկի՛ն...

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ.— Ինձ թույլ տվեք, պրոֆեսոր, որ ձեզ ներկայացնեմ իմ բարեկամներին: (Տույց տալով պրոֆեսոր Տարանին): Պրոֆեսոր Մենարյ:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ճնշված).— Ես...

Ոստիկանապետը սեղանին է դարսում թղթերը, վեր է կենում, հագնում է վերարկուն և ձախից դուրս է գալիս: Թվում է, թե ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

ԶՈՐՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (համարյա բարձր ձայնով՝ թեքվելով դեպի Աշխարհիկ Կինը).— Ախր չեղավ: Սա պրոֆեսոր Մենարը չէ: Մի քիչ նման է նրան, բայց պրոֆեսոր Մենարը շատ ավելի խոշոր է, ավելի հաղթանակալիկ...

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ.— Ակնոցը ձեռքին պահելու սովորություն ունի... ինչպես նա... (Միծաղելով): Իսկ մնացյալ ամեն ինչում...

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (կակազելով).— Ես... պրոֆեսոր Տարանն եմ... Դուք պիտի որ... անշուշտ ծանոթ լինեք իմ աշխատություններին:

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ.— Տարա՛ն:

Երրորդ և Չորրորդ պարոնները ձեռքի շարժումով հասկացնում են՝ մենք նույնպես չենք ճանաչում այս պարոնին:

Ստորադրյալ Պաշտոնյան տեղից վեր է կենում, իր աթոռը դնում է սեղանի կողքին և ձախից դուրս է գալիս: Թվում է, թե ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քրթմնջալով).— Դուք ինձ շատ եք զարմացնում... մասնավանդ որ ես շատ լավ եմ ճանաչում... և բացառապես շատ եմ հարգում պրոֆեսոր Մենարին, և որ... իր կողմից... նա իմ նկատմամբ ունի ամենախորին (հուսահատորեն ձայնը բարձրացնելով) հարգարժան վերաբերմունք:

Պրոֆեսոր Տարանը խոսել է իզուր. ոչ ոք նրան չի ունկնդրել: Աշխարհիկ Կինը թևանցուկ է անում Երրորդ և Չորրորդ պարոններին: Նրանք դանդաղորեն մի քանի քայլ են անում:

Պառազ Պաշտոնակատարը, որն իր աշխատանքը վերջացրել

է, հագնում է վերարկուն և ձախից դուրս է գալիս, մինչդեռ թվում է, թէ ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

ԼՐԱԳՐՈՂԱՅԷԻ (երգեցիկ).— Ես հիմա պետք է գնամ:

Նա ձեռքը շարժում է՝ հրաժեշտ տալով և դուրս է գալիս աշից:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ձեռքը դնելով Առաջինի ուսին).— Այս խաբեությունը հիմա շուտով դադարելու է: Ամեն ինչ կարգի կրեւենք:

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ (Չորրորդ Պարունին).— Գնո՛ւմ եմք: Անվերջ ես ազատե՞լ չեմք մնալու (հանկարծ շատ լրջորեն) հանցաւորների նման...

Աշխարհիկ Կինը, Երրորդ և Չորրորդ պարունները իրենց հերթին դուրս են գալիս աջ կողմից: Պրոֆեսոր Տարանը մի քաղ Լ. ահռում նրանց կողմը, բայց շատ արագ կանգ է առնում և սայթաքելով հենվում է մի աթոռի, ապա հանկարծ նկատում է Ոստիկանապետի ու պաշտոնյաների բացակայությունը և սկսում է վազել: Նա դուրս է գալիս աջ կողմից:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԻ ՋԱՅՆԸ (կոպիսներից).— Ներեցե՛ք ինձ...

Բայց եւ տղամ էի ձեզ հարցնել, թե աշդոք տեսե՞լ եք Ոստիկանապետին կամ սուպոմանտելի... մեկին... Անսխտրժ վիռակ ստեղծվեզ էս պետք է ստորապրկի ինձ վերաբերող գեկուսագիրք... և... էս տղ չարեցի... (Մարսափած): Սակայն

Էիս կողոզ դուրս գազ մեն յ տնկեա, մեզանից մեկն ու մեկը կրտ գ պիտի սետամ լիննր: Նա չեմ հասկանում...

Ձախից ներս է մտնում Տնտեսվարունին՝ հագին գորշ գույնի աշխատագգեստ: Նա փոքր-ինչ տեղաշարժում է սեղանն ու աթոռները, վերցնում է քարտարանը և բերում բանալիների մի տախտակ, որը կախում է խորքի պատից, բեմահարթակի աջ կողմում:

Տեսարանն այժմ ներկայացնում է հյուրանոցի գրասենյակը:

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀՅՈՒՐԱՆՈՑԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԸ

Պրոֆեսոր Տարանը գնում-գալիս է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Դարձյալ չես գտնի ոչ մեկին: Ինչքա՛ն

հոգնեցուցիչ է: Տնտեսավարուհին գնացել է իր համար ման գալու... առվորականի մման: Այսպիսի դեպքում նա լավ կա-
ներ, եթե հեռանար աշխատանքից, դա ավելի ազնիվ կլիներ
նրա կողմից... **(Դադար):** Կուգե՞նայի, այնուամենայնիվ, իմա-
նալ՝ փոստատարն ինձ համար ինչ քերած կլինի: **(Աջից ներս
են մտնում երկու ուստիկան: Նրանց արտաքինը նշանակու-
թյուն չունի):** Ո՛վքեր եք դուք: Ի՞նչ եք ուզում: Դրասենյակում
ուշ ոք չկա:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեզ հանձնարարված է գտնել մի անձ-
նավորության:

Նա գրպանից հանում է մի թուղթ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Տարանին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ուզում եք ասել՝ պրոֆեսոր Տարանին:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեզ հանձնված գրությունների մեջ մաս-
նագիտությանը վերաբերող կետը բաց է թողնված:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Անախարժ է այդ բացթողումը: Որովհետև
այդ դեպքում ինչո՞վ կհիմնավորեք, որ այդ ինձ եք որոնում:
(Ուստիկանները ծիծաղում են): Ես պրոֆեսոր Տարանն եմ՝
համալսարանում դասախոսելու իրավունքով... **(Ուստիկաննե-
րը մոտենում են նրան):** Ի՞նչ է եղել: Ես ոչ ոքի վնաս չեմ
հասցրել: **(Ծիծաղելով):** Իմ խիղճը հանգիստ է:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Դուք կարգ եք խախտել:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բացատրեք, ի՞նչ է պատահել...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեր ուզածն էլ հենց այդ է, բայց դուք
մեր խոսքը կտրում եք:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ձեր կատարած օրինազանցությունը հա-
սարակ գտեմկություն է: Մի տուգանքով գործը կփակվի:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Թեկուզ այդքանը, բայց ես հո պետք է
իմանամ, թե ինչի համար եմ վճարում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Հանգի՛ստ: Իր կյանքում ո՞վ չի տուգան-
վել որ...

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (կարճատև լռությունից հետո, ասես, խի-
զախ վճիռ ընդունած լինի).—** Ա՛հ, հենց այդ է, որ կա: Դուք
տեղյակ չեք: Բայց ես, իրոք, քիչ առաջ ուստիկանատանն էի:
Ստորագրել եմ անհրաժեշտ գրությունները: Վկաներ կային,
որոնք երաշխավորեցին իմ օրինավոր կենցաղի վերաբերյալ:
Իմ գործը հարթված է: Ի դեպ, ինքներդ կարող եք եզրակաց-

նել, քանի որ ես այստեղ եմ, ազատ, ձեր առաջ և ձեզ բացատրում եմ... Ձեր ծառայողական ցանցը շատ վատ է աշխատում: Ինչ որ ճիշտ է՝ ճիշտ: Որովհետև, ի վերջո, այն, ինչ որ ես տեսելիացնում եմ, ձեզ վաղօրոք հայտնի պիտի լիներ: Հենց այդ է միակ եզրակացությունը:

ՆՐԱՐԱՐԻ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Դուք սխալվում եք: Մենք կախում չունենք շրջանային բաժանմունքից: Մենք ձեզ պետք է հարգաբնկենք մի ուրիշ օրինազանցության կապակցությամբ:

ՊՐԻՅԵՄՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Եվս մի անգամ բացատրեք, թե ի՞նչ է պատահել:

ԱՐԻՔՆՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ձեր հասցեին մեղադրանք է հարուցված ու լցն, որ թղթեր եք շաղ տվել... լողափի խցիկներում:

ԼԵՎՈՐԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Կարծում եք, թե ձեզ ամեն ինչ կարելի՞ է. Այսուհետև, ձեր ականջին օղ կանեք, որ հարկավոր է պահպանել լողափի խցիկների մաքրությունը:

ՊՐԻՅԵՄՈՐ ՏԱՐԱՆ (ազդեցիկ).— Չարաչար սխալվում եք: Բանն էլ հենց այն է... որ ես լողափի խցիկ չեմ զբաղեցրել ո՛չ երեկ... ո՛չ անցյալ օրը, ու վերջերս հենց այդ երկու օրն է, որ լսյալս եմ լսողունից: (Դադար): Անշուշտ, ես սովորություն ունեմ խօսել գրողեցների: Չեմ սիրում համելի ծովափին, որտեղ ամենքը կապոլ են ինձ տեսել: Եվ բոլոր այն զգուշությունները, որ պետք է երասի ուսուցող անպարկեշտ հայվածքովից խոստովելու համար, բոլոր այդ զգուշություններն ինձ հաշվարում եմ ու մանավանդ ինձ կորցնել եմ տալիս մի թանկ ժամանակ, որը հավերժություն եմ օգտագործել (ծիծաղելով) ուրիշ բանի համար... որն ավելի շահավետ է: (Ձեռքի շարժումով փորձում է հասկացնել): Մի... երկար պատմություն է տաքատն իջեցնելը գոտու վրայից, վերնաշապիկը շտա արագ հանգուցելուց հետո: Պետք է հետևել, որ վերնաշապիկը չընկնի: (Դադար): Պիտի ասեք, որ միշտ էլ հնարավոր է ապաստանել խցիկների ետևում, բայց այդտեղ էլ սովազաշերտը երբեք չեմ փոխում. և ամպիսի կեղտ է տիրում... Մարդ զգվում է այդտեղ հասնելուց:

ԱՐԱՋՆ ՈՍՏԻԿԱՆ (պրոֆեսոր Տարանին մեկնում է այն թուղթը, որ ուներ ձեռքին).— Լս՛վ: Մենք ձեզանից միայն խընդրում ենք, որ կազմեք հետևյալ բացատրագիրը՝ Երդվում եմ, որ սկսած այսինչ... թվականից չեմ զբաղեցրել լողափի խը-

ցիկներինց որևէ մէկը, և ձեր ստորագրությունը: Դա դժվար չէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻՆԱՆ.— Դուք կարող եք, եթե դա միշտ է, ըստ ձեր ցանկության, «սկսած այսինչ թվականից» բառերից հետո ավելացնել՝ «Այդպես էր, որովհետև դրամ չունեի»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Միշտ է, ես դրամ չունեի... իմ գրպաններում: Ամեն մէկի հետ կարող է պատահել, որ դրամը տանը մոռանա: Անշուշտ, կարող է տարօրինակ թվալ, որ այդպիսի փաստը կրկնվում է մի քանի օրվա ընդմիջումով: Բայց եթե մի լավ խորհեք, կնկատեք, որ դա շատ ականքն է... Դեպքերը միշտ լինում են նմանատիպ ու շարան-շարան: Հետաքրքիր է, բայց... փաստն ակնհայտ է: Այո՛, վերջին անգամ, երբ գնացի լողափ, դրամս դարձյալ մոռացել էի տանք... Դուք պիտի ասեք, որ կարող էի ետ դառնալ ու վերցնել: Բայց, պարոններ, ես այդ մէկը չեմ կարող և այդ երբեք չեմ կարողացել: Անցնել մի ճանապարհով ալն համոզմամբ, որ դարձյալ անցնելու եմ այդտեղից՝ բոլոր մանրամասները նորից տեսնելու անխուսափելիությամբ, այդ իմ ուժերից վեր է: **(Փոխելով խորելակերպը):** Եվ հետո, ընդհանուր առմամբ, ես չեմ սիրում քայլել: Ես քայլելիս չեմ կարողանում աշխատել:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻՆԱՆ (գրպանից մի տետր հանելով).— Սա ձեզ ծանոթ է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բայց սա իմ տետրն է... Ինչպե՛ս է ձեր ձեռքն ընկել: Պատասխանեք ինձ: Ես պահանջում եմ, որ դուք ինձ պատասխանեք. Այդ տետրը միշտ մոտս է լինում: Ես նրանից երբեք չեմ բաժանվում: Ես մեջը մակագրում եմ բոլոր այն մտքերը, որոնք գլխովս են անցնում օրվա ընթացքում, մտքեր, որ հետո զարգացնում եմ... Ոչ, դուք այդտեղ չեք գտնի իմ ոչ մի դասախոսության ամբողջական շարադրանքը: **(Ծիծաղելով):** Ամբողջ տետրը չէր բավականացնի... Իմ դասախոսությունները երկար են, շատ երկար են: Մի բարեկամ ինձ մի անգամ հավաստիացրեց, որ ոչ մի համալսարանում այդքան երկար դասախոսություններ չեն լինում: Անընդմեջ մի քանի ժամ խոսելու իրավունք ունեմ... Երբեմն ամբիոնն զբաղեցնում եմ նույնիսկ մութն ընկնելուց հետո... Մինչ ես խոսում եմ, վառում եմ լամպերը, և բաց դռներից չի դադա-

րում ներս մտնող ունկնդիրների ճոսքը: Բնականաբար, ես այդ չեմ սիրում, աղմուկի պատճառով, դե՛, արտոներ եմ տեղաշարժում... Բայց քիչ չեմ այն մարդիկ, որոնք օրվա ընթացքում այնպիսի զբաղմունքներ ունեն, որոնցից չեմ կարողանում ձեռ քաշել, թեև՝ օձիքները թափ եմ տալիս, որ մի կերպ ազատվեն... Պետք է մտնել նրանց դրության մեջ: Մանավանդ որ իմ դասավանդումը զերծ է սովորական իրավիճակից: Իմ դասավանդությունները այնպես են տարրաբաժանված, որ հեշտությամբ կարելի է հերթական հատվածն ընկալել, առանց նախորդն իմանալու... Բանն այն չէ, որ ինձ կրկնում եմ, ոչ: Բայց ամեն... մի հատվածի սկզբում ամփոփում եմ այն, ինչ ասել եմ նախորդ անգամ, և այդ ամփոփումը, պարոններ, ոչ միայն անօգուտ չէ, այլ նոր լույսով է մեկնաբանում իմ շոշափած հարցը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Տեսրում բազմաթիվ էջեր կան այնպիսի ձևագրով, որ ձերը չէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (տեսորը պարզում է պրոֆեսոր Տարանին՝ չտալով նրա ձեռքը).— Ա՛յ, օրինակ, այստեղ:

Երկու ուսիկանցները շրջապատում են պրոֆեսոր Տարանին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (խոնարհված դեպի տետրը, որը շարունակում է մնալ Երկրորդ ուսիկանի ձեռքին).— Ախր չեղավ, ապ ես եմ, ես եմ: Ես իմ ձեռագիրը ճանաչում եմ: Ձեռագիրն իմի նման է, այնքան յուրահատուկ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ուրեմն նորից կարդացեք, ինչ որ գրել եք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ջանալով վերձանել այն էջը, որ ցույց են տալիս իրեն).— Ես ուզ... ազ... ոզ... Իրոք, ես դժվարանում եմ վերձանել: Բայց դա ապացույց չէ ամենին: Երբ մարդ շատ արագ է գրում, օրինակ, քայլելիս,— իսկ ես հաճախ քայլելիս եմ աշխատում, պատահում է, որ չկարողանա կարդալ իր գրածը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ծարադրանքի հեղինակը պիտի կարողանա լրացնել այն, ինչ դժվարանում է կարդալ... իր սեփական շարադրանքի մեջ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Կարծես թե...

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (սարսափած).— Ես ցանկացել եմ գրել ուրիշի՞՝ ձեռագրով, բայց ինչո՞ւ, ի՞նչ շահ ունեն դրանից:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ (ծիծաղելով).— Չգիտեմ: Միօրինակություն-
նից խուսափելու համար:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ձեռքը պարզելով).— Խնդրում եմ, տեսրա
վերադարձրեք:

Երկրորդ Ոստիկանը տեսրը թաքցնում է իր թիկունքում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մի քիչ համբերություն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Եվս մի հարց: Ինչո՞ւ տեսրի առաջին և
վերջին էջերն են միասին գրոտված: Մեջտեղի էջերը, դրանք...

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Մեջտեղի էջերը: Ո՛չ, չի կարող պատա-
հել... Վաղուց է, ինչ էլ այս տեսրը լրացրել եմ: Դա... մի
շատ հին տեսր է, որը վերցրի նորից կարդալու, գտնելու
համար մի քանի տեղեկություններ, որոնց կարիքը ունեի: Հի-
շում եմ... ես այն գրոտել եմ ամբողջովին, նույնիսկ լուսանցք-
ներում: Դուք այդ նկատած պիտի լինեք: Ամբողջը գրոտված
է ի՞մ կողմից, ի՞մ կողմից, յսո՞ւմ եք:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (տեսրը սալով պրոֆեսոր Տարանին).—
Ինքներդ նայեցեք:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Դուք պարզապես բոլոր էջերը դեռ չեք
լցրել, ընդամենը այդքանն է ձեր զանցանքը:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այո՛, ճիշտ է... Բացթողում կա: Մեջտե-
ղը՝ մի բացթողում:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (ծիծաղելով).— Բա որ ա՛րում էինք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ես ձեզ հիմա բացատրեմ... Դա շատ
պարզ է... Երբեմն տեսրերս մի ծայրից եմ վերցնում, երբեմն
մյուս ծայրից... Հասկա՞հո՞ւմ եք... Օ՛հ, ես նախատեսում եմ
ձեր առարկությունները: Դուք ինձ պիտի ասեք. «Այդ դեպ-
քում ինչո՞ւ է շարադրանքը գրված նույն ուղղությամբ: Եթե
այն սկսած լինեիք երկու ծայրերից, ապա հնարավոր չէր լի-
նի այն կարդալ մի շնչով...»: Իսկապես... միայն թե ես ջա-
նում եմ ուշադիր լինել... (Երկու ոստիկանները աջից դուրս
են գալիս: Տարանը չի նկատել նրանց հեռանալը և շարունա-
կում է իր ճառը): Իհարկե, ես պետք է զգուշանայի էջերը
բաց թողնելուց, և... դա չէր պատահի... Բայց ես ցրված եմ,
պարոններ... Բազմաթիվ գիտնականներ, հետազոտողներ
այդպիսին են... Նույնիսկ համարյա բոլորն են այդպիսին,
դա հանրահայտ է: (Միծաղելով): Այդ մասին անեկդոտներ
են պատմում...

Հանկարծ նկատելով, որ մենակ է մնացել, արագորեն դուրս է գալիս աջ կողմից:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԻ ԶԱՅՆԸ (կուլիսներից).— Սպասեցե՛ք...

Ես չեմ ստորագրել ինձ վերաբերող զեկուցագիրը: Դուք ինձ նույնիսկ գրիչ չտվեցիք: Ինքս էլ մոտս չունեմ... Վերևում, ես այն թողել եմ վերևում: Բայց չէի կարող գնալ ու բերել... Չգիտեմ ինչու, դուք քանակիմ կախված չե տախտակից: Տընտեսվարումիմ, ինչպես միշտ, դուրս է եկել շենքից: Լսո՛ւմ եք ի՞նչ: (**Գոռում է**): Պարոններ:

Փոքր-ինչ անց նա հայտնվում է աջ կողմից՝ տեսրը դեռևս ծեղքին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քայլում է).— Ես չեմ հասկանում, թե ինչու հենց այնպես գնացիմ, առանց որևէ բան ասելու, առանց նույնիսկ իմ ձեռքը սեղմելու... Գալիս եմ, գնում եմ... Ծատ բնական եմ համարում խանգարել մի մարդու, որն աշխատում է, որը մի քիչ հանգստի կարիք ունի իր աշխատանքի մեջ կարգ ու կանոն մտցնելու համար: (**Պրոֆեսոր Տարանը մի քանի րպյ է անում: Զախից ներս է մտնում Տնտեսվարումիմ՝ բեատակիմ թղթի հսկա փաթեթ: Պրոֆեսոր Տարանն ուղղվում է դեպի Տնտեսվարումիմ**): Փոստատարն ինձ համար բան բերե՛լ է:

ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒԷԻ.— Ի՛նչ, պարո՛ն պրոֆեսոր, միան ցենց ալս, ու խնդրեցի՛ն, որ առնապաղ հանձնեմ պարոն պրոֆեսորին:

Պարզում է նրան թղթի փաթեթը:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վերցնելով փաթեթը).— Ընդհանրապես: (**Տնտեսվարումիմ դուրս է գալիս: Պրոֆեսոր Տարանը տեսրը դնում է սեղանին, ծնկի է գալիս և բեմի մեջտեղում շանդում է փաթեթը: Դա մի հսկայական քարտեզ է, սև թանաքով կատարված նախագիծ: Պրոֆեսոր Տարանը, ծնկաչոք, խոնարհված քարտեզի վրա, կաշազում է**): Պիտի որ սխալմունք տեղի ունեցած լինի... Իսկապես, ինձ չէ, որ հաուցեագրված էր այս քարտեզը... Եվ սակայն այդ ես եմ պրոֆեսոր Տարանը: Իրոք ես եմ, դրա՞ում կատված չկա: (**Գոռում է**): Տիկի՛ն:

ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒԷԻ (հայտնվելով ձախից).— Դուք ինձ կանչեցի՛ք, պարո՛ն պրոֆեսոր:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վեր կենալով).— Ձեզ ո՞վ տխրեց այս քարտեզը:

ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒՀԻ.— Ներս մտնելիս՝ ես այն գտա գրասեղանին: Դրան կցել էին մի թուղթ, որի վրա գրված էր՝ սա անհայտ հանձնել պրոֆեսոր Տարանին: Այդքանը գիտեմ: (Դուրս է գալիս ձախ կողմից):

Պրոֆեսոր Տարանը կրկին ծնկի է գալիս քարտեզի առաջ և այն ուսումնասիրում է: Աջից ներս է մտնում Ժաննան՝ թխահեր, երիտասարդ կին, կանոնավոր դիմագծերով և հանգիստ ձայնով: Նա ոչ մի զարմանք չի արտահայտում և շրջանցում է քարտեզը այն չտրորելու համար: Կանգ է առնում քարտեզի մյուս ծայրին, բեմի ձախ կողմում:

ԺԱՆՆԱ.— Այստեղ հաճելի է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ժաննա՛, ինձ հետ արտասովոր բաներ են պատահում:

ԺԱՆՆԱ.— Արտասովոր: Վստահ ես, որ այդպես է: Քեզ որ լսենք, ամեն ինչ միշտ էլ արտասովոր է: (Միծաղելով): Ա՛յ թե ինչ եղբայր ունեմ:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ուշադիր լսիր... Քիչ առաջ ինձ ուղարկեցին... այս քարտեզը... Դա ճաշատենյակի նախագիծն է մի նավի, որի վրա ես մի տեղ պիտի ուղենայի զբաղեցրած լինել: Միայն թե բանն այն է, որ ես այդ նավի վրա տեղ չեմ զբաղեցրել...

ԺԱՆՆԱ (ծնկի է գալիս և խոնարհվում է քարտեզի վրա).— Նախագծից դատելով դա մի գեղեցիկ ու ընդարձակ ճաշատենյակ է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այ՛, ընդարձակ է:

ԺԱՆՆԱ.— Գործակալություններում ես հաճախ հիացել եմ «Պրեզիդենտ-Ուկրինգի» լուսանկարներով: Դա անշուշտ ամենաարագընթաց և ամենահարմարավետն է բոլոր շոգենավերից:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Հավանական է: Մնում է այն հանգամանքը, որ ես տեղ չեմ զբաղեցրել այս նավի վրա, ոչ էլ ուրիշ որևէ նավի վրա, ուստի...

ԺԱՆՆԱ (ավելի է խոնարհվում՝ ափը հենելով քարտեզին).— Ինչի՞ց ես գանգատվում: Հարգալից նկատառումներ են ունեցել քո նկատմամբ: (Քարտեզի վրա մի կետ է մատնացույց ա-

նում): Տեսնո՞ւմ ես այս խաչը: Դա քո տեղն է: Քեզ պատվավոր տեղ են հատկացրել. դեռ ավելին՝ կենտրոնում:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այդ ամենը չի բացատրում, թե ինչու եմ ես տեղ զբաղեցրել մի նավի վրա: Ո՞ր գնալու համար: Ինչքան գիտեմ, ծովային ճանապարհով չէ, որ գնում եմ Բելգիա: **ՄԱՆՆԱ.**— Քեզ այդքան լավ մի տեղ արժանացրած լինելու փաստոր ցույց է տալիս, որ նրանք գիտեն, թե ով ես դու:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Իհարկե... Պատահական չէ, որ ինձ որսովափոր տեղ են հատկացրել ամենատեսիլի անձնավորությունների կողքին... Բայց ես մտադրություն չունեմ այդքան հեռու գնալու: Ես այդ անելու ոչ մի պատճառ չունեմ: Ես ոչինչ չունեմ որոնելու... ոչ էլ վախենալու:

ՄԱՆՆԱ (վեր է կենում և կանգնում է շատ ուղիղ).— Գուցե դու լուռն ես զննել մի օր, երբ հոգնած ես եղել մի շատ ծանր աշխատանքից: Հետո քո հոգնածությունը նվազել է, և դու մոռացել ես, որ տոմս ես զննել:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ցրված).— Թերևս, այդպես է:

ՄԱՆՆԱ. — Այո՛, պատահում է, բաներ ենք անում, որ հետո մոռանում ենք: Համախ իմ սանիթրն եմ փնտրում, մինչ դրանք մազկերի են խրված: Տարօրինակ է, աղ պահին մի բիշ սրտնեղավ էմ, ուստի՝ ձիապոս... **(Միծաղում է, ապա լքողորեն):** Բեյ խեղճը ետանկ ունեմ.

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շատ արագ).— Բելգիայի՞ց:

ՄԱՆՆԱ.— Ձգիսեմ: Իրոշմանիշի վրա մի արձան կա և արձանագրություն:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Նամակը մո՞տղ է:

Ուղղվում է դեպի Ժաննան՝ քարտեզը շրջանցելով:

ՄԱՆՆԱ (նամակը հանում է գրպանից).— Արձանի տակ գրված է **(կարդալով).** Անկախության տերիտորիա:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բայց կրե՞ք այդպիսի արձանագրություններ չեն լինում ոչ մի դրոշմանիշի վրա: **(Ձեռքը պարզելով):** Տար ինձ:

ՄԱՆՆԱ (ծրարը չտալով պրոֆեսոր Տարանին՝ մատնացույց է անում).— Նայիր կողքին մի ուրիշ դրոշմանիշ կա, վրան՝ աղյուծ:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այո՛, Բելգիայի արքայական աղյուծը՝

ԺԱՆՆԱ.— Ստիպված էի լրացուցիչ գումար մոծել համակի դիմաց: **(Ծիծաղելով):** Դրամապահակս լրիվ դատարկեցի:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Հենց այդ էր, որ մտքովս անցավ: Ռեկտորի համակն է, վերջապես: **(Դադար):** Տո՛ւր տեսնեմ: Ինչո՞ւ չես ուզում սալ:

ԺԱՆՆԱ.— Կուզեմայի ինքս կարդայ քեզ համար:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ի՛նձ տուր համակը:

Ուզում է վերցնել համակը, բայց Ժաննան դիմադրում է:

ԺԱՆՆԱ (համակը պարզելով պրոֆեսոր Տարանին).— Ինչպես կուզես:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Լավ, դու կարդա:

Ժաննան նստում է սեղանի ծայրին և բացում է ծրարը:

Պրոֆեսոր Տարանը մնում է նրա կողքին կանգնած:

ԺԱՆՆԱ (խոսում է անտաբեր ձայնով, որը և պահպանելու է մինչև պիեսի ավարտը).— «Պարո՛ն, դուք Ձեր վերջին նամակում անհամբերություն եք ցուցաբերում, մի հանգամանք, որ, խոստովանում եմ, ինձ զարմացրեց...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վախեցած).— Ես այդ հախազգում էի: Անպատշաճություն եմ թույլ տվել, նրան վիրավորել եմ...

ԺԱՆՆԱ (կարդում է).— «Ես, սակայն, այն կարծիքին էի, որ Ձեր ուշադրությունը հրավիրելով իմ կնոջ առողջական վիճակի վրա, բավարար չափով բացատրել եմ իմ պատասխանն ուշացնելու պատճառը...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Իհարկե, ես նրան հարցրած պիսի լինելի կնոջ մասին: Բայց նա կարող էր պատկերացնել իմ վիճակը: Ես իմ համակի մեջ շուշափում էի այնպիսի հարցեր, որոնք իմ արսիս շատ են մոտ: Մի նյութից մյուսին անցնելն այնքան էլ հեշտ չէ: **(Դադար):** Խոստովանում եմ, մոռացել էի նրա կնոջը:

ԺԱՆՆԱ (կարդում է).— «Այսպիսի պայմաններում, ինչ կերպ էլ որ լինի, ինձ համար անհնարին է միջոցներ ձեռք առնել, որոնք անհրաժեշտ դարձնեին Ձեր երկրորդ ժամանումը մեզ մոտ...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Նա, ուրեմն, իրեն համարում է անփոխարինելի... Այդ միջոցները ձեռք առնելու համար ուրիշները նույնքան լիազորված են, որքան ինքը... Ուրիշները շատ ու-

րախ պիտի լինեին ինձ ծառայություն մատուցել, քարեխոսել ինձ համար:

ՎԱՆՆԱ (կարդում է).— «Հարկ եմ համարում Ձեզ ասել նաև, որ Ձեր վերջին այցելության ժամանակ, ես զարմանքով իմացա, որ Դուք զանց եք առել Ղեկավարությանը տեղյակ պահելու Ձեր դասախոսությունների ճշգրիտ ժամերի մասին, դերանով իսկ ներդրություն պատճառելով Ձեր գործընկերներին, որոնք հարկադրված եղան վերջին պահին փոխելու իրենց դասաժամերը...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բայց իրենց ուզածն էլ հենց այդ էր:

ՎԱՆՆԱ (կարդում է).— «Ես նույնպես իմացա, որ Ձեր ասուլիսները երկարել էին ավելի, քան այդ թույլատրելի է...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Եթե ես երկարաձգել եմ իմ դասախոսությունները, ապա նյութերի առատությունն էր, որ ինձ հարկադրում էր դրան... և ես այլ կերպ չէի կարող...

ՎԱՆՆԱ (կարդում է).— «Ինձ ասացին, վերջապես, որ Ձեր ունկընդիրները զգալիորեն ձանձրանում էին, և մի քանիսը մինչև իսկ խոսում էին քո թճաճայն, և ուրիշները հեռանում էին դանդիմից, Լավերսն Ձեռք ավարտելը»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այդ օրվա իրեն թույլ տվել այդպիսի սրտեր մտադրել երան. Լով ինչպե՞ս նա կարող է այդ աստիճանի դատախազություն լինել... Այս դա անհեթեթություն է: Եթե իմ դասախոսության ժամանակ դանդիմը դատարկվելիս լինե՞ր, ևս այդ պիտի նկատեի և դադարեցնեի... Մինչդեռ ես երբեք չեմ դադարեցրել... քնդհակառակը, մի շնչով խոսել եմ և առանց ձայնի ցածրացնելու: (**Դադար**): Ոչ մի անգամ ես ձայն չեմ ցածրացրել: Իրոք, պատահել է, որ ուսանողներ հեռանան դասախոսության ավարտից առաջ: Բայց պատճառն այն է, որ գնացրով պիտի վերադառնային տուն: Եկել էին ուրիշ քաղաքից հատկապես իմ դասախոսությունները լսելու, և միայն այդ մի գնացքն էր նրանց հարմար... Ոչ մի կերպ չի կարելի հանդիմանել այդ ուսանողներին, բացարձակապես ոչ մի կերպ... Իսկ ինչ վերաբերում է մրմուռներին, որոնք մի անգամ քարձրացան դահլիճի խորքից, ես գիտեմ, ովքեր են պատասխանատուները... Ուսանողուհիները յոեցյել են իրենց ետևում նստած մի քանի երիտասարդների, որոնք բացականչել են. «Ինչպիսի՜ պաշտատեսություն,

տրամաբանության ինչպիսի՝ հզորություն...»: Ես նրանցից հաշիվ չեմ պահանջում, այդ ուսանողուհիները բարեխղճորեն ճշումներ էին անում: Ծատ բնական է, որ լուրջությամբ պահանջած լինեին:

ԺԱՆՆԱ (կարդում է).— «Այդ ամենը ստեղծվել է մշակողություն չէր ունենա, եթե Ձեր դասախոսությունների բուն իսկ արժեքը հարցականի տակ չդրվեր: Բանն էլ հենց այդ է: Ձեր վերջին դրույթները, ինձ թվում է, շատ անհավասարաշափ են...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Անհավասարաշափ: Հեշտ է առել: Կարծես միշտ էլ կարելի է անմիջապես մոտենալ բուն խնդրին: Կարծես հարցեր չկան, որոնք ծածկվելու ենթակա են ավելի, քան մյուսները, որովհետև դրանք ձեզ վերաբերում են անձնապես, որովհետև դրանք ձեզ հուզում են...

Նա մատը խփում է կրծքին:

ԺԱՆՆԱ (կարդում է).— «Որոշ տեսակետներ ինձ հետաքրքրեցին: Բայց կուգե՞նա, որ դրանք զարգացրած լինեին ավելի ճշգրտորեն, ես կասեի, ավելի բարեխղճորեն: Ձեր արտահայտած մտքերը մի քիչ ինձ շատ են հիշեցնում պրոֆեսոր Մեյնարի արդեն իսկ մշակած տեսակետները: Բանն այն չէ, որ ես վերապահորեն եմ ընդունում այդ գաղափարները: Ընդհակառակը, ես դրանք արժանի եմ համարում ամենամեծ ուշադրության: Բայց այդ ինչպե՞ս զանց առաք մատնանշել Ձեր աղբյուրները և որպես սեփական հետազոտության արդյունք ներկայացնել գրագողությունը մի աշխատության, որ մեզ ծանոթ է, և որով մենք հիացած ենք բոլորս...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ուժահատ հեծվում է սեղանին, և կակազում է).— Դա ճիշտ չէ... Դա ճիշտ չէ: Ես ու ես նույն մտքերն էինք հղացել նույն պահին: Այդպիսի բաներ պատահում են: Այդ առաջին անգամը չէ...

ԺԱՆՆԱ (կարդում է).— «Գուցե ես Ձեզ տեղյակ չսլանեի իմ տպավորությունների մասին, եթե տարբեր անձանցից ստացած չլիների մամակներ, որոնք մատնանշում են այն, ինչ պետք է անվանել Ձեր անընթացատվությունը»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ցնցվելով ուղղվում է).— Նրան զրել են, բոլորը: Ես գիտեի, որ այդ պիտի անեն: Ես նրանց լավ եմ ուսումնասիրել: Իմ խոսելու ընթացքում, նրանք կապկանձում էին (սուր ձայնով ճշում է). «Նա գողացել է պրոֆեսոր Մե-

նարի ակնոցը: Ամեն ինչ անում է պրոֆեսոր Մեմարի մահն: Ափսոս, որ նրանից կարճահասակ է»: Եվ էլի, չգիտեմ, ինչ գտանցանքներ... Եթե գոնե քաջությունն ունենային տեղից վեր կենալու և իմ երեսին ստելու այն բաները, որ ստորաբար շնչում էին, այնժամ ևս վեր կկենայի և կասեի (**հոե-տորի շարժումով, ձայնը բարձրացրած**): Պարոններ...

ՎԱՆՆԱ (կարդում է).— «Այս ամենի արդյունքն այն է, որ Ձեզ չեմ կարողանա հրավիրել մեր հաջորդ նստաշրջանին: Հավատացած եղեք, պարո՛ն, որ ցավում եմ Ձեր մասին ունեցած իմ նախկին կարծիքը փոխած լինելու համար»:

Ժաննան վեր է կենում, մամակը հանգիստ դնում է սեղանին և դուրս գալու շարժում է անում: Պրոֆեսոր Տարանը կառչում է սեղանից, որպեսզի վայր չընկնի:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՆՆԱ.— Ինչո՞ւ այդ մասին ինձ հիմա են ասում՝ այսքան տարիներ հետո: Ինչո՞ւ այդ մասին ինձ ավելի շուտ չեն ասել: Ինչո՞ւ ինձ այդ չառաջին բոլորը: Քանի որ դա երևում է: Քանի որ դա առաջին իսկ պահից ակնհայտ է:

Մինչ պրոֆեսոր Տարանը խոսում է, Ժաննան գգուշությամբ շրջանցում է քարտեզը և դանդաղ դուրս է գալիս աջ կողմից:

Իր վերջին խոսքից հետո պրոֆեսոր Տարանը շրջվում է դեպի քարտեզը, որին և երկար նայում է:

Ձախից ներս է մտնում Տնտեսվարուհին: Առանց նայելու պրոֆեսոր Տարանի կողմը, նա հավաքում է այն մի քանի առարկաները, որոնք հանդիսանում են դեկորներ (աթոռները և այլն) ու դրանք տանում է կուլիսները: Բեմը մնում է թափուր: Միայն տետրըն ու մամակը, որ Տնտեսվարուհին գցել է, մնում են հատակին: Պրոֆեսոր Տարանը ոչինչ չի նկատել: Տնտեսվարուհու դուրս գալուց հետո նա վերցնում է քարտեզը, ինքնաբերաբար գնում է դեպի բեմի խորքը և հայացքով հարմար տեղ է փնտրում այն կախելու համար: Նախօրոք դրված է մի հարմարանք: Բարձրանալով ոտնաթաթերի ծայրերին, նա քարտեզը մի կերպ կախում է պատից: Քարտեզը գորշ, միօրինակ, բացարձակապես դատարկ բնորոշակ տարածություն է: Թիկունքը հանդիսատեսին դարձրած պրոֆեսոր Տարանը երկար նայում է քարտեզին, ապա շատ դանդաղ սկսում է հանգվել:

ԺԱՆՊՈԼ ՍԱՐՏՐ

ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՎ ՏԵՐ ԱՍՏՎԱԾԸ

(պիեա երեք գործողութեամբ, տասնմեկ պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ԳԵՑ

ՀԱՅՆՐԻԽ

ՆԱՍՏԻ

ԴՐԱՄԱՏԻՐ

ԿԱՏՐԻՆ

ՀԻՂԱ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

ԳՆԴԱՊԵՏ ԼԻՆԿՀԱՐՏ

ՀԱՅՆՑ

ՇՄԻԴՏ

ԳԻՌԼԱՆ

ԿԻՆ

ՍԱՐԳԱՐԻ

ՍՐԱՎՈՐՆԻՐ

ՀԱՐՈՒՍՏ ՔԱՂՔԵՆԻՆԵՐ

ԻՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ

ՍՊԱՆԻՐ

ՀԻՎԱՆԴԱՊԱՀՆԻՐ

ՀԵՐՄԱՆ

ՖՐԱՆՑ

ԿԱՊԻՏԱՆ ՇԱՅՆ

ԿԱՊԻՏԱՆ ՈՒԼՐԻԽ

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ԿԱՐԼ

ՇՈՒՀԱՅՄ

ՆՈՍԱՔ

ՌԵՏՁԵԼ

ՏԵՏՑԵԼ

ԾԵՐՈՒՆԻ

ՍԱՐԿԱՎԱԳՆԵՐ

ՔԱՀԱՆԱ

ՔՈՐՈՏ

ՊԱՌԱՎ

ԴԱՍԻՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ

ՎՀՈՒԿ

ՋԻՎՈՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Ձախ կողմը՝ Արքեպիսկոպոսի պալատական սրահներից մեկը, որը թվում է, թե կախված է երկնքի և երկրի միջև։ Աջ կողմը՝ Եպիսկոպոսի տունը և քաղաքի պարիսպները։ Պատկերի սկզբում լուսավորված է միայն Արքեպիսկոպոսի պալատական սրահը։ Բեմի մնացած մասերը սուզված են խավարի մեջ։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՄԻԱԿ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (կանգնած լուսամտի կողքին).— Արդյոք նա գալի՞ւ է։ Տե՛ր Աստված, հպատակներս բթամատներով մաշեցի՞ն ոսկեղբաւներին դրվագված իմ պատկերը, մինչ ձեր ահարկու բթամատը մաշեց իմ երեսը։ Ես ի՞նչ արքեպիսկոպոս՝ ստվերս է մնացել։ Եթե օրվա վախճանն իր հետ քերի իմ պարտաթու՞մ լուրը, ես արդեն այնքան մաշված կլինեմ, որ թափանցիկ կդառնամ ավոց նստվածքների տակ։ Եվ ձեր ինչի՞ն է, պետք, Տե՛ր իմ, թափանցիկ նախաբար։

Ներսէ մտնում Սպասավորը։

Գնդապետ Լիճնեան՝տե՛ն է։

ՄՊԱՍԱՎՈՐ.— Ոչ, դրամատեր Ֆուքսն է եկել։ Նա խնդրում է...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քիչ հետո կընդունեմ։ **(Դադար)։** Ո՛ր մընաց Լիճնեանը։ Նա պետք է ինձ ներկայանար վերջին տելեկոթյուններով։ **(Դադար)։** Խոհանոցում խոտո՞ւմ են ճակատամարտի մասին։

ՄՊԱՍԱՎՈՐ.— Հենց միայն այդ մասին են խոսում, սրբազա՛ն։

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ի՞նչ են ասում։

ՄՊԱՍԱՎՈՐ.— Որ օրը՞նչ ձեռնարկված է վարպետորեն, որ Կոնրադը սեղմված է գետի և լեռան միջև, և որ...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Գիտեմ, գիտեմ։ Բայց եթե մարդ կույի մեջ է մտնում, կարող է և պարտվել։

ՄՊԱՍԱՎՈՐ.— Սրբազա՛ն...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Հեռուցի՛ր։

Սպասավորը հեռանում է։

Դու այս ինչո՞ւ թույլ տվիր, Տե՛ր Աստված: Թշնամին ներխուժել է իմ հողերը, և Ռորմար¹⁾ իմ սիրելի քաղաքը, ապստամբություն է բարձրացրել: Մինչ ես մարտնչում էի Կոնրադի դեմ, նա դաշույնի հարված հասցրեց իմ թիկունքին: Ես չգիտեի, Տե՛ր իմ, որ ինձ համար նախատեսել էիր այսպիսի ծանր ճակատագիր: Մի՞թե ինձ պիտի վիճակվի կուրամալ, ու ձեռքս մի երեխայի ուսին՝ դռնեղուռ պիտի ընկնեմ ողորմություն խնդրելու: Իհարկե, ես լիովին գտնվում եմ քո տնօրինության տակ, և եթե դու իրոք պնդում ես, թող քո կամքը ի կատար ածվի: Բայց խնդրում եմ՝ նկատի ունեցիր, որ վաղուց է, ինչ դադարել եմ քսան տարեկան լինելուց, և նախատակել երբևիցե չի եղել իմ կյանքի կոչումը:

Հեռվից լսվում են աղաղակներ՝ «հաղթանակ», «հաղթանակ»:
Ձայները մոտենում են: Արքեպիսկոպոսն ունկնդրում է և ձեռքը դնում է սրտին:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ (ներս մտնելով).— Հաղթանակ, հաղթանակ: Մենք հաղթեցինք, սրբազան: Ահա գալիս է գնդապետ Լինեհարտը:
ԳՆԴԱՊԵՏ (ներս մտնելով).— Հաղթանակ, սրբազան: Հաղթանակը լիակատար է՝ ըստ ռազմական կանոնադրության: Օրինակելի ճակատամարտ, պատմական իրադարձություն: Թըշնամին վեց հազար մարդ կորցրեց՝ սրախողխող կամ ջրահեղձ: Մնացյալները խուճապահար փախչում են:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Փա՛ռք քեզ, Աստված: Ի՛նչ Կոնրադը...

ԳՆԴԱՊԵՏ.— Դիակր հայտնաբերել են մահացածների մեջ:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ծնորհակալություն, Տե՛ր Աստված: **(Դադար):** Եթե նա մահացել է, ես ներում եմ նրան: **(Լինեհարտին):** Քեզ ես օրհնում եմ: Գնա՛, տարածի՛ր ավետիսը:

ԳՆԴԱՊԵՏ (ձգվելով).— Արեգակը մոտ էր ծագել, երբ մենք փոշու ամպ նկատեցինք...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (նրան ընդհատելով).— Ոչ, մանրամասնությունները պետք չեն: Բացարձակապես ոչ մի մանրամասնություն: Երբ հաղթանակի մասին պատմում են մանրամասնորեն, մարդ չգիտի այն ինչպես տարբերի պարտությունից: Իսկական հաղթանակ էր, այնպես չէ՛:

ԳՆԴԱՊԵՏ.— Սքանչելի հաղթանակ, ռազմական արվեստի մոլու: **ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Գնա՛, ես ուզում եմ աղոթել:

Գնդապետը դուրս է գալիս: Արքեպիսկոպոսն սկսում է պարել:

Ես հաղթեցի, ես հաղթեցի: (Ձեռքը դնում է սրտին): Վա՛յ:
(Մնկի է գալիս իր աղոթարանին): Աղոթեմք:

Լուսավորվում է բեմի աջ հատվածը: Քաղաքի պարիսպների վերնամասը, դիտակալ զինվորների երթուղարձի ուղին: Հայնցը և Շմիդտը թեքվել են հրակնատների վրա:

ՀԱՅՆԵ.— Չի կարող պատահել... չի կարող պատահել. այդ եղել է Աստծո կամքին հակառակ...

ՇՄԻԴՏ.— Սպասի՛ր, հիմա նորից սկսելու են: Նայի՛ր՝ մեկ, երկու, երեք... երեք... և մեկ, երկու, երեք, չորս, հինգ...

ՆԱՍՏԻ (հայտնվում է պարիսպների վրա).— Հե՛յ, ի՞նչ կա:

ՇՄԻԴՏ.— Նա՛տի՛, շատ վատ լուրեր ունենք:

ՆԱՍՏԻ.— Լուրերը երբեք վատ չեն լինում Աստծո ընտրյալի համար:

ՀԱՅՆԵ.— Մի ժամից ավելի է, ինչ հետևում ենք կրակե ազդանշաններին: Բուպեն մեկ, միշտ նույն ձևով, նորից հայտնվում է: Ա՛հա՛ մեկ, երկու, երեք և հինգ: (Մատնացույց է անում լեռան ուղղությամբ): Արքեպիսկոպոսը տարել է ճակատամարտը:

ՆԱՍՏԻ.— Գիտե՛մ

ՇՄԻԴՏ.— Վիշուկը նոստանատակում է: Սեղմված ենք Ուոքմսի ու Վիտտերի սեպ՝ ստանց դաշնակիցների, ստանց պարենաւորների: Դու մեզ ստան էիր՝ Գեյքը հագնելու է: Նա, ի վերջո, պիտի վերալի պաշարումը, Կոնրադը պիտի ջախջախի Արքեպիսկոպոսին: Հիմա տեսա՞ր, Կոնրադն է, որ սպանվեց, և Արքեպիսկոպոսի բանակը շուտով կհայտնվի մեր պարիսպների տակ, կսիսանա Գեցի բանակին, և մեզ ոչ մի ելք չի մնա, մեռնելուց քացի:

ԽԱՆԱՆ (ճերս մտնելով).— Կոնրադը պարտվել է: Բուրգոմիստրը և խորհրդականները հավաքվել են քաղաքապետարանում, խորհրդակցում են:

ՇՄԻԴՏ.— Գրո՛ղը տանի, անձնատուր լինելու ձևն են որոնում:

ՆԱՍՏԻ.— Նղբալընե՛ր, դուք հավատացյա՛լ եք:

ԲԱՆՈՐԸ.— Այո, Նատի՛, այո:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ դեպքում ոչ մի երկյուղ թող ձեզ չսասանի: Կոնրադի պարտությունը ազդանշան է:

ՇՄԻԴՏ.— Ազդանշա՛ն:

ՆԱՍՏԻ.— Ինձ տրված՝ Աստծո ազդանշանը: Գնա՛, Գեոլա՛խ,

վազի՛ր քաղաքապետարան և աշխատիր իմանալ խորհրդի որոշումը:

Քաղաքի պարիսպներն անհետանում են խավարի մեջ:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ոտքի ելնելով).— Էհե՛լ:

Սպասավորը ներս է մտնում:

Ներս հրավիրիր դրամատիքոջը:

Դրամատերը ներս է մտնում:

Նստիր, դրամատե՛ր: Ուրից գլուխ ցեխտովել ես. որտեղի՞ց ես գալիս:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ծամփորդել եմ երեսունլեց ժամ՝ ձեր մի անմիտ արարքը կանխելու համար:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Անմիտ արա՛րք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք ուզում եք մորթել մի հստկ, որն ամեն տարի ոսկե ձու է ածում ձեզ համար:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ինչի՞ մասին է խոսքը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր Ուորմս քաղաքի մասին է. լսել եմ, որ այն պաշարել եք: Եթե ձեր զորքերը քաղաքը թալանեն, դուք կսնանկանաք, ես՝ նմանապես: Կոիլ-կոիլ խաղալը մի՞թե սազական է ձեր տարիքին:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Կոնրադին ե՛ս դրդեցի պատերազմելու:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք չդրդեցիք, գուցե և աղպես է: Բայց ինչի՞ց իմանանք, որ դուք նրան չդրդեցիք, որպեսզի նա ձեզ դրդի:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Նա իմ վստայն էր և պարտավոր էր ինձ հնազանդվել: Բայց Սատանան շնջաց նրա ականջին, որ նա ասպետներին գրգռի և գլխավորի նրանց խռովությունը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Նրա ուզածն ինչո՞ւ չտվիք, քանի դեռ չէր զայրացել:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Նա չափից ավելին էր ուզում:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Լա՛վ, Կոնրադի համար ես ասելիք չունեմ: Անտարակույս ինքն էր նախահարձակը. չէ՞ որ պարտվեց: Սակայն ձեր Ուորմս քաղաքը...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուորմսը՝ իմ գոհարը: Ուորմսը՝ իմ անգին սնրը: Ուորմսը՝ ասպերախտը, իմ դեմ ասպտամբեց հենց այն օրը, երբ Կոնրադն անցավ սահմանը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դա, իրոք, մեծ հանցանք է: Սակայն ձեր եկամուտների երեք քառորդը դուք նրանից եք ստանում: Այսուհետև ձեզ ո՛վ պիտի վճարի հարկերը, ո՛վ պիտի մարի իմ

տված պարտքերը, եթե Տիբերիոսի նման օր ծերության կոտորեք ձեր քաղաքացիներին²:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քահանաներին պատճառել են նյութական վնաս և նրանց ստիպել են բանտարկված մնալ վանքերի մեջ: Լուտանք են թափել իմ Եպիսկոպոսի գլխին և հրամայել են, որ դուրս չգա Եպիսկոպոսաբանից:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դրանք երեխայություններ են: Եթե դուք նրանց չստիպեիք, ոչ մի դեպքում չէին կոլի: Բռնությունը ձեռնառու է նրանց, ուլքեր ոչինչ չունեն կորցնելու:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ի՞նչ է քո ուզածը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ներում շնորհեցեք: Մի խոշոր տուրք թող վճարեն, և եղածի մասին՝ էլ ոչ մի խոսք:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ավաղ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ի՞նչը ավաղ...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ես Ուորմսը սիրում եմ, դրամատե՛ր: Ի խորոց սրտի ես նրան կներեի, նույնիսկ առանց տուրքի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Էլ ինչո՞ւմն է քանը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այդ ես չեմ, որ պաշարել եմ քաղաքը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք չե՞ք, հասար ո՞վ է...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Գեղը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ով է ասլ Գեղը, Կոնրադի Լյքսմյորը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այո՛ և Գերմանիայի լավագույն զորավարը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ի՞նչ գործ ունի նա ձեր քաղաքի պարիսպների տակ: Չէ՞ որ նա ձեր թշնամին է:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ծիշոն ասած, բոլորովին չեմ հասկանում, թե ով է նա: Սկզբում Կոնրադի դաշնակիցն էր և իմ թշնամին, հետո՝ իմ դաշնակիցը և Կոնրադի թշնամին: Իսկ հիմա... մեղմ ասած, նա փոփոխամիտ մարդ է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր ինչի՞ն Լը պետք այդքան կասկածելի դաշնակիցը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուրիշ ելք չունեի: Կոնրադն ու նա միասին մղաճել էին իմ հողերը: Բարեբախտաբար իմացա, որ անհամերաշխություն է ընկել նրանց միջև: Եվ ես Գեցին խուսացա նրա եղբոր հողերը այն պայմանով, որ ինքն անցներ ձեր կողմը: Պատերազմը վաղուց տանուլ տված կլիների, եթե ևս նրան Կոնրադից չբաժանեի:

ԴՐԱՄԱՍՏԵՐ.— Ուրեմն, նա իր գինվորներով ձեր կողմն ան-
ցավ, հետո՞...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ես նրան հանձնարարել էի թիկունքի պաշտ-
պանությունը: Հավանաբար ձանձրացել է. կայագորի կեն-
ցաղը, երևի, նրան այնքան էլ դուր չի գալիս: Եվ մի գեղեցիկ
օր նա իր բանակը քեզ Ուորմսի պարիսպների տակ և սկսեց
պաշարումը, թեև ես այդ չէի խնդրել նրանից:

ԴՐԱՄԱՍՏԵՐ.— Հրամայեցեք նրան...

Արքեպիսկոպոսը տխուր ժպտում է և սեղմում է ուները:

Նա ձեզ չի՞ ենթարկվում:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Որտե՞ղ եք տեսել, որ ռազմադաշտում գոր-
ծող զորավարը ենթարկվի պետության ղեկավարին:

ԴՐԱՄԱՍՏԵՐ.— Մի խոսքով, դուք նրա ձեռքում եք:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այո՛:

Պարիսպները լուսավորվում են:

ԳԵՌԱՆ (ճերս մանեղով).— Խորհուրդը որոշեց պատգամավոր-
ներ ուղարկել Գեջի մոտ:

ՀԱՅՆՑ.— Ահա՛ թե ինչ: **(Դադար):** Մտո՛ր վախկոտներ:

ԳԵՌԱՆ.— Մեր միակ հույսն այն է, որ Գեջը նրանց առաջարկի
անընդունելի պայմաններ: Եթե նրա մասին իմ լսածը ճշմար-
տություն է, ապա նույնիսկ չի ուզեմ, որ մենք անձկատուր
լինենք իր ողորմածությամբ:

ԴՐԱՄԱՍՏԵՐ.— Գուցե գույքը խնայի:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Վախենում՝ մարդկանց էլ չխնայի:

ՇՄԻԴՏ (Գեղախիմ).— Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Նա բիճ է, վատթարագույն տնտեսից. լրջ-
ված է եղել Բույնիսկ մոր կողմից: Նա հանույք է զգում մի-
այն չարիք գործելուց:

ԳԵՌԱՆ.— Խոզի գլուխ է, բիճ. սիրում է չարիք գործել: Եթե
նա մտադիր լինի Ուորմսը թալանել, ապա քաղաքաքնակնե-
րին մնում է միայն պալքարել մինչև արյան վերջին կաթիլը:

ՇՄԻԴՏ.— Եթե մտադիր լինի քաղաքը սրբել երկրի երեսից, ա-
պա ինքն սղն միամիտը չէ, որ բացեիրբաց հալտնի այդ մա-
սին: Ընդհակառակը, կառաջարկի, որ իրեն ներս թողնեն՝
խոստանալով ոչնչի չդիպչել:

ԴՐԱՄԱՍՏԵՐ (վրդովված).— Ուորմսը ինձ պարտք է երեսուն հա-

գար դուկատ³: Պետք է իսկույն վերջ տալ այս ամենին: Ձեր
գորքերն ուղարկեցեք Գեցի դեմ:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ընկճված).— Վախենա՛մ շարդի:

Արքեպիսկոպոսի սրահն անհետանում է խավարի մեջ:

ՀԱՅՆՅ. (Նաստիիմ).— Հետո՞... Մենք, ուրեմն, իսկապե՛ս կո-
րած ենք:

ՆԱՍՏԻ.— Աստված մեզ հետ է, եղբայրնե՛ր, մենք դատապարտ-
ված չենք կորստյան: Այս գիշեր ես դուրս կգամ քաղաքից և
էփորձեմ անցնել թշնամական ճամբարի միջով՝ Ուոլդորֆ
հասնելու համար: Ութ օրը բավական կլինի, որ հավաքեմ
տաս հազար զինված գյուղացիներ:

ԸՄԻԳՏ.— Ութ օր ինչպե՛ս դիմանանք: Հենց այս երեկո հա-
րուստ քաղքենիներն ընդունակ են նրա ւտջև բացելու քա-
ղաքի դարպասները:

ՆԱՍՏԻ.— Պետք է, որ նրանք չկարողանան բացել դարպասները:

ՀԱՅՆՅ.— Դու ուզում ես գրավե՛լ իշխանությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛չ, դրությունը շատ է անորոշ:

ՀԱՅՆՅ.— Հապա ի՞նչ:

ՆԱՍՏԻ — Հարստությունն պետք է դնել այնպիսի վիճակի մեջ,
որ նրանք վախենան իրենց գլուխների համար:

ԷՄՄԻԴ — Ինչպե՛ս:

ՆԱՍՏԻ. — Կոտորելով:

Լուսավորվում է պարիսպների ստորոտը պատկերող բեմա-
հարթակը: Դեպի դիտակալ տանող աստիճանների մոտ նստած է
Կի՛նը՝ աչքերը հառած մի կետի: Երեսունհինգ տարեկան է, ցնցո-
ւիապատ: Աղոթագիրքը կարդալով՝ անցնում է մի քահանա:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛վ է այս քահանան: Ինչո՞ւ նա կալանավորված չէ,
ինչպես մյուսները:

ՀԱՅՆՅ.— Դու նրան չճանաչեցի՞ր:

ՆԱՍՏԻ.— Ա՛հ, Հայրիիսն է: Ինչքա՛ն փոխվել է: Միևնույն է,
նրան ևս պարտավոր էին կալանավորել:

ՀԱՅՆՅ.— Չքավորները սիրում են նրան, որովհետև իրենց նը-
ման է ապրում: Մենք վախեցանք գրգռել նրանց դժգոհու-
թյունը:

ՆԱՍՏԻ.— Եկեղեցականներից նա է ամենավտանգավորը:

ԿԻՆ. (քահանային նկատելով).— Քահանա՛, քահանա՛:

Քահանան փախչում է, Կի՛նը ճշում է:

ԿԻՆ.— Ո՞ր ես վազում այդպես արագ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (կանգ առնելով).— Ոչինչ չունեմ, բացարձակապես ոչինչ, ոչինչ: Ամեն ինչ տվել եմ:

ԿԻՆ.— Բա դա փախչելու պատճառ է, երբ քեզ կանչում են:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (հոգնած վերադառնում է դեպի Կինը).— Քաղցած ես:

ԿԻՆ.— Ո՛չ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Էլ ի՞նչ ես ուզում:

ԿԻՆ.— Ուզում եմ, որ դու ինձ բացատրես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (պողթկալով).— Ոչինչ չեմ կարող բացատրել:

ԿԻՆ.— Դու նույնիսկ չգիտես՝ ես ինչի մասին եմ խոսելու:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դե լա՛վ, արագ, միայն արագ: Ի՞նչ պետք է բացատրեմ:

ԿԻՆ.— Երեխան ինչո՞ւ մեռավ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ի՞նչ երեխա:

ԿԻՆ (քմծիծաղով).— Իմը, պարզ չե՞, ա՛յ քահանա: Դու ինքդ ես նրան երեկ թաղել: Երեք տարեկան էր, սովից մեռավ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես հոգնած եմ, քո՛ւյր իմ, և ձեզ չմամաչեցի: Բոլորը նույն դեմքն ունեն, նույն աչքերը:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ մեռավ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Չգիտեմ:

ԿԻՆ.— Բայց չե՞ որ դու քահանա ես...

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո՛, ես քահանա եմ:

ԿԻՆ.— Էլ ո՞վ ինձ բացատրի, եթե դու չես կարողանում: (Դադար): Եթե ես հիմա անձնատուր լինեմ մահին, դու կհամարե՞ս, որ դա վատ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (պողթկալով).— Այո՛, շատ վատ է:

ԿԻՆ.— Ես էլ այդ կարծիքին եմ, ու չնայած դրան՝ ահավոր մեծ ցանկություն ունեմ մեռնելու: Տեսնո՞ւմ ես, անհրաժեշտություն կա, որ դու ինձ բացատրես: (Դադար):

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ձեռքն անցկացնում է ճակատի վրայով ու մեծ ճիգ է գործադրում).— Ոչինչ տեղի չի ունենում առանց Աստծո թույլտվության, և Աստված ինքը բարություն է, ուրեմն, ինչ էլ պատահում է՝ այդ է լավագույնը:

ԿԻՆ.— Ես չեմ հասկանում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Աստված իմանում է շատ ավելին, քան ես ու դու: Այն, ինչ քեզ չարիք է թվում, նա համարում է բարություն,

որովհետև ի նկատի ունի բոլոր հետևանքների հաշվեկշիռը: ԿԻՆ.— Դու այդ քո ասածը կարողանում ես հասկանալ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ո՛չ, ո՛չ, ես էլ չեմ հասկանում: Ես ոչինչ չեմ հասկանում: Չեմ կարող, չեմ ուզում հասկանալ: Պետք է հավատալ, հավատալ, հավատալ:

ԿԻՆ (քմծիծաղով).— Ասում ես, որ պետք է հավատալ, բայց ամենևին չի երևում, թե դու հավատում ես քո ասածին:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինչ որ ասում եմ, քո՛ւր իմ, այնքան եմ կրկնել այս երեք ամսվա ընթացքում, որ չգիտեմ արդեն՝ ես ասում եմ ըստ համոզմունքի՞, թե՞ ըստ սովորության: Բայց դու թյուրիմացության մեջ ես: Ես իրոք հավատում եմ: Հավատում եմ ի խորոց սրտի: Աստված իմ, դու վկա ես, որ կասկածը մի վայրկյան իսկ չի դիպել իմ սրտին: (Դադար): Կի՛ն, քո երեխան Երկնքում է, և դու այնտեղ կգտնես նրան: (Հայնրիխը ծնրադրում է):

ԿԻՆ.— Այո՛, քահանա՛, իհարկե: Բայց Երկնքը ուրիշ խնդիր է: Եվ հետո ես այնքան եմ հոգնել, որ մեջս ուժ չեմ գտնի նորից ուրախանալու: Նույնիսկ այնտեղ՝ վերևում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ներիր ինձ, քո՛ւր իմ:

ԿԻՆ.— Փո ի՛նչք Երեւմ, բարի՛ քահանա, դու ինձ չարիք չես պատճառել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինձ Երեւմ, ի դեմս ինձ Երեւմ բոլոր քահանաներին, և՛ նրանց, ովքեր հարուստ են, և՛ նրանց, ովքեր չքավոր են:

ԿԻՆ (զարմուհած).— Ես քեզ ի սրտե ներում եմ: Դա քեզ հաճույք պատճառե՛ց:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո՛: Իսկ ճիմա, քո՛ւր իմ, մենք միասին կաղոթենք: Աղոթենք Աստծուն, որ նոր հույսով լցնի մեր խեղճ սրտերը:

Վերջին ռեպլիկների ընթացքում Նաստին դանդաղ իջնում է պարիսպների սանդուղքի աստիճաններով:

ԿԻՆ (տեսնում է Նաստին ու զվարթացած ընդհատում է աղոթքը).— Նաստի՛, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՛նչ ես ուզում ինձանից:

ԿԻՆ.— Հացթո՛ւխ, իմ երեխան մահացավ: Դու պետք է գիտե՛նաս, թե ինչո՞ւ, ինչի՞ համար, դու, որ ամեն ինչ գիտես:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, ես այդ գիտեմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նաւոտի՛, աղաչում եմ քեզ, լո՛ւի՛ր: Վա՛յ նրանց, ովքեր խոտովություն են սերմանում հավատացյալների սրտերում:
ՆԱԱՍԻ.— Նա մահացաւ, որովհետև մեր քաղաքի հարուստ քաղքենիները ապստամբեցին Արքեպիսկոպոսի դէմ՝ իրենց բազմահարուստ տիրակալի դէմ: Երբ հարուստները պատերազմում են իրար դէմ, չքավորներն են մահանում:

ԿԻՆ.— Արդոյք Աւտված թույլատրե՛լ է, որ նրանք ակսեն այս պատերաւի:

ՆԱԱՍԻ.— Աւտված նրանց խստիվ արգելել էր:

ԿԻՆ.— Իսկ սա ասում է, որ ոչինչ տակի չի ունենում առանց նրա թույլտվութան:

ՆԱԱՍԻ.— Ոչինչ, բացի չարիքից, որ ծնվում է մարդկանց չարությունից:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Հացթո՛ւի, դու ստում ես: Ծշնարատությունն ու կեղծիքը այն ձեռքն են խառնում, որ հագլներն ընկնեն մոլորության մեջ:

ՆԱԱՍԻ.— Դու դեռ պիտի պնդես, որ Աստված հանդուրժո՞ւմ է այս անօգուտ գոհերն ու տառապանքները. ես ասում եմ, որ նա մեղաւակից չէ այս ամենին:

Հայերիիւր լռում է:

ԿԻՆ.— Որեմն Աստված չէր ցանկանում, որ երեխաս մահանա:

ՆԱԱՍԻ.— Ինչո՞ւ պիտի ցանկանար նրա մահը, երբ կամեցաւ, որ նա ծնվի:

ԿԻՆ (թեթևացած).— Այսպես նախընտրելի է: (**Քահանային**): Տեսնո՞ւմ ես՝ ես այսպես հասկանում եմ: Որեմն, Տէր Աստվածը տկարում է, երբ տեսնում է, որ ես տառապում եմ:

ՆԱԱՍԻ.— Անուամենն է նրա տկարությունը:

ԿԻՆ.— Եվ նա ինձ ոչնչով չի՞ կարող օգնել:

ՆԱԱՍԻ.— Ինտրկե, կարող է. նա կվերադարձնի քո երեխային:

ԿԻՆ (հիասթափված).— Այո՛, գիտեմ, Երկնքում:

ՆԱԱՍԻ.— Երկնքում՝ ոչ: Երկրի վրա:

ԿԻՆ (զարմացած).— Երկրի վրա՞:

ՆԱԱՍԻ.— Միայն թե նախ և առաջ պետք է անցնել ասեղի ծակից և յոթ տարի դիմանալ ջալ ու մշտերին: Եվ հետո՝ նոր կսկսվի Աստծո թագաւորութունը երկրի վրա. կվերադարձվեն մեր հանգուցյալները, բոլորը կսիրեն բոլորին ու ոչ ոք քաղցած չի լինի:

ԿԼԿ.— Ինչո՞ւ սպասել յոթ տարի:

ՆԱԱՏԻ.— Որովհետև պետք է յոթ տարի պալքարել չար մարդ-կահցից ազատվելու համար:

ԿԼԿ.— Դեռ ինչե՞ր պիտի հալթահարենք:

ՆԱԱՏԻ.— Հենց այդ պատճառով էլ Աստված քո օգնության կա-րիքն է զգում:

ԿԼԿ.— Ամենագոր Աստվածը, ի՞մ, իմ օգնության կարի՞քն է զգում:

ՆԱԱՏԻ — Այո՛, քո՛ւյր իմ: Դեռ յոթը տարի պիտի տևի չարա-նե՛ղ Սատանայի թագավորությունը երկրի վրա: Բայց եթե ձեռամբդ տրտաբանչյուրը կովի արիաբար, ապա մենք բո-րոր է կրկրվենք, և Աստված մեզ հետ է: Դու հավատո՞ւմ ես ինձ

ԿԼԿ. (վեր կենալով).— Այո՛, Նաստի՛, ես քեզ հավատում եմ:

ՆԱԱՏԻ. — Կի՛ն, քո որդին Երկնքում չէ. նա քո արգանդի մեջ է: Եվ դու նրան կրելու ես յոթը տարի: Այդ ժամկետի վերջում ես կրալի քո կոյքին, ձեռքը կոնի քո ձեռքի մեջ, և դու նը-րան ծնած կլինես երկրորդ անգամ:

ԿԼԿ. — Ես քեզ հավատում եմ, Նաստի՛, ես քեզ հավատում եմ: (Դուրս է գալիս):

ՎԱՆՎԻԿ — Դու երես կգտնույս ես մատնում:

ՆԱԱՏԻ — Եթե վատն ես, որ իրավային դու ես, ապա ինչո՞ւ ինձ չքեղնաս. փր

ՈՒՆՎԻԿ — Ո՛ն, երես վիշտն անկնաչտորեն թեթևացել էր:

Նաստին ուներն է թոթվում և դուրս է գալիս:

Եվ իմ, ես նրան լոնցնելու քաջություն չունեցա. մեղանչեցի: Բայց ես հավատում եմ, Աստված իմ, հավատում եմ քո անկողնի գործությանը: Հավատում եմ քո ամենամայր Սուրբ Եկեղեցուն, Հիսուսի սրբազան մարմնին, որի մի մասնիկն ես ես: Հավատում եմ, որ ամեն ինչ կատարվում է ըստ քո օրհույզամների, հույնիակ երեխայի մահր, և որ ամենայն ինչ բոլորի է: Ես դրան հավատում եմ, որովհետև անհեթեթ է, ան-հեթեթ, անհեթեթ:

Ամբողջ բեմը լուսավորվում է: Հարուստ քաղբեցիներն իրենց կահանց հետ հավաքված են Եպիսկոպոսի պալատի շուրջը և սպասում են:

ՈՒՆՎԻԿ — Նորություններ կա՞ն:

- Ոչ մի նորություն:
- Այստեղ ի՞նչ են անում:
- Սպասում են:
- Ինչի՞ են սպասում:
- Ոչինչ...
- Դուք տեսա՞ք...
- Աջ կողմը:
- Առ':
- Կեղտոտ մուրթները:
- Երբ ջուրն ավելոծվում է, տիլդեր վերև է բարձրանում:
- Փողոց դուրս գալը վտանգավոր է դարձել:
- Պետք է վերջացնել այս պատերազմը, քիտք է շուտ վերջացնել, ապա թե ոչ՝ վայ մեր գլխին:
- Ուզում եմ տեսնել Եպիսկոպոսին: Ես ուզում եմ տեսնել Եպիսկոպոսին:
- Նա դուր է չի գա: Ախր շատ է զարացած...
- Ո՛վ... ո՛վ...
- Եպիսկոպոսը...
- Այն օրվանից, ինչ նրան այդտեղ փակել են, երբեմն երկվում է լուսամուտին, վարագույրը բարձրացնում ու նայում է:
- Կարծում եմ, որ նա այնքան էլ բարի չէ:
- Ի՞նչ եք ուզում որ ձեզ ասի Եպիսկոպոսը:
- Գուցե նորություններ ունի:

ԶԱՅՆԵՐ ԱՄԲՈՒՆԻՑ.— Եպիսկոպոս, Եպիսկոպոս, հայտնվի՛ր:

- Մեզ խորհուրդներ տուր:
- Ի՞նչ է լինելու:

ՄԱՐԳԱՐԵՒ ԶԱՅՆԸ.— Աշխարհի վերջն է:

Մի մարդ է դուրս գալիս ամբոխի միջից, նետվում է դեպի եպիսկոպոսարանի ճակատամասը, որին և հենվում է: Հայերիխը նրա կողքից հեռանում է, խառնվում է ամբոխին:

ՄԱՐԳԱՐԵՒ.— Աշխարհը կորած է, կորած է:

Դիակ, լեշափոտ, ամենուրեք:

Լե՛շ, լե՛շ, լե՛շ,

Լսո՛ւմ եք դուք ձայնն Աստծո:

Միչեր: Սկսվում է խուճապը:

ՀԱՐՈՒՍ ԲԱՂՔԵՆԻ.— Հե՛յ, հե՛յ, հանգստացե՛ք: Եղած-չեղածը մարգարիի մեկն է:

ԱՄԲՈՒՆ.— Եվս մի մարգարե՛: Հերիք եղավ, էլի:

— Ձենդ կտրիր:

— Ամեն ծակուծուկից մարգարե է բուսնում: Էլ ինչո՞ւ փակի տակ դրիցք մեր քահանաներին:

ԻՄԱՊԱՐԵ.— Երկիրը գարշահոտություն է արձակում:

Արեգակը գանգատվեց Տեր Աստծուն.

«Տե՛ր իմ, ուզում եմ հանգչել:

Բկիս է չոքել այս փտածությունը:

Ինչքան տաքացնում ես երկիրը, այնքան նա փտում է:

Կեղտոտվում են իմ ճառագայթների վերջույթները:

Կուս ինձ,— ասում է Արեգակը,— իմ ոսկի վարսերը

թողթալվել են կղկղանքի մեջ»:

ԳՊԷՄՄՊՊՈՒ (ճրան հարվածելով).— Ռեխդ փակի՛ր:

Մարգարեն, ընկնելով, նստում է գետնին: Աղմուկով բացվում է Լպիսկոպոսարանի լուսամուտը: Պատշգամբում հայտնվում է Լպիսկոպոսն իր շքերթային տաքազով:

ԱՄԲՈՒՆ.— Լպիսկոպոս՛որ:

ԼՊԷՄՄՊՊՈՒ.— Որտե՛ղ եմ Կոնրադի զորքերը: Որտե՛ղ եմ ասպետները: Որտե՛ղ եմ ներշնչականքի արշավախմբերը, որոնք թշնամու վախճանով սկսած ժողովրդին: Մնացել էք միայնակ, ատուց բողբոջով, ատուց մուգի և բնորոշտ նզովալ: Դե՛, բարեւո՛ւ անհե՛կ, Թորմե՛ն բողբոջներ: Եթե հաճո է Տիրոջ, որ դուք բանտարկելիք նրա նախարարներին, այնժամ ձերն ինչու՞ ձեռք լքեց:

Բղկապներ ամբոխի միջից:

ՊԷ՛, արտասխսնեցե՛ք, սեռնեմ:

ՀԱՅՆՈՒԹԻՍ.— Մի՛ ջլատեք նրանց արիությունը:

ԼՊԷՄՄՊՊՈՒ.— Այդ ո՞վ է խոսում:

ՀԱՅՆՈՒԹԻՍ.— Ես եմ՝ Հայերիսը, սուրբ Գիլհատ եկեղեցու քահանան:

ԼՊԷՄՄՊՊՈՒ.— Կույ տոյր լեզույ, ուխտադրած քահանա՛: Դեռ համարձակվում ես հայե՛լ քո Եպիսկոպոսի աչքերին:

ՀԱՅՆՈՒԹԻՍ.— Եթե նրանք ձեզ անարգել են, սրբազա՛ն, ապա նրանքիք նրանց սնարգանքը, ինչպես որ ես ներում եմ ձեր լուսանքները:

ԼՊԷՄՄՊՊՈՒ.— Հո՛ղա, Հո՛ղա Իսկարիովտացի՛, գնա՛ քեզ կախիր:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես Հողա չեմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուրեմն ինչո՞ւ ես նրանց հետ: Ինչո՞ւ ես նրանց համար դարձել ապավեն: Ինչո՞ւ մեզ նման քեզ էլ չբանտարկեցին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ինձ ազատ են թողել, որովհետև գիտեմ, որ ես նրանց սիրում եմ: Ինքս կամովին չմիացա բանտարկյալ քահանաներին: Դա կլինի ձեր առարկությունը, ճիշտ է: Բայց այս կորույալ քաղաքում չգտնվի՞ գոնե մեկը, որ պատարագ մատուցի և հուղարկավորի մեջեցյալներին: Առանց ինձ՝ Եկեղեցին պիտի լիներ բացակա, Ուորմսը անպաշտպան պիտի բնկներ աղանդավորության մեջ, և մարդիկ պիտի մեռներին, ինչպես շները... Ո՛վ սրբալան, մի՛ ջլատեք նրանց արիությունը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ո՞վ քեզ սնուցեց, ո՞վ քեզ դաստիարակեց, ո՞վ քեզ սովորեցրեց կարդալ, ո՞վ քեզ գիտելիքներ տվեց, ո՞վ քեզ քահանա կարգեց:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ամենամայր Սրբազնագույն Եկեղեցին:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Դու ամեն ինչով նրան ես պարտական: Դու նախ և առաջ եկեղեցական ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նախ և առաջ եկեղեցական եմ, բայց ես նրանց եղբայրն եմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Նախ՝ եկեղեցական:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո՛, նախ՝ եկեղեցական, բայց...

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այս մարդկանց ես պիտի ուղղեմ իմ խոսքը: Եթե նրանք համատեն իրենց մոլորությանց մեջ և չուզենան հրաժարվել ըմբոստությունից, ապա ես քեզ կհրամայեմ միանալ եկեղեցականներին՝ քո իսկական եղբայրներին, և նրանց հետ արգելափակվել մեռնիկների⁵ վանքում կամ սեմինարիայում: Դու հնազանդվելո՞ւ ես քո Եպիսկոպոսին:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ.— Մեզ մի՛ լքիր, Հայնրի՛խ, դու չքավորների քահանան ես, դու մեզ ես պատկանում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ընկճված, բայց հաստատ ձայնով).— Նախ և առաջ՝ ես եկեղեցական եմ, սրբազա՛ն, ես քեզ կհնազանդվեմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուորմսի բնակիչներ, նայեցեք ձեր ճերմակ ու մարդաշատ քաղաքին, նայեցեք մի վերջին անգամ: Սովի, ժանտախտի ախտավարակ բույն է դառնալու ձեր քաղաքը: Ու վերջում՝ հարուստ ու աղքատ միմյանց կոտորելու են: Եվ

երբ ներխուժեն Գեցի զինվորները, իրենց շուրջը տեսնելու են լոկ դիակներ ու ավերակներ: **(Դադար):** Ես ձեզ կարող եմ փրկել, բայց մինչ այդ դուք իմ սիրտը պետք է փափկացնեք:

ԶԱՅՆԵՐ ԱՄԲՈՒՄԻ ՄԻՋԻՅ.— Մեզ փրկիր, սրբազան:

— Մեզ փրկիր:

Է. ԿԻՍԻՈՊՈՍ.— Ծնրադրեցե՛ք, գոռո՛ղ քաղքենիներ ու Աստծուց խնդրեցեք մեղքերի թողություն:

Հարուստ քաղքենիները մեկը շյուսի ետևից ծնրադրում են:

Հասարակ մարդիկ մնում են հոռոկայա:

Հայերի խ, ծնրադրելո՞ւ ես:

Հայերիխը ծնրադրում է:

Տե՛ր Աստված, ներիր մեր անարգանքները ու մեղմիր Արքեպիսկոպոսի գաղտնյայքը: **Կրկնեցեք:**

ԵՐԵՄԻԱ.— Տե՛ր Աստված, ներիր մեր անարգանքները ու մեղմիր Արքեպիսկոպոսի գաղտնյայքը:

Դ. ԿԻՍԻՈՊՈՍ. — Ամեն: Ուրի կանգնեք: **(Դադար):** Նախ՝ պիտի ուղտուկ բամբակներին ու վանականներին, հետո պիտի լուրեր բաղարի դպրոցավանդակը: Պիտի ծնրադրեք տաճարի սպարապետին ու պիտի ուղտուկ՝ զոլջման զգացումով պարտախոս: Իրե՛ս այդ մեկը նամակառոտությամբ կգնանք Գեղի մոտ՝ աղաչելու նրա ողորմածությունը ձեր նկատմամբ:

ԵՐԵՄԻԱ, ԲԱԼԷՄԱՆԱՆ. — Իսկ եթե նա ձեզ լուկ էլ չուզենա:

Դ. ԿԻՍԻՈՊՈՍ. — Գեղից վեր կա Արքեպիսկոպոսը: Նա մեր բուրբի հայրն է, նրա արդարությունը հայրական կլինի:

Իրենչ այդ՝ Նաստին հալոճվում է դիտակալ պահականոցի մոտ: Նա լուռ ունկնդրում է, հետո պարիսպների սամդուղքով իջնում է Երկու աստիճան:

ԿԱՍԻՆ. — Գեղը չի ծառայում Արքեպիսկոպոսին: Գեցը ծառայում է Սասանյանին: Գաշնության երդում էր տվել Կոնրադին՝ սիսեկի եղբորը, բայց դավաճանեց նրան: Եթե այսօր նա խոստումն ձեր կրանքը խնայել, մի՞թե դուք այնքան հիմար կլինեք, որ հավատար նրա խոսքին:

Դ. ԿԻՍԻՈՊՈՍ.— Հե՛յ դո՛ւ՝ վերևում: Ով էլ լինես, ես քեզ հրամայում եմ...

ԿԱՍԻՆ. — Ո՛ր ես դու, որ ինձ հրամայես: Եվ դուք ինչի՞ համար եք ունկնդրում նրան: Ոչ ոք իրավունք չունի ձեզ հրամայե-

լու, բացի այն պետերից, որոնց ինքներդ եք ընտրել:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Եվ այդ ովքե՞ր են քեզ ընտրել, խրտվիլա՛կ:

ՆԱԱՍԻ.— Չքավորները: (**Մյուսներին**): Ջինվորները մեզ հետ են: Ծա պահակներ են կարգել քաղաքի դարպասների մոտ: Մահապատիժ նրան, ով ծպտուն կհասնի դարպասները քացելու մասին:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քե՛զ տեսնե՞ք, անօրե՛ն: Առաջնորդի՛ր նրանց դեպի կործանումը: Մեն-միակ մի հույս ունեին փրկվելու, և դու այն խլեցիր նրանցից:

ՆԱԱՍԻ.— Եթե մեր հույսն իսպառ չքացած լիներ, ինքս առաջինը խորհուրդ կտայի հանձնվել: Բայց այդ ո՞վ է պնդում, որ Աստված մեզ լքել է: Ինչ-որ մեկը կամեցավ խախտել ձեր հավատը հրեշտակների նկատմամբ: Հրեշտակներն այստեղ են, եղբայրնե՛ր: Ո՛չ, մի՛ բարձրացրե՞ք ձեր աչքերը, երկինքը դատարկ է: Հրեշտակները գործում են երկրի նրեսին: Նրանք գորհել են թշնամու ճամբարի վրա:

ՀԱՐՈՒՍ ԶԱՂՔԵՆԻ.— Ի՞նչ հրեշտակներ:

ՆԱԱՍԻ.— Խոլերայի հրեշտակը և ժանտախտի հրեշտակը, սուլի հրեշտակը և անհամերաշխության հրեշտակը: Ամուր կացե՛ք. քաղաքն անառիկ է, և Աստված՝ մեզ օգնական: Գեցի զինվորները վերացնելու են պաշարումը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ոտրմաի բնակիչնե՛ր, դժոխք նրանց, ովքեր կունկընդրեն այս աղանդավորին: Վկա է Աստված, որն իմ տեղը ապահովվել է Դրախտում:

ՆԱԱՍԻ.— Դրախտում քո տե՛ղը... Վաղուց է, ինչ Աստված այն տվել է շներին:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քո՞նք նա, իհարկե, տաքուկ է պահում՝ սպասելով, որ գնաս զբաղեցնես: Եվ այս պահին նա ուրախանում է՝ լսելով, թե ինչպես ես անարգում նրա քահանային:

ՆԱԱՍԻ.— Քեզ ո՞վ քահանա կարգեց:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Սուրբ Եկեղեցին:

ՆԱԱՍԻ.— Քո Եկեղեցին պոռնիկ է, նա իր շնորհները ծախում է հարուստներին: Դո՛ւ ինձ պիտի դառնաս խոստովանահայր, դո՛ւ թողություն պիտի տաս իմ մեղքերին: Քո հոգին բորբոսնել է: Այն տեսնելիս՝ Աստված ստամներն է կրճատացնում: Եղբայրնե՛ր, մե՞ք կարիք չունենք ոչ մի քահանայի, բոլոր մարդիկ կարող են մկրտել, բոլոր մարդիկ կարող են թողու-

թյուն տալ մեղքերին. բոլոր մարդիկ կարող են քարոզել: Ես ձեզ ճշմարիտն եմ ասում. բոլոր մարդիկ մարգարեներ են: Հակառակ դեպքում՝ Աստված գոյություն չունի:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Թո՛ւ, թո՛ւ, թո՛ւ, ես քեզ բանադրում եմ⁶: (Ողորմություն բաժանելու համար նախատեսված իր քսակը շաղրտում է երեսին):

ՆԱՍՏԻ (մատնացույց անելով ամբողջ դուռը).— Այս դուռը փրտած է. ուսի մի հարվածով տեղից կպոկվի: (Լռություն): Ինչքա՛ն համբերատար եք, եղբայրներ: (Դադար: Հասարակ մարդկանց): Բոլորը մի սանրի կտալ են՝ Եպիսկոպոսը, Քաղաքային խորհուրդը, հարուստները: Նրանք ուզում են քաղաքը հանձնել, որովհետև ձեզանից վախենում են: Եվ եթե քաղաքը հանձնեն, գիտե՞ք ովքեր են տուրքը վճարելու բուրի փոխարեն. դո՛ւք: Դարձյալ և միշտ՝ միայն դո՛ւք: Դե՛, ելե՛ք, եղբայրներ, սպանել է պետք, եթե ուզում եք արժանանալ երկնային թագավորությանը:

Հասարակ մարդիկ աղմկում են:

ՀԱՐՈՒՍ ՓԱՂՔԵՆԻ (կնոջը).— Եկ այտեղից հեռանա՛ք:

ՈՒՐԻՇ ՀԱՐՈՒՍ ՓԱՂՔԵՆԻ (իր որդուն).— Շուտ գնանք, փախենք խռատի վեպիկոս և թարմիկոս մեջ տանք, պատնեշներ դու ու պատումում:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Աստված խո, դու վկա ես, որ ես արեցի այն ամենը, ինչ կարող էի անել այս ժողովրդին փրկելու համար: Ի փառս քեզ՝ ես կսեռնեմ ստանց ափսոսանքի, քանզի այժմ գիտեմ, որ քո զայրույթը թափվելու է Ուրմսի վրա և կործանելու է հիմնահատակ:

ՆԱՍՏԻ.— Այս ծերուկը ձեզ ողջ-ողջ լափում է: Այդ ինչի՞ց է, որ նրա ձայնը հզոր է: Ախր նա խժռում է: Գնացե՛ք բացեք նրա մատանները. դուք այնտեղ այնքան հաց կգտնեք, որ կճեղքի մի գիմկորական գունդ վեց ամիս կուշտ ու կուտ կերակրելու համար:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ձայնը բարձրացնելով).— Ստում ես: Իմ մառանները դատարկ են, և դու այդ գիտես:

ՆԱՍՏԻ.— Ինքներդ գնացե՛ք տեսեք, եղբայրներ, ինքներդ գնացե՛ք տեսեք: Նրա խոսքի՞ն պիտի հավատաք:

Հարուստ քաղքենիները շտապ հեռանում են: Միայն չքավորներն են մնում Նաստիի հետ:

ՀԱՅՆՐԻԽ (մոտենալով Նաստիին).— Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Դո՛ւ ինչ ես ուզում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Չէ՛ որ հաստատ գիտես, որ դատարկ եմ նրա մահանները: Գիտես, որ նա կիսաքաղց է մնում և իր բաժինը տալիս է չքավորներին:

ՆԱՍՏԻ.— Դու մեզ բարեկա՛մ ես, թե՛ թշնամի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես ձեր բարեկամն եմ, երբ դուք տառապում եք. ձեր թշնամին՝ երբ ուզում եք թափել եկեղեցու արյունը:

ՆԱՍՏԻ.— Դու մեր բարեկամն ես, երբ մեզ սպանում եմ, մեր թշնամին՝ երբ հանդգնում եմք պաշտպանվել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես եկեղեցական եմ, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Դուրը ջարդեք:

Մարդիկ հարձակվում են դռան վրա: Եպիսկոպոսը հոտընկայա անձաջն աղոթում է:

ՀԱՅՆՐԻԽ (նետվում է դռան առջև).— Նախ ինձ կսպանեք...

ՀԱՍԱՐԱՆ ՄԱՐԻ.— Քեզ սպանե՞նք... որ ի՞նչ...

Հարվածում են Հայնրիխին, գցում գետին:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դուք ինձ հարվածեցիք: Ես ձեզ սիրում էի իմ հոգուց ավելի, և դուք ինձ հարվածեցիք: (**Վեր է կենում, շարժում է անում դեպի Նաստին**): Նաստի՛, մի՛ սպանիր Եպիսկոպոսին: Եպիսկոպոսին մի՛ սպանիր: Եթե ուզում ես՝ ինձ, բայց ոչ Եպիսկոպոսին:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչո՛ւ ոչ նրան: Նա ժողովրդին սովամահ է անում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու գիտես, որ այդպես չէ: Դու այդ գիտես: Եթե ուզում ես հյքայրներիդ ազատել ստից ու բռնությունից, ապա ինչո՛ւ ես ստելով սկսում քո առաքելությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես երբեք չեմ ստում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու ստում ես. ցորեն չկա նրա մատաններում:

ՆԱՍՏԻ.— Դա ի՞նչ նշանակություն ունի: Ոսկի կա, գոհարներ կան նրա եկեղեցիներում: Բոլոր նրանց մասին, ովքեր քաղցից մահացել են նրա մարմարակերտ քրիստոսների և փղոսկրյա աստվածամայրերի ոտքերի առաջ, նրանց բոլորի մասին ես ասում եմ՝ այդ ինքն է նրանց սպանել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դա նույնը չէ: Թերևս, դու չես ստում, բայց և չես ասում ճշմարտությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես քոնը չեմ ասում, մե՛րն եմ ասում: Եթե Աստված

չքալորներին է սիրում, վերջին դատաստանի օրը նա կոր-
դեգրի մեր ճշմարտությունը որպես չափահիշ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ծատ լավ, ուրեմն թող նա դատի Եպիսկոպոսին:

Բայց դու մի՛ թափիր Եկեղեցու արյունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես միայն մի եկեղեցի եմ ճանաչում. դա մարդկանց
հասարակությունն է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Բոլոր մարդկանց, ուրեմն, և բոլոր քրիստոնյանե-
րի, որոնք միմյանց սիրում են: Մինչդեռ դու կոտորածով ես
սկզբնավորում քո հասարակությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Դեռ շատ վաղ է սիրելու համար: Միրելու իրավունքը
մենք ձեռք կրեքենք արյուն թափելով:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Աստված արգելել է բռնությունը. նա այն արգա-
հատում է:

ՆԱՍՏԻ.— Իսկ Դժո՞խքը: Կարծում ես բռնություն չե՞ն գործա-
դրում հղույթյան վրա:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Աստված ասել է՝ ով սուր բարձրացնի...

ՆԱՍՏԻ.— Սրից էլ կզոհվի... Թող այդպես լինի՝ մենք կզոհվենք
սրից: Բոլորս: Բայց մեր որդիները կտեսնեն Աստծո թագա-
վորությունը երկրի վրա: Դե՛, գնա՛, դու մյուսներից լավը չես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նաստի՛, Նաստի՛, դու այդ ինչո՞ւ ինձ չես սիրում:
Ես ձեզ ի՞նչ եմ արել:

ՆԱՍՏԻ.— Դու դարձել ես քահանա, իսկ քահանան մնում է քա-
հանա, ինչ էլ որ անի:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես ձերն եմ: Չքավոր, չքավորի որդի:

ՆԱՍՏԻ.— Նշանակում է՝ դու դավաճան ես ու վերջ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (գոռալով).— Նրանք դուռը ջարդեցին:

Դուռն իրոք ջարդվել է, և մարդիկ ներխուժում են ամրոց:

Հայերի խը թափով ծնրադրում է:

Աստված իմ, եթե դեռ սիրում ես մարդկանց, եթե գարշան-
քով երես չես թեքել բոլորից, խափանի՛ր այս մարդասպա-
նությունը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ես քո աղոթքների կարիքը չունեմ, Հայերի՛խ:

Ձեզ՝ բոլորիդ, որ չգիտեք, թե ինչ եք անում, ձեզ ես ներում
եմ: Բայց քեզ, ովստադրո՞ւմ քահանա, քեզ ես անիծում եմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ա՛հ... (Ընկնում է երեսնիվայր):

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ալելուիա՛, ալելուիա՛, ալելուիա՛:

Մարդիկ բռուցքներով խփում են նրան: Նա ընկնում է պատըշգամբին:

ՆԱԱՍԻ (Շմիդտին).— Դե՛, հիմա թող փորձեն քաղաքը հանձնել թշնամուն:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ (դռան մոտ հայտնվելով).— Մառանում ցորեն չկա:

ՆԱԱՍԻ.— Ուրեմն թաքցրել են մենոնիտների վաճառ:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ (զոռալով).— Դեպի մենոնիտների վաճառը, դեպի վաճառ:

Մարդիկ վազելով դուրս են գալիս:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ.— Դեպի վաճառ:

— Դեպի վաճառ:

ՆԱԱՍԻ (Շմիդտին).— Այս գիշեր ես կփորձեմ դուրս գալ պաշարման օղակից:

Նրանք դուրս են գալիս: Հայնրիխն ուղղվում է, նայում է շուրջը: Մնացել են ինքն ու Մարգարեն: Հայնրիխը նկատում է Եպիսկոպոսին, որը լայն բացած աչքերով նայում է նրան: Նա ուզում է ամրոց մտնել: Եպիսկոպոսը թևը պարզում է նրան ետ մղելու համար:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես ներս չեմ մտնի: Իջեցրո՛ւ քո թևը, իջեցրո՛ւ: Եթե դու դեռ բոլորովին չես մահացել, ների՛ր: Ծանր է քիմոտությունը, շատ է երկրային: Թող մնա երկրի վրա: Թող քո մահը թեթև լինի:

Եպիսկոպոսը փորձում է խոսել:

Ի՞նչ:

Եպիսկոպոսը ծիծաղում է:

Դավաճա՛ն: Այո՛, իհարկե: Նրանք ևս, դու լսեցի՞ր, նրանք ևս ինձ դավաճան անվանեցին: Բայց ասա ինձ՝ այդ ինչպե՛ս եմ անում, որ միաժամանակ բոլորին էլ դավաճանում եմ:

Եպիսկոպոսը շարունակում է ծիծաղել:

Ինչո՞ւ ես ծիծաղում, ինչո՞ւ: (**Դադար**): Նրանք ինձ հարվածեցին, իսկ ես նրանց սիրում էի: Աստվա՛ծ իմ, ինչքան էի սիրում: (**Դադար**): Ես նրանց սիրում էի, բայց և նրանց սրտում էի: Ստում էի իմ լուրջամբ: Ես լուր էի: Լուր էի: Բերանս՝ կարած, ատամներս՝ սեղմած: Նրանք սատկում էին, ինչպես ճանձները, և ես լուր էի: Երբ հաց էին ուզում, ես նրանց պարզում էի սուրբ խաչը: Կարծում ես՝ սուրբ խաչը

փո՛ր է կշտացնում: Ա՛հ, թեղ իջեցրո՛ւ. մենք մեղսակիցներ ենք: Ես ուզեցի ապրել նրանց աղքատությամբ, ուզեցի տառապել նրանց քաղցով ու մրսածությամբ: Այնուամենայնիվ, այդ նրանք էին մեռնում, այդպես չէ՛: Այ՛ քեզ բան, դավաճանելու մի ձևն էլ հենց այդպես է լինում: Ես նրանց հավատացնում էի, որ Եկեղեցին աղքատ է: Եվ հիմա կատաղությունից բորբոքված՝ սպանում են, սպանում են: Իրենք իրենց դատաւարտում են կորստյան: Նրանց, կրևի, վիճակված է միայն Դժոխքը. նախ՝ այս աշխարհում, իսկ վաղը՝ հանդերձալ կյանքում:

Եպիսկոպոսն ասում է մի քանի անհասկանալի բառեր:

Բայց ես ի՞նչ կարող էի անել: Ես ինչպե՞ս ստաջն առնեի: **(Գնում է քեմի խորքը, նայում է դեպի փողոցը):** Հրապարակը մարդկանցով լեփլեցուն է: Նստարաններով խփում են վանքի դռանը: Ամուր է, կդիմանա մինչև տալվոտ: Ոչինչ չեմ կարող անել, ոչինչ, ոչինչ: Դե՛, փակի՛ր քերամդ, մեռիր սրժամատուղիդստեր:

Եպիսկոպոսը ձևորից քաց է թողնում մի բանալի:

Սա ի՞նչ բանալի է: Ո՞ր դռան բանալին է: Քո ամբոցի դռներից մեկը: Ո՛չ՝ Տաճարի՞նը. Այո՛. Խորանի՞՝ բանալին է: Ո՛ր՝ Դամբարանի՝ դամբարանի դռնը: Այն դռը, որ մի անգամ էլ չի բացվում: Հետո ի՞նչ:

Լ.ՊԻՍԻՈՒՊԻՍ.— Դամբարանի.

ՀԱՆՆՈՒԹԻՍ.— Որ հուսցնում է ուր... Մի՛ ասա: Այ թե մեռների ամբոցն առաջ:

Լ.ՊԻՍԻՈՒՊԻՍ.— Քաղաքից դուրս:

ՀԱՆՆՈՒԹԻՍ.— Բանալին ես չեմ վերցնի: **(Լռություն):** Մի գետնուլի, դամբարանից սկսած, տանում-հասցնում է քաղաքից դուրս: Դու ուզում ես, որ ես գնամ Գեցի մոտ և օգնեմ, որ նա բաղաք մտնի նույն այդ ճանապարհով: Հույս մի՛ դիր ինձ վրա:

Լ.ՊԻՍԻՈՒՊԻՍ.— Երկու հարյուր քահանա. նրանց կյանքը՝ քո ձեռքում:

ՀԱՆՆՈՒԹԻՍ **(դադար)**.— Ահա թե ինչու էիր ծիծաղում... Լավ կատակ է: Ծնորհակալություն, բարի՛ Եպիսկոպոս, շնորհակալություն: Կամ չքավորները կկոտորեն քահանաներին, կամ Դեղը կկոտորի չքավորներին: Երկու հարյուր քահանա կամ

քսան հազար մարդ: Ինձ լավ հնարավորություն ես տալիս ընտրելու: Քսան հազար մարդը, իհարկե, շատ ավելին է, քան երկու հարյուրը: Խնդիրն այն է, որ ես իմանամ, թե մի քահանա քանի մարդ արժե: Այդ ես պիտի որոշեմ: Վերջին հաշվով, ես եկեղեցական եմ: Բայց ես չեմ վերցնի բանալին. այդ քահանաներն ամենակարճ ճանապարհով բարձրանալու են Երկինք:

Եպիսկոպոսը մեռնում է:

Իհարկե, միայն այն դեպքում, եթե նրանք քեզ նման չմեռնեն գազազած սրտով: Դե, դու քոնը վեղուցքի, բարի՛ գիշեր: Ներիք նրան, Աստված իմ, ինչպես որ ես եմ մեռում: Բանալին չեմ վերցնի, վերջացավ-գնաց: Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: **(Վերցնում է բանալին):**

ՄԱՐԳԱՐԵ (որն ուղղվել է).— Տե՛ր, թող քո կամքը ի կատար ածվի:

Աշխարհը կտրա՛ծ է, կորա՛ծ:

Թող քո կամքը ի կատար ածվի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Տե՛ր, դու անհիծեցիր Կայենին՞ և Կայենի զավակներին. թող քո կամքը ի կատար ածվի: Դու թույլ տվիր, որ ցավը խոցի մարդկանց սրտերը. թույլ տվիր, որ անպտուղ լինեն նրանց նպատակադրումները. թույլ տվիր, որ նրանց արարումները քայքայվեն ու գարշահոտ արձակեն. թող քո կամքը ի կատար ածվի: Թող քո կամքը ի կատար ածվի:

(Դուրս է գալիս):

ՄԱՐԳԱՐԵ.— Դիակ, լեշահոտ:

Ամենուրեք՝ լե՛շ, լե՛շ, լե՛շ:

Լսո՞ւմ եք դուք ձայնն Աստծո:

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գեցի ճամբարի մոտերքում: Գիշեր է: Խորքում՝ քաղաքը: Մի սպա հայտնվում է և նայում է քաղաքի կողմը: Նրանից անմիջապես հետո հայտնվում է մի ուրիշ սպա:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Այդ ի՞նչ ես անում:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Նայում եմ քաղաքին: Երբեմն ինձ թվում է, որ մի գեղեցիկ օր պիտի ցնդի, անհետանա:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ (առաջինին).— Մեզ այդ բախտը ո՞վ է տվել: Այս քաղաքը չի ցնդելու: (Հանկարծակի շրջվելով): Սա ի՞նչ է:

ԱՅՅՆՈՒՄ ԵՆ ԵՐԿՈՒ ՌԻՎԱՆՊԱՅԱՐՈՒՆԵՐ, որոնք պատգարակի վրա տանում են սավանով ծածկված մի մարդու: Նրանք լուռ են: Առաջին սպան մոտենում է պատգարակին, բարձրացնում է սավանը, ապա այն բաց է թողնում:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Գե՛տը նետել, անմիջապե՛ս:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ուրեմն նա...

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Սևացել է:

ԴԱՊԱՐ: Երկու ՌԻՎԱՆՊԱՅԱՐՈՒՆԵՐը շարունակում են իրենց ճանապարհը: Հիվանդը տնքում է:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Սպասեցե՛ք:

ՆՐԱՆՔ ԿԱՆՉ ԵՆ ԱՐՈՒՄ:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Ի՞նչ է եղել:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Նա դեռ ողջ է:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Չեմ էլ ուզում իմանալ: Գցե՛ք ջուրը:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ (ՌԻՎԱՆՊԱՅԱՐՈՒՆԵՐԻՆ).— Ո՞ր գնդից է:

ՀԻՎԱՆԴԱՊԱ.— «Կապույտ խաչ» գնդից է:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ա՛հ, իմ գնդից է: Ետ դա՛րձ:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Գժվե՛լ ես: Գցե՛ք ջուրը:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ես չեմ թողնի զինվորներին խեղդեն, ինչպես կատվի ձագերի:

ՆՐԱՆՔ նայում են իրար երեսի: Հիվանդապահները հեզմահան հաչաք են փոխանակում: Պատգարակը դնում են գետնին և սպասում են:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Կենդանի թե մեռած՝ եթե նրան պահենք, նա խղճարայով կվարակի ամբողջ բանակը:

ԼԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ (ՆԵՐՍ ՄՈՏՆԵԼՈՎ).— Եթե ոչ խղճարայով, ապա իրոճապով անուպանան կվարակի: Հայդե՛, գետը գցեք նրան:

ՀԻՎԱՆԴԱՊԱ.— Նա տնքում է:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ. (մտայլ շրջվում է դեպի հիվանդապահները, կատաղորեն քաշում է դաշույնը և հարվածում է հիվանդին).—
Էլ չի տնքալու: Գնացե՛ք:

Հիվանդապահները դուրս են գալիս:

Երրորդն է: Երեկվանից՝ երրորդը:

ՀԵՐՄԱՆ (ճերս մտնելով).— Չորրորդն է: Քիչ առաջ մեկը հենց
ճամբարի մեջ վայր ընկավ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Տեսնող եղա՞վ:

ՀԵՐՄԱՆ.— Քեզ ասում եմ՝ ընկավ հենց ճամբարի մեջ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Եթե հրամանատարը ես լինեի, հենց այս գիշեր
կվերացնեի պաշարումը:

ՀԵՐՄԱՆ.— Համաձայն եմ: Բայց դու չես հրամանատարը:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Ի՞նչ արած, հետը սլետը է խոսել:

ՀԵՐՄԱՆ.— Եվ ո՞վ է խոսելու: (**Դադար:** Նայելով նրանց աչքե-
րին): Դուք կատարելու եք ալև ամենը, ինչ ես կամենա:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ուրեմն կոչած ենք: Եթե խոլերան մեզ խնա-
յի, հենց իրենք՝ մեր զինվորները, մեզ կսպանեն:

ՀԵՐՄԱՆ.— Եթե, իհարկե, մա չբառկի:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Նա՞... խոլերայի՞ց...

ՀԵՐՄԱՆ.— Խոլերայից կամ ուրիշ բանից: (**Դադար:** Ինձ տե-
ղեկացրել եմ, որ նրա հանկարծակի մահը այնքան չի վը-
տացնի Արքեպիսկոպոսին:

Դադար:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ես չեմ կարողանա:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Ես՝ նույնպես: Նրանից այնքան եմ զգվում, որ
վրան ձեռք չեմ բարձրացնի:

ՀԵՐՄԱՆ.— Քեզանից ոչինչ չի պահանջվում, բացի այն, որ լուռ
մնաս և թույլ տաս գործեն նրանք, ովքեր քիչ են զգվում:

Դադար: Ներս են մտնում Գեջը և Կատրինը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՅՆՔ, ԳԵՑ, ԿԱՏՐԻՆ

ԳԵՑ (ճերս մտնելով).— Դուք ոչինչ չունե՞ք ինձ հաղորդելու:
Զե՞ք էլ ուզում զեկուցել, որ զինվորները հացի կարոտ են,

ոչ էլ այն, որ խոլերան պիտի կոտորի մեր բանակը: Դուք ոչինչ չունե՞ք ինձանից խնդրելու: Ոչ էլ այն, որ վերացնեմ պաշարումը աղետից խուսափելու համար: (Գաղար): Մի՞թե դուք այդքան վախենում եք ինձանից:

Նրանք լռում են:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինչպես էլ աչքերը չոել են վրադ, թանկագի՛նս: Այս մարդիկ քեզ ամենևին չեն սիրում: Եվ ես չեմ գարմամա, եթե մի օր քեզ գտնենք մեջքի վրա փոված ու փորումդ մի խոշոր դանակ խրված:

ԿԵՅ.— Դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՛չ, գրողը տանի:

ԿԵՅ.— Եվ այնուամենայնիվ, դու ինձ չես սպանել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դա դեռ չի նշանակում, որ ես այդ չեմ ցանկացել:

ԿԵՅ.— Գիտեմ՝ դու ինչեր ես երազում: Բայց ես հանգիստ եմ. հենց մահացա թե չէ՝ քեզ կսկսեմ բռնաբարել քսան հազար տղամարդ: Եվ քսան հազարը մի քիչ շատ է, նույնիսկ՝ քեզ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նախընտրելի է քսան հազարը, քան թե մեկը, որ գարշելի է:

ԿԵՅ.— Քո մեջ ինձ հատկապես հաճելի է այն գարշանքը, որ ներշնչում եմ քեզ: (Սպաներին): Ե՛րբ եք զանկանում, որ ես սպարտեմ պաշարումը: Երեքշաբթի, հինգշաբթի՞, կիրակի՞: Դե, ի՛նչացեք, բարեկամե՛րս, ոչ երեքշաբթի, ոչ հինգշաբթի, հենց այս գիշեր պիտի գրավեմ քաղաքը:

ԼԱԿՈՒՐՆԻ ՆՊԱ.— Այս գիշե՛ր:

ԿԵՅ.— Այո՛, շուտով: (Նայելով քաղաքին): Տեսնո՞ւմ եք, այնտեղ՝ հեռվում, վառվում է մի թույլ կապույտ լույս: Ամեն երեկո ես այն դիտում եմ, և ամեն երեկո հենց այս բուպեին նա նուցզում է: Ահա տեսնո՞ւմ եք: Ասում էի, չէ՞: Դե՛, իմացեք, սպօր նա հանգչում է հարյուրմիկերոդ ու վերջին անգամ: Ընդհանրապես Պետք է սպանել սև, ինչ սիրում ես: Ահա և արիշ... ուրիշ լույսեր, որոնք անհետանում են: Գրողը տանի, մարդիկ Լամ, որոնք շուտ են քնում, որ վաղը շուտ արթնանան: Բայց այդ վաղը չի լինելու: Սքանչելի գիշեր է, այնտեղ չէ՞: Ծառ սպա՛ծառ չէ, բայց աստղերը վխտում են: Ծուռով լուսինը դուրս կգա: Ծիշտ այսպիսի գիշերին, թվում է, թե ոչինչ չի արատահի: Նրանք ամեն ինչ նախատեսել են,

ամեն ինչի հետ հաշտվել են, նույնիսկ կոտորվելու հեռակարի հետ, բայց ոչ այս գիշեր: Այս երկինքն այնքան ջինջ է, որ նրանց ներշնչում է հույս ու հավատ: Այս գիշերը նրանց է պատկանում: (Հանկարծակի): Ինչպիսի՜ հզորություն, Աստված, այս քաղաքը իմն է, և ես այն քեզ եմ նվիրում: Շուտով ես այն հրդեհել կտամ ի փառս քո իշխանության: (Սպաներին): Ուրմսից փախել է մի քահանա: Նա հավաստիացնում է, որ մեզ կտանի-կհասցնի քաղաքի/ներսը: Նրան հարցաքննում է կապիտան Ուրիխը:

ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Հը՛մ...

ԳԵՑ.— Ի՛նչ կա:

ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Ես չեմ վստահում դավաճաններից:

ԳԵՑ.— Իսկապե՛ս... Ես նրանց պաշտում եմ:

Ներս է մտնում մի սպա, հետն էլ մի զինվոր՝ քահանային առաջը զգած:

ՏԵՍԱՐԱՆ 4

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՒ, ԿԱՊԻՏԱՆ

ՀԱՅՆՐԻՒ (թափով ծնրադրում է Գեցի առջև).— Ինձ չարչարեք, եղունգներս պոկեք: Ողջ-ողջ մաշկահաճան արեք:

ԳԵՑ (պոռթկում է ծիծաղից, թափով ծնրադրում է քահանայի առջև).— Ալիքներս թափեք, ոսկորներս տանջանիվով ջարդոտեք, անդամահատեցեք: (Ելնում է ոտքի): Է՛հ, սառույցը ջարդվեց: (Կապիտանին): Սա ո՛վ է:

ԿԱՊԻՏԱՆ.— Հայերիխն է, Ուրմսի քահանան: Այդ նա մեզ պիտի հանձնէր քաղաքը:

ԳԵՑ.— Եվ ի՞նչ...

ԿԱՊԻՏԱՆ.— Հիմա էլ հրաժարվում է խոսելուց:

ԳԵՑ (մոտենում է Հայերիխին).— Ինչո՞ւ:

ԿԱՊԻՏԱՆ.— Ասում է, որ պարզապես փոխել է մտադրությունը:

ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.— Փոխել է մտադրությունը, գրողը տանի: Ատամները փշրեք, ողնաշարը ջարդեք:

ՀԱՅՆՐԻՒ.— Ատամներս փշրեք, ողնաշարս ջարդեք:

ԳԵՑ.— Ինչ կատաղածն է: (Հայերիխին): Քաղաքն ինչո՞ւ էիր ուզում մեզ հանձնել:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Փրկելու համար քահանաներին, որոնց ամբոխն ուզում է կոտորել:

ԳԵՑ.— Իսկ ինչո՞ւ մտադրությունդ փոխեցիր:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ձեր վարձկանների մոտքները տեսա:

ԳԵՑ.— Եվ ի՞նչ...

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Խոսում մոտքներ են:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ են ասում:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Որ կանխելով մի քանի մարդասպանություն՝ պատճառ պիտի դառնամ համընդհանուր կոտորածի:

ԳԵՑ.— Դու նախկինում վարձկաններ տեսել էիր, չէ՞, և գիտեիր, որ բարեհամբույր տեսք չունեն ամենևին:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Սրանք մյուսներից վատն են:

ԳԵՑ.— Պա՛հ, պա՛հ, բոլոր զինվորներն իրար նման են: Կարծում էիր՝ այստեղ ո՞ւմ պիտի հանդիպես. հրեշտակների՞:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Մարդկանց: Եվ այդ մարդկանցից ուզում էի խընդրել, որ նրանք խնայեն ուրիշ մարդկանց կյանքը: Նրանք քաղաք պիտի մտնեին միայն այն դեպքում, եթե ինձ երդվեին, որ չեն կոտորելու բնակիչներին:

ԳԵՑ.— Ութեմն դու վստահո՞ւմ էիր իմ խոստումին:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Բո՞ւ խոստումին: (Նայում է նրա երեսին): Դու Գե՛ցն ես:

ԳԵՑ.— Այո՛:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ես... ես կարծում էի, որ կկարողանամ վստահել:

ԳԵՑ (զարմացած).— Ի՞նչ խոստումին: (Դադար): Խոստանում եմ: Հայնրիխը լուծ է:

Եթե դու մեզ քաղաք մտցնես, երդվում եմ խնայել բնակիչների կյանքը:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Եվ դու ուզում ես, որ քեզ հավատա՞մ:

ԳԵՑ.— Բայց չէ՞ որ այդ էր քո մտադրությունը:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Այո՛: Բայց այն ժամանակ ես քեզ չէի տեսել:

ԳԵՑ (ծիծաղում է).— Հը՛մ, այո՛, ես այդ գիտեմ: Ինձ տեսնողները հազվադեպ են վստահում իմ տված խոսքին: Այնքան ճիմար չեմ երևում, որ նրանք ենթադրեն, որ խոսքիս տերը պիտի մնամ: Բայց լսիր՝ ինչ եմ ասում: Ինձ խոսքի վրա բռնեցրու. առիթը ներկայացվ է, օգտագործիր: Ստուգելու համար: Հենց միայն ստուգելու համար... Վերջիվերջո, ես քրիստոնյա եմ: Կուզե՞ս երդվեմ ավետարանի վրա: Հիմարաբար,

ինձ վատահելու փաստով դու ինձ փորձության ենթարկիր։
Զէ՛ որ դո՛ւք՝ քահանաներդ, կոչված եք հարությանք հրապուրելու չար մարդկանց։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Քե՛զ հարությանք հրապուրել, քե՛զ։ Դրանով ես քեզ մեծ, անչափ մեծ հաճույք կպատճառեի։

ԳԵՑ.— Դու ինձ ճանաչում ես։ (Ժպտալով նայում է նրան)։ Հենացե՛ք բոլորդ։

Սպաները և Կատրինը հեռանում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ԳԵՑ, ՀԱՅՆՐԻՒՆ

ԳԵՑ (մի տեսակ քնքշությամբ).— Քրտնած ես։ Այդ ինչքա՛ն ես տառապում։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ոչ ուրիշների չափ։ Այդ ուրիշներն են տառապում, ոչ թե ես։ Աստված կամեցել է, որ ինձ հալածի ուրիշների տանջանքը, առանց որևէ խոր վերապրումի։ Ինձ ինչո՞ւ ես այդպես նայում։

ԳԵՑ (նույն քնքշությամբ).— Քո երկերեսանի այս մոռոթը մի ժամանակ իմն է եղել։ Քեզ եմ նայում, ինձ եմ խղճում։ Ես և դու նույն խմորից ենք։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Սխալ է։ Դու քո եղբորը մատնել ես, ես չեմ մատնի իմ եղբայրներին։

ԳԵՑ.— Դու նրանց այս գիշեր կմատնես։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ոչ այս գիշեր, ոչ էլ հետո՝ երբևիցե։

ԳԵՑ (անտարբեր).— Չքալորներն ի՛նչ պիտի անեն քահանաներին։ Մասվաճառների կարթերի՛ց պիտի կախեն։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ճշալով).— Լո՛ի՛ր։ (Իրեն տիրապետում է)։ Պատերազմի արհավիրքներն են, ես լոկ խոնարհ քահանա եմ՝ անկարող, անուժ, անօգնական։

ԳԵՑ.— Նեղգամի՛տ, այս գիշեր քեզ է տրված քսան հազար մարդու կյանքն ու մահը տնօրինելու իշխանությունը։

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես չեմ ուզում այդ իշխանությունը. Սատանայի տվածն է։

ԳԵՑ.— Չես ուզում, բայց քո ձեռքումն է այդ իշխանությունը։

Հայճրիխը փախուստի է դիմում՝ վազելով։

Հեն, ի՞նչ ես անում: Եթե փախչում ես, ուրեմն ընդունել ես որոշումը:

ՀԱՅՆՐԻԽ (վերադառնում է, նայում է նրան և սկսում է ծիծաղել).— Դու իրավացի ես: Փախչեմ, թե ինքնասպան լինեմ՝ միևնույն է. պարզապես տարբեր են լուելու ձևերը: Ես Աստծո ընտրյալն եմ:

ԿԵՑ.— Ավելի ճիշտ՝ սաս, որ նման ես մկանը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դա նույն բանն է, Ընտրյալը այն մարդն է, որին Աստված մատույլ սեղմում է պատին: (**Դադար**): Տե՛ր, ինչո՞ւ ինձ, ոչ թե ուրիշին:

ԿԵՑ (մեղմորեն).— Պահն է հոգեվարքի: Կուզենայի թեթևացնել քո տառապանքը: Թույլ տուր օգնեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինձ օգնես, դո՞ւ, երբ Աստված ինքը լուում է: (**Դադար**): Էհ, սաեցի: Ես չեմ նրա ընտրյալը: Ես ինձանից ի՞նչ եմ ներկայացնում: Ո՞վ էր ինձ ստիպում դուրս գալ քաղաքից: Ո՞վ ինձ լիազորեց գալ քեզ գտնել: Ծմարիտն այն է, որ ես եմ ինձ ընտրել: Երբ ես գալիս էի գթասրտություն խնդրելու իմ եղբայրների համար, նախօրոք վստահ էի, որ ապարդյուն պիտի լինի: Ոչ թե ձեր դեմքերը չար էին, և այդ պատճառով ես մատդրությունս փոխեցի. ո՛չ, այդ դեմքերի զգայական, շուշափեղի մթնոլորտն է, որ ինձ զգաստացրեց: Զարիք գործելու մղձավանջն ինձ անորոշ անհավաստացնում էր, բայց երբ ձեզ տեսա, հասկացա, որ այն գործելու եմ իսկապես: Ի՜նչ գիտե՞ս, որ ես ասում եմ չքավորներին:

ԿԵՑ — Այո՛, գիտեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինչո՞ւ եմ ինձանից հեռանում, երբ ես նրանց պարզում եմ թեևրս: Ինչո՞ւ եմ նրանք տառապում միշտ էլ շատ ավելի, քան ես երբևիցե կկարողանամ տառապել: Տե՛ր, ինչո՞ւ դու թույլ տվեցիր, որ չքավորներ լինեն այս աշխարհում: Եվ կամ ինչո՞ւ ինձ վանական չդարձրիր: Վանքում ես միայն քեզ համար կլինեի: Բայց ինչպե՞ս լինեմ միայն քեզ համար, քանի դեռ կան մարդիկ, որոնք սուփյց մահանում են: (**Գեցին**): Ես եկել էի բոլորին հանձնելու քո տնօրինությանը և հույս ունեի, որ դու նրանց կոչնչացնես, որպեսզի ես կարողանամ մոռանալ երբևիցե, ընդհանրապես, նրանք արդյոք գոյություն ունեցե՞լ են, թե՞ ոչ:

ԿԵՑ — Հետո՞...

ՀԱՅՏՐԻԽՆ.— Հետո մտադրությունս փոխեցի. դու քաղաք չես մտնելու:

ԳԵՅ.— Իսկ եթե Աստծո կամքը լինի այն, որ դու մեզ քաղաք մտցնես: Հսիր ինձ մի քիչ: Եթե դու լռես, քահանաներն այս գիշեր կզոհվեն. դա անվիճելի է: Իսկ չքավորները... Կարծում ես երկա՞ր են ապրելու: Ես պաշարումը չեմ վերացնի. մի ամսվա ընթացքում Ուորմսի մեջ բոլորը քաղցից պիտի մեռնեն: Քեզ ոչ թե տրված է նրանց կյանքն ու մահը որոշելու իշխանությունը, ո՛չ, դու նրանց համար կարող ես միայն ընտրել մեռնելու երկու ձևերից մեկը: Դե, ընտրիր ամենաարագը, ապո՛ւշ: Գիտե՞ս դրանից ինչ կշահեն: Եթե նրանք մեռնեն այս գիշեր, դեռ քահանաներին չսպանած, ապա նրանց ձեռքերը կմնան անարատ. բոլորը կբարձրանան Երկինք: Հակառակ դեպքում, այն մի քանի շաբաթվա համար, որ շնորհում ես, դու նրանց արնաթաթախ ուղարկում ես Դեժոխք: Հսի՛ր, քահանա՛, դեմ է քեզ հուշում խնայել նրանց երկրային կյանքը, որպեսզի այդ ընթացքում նզովքի արժանանան: (**Դադար**): Ասա ինձ՝ ինչպե՞ս են մտնում քաղաքը:

ՀԱՅՏՐԻԽՆ.— Դու գոյություն չունես:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ...

ՀԱՅՏՐԻԽՆ.— Դու գոյություն չունես: Քո խոսքերը մեռնում են դեռ սկանցներիս չհասած: Քո դեմքը այն դեմքերից չէ, որոնք հայտնվում են օրը ցերեկով: Գիտեմ այն ամենը, ինչ պիտի ասես, կանխատեսում եմ քո բոլոր շարժումները: Դու իմ արարչագործությունն ես, և ես եմ քեզ հուշում քո մտքերը: Ես երագի մեջ եմ, ամեն ինչ մահացած է, և օդը քնաթաթախ թմրության համ ունի:

ԳԵՅ.— Այդ դեպքում ես ևս երագի մեջ եմ, քանզի քո անելիքն ու ասելիքը կանխատեսում եմ այնքան ճշտորեն, որ դու ինձ արդեն ձանձրացնում ես: Մնում է իմանալ, թե մեր երկուսից ով է հայտնվել մյուսի երազում:

ՀԱՅՏՐԻԽՆ.— Ես քաղաքից դուրս չեմ եկել: Դուրս չեմ եկել քաղաքից: Մենք խաղում ենք ներկոտված բեմակարների առջև: Դե՛, ճարտարախո՛ս, սկսի՛ր կատակերգությունը: Դու քո դերը գիտե՞ս: Իմը «ոչ» ասելն է, ոչ, ոչ, ոչ: Լո՞ւմ ես: Այս ամենը շատ սովորական գայթակղություն է ու ոչ այնքան ճշմարտանման: Ես ի՞նչ գործ ունեմ Գեցի ճամբարում: (**Մատնա**

ցոյց է անում քաղաքը): Եթե այս լույսերը հանգչել կարողա-
նային... Ինչո՞ւ քաղաքն այնտեղ է, երբ ես գտնվում եմ նրա
ներսում: **(Դադար):** Այո՛, սա գայթակղության տեսիլքն է:
Բայց ես չգիտեմ, թե ինչն է բանը: **(Գեցիմ):** Ինձ պարզ է
միայն այն, որ ես պիտի տեսնեմ Սատանային: Քանի որ ներ-
կայացումն սկսվում է ուրվատեսիլներով, ապա դրանց ան-
պայման կհաջորդեն նրա ծամածոությունները:

ԳԵՑ.— Դու առաջներում նրան տեսե՞լ ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ավելի հաճախ, քան դու քո հարազատ մորը:

ԳԵՑ.— Ես մմա՞ն եմ նրան:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դո՞ւ, խղճո՞ւմ: Դու խեղկատակ ես:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ խեղկատակ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Միշտ էլ գոյություն ունի մի խեղկատակ: Նրա դերը
ի՞նձ հակառակելն է: **(Դադար):** Ես շահեցի:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես շահեցի: Վերջին լույսն արդեն մարել է. անհե-
տացավ Ուորմսի սատանայական կրկնապատկերը: Մի րոպե,
հիմա էլ դու քո հերթին պիտի անհետանաս, և այս ծիծաղելի
գայթակղությունը պիտի հանգի իր վախճանին: Գիշեր է, գի-
շեր ամենուրեք. Ինչպիսի՞ անդոր:

ԳԵՑ.— Ծարունակի՛ր, քահանա՛, շարունակի՛ր: Ես հիշում եմ այն
ամենը, ինչ պիտի սուես: Մի տարի առաջ... այո՛, եղբայր
իմ, ես հիշում եմ. ինչպես կուգեցայիր, որ այս ամբողջ գի-
շերը լցվեր գլխիդ մեջ: Ես այդ ինչպե՞ս եմ ցանկացել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (մրմնջում է).— Որտե՞ղ պիտի արթնանամ:

ԳԵՑ (հանկարծակի ծիծաղում է).— Դու արթուն ես, խարդախ,
և դու այդ գիտես: Ամեն ինչ իրական է: Նայի՛ր ինձ, շոշա-
վի՛ր. ես մսից ու ոսկորից եմ: Նայի՛ր, լուսինը դուրս է գա-
լիս, և քո սատանայական քաղաքը վերահայտնվում է խա-
վարի միջից: Լա՛վ նայիր, մի՞թե դա պատրանք է: Ահա իրա-
կան ժայռ, իրական պատնեշներ, իրական քաղաք՝ իրական
բնակիչներով: Եվ դու ինքդ՝ իրական դավաճան:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դավաճան է նա, ով դավաճանում է: Եվ ինչ էլ
սո՞ւս, ես չեմ դավաճանելու:

ԳԵՑ.— Դավաճանում է նա, ով դավաճան է: Դու դավաճանելու
ես: Լսի՛ր, քահանա՛, դու արդեն դավաճան ես: Երկու հա-
կառակորդներ կովում են իրար դեմ, և դու հավակնում ես

երկուսին էլ պատկանել միաժամանակ: Ուրեմն դու խաղում ես երկակի խաղ, ուրեմն դու մտածում ես երկելզվանի: Չքավորների տառապանքները եկեղեցու լատիներենով անվանում ես փորձություն, իսկ գերմաներեն՝ անհավասարություն: Քո ի՞նչը կվատթարանա, եթե ինձ քաղաք մտցնես: Պարզապես դառնալու ես այն դավաճանը, որպիսին եղել ես: Դավաճանը, որը կատարում է դավաճանություն, ընդամենը դավաճան է, որն ընդունում է իր էությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու այդ որտեղի՞ց գիտես, եթե ես չեմ, որ քեզ թելադրում եմ քո խոսքերը:

ԳԵՅ.— Որովհետև ես դավաճան եմ: (**Դադար**): Ես արդեն անցել եմ այն ճանապարհը, որ քեզ մնացել է անցնելու: Եվ սակայն ինձ ի՞նչ է եղել, մայի՛ր: Մի՞թե իմ տեսքը պայծառ չէ՞ ու ծաղկուն:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քո տեսքը պայծառ է ու ծաղկուն, որովհետև դու հետևել ես քո էությանը: Բոլոր բճերը դավաճանում են. դա հանրահայտ ճշմարտություն է: Բայց ես, ես բիճ չեմ:

ԳԵՅ (ուզում է խփել, բայց իրեն սիրապետում է).— Սուլորարար ովքեր ինձ բիճ են անվանում, էլ չեն կարողանում կրկնել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Բիճ:

ԳԵՅ.— Քահանա՛, քահանա՛, քեզ լուրջ պահիր: Ինձ մի՛ ստիպիր կտրել ականջներդ: Դա անօգուտ է, քանի որ լեզուդ պիտի խնայեմ: (**Հանկարծակի գրկում է նրան**): Ողջո՛ւյն. կրտսե՛ր եղբայր, քեզ բճի ողջույն, քանզի դու նույնպես բիճ ես: Քեզ ծնելու համար Կղերականությունը կենակցել է Թշվառության հետ: Ինչպիսի՞ մուսլ վայելչություն: (**Դադար**): Իմարկե, բճերը դավաճանում են. էլ ի՞նչ է մնում նրանց անելու: Ես ի ծնե երկատված եմ եղել. մայրս տրվել է մի շրջմոլիկի, և ես բաղկացած եմ երկու կեսերից, որոնք իրար չեն կրկնում. մեկը մյուսից գարշում է: Կարծում ես դու ինձանից հաջողա՞յ ես: Կիսաքահանային գումարած կիսաչքավոր՝ դրանից երբեք լիակատար մարդ չի ստացվում: Մենք չկանք և մենք ոչինչ չունենք: Բոլոր օրինական զավակներն աշխարհը վայելում են անվճար: Ոչ՝ դու, ոչ՝ ես: Մանկուց ես աշխարհին նայում էի քանալու անցքից. դա մի սիրուն ձվիկ էր՝ լիքը-լիքը, որի մեջ յուրաքանչյուրն զբաղեցնում է իրեն հատկացված տեղը: Բայց ես քեզ կարող եմ հավաստիացնել, որ

մենք ներսում չենք. վտարված ենք: Երես թեքիր այս աշխարհից, որը քեզ չի ցանկանում: Գործիր Զարիք, և կտեսնես, թե ինչպես հոգիդ կթեթևանա:

Մի սպա է ներս մտնում:

Ի՞նչ ես ուզում:

ՍՊԱ.— Արքեպիսկոպոսի պատվիրակն է եկել ձեզ տեսության:

ԳԵՅ.— Թող ներս գա:

ՍՊԱ.— Լուր է բերել. մարտի դաշտում յոթ հազար սպանված թողնելուց հետո, թշնամին խուճապահար նահանջել է:

ԳԵՅ.— Իսկ եղբայրս:

Սպան ուզում է մոտենալ, որպեսզի ականջին ապի:

Մի՛ մոտեցիր և խոսի՛ր բարձրաձայն:

ՍՊԱ.— Կոնրադը մահացել է:

Սկսած այս պահից Հայնրիխն ուշադրությամբ զննում է Գեյին:

ԳԵՅ.— Լա՛վ: Մարմինը գտե՛լ եմ:

ՍՊԱ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ վիճակում. պատասխանի՛ր:

ՍՊԱ.— Այլանդակված:

ԳԵՅ.— Սրի հարվածի՞ց:

ՍՊԱ.— Գայլերը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ գայլեր: Այնտեղ գայլե՛ր կան:

ՍՊԱ.— Առնհայմի՞՞ ահտառում...

ԳԵՅ.— Բարի՛: Այս հաշիվը վերջացնեմ, հետո ես ամբողջ բահակը կառաջնորդեմ նրանց դեմ, կոչնչացնեմ Առնհայմի բոլոր գայլերին: Հեռացի՛ր:

Սպան դուրս է գալիս: Գաղար:

Մահացավ առանց մեղքերի թողության: Գայլերը կերել են նրա երեսը, բայց տեսնո՞ւմ ես՝ ես ծպտում եմ:

ՀԼԵՆՐԻԽ (մեղմ).— Դու ինչո՞ւ նրան դավաճանեցիր:

ԳԵՅ.— Որովհետև սիրում եմ ավարտվածությունը: Զահանա՛, ես եմ ինձ կերտել. քի՞ճ եմ եղել ի ձնե, ոչ իմ պատասխանատվությամբ, բայց եղբայրասպանի հնչեղ կոչումը ես ինքս եմ վստակել: Եւ դու համար պարտական եմ իմ արժանիքներին: **(Գաղար):** Դա իմն է այժմ, միայն իմը:

ՀԼԵՆՐԻԽ.— Ի՞նչն է, որ քոնն է:

ԳԵՅ.— Հայդենշտամմերի գերդաստանը: Վերջացան Հայդենշ-

տամները, սպառվեցին: Ես տոհմական ծառի գագաթն եմ և իմ մեջ ամփոփել եմ բոլորի հյութերը՝ հիմնադիր Ալբերիկից մինչև Կոնրադը՝ վերջին արու ժառանգը: Լա՛վ նայիր ինձ, քահանա՛, ես գերդաստանի դամբարան եմ: Ինչո՞ւ ես ծիծաղում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Կարծում էի այս գիշեր միայն ես պիտի տեսնեմ Սատանային, բայց այժմ համոզված եմ, որ երկուսով պիտի տեսնենք նրան:

ԳԵՑ.— Թքա՛ծ ունենամ Սատանայի վրա: Նա միայն հոգիներն է վերցնում, բայց այդ նա չէ, որ նրանց մատնում է կորստյան: Ես բարեհաճում եմ գործարքի մեջ մտնել միայն Աստծո հետ: Չէ՞ որ ինքն է ճիվաղների և սրբերի սկզբնաղբյուրը: Աստված ինձ տեսնում է, քահանա՛, նա գիտի, որ ես սպանել եմ իմ եղբորը, և նրա սրտից արյուն է կաթում: Հենց այդ է, որ կա, Տե՛ր, ես նրան սպանել եմ: Եվ իմ դեմ դու ի՞նչ կարող ես անել: Ես կատարեցի վատթարագույնը բոլոր ոճիրներից, և արդարության Աստվածը ի վիճակի չէ ինձ պատժելու: Ա՛վելի քան տասնհինգ տարի է, ինչ նա ինձ նզովել է: Դե՛, այսքանը բավական է այսօրվա համար. այսօր տո՛ն է: Ես ուզում եմ խմել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (մոտենում է նրան).— Վերցրո՛ւ: (**Գրպանից հանում է բանալին և պարզում է նրան**):

ԳԵՑ.— Սա ի՞նչ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Բանալի:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ բանալի:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ուորմս քաղաքի բանալին:

ԳԵՑ.— Քեզ ասում եմ՝ այսօրվա համար բավական է: Եղբայր էր, գրո՛ղը տանի: Մարդ ամեն օր չէ, որ թաղում է իր եղբորը: Ես իրավունք չունե՛մ հանգստանալու մինչև առավոտ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (մոտենալով նրան).— Ստո՛ր վախկոտ:

ԳԵՑ (կանգ առնելով).— Եթե այս բանալին վերցնեմ, ապա ես ամեն ինչ հրի ճարակ պիտի դարձնեմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այս հուլտի խորքում կա մի ճերմակ ծայր: Դրա ստորոտում՝ թփերի տակ, քողարկված մի անցք՝ գետնուղու սկիզբը, որով կգնաք և կգտնեք մի դուռ, որ կբացվի սրանով:

ԳԵՑ.— Քեզ ինչքա՞ն պիտի սիրեն քո չքավորները, քեզ ինչ՞
քա՞ն պիտի օրհնեն:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դա ինձ չի մտահոգում: Ես ինձ կորստյան եմ դա-
տապարտում: Բայց քեզ եմ վստահում իմ չքավորներին, քի՛ն:
Այժմ քեզ է վիճակված ընտրություն կատարելը:

ԳԵՑ.— Քիչ առաջ դու ասում էիր, որ բավական է մոռոթիս նա-
լիլ, և...

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Լավ չէի նայել:

ԳԵՑ.— Իսկ այժմ ի՞նչ ես տեսնում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Տեսնում եմ, որ դու գարշում ես ինքդ քեզանից:

ԴԵՑ.— Ծիշտ է: Բայց դու դրան մի՛ ապավինիր: Արդեն տասն-
հինգ տարի է, ինչ ես գարշում եմ ինքս ինձանից: Եվ ի՞նչ...
Արդյոք դու չե՞ս մասկանում, որ Չարիքը իմ գոյության ի-
մաստն է: Տո՛ւր ինձ այդ բանալին: (Վերցնում է): Դե՛, քա-
նամա՛, դու ինքդ քեզ ստեցիր մինչև վերջ: Կարծում էիր, թե
գտել ես քո դավաճանությունը սեփական աչքից թաքցնելու
ճնարք: Բայց ի վերջո, այնուամենայնիվ, դու դավաճանեցիր.
դու մատնեցիր Կոնրադին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Կոնրադի՞ն:

ԳԵՑ.— Մի՛ անհամբուստացիր. դու ինձ այնքան նման ես, որ քեզ
ինձ ձեռ շփոթեցի: (Դուրս է գալիս):

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԳ

Պեցի վրանը: Բացվածքից՝ լուսնի լույսի տակ, երևում է հե-
ռավոր քաղաքը:

ՅԵՍԱՐԱՆ Ա

ՀԵՐՄԱՆ, ԿԱՏՐԻՆ

Հերմանը ներս է մտնում և փորձում է թաքնվել ճամբարային
լանկոդձու ետևը: Նրա մարմինն ու գլուխն անհետանում են: Երե-
վում է միայն նրա խոշոր հետույքը: Կատրինը ներս է մտնում,
մոտենում է նրան ու ուրջով հարվածում: Հերմանը վախվորած

վեր է թռչում: Կատրինը ետ է ուստնում՝ ծիծաղելով:

ՀԵՐՄԱՆ.— Եթե ճշաս...

ԿԱՏՐԻՆ.— Եթե ճշամ, կբռնենք՝քեզ, և Գեցը կախել կտա: Ավելի լավ է գրուցենք: Ի՞նչ պիտի անես դու նրան:

ՀԵՐՄԱՆ.— Թե ինչ պիտի անեմ ես նրան, անառա՛կ, վաղուց ինքդ արած կլինեիր, եթե արյուն հոսեր քո երակներում: Ջր-րույցն ավարտվեց, հիմա գնա՛ զբոսնիր և շնորհակալ եղիր Աստծուն, որ քո փոխարեն գործն իր վրա է վերցրել մեկ ուրիշը: Լսո՛ւմ ես:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինձ ի՞նչ բաժին կընկնի, եթե նա մահանա: Ամբողջ ճամբարը վրաս պիտի նետվի:

ՀԵՐՄԱՆ.— Մենք քեզ փախչելու հնարավորություն կտանք:

ԿԱՏՐԻՆ.— Փող էլ կտա՞ք:

ՀԵՐՄԱՆ.— Մի քիչ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Վճարեցեք իմ օժիտը, որ ես վաճեք մտնեմ:

ՀԵՐՄԱՆ (ծիծաղելով).— Ի՞նչ վանք, դո՛ւ: Եթե ցանկություն ու-նես համայնքի մեջ ապրելու, ապա քեզ ավելի շուտ խոր-հուրդ կտամ՝ մտի՛ր պոռնկատուն. դու այնտեղ ոսկի կդիզես քո ազդերի մեջ եռացող տաղանդի շնորհիվ: Դե՛, շո՛ւտ որոշիր: Ես քեզանից միայն լուրջություն եմ սպասանջում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինչ վերաբերում է իմ լուրջյանը, դու ինձ ապավի-հիր: Այս կամ այն կերպ, ես քեզ չեմ մատնելու: Իսկ թե արդյոք կթողնեմ, որ դու նրան մորթես... ապա դա կախված է...

ՀԵՐՄԱՆ.— Ինչի՞ց է կախված:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես և դու մույն շահերը չունենք, կապիտա՛ն: Տղա-մարդու պատիվը հատուցվում է դանակի հարվածով: Բայց ինձ նա պոռնիկ դարձրեց, և դա շուկելն ավելի դժվար է: (Դադար): Այս գիշեր դուք բաղաքը կգրա՛վեք, պատերազմը կվերջանա, բոլորը կցրվեն: Երբ քիչ հետո նա այստեղ գա, ես նրան սիտի հարցնեմ, թե ինչ է նախատեսել ինձ համար: Եթե նա ինձ սպահի...

ՀԵՐՄԱՆ.— Գեցը... քեզ պահի՞... խենթացե՛լ ես: Ինչի՞ համար քեզ պահի...

ԿԱՏՐԻՆ.— Եթե ինձ սպահի, ձեռ չես տա նրան:

ՀԵՐՄԱՆ.— Իսկ եթե վտարի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այնժամ նա քոնն է: Եթե բացականչեմ՝ մեղքը վիզդ,

դուրս կգաս թաքստոցից և հեշտ ու հանգիստ հաշիվը կմաք-
րես:

ՀԵՐՄԱՆ.— Այս ամենն ինձ դուր չի գալիս: Չեմ սիրում, երբ իմ
ձեռնարկը կախված է անկողնային տարբերակից:

ԿԱՏՐԻՆ (որն արդեն որոշ ժամանակ է, ինչ դուրս է նայում).—

Այդ դեպքում քեզ մնում է ծնրադրել՝ նրանից գույթ հայցելու
համար: Ահա գալիս է:

Հերմանն արագ թաքնվում է: **Կատրինն** սկսում է ծիծաղել:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ԳԵՅ, ԿԱՏՐԻՆ, ՀԵՐՄԱՆ՝ թաքստոցում

ԳԵՅ (ճերս մտնելով).— Ինչո՞ւ ես ծիծաղում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ծիծաղում էի երագներիս վրա. քեզ տեսել եմ մա-
հացած՝ դաշույնը խրված մեջքիդ: (**Դադար**): Էհ, նա խոսե՞ց:

ԳԵՅ.— Ո՞վ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քահանան:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ քահանա: Ա՛հ, այո՛: Այո՛, այո՛, բնականաբար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ուրեմն, այս գիշեր քաղաքը գրավելո՞ւ եք:

ԳԵՅ.— Դա քեզ վերաբերո՞ւմ է: Հանի՛ր սապոգներս:

Կատրինը հանո՞ւմ է նրա սապոգները:

Կոնրադը մահացել է:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գիտեմ, ամբողջ ճամբարը գիտի:

ԳԵՅ.— Ինձ գինի տուր: Տոնելու արժանի իրադարձություն է:

Կատրինը նրան սպասարկում է:

Դու էլ խմիր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ցանկությունն չունեմ:

ԳԵՅ.— Խմի՛ր, գրողը տանի, այսօր տոն է:

ԿԱՏՐԻՆ.— Սքանչելի տոն է, որն սկսվեց սպանությամբ ու վեր-
ջանալու է կոտորածով:

ԳԵՅ.— Իմ կյանքի ամենագեղեցիկ տոնը: Վաղը ես գնում եմ
տեղ կանգնելու իմ կալվածքներին:

ԿԱՏՐԻՆ (հուզված).— Այդքան շո՞ւտ:

ԳԵՅ.— Ի՞նչն է շուտ: Ահա երեսուն տարի է այդ մասին եմ երա-
զում: Մի օր ավել չեմ սպասի:

ԱԿՆՏՈՒՄ Է ԿԱՏՐԻՆԻ ՄԱՐԿԱՆԱՅՐ:

Քեզ վա՛տ ես զգում:

ԿԱՏՐԻՆ (ԻՐԵՆ ՄԻՐԱՅԵՍԵԱՆՈՎ).— Այդ նրանից է, որ դու խոսեցիր քո կալվածքների մասին, երբ Կոնրադի մարմինը դեռ չի սատել:

ՔԵՑ.— Ահա երեսուն տարի է, որ ես գաղտնաբար իմն եմ համարում այդ հողերը: (Բարձրացնում է գավաթը): Խմում եմ իմ հողերի, հմ դղյակի կենացը:

Գալաթի շխկացրո՛ւ գավաթին:

ԿԱՏՐԻՆԸ ԱՆՃԱՅՆ ԲԱՐՁՐԱՅՆՈՒՄ Է ԳԱՎԱԹՐ:

ՔԵՑ.— Ասա՛ «Քո հողերի կենացը»:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՛չ:

ՔԵՑ.— Ինչո՞ւ ոչ, պոռնի՛կ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Որովհետև այդ հողերը քոնը չեն: Եղբորդ սպանելով՝ դու դադարո՞ւմ ես բիճ լինելուց:

Քեցը ծիծաղում է և ապտակելու փորձ է անում: ԿԱՏՐԻՆԸ խույս է տալիս և ծիծաղելով ընկրկում է:

Հողերը ժառանգարար են փոխանցվում:

ՔԵՑ.— Դժվար թե ես ժառանգություն ընդունեի: Իմը այն է, ինչ ինքս եմ վերցնում: Դե՛, խմի՛ր, թե չէ կբարկանամ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քո հողերի, քո դղյակի կենացը:

ՔԵՑ.— Ու թող մութ լինի միջանցքներում, թող այնտեղ թափանեն զայրացած ուրվականները:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ժիշտ ես ասում, դերասա՛ն, թե չէ ի՞նչ ես անելու առանց հանդիսատեսների: Խմում եմ ուրվականների կենացը: (Դադար): Այդպես է, զողտրի՛կս, քոնը այն է, ինչ դու ես վերցնում:

ՔԵՑ.— Միայն այդ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ուրեմն քո դղյակից ու կալվածքից բացի, դու մի անգին գանձ ունես, որի մասին կարծես թե չես մտահոգվում:

ՔԵՑ.— Ի՞նչ գանձ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես, թանկագին՛ս, ես: Դու ինձ բռնի չե՛ս վերցրել: (Դադար): Ի՞նչ ես նախատեսել ինձ համար:

ՔԵՑ (նայում է նրան, խորհում է).— Է՛հ, քեզ հետս կտանեն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Հետդ կտանե՛ս: (Քնքում է տարակուսած): Ինչո՞ւ ես ինձ հետդ տանում, որ մի պոռնիկի՞ տեղավորես պատմական դղյակում:

ԳԼՅ.— Որ մի պոռնիկի պատկեցնեմ մորս անկողնում:

ԿԱՏՐԻՆ (դադար).— Իսկ եթե մերժեմ, եթե չուզեմս քեզ հետեւել:

ԳԼՅ.— Հույս ունեմ, որ չես հրաժարվի ինձ հետ գնալուց:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ա՛հ, դու ինձ հարկադրում ես: Դա ինձ մխիթարում է: Ես պիտի ամաչեի քեզ հետեւել կամովին: (Գադար): Ինչո՞ւ դու միշտ ուզում ես իզամ լինել այն, ինչը գուցե քեզ պիտի տալին սիրաճոժար:

ԳԼՅ.— Վստահ լինելու համար, որ այն ինձ կտան և դժկամությամբ: (Մոտենում է նրան): Նայի՛ր աչքերիս մեջ, Կատրի՛ն: Դու ի՞նչ ես թաքցնում ինձանից:

ԿԱՏՐԻՆ (արագ).— Ե՛ս, ոչինչ:

ԳԼՅ.— Վերջերս փոխվել ես: Դու ինձ դեռես բռնում ատում ես, այնպես չէ՛:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո՛, իհարկե, ես քեզ բռնում ատում եմ:

ԳԼՅ.— Եվ երազում շարունակ տեսնում ես, թե իբր սպանում ես ինձ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գիշերը մի քանի անգամ:

ԳԼՅ.— Գոնե չես մոռանում, չէ՞, որ ես քեզ սպծել, ստորացրել եմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինքս ինձ հետևում եմ, որ չմոռանամ:

ԳԼՅ.— Եվ նողկանքով ես ընդունում իմ փառաքանքները:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նողկանքից սթաթթում եմ:

ԳԼՅ.— Սքանչելի է: Եթե իմ գրկում դու երանություն զգայիր, ես քեզ տեղնուտեղը կվտարեի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց...

ԳԼՅ.— Ոչինչ չեմ ընդունում, ոչ իսկ կնոջ հաճույասիրությունը:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինչո՞ւ:

ԳԼՅ.— Որովհետև ես շատ եմ ստացել ուրիշներից: Քսան տարի շարունակ ամեն ինչ տրվել է ինձ ողորմածությամբ, մինչև ինչ իմ շնչած օդը: Չէ՞ որ բիճը պարսափոր է համբուրել ինձ սնուցող ձեռքը: Օ՛հ, ինչպե՛ս եմ հիմա ինքս բաշխելու, բաշխելու եմ ուրիշներին ողորմածաբար ու շուայլորեն:

ԳԼՅ. (ներս մտնելով).— Նորին Արքագնության պատվիրակն այստեղ է:

ԳԼՅ.— Թող ներս մտնի:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ես ծուքսն եմ:

ԳԵՅ.— Ես Գեցն եմ, ահա և Կատրինը:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ես ուրախ եմ, որ ինձ վիճակված է ողջունել այսպիսի մեծ գորավարի:

ԳԵՅ.— Իսկ ես՝ այսպիսի հարուստ դրամատիրոջ:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Հետս բերել եմ երեք հիանալի նորություն:

ԳԵՅ.— Արքեպիսկոպոսը հաղթանակել է, իմ եղբայրն սպանված է, նրա կալվածքներն ինձ են պատկանում: Այդպես չէ՞:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Միշտ այդպես: Ինչևէ, ես...

ԳԵՅ.— Տոնենք այդ ավետիսները: Ուզո՞ւմ եք խմել:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ստամոքսս արդեն ի վիճակի չէ դիմանալու գինու հետևանքներին:

ԳԵՅ.— Ուզո՞ւմ եք այս գեղեցիկ աղջկան: Նա ձերն է:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ինչի՞ս է պետք: Ես շատ եմ ծեր:

ԳԵՅ.— Խեղճ Կատրին, նա քեզ չի սիրում: (**Դրամատիրոջը**): Նախընտրում եք երեխաների՞ն: Հենց այս երեկո մեկին կուղարկեմ ձեր վրանը:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Ո՛չ մի երեխա, ո՛չ մի երեխա: Ես...

ԳԵՅ.— Ի՞նչ կասեիք, եթե ձեզ մի լանդսկնեխտի⁹ հետ դասավորեմ: Մեկը կա ինձ մոտ. հասակը՝ վեց ոտնաչափ, երեսները՝ մազոտ: Ոչ ավել, ոչ պակաս՝ մի Պոլիփեմոս¹⁰:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Օ՛հ, օ՛հ, միայն ոչ սղո...

ԳԵՅ.— Այդ դեպքում ձեզ փառքով կպատվենք: (**Զայն է տալիս:**)
Ծրա՛նց:

Ծրանցը հայտնվում է:

Ծրա՛նց, դրամատիրոջն ուղեկցելու ես ճամբարի միջով: Նախապատրաստիր, որ զինվորները, գլխարկները օդ նետելով, գոչեն. «Կենցե՛ղ դրամատերը»:

Ծրանցը դուրս է գալիս:

ԴՐԱՄԱՍԵՐ.— Ես ինձ պարտավորված եմ զգում ձեր նկատմամբ, բայց կուզենայի ձեզ հետ առանձին խոսել:

ԳԵՅ (**զարմացած**).— Իսկ ձեր ներս մտնելուց մինչև հիմա դուք ի՞նչ էիք անում: (**Մատնացույց է անում Կատրինին**): Ա՛հ, սա՛: Սա ընտանի կենդանի է: Խոսեք առանց կաշկանդվելու:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նորին Արքագնությունը միշտ էլ եղել է խաղաղասեր, և դուք գիտեք, որ ձեր հանգուցյալ եղբայրն է եղել այս պատերազմի նախաձեռնողը:

ԿԷՅ.— Եղբա՛յրս: (Կատաղությամբ): Եթե այդ քավթառ էշը դանակը ոսկորին հասցրած չլիներ...

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Պարո՛ն...

ԿԷՅ.— Այո՛: Մոռացե՛ք իմ այս վերջին բառերը: Բայց ես ձեզ շնորհասլարտ կլինեի, եթե այս գործում դուք եղբորս անունը չհովվեիք: Վերջ ի վերջո, ես սգի մեջ եմ՝ ի հարգանս նրա եկրասակի:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նորին Արքագնությունը, ուրեմն, որոշել է խաղաղության գալուստը նշանավորել ներողամտության քացառիկ սխցցատումներով:

ԿԷՅ.— Բրավո՛, նա բանտի դռներն է բացելու:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Բանտի դռները... ո՛չ:

ԿԷՅ.— Նա կուզենար, որ ես ներում շնորհեմ իմ պատժած զինվորներին:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Կուզեմար, իհարկե: Բայց նրա պատկերացրած ներման շնորհամբ ավելի բնդհանուր բնույթ ունի: Նա ցանկանում է սպն տարածել իր Ռորմս քաղաքի հպատակների վրա:

ԿԷՅ.— Ահ, ուն...

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նա որոշել է խստություն չբանեցնել նրանց ժառանգական մոլորության դիմաց:

ԿԷՅ.— Ի՞նչ կա որ... Աքանչեյի գաղափար է:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Մի՞թե մենք այսքան արագ եկանք ընդհանուր համաձայնության:

ԿԷՅ.— Այո՛, մենք եկանք լիակատար համաձայնության:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ (շփում է ձեռքերը).— Ուրեմն ամեն ինչ գերազանց է. դուք խելամիտ մարդ եք: Ե՛րբ եք վերացնում պաշարումը:

ԿԷՅ.— Վաղը ամեն ինչ վերջացած կլինի:

ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Վաղը մի քիչ շուտ է, համեմայն դեպս: Նորին Արքագնությունը ցանկանում է բանակցությունների մեջ մղունել պաշարվածների հետ: Եթե ձեր բանակը մի քանի օր ես մնա քաղաքի պարիսպների տակ, ապա դա կհեշտացնի բանակցությունների ընթացքը:

ԿԷՅ.— Հասկացա: Իսկ նրանց հետ ո՞վ պիտի բանակցի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես:

ԳԵՑ.— Ե՞րբ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Վաղը:

ԳԵՑ.— Անկարելի է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ինչո՞ւ:

ԳԵՑ.— Կատրի՛ն, ասե՛նք նրան:

ԿԱՏՐԻՆ.— Իհարկե՛ն, թանկագի՛նս:

ԳԵՑ.— Դու ինքդ ասա: Ես չեմ համարձակվում. դա նրան շատ պիտի վշտացնի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Վաղը, դրամատե՛ր, բոլոր այդ մարդիկ մեռած պիտի լինեն:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Մեռա՞ծ:

ԳԵՑ.— Բոլորը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բոլորը մեռա՞ծ:

ԳԵՑ.— Բոլորը մեռած: Այս գիշեր: Տեսնո՞ւմ եք այս բանալին: Բաղաքի բանալին է: Մի ժամից հետո կոտորածը կսկսենք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բոլորի՛ն, նույնիսկ հարուստների՛ն:

ԳԵՑ.— Նույնիսկ հարուստներին:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բայց դուք հավանություն էիք տալիս Արքեպիսկոպոսի ներողամտությանը:

ԳԵՑ.— Հավանություն հիմա էլ եմ տալիս: Նա կրոնավոր է և անարգված: Ահա ձեզ ներողամիտ լինելու երկու պատճառ: Բայց ես, ե՞ս ինչու ներեմ: Ուրումսի բնակիչներն ինձ չեն անարգել: Ո՛չ, ո՛չ, ես զինվոր եմ, ուրեմն, սպանում եմ: Ես նրանց սպանելու եմ ըստ իմ կոչումի, իսկ Արքեպիսկոպոսը նրանց ներելու է ըստ իր կոչումի:

Դադար: Ապա՝ Դրամատերն սկսում է ծիծաղել: Կատրինը, հետո Գեցը նույնպես ծիծաղում են:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ (ծիծաղելով).— Դուք սիրում եք ծիծաղել:

ԳԵՑ (ծիծաղելով).— Հենց միայն այդ եմ սիրում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նա շատ սրամիտ է, այնպես չէ՞:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Շա՛տ: Եվ իր գործը լավ է առաջ տանում:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ գործ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Երեսուն տարի է, ինչ ես առաջնորդվում եմ ըստ մի սկզբունքի. շահն է ղեկավարում աշխարհը: Իմ առջև մարդիկ իրենց վարքն արդարացրել են ամենաազնիվ դրդա-

պատճառներով: Ես նրանց լսում էի մի ականջով և ինքս ինձ
ասում՝ փնտրի՛ր նրա շահախնդրությունը:

ԳԵՅ.— Եվ երբ այն գտնում էիք, ի՞նչ էիք անում:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բացատրվում էինք:

ԳԵՅ.— Դուք իմ շահախնդրությունը գտե՞լ եք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դե՛, անհարմար է:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւմն է իմ շահախնդրությունը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Մի՛ շտապեք: Դուք պատկանում եք դժվարա-
մարս մարդկանց մի տեսակի: Ձեզ հետ պետք է առաջ ըն-
թանալ քայլ առ քայլ:

ԳԵՅ.— Այդ ի՞նչ տեսակ է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք իդեալիստ եք:

ԳԵՅ.— Դա ի՞նչ բան է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Այսպես, ես մարդկանց բաժանում եմ երեք տե-
սակի. նրանք, ովքեր շատ փող ունեն, նրանք, ովքեր բոլո-
րովին չունեն, և նրանք, ովքեր քիչ ունեն: Առաջիններն ու-
զում են պանդխանել, ինչ որ ունեն: Նրանց շահը իրավա-
կարգի պահպանումն մեզ է: Երկրորդներն ուզում են ձեռք
բերել, ինչ որ չունեն: Նրանց շահն է ոչնչացնել գոյություն
ունեցող խոտիմկարգը և հաստատել մեկ ուրիշը, որը եկա-
մուտներ չիսի իրենց համար: Եվ առաջինները, և երկրորդ-
ները խոտորչանում են, մարդիկ որոնց հետ կարելի է լեզու
գտել: Երրորդ տեսակի մարդիկ ուզում են տապալել սոցիա-
լական իրավակարգը ձեռք բերելու համար այն, ինչ որ չու-
նեն ու միաժամանակ ուզում են այն պահպանել, որպեսզի
ուրիշները չխլեն նրանց ունեցվածքը: Ուստի նրանք գործնա-
կանորեն պահպանում են այն, ինչ ոչնչացնում են մտովի:
Կամ Լի գործնակա՞նորեն ոչնչացնում են՝ ձևացնելով, թե ու-
զում են պահպանել: Դրանք են իդեալիստները:

ԳԵՅ.— Խեղճ մարդիկ: Իսկ դրանց ինչպե՞ս կարելի է բուժել:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Նրանց ընդգրկելով մի ուրիշ սոցիալական խմբի
մեջ: Եթե նրանց հարստացնեք, նրանք կապաշտպանեն տիրող
իրավակարգը:

ԳԵՅ.— Ուրեմն ինձ հարստացրեք: Ի՞նչ եք ինձ նվիրում:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Կոնքադի հողերը:

ԳԵՅ.— Դրանք արդեն տվել եք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Այդպես է, բայց հիշե՛ք, որ դրանց համար դուք պարտական եք Նորին Սրբազնության բարությանը:

ԳԵՑ.— Հալատացած եղե՛ք, որ ես չեմ մոռանում: Հետո՞...

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր եղբայրը պարտքեր ունի:

ԳԵՑ.— Խեղճ տղա: (Խաչակնքում է: Ջղային հեծկտանք):

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեզ ի՞նչ պատահեց:

ԳԵՑ.— Առանձնապես ոչինչ: Հարազատի կսկիծն է: Ուրեմն մա պարտքեր ունի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր փոխարեն մենք կվճարենք:

ԳԵՑ.— Դրանում ես ոչ մի շահ չունեմ, քանի որ մտադիր չէի ընդունել այդ պարտքերը: Ձեր ատածը բխում է նրա սխալտաւորների շահերից:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Հազար դուկատ ունե՞տա՞ւ եմ առաջարկում:

ԳԵՑ.— Իսկ զինվորներս: Ի՞նչ կամենք, եթե նրանք հրաժարվեն հեռանալ դատարկամեծի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Եվս հազար դուկատ զորքին բաժանելու համար: Բավական է:

ԳԵՑ.— Ծառ է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ուրեմն, մենք եկա՞նք ընդհանուր համաձայնության:

ԳԵՑ.— Ո՛չ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Երկու հազար դուկատ ունե՞տա, համաձայն չե՞ք: Երեք հազար՝ ալելին չեմ տա:

ԳԵՑ.— Ո՛վ է խնդրում, որ...

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Հասկա ի՞նչ եք ուզում:

ԳԵՑ.— Քաղաքը գրավել ու ոչնչացնել:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես կարող եմ հասկանալ քաղաքը գրավելու ձեր ցանկությունը, բայց ինչո՞ւ ոչնչացնել, գրողը տանի:

ԳԵՑ.— Որովհետև բոլորն ուզում են, որ ես այն խնայեմ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ (ընկճված).— Երևի՛ սխալվեցի...

ԳԵՑ.— Ծիշտ այդպես: Դուք չկարողացաք գտնել, թե ինչումն է իմ շահախնդրությունը: Տեսնե՛ք, որտեղ է, հը՞, այդ անիծյալը: Դե՛, փնտրի՛ր, փնտրի՛ր, բայց և շտապիր: Մեկ ժամ քեզ ժամանակ գտնելու համար: Եթե այդ ընթացքում դու չհայտնաբերես տիկնիկը խաղացնող թելերը, ես քեզ մահ կածեմ փողոցների միջով, և դու կտեսնես, թե ինչպես են մեկ-մեկ բռնկվում հրդեհի օջախները:

ՊԱՍՏԵՐ.— Դուք դավաճանում եք Արքեպիսկոպոսին, ոտնա-
նարում եք նրա վստահությունը:

ՌԵՅ.— Դավաճանե՛լ, վստահությո՛ւն: Բոլորդ իրար նման եք,
դուք՝ իրապաշտներդ: Երբ արդեն չգիտեք ինչ ասեք, փոխ
ևք առնում իդեալիստների բառապաշարը:

ՊԱՍՏԵՐ.— Եթե քաղաքը հիմնահատակ կործանեք, դուք չեք
ստանա Կոնրադի հողերը:

ՌԵՅ.— Ձեզ համար պահեք: Իմ շահախնդրությունը, դրամատե՛ր,
թվադրում էր, որ ես ձեռք բերեմ այդ հողերը և այնտեղ էլ
սպրեմ: Բայց ես այնքան էլ վստահ չեմ, որ մարդը գործում
է թափ իր շահախնդրության: Վերցրե՛ք, թող ձերը լինի, և
Նոբիլն Արքագնությունը թող այդ հողերը մտցնի քամակը: Ես
իմ ելքորն եմ գոհաբերել Արքեպիսկոպոսին, և հիմա ուզում
եմ, որ ես խնայեմ քսան հազար ստահակների: Ուորմսի բնա-
կիչներին ես մատաղ եմ անում ի պատիվ Կոնրադի աճյունի:
Խոյ նրանք խորովածի հոտ արձակեն՝ հաճում իմ եղբոր հի-
շատակի: Ինչ վերաբերում է Հայդենշտամների կալվածքին,
Էրեպիսկոպոս, եթե ուզում է, թող փոխադրվի այնտեղ և
իրեն ելիքսերի գաղտնաբերությունը: Նա անպատճան կու-
նենա դու կարիքը, բանջի ոչ ոք գիշեր ես մուտդիր եմ սնան-
կաբեղ նրան (**Գաղտն**): Ֆրանց:

Ֆրանցը մայմովում է:

Մեղքում ես ձերանի տեսլիստին, հետևիր, որ նրան պատ-
վեն բոտ ոլտոլանի, հետո, երբ իր վրանի տակ կլինի, ամուր
կապիկի երա ձեռքերն ու ոտքերը:

ՊԱՍՏԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ՌԵՅ.— Էլ ի՞նչ ունես ասելու:

ՊԱՍՏԵՐ.— Ես ահալոր ունատիկ ցավեր ունեմ: Ձեր պա-
րաններն ինձ կսպանեն: Ուզո՞ւմ եք ես ազնիվ խոսք տամ
չհետանալ վրանից:

ՌԵՅ.— Քո ազնիվ խո՞սք: Հիմա քո շահախնդրությունը պահան-
ջում է, որ դու խոստանաս, քայց քիչ հետո քո շահախնդրու-
թյունը կսխառնվի, որ դու զանց առնես քո խոստումը: Տա՛ր
նրան, Ֆրանց և հանգույցները ամուր սեղմիր:

Ֆրանցը և դրամատերը դուրս են գալիս: Անմիջապես լսվում
են բացականչություններ՝ «Կեցցե՛ դրամատերը»: Աղաղակները
շատ մոտիկից են հնչում, ապա՝ ավելի հեռվում և ավելի թույլ:

ԳԵՅ.— Կեցցե՛ր դրամատերը: (Պոռթկում է ծիծաղից): Մնա՛ք բարով, հողե՛ր, մնա՛ք բարով, դաշտե՛ր ու գետե՛ր: Մնա՛ս բարով, դղյա՛կ:

ԿԱՏՐԻՆ (ծիծաղելով).— Մնա՛ք բարով, հողե՛ր, մնա՛ս բարով, դղյա՛կ: Մնա՛ք բարով, նախնյաց դիմանկարներ:

ԳԵՅ.— Դու ոչինչ մի՛ ափսոսա, մենք այնտեղ բորբոսներու չափ պիտի ձանձրանայինք: (Դադար): Հիմա՛ր ծերունի: (Դադար): Ա՛հ, իզուր նա ինձ ձեռնոց նետեց:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու ցա՛վ ես զգում:

ԳԵՅ.— Քո ի՛նչ գործն է: (Դադար): Չարիքը պետք է ցավ պատճառի բոլորին և առաջին հերթին նրան, ով այն գործում է:

ԿԱՏՐԻՆ (երկշուտ).— Իսկ եթե հրաժարվի՞ր քաղաքը գրավելուց:

ԳԵՅ.— Եթե ես հրաժարվեի, դու պիտի դառնայիր դղյակի տիրուհի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես այդ հույսը չունեի:

ԳԵՅ.— Իհարկե, չունեիր: Ուրեմն, ուրախացի՛ր, ես կգրավեմ քաղաքը:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց ինչո՞ւ:

ԳԵՅ.— Որովհետև դրանով իսկ Չարիք կգործեմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց ինչո՞ւ Չարիք:

ԳԵՅ.— Որովհետև Բարությունն արդեն արել են:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՞վ է արել:

ԳԵՅ.— Հայր Աստվածը: Իսկ այս պարագայում այդ ես եմ արարչագործում, ես՝ ինքս: (Չայն է տալիս): Հե՛յ, կապիտան Շելմին, ամփջապես: (Գեցը մնում է վրանի մուտքի մոտ և դուրս է մայում):

ԿԱՏՐԻՆ.— Ի՛նչ ես մայում:

ԳԵՅ.— Քաղաքին: (Դադար): Ուզում եմ հիշել՝ արդյոք լուսնա՞կ գիշեր էր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ե՛րբ, որտե՞ղ...

ԳԵՅ.— Անցյալ տարի, երբ պատրաստվում էի Հալլեն¹² գրավել: Սրա նման մի գիշեր էր: Կանգնած էի վրանի շեմին և նայում էի դիտակալ աշտարակին, պատնեշներից վերև: Առա-

վոտյան գրոհեցինք: (Մոտենում է նրան): Բոլոր դեպքերում
ես այստեղից կշքվեմ, քանի դեռ օդը չի ապակամվել գար-
շահոտությունից: Կթոչեմ ձիուն, և մնա՞ք բարով:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դո՛ւ... Գնո՛ւմ ես:

ԳԵՑ.— Վաղը, կեսօրից առաջ, առանց որևէ մեկին գոռազանելու:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բա ե՛ս:

ԳԵՑ.— Դո՛ւ: Քիթդ փակիր և աղոթիր, որ քամին այս կողմը
չփչի:

Ներս է մտնում կապիտանը:

Զեմքի կոչիր երկու հազար մարդու՝ Ուոլֆմարի և Ուրիխի
զնդերը: Թող կես ժամից պատրաստ լինեն ինձ հետևելու:
Բանակի մնացած զնդերը պահել պատրաստ վիճակում: Կը-
րակ չվառել և գործել անաղմուկ:

**Կապիտանը դուրս է գալիս: Մինչև գործողության վերջը լուս-
վում են նախապատրաստությունների խլացած աղմուկները:**

Ուրեմն, սիրունի՛կս, դու չես դառնալու դղյակի տիրուհի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես էլ եմ այդպես կարծում:

ԳԵՑ. — Ըա՛տ ես հիասթափված:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես ամենիկն չի նախատում, որ կստացվի:

ԳԵՑ. — Ինչո՞ւ.

ԿԱՏՐԻՆ.— Որովհետև ես քեզ նամուշտում եմ:

ԳԵՑ (պոսեկապով). — Դու, դու ինձ նամուշտում ես: (Լռում, ապա
ծիծաղում է): Ի վերջո, իմ ստամոքիքը ես կարող եմ հաշվել:
(Դադար): Երևի դու մանր-մունր հնարներ ես մշակել, թե ինձ
ինչպես բռնեցնես. դու ինձ զննում ես, ուսումնասիրում...

ԿԱՏՐԻՆ.— Մի շուն նույնպես կարող է նայել մի եպիսկոպոսի:

ԳԵՑ.— Այո՛, բայց նրան կթվա, որ եպիսկոպոսը շան գլուխ ունի:
Ես ինչի՞ գլուխ ունեմ, շա՞ն, կավատի՞, թե՞ պողոնիկի: (Նայում
է նրան): Մտի՛ր անկողին:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՛չ:

ԳԵՑ.— Նկ, ասում եմ քեզ, ե՛կ: Ուզում եմ քեզ տիրել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քեզ երբեք չեմ տեսել այսքան ցանկասեր:

Գեցը գրկում է նրա ուսերը:

Ոչ էլ այսքան շտապողական: Քեզ ի՞նչ է եղել:

ԳԵՑ — Պողոնիկի գլխով Գեցն ինձ աչքով է անում: Ես ու նա ու-
զում ենք միախառնվել: Եվ հետո՝ տագնապը մարդուն տրա-
մադրում է կենակցել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու տագնապի մեջ ես:

ԳԵՅ.— Այո՛: (Գնում է վրանի խորքը, նստում է անկողնին՝ մեջքը դեպի թաքնված Հերմանը): Դե՛, ե՛կ:

ԿԱՏՐԻՆ (մոտենում, թափով քաշում է Գեյին: Վերջինս վեր է կենում: Կատրինը նստում է նրա տեղը).— Գալիս եմ, այո՛, ես քոնն եմ, բայց նախ ինձ սուս՝ ի՞նչ ես նախատեսել ինձ համար:

ԳԵՅ.— Ե՛րբ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Վաղը:

ԳԵՅ.— Ես ի՞նչ իմանամ: Ինչ ուզում ես, արա:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այսինքն՝ պոռնկություն:

ԳԵՅ.— Ինձ թվում է, դա ամենահարմար լուծումն է, այնպես չէ՛:

ԿԱՏՐԻՆ.— Իսկ եթե դա ինձ դուր չի գալի՞ս:

ԳԵՅ.— Գտիր մի հիմարի և հետն ամուսնացիր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու ի՞նչ ես անելու:

ԳԵՅ.— Պատկերազմելու եմ: Ասում են հուսիտներն¹³ անհանգիստ են: Կուղևորվեմ նրանց մոտ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինձ հետդ վերցրու:

ԳԵՅ.— Ինչի՞ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Օրեր կլինեն, որ կնոջ կարիք կունենաս. լուսնակ գիշեր կլինի և ինչ-որ քաղաք գրավելու անհրաժեշտություն. դու կլինես տագնապի մեջ և տրամադիր կենակցելու:

ԳԵՅ.— Բոլոր կանայք իրար նման են: Եթե ցանկություն զգամ, զինվորներս տասնյակներով կնարեն ինձ համար:

ԿԱՏՐԻՆ (հանկարծակի).— Ես չեմ ուզում.

ԳԵՅ.— Դու չե՛ս ուզում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես կարող եմ լինել քսան կին, հարյուր, եթե կուզես. քեզ համար կդառնամ աշխարհի բոլոր կանայք: Ինձ վերցրո՛ւ, դի՛ր ձիուդ գավակին: Ես թեթև եմ: Զո ձին չի զգա իմ ծանրությունը: Ես ուզում եմ դառնալ քո պոռնկատուրը: (Սեղմըվում է նրան):

ԳԵՅ.— Զեզ ի՞նչ է եղել: (Դադար: Նայում է նրան: Հանկարծակի): Հեռացի՛ր, ես ամաչում եմ քո փոխարեն:

ԿԱՏՐԻՆ (աղաչական).— Գե՛ց:

ԳԵՅ.— Անտանելի է, երբ դու ինձ նայում ես այդ աչքերով: Այդ ի՞նչ կատաղած պոռնիկն ես, որ ինձ սիրում ես այն ամենից հետո, ինչ քեզ արել եմ:

ԿԱՏՐԻՆ (ճշալով).— Ես քեզ չեմ սիրում, երդվում եմ: Եթե նույնիսկ սիրեի, դու այդ երբեք չէիր իմանա: Եվ հետո քեզ ի՞նչ վնաս, որ սիրեն, երբ չեն էլ ասում այդ մասին:

ԳեՅ.— Ինչի՞ս է պետք սիրված լինելը: Եթե դու ինձ սիրում ես, քոնը կլինի ամբողջ հաճույքը: Հեռացի՛ր, պոռնի՛կ, ես չեմ ուզում, որ ինձանից օգտվեն:

ԿԱՏՐԻՆ (ճշալով).— Գե՛ց, Գե՛ց, ինձ մի՛ վոնդիր: Աշխարհում ես ոչ ոք չունեմ:

Գեցը փորձում է դուրս գցել նրան վրանից: Կատրինը կառչում է նրա ձեռքերից:

ԳԵՅ.— Պիտի գնա՞ս, թե՞ չէ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Մեղքը վիզդ, Գե՛ց, մեղքը վիզդ:

Հերմանը դուրս է գալիս իր թաքստոցից և դանակը բարձրացրած՝ հարձակվում է:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ա՛հ, զգուշացի՛ր:

ԳԵՅ (շրջվում ու բռնում է Հերմանի դաստակը).— Ֆրա՛նց:

Ներս եմ մտնում զինվորները: Գեցը ծիծաղում է:

Համեմայն դեպք, ինձ հաջողվեց մեկին հանել համբերությունից:

ՀԷՐՄԱՆ (Կատրինին). Սպոր՛ն, մատնի՛չ:

ԳԵՅ (Կատրինին). Ի՜նչ նրա մեղսակի՛ցն էիր: Այդ ինձ համար ետխառնելի է, շատ ավելի նախընտրելի, քան քո սեբը (Տույում և նրա կզակը): Տարե՛ք նրան: Քիչ հետո կորոշեմ նրա նակատագիրը:

Զինվորները դուրս են գալիս՝ Հերմանին տանելով: Դադար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նրան ի՞նչ ես անելու:

ԳԵՅ.— Ես չեմ կարողանում քարկանալ այն մարդկանց վրա, որոնք ուզում են ինձ սպանել: Նրանց շատ լավ եմ հասկանում: Ես նրան պարզապես բուրդոտով ծակել կտամ. այս ինքն էլ շատ է մեծ խոշոր տակառի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ի՞նձ ինչ ես անելու:

ԳԵՅ.— Ծիշտ է, ես քեզ պետք է պատժեմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ոչ ոք քեզ չի պարտադրում:

ԳԵՅ.— Ես պարտավոր եմ: (Դադար): Իմ զինվորներից շատերի թուքը բերանում չորանում է, երբ դու անցնում ես ճամբարի միջով: Ես քեզ նրանց եմ նվիրելու: Հետո, եթե ողջ մնաս,

քեզ համար կգտնենք միաչքանի ու սիֆիլիտիկ մի զինվոր,
և Ուորմսի քահանան քեզ կամուսնացնի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես քեզ չեմ հավատում:

ԳԵՅ.— Չե՛ս հավատում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Չե՛, դու այդպիսին չես... Դու այդ չե՛ս անի: Ես վըս-
տահ եմ, վստահ եմ:

ԳԵՅ.— Չե՛մ անի: (Ջայն է տալիս): Ֆրա՛նց, Ֆրա՛նց:

Ներս եմ մտնում Ֆրանցը և երկու զինվոր:

Հարսնացուին տիրություն արա, Ֆրա՛նց:

ՖՐԱՆՑ.— Ի՛նչ հարսնացու:

ԳԵՅ.— Կատրինը: Նախ՝ ամենայն հանդիսավորությամբ դու նը-
րան կամուսնացնես բոլորի հետ, հետո...

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

ՆՈՒՅՆՔ, ՆԱՍՏԻ

Նաստին ներս է մտնում և խփում է նրա ականջին:

ԳԵՅ.— Հե՛յ, դո՛ւ, բո՛ի՛, այդ ի՛նչ ես անում:

ՆԱՍՏԻ.— Խփում եմ ականջիդ:

ԳԵՅ.— Ես այդ զգացի: (Բռնում է նրան): Դու ո՛վ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Նաստին՝ հացթուխը:

ԳԵՅ (զինվորներին).— Սա Նաստի՛ն է:

ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ.— Այո՛, նա է:

ԳԵՅ.— Հաջող ավար է, Աստված վկա:

ՆԱՍՏԻ.— Ես քո ավարը չեմ, ինքս եմ հանձնվել:

ԳԵՅ.— Ինչպես կուզես. արդյունքը նույնն է: Այսօր Աստված իմ
զլխին նվերներ է թափում: (Նայում է նրան): Ուրեմն սա է
Նաստին՝ Գերմանիայի չքավորների խրոխտ առաջնորդը: Դու
այնպիսին ես, ինչպիսին ես պատկերացնում էի. տաղտկալի,
ինչպես առաքինությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես առաքինի չեմ. դա կվիճակվի մեր որդիներին, եթե
մենք արյուն թափենք այնքան, ինչքան անհրաժեշտ է, որ-
պեսզի նրանք ձեռք բերեն առաքինի լինելու իրավունքը:

ԳԵՅ.— Տեսնում եմ դու մարգարե ես:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչպես բոլորը:

ԳԵՅ.— Իսկապե՛ս: Ուրեմն, ե՛ս էլ մարգարե եմ:

ՆԱԱՍԻ.— Ամեն մի խոսք բխում է Աստծո ներշնչանքից: Ամեն մի խոսք ամեն ինչի մասին:

ԳԵՅ.— Գրողը տանի, ես իմ խոսելուն պետք է հետևեմ:

ՆԱԱՍԻ.— Միևնույն է, քեզ չի հաջողվի չասել այն ամենը, ինչ պիտի ասեիր:

ԳԵՅ.— Հա՛վ: Դե՛, հիմա պատասխանի՛ր իմ հարցերին և աշխատիր չասել բոլոր ասելիքներդ, թե չէ մեր այս խոսակցությունը չի վերջանա: Ուրեմն, դու՛ Նաստին ես, մարգարե և հացթուխ:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛, ես եմ:

ԳԵՅ.— Ասում էին, թե դու Ուորնսում ես գտնվում:

ՆԱԱՍԻ.— Ես այնտեղից եկա:

ԳԵՅ.— Այս գիշեր:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Որ ինձ հետ խոսե՛ս:

ՆԱԱՍԻ.— Որ ուժեր հավաքեմ և հարվածեմ քո թիկունքին:

ԳԵՅ.— Սքանչելի մտահղացում: Ինչո՞ւ փոխեցիր քո մտադրությունը:

ՆԱԱՍԻ.— Ճանաչարով անցնելիս իմացա, որ մի դավաճան հանձնել է քո սրբը:

ԳԵՅ.— Ընդ պատկերացնում եմ այդ ծանր ու կեղտոտ պահին:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛, շատ էր ծանր ու կեղտոտ:

ԳԵՅ.— Է, նեղո՛ւ:

ՆԱԱՍԻ.— Նստած էի քարին, վրանի ետևը: Տեսա վրանը թեթև լուսավորվեց, և ստվերներ շարժվեցին: Այդ պահին ես պատգամ ստացա ներս մտնել ու հետդ խոսել:

ԳԵՅ.— Վե՛զ ո՞վ տվեց սյդ պատգամը:

ՆԱԱՍԻ.— Ի՞նչ ես կարծում, ո՞վ կլինի:

ԳԵՅ.— Հա՛, իսկապե՛ս, երջանի՜կ մարդ: Պատգամներ ես ստանում և գիտես քեզ ով է պատգամավորում: Ես ինքս էլ, պատկերացրո՛ւ, ստացել եմ Ուորնսը հրդեհելու պատգամը: Բայց չեմ կարողանում իմանալ, թե ով է ինձ պատգամավորում:

(Գաղար): Այդ Աստված քեզ հրամայեց խփել իմ ականջին:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ՆԱԱՍԻ.— Չգիտեմ: Թերևս, պոկելու համար այն մոմը, որ խցանել է քո լսողությունը:

ԳԵՅ.— Քո գլուխը գնահատված է: Աստված քեզ այդ մասին զգուշացրե՞լ է:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ մասին Աստված կարիք չուներ ինձ զգուշացնելու: Ես միշտ էլ իմացել եմ, թե ո՞րն է իմ վերջը:

ԳԵՅ.— Հա՛, ճիշտ է, դու մարգարե ես:

ՆԱՍՏԻ.— Դրա համար մարգարե լինելու կարիքը չկա: Ինձ և իմ նմաններին մեռնելու երկու ձև է տրված: Ովքեր խոնարհվում են, քաղցից են մեռնում: Ովքեր չեն խոնարհվում, բարձրանում են կախաղան: Տասներկու տարեկան հասակում դու արդեն գիտես՝ խոնարհվելո՞ւ ես, թե՞ ոչ:

ԳԵՅ.— Սքանչելի է: Ուրեմն, շո՛ւտ, ծնկի՛ եկ:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչո՞ւ:

ԳԵՅ.— Պարզ է, ինձանից գթություն հայցելու համար: Աստված քեզ այդ պատգամը չի՞ տվել:

Ֆրանցը հագցնում է Գեյի սապոգները:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛չ, դու գութ չունես: Աստված նույնպես չունի: Եվ ինչ-չո՞ւ գթություն հայցեմ, երբ ինքս, օրը որ գա, չեմ խղճա ոչ ոքի:

ԳԵՅ (ոտքի կանգնելով).— Էլ ինչի՞ ես եկել-խցկվել այստեղ:

ՆԱՍՏԻ.— Եկա քո աչքերը բացելու, եղբա՛յր իմ:

ԳԵՅ.— Ինչ հիանալի՞ գիշեր է. ամեն ինչ տառամկում է. ինքը՝ Աստված քայլում է երկրի վրա: Վրանս երկինք է, ուր թափվում են ընկնող աստղերը, և ահա աստղերից ամենապայծառը՝ Նաստին, հացթուխ ու մարգարե, որը եկել է աչքերս բացելու: Ո՛վ կհավատար, որ երկինքն ու երկիրը իրար կխառնըվեն քսանհինգ հազարանոց մի քաղաք փրկելու համար: Եվ իրոք, հացթո՛ւխ, քեզ ո՞վ կհավաստիացնի, թե Սատանան չէ, որ քեզ մոլորության մեջ է գցել:

ՆԱՍՏԻ.— Երբ արեգակն իր փայլը գցում է աչքերին, քեզ ո՞վ է հավաստիացնում, որ գիշերը չբացել է:

ԳԵՅ.— Բայց երբ գիշերը դու երազում ես արեգակի մասին, քեզ ո՞վ կհավաստիացնի, որ օրը ցերեկ է: Եվ ի՞նչ գիտես, թե ես Աստծուն չեմ տեսել, հը՞, և կանգնած է արեգակն ընդդեմ արեգակին: (**Ռադար**): Բոլորն իմ ձեռքումն են, բոլորը. և այս կինը, որն ուզում էր ինձ սպանել, և Արքեպիսկոպոսի պատվիրակը, և դու՝ խրոխտ չքավորների թագավոր: Աստծո աջը քանդեց մի դավադրություն ու մերկացրեց հանցավոր-

ներին. Դեռ ավելին, Աստծո նախարարներից մեկը, բարձր-
յալի կամքը կատարելով, քերեց-հանձնեց քաղաքի բանալին:
ՆԱԱՍԻ. (այլալեզրով, տիրական և կտրուկ).— Աստծո նախա-
րարներից մեկը, այդ ո՞վ է:

ԳԵՅ.— Քեզ համար միննույնը չէ՞, թե ով է, քանի որ դու մեռ-
նելու ես: Դե՛, ընդունի՛ր, որ Աստված ինձ հետ է:

ՆԱԱՍԻ.— Քե՛զ հետ: Ո՛չ, դու Աստծու րնտրյալը չես. լավագույն
դեպքում դու նրա բռնն ես:

ԳԵՅ.— Դու ինչի՞ց գիտես:

ՆԱԱՍԻ.— Աստծու րնտրյալները ոչնչացնում են կամ կառուցում,
դու պահպանում ես:

ԳԵՅ.— Ե՛ս:

ՆԱԱՍԻ.— Դու սերմանում ես անկարգություն, իսկ անկարգու-
թյունը տիրող կարգի լավագույն ծառան է: Կոնրադին դավա-
ճանելով՝ դու թուլացրիր ասպետական ամբողջ դասը: Եվ
Ուոքմար ոչնչացնելով՝ թուլացնելու ես քաղքենիության դա-
տաշերտը: Ուլքե՛ր են օգտվում. այս աշխարհի հզորները: Դու
ծառայում ես այս աշխարհի հզորներին, Գե՛, և նրանց ես
ծառայում. ինչ էլ որ ամեն: Ամեն ոչնչացում խառնակչություն
է, թաղսկում է թույլերին, հարստացնում հարուստներին և
սեռաբան է հեղուկների հեղուկությունը:

ԴԵՅ.— Իրե՛տե, ես լիմ աղածի նմանա՞նի եմ սնում: (Հեղճա-
կան): Ընդհարմարաբար, Աստված քեզ ուղարկել է ինձ լու-
սավորելու: Ի՞նչ ես ստաշարվում:

ՆԱԱՍԻ.— Մի նոր դաշինք:

ԳԵՅ.— Օ՛հ, այսինքն՝ մի նոր դավաճանություն: Ծատ սիրալիր է
քո կողմից: Ինչ-ի՞նչ, բայց ա՛յ դրան ես ընտելացել եմ: Գոհե
հարազատ կմնամ իմ էությանը: Բայց ո՞ւմ հետ եմ դաշնակ-
ցելու, եթե հրաժարվեմ և՛ հարուստ քաղքենիներից, և՛ աս-
պետներից, և՛ իշխաններից: Ինձ համար պարզ չէ, թե ում
հետ եմ դաշնակցելու:

ՆԱԱՍԻ.— Գրավի՛ր քաղաքը, կոտորի՛ր հարուստներին ու քա-
հանաճներին: Հանձնի՛ր քաղաքը չքավորներին, ոտքի՛ հա-
նիր գյուղացիների մի բանակ ու վոճդի՛ր Արքեպիսկոպոսին:
Վաղը ամբողջ երկիրը կշարժվի քո ետևից:

ԳԵՅ (ապշած).— Դու ուզում ես, որ ես միանամ չքավորների՞ն:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛, չքավորներին՝ գյուղի և քաղաքի ներքնախավին:

ԳԵՅ.— Տարօրինակ առաջարկ է:

ՆԱԱՄՏԻ.— Նրանք են քո բնական դաշնակիցները: Եթե, իրոք, դու ուզում ես ոչնչացնել, եթե դու ուզում ես սրբել երկրի երեսից պալատներն ու Սատանայի կանգնեցրած տաճարները, եթե ուզում ես ջարդել հեթանոսների պիղծ արձանները, այրել այն հազարավոր գրքերը, որոնք տարածում են սատանայական գիտելիքներ, եթե ուզում ես վերացնել ոսկին ու արծաթը,— ե՛կ մեզ մոտ: Մեզանից հեռու դու տեղում կդուփես և չարիք կպատճառես միայն ինքդ քեզ: Մեզ հետ դու կլիենես Աստծո արհալիրքը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ եք անելու հարուստ քաղբևիհներին:

ՆԱԱՄՏԻ.— Մենք նրանց ունեցվածքը վերցնելու ենք հազցնելու համար նրանց, ովքեր մերկ են և կերակրվում համար նրանց, ովքեր քաղցած են:

ԳԵՅ.— Իսկ քահանաների՞ն:

ՆԱԱՄՏԻ.— Նրանց ետ ենք ուղարկելու՝ Հոռոմ:

ԳԵՅ.— Բա ազնվականների՞ն:

ՆԱԱՄՏԻ.— Կտրելու ենք նրանց գլուխները:

ԳԵՅ.— Արքեպիսկոպոսին վտարելուց հետո, ի՞նչ ենք անելու:

ՆԱԱՄՏԻ.— Կսկսվի Աստծո ոստանը կառուցելու ժամանակը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ հիմքերի վրա:

ՆԱԱՄՏԻ.— Բոլոր մարդիկ հավասար են և եղբայրներ: Բոլորը Աստծո մեջ են, և Աստված նրանց մեջ է: Սուրբ Հոգին խոսում է բոլորի քերականով: Բոլոր մարդիկ քահանա են ու մարգարե: Յուրաքանչյուրը կարող է մկրտել, ամուսնացնել, օրհնել ու թողություն տալ մեղքերին: Յուրաքանչյուրը երկրի վրա ապրում է բացահայտ՝ բոլորի աչքի առաջ և մեծավոր իր հոգում՝ Աստծո աչքի առաջ:

ԳԵՅ.— Չէի ասի, թե ձեր ոստանում մարդ ամեն օր ծիծաղելու է:

ՆԱԱՄՏԻ.— Մի՞թե կարելի է ծիծաղել նրանց վրա, ում սիրում ես: Սերն է դառնալու համբնդհանուր օրենքը:

ԳԵՅ.— Այդ ամենի մեջ ես ի՞նչ եմ լինելու:

ՆԱԱՄՏԻ.— Բոլորին հավասար:

ԳԵՅ.— Իսկ եթե ինձ հաճելի չէ լինել ձեզ հավասար:

ՆԱԱՄՏԻ.— Բոլոր մարդկանց հավասար կամ՝ բոլոր իշխաններին ծառա, ընտրի՛ր:

ԳԵՅ.— Քո առաջարկն ազնիվ է, հացթո՛ւխ, միայն թե գիտես

ի՞նչ... չբռնաբերեմ ինձ սննդի ձանձրացում են: Նրանք սպառնալուով եմ առն, ինչը ինձ դուր է գալիս:

ՆԱԱՍՏԻ.— Քեզ ի՞նչն է դուր գալիս:

ԳԵՅ.— Այն ամենը, ինչ ուզում եմ ոչնչացնել՝ արձանները, շքեղությունը, պատերազմը:

ՆԱԱՍՏԻ.— Լուսինը քոնը չէ, խաբված միամիտ, դու կոպտում ես, որպեսզի այն վայելեն ազնվականները:

ԿԵՅ (խորը և անկեղծ համոզմունքով).— Բայց ես սիրում եմ ազնվականներին:

ՆԱԱՍՏԻ — Դո՛ւ, դու նրանց սպանում ես:

ԿԵՅ — Պա՛հ, ես նրանց քիչ-միչ, երբեմն-երբեմն սպանում եմ, բուլմիտե՛ս նրանց կանայք բեղմնավոր են և տասն են ծնում իմ մեկ սպանածի դիմաց: Բայց ես չեմ ուզում, որ դուք նրանց բոլորին կախեք: Ձեզ ինչո՞ւ օգնեմ, որ հանգցնեք արեգակն ու բոլոր երկնային ջահերը: Ինչի՞ս է պետք բևեռային գիշերը:

ՆԱԱՍՏԻ.— Ուրեմն կշարունակես մնալ մի անօգուտ աղմկարար:

ԿԵՅ.— Անօգուտ, այո՛, մարդկանց համար՝ անօգուտ: Բայց մարդիկ ինձ ի՞նչ: Աստված ինձ լսում է, և ես նրա ականջներն եմ գրգռում. դա ինձ բավական է, որովհետև նա է իմ միակ արժանի հակառակորդը: Կա Աստված, ես և ուրվականները: Ես այս գիշեր Աստծուն եմ խաչելու՝ սպանելով քեզ և քսան հազար մարդու, և քանի որ նրա տանջանքն անսահման է, նրան տանջողը ևս դառնում է անսահման: Այս քաղաքը հրդեհի ճարակ պիտի դառնա: Աստված այդ գիտի: Այս պահին նա վախենում է. ես այդ զգում եմ: Ես զգում եմ նրա հալացքն իմ ձեռքերին, զգում եմ նրա շունչն իմ մազերին: Արտասվում եմ նրա հրեշտակները: Նա ինքն իրեն ասում է. «Գուցե Գեցր չհանդգնի»,— ճիշտ ու ճիշտ մահկանացու մարդու նման: Արտասվեցե՛ք, արտասվեցե՛ք, հրեշտակնե՛ր. ես հանդգնելու եմ: Քիչ հետո ես ոտնահարելու եմ նրա վախն ու զայրույթը: Քաղաքը հրդեհի ճարակ է դառնալու: Տիրոջ հոգին հայելաբար է: Կրակը պիտի արտացոլվի այնտեղ՝ միլիոնավոր հայելիների մեջ: Այնժամ, ես պիտի խորապես զգամ, որ ես ճիշտ եմ, համարյա գտարյուն: (Ֆրանցիմ): Իմ սուները:

ՆԱԱՍՏԻ (այլափոխված ձայնով).— Խնայի՛ր չքավորներին: Արքե-

պիսկոպոսը հարուստ է. գվարճացի՛ր նրան սնանկացնելով:
Բայց չքաղորները, Գե՛ց, ի՞նչ բավականություն նրանց տան-
ջելուց:

ԳԵՅ.— Օ՛հ, ո՛չ, դա բավականություն չէ:

ՆԱՍՏԻ.— Ուրե՛մն...

ԳԵՅ.— Ես նույնպես պատգամ եմ ստացել:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզ աղաչում եմ ծնկաչոք:

ԳԵՅ.— Կարծում էի, թե քեզ արգելված է աղաչելը:

ՆԱՍՏԻ.— Ոչինչ արգելված չէ, երբ խնդիրը վերաբերում է մարդ-
կանց փրկությանը:

ԳԵՅ.— Ինձ թվում է, մարգարե՛, որ Լևսոված քեզ ծուղակն է գը-
ցել:

Նաստին սեղմում է ուսերը:

Գիտե՛ս քեզ ինչ է վիճակված:

ՆԱՍՏԻ.— Լիկանք և կախաղան, այո՛: Քեզ ասացի, որ ես միշտ
էլ այդ իմացել եմ:

ԳԵՅ.— Լիկանք և կախաղա՛ն... լիկանք և կախաղա՛ն... ինչքա՛ն
միօրինակ է: Չարիքը ձանձրալի է, երբ նրան բնտելանում ես:
Հանճարի շունչ է պետք նորը ստեղծելու համար: Ներշնչումս
այս գիշեր բոլորովին չքացել է:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նրան մի խոստովանահայր է պետք:

ԳԵՅ.— Մի...

ԿԱՏՐԻՆ.— Չէ՛ որ դու թույլ չես տա, որ նա մեռնի առանց մեղ-
քերի թողության:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, ահա և հանճարի շունչը: Իհարկե, քաջագո՛ւն,
խոստովանահայր դու անայսման կունենաս: Իմ քրիստոնեա-
կան պարտքն է: Եվ հետո՛ ես քեզ համար անակնկալ եմ
պատրաստել: (**Ֆրանցիմ**): Գնա՛ կանչիր այն քահանային...
(**Նաստիին**): Ահա մի արարք, ինչպիսիք ես միշտ սիրել եմ՝
երկդիմությունը... լա՛վ է... վա՛տ է... բանականությունը մոլոր-
վում է:

ՆԱՍՏԻ.— Ես թույլ չեմ տա, որ Հոռմի թափթիուքն ինձ արատա-
վորի:

ԳԵՅ.— Քեզ լիկանքի պիտի ենթարկեն այնքան ժամանակ, մինչե
դու համաձայնվես խոստովանանքի արարողությանը: Այդ ար-
վում է քո օգուտի համար:

Ներս է մտնում Հայնրիխը:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու ինձ պատճառել ես չարիքի այն առավելագույնը, որ կարող էիր: Թող ինձ հանգիստ:

ԳԵՅ (Ֆրանցիկ).— Ի՞նչ էր անում:

ՖՐԱՆԿ.— Խաղարի մեջ նստած՝ գլուխն էր օրորում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ի՞նչ ես ուզում ինձ անից:

ԳԵՅ.— Որ դու արհեստդ բանեցնես: Այս կնոջը հարկավոր է տնտիջսպես ամուսնացնել: Ինչ վերաբերում է սրան, խոստովանեցրու և տուր նրան մեղքերի թողութային:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Սրա՞ն... **(Տեսնում է Նաստիին):** Ա՛հ...

ԳԵՅ (ձեռացնելով, թե զարմացած է).— Դուք իրար ճանաչո՞ւմ եք: **ՆԱՍՏԻ.**— Որեմն սա՞ է Աստծո նախարարը, որ քեզ տվել է այդ բանակին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԳԵՅ.— Քանի՞նա՛, չե՞ս ամաչում, ստում ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նաստի՛:

Նաստին նայնիսկ չի մայում նրա երեսին:

Չի կարող թող տալ, որ կոտորեն բանամաներին:

Նաստի՛ն չի պատասխանում: Հայերի՛սր մոտենում է նրան:

Ընտ, ես կարող էի թող տալ, որ նրանց կոտորեն: (Գա-

գար: Երջվում, մոտենում է Գեյին): Այդ ինչո՞ւ է անհրա-

մեշտ, որ ես դառնամ նրա խոստովանահայրը:

ԳԵՅ.— Նրան կախելու ենք:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դե՛, շո՛ւտ, ուրեմն, շո՛ւտ: Շուտ կախեցեք նրան:

Իսկ խոստովանահայր՝ գտեք մեկ ուրիշին:

ԳԵՅ.— Դու ես լինելու կամ ուրիշ ոչ ոք:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ուրեմն, ոչ ոք: **(Ուզում է դուրս գալ):**

ԳԵՅ.— Հե՛յ, հե՛յ:

Հայերի՛սը կանգ է առնում:

Դու թույլ ես տալիս, որ նա մեռնի առանց մեղքերի թողու-

թյա՞ն:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (դանդաղ վերադառնում է).— Չէ՛ խեղկատա՛կ, չէ՛,

դու իրավացի ես: Ես այդ չեմ կարող: (Նաստիին): Ծնրադը-

րի՛ր: (Գաղար): Չե՞ս ուզում: Իմ հանցանքը, եղբա՛յր իմ,

Եկեղեցու վրա չի տարածվում: Եվ Եկեղեցու անունից է, որ ես թողություն պիտի տամ քո մեղքերին: Կուգե՛ս բոլորի առջև հանցանքս խոստովանեմ: (**Բոլորին**): Քինոտությունն ու նենգությունը ինձ դրդեցին, և ես հանձնեցի իմ հարազատ քաղաքը՝ բնակիչներին դատապարտելով կոտորածի: Ես արժանի եմ համընդհանուր քամահրանքի: Թքի՛ր իմ երեսին, և էլ չխոսենք այդ մասին:

Նաստին տեղից չի շարժվում:

Դո՛ւ թքիր, գինվո՛ր:

ՖՐԱՆՑ (զվարթացած Գեցին).— Թքե՛մ:

ԳԵՑ (բարեհամբույր).— Թքի՛ր, տղա՛ս, զվարճացի՛ր:

Ֆրանցը թքում է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ահա և կատարվեց: Հայնրիխը մահացավ ամոթից: Մնաց քահանան: Մի պատահական քահանա. նրա առջև է, որ դու պիտի ծնրադրես: (**Մի պահ սպասելուց հետո, հանկարծակի խփում է նրան**): Մարդասպա՛ն: Ես, երևի, խելագարվել եմ, որ քո առջև ստորանում եմ, երբ այս ամեն ինչում դու ես մեղավորը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես՝ մեղավոր:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո՛, այո՛, քո մեղքն է: Դու ուզեցիր խաղալ մարգարեի դերը, և ահա պարտված ես, գերի, կախաղանի մասցու: Եվ պիտի մեռնեն բոլոր նրանք, ովքեր քեզ վստահեցին: Բոլորը, բոլորը, հա՛, հա՛: Հավակնություն ունեիր, թե դու գիտես, ինչպես պետք է սիրել չքավորներին, իսկ ես, իբր, չգիտեմ: Է՛հ, հիմա տեսնո՞ւմ ես՝ ինձանից ավելի դու նրանց չարիք պատճառեցիր:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզանից ավելի՛, կեղտո՛տ սրիկա:

Հարձակվում է Հայնրիխի վրա: Նրանց բաժանում են:

Ո՛վ դավաճանեց, ե՛ս, թե՛ դու:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ե՛ս, ե՛ս, ե՛ս: Բայց ես երբեք չեի դավաճանի, եթե դու չսպանեիր Եպիսկոպոսին:

ՆԱՍՏԻ.— Աստված ինձ հրամայեց խփել նրան, որովհետև Ուսովի էր մատնում չքավորներին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Աստված, իսկապե՛ս: Ա՛յ քեզ պարզ ու հասարակ պատասխան: Ուրեմն. Աստված ինձ հրամայեց դավաճանել չքավորներին, որովհետև նրանք ուզում էին կոտորել վանականներին:

ՆԱԱՍԻ.— Աստված չի կարող հրամայել, որ մեկը դավաճանի յթալորներին: Ինքը հրանց հետ է:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Եթե ինքը հրանց հետ է, ապա ինչո՞ւ միշտ էլ ձախողվում են հրանց խտրվությունները: Եվ ինչի՞ց է, որ այսօր հա թույլ տվեց, որ քո ապստամբությունը խեղդվի ռուսաճատության մեջ: Դե՛, պատասխանի՛ր, պատասխանի՛ր, պատասխանի՛ր վերջապես: Զե՛ս կարող:

ԳԵՅ.— Ահա, ահա գերագույն պահը: Ահա տագնապն ու արհախառն քրտինքը: Այդպես է, որ կա. բարի է տագնապը: Ինչքա՛ն մեղմ է քո դեմքը: Ես նայում եմ դեմքիդ և զգում եմ, որ քսան հազար մարդ մեռնելու է: Ես քեզ սիրում եմ: (Համբուրում է հրա շրթունքները): Լսի՛ր, եղբա՛յր իմ, խաղը չի ավարտված: Ես որոշել եմ Ուոթմանը գրավել, բայց եթե Աստված քեզ հետ է, ինչ-որ բան կարող է պատահել, որ ինձ կասեցնի:

ՆԱԱՍԻ (խուլ ձայնով և համոզվածությամբ).— Մի բան պիտի պատահի:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ճշպով).— Ոչի՛նչ: Բացարձակապես ոչի՛նչ: Ոչի՛նչ չի պատահելու: Զե՛ որ դա անչափ անարդարացի պիտի լինե: Եթե Աստված հրաշք էր անելու, ապա ինչո՞ւ այն պիտի արած չլինե, նախքան իմ դավաճանությունը: Ինչո՞ւ նա ինձ կորստյան մատնեց, երբ նա քեզ փրկում է:

Ներս է մտնում մի սպա: Բոլորը ցնցվում են:

ՍՊԻԿ.— Ամեն ինչ պատրաստ է: Զինվորները շարքի են կանգնած ձորի բերանին, սալակառքերի ետևը:

ԳԵՅ.— Արդե՛ն: (Գաղար): Գնա՛, հայտնի՛ր կապիտան Ուլրիխին, որ ես գալիս եմ:

Սպան դուրս է գալիս: Գեցն իրեն զգում է մի աթոռի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ահա քո հրաշքը, սիրելի՛ս:

Գեցը ձեռքը սահեցնում է դեմքի վրայով:

Գնա՛ թալանի՛ր և կոտորի՛ր: Բարի՛ գիշեր:

ԳԵՅ (սկզբում հոգնածությամբ, որն աստիճանաբար փոխվելու է շինծու ոգևորությամբ).— Հրածեշտի պահն է: Երբ վերադառնամ, պիտի լինեմ ոտից գլուխ արևաթաթախ, ու վրանս թափուր է լինելու: Ափսոս, ես ձեզ արդեն ընտելացել էի: (Նստիին և Հայնրիխին): Գիշերը դուք կանցկացնեք միասին, ինչպես մի զույգ սիրահարներ: (Հայնրիխին): Տես, չմոռա-

նաս, ձեռքը ձեռքումդ պահիր մեղմ ու քնքուշ, երբ նրան լը-
կեն շիկացած աքցաններով: (**Ֆրանցին, մատնացույց անելով
Նաստիին**): Եթե համաձայնվի խոստովանանքի արարողու-
թյանը, լիկանքն անմիջապես կդադարեցնեք: Երբ արդեն ա-
պաշխարած լինի, կախեցե՛ք նրան: (**Կարծես նոր հիշում է
Կատրինի գոյությունը**): Ա՛հ, հարսնացուն, Ֆրա՛նց, կզնաս,
կզտնես ձիապաններին և տիկնոջը կներկայացնես նրանց:
Սպանելուց բացի, թող հետը վարվեն, ինչպես ուզում են:

ԿԱՏՐԻՆ (հանկարծ նետվում է ծնկի).— Գթություն: Գե՛ց: Այդ
պետք չէ: Ոչ այդ նողկանքը: Գթություն:

ԳԵՅ (զարմացած ընկրկում է).— Քիչ առաջ այնպե՛ս ամբար-
տավան էիր... չէիր հավատում:

Կատրինը գրկում է նրա ծնկները:

Ֆրա՛նց, ինձ աղատի՛ր նրանից:

Ֆրանցը նրան վերցնում, շարտում է անկողնու վրա:

Ահա, այդպես, այդպես: Որևէ բան չմոռացա՛... Ո՛չ: Կարծես՝
այսքանն էր ընդամենը: (**Դադար**): Հրաշքը չկա ու չկա: Սկը-
սում եմ հավատալ, որ Աստված ձեռքերս լրիվ արձակել է:
Ծնորհակալ եմ, Աստված իմ, շատ շնորհակալ եմ: Ծնորհա-
կալություն բռնաբարված կանանց համար, շնորհակալություն
ցցի բարձրացված երեխաների համար: Ծնորհակալություն գըլ-
խատված տղամարդկանց համար: (**Դադար**): Եթե խոսել ու-
զենայի, ինչե՛ր կասեի, հայդե՛, կեղտո՛տ նենգամիտ: Լսի՛ր,
Նաստի՛, ես քեզ ճիշտը կասեմ՝ ես Աստծո կամակատարն
եմ: Տեսնում ես, չե՞, այս գիշեր նույնպես: Էհ, ի՛նչ անեմ, որ
նա ինձ դրդեց գործելու իր հրեշտակների օգնությամբ:

ՀԱՅՆՈՒԽ.— Իր հրեշտակների օգնությամբ:

ԳԵՅ.— Հենց դուք՝ բոլորդ: Կատրինն, անկասկած, հրեշտակ է:
Դու՝ նույնպես: Դրամատերը՝ նույնպես: (**Ծրջվելով Նաստիի
կողմը**): Իսկ այս բանալի՛ն: Ես այն խնդրե՛լ եմ նրանից:
Մտքովս անգամ չէր անցնում դրա գոյությունը: Բայց հարկ
եղավ, որ նա հանձնարարի իր քահանաներից մեկին, որ վեր-
ջինս իմ ձեռքում դնի այս բանալին: Դու, բնականաբար, գի-
տես, թե նա ինչ է ուզում. որ ես փրկեմ նրա քահանա-վանա-
կաններին ու կույսերին: Ուստի զգուշորեն նա ինձ ենթարկում
է գայթակղության, առիթներ է ստեղծում՝ ձևանալով, թե ին-
քը անշահախնդիր է: Եթե ծուղակն ընկնեմ, նա իրավունք ու-

նի իմ վրա բարդելու պատասխանատվությունը: Վերջ ի վերջս, չէ՞ որ ես կարող էի ձորք նետել այս բանալին:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՞, իհարկե, դու կարող էիր: Դու դեռ կարող ես:

ԳԼԵՑ.— Այդպես չի լինի, հրեշտա՛կ իմ, դու գիտես, դու գիտես, որ ես չեմ կարող:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչո՞ւ չէ:

ԳԼԵՑ.— Որովհետև ես ես եմ, ուրիշը լինել չեմ կարող: Ի՞նչ կա որ... ես մի լավ լոգանք կընդունեմ արյան բաղնիքում՝ իրեն ծառայություն մատուցելու համար: Բայց երբ ավարտված լինի, նա քիթն անգամ պիտի ծածկի և պիտի գոգոռա, որ չէ, ինքը այդ չի կամեցել: Տե՛ր, դու այդ չես կամենում, ճի՛շտ է: Ուրեմն, դեռ ժամանակ ունես, որ ինձ կասեցնես: Ես չեմ պահանջում, որ երկինքը փլվի իմ գլխին. մի հատ թքես՝ բավական է: Ոտս դնեմ վրան, սահեմ, սաթաքեմ, մի տեղս ջարդվի, և այսօրը ավարտված կլինի: Ո՛չ, լա՛վ, լա՛վ, ես չեմ պնդում: Տեսնո՞ւմ ես, ահա, նայի՛ր այս բանալուն. լավ բան է, չէ՞, բանալին. օգտակար է: Եվ ահա ձեռքեր. ինչ հիանալի՜ կերտվածք է: Աստծուն պետք է փառավորենք, որ մեզ ձեռքեր է տվել: Ուրեմն մի բանալի մի ձեռքի մեջ՝ դա ի՞նչ վատ բան է, որ... Աստծուն փառավորենք բոլոր ձեռքերի համար, որոնք բանալի են բռնել այս պահին, աշխարհի բոլոր ծայրերում: Բայց թե ձեռքս բանալիով ինչ կանի՝ Տերը հրաժարվում է ամեն պատասխանատվությունից: Դա նրան չի վերաբերում, խեղճ Աստված: Այո՛, Տե՛ր, դուք մարմնացյալ անմեղություն եք. դուք, որ լիության չափանիշ եք, ինչպի՞ս կարող եք հասկանալ ու գիտակցել Զգոյությունը: Զերուսվածքը լույս է և ամեն ինչ փոխարկում է լույսի. այդ ինչպե՞ս եք ճանաչելու իմ սրտի աղջամուղջը: Եվ ձեր անսահման իմաստությունը ինչպե՞ս կկարողանա մտքերի խորքը թափանցել՝ ցաքուցրիվ չանելով դրանց ընթացքը: Ատելություն ու թուլություն, բռնություն, մահ, նողկանք. մարդն ինքն է միայն այդ ամենի ակունքը: Այդ միայն իմ տիրակալությունն է, և ես մեռակ եմ այդտեղ: Ինչ էլ պատահի իմ ներսում, ես եմ միսկ պատասխանատուն: Դե՛, լա՛վ, լա՛վ, ես ամեն ինչն ինձ վրա եմ վերցնում ու ոչինչ էլ չեմ ասելու վերջին դատաստանի օրը՝ ը՛մ, բերանս կփակեմ: Ես շատ եմ հպարտ: Սուսուփուս թույլ կտամ, որ ինձ դատապարտեք: Բայց մի

քիչ, մի քիչ էլ անհարմար չե՞ք զգա, որ հավերժական անեծքի եք դատապարտուած ձեր կամակատարին: Գնում եմ, գնում եմ. զինվորներն ինձ սպասում են: Հրաշալի բանալին ինձ բռնում է անտեղ, տեսնում է հասնել իր ծննդավայր կողպեքին: (Դուրս գալու պահին **Գեջը** շրջվում է): Ծանաչո՞ւմ եք մեկ ուրիշին, որ ինձ նման լինի: Ես այն մարդն եմ, որն Ամենաբարձրալին ցնդն է զգում: Ի դեմս ինձ, Աստված գարշում է ինքն իրենից: Կա քսան հազար ազնվական, երեսուն արքեպիսկոպոս, տասնհինգ թագավոր: Այս աշխարհի վրա մարդիկ միաժամանակ տեսել են երեք կայսր, մի Հռոմի Պապ, մի հակապապ, բայց հիշատակեցե՛ք, տեսնեմ, մի ուրիշ Գեջ: Երբեմն Դժոխքը պատկերացնում եմ որպես մի անապատ, որը միայն ինձ է սպասում: Մնա՛ք բարով:

Ուզում է դուրս գալ: Հայնրիխը պոռթկում է ծիծաղից:

Ի՞նչ կա:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դժոխքը մրջնանոց է, ապո՛ւշ:

Գեջը կանգ է առնում և նայում է նրան: **Հայնրիխը դիմում է մյուսներին:**

Ահա ամենատարօրինակ պատրանքը. մարդուն թվում է, թե ինքն է միակ չարագործը: Ամեն գիշեր գերմանական հողը լուսավորվում է կենդանի ջահերով: Այս գիշեր, ինչպես ամեն գիշեր, տասնյակ քաղաքներ են հրդեհվում, և զորավարները թալանում են առանց այսքան երկար-բարակ շաղակրատելու: Աշխատանքային օրերին սպանում են, իսկ կիրակի օրը խոհարհաբար ծնրադրում են հանուն խոստովանալի: Բայց այս մեկը իրեն անձամբ Սատանայի տեղն է դրել, որովհետև կատարում է իր զինվորական պարտքը: (**Գեջին**): Եթե դու Սատանան ես, խեղկատա՛կ, ապա ե՞ս ուլ եմ, ես, որ հավակնում էի սիրել թշվառներին և նրանց կյանքը դրիքո ոճրագործ ձեռքերի մեջ:

Այս ամբողջ ռեպիլի ընթացքում Գեջը կլանված նայում է նրան: Վերջում ինքն իրեն ցնցում է:

ԳԵՅ.— Դու ի՞նչ ես պահանջում. նզովքի արժանանալու իրավո՞ւնքը: Քեզ այդ իրավունքը տալիս եմ: Դժոխքը բավականաչափ մեծ է, որ ես քեզ այնտեղ չհանդիպեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Իսկ մյուսներին՞:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ մյուսներ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Բոլոր մյուսներին: Բոլորին չէ, որ տրվում է սպասելու հնարավորությունը, բայց չէ՞ որ բոլորն էլ այրվում են այդ ցանկությունից:

ԳԵՅ.— Իմը ուրիշ է: Նրանք Չարիք են գործում հանուն պազոտության կամ շահից դրդված: Ես Չարիքը գործում եմ հանուն Չարիքի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ի՞նչ կարևոր են պատճառները, երբ սահմանված է, որ մարդը միայն Չարիք կարող է գործել:

ԳԵՅ.— Սահմանված է:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո՛, խեղկատա՛կ, սահմանված է:

ԳԵՅ.— Այդ ո՞վ է սահմանել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինքը՝ Աստված: Աստված կամեցել է, որ Բարությունը երկրի վրա լինի անկարելի:

ԳԵՅ.— Անկարելի՞:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Բոլորովին անկարելի. Սերը՝ անկարելի, Արդարությունը՝ անկարելի: Դե՛, փորձի՛ր սիրել քո մերձավորին և կտեսնես, թե ի՞նչ կստացվի:

ԳԵՅ.— Եվ ի՞նչո՞ւ չէի սիրի, որ... եթե այդ լիներ իմ քնահաճույքը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Որովհետև բավական է, որ միայն մեկ մարդ ասի մեկ ուրիշին, որ ատելությունը, մեկից մյուսին անցնելով, նրվաճի ողջ մարդկությունը:

ԳԵՅ (իր միտքը շարունակելով).— Բայց չէ՞ որ այս մարդը սիրում էր չքավորներին:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նրանց նա ստում էր հմտորեն, գրգռում էր նրանց ամենաստոր կրքերը և նրանց դրդեց սպանել մի ծերունու: (Դադար): Ես ի՞նչ կարող էի անել, հը՞, ի՞նչ կարող էի անել: Ես ամեն էի, և ոճիրը գողի մամն վրաս նետվեց: Այն ժամանակ այդ ո՞ւր էր կորել Բարությունը, բի՛հ: Որտե՞ղ էր նա: Որտե՞ղ էր նվազագույն չարիքը: (Դադար): Ինքդ քեզ դեսուդեն ես գցում վասն ոչնչի, դու՛ պարծենկոտդ ամենայն մոլորությունների: Եթե ուզում ես արժանանալ Դժոխքին, բավական է, որ դու հանգիստ պառկես քո անկողնում: Աշխարհն անարդար է. դու մեղսակից ես, եթե այն ընդունում ես. դու դաճիճ ես, եթե այն փոփոխում ես: (Միծաղում է): Հա՛, երկրի գարշահտությունը հասնում է աստղերին:

ԳԵՅ.— Ուրեմն, բոլորս էլ ճգովա՛լ ենք:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Օ՛, ո՛չ: Ոչ բոլորս: (Դադար): Ես հավատացյալ եմ,

Աստված իմ, ես հավատացայ եմ: Չեմ ընկնի հուսահատության մեղքի մեջ: Մինչև ուղնուծուծս ես ապականված եմ, բայց գիտեմ՝ ինձ կփրկես, եթե դու այդ որոշել ես: **(Գեղիմ):** Մենք բոլորս հավասարապես մեղավոր ենք, բի՛ճ, բոլորս հավասարապես արժանի ենք Դժոխքին, բայց Աստված ներում է, երբ տրամադրություն ունի ներելու:

ԳԵՅ.— Բայց նա չի կարող ինձ ներել անկախ իմ կամքից:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Թշվառակա՛ն ծղոտ, դու ինչպե՛ս կարող ես մարտնչել նրա ողորմածության դեմ: Նրան ինչպե՛ս կհաճես անսահման համբերությունից: Եթե ուզի, նա երկու մատով քեզ կվերցնի, կբարձրացնի իր Դրախտը: Նա ճկունքի մի հարվածով կցնդեցնի քո հոռի դիտավորությունները, ուժով կբացի քո այդ երախը, մեջը լիքը կխցկի իր բարեգթությունը, և դու կզգաս, որ անկախ քո կամքից դարձել ես բարի: Գնա՛, գնա՛ Ուորմսը հրդեհի՛ր, գնա՛ թալանիր ու մորթի՛ր. իզուր կորցնում ես ջանք ու ժամանակ: Օրերից մի օր դու քեզ կգտնես Քավարանում, ինչպես բոլորը:

ԳԵՅ.— Ուրեմն բոլոր մարդիկ Չարի՞ք են գործում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Բոլորը:

ԳԵՅ.— Ու ոչ ոք երբևէ Բարություն չի՞ գործել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ոչ ոք:

ԳԵՅ.— Սքանչելի է: **(Վերադառնում է վրանի մեջտեղը):** Քեզ հետ գրազ եմ գալիս, որ ես այն գործելու եմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ի՞նչ ես գործելու:

ԳԵՅ.— Բարություն: Գրազ գալի՛ս ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ուսերը սեղմելով).— Չէ՛, բի՛ճ, ես ոչնչի վրա գրազ չեմ գալիս:

ԳԵՅ.— Իզուր: Դու ինձ հայտնում ես, որ Բարությունն անկարելի է, և ես գրազ եմ գալիս, որ գործելու եմ Բարություն: Թերևս դա միայնակ լինելու լավագույն ձևն է: Ես չարագործ էի. ինքս ինձ փոփոխում եմ. բաճկոնս շուտ եմ տալիս և գրազ եմ գալիս, որ սուրբ կդառնամ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ո՛վ կվճռի, թե դա քեզ հաջողվել է:

ԳԵՅ.— Դու ինքդ, մի տարի և մի օր հետո: Քեզ մնում է միայն գրազն ընդունել:

ՀԱՅՆՈՒԹԵԱՆ.— Եթե գրագ ևս գալիս, հենց նախօրոք կորցնում ես, ապո՛ւշ: Դու Բարությունը գործելու ես գրագը շահելու համար:

ԳԵՅ.— Ծիշտ է: Որ այդպես է, ևկիւր զատ գցենք: Եթե ես շահեմ, Չարիքն է հաղթանակում... Եթե կորցնեմ... ա՛հ, եթե կորցնեմ, չեմ էլ կասկածում, թե ինչ եմ ամենա: Դե՛, ո՛վ է խաղում: Նուստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Ձէ:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ չէ:

ՆԱՍՏԻ.— Վատ է:

ԳԵՅ.— Իհարկե, դա վատ է: Իսկ ի՞նչ էիր կարծում: Լսի՛ր, հացթո՛ւյս, ես դեռ չար եմ:

ՆԱՍՏԻ.— Եթե ուզում ես Բարություն գործել, որոշի՛ր և այն գործի՛ր պարզ ու հասարակ:

ԳԵՅ.— Ես ուզում եմ Տիրոջը դեմ տալ պատիհն: Այս ամբամ այո՛ւն է կամ ոչ-ը: Եթե ըստ նրա կամոք ես շահելու եմ, ուրեմն քաղաքը պիտի հրդեհվի, և նա՛ կլիցի հիմնավորապես պատասխանատու: Դե՛, խաղա՛: Եթե Աստված քեզ հետ է, դու չպետք է վախենաս: Ձե՛ս համարձակվում, վախկո՛տ: Դու նախընտրում ես, որ քեզ կախեն: Ո՛վ կհամարձակվի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես:

ԳԵՅ.— Դո՛ւ, Կատրի՛ն: (Նայում է նրան): Ինչո՞ւ չէ: (Ձառերը տալիս է նրան): Գցիր:

ԿԱՏՐԻՆ (զցում է զառերը).— Երկու և մեկ: (Ցնցվում է): Քեզ դժվար կլիցի կորցնելը:

ԳԵՅ.— Ձեզ ո՛վ է ասում, որ ես ցանկանում եմ կորցնել: (Ձառերը դնում է բաժակի մեջ): Տե՛ր, ես քեզ դեմ եմ տվել պատիհն: Եկել է քո ժամանակը որոշում ընդունելու: (Ձառերը զցում է):

ԿԱՏՐԻՆ.— Մեկ և մեկ... դու կորցրիր:

ԳԵՅ.— Ուրեմն ես կհնազանդվեմ Աստծո կամքին: Մնա՛ս բարով, Կատրի՛ն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինձ գրկիր:

Գեցը գրկում է նրան:

Գնա՛ս բարով, Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Վերցրու այս քսակը և ուր ուզում ես գնա: **(Ֆրանցին)**—

Ֆրա՛նց, գնա՛ կապիտան Ուլրիխին ասա, որ զինվորները քնեն, հանգստանան: Դու՝ Նաստի՛, վերադարձիր քաղաք. դեռ ժամանակ ունես խոսվությունը կասեցնելու: Եթե արշալույսին դուք դարպասները բացեք, եթե քաճաճանները ողջաոողջ դուրս գան քաղաքից և մոտս ապաստանեն, ապա կեսօրին ես պաշարումը կվերացնեմ: Համաձայն ես:

ՆԱՍՏԻ.— Համաձայն եմ:

ԳԵՑ.— Դու նորից գտա՞ր քո հաւիտը, մարգարե՛:

ՆԱՍՏԻ.— Ես այն երբեք չէի կորցրել:

ԳԵՑ.— Բախտավո՛ր:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու նրանց վերադարձնում ես ազատությունը, դու նրանց վերադարձնում ես կյանքն ու հույսը: Բայց ի՞նձ, շո՛ւն, ի՞նձ, որին դու հարկադրեցիր դավաճանել, ի՞նձ վերադարձնելո՞ւ ես մաքրությունը:

ԳԵՑ.— Մաքրությունը նորից գտնելը քո անձնական գործն է: Վերջին հաշվով, որևէ մեծ չարագործություն տեղի չունեցավ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Կարևորն այն չէ, ի՞նչ տեղի ունեցավ: Մտադրությունն էր կարևորը: Ես քեզ պիտի հետևեմ, կտեսնես, քեզ պիտի հետևեմ քայլ առ քայլ, օր ու գիշեր: Ի՛նձ դու կարող ես ապավինել քո արարքների հաշվեկշիռը: Եվ կարող ես չանհանգստանալ. մի տարի և մի օր հետո, ուր էլ որ գնաս, ես ներկա կլինեմ ժամադրությանը:

ԳԵՑ.— Բացվում է այգաբացը: Ինչքա՛ն սառն է: Այգաբացն ու Բարությունը մտան իմ վրանը: Բայց մենք չդարձանք ավելի զվարթ: Այս կինը լալիս է: Այս քաճաճան ի՞նձ ատում է: Կարծես աղետ պատահած լինի: Գուցե Բարությունը հուսահատությունն է ներշնչում... Ի՞նձ համար դա արդեն կարևոր չէ: Ես կոչված եմ Բարություն գործելու և ոչ թե դատողություններ անելու նրա մասին: Մնա՛ք բարով: **(Դուրս է գալիս):**

ԿԱՏՐԻՆ (արտասովելու չափ ծիծաղելով).— Նա խարդախեց: Ես տեսա, ես տեսա: Նա խարդախեց, որ կորցնի:

ՊԱՏԿԵՐ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԿԱՐԼ, ԵՐԿՐՈՒ ԳՅՈՒՂԱՑԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Տուրուդմփոցի հաշիվ է, հա՛...

ԿԱՐԼ.— Բարոններն են. գիտե՛ս, ինչպես են փրփրել:

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Իսկ որ վախենա և հրաժարվի:

ԿԱՐԼ.— Ոչ մի կասկած չկա. նա էշի պես համառ է: Թաքնվե՛ք.
ահա գալիս է:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ՝ թաքնված, ԳԵՑ, ԿԱՐԼ

ԳԵՑ.— Եղբա՛յր իմ, կբարեհաճե՛ս՝ մեզ համար գինի բերել: Երեք
բաժակը բավական է. ես չեմ խմում: Դու այդ կատարիք հա-
նուն այն սիրո, որ տաժում ես իմ նկատմամբ:

ԿԱՐԼ.— Ես այդ կկատարեմ հանուն այն սիրո, որ տաժում եմ
քո նկատմամբ, եղբա՛յր իմ:

Գեցը դուրս է գնում: Գլուղացիները թաքստոցից դուրս են
գալիս, ծիծաղում ու խփում են իրենց ազդրերին:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Եղբա՛յր իմ, եղբայրի՛կ, ապերի՛կ: Առ հա,
հանուն այն սիրո՞, որ տաժում ենք քո նկատմամբ: (Միծա-
ղում ու քաց ափով խփում են միմյանց):

ԿԱՐԼ (բաժակները սկուտեղին շարելով).— Բոլոր ծառաները նը-
րա եղբայրներն են: Նա ասում է, որ սիրում է մեզ: Նա մեզ
շողոքորթում է և երբեմն համբուրում: Երեկ նա հաճույքով
ոտքերս լվաց: Ինչպիսի՜ ազնիվ տեր, ինչպիսի՜ բարի եղ-
բայր, թո՛ւն: (Թքում է): Այդ բառը բերանս դառնացնում է,
և ես ամեն անգամ էլ թքում եմ՝ արտասանելուց հետո: (Թը-

քում է): Ինձ եղբայր անվանած լինելու համար մի օր նրան պիտի կախեն: Եվ երբ պարանն անցկացնեն նրա վիզը, ես համբուրելու եմ նրա շրթունքները և ասելու եմ. «Բարո՛ւ գնաս էն աշխարհը, ապերի՛կ, մահացի՛ր հանուն այն սիրո, որ տաճում ես իմ նկատմամբ»: **(Դուրս է գնում՝ տանելով սկուտեղն ու բաժակները):**

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ա՛յ, ինչ եմ ասել. ահա քեզ իսկական տղամարդ: Հեքիաթներով չես խաբի նրան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ինձ ասացին, որ նա կարդալ գիտի:

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Յա՛...

ԿԱՐԼ (վերադառնալով).— Ահա ձեզ իմ հրամանները: Շրջեցեք Նոսաքի և Շուլհայմի կալվածքներով: Լուրը հաղորդեք նույնիսկ ամենահամեստ հուղակներում՝ «Գեցը Հալդենշտամի հողերը բաժանում է գյուղացիներին»: Թող շունչ քաշեն մի քիչ, ապա ավելացրեք. «Եթե այդ անառակը, եթե այդ բիճը հրաժարվում է իր հողերից, ապա ինչո՞ւ Շուլհայմի վեհագույն տիրակալը չի հետևում նրա օրինակին»: Նրանց մի լավ մշակեցեք, թող գայրույթից գազազեն: Խոռվույթյուն սերմանեք ամենուրեք: Դե՛, գնացե՛ք:

Գյուղացիները դուրս են գալիս:

Գե՛ց, եղբա՛յր իմ սիրելի, հիմա կտեսնես, թե ինչպես եմ խեղաթյուրելու քո բարի գործերը: Բաշխիր քո հողերը, աջ ու ձախ բաժանիր. մի օր պիտի զղջաս, թե ինչու չես մահացել նախքան բաժանելը: **(Ծիծաղում է):** Սեր ես ուզում: Ամեն օր ես քեզ հագցնում, մերկացնում եմ, տեսնում եմ քո պորտը, քո ոտքերի մատները, քո հետույքը, և ուզում ես, որ ես քեզ սիրեմ: Ես քեզ սիրել ցույց կտամ: Կոճրադը չոր ու կոպիտ էր, բայց նրա հալոյանքներն ինձ ավելի քիչ էին վիրավորում, քան քո այդ բարությունը:

Նաստիճ ներս է մտնում:

Դու ի՞նչ ես ուզում:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ԿԱՐԼ, ՆԱՍՏԻ

ՆԱՍՏԻ.— Գեցն ինձ կանչել է տվել:

ԿԱՐԼ.— Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ (ճրան ճանաչելով).— Այդ դու ես:

ԿԱՐԼ.— Դու Գեցին ճանաչում ես, այ թե լավ ծանոթ ունես, հա՛:

ՆԱՍՏԻ.— Դա քեզ չի վերաբերում: (**Դադար**): Կա՛րլ, ես գիտեմ, թե դու ինչ ես ծրագրել: Խելոք բան արած կլինես, եթե տեղդ հանգիստ մնաս և սպասես իմ հրամաններին:

ԿԱՐԼ.— Գյուղացու ինչի՞ն եմ պետք քաղաքում ապրողի հրամանները:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ օյինը չբանեցնես, թե չէ քեզ կախել կտամ:

ԿԱՐԼ.— Զգուշացիր, որ դու ինքդ չճոճվես կախաղանին: Նախ՝ այստեղ ի՞նչ գործ ունես դու: Խառը հաշիվ կա մեջտեղը: Գեցի հետ բանակցում ես, հետո գալիս ես մեզ խորհուրդ տալու, որ խոռվություն չբարձրացնենք: Ի՞նչ իմանամ, որ դու չես ծախվել:

ՆԱՍՏԻ.— Ե՛ս ինչ իմանամ, որ դու չես ծախվել՝ քարձրացնելով դեռ չհասունացած խոռվությունը, որպեսզի տերերը այն ճղմել կարողանան:

ԿԱՐԼ.— Ահա և Գեցը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ

ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ, ԲԱՐՈՆՆԵՐ

Գեցը ներս է մտնում՝ ընկրկելով: Բարոններ Շույհագմը, Նոսաքը և Ռիտչելը ճրան շրջապատում ու գոռոռում են:

ՆՈՍԱՔ.— Դու թքած ունենաս գյուղացիների վրա: Քո նպատակը մեզ ոչնչացնելն է:

ՇՈՒԼԷԱՅՄ.— Դու ուզում ես մեր արյան մեջ լվանալ մորդ անառակությունները:

ՆՈՍԱՔ.— Եվ դառնալ գերմանական ազնվականության գերեզմանափորը:

ԳԵՑ.— Եղբայրներ՝, իմ շատ սիրելի՝ եղբայրներ, ես նույնիսկ չգիտեմ ինչի մասին եք խոսում:

ՌԻՏՉԵԼ.— Դու չգիտե՞ս, որ քո նվիրատվությունը կայծ պիտի լինի վառողի պահեստում: Որ մեր գյուղացիները պիտի գազագեմ, եթե տեղնուտեղը նրանց չնվիրենք մեր հողերը, ոսկին, մինչև իսկ մեր շապիկները՝ և մեր օրհնությունը ի հավելումն այդ ամենի:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Դու չգիտե՞ս, որ նրանք գալու են պաշարեն մեր դղյակները:

ՌԻՏՉԵԼ.— Որ մեզ վիճակված է սնանկանալ, եթե հոժար լինենք, կամ թե մեռնել, եթե նրանց մերժենք:

ՆՈՍԱՔ.— Դու այդ չգիտե՞ս:

ԳԵՑ.— Իմ շատ սիրելի՛ եղբայրներ...

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Արի ձեռ քաշիր այդ քաղցր-մեղցր խոսքերից: Դու մեզ ասա՝ հրաժարվո՞ւմ ես քո մտադրությունից: Պատասխանի՛ր՝ այո կամ ոչ:

ԳԵՑ.— Իմ շատ սիրելի՛ եղբայրներ, ներեցե՛ք ինձ... ոչ:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Դու մարդասպան ես:

ԳԵՑ.— Այո, եղբա՛յր իմ, ինչպես բոլորը:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Բի՛ճ:

ԳԵՑ.— Այո, ինչպես ինքը՝ Հիսուս Քրիստոսը:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Կոկղանքի տոպրա՛կ, երկրի արտաթորա՛նք: (Բըռուցնքով հարվածում է նրա դեմքին):

Գեցը սայթաքում է, ապա ուղղվում, հարձակվում է վրան: Բոլորն ընկրկում են: Հանկարծ Գեցը երեսնիվայր փռվում է գետնին:

ԳԵՑ.— Օգնեցե՛ք, հրեշտակներ, օգնեցե՛ք, որ ինքս ինձ տիրապետեմ: (Ամբողջ մարմնով դողում է): Եվ չպիտի խփեմ: Իմ աջ՝ ձեռքը կտրելու եմ, եթե խփել ուզենա: (Գալարվում է հատակին):

Ծուլհայմը ոտքով հարվածում է նրան:

Վարդե՛ր, վարդերի անձրև, փաղաքջանքնե՛ր: Աստված ինձ ինչքա՛ն է սիրում: Ես ամեն ինչ ընդունում եմ: (Կանգնում է): Ես շնից ծնված բիճ եմ, կոկղանքի տոպրակ, դավաճան. ադորե՛ք ինձ համար:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ (նրան հարվածելով).— Հրաժարվելո՞ւ ես քո մտադրությունից:

ԳԵՑ.— Ինձ մի՛ խփեք. կկեղտոտվեն ձեր ձեռքերը:

ՌԻՏՉԵԼ.— Հրաժարվո՞ւմ ես:

ԳԵՑ.— Տե՛ր, ինձ ազատիր նրա երեսին ծիծաղելու արգահատելի ցանկությունից:

ԾՈՒԼՀԱՅՄ.— Աստված...

ՌԻՏՉԵԼ.— Եկե՛ք գնանք, սրա հետ իզուր ժամանակ ենք կորցընում:

ԳԵՑ (մոտենում է Նաստիին: Զվարթ).— Ողջո՞ւյն, Նաստի՛, ողջո՞ւյն, եղբա՛յր իմ: Ուրախ եմ քեզ նորից տեսնելու: Ուորմսի պարիսպների տակ երկու ամիս առաջ դու ինձ առաջարկեցիր չքավորների դաշինքը: Դե՛, իմացի՛ր, ես այն ընդունում եմ: Սպասի՛ր, խոսելու հերթը իմն է. ես քեզ լավ լուրեր ունեմ հաղորդելու: Բարություն գործելուց առաջ, ինքս ինձ ասացի, որ ես պետք է այն ճանաչեմ և երկար խորհեցի: Նաստի՛, ես այն ճանաչում եմ: Սեր, սեր, սեր... ահա թե ինչ է Բարությունը... Լավ: Բայց փաստն այն է, որ մարդիկ իրար չեն սիրում: Ի՞նչն է նրանց խանգարում. տնտեսական վիճակների անհավասարությունը, ստրկությունը և թշվառությունը: Ուրեմն հարկավոր է դրանք իսպառ վերացնել: Մինչև այս կետը մենք իրար հետ համաձայն ենք, այնպես չէ՞: Եվ դա զարմանալի չէ ամենևին. ես օգտվել եմ քո տված դասերից: Այո, Նաստի՛, վերջերս, ես քո մասին շատ երկար եմ մտածել: Միայն թե դու Աստծո թագավորությունն ուզում ես հետաձգել՝ ապավինելով ապագային: Ես ավելի քանիմաց եմ. գտել եմ, թե այն ինչպես հիմնադրեմ, անմիջապես, գոնե երկրի մի անկյունում, այստեղ: Առաջին փուլում հողերս գյուղացիներին եմ բաժանում: Երկրորդ փուլում նույն այդ հողի վրա կազմակերպում եմ առաջին քրիստոնեական հանրությունը. բոլորը իրար հավասար են: Ա՛հ, Նաստի՛, ես զորավար եմ. մղում եմ Բարության ճակատամարտը և հավանում եմ այն շահել անմիջապես, առանց արյունահեղության: Օգնիր ինձ, ուզո՞ւմ ես: Դու գիտես, ինչպես պիտի խոսել չքավորների հետ: Մենք երկուսով Դրախտը պիտի վերկառուցենք, քանզի Տերն ինձ ընտրել է մարդու նախնական մեղքը վերացնելու համար: Ես, նույնիսկ, ահա, անուն եմ գտել իմ ֆալանստերին. ես այն կանվանեմ Արևի Ոստան՝: Ի՞նչ պատահեց, հը՞, այծի՛ կոտոշ, քերկրանքի՛ գերեզմանափոր. այդ ի՞նչ ունես ինձ հանդիմանելու:

ՆԱՍՏԻ.— Քե՛զ պահիր քո հողերը:

ԴԵՑ.— Ի՞նձ պահեմ հողերը: Եվ դու, Նաստի՛, դո՞ւ ես այդ

խնդրում ինձանից: Գրո՛ղը տանի, ամեն ինչի սպասում էի, բայց ոչ այդ մեկը:

ՆԱՍՏԻ.— Պահի՛ր, մի՛ բաժանիր: Եթե դու մեզ Բարություն ես ցանկանում, տեղդ հանգիստ մնա և գլխավորը՝ ոչ մի փոփոխություն:

ԳԵՑ.— Ուրեմն դո՛ւ էլ այն կարծիքին ես, որ գյուղացիները խոտվություն կբարձրացնեն:

ՆԱՍՏԻ.— Ոչ թե այդ կարծիքին եմ, այլ հաստատ գիտեմ, որ այդպես կլինի:

ԳԵՑ.— Ես այդ պետք է կուսեմ: Պետք է նախատեսեի, որ խոտվելու եմ քո նեղմիտ ու քարացած հոգին: Քիչ առաջ՝ այդ խոզերը, հիմա էլ՝ դու: Ես իրոք իրավացի եմ, քանի որ դուք այդքան բարձր գոգոտում եք: Հենց այդ էլ ինձ ոգևորում է: Ես այդ հողերը բաշխելու եմ, այն էլ ինչպես եմ բաշխելու... Բարությունը կատարվելու է ի հեճուկս բոլորին:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզ ո՛վ խնդրեց, որ նվիրես քո հողերը:

ԳԵՑ.— Հաստատ գիտեմ, որ ես այդ պետք է անեմ:

ՆԱՍՏԻ.— Բայց քեզ ո՛վ խնդրեց:

ԳԵՑ.— Քեզ ասում եմ, չէ՞, որ ես այդ հաստատ գիտեմ: Ես իմ ուղին տեսնում եմ, ինչպես հիմա քեզ եմ տեսնում: Աստված ինձ շնորհել է իր լույսը:

ՆԱՍՏԻ.— Երբ Աստված լուծում է, ամեն մեկն իր ուզածի պես է մեկնաշարժում ևրա լուծությունը:

ԳԵՑ.— Օ՛հ, հրաշալի՜ մարգարե: Երեսուն հազար գյուղացի քաղցից մեռնում են. ես ինձ սնանկացնում եմ նրանց թշվառությունը թեթևացնելու համար, և դու ինձ անվրդով հայտարարում ես, որ Աստված ինձ արգելում է փրկել այդ մարդկանց կյանքը:

ՆԱՍՏԻ.— Դո՛ւ, փրկես չքավորներին: Դու միայն նրանց կարող ես այլասերել:

ԳԵՑ.— Բա ո՛վ է փրկելու:

ՆԱՍՏԻ.— Դու նրանց համար մի՛ անհանգստացիր. իրենք իրենց կփրկեն:

ԳԵՑ.— Իսկ ես ի՞նչ եմ լինելու, եթե զրկվեմ Բարություն անելու միջոցներից:

ՆԱՍՏԻ.— Դու գործ ունես. տնօրինիր և ավելացրու քո հարստությունը: Ահա քեզ միջոց մի ամբողջ կյանք լցնելու համար:

ԳԼԵՑ.— Ուրեմն քեզ հաճելի դառնալու համար ես վատ հարո՞ւստ պետք է դառնամ:

ՆԱԱՍԻ.— Վատ ու լավ հարուստներ չկան: Գոյություն ունեն հարուստներ ու վերջ:

ԳԼԵՑ.— Նաստի՛, ես ձերոցից եմ:

ՆԱԱՍԻ.— Ո՛չ:

ԳԼԵՑ.— Մի՞թե ես չքավոր չեմ եղել իմ ամբողջ կյանքում:

ՆԱԱՍԻ.— Երկու տեսակ չքավորներ կան. նրանք, ովքեր չքավոր են միասին, և նրանք, ովքեր այդպիսին են միայնակ: Առաջինները իսկական չքավորներն են: Մյուսները հարուստներ են, որոնց բախտը չի բերել:

ԳԼԵՑ.— Իսկ այն հարուստները, որոնք իրենց ունեցվածքը բաժանել են ուրիշներին՝ նրանք ես, երևի, չքավորներ չեն:

ՆԱԱՍԻ.— Ո՛չ, նրանք նախկին հարուստներն են:

ԳԼԵՑ.— Ուրեմն սկզբից եթե ես դատապարտված էի կորստյան: Ասո՞րք քեզ, Նաստի՛, դու փակում ես մի անօգնական քրիստոնյայի փրկության ուղին: (Հուզված քայլում է): Թեև հղւարտ եմ ազնվականները, որոնք ինձ ատում են, բայց դուք հպարտ եք ավելի: Եվ ինձ անհամեմատ հեշտ կլինի մտնել նրանց, քան թե ձեր կաստայի շարքերը: Չէ՛, համբերություն է պետք: Օնորհակալությո՞ւն, Տե՛ր, ուրեմն ես նրանց սիրելու եմ անհատույց, անպատասխան: Իմ սերը քանդելու է քո անզիշտ հոգու պատճեշը, թևաթափ է անելու չքավորների քինոտությունը: Ես ձեզ սիրում եմ, Նաստի՛, ես ձեզ՝ բոլորիդ, սիրում եմ:

ՆԱԱՍԻ (ավելի մեղմ).— Եթե դու մեզ սիրում ես, հրաժարվիր քո ծրագրից:

ԳԼԵՑ.— Ո՛չ:

ՆԱԱՍԻ (փոխված ձայնով, ավելի համար).— Լսի՛ր, ինձ հարկավոր է յոթը տարի:

ԳԼԵՑ.— Ինչի՞ համար:

ՆԱԱՍԻ.— Յոթը տարուց հետո մենք պատրաստ կլինենք սկսելու սրբազան պատերազմը: Բայց ոչ դրանից առաջ: Եթե դու այսօր կովի մեջ քաշես գյուղացիներին, ապա ութ օր չանցած նրանց կկոտորեն: Եվ մի կես դար հարկավոր կլինի վերականգնելու համար այն, ինչ ոչնչացրած կլինես մի շաբաթում:

ԳԼԵՑ — Գյուղացիները եկան, տե՛ր իմ:

ՆԱԱՄՏԻ.— Ասա թող վերադառնան իրենց տները, **Գե'ց:**

Գեցը չի պատասխանում:

Լսի՛ր, եթե իրոք ուզում ես մեզ օգնել, դու այդ կարող ես:

ԳԵՅ (Կարլին).— Խնդրիր, որ սպասեմ, եղբա՛յր իմ:

Կարլը դուրս է գալիս:

Ի՞նչ ես առաջարկում:

ՆԱԱՄՏԻ.— Հողերդ պահիր քեզ համար:

ԳԵՅ.— Նայած թե դու ինչ կառաջարկես:

ՆԱԱՄՏԻ.— Եթե հողերդ պահես, մենք ապաստանելու և համա-
խմբվելու տեղ կունենանք: Ինձ համար մշտական քնակա-
վայր կդառնա քո գյուղերից մեկն ու մեկը: Այնտեղից հրա-
մաններս կճառագայթեն ամբողջ Գերմանիայի վրայով: Այն-
տեղից, յոթ տարի հետո, կհնչի պատերազմի ազդանշանը:
Դու կարող ես մեզ անգլաֆաստիկի ծառայություններ մատու-
ցել: Ի՞նչ ես ասում:

ԳԵՅ.— Ո՛չ:

ՆԱԱՄՏԻ.— Մերժո՞ւմ ես:

ԳԵՅ.— Ես Բարությունը թթու չեմ դնի: Դու, ուրեմն, ինձ լավ
չհասկացար, Նաստի՛: Դեռ տարին չավարտված իմ շնոր-
հիվ երջանկությունը, սերն ու առաքինությունը տիրապետելու
են տաս հազար ակր հողի վրա: Իմ կալվածքի ներսում ես
ուզում եմ կառուցել Արևի Ոստանը, մինչդեռ դու ուզում ես,
որ ես այն դարձնեմ որջ մարդասպանների համար:

ՆԱԱՄՏԻ.— Բարությանը պետք է ծառայել, ինչպես ռազմիկ, **Գե'ց:**
Եվ գոյություն ունի՞ արդյոք ռազմիկ, որ մեզ-մեզնակ շահում է
պատերազմը: Դու սկսիր համեստ լինելուց:

ԳԵՅ.— Ես համեստ չեմ լինելու: Խոհարհ, ինչքան կուզեք, բայց
ոչ համեստ: Համեստությունը թույլերի առաքինությունն է:
(**Դադար**): Եվ ես ինչո՞ւ քեզ օգնեմ պատերազմի նախա-
պատրաստմանը: Աստված արգելել է արյուն թափելը, մինչ-
դեռ դու ուզում ես Գերմանիան ողողել արյան մեջ: Ես չեմ
դառնա քո մեղսակիցը:

ՆԱԱՄՏԻ.— Այդ դո՞ւ ես, որ արյուն չես թափելու: Դե՛, ճվիրի՛ր
քո հողերը, ճվիրի՛ր քո դղյակը, և կտեսնես, թե ինչքան ար-
յուն պիտի թափվի գերմանական հողի վրա:

ԳԵՅ.— Արյուն չի թափվելու: Բարությունը չի կարող **Չարիք** ծը-
նել:

ՆԱԱՍԻՒ Բարությունը չի ձևում Չարիք, թող այդպես լինի: Քա-
կի որ քո խելագար շոայությունը դառնալու է կոտորածի
պոտնառ, ուրեմն դա նշանակում է, որ քո արարքը Բարու-
թյունն անվանել չի կարելի:

ԿԷՅ. - Բարությունը, ուրեմն, չքավորների տառապանքը հավեր-
ժացնելու մեջ է:

ՆԱԱՍԻՒ.— Ինձ հարկավոր է յոթ տարի:

ԿԷՅ.— Եվ դու թքա՞ծ ունես նրանց վրա, ովքեր մինչ այդ մեռ-
նելու են իրենց կյանքն ատելության ու վախի մեջ անցկաց-
նելուց հետո, ինչպես և նրանց վրա, ովքեր սատկելու են հու-
սայքված:

ՆԱԱՍԻՒ — Աստված նրանց հոգին լուսավորի:

ԿԷՅ.— Յո՞թը տարի: Եվ յոթ տարուց հետո կգամ պատերազմի
յոթ տարիներ, և հետո քավության ևս յոթ տարիներ, որով-
հետև անհրաժեշտ է լինելու վերացնել ավերակներն ու նորը
կառուցել, հետո, ո՞վ գիտե, ինչ է լինելու. գուցե մի նոր
պատերազմ ու մի նոր քավություն, և ուրիշ մարգարեներ,
սյուրք յոթ տարվա համբերություն են պահանջելու: Խաբեքա՛,
մինչև վերջին դատաստանի օրը դու համբերություն՞ն ես պա-
հանջելու: Ես ասում եմ, որ Բարությունը հնարավոր է ամեն
օր, ամեն ժամ, նույնիսկ այս պահին: Հայնրիխն ասում էր.
«Բավական է, որ միայն մեկ մարդ ևստի մեկ ուրիշին, որ ա-
տելությունը, մեկից մյուսին անցնելով, նվաճի ողջ մարդկու-
թյունը»: Եվ ես, ճշմարիտ եմ ասում, բավական է, որ մեկ
մարդ անխտիր սիրի բոլոր մարդկանց, որ այդ սերը, մեկից
մյուսին անցնելով, տարածվի ամբողջ մարդկության մեջ:

ՆԱԱՍԻՒ.— Եվ այդ մարդը դո՞ւ ես լինելու:

ԿԷՅ.— Այո՛, ես եմ լինելու, իհարկե, Աստծո օգնությամբ: Գի-
տեմ, որ Բարությունն ավելի դժվար է, քան Չարիքը: Չարի-
քը լոկ ես էի, Բարությունն ամեն ինչ է: Բայց ես չեմ վախե-
նում: Երկիրը պետք է տաքացնել, և ես այն կտաքացնեմ:
Աստված ինձ տվել է շողարձակելու պատգամ, և ես շողար-
ձակելու եմ: Արյունս՝ լույս, ես արնաքամ եմ լինելու: Ես վառ-
վող ածուխ եմ, ինձ շիկացնում է Աստծո շունչը. ես ողջա-
կիզվում եմ: Հացթո՛ւխ, ես Բարությամբ եմ հիվանդացել, և
ուզում եմ, որ այդ հիվանդությունը լինի վարակիչ: Ես լինելու
եմ վկա, նահատակ և գայթակղություն:

ՆԱՍՏԻ.— Ինքնակո՛չ:

ԳԵՅ.— Դու չես կարողանա ինձ շփոթության մեջ գցել: Ես տեսնում եմ, ես գիտեմ՝ պայծառ ցերեկ է: Ես դառնալու եմ մարգարե:

ՆԱՍՏԻ.— Կե՛ղծ մարգարե: Սատանայի կամակատարն է նա, ով ասում է. «Ես անելու եմ այն, ինչը հալատաացած եմ, որ լավ է, թեկուզ այդ իսկ պատճառով աշխարհը կործանվի»:

ԳԵՅ.— Կե՛ղծ մարգարե: Սատանայի կամատարն է նա, ով ասում է. «Նախ՝ թող աշխարհը կործանվի, հետո տեսնեմ՝ Բարությունն արդյոք հնարավո՞ր է, թե՞ ոչ»:

ՆԱՍՏԻ.— Գեց, եթե դու ինձ խանգարես, ես քեզ կսպանեմ:

ԳԵՅ.— Դու ինձ կսպանե՞ս, դո՞ւ, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Այո, եթե ինձ խանգարես:

ԳԵՅ.— Ես սպանել չեմ կարողանա. սերն է իմ կոշտուր: Ես նրանց նվիրելու եմ իմ հողերը:

ՊԱՏԿԵՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Գյուղական եկեղեցու շքամուտքի առջև: Կամարի տակ՝ երկու նստարան: Մեկի վրա դրված է թմբուկ, մյուսի վրա՝ սրինգ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳԵՅ, ՆԱՍՏԻ, ա.պա՝ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ԳԵՅ (ներս է մտնում՝ կանչելով).— Հե՛յ, հե՛յ: Երեսուն մղոն ուզածդ ուղղությամբ, ոչ մի շունչ: Մտել եմ իրենց որջերը: Բարությունս աղետի նման թափվեց նրանց գլխին, հիմարները: (Հանկարծակի շրջվում է դեպի Նաստին): Ինչո՞ւ ես ինձ հետևում:

ՆԱՍՏԻ.— Քո պարտությանը ականատես լինելու համար:

ԳԵՅ.— Պարտություն չի լինելու: Ես այսօր իմ Ոստանի հիմնաքարն եմ դնում: Կարծեմ, նկողներն եմ մտել: Համբերություն: Ծառ չէ՝ թեկուզ միայն յոթ-ույթ հոգու բունեցնեմ, դու կտեսնես, թե նրանց ինչպես եմ համոզելու:

Ռիչեր: Սրինգի նվագ:

Ուա ի՞նչ է:

Ներս է մտնում կիսահարբած գլուղացիների մի թափոր, որը պատգարակի վրա տանում է մի սուրբ կնոջ գիպսե արձան:

Ձևը քեֆը տեղն է: Հարբել եք, Լի, ձեր հախկին տիրոջ հանգի մկերի կապակցությամբ, այդպես չէ՞:

ԳԵՈՐԴԱՅԻ.— Աստված մի՛ արասցե, բարի՛ վաճական:

ԳԵՅ.— Ես վաճական չեմ: (Ետ է գցում դեմքը ծածկող կնգուղջ):

ԳԵՈՐԴԱՅԻՆԵՐ.— Գե՛ցը:

Գլուղացիները վախեցած ընկրկում են: Մի քանիսը խաչակնքում են:

ԳԵՅ. Գե՛ցը, այո՛, Գե՛ցը, հրե՛շը, Գե՛ցը՝ Աթիլան¹⁵, որն իր հողերը միխրեց հանուն քրիստոնեական ողորմածության: Մի՞թե իմ տեսքը այդքան ահարկու է: Մոտեցեք, ես ուզում եմ ձեզ հետ խոսել: (**Գաղար**): Էլ ի՞նչ եք սպասում, մոտեցե՛ք: **Գլուղացիները համառորեն լռում են: Գեցի ձայնի մեջ հրամայական շեշտ կա:**

Ո՞վ է ձեր ավագը:

ԾԵՐՈՒՆԻ (դժկամությամբ).— Ես եմ:

ԳԵՅ. Լուսե լի՛ր:

Մերումին խմբից առանձնանում է, մոտենում է նրան: Գլուղացիները լռությամբ նրանց են նայում:

Դու ինձ բացատրիր. ես հացահատիկի պարկեր տեսա տեղումնական շտեմարանում: Դուք, ուրեմն, ինձ չե՞ք հասկացել:

Էլ ո՛չ մի հողատուրք, ոչ մի պարհակ:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Միառժամանակ ամեն ինչ թող լինի առաջվա նման:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Որ տեսնենք, ինչ է լինելու:

ԳԵՅ.— Շատ լավ: Հացահատիկը փտելու է: (**Գաղար**): Իսկ ի՞նչ կսաեք ձեր նոր վիճակի մասին:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Այդ մասին չխոսեմք, տե՛ր իմ:

ԳԵՅ.— Ես այլևս քո տերը չեմ: Ինձ կոչիր՝ եղբայր իմ, լսո՛ւմ ես:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Այո, տե՛ր իմ:

ԳԵՅ.— Ասում եմ՝ եղբայր իմ:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Ո՛չ, այդ մեկը՝ ոչ:

ԳԵՅ.— Ես քեզ հրամ... ես քեզ խնդրում եմ:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Դուք իմ եղբայրը կլինեք այնքան ժամանակ, որ-
քան դա ձեզ հաճելի է: Բայց ես ձեր եղբայրը չեմ լինի: Ամեն
մեկին՝ իր տեղը, տե՛ր իմ:

ԳԵՅ.— Լա՛վ, լա՛վ: Դու դեռ կընտելանաս: (**Մատնացույց անե-
լով թմբուկն ու սրինգը**): Սա ի՞նչ է:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Սրինգ ու թմբուկ:

ԳԵՅ.— Ուլքե՛ր են նվագելու:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Վանականները:

ԳԵՅ.— Այստեղ վանականներ՞ր կան:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Եղբայր Տեղեղը երկու սափկավագների հետ եկել
է Ուորմսից՝ մեղքերի թողության ապաշխարագրեր վաճառե-
լու¹⁶ համար:

ԳԵՅ (դառնորեն).— Ահա թե ինչու եք հարբել: (**Կտրուկ**): Գրո՛-
ղը տանի, ես այստեղ թույլ չեմ տա:

Ծերունին լռում է:

Այդ ապաշխարագրերը գրոշ չարժեն: Մի՞թե կարծում ես, որ
Աստված չարչու մման պիտի սակարկի իր ողորմածությունը:
(**Դադար**): Եթե շարունակեի լինել քո տերը և հրամայեի վը-
տարել այդ երեք ստահակներին, դու այդ կանեի՞ր:

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Այո՛, կանեի:

ԳԵՅ.— Ուրեմն վերջին անգամ քո տերը քեզ հրամայում է...

ԾԵՐՈՒՆԻ.— Դուք արդեն մեր տերը չեք:

ԳԵՅ.— Հեռացի՛ր. դու շատ ես ծերացել: (**Հրում է նրան, ցատ-
կում սանդուղքի մի աստիճանին և դիմում է բոլորին**): Գո՛նե
ինքներդ ձեզ հարցրե՛լ եք, թե ինչու նվիրեցի ես իմ հողերը:
(**Մատնացույց անելով մի գյուղացու**): Դո՛ւ պատասխանիր:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ես չգիտեմ:

ԳԵՅ (մի կնոջ).— Իսկ դո՛ւ:

ԿԻՆ (տատանվելով).— Գուցե... դուք ցանկացել եք մեզ երջան-
կացնել:

ԳԵՅ.— Լավ պատասխան է: Այո՛, հենց այդ է եղել իմ ցանկու-
թյունը: Միայն թե իմացեք՝ երջանկությունը լուկ միջոց է: Հե-
տո դրանով ի՞նչ եք անելու:

ԿԻՆ (վախեցած).— Երջանկության միջոցո՞վ: Բայց նախ, պետք
է երջանիկ լինենք, հետո...

ԳԵՅ.— Կլինեք, մի՛ վախեցեք: Հետո ի՞նչ եք անելու:

ԿԵՆ. Այդ մասին մենք չենք մտածել: Ախր նույնիսկ չգիտենք, թե ինչ բան է երջանկությունը:

ԿԼԸ. Եւ ինքս մտածել եմ ձեր փոխարեն: (**Դադար**): Ձեզ հայտնի է, որ Աստված մեզ պատվիրել է սիրել: Բայց դուք գիտեք, որ մինչև հիմա այդ սերը եղել է անհնարին: Դեռևս երեկ, երբայրեն՝, դուք անչափ դժբախտ էիք և որևէ մեկի մտքովն անգամ չէր կարող անցնել սեր սկսկալել ձեզանից: Եվ ահա եւս ուզեցի, որ դուք չսիրելու պատրվակ չունանաք: Ես ձեզ կրթարձնեմ գիրուկ ու հարուստ, և դուք սիրելու եք, գրո՛ղը ոտնի, ևս պահանջելու եմ, որ դուք սիրեք բոլոր մարդկանց: Եւս իրաւարարում եմ հրամայել ձեր մարմիններին ձեր հոգիներին ուղեցույց դառնալու համար, քանզի Աստված ինձ լուսավորել է: Բայց ես ճարտարապետն եմ, դուք՝ քանկորները: Լևեւն ինչ պատկանում է բոլորին, գործիքներն ու հողերը համայնական են: Ո՛չ հարուստ, ո՛չ չքավոր, ո՛չ մի օրենք, բացի Սիրո օրենքից: Մենք օրինակ պիտի ծառայենք ամբողջ Գերմանիայի համար: Ի՞նչ եք ասում, տղե՛րք, չփորձե՛նք: (**Լռություն**): Ամենևին էլ տհաճ չէ, որ սկզբում դուք վախենում եք ինձանից: Փորձառու ու բարի մի սատանայից ավելի հավատ ներշնչող բան չկա այս աշխարհում: Իսկ հրեշտակները, եղբայրեն՝, հրեշտակները՝ կասկածելի են:

Ամբոխը ժպտում է, հառաչում ու հուզվում:

Վերջապե՛ս, վերջապես դուք ինձ ժպտում եք:

ԱՄԲՈՒՆ.— Ահա գալիս են, գալի՛ս են:

ԳԵՅ (**շրջվելով տեսնում է Տեոցելին: Դժգոհությամբ**).— Գրո՛ղը տանի այդ վանականներին:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՅՆՔ, ՏԵՏԾԵԼ, ԵՐԿՈՒ ՍԱՐԿԱՎԱԳՆԵՐ, ՔԱԼԱՆԱ

Երկու սարկավագները վերցնում են իրենց երաժշտական գործիքները՝ սրինգն ու թմբուկը: Սեղան են բերում և այն տեղավորում են վերևի աստիճաններին: Տեոցելը սեղանի վրա է դնում մագաղաթե փաթեթները:

ՏԵՏԾԵԼ.— Հե՛յ, հոգատա՛ր հայրեր, մոտեցե՛ք, մոտեցե՛ք, ես սխտոր չեմ կերել:

Նրանք ծիծաղում են:

Ինչպե՞ս են ձեր գործերը: Հողը բերրի՞ է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Այնքան էլ վատը չի:

ՏԵՏՏԵԼ.— Իսկ ձեր կնամի՞ք, էլի նույն գլխացավա՞նքն է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Ա՛հ, գրո՛ղը նրանց տանի, ինչպես ամենուրեք:

ՏԵՏՏԵԼ.— Մի՛ դարդոտվեք. նրանք սատանայից յոթ օր շուտ են ծնվել և ձեզ պաշտպանում են նրանից:

Ամբոխը ծիծաղում է:

Դե՛, սիրելի՛ տղերք, կատակը՝ կատակ, սակայն ձեզ հետ ես լուրջ խոսակցություն ունեմ: Երաժշտությո՛ւն:

Սարկավագները նվագում են թմբուկ ու սրինգ:

Ծարունակ աշխատելը շատ լավ է: Բայց մեկ-մեկ հեցվում ես բահիդ, նայում ես հեռուն և ինքդ քեզ ասում ես. «Տեսնես՝ ինձ ի՞նչ է վիճակվելու մեռնելուց հետո»: Բանն այն չէ միայն, որ դուք ձեզ համար ապահովեք մի սիրուն, ծաղկավետ գերեզման: Ձե՛ որ հոգին այնտեղ չի մնում: Ի՞նչ իմանաս՝ քո հոգին ո՛ր կգնա... Դժո՞խք...

Թմբկահարություն:

Թե՛ Դրախտ:

Սրնգի նվագ:

Բարի՛ մարդիկ, ձեզ համար պարզ է, որ Աստված այդ հարցով մտահոգվել է: Ձեզ համար այնքան է մտահոգվում Տեր Աստվածը, որ նրա քունը փախել է: (**Դադար**): Ասե՛նք՝ դու, ի՞նչ է քո անունը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Պետեր:

ՏԵՏՏԵԼ.— Ա՛խ, դո՛ւ, Պետե՛ր, դու, մեկ-մեկ պետք եղածից ավելին ես կոնծում, այնպես չե՛: Տե՛ս, չստես, հա՛:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Էհ, մեկ-մեկ պատահում է:

ՏԵՏՏԵԼ.— Իսկ կնկա՞նդ, ծեծո՞ւմ ես նրան:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Երբ հարբած եմ լինում:

ՏԵՏՏԵԼ.— Բայց դու քո Աստծուց վախեցնում ես, այնպես չե՛:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ա՛հ, այո, եղբա՛յր իմ:

ՏԵՏՏԵԼ.— Իսկ Աստվածածնի՞ն, դու սիրո՞ւմ ես նրան:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Իմ հարազատ մորից ավելի:

ՏԵՏՏԵԼ.— Տեսնո՞ւմ ես, դու Աստծուն գցել ես շփոթության մեջ:

«Այս մարդը,— ասում է նա ինքն իրեն,— այնքան էլ չար

չէ: Եվ ես սյնքան էլ ցանկություն չունեմ՝ նրան ցավ պատճառելու: Բայց նա մեղանչել է, և ես նրան ուզեմ-չուզեմ պիտի պատժեմ»:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (ընկճված).— Ափսո՛ս...

ՏԵՏՏԵԼ.— Սպասի՛ր: Բարեբախտաբար, գոյություն ունեն սրբերը: Նրանցից յուրաքանչյուրը Երկնքին արժանացել է հարյուր հազար անգամ, բայց դա նրանց ինչի՞ն է պետք, քանի որ կարող են այնտեղ մտնել միայն մեկ անգամ: Եվ այնժամ, ի՞նչ է ասում Աստված ինքն իրեն: Նա ասում է. «Ինչո՞ւ իզուր կորչեն Դրախտ մտնելու չգործածված փայաբաժիճները: Արի ես դրանք բաժանեմ ոչ այնքան էլ արժանի մեղապարտներին: Եվ եթե Պետեր կոչված այդ լավ տղան մեղքերի թողության մի ապաշխարագիր գնի եղբայր Տետցելից, ապա նա իմ Դրախտը կմտնի սուրբ Մարտիրոսի չօգտագործած մի հրավիրատոմսի շնորհիվ»: Հը՞, ի՞նչ ես ասում. հարցի լուծումը լավ է գտնված, այնպես չէ՛:

Հավանության գոչյուններ:

Քեզ տեսնեմ, Պետե՛ր, հանիր քսակդ: Եղբայրնե՛ր, Աստված նրան առաջարկում է այս անհավատալի գործարքը: Դրախտը՝ երկու արծաթի փոխարեն: Այդ ո՞ր ժլատն է, այդ ո՞ր գծուծն է, որը երկու արծաթ չի տա իր հավերժական կյանքի համար:

Նա վերցնում է Պետերի երկու արծաթը:

Ընորհակալություն: Դե՛, գնա՛ տուն և այլևս չմեղանչես: Էլ ո՞վ է ուզում: Նայեցեք, ահա մի ուրիշ ձեռնտու ապրանք, երբ այս ոլորված մագաղաթը ներկայացնեք քահանային, նա ստիպված կլինի թողություն տալ ձեր մի մահացու մեղքին հենց ձեր իսկ ընտրությամբ: Այդպես չէ՛, քահանա՛:

ՔԱՀԱՆԱ.— Ժիշտ է, ես ստիպված կլինեմ:

ՏԵՏՏԵԼ.— Իսկ այս մե՛կը: (Մի մագաղաթ է թափահարում):

Ա՛հ, այս մեկը, եղբայրնե՛ր, ոչ ավել, ոչ պակաս՝ զիջողություն է Աստծո կողմից: Այս ապաշխարագրերը, որ տեսնում եք, մշակված են հատկապես այն բարի մարդկանց համար, որոնց հարազատները գտնվում են Քավարանում: Եթե դուք վճարեք անհրաժեշտ գումարը, ապա ձեր բոլոր հարազատները, թեևրը տարածած, կթռչեն դեպի Երկինք: Տեղափոխվող ամեն մի անձի դիմաց՝ երկու արծաթ: Տեղափոխությու-

նը կատարվում է անմիջապես: Դե՛, ո՛վ է ուզում, ո՛վ է ուզում: Դու ո՛ւմ ես կորցրել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Մորս:

ՏԵՏՑԵԼ.— Մո՛րդ, ընդամեն՞նը: Քո տարիքին միայն մո՛րդ ես կորցրել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (տատանվելով).— Այնտեղ մի հորեղբայր էլ ունեմ...

ՏԵՏՑԵԼ.— Եվ դու խեղճ հորեղբորը թողնելու ես Քավարանո՛ւմ:

Դե՛, շո՛ւտ արա. հաշվի՛ր ու տո՛ւր չորս արծաթ: (**Վերցնում է չորս արծաթը և պահում է սպասքի վերևում**): Ուշադրություն՛ւն, տղե՛րք, երբ արծաթները վայր ընկնեն, հոգիները թռչելու են դեպի վեր: (**Արծաթները բաց է թողնում սպասքի մեջ**):

Սարկավազը սրնգով նվագում է:

Ահա մեկը:

Դարձյալ սրնգի նվագ:

Ահա և մյուսը: Ահա տեսեք, տեսեք՝ թռչում են նրանք ձեր գլխավերևում. երկու ճերմակ ու սիրուն թիթեռնիկներ:

Սրնգի նվագ:

Ցտեսություն՛ւն, ցտեսություն՛ւն. աղոթեցե՛ք մեզ համար, քարկնե՛ր հաղորդեք բոլոր սրբերին: Ջեզ տեսնեմ, տղե՛րք, հրածեշտի ողջույն երկու սիրունիկներին:

Ծափահարություններ:

Հերթը ո՛ւմն է:

Շատ գյուղացիներ են մոտենում:

Քո կնոջ ու տատիկի համա՛ր: Քրոջդ համա՛ր:

Ամեն մի դեպքում՝ սրնգի նվագ:

Վճարե՛ք, վճարե՛ք:

ԳԵՅ.— Ե՛տ քաշվեք:

Տրտունջներ ամբոխի միջից:

ՏԵՏՑԵԼ (Քահանային).— Սա ո՛վ է:

ՔԱՀԱՆԱ.— Նրանց նախկին տերը: Վախենալու հարկ չկա:

ԳԵՅ.— Ցնորվածնե՛ր, ինչպես էլ հավատում եք, որ Աստծո հետ

ձեր հաշիվները կարող եք մաքրել մի ողորմությամբ: Կարծում եք նահատակները թույլ են տվել, որ իրենց ողջ-ողջ այրեն խարույկների վրա, որպեսզի դուք Դրախտ մտնեք հենց այնպե՛ս, կարծես, դա ալրադաց լինի: Սրբերի արծա-

կիսկները գնելով չէ, որ դուք փրկվելու եք: Դուք նրանց առաքինությունները պետք է ձեռք բերեք:

ԳԵՌԻՆՎԱՏԻ.— Որ այդպես է, ավելի լավ է՝ ինձ կախեն և անմիջապես քշեն Դժոխք: Սուրբ կդառնա՛ս, չէ՛ մի, երբ օրական տասնվեց ժամ ես աշխատում:

ՏԵՏՏԵՆ (Գյուղացուն).— Ձեռք կտրի՛ր, էլի, տավարի՛ գլուխ. ո՛վ է քեզանից այդքանը պահանջում: Ժամանակ առ ժամանակ դու գնիր մի զույգ ապաշխարագիր, և Աստված քեզ կարժանացնի իր ողորմածությամբ:

ԳԵՐ.— Հենց այդ է, որ կա: Դու գնիր նրա որդնոտած ապրանքը: Դու քեզ երկու արծաթ վճարել կտաս, որ դու իրավունք ունենաս նորից տրվելու քո մոլորություններից: Բայց Աստված գարծառքը չի վավերացնելու: Դու գլորվում ես Դժոխք:

ՏԵՏՏԵՆ.— Վերացրո՛ւ Հույսը, վերացրո՛ւ Հավատը: Դե՛, քեզ տեսնեմ՝ տեղն ի՞նչ ես դնելու:

ԳԵՐ.— Սերը:

ՏԵՏՏԵՆ.— Դու ի՞նչ գիտես, թե ինչ է Սերը:

ԳԵՐ.— Իսկ դու ինքդ ի՞նչ գիտես, թե ինչ է Սերը: Ինչպե՛ս կարող է սիրել մա, ով նրանց այնքան է արհամարհում, որ Երկիրն իբրև սպրտնք է նրանց առաջարկում:

ՏԵՏՏԵՆ (Գյուղացիներին).— Ես ձեզ արհամարհո՛ւմ եմ, իմ զառնակներ:

ԲՈՒՈՐԲ.— Օ՛հ, ո՛չ:

ՏԵՏՏԵՆ.— Ես ձեզ չե՛մ սիրում, իմ ճուտիկներ:

ԳԵՌԻՆՎԱՏԻՆԵՐ.— Իհարկե, իհարկե, դու մեզ սիրում ես:

ՏԵՏՏԵՆ.— Ես եկեղեցական եմ, եղբայրներ: Եկեղեցու ոլորտներից դուրս Սերը գոյություն չունի: Եկեղեցին մեր բոլորի մայրն է: Իր քահանաների ու վանականների միջնորդությամբ մա մույն մայրական սերն է շնորհում իր բոլոր որդիներին, ինչպես թշվառներին, այնպես էլ բախտավորներին:

Հնչում են զանգակներ, ճչանակն աղմկում է: Հայտնվում է Բորոտը: Գյուղացիները խոնապահար հավաքվում են բեմի մյուս ծայրին:

Ի՞նչ է եղել:

Քահանան և սարկավագները վազելով մտնում են եկեղեցի:

ԳԵՌԻՆՎԱՏԻՆԵՐ (մատնացույց անելով Բորոտին).— Տե՛ս, տե՛ս, զգո՛ւյ՛, բորոտը:

ՏԵՏՏԵԼ (սաքափած).— Հիսո՛ւս Քրիստոս:

Գաղար: **Գեցը մոտենում է Բորոտին:**

ԳԵՅ (Տեղեղին՝ մատնացույց անելով Բորոտին).— Համբուրի՛ր նրան:

ՏԵՏՏԵԼ.— Թո՛ւն, թո՛ւն:

ԳԵՅ.— Եթե եկեղեցին առանց նողկանքի և առանց խուսափելու սիրում է իր որդիներից ամենաթշվառին, էլ ի՞նչ ես սպասում. համբուրի՛ր նրան:

Տեղեղը բացասաբար գլուխն է շարժում:

Հիսուսը նրան կառներ իր թևերի մեջ¹⁷: Ես նրան ավելի եմ սիրում, քան դու: (**Գաղար:** **Նա մոտենում է Բորոտին:**):

ԲՈՐՈՏ (ատամների արանքից).— Եվս մեկը, որն ինքնագոհաբերման ներկայացումը պիտի խաղա՝ բորոտին համբուրելով:

ԳԵՅ.— Մոտեցի՛ր, եղբա՛յր իմ:

ԲՈՐՈՏ.— Այդպես էլ գիտեի: (**Մոտենում է դժկամությամբ**): Եթե խնդիրը ձեր փրկությանն է վերաբերում, ապա մերժել չեմ կարողանա: Բայց շո՛ւտ արեք: Բոլորն իրար նման են. կարելի է կարծել, որ Աստված ինձ բորոտ է դարձրել հենց միայն նրա համար, որ Երկինք գնալու հնարավորություն տամ ուրիշներին:

Գեցը դեմքը մոտեցնում է, որ համբուրի:

Միայն ոչ՝ շուրթերս:

Համբույր:

Թո՛ւն: (**Սրբում է երեսը**):

ՏԵՏՏԵԼ (սկսում է ծիծաղել).— Դե՛, հիմա գո՛հ ես: Նայիր, ինչպես է սրբում քերանը: Արդյոք նվազե՞ց նրա բորոտությունը, հը՛: Ասա՛, բորոտ, ինչպե՛ս է կյանքը:

ԲՈՐՈՏ.— Հիանալի կլիներ, եթե ավելի քիչ լինեին առողջ մարդիկ, ավելի շատ՝ բորոտները:

ՏԵՏՏԵԼ.— Որտե՞ղ ես ապրում:

ԲՈՐՈՏ.— Անտառում, ուրիշ բորոտների հետ:

ՏԵՏՏԵԼ.— Ի՞նչ եք անում ամբողջ օրը:

ԲՈՐՈՏ.— Բորոտների պատմություններ ենք պատմում իրարու:

ՏԵՏՏԵԼ.— Ինչո՞ւ ես գյուղ եկել:

ԲՈՐՈՏ.— Եկել եմ, տեսնեմ, կարո՞ղ եմ մեղքերի թողության մի ապաշխարագիր պոկել:

ՏԵՏՏԵԼ.— Բարո՛վ եկար:

ԲՈՐՈՏ.— Ժիշտ է, որ դար դրանք վաճառում եք:

ՏԵՏՅԵԼ.— Հատր երկու տրծար:

ԲՈՐՈՏ.— Մի գրռ էլ չունեմ:

ՏԵՏՅԵԼ (գյուղացիներին՝ հաղթական).— Նայեցե՛ք: (Բորոտին):

Տեսնո՞ւմ ես այս գեղեցիկ, բացարձակապես նոր ապաշխարազիրը: Ո՞րը կնախընտրես՝ սա՞ քեզ տամ, թե՞ շուրթերդ համբուրես:

ԲՈՐՈՏ.— Դու էլ իբր բան ասացիր:

ՏԵՏՅԵԼ.— Ես կանեմ, ինչ որ դու կամենաս, ընտրի՛ր:

ԲՈՐՈՏ.— Գրու՛ղ տանի, տուր ինձ ապաշխարազիրը:

ՏԵՏՅԵԼ.— Ահա վերցրո՛ւ, շնորհակալությունդ հղիք Աստծուն. տա քեզ նվեր է քո Սրբազնամայր Եկեղեցու կողմից: Վերցրո՛ւ:

ԲՈՐՈՏ.— Կեցցե՛ Եկեղեցին:

Տեսցե՛ղ նրան նետում է ապաշխարազիրը: Բորոտն այն որսում է օդում:

ՏԵՏՅԵԼ.— Դե՛, հիմա չքվի՛ր այստեղից:

Բորոտը դուրս է գալիս: Զանգակները հնչում են, ճչանակն աղմկում է:

Դե՛, հիմա ասացեք, ո՞վ էր, որն ավելի էր սիրում նրան:

ԱՄԲՈՒՄ.— Դո՛ւ, դո՛ւ, ուռա՛ Տեսցելին:

ՏԵՏՅԵԼ.— Զեզ տեսնեմ, եղբայրնե՛ր, հիմա ո՞ւմ հերթն է: Քո քրոջ համար, որ մահացել է հեռավոր երկրում:

Սրնգի նվագ:

Քո մորաքույրների համար, որոնք քեզ խնամել-մեծացրել են: Հորդ և մորդ համար: Քո ավագ որդու համար: Վճարե՛ք, վճարե՛ք, վճարե՛ք:

ԳԵՅ.— Ընե՛ր: (Խփում է սեղանին և թմբուկը գլորում, զգում է աստիճաններն ի վար): Քրիստոսը տաճարից վոնդեց վաճառականներից¹⁹... (Կանգ է առնում, նայում է թշնամաբար տրամադրված ու սակված գյուղացիներին: Կնգուղը քաշում է երեսին և տնքալով ծնկի է ընկնում եկեղեցու դռան առջև): Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, ամո՛թ ինձ: Ես նրանց հետ խոսելու ձևը չգիտեմ: Տե՛ր, թույլ տուր գտնեմ նրանց սրտի ճանապարհը:

Գյուղացիները նայում են նրան: Տեսցե՛ղ ժպտում է: Գյուղացիները նայում են Տեսցելին: Տեսցե՛ղ նրանց աչքով է ամում, մատը դնում է բերանին՝ պահանջելով լռություն, ապա գլխի շար-

ժումով ցույց է տալիս եկեղեցու շքամուտքը: Նա ոտքի ծայրերի վրա մտնում է այնտեղ: Գյուղացիները մտնում են եկեղեցի՝ սուրբ կնոջ արձանը տանելով պատգարակի վրա: Բոլորն անհետանում են: Մի պահ՝ լռություն, հետո եկեղեցու շեմքին հայտնվում է Հայն-րիխը՝ աշխարհիկ զգեստով:

ՏԵՍԱՐԱՆ 4

ՀԱՅՆՐԻԽ, ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ

Հայնրիխն իջնում է դեպի Գեցը՝ չնկատելով Նաստին:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու հոգիները բանջարի տեղ ես դրել:

ԳԵՑ.— Այդ ո՞վ է խոսում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Պարտիզպանը կարող է որոշել, թե ստեպղինին ինչ է հարկավոր, բայց ոչ ոք ուրիշների փոխարեն չի կարող որոշել, թե ինչն է լավը նրանց համար:

ԳԵՑ.— Այդ ո՞վ է խոսում, Հայնրիխ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո:

ԳԵՑ (վեր է կենում, կնգուղը ետ է գցում).— Ես վստահ էի, որ դու նորից պիտի հայտնվես՝ հենց իմ առաջին սայթաքումի դեպքում: (Պաղար): Ի՞նչ գործ ունես այստեղ: Սնո՞ւնդ ես որոնում քո ատելության համար:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— «Ով Բարություն է սերմանում, Բարություն է հընձելու»՝ դու այդ ասել ես, այնպես չէ՞:

ԳԵՑ.— Ասել եմ ու դարձյալ կրկնում եմ, որ աղպես է:

ՀԱՅՆՐԻԽ (դադար).— Ես քո հույսները բերել եմ:

ԳԵՑ.— Դեռ շատ վաղ է հնձելու համար:

ՀԱՅՆՐԻԽ (դադար).— Կատրիկը մեռնում է. ահա քո առաջին հույսները:

ԳԵՑ.— Մեռնո՞ւմ է. Աստված հոգին լուսավորի: Ես ի՞նչ կարող եմ անել:

Հայնրիխը ծիծաղում է:

Մի՛ ծիծաղիր, ապո՛ւշ: Տեսնում ես, որ ծիծաղել չես կարողանում:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ասես ներողություն խնդրելով).— Նա ինձ համար ծամածռություններ է անում:

‘ԷՆՆ’ (կտրուկ շրջվում է)։ Ո՛րի։ (Հասկանում է)։ Ա՛հ։ (Շրջվելով դեպի Հայնրիխը)։ Այ թե՛ քանի, դու և նա դարձել եք անբաժան թեկերներ։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո, անբաժան թեկերներ։

ԳԵՅ.— Է՛հ, լավ է, չես ձանձրանա։

ՀԱՅՆՐԻԽ (ձեռքը սահեցնում է դեմքի վրայով)։— Հոգուս վրա է նստել։

‘ԻՆՑ’ (Հայնրիխին մոտենալով)։— Հայնրի՛խ... Եթե ես քեզ ցավ եմ պատճառել, դու ի՞նձ ներիր։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես քեզ ներեմ, որ դու ամենուրեք պարծենաս, թե տառապանքներ սեր դարձրիր, ինչպես Քրիստոսը ջուրը գինի էր դարձնում¹⁹։

ԳԵՅ.— Քո ատելությունն ի՞նձ է պատկանում։ Ես քեզ կազատեմ և նրանից, և՛ Սատանայից։

ՀԱՅՆՐԻԽ (փոխված ձայնով, կարծես մի ուրիշը խոսելիս լինի նրա բերանով)։— Հանուն հոր և որդվո և հոգվույն սրբո։ Հայրը ես եմ, Սատանան իմ որդին է, ատելությունը՝ Սուրբ Հոգին։ Քեզ համար ավելի հեշտ կլինի մասնատել երկնային երրորդությունը, քան թե մասնատել մեր երեքի միասնությունը։

ԳԵՅ.— Դե՛, գնաս քարով։ Ուղևորվիր Ուորմս՝ այնտեղ պատարագելու։ Կհանդիպենք ի՞նձ ամիս հետո։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես երբեք Ուորմս չեմ վերադառնալու, և երբեք չեմ պատարագելու։ Ես այլևս եկեղեցական չեմ, խեղկատա՛կ։ Ի՞նձ զրկել են ծիսակատարելու և մեղքերից թողություն տալու իրավունքից։

ԳԵՅ.— Ի՛նչ մեղադրանք են հարուցել քո դեմ։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ասում են, որ կաշառք եմ վերցրել քաղաքը հանձնելու համար։

ԳԵՅ.— Դա կեղտոտ սուտ է։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այդ սուտը ես եմ հորինել։ Ես բարձրացել եմ ամբիոն և բոլորի առջև ամեն ինչ խոստովանել. իմ փողասիրությունը, նախանձը, անհնազանդությունը և մարմնական վայելքների ցանկասիրությունը։

ԳԵՅ.— Դու ստել ես։

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ի՛նչ արած։ Ուորմսում ամենուր կրկնում էին, որ եկեղեցին չքավորներից ատում է, և որ նա է ի՞նձ հրամայել

ճրանց մատնել կոտորածի: Անհրաժեշտ եղավ շարժառիթ ստեղծել, որ Եկեղեցին հրաժարվի ինձանցից:

ԳԵՑ.— Ուրեմն դու քո մեղքն արդեն քավել ես:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու լավ գիտես, որ ոչ ոք երբեք իր մեղքերը չի քավում:

ԳԵՑ.— Ժիշտ է: Ոչ մի բիծ չի մաքրվում: (Դադար: Հանկարծակի մոտենալով Հայնրիխին): Կատրիկն ինչի՞ց է տառապում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Արնախտով է տառապում: Մարմինը խոցերով է պատված: Ահա երեք շաբաթ է, ինչ նա չի քնում և չի ուտում:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ մոտը չմնացիր:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ոչ ես եմ պետք ճրան, ոչ նա՝ ինձ:

Նաատին ճերս է մտնում և մնում է խորքում:

ԳԵՑ.— Նրան բուժել-խնամել չ. պետք:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նա չի կարող բուժվել. պետք է մեռնի:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ց է մեռնում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ամոթից: Նա զարշում է սեփական մարմնից, որովհետև տղամարդկանց հազարավոր ձեռքեր են քավել ճրան: Բայց նա անհամեմատ ավելի մեծ նողկանք է զգում իր սրտի նկատմամբ, որովհետև քո պատկերը մեջն է մնացել: Նրա մահացու հիվանդությունը դու ես:

ԳԵՑ.— Դա անցյալ տարվանն է, քահանա՛, ես չեմ ընդունում անցյալ տարվա մեղքերը: Ես այդ մեղքի համար կհատուցեմ այն աշխարհում՝ հավիտյանս հավիտենից: Բայց այս աշխարհում ես այդ հաշիվը մաքրել եմ: Մի բոպե ժամանակ չունեմ կորցնելու:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ուրեմն գոություն ունեն երկու Գեց:

ԳԵՑ.— Այո, երկուսը: Մեկը, որ ողջ է և Բարություն է անում: Մյուսը, որ մեռած է և Չարիք է գործել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Եվ մեռածի հետ դու թաղել ես նաև քո մեղքերը:

ԳԵՑ.— Այո:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Հիանալի է: Բայց մեռած Գեցը չէ, որ ճրան սպանում է, այլ գեղեցիկ, անարատ Գեցը, որը դարձել է Սիրո մարմնացում:

ԳԵՑ.— Դու ստում ես: Չարագործ Գեցն է, որ կատարել է ոճրագործությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դա ոճրագործություն չի եղել: Պղծելով՝ ճրան տվել ես շատ ավելին, քան ունեցել ես դու ինքդ. սե՛ր: Փաստ է,

որ նա քեզ սիրում էր, չգիտեմ ինչու: Եվ ահա մի գեղեցիկ
որ դու ներշնչվեցիր ռաբեգործությամբ և ի՞նչ... մի քսակ
լրիւր Նատրիճի ձեռքը և նրա՛ն վռնեցիր: Ահա թե նա ինչից
է մեռնում:

ԳԵՑ.— Ես պողոնիկի հետ ապրել չէի կարող:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Իհարկե, չէիր կարող, քանի որ դու ինքդ ես նրան
դարձրել այդպիսին:

ԳԵՑ.— Ես կամ Բարությունից պիտի հրաժարվեի, կամ՝ նրանից:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Եթե պահպանեիր, գուցե փրկեիր նրան, հետո էլ
ինքդ քեզ: Բայց ինչպե՛ս. փրկել մի՞ հոգի, ընդամենը՝ մե՛-
կը: Մի՞թե Գեցն այդ աստիճան կարող էր նվաստանալ: Մե-
ծածավալ էին նրա ծրագրերը:

ԳԵՑ (հանկարծակի).— Որտե՛ղ է նա:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քո սեփական հողերի վրա:

ԳԵՑ.— Ուրեմն նա ուզում էր ինձ նորից տեսնել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո, քայց ախտը նրան տապալեց ճանապարհին:

ԳԵՑ.— Որտե՛ղ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Չեմ ասի: Ինչքան որ չարիք ես պատճառել խեղճ
աղջկան, այդքանը լիուլի բավական է նրա համար:

ԳԵՑ (բռնեցքը բարձրացնելով՝ զայրացած).— Ես... (Հանդարտ-
վում է): Լա՛վ, ես ինքս կգտնեմ նրան: Մնա՛ս բարով, Հայն-
րի՛խ: (Սատանայի կողմը խոնարհվելով): Հարգանքնե՛րս:
(Շրջվում է դեպի Նատրիճ): Ե՛կ, Նատրի՛:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ապշած).— Նատրի՛:

Նատրիճն ուզում է հետևել Գեցին: Հայերիխը կտրում է նրա
ճանապարհը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ

ՀԱՅՆՐԻԽ, ՆԱՍԻԻ

ՀԱՅՆՐԻԽ (երկշոտ).— Նատրի՛: (Բարձրաձայն): Նատրի՛, ես
քեզ փնտրում էի, կա՛նգ առ: Քեզ հետ խոսելու քան ունեմ:
Արհամարհիր, ինչքան ուզում ես, միայն թե լսիր: Ես եղել
եմ Շուրհայմի կալվածքում. խոովությունը հասունանում է:

ՆԱՍԻԻ.— Ես այդ գիտեմ: Թող անցնեմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու այդ խոսվածությունը ցանկանում ես, ասա՛, ցանկանում ես, ասա՛, ցանկանում ես:

ՆԱԱՍԻ.— Դա քեզ չի վերաբերում: Թող անցնեմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (թևերը տարածելով).— Չես անցնի, մինչև չսխառնախառնես:

ՆԱԱՍԻ (լուռ նայում է նրան, ապա վճռում է).— Ցանկանամ թե չցանկանամ՝ միևնույն է, ոչ ոք չի կարող կանխել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես կարող եմ: Երկու օրում ես կարող եմ պատվար կանգնեցնել մակընթացող ծովի դեմ: Իսկ փոխարենը, Նաստի՛, ես կուզեմայի, որ դու ինձ ներես:

ՆԱԱՍԻ.— Դարձյալ ներման խաղարկությունը: (**Դադար**): Այդ խաղն ինձ համար ձանձրալի է. ես դրան չեմ մասնակցում: Ես իրավասու չեմ ոչ դատապարտելու, ոչ էլ ներելու. դա Աստծո գործն է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Եթե ինձ տրված լիներ վիճարկելու իրավունքը, ես պիտի նախընտրեի քո ներումը, Նաստի՛:

ՆԱԱՍԻ.— Եվ այդ պիտի լիներ սխալ ընտրություն: Դրախտը ձեռքիցդ բաց պիտի թողնեիր մի դատարկ հնչյունի համար:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ո՛չ, Նաստի՛, Երկնքի ներումից ես կհրաժարվեմ, միայն թե երկիրն ինձ ների:

ՆԱԱՍԻ.— Երկիրը չի ներում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու հոգիս մաշեցիր:

ՆԱԱՍԻ.— Ի՛նչ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Քեզ չեմ ասում: (**Նաստիին**): Դու իմ գործը դրժվարացնում ես: Ինձ մղում են դեպի աստելությունը, Նաստի՛, ինձ մղում են դեպի աստելությունը, և դու ինձ չես օգնում: (**Երեք անգամ խաչակնքում է**): Լա՛վ, մի բոպե հանգիստ շունչ կքաշեմ: Դե՛, հիմա լսի՛ր: Շտապել է պետք: Գյուղացիները կազմակերպվում են. ուզում են բանակցությունների մեջ մտնել բարոնների հետ: Այդ մեզ հնարավորություն կտա մի քանի օր շահելու:

ՆԱԱՍԻ.— Քո ինչի՞ն է պետք մի քանի օրը:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (եկեղեցին մատնացույց անելով).— Դու տեսար, չե՞, գյուղացիներից. նրանք իրենց կյանքը չեն խնայի հանուն Եկեղեցու: Այս գյուղերի հավատացյալներն ավելի մոլեռանդ են, քան մնացած ողջ Գերմանիայի բնակչությունը:

ՆԱԱՍԻ (թափահարում է գլուխը).— Քո քահանաներն անգոր են: Ժիշտ է, նրանց սիրում են, բայց խռովությունը պարսավելու դեպքում նրանց քարոզը կլինի ձայն բարբառո հանապատի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես հույսս դրել եմ ոչ թե նրանց քարոզների, այլ նրանց լուծյան վրա: Պատկերացրո՛ւ՝ գյուղացիները մի առավոտ արթնանում են, և ի՞նչ են տեսնում. բաց են եկեղեցու դռները, և եկեղեցին դատարկ է. թռչնակը թռել է: Ոչ մի քահանա՝ ոչ խորանի առջև, ոչ գերեզմանատանը, ոչ առաջնորդարանում:

ՆԱԱՍԻ.— Դա հնարավո՞ր է իրականացնել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ամեն ինչ պատրաստ է: Այստեղ ունեն՝ս քո մարդկանցից:

ՆԱԱՍԻ.— Մի քանի հոգի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Թող երկրով մեկ շրջեն ու գողգոռան բլուրից բարձր: Եվ թող հատկապես հայհոյեն Աստծուն: Մեզ պետք է, որ նրանք տարածեն խռովություն ու սարսափ: Հետո՝ եկող կիրակի, Ռիգիում, հենց պատարագի կեսին, թող քահանային բռնեն, քարշ տան անտառ և գյուղ վերադառնան արնոտած սրերով: Դրան հաջորդող գիշերը, շրջանի թուր քահանաները գաղտնի կհեռանան իրենց գյուղերից և կապատանեն Մարկշտայնի ամրոցում, որտեղ և նրանց սպասում են: Երկուշաբթի օրվանից Աստված Երկինք կվերադառնա: Երեխաները կմնան առանց կնույնքի, ոչ ոք թողություն չի տա մեղքերին, և հիվանդները կվախենան մեռնել՝ առանց խոստովանանքի: Վախը կխեղդի խռովությունը:

ՆԱԱՍԻ (խորհելով).— Դա հնարավոր է...

Բացվում է եկեղեցու դուռը: Լսվում են երգեհոնի ձայներ: Գյուղացիները դուրս են գալիս՝ արձանը տանելով պատգարակի վրա:

(Նրանց նայելով): Քանի որ հնարավոր է, ուրեմն թող լինի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նատի՛, աղաչում եմ քեզ. ասա, որ դու ինձ ներելու ես, եթե գործը հաջող վերջանա:

ՆԱԱՍԻ.— Ես ի սրտե ուզում եմ: Սակայն ցավն այն է, որ ես գիտեմ, թե դու ով ես:

ՊԱՏԿԵՐ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Տասնհինգ օր հետո: Եկեղեցու ներսը: Բոլոր գյուղացիներն այդտեղ են ապաստանել ու դուրս չեն գալիս: Այդտեղ են ուտում ու քնում: Այս պահին նրանք աղոթում են: Նաստին և Հայնրիխը նայում են, թե նրանք ինչպես են աղոթում: Տղամարդիկ ու կանայք պառկել են հատակին: Հիվանդներին ու հաշմանդամներին տեղափոխել են եկեղեցի: Մի քանիսը տնքում ու շարժվում են քարձրադիր ամբիոնի տակ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ՝ աղոթելիս, ՆԱՍՏԻ և ՀԱՅՆՐԻՒՍ

ՆԱՍՏԻ (ինքն իրեն).— Այլևս ի վիճակի չեմ լսելու նրանց մըրմունջները: Այլա՜ղ, դուք ոչինչ չունեիք, ձեր զայրույթից բացի, և ես փչեցի, այն մարեցի:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ի՞նչ ես ասում:

ՆԱՍՏԻ.— Ոչինչ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Դու դժգո՞հ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Այո:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Մարդիկ ամենուրեք լցվել են եկեղեցիները: Սարսափը նրանց շղթայել է. ապստամբությունը խեղդվեց հեճց արգանդի մեջ: Էլ ի՞նչ ես ուզում:

Նաստին չի պատասխանում:

Ուրեմն ես կուրախանամ նաև քո փոխարեն:

Նաստին հարվածում է նրան:

Քեզ ի՞նչ պատահեց:

ՆԱՍՏԻ.— Կողերդ կջարդեմ, եթե ուրախանաս:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Չե՞ս ուզում, որ ես ուրախանամ մեր հաղթանակով:

ՆԱՍՏԻ.— Չեմ ուզում դու ուրախանաս, որ մարդկանց դարձրել ես չորքոտանի:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ինչ որ ես արեցի, եղավ քո համաձայնությամբ ու քեզ համար: Տարակուսանքը քեզ շփոթեցրել է, մարգարե՛:

Նաստին ուսերն է թոթվում:

Բայց չէ՞ որ առաջին անգամը չէ, որ դու նրանց ստում ես:

ՆԱԱՍԻ.— Առաջին անգամն է, որ ես նրանց ծնկի եմ բերում և խափանում եմ նրանց ինքնապաշտպանությունը: Առաջին անգամն է, որ ես համամիտ եմ սնահավատությանը: Առաջին անգամն է, որ ես դաշնակցում եմ Սատանայի հետ:

ՀԱՅՆՐԻԻՒ.— Դու վախենո՞ւմ ես:

ՆԱԱՍԻ.— Սատանան Աստծո արարչագործությունն է. եթե Աստված կամենա, Սատանան ինձ կհնազանդվի: **(Հանկարծակի):** Խեղդվում եմ այս եկեղեցու ներսում. արի դուրս գնանք:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՀԱՅՆՐԻԻՒ և ՆԱԱՍԻ, շարժվում են դեպի ելքը: ԳեժԸ Բանկարծակի ներս է մտնում և Բարձակվում է Հայնրիխի վրա:

ԳԵՅ.— Ծո՛ւն, գրագղ շահելու համար խտրություն չես դնում միջոցների մեջ: Քո պատճառով ես տասնհինգ օր կորցրի: Տասն անգամ կալվածքներս չափչփել եմ մի ծայրից մյուսը Կատրինին գտնելու համար: Եվ նոր իմանում եմ, որ նա այստեղ էր, մինչ ես նրան որտեղ ասես, որ՝ չէի փնտրում: Այստեղ նա հիվանդ պառկած է սալահատակին: Ի՛մ, ի՛մ մեղքով:

Հայնրիխը պոկվում է նրանից և Նաստիի հետ դուրս է գալիս: Գեյն ինքն իր համար կրկնում է:

Ի՛մ մեղքով... Ես ոչինչ չեմ զգում, դատարկ եմ այս հնչյունները: Դու ուզում ես ամոթանքի ստորացումը, բայց ես չունեմ: Հպարտությունն է ծորում իմ բոլոր վերքերից. երեսունհինգ տարի է, ինչ ես սատկում եմ հպարտությունից. այդպիսին է ամոթանքից մեռնելու իմ ձևը: Ես այդ պետք է փոխեմ: **(Հանկարծակի):** Ազատի՛ր ինձ մտածելուց, ազատի՛ր ինձ: Այնպես արա, որ ես ինքս ինձ մոռանամ: Ինձ միջատ դարձրու, ամե՛ն:

Աղոթող գյուղացիների մրմուռն աճում, ապա նվազում է: Կատրին՝ն: **(Առաջանում է ամբոխի միջով, նայում է յուրաքանչյուրին և ձայն է տալիս):** Կատրին՝ն, Կատրին՝ն: **(Մոտենում է սալահատակին փռված մի մութ կերպարանքի: Բարձրացնում է ծածկոցը, ապա թեթևացած՝ այն բաց է թողնում: Անհետանում է սլան ետևում: Դեռ լսվում է նրա կանչը):** Կատրին՝ն:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ ՄԵՃԱԿ

Աշտարակի ժամացույցը խփում է յոթ անգամ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (սալահատակին պառկած՝ ցնցվելով արթնանում է:

Քնաթաթախ).— Ժամը քանի՞նք է: Այսօր ի՞նչ օր է:

ՈՒՐԻԾ ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կիրակի առավոտ և ժամը յոթն է: Ո՛չ, այսօր կիրակի չէ:

ԶԱՅՆԵՐ.— Վերջացան կիրակիները, վերջացան: Էլ չեն լինելու:

Մեր քահանան գնաց, հետը տարավ բոլոր կիրակիները:

— Նա մեզ թողեց միայն աշխատանքային օրերը, աշխատանքի և քաղցի անիծյալ օրերը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (քնաթաթախ).— Որ այդպես է, գրո՛ղի ծուցը: Ես նորից քնում եմ: Ինձ կարթնացնեք վերջին դատաստանի օրը:

ԿԻՆ.— Եկեք աղոթենք:

Հիլդան ներս է մտնում, հետը բերում է ծղոտի կապոց: Նըրան հետևում են երկու գեղջկուհի, որոնք նույնպես ծղոտ են բերում:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԻԼԴԱ, ԱՊԱ ԳԵԾ

ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՆ.— Հիլդան է, Հիլդան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԻՆ.— Մեր մոտից հեռանում ես թե չէ, մենք վատ ենք զգում: Ի՞նչ կա դրսում: Պատմի՛ր:

ՀԻԼԴԱ.— Պատմելու ոչինչ չկա: Լոռայում է ամենուրեք: Միայն անասունները մերթընդմերթ վախից բառաչում են:

ԶԱՅՆ.— Լա՛վ է եղանակը:

ՀԻԼԴԱ.— Չգիտեմ:

ԶԱՅՆ.— Դու երկնքին չե՞ս հայել:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ: (**Պաղար**): Ես ծղոտ եմ հավաքել հիվանդներին անկողին պատրաստելու համար: (**Երկու գեղջկուհիներին**): Օգնե՛ք ինձ:

Նրանք բարձրացնում են մի հիվանդի և նրան տեղավորում են ծղոտն անկողնու վրա:

Այդպէս: Հիմա սրան:

ԱՆՈՒՄ ԵՆ ՈՒՅՆԸ:

Այս կնոջը:

Քարձրացնում են մի պառավի, որն սկսում է հեծկտալ:

Լաց մի՛ եղիր, աղաշում եմ: Նրանց մի՛ զրկիր արիությունից: Դե, տատի՛, վերջացրու, թե չէ՝ բոլորը քեզ հետ կսկսեն հեծկտալ:

ՊԱՌԱՎ (լացակումած).— Իմ տերողորմյան, այնտեղ... (Մատնացույց է անում սալահատակը, որի վրա նա պառկած էր քիչ առաջ):

ՀԻԼԴԱ (սրտնեղած վերցնում է տերողորմյան ու շարտում է նրա ծնկներին).— Վերցրո՛ւ: (Իրեն տիրապետում է, ավելի մեղմ): Աղոթի՛ր, լա՛վ, աղոթի՛ր: Ավելի լավ է աղոթել, քան թե հեծկտալ: Ավելի քիչ կլինի աղմուկը: Ա՛յ, այդ մեկը չեղավ: Չի կարելի հեծկտալ և աղոթել միաժամանակ: (Իր թաշկինակով սրբում է նրա աչքերը): Դե՛, բավական է: Քիթդ մաքրի՛ր: Լա՛վ, վերջացավ: Լաց մի՛ եղիր, ասում եմ քեզ: Մենք հանցավոր չենք, և Աստված իրավունք չունի մեզ պատժելու:

ՊԱՌԱՎ (լացակումած).— Է՛հ, աղջիկս, դու հո գիտես, որ նա ունի բոլոր իրավունքները:

ՀԻԼԴԱ (պոռթկալով).— Եթե նա իրավունք ունենար անմեղներին պատժելու, ես անմիջապես կհանձնվեի Սատանային:

Բոլորը ցնցվում են, նայում են նրան: Նա ուսերն է թոթվում, գնում, հենվում է սյունին: Մի պահ նայվածքն անշարժանում է, կարծես, մի վերհուշ կլանել է նրան: Հետո՝ հանկարծակի, զզվանքով:

Թո՛ղ:

ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՆ.— Հիդա՛, քեզ ի՞նչ պատահեց:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչինչ:

ԿԻՆ.— Դու այնպես լավ էիր մեզ հուսադրում...

ՀԻԼԴԱ.— Հո՛ւյս... ինչի՞ վրա կամ ո՞ւմ վրա:

ԿԻՆ.— Հիդա՛, եթե դու հուսահատվես, մենք բոլորս էլ քեզ հետ կհուսահատվենք:

ՀԻԼԴԱ.— Լա՛վ, ուշադրություն մի՛ դարձրեք իմ ասածին: (Ցընցվում է): Յուրտ է: Դուք եք աշխարհի միակ ջերմությունը: Պետք է իրար սեղմվեք և սպասեք:

ՉԱՅՆ.— Սպասե՛՛նք... ինչո՞ւ... մինչև ե՞րբ:

ՀԻԼԴԱ.— Մինչև որ տաքանանք: Մենք քաղցած ենք ու ծարավ:
Մենք ահաբեկված ենք: Մենք վատ ենք զգում: Բայց ամենակարևորը տաքանալն է:

ԿԻՆ.— Որ այդպես է՝ սեղմվիր ինձ, ե՛կ:

Հիլդան տեղից չի շարժվում: Կինը վեր է կենում ու մոտենում է նրան:

Կատրինը մեռա՛վ:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ԿԻՆ.— Աստված հոգին լուսավորի:

ՀԻԼԴԱ.— Աստված: (Կարճ ծիծաղ): Աստված երես է թեքել նրանից:

ԿԻՆ.— Հիլդա՛, ինչպե՛ս ես համարձակվում...

Ամբոխի աղմուկը:

ՀԻԼԴԱ.— Նա Դժոխքը տեսալ մեռնելուց առաջ: Հանկարծակի ողողվեց, ասաց, թե ինչ է տեսնում և մեռավ:

ԿԻՆ.— Ոչ մեկը չի՞ աղոթում նրա կողքին:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ: Ուզո՞ւմ ես՝ գնա մոտը, աղոթիր նրա համար:

ԿԻՆ.— Ոչ մի դեպքում, թեկուզ ինձ տան աշխարհի բոլոր գանձերը:

ՀԻԼԴԱ.— Լա՛վ, քիչ հետո ես ինքս կգնամ: Թող մի քիչ էլ տաքանամ, հետո:

ԿԻՆ (շրջվում է դեպի ամբոխը).— Աղոթե՛նք, եղբայրնե՛ր, ներում հայցենք այդ մեռած կնոջ համար, նա, որ տեսավ Դժոխքը և գուցե դատապարտված է տանջվելու հավիտյանս հավիտենից: (Հիլդայից հեռանում է և ծնրադրում):

Աղոթքի միակար մրմունջ: Գեցը հայտնվում է և նայում է Հիլդային, որը դեռևս կանգնած հենմվել է սյունին:

ՀԻԼԴԱ (կիսաձայն).— Հայցել քո ներումը: Մենք քեզ ի՞նչ ենք արել, որ դու էլ մեզ ներես: Այդ դո՛ւ, դո՛ւ պիտի հայցես մեր ներումը: Ես չգիտեմ, թե հանդերձյալ կյանքում դու ի՞նչ ես նախատեսել ինձ համար: Նա ոչ իմ ծանոթն էր, ոչ հարազատը, բայց եթե դու նրան դատաստարտես, հարկավոր չէ ինձ քո Երկինքը: Կարծում եմ՝ հազար տարվա կյանքը Դրախտում ինձ մոռացնել կտա՞ նրա աչքերի սարսափը: Ես լուկ արհամարհանք եմ զգում քո ապուշ ընտրյալների հանդեպ, որոնք սիրտ ունեն ուրախանալու, երբ նզովյալներ կան Դժոխքում և աղքատներ՝ երկրի վրա: Ես պատկանում եմ մարդ-

կանց կուսակցությանը և նրանց չեմ լքի: Եթե կուգես, թող ես մեռնեմ՝ զրկված քաճաճայի օրհնությունից և ինձ անակնկալի բերելով՝ կանգնեցրու քո դատաստանի առջև. տեսնենք՝ ո՞վ ում կդատի: **(Դադար):** Այդ կինը սիրում էր նրան: Ամբողջ գիշերը նա կարտտից ոռնում էր շարունակ: Այն բիճը նրան ինչո՞վ էր կախարդել: **(Հանկարծակի շրջվում է դեպի աղոթողները):** Եթե ուզում եք աղոթել, Աստծոց խնդրեք, որ Գեցի՝ գլխին թափի Ռիգիում հեղված արյունը:

ՉԱՅՆ.— Գեցի՞:

ՀԻԼԴԱ.— Այդ նա է հանցավորը:

ՉԱՅՆ.— Թող Աստված անպատիժ չթողնի բիճ Գեցին:

ԳԵՑ (կարճատև ծիծաղով).— Այ քեզ բա՛ն: Ինչ էլ անում եմ՝ Չարիք, թե Բարություն, շարունակ իմ անձի դեմ լարում եմ մարդկանց ատելությունը: **(Մի գյուղացու):** Ո՞վ է նա:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դե՛, դա Հիլդան է:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ Հիլդա:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Հիլդա Լեմմը: Նրա հայրը գյուղի ամենահարուստ ջրաղացպանն է:

ԳԵՑ (դառնորեն).— Դուք նրան այնպես եք ունկնդրում, կարծես, մարգարե լինի: Նա ասաց, որ Գեցի դեմ աղոթեք, և ահա դուք բոլորդ ծնրադրել եք:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ա՛հ, ախր մենք սիրում ենք նրան:

ԳԵՑ.— Դուք նրան սիրո՞ւմ եք: Նա հարուստ է, և դուք սիրո՞ւմ եք նրան:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Նա արդեն հարուստ չէ: Անցյալ տարի ուզում էր դառնալ միանձնուհի, հետո սովը տիրեց, և նա իր իղձից հրաժարվեց մեզ հետ ապրելու համար:

ԳԵՑ.— Բայց նա այդ ի՞նչ է անում սիրելի դառնալու համար:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ապրում է բարի միանձնուհու նման: Ամեն ինչից զրկում է իրեն: Բոլորին օգնում է...

ԳԵՑ.— Այո՛, այո՛, այդ ամենը ես էլ եմ կարողանում: Երևի մի ուրիշ բան էլ պետք է, որ լինի, հը՞:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ես այդքանը գիտեմ:

ԳԵՑ.— Միայն այդքա՛նը, հը՛մ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Նա... նա սիրելի է:

ԴԵՑ (սկսում է ծիծաղել).— Սիրելի՛: Ծնորհակալություն, բարեկա՛մ, դու ինձ լուսավորեցիր: **(Հեռանում է նրանից):** Եթե

ճշմարիտ է, որ նա Բարություն է գործում, ես կուրախանամ, ես կուրախանամ, ինչպես որ պետք է: Թող միայն հիմնադրվի Քո թագավորությունը, կարևոր չէ՝ իմ, թե նրա շնորհիվ: (Թշնամաբար նայում է նրան): Ապրում է միանձնուհու նըման: Իսկ ե՛ս, ես չե՛մ ապրում վանականի ոման: Նա այդ ի՞նչ է արել, որ ես չեմ կարողացել: (Մոտենում է նրան): Բարև, դու Կատրինին ճանաչո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ (ցնցվելով).— Ինչո՞ւ ես հարցնում: Ո՞վ ես դու:

ԳԵՅ.— Պատասխանի՛ր, դու նրան ճանաչո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, այո, ես նրան ճանաչում եմ: (Հանկարծակի ետ է գցում Գեյի դեմքը ծածկող կնգուղը): Քեզ՝ նույնպես: Քեզ՝ էլ եմ ճանաչում, թեև երբևիցե չեմ տեսել: Դու Գեյն ես:

ԳԵՅ.— Այո, ես եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Վերջապե՛ս:

ԳԵՅ.— Որտե՛ղ է նա:

ՀԻԼԴԱ (նայում է նրան առանց պատասխանելու: Երթունքներին՝ գայրույթի ժպիտ).— Դու կտեսնես նրան. շտապելու կարիք չկա:

ԳԵՅ.— Կարծում ես նա ցանկություն ունի՞ տանջվելու ևս հինգ րոպե:

ՀԻԼԴԱ.— Կարծում ես, քեզ տեսնելով, նա կդադարի՞ տանջվելուց: (Նայում է նրան: Դադար): Երկուսդ էլ սպասելու եք:

ԳԵՅ.— Ինչի՞ն եմք սպասելու:

ՀԻԼԴԱ.— Որ քեզ մի կուշտ նայեմ:

ԳԵՅ.— Խելագա՛ր, ես քեզ չեմ ճանաչում, չեմ էլ ուզում ճանաչել:

ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ճանաչում եմ:

ԳԵՅ.— Ո՞չ:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՞չ: Դու քո կրծքին գանգուր մագերի մի փունջ ունես՝ նման սև թավիշի: Քո փորի ձախ մասում կապույտ երակ ունես, որն ուռչում է կենակցելու պահերին: Քո կոնքից վերև ելակի չափ մեծ խալ ունես:

ԳԵՅ.— Դու որտեղի՞ց գիտես:

ՀԻԼԴԱ.— Արդեն հինգ օր, հինգ գիշեր է, որ ես անցկացնում եմ Կատրինի սնարի մոտ: Մենք՝ երեքս, գտնվում էինք այդ սենյակում: Նա, ես և դու: Եվ մենք երեքով միասին կենակցեցինք: Ամենուրեք նա քեզ էր տեսնում, և, ի վերջո, ես էլ

սկսեցի քեզ տեսնել: Գիշերը քսան անգամ դուռը բացվում էր, և դու ներս էիր մտնում: Նայում էիր նրան՝ ծույլ ու անփութք և երկու մատով շոյում էիր նրա ծոծրակը: Ահա այսպէս: **(Կոպտաբար բռնում է նրա ձեռքը):** Այդ ի՞նչ կա, ի՞նչ կա այս մատների մեջ: Մի՞նչ և ու վրան՝ մազեր: **(Կատաղի վաճում է նրա ձեռքը):**

ԳԵՅ.— Նա ի՞նչ էր ասում:

ՀԻԼԴԱ.— Այն ամենը, ինչ հարկաւոր է, որ ես ստուկություն զգամ քո նկատմամբ:

ԳԵՅ.— Որ ես չար եմ, կոպիտ, զարշելի:

ՀԻԼԴԱ.— Որ դու գեղեցիկ ես, խելացի, քաջազուն: Որ դու լկտի ես ու դաժան: Որ քեզ տեսնելիս՝ կիներ չի կարող չսիրահարվել:

ԳԵՅ.— Նա քեզ պատմել է ուրիշ Գեցի մասին:

ՀԻԼԴԱ.— Գույություն ունի միայն մեկը:

ԳԵՅ.— Բայց դու նայիր ինձ քո աչքերով: Որտե՞ղ է դաժանությունը, որտե՞ղ է լկտիությունը: Եվ ավա՜ղ, որտե՞ղ է խելացիությունը: Նախկինում ես տեսնում էի պարզ ու հեռուն, որովհետև Չարիքը պարզ է: Բայց տեսողությունս մթագնեց, և աշխարհը լցվեց անեղծվածներով: Հիլդա՛, խնդրում եմ, մի՛ լինիր ինձ թշնամի:

ՀԻԼԴԱ.— Քեզ համար ի՞նչ տարբերություն, քանի որ միջոցներ չունեն քեզ վնասելու:

ԳԵՅ **(մատնացույց անելով գյուղացիներին)**.— Նրանց մոտ դու ինձ վնասել ես:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք ինձ են պատկանում, և ես նրանց եմ պատկանում: Դու նրանց մի՛ խառնիր քո գործերին:

ԳԵՅ.— Ծի՛շտ է, որ նրանք քեզ սիրում են:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, ճիշտ է:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ՀԻԼԴԱ.— Ես երբեք այդ մասին չեմ մտածել:

ԳԵՅ.— Պա՛հ, սիրում եմ, որովհետև գեղեցիկ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ, զորավա՛ր, դուք՝ մյուսներդ, սիրում եք գեղեցիկ կանանց, որովհետև ուրիշ անելիք չունեք և ուտում եք համեմված կերակուր: Իմ եղբայրներն աշխատում են ամբողջ օրը և քաղցած են: Նրանք աչքեր չունեն կանանց գեղեցկության համար:

- ԳԵՅ.— Ուրեմն ինչո՞ւմն է բանը: Ա՛հ, նրանք քո կարիքն են զգում:
- ՀԻԼԴԱ.— Ավելի շուտ, ես եմ զգում նրանց կարիքը:
- ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:
- ՀԻԼԴԱ.— Դու այդ չես կարող հասկանալ:
- ԳԵՅ (նրան մոտենալով).— Քեզ սիրեցին միանգամի՞ց:
- ՀԻԼԴԱ.— Այո, միանգամից:
- ԳԵՅ (ինքն իրեն).— Այդպես էլ գիտեի՝ միանգամից կամ երբեք: Սկզբից կանխորոշված է՝ դու շահելո՞ւ ես, թե՞ ոչ: Ժամանակն ու ջանքերն ավելորդ են: (Հանկարծակի): Աստված այդպես կամենալ չէր կարող: Դա նույնն է, թե կան մարդիկ, որոնք անիծված են հենց ծնված օրից:
- ՀԻԼԴԱ.— Ծիշտ է, օրինակ՝ Կատրինը:
- ԳԵՅ (նրան չլսելով).— Դու նրանց ի՞նչ ես արել, վրո՛ւկ: Պիտի որ մի բան արած լինես, թե չէ ինչո՞ւ դու հաջողության հասար ացնտղ, որտեղ ես ձախողվեցի:
- ՀԻԼԴԱ.— Իսկ Կատրինին հրապուրելու համար դո՞ւ ինչ արեցիր: Հմայված նայում եմ միմյանց:
- ԳԵՅ (դեռ նրան նայելով).— Դու նրանց սերը գողացար ինձանից: Երբ ես քեզ եմ նայում, նրանց սերն եմ տեսնում:
- ՀԻԼԴԱ.— Երբ ես եմ քեզ նայում, Կատրինի սերն եմ տեսնում և գարշում եմ քեզանից:
- ԳԵՅ.— Ո՛ր մեղքիս համար ես ինձ ամբաստանում:
- ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն Կատրինի, որին դու հաւցրիր հուսահատության:
- ԳԵՅ.— Դու քեզ չի վերաբերում:
- ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն այն կանանց ու տղա-դամարդկանց, որոնց գլխին դու հողերդ թափեցիր ու մեզ տակը թողեցիր:
- ԳԵՅ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը... Այդ էր պակաս՝ ես մի կնոջ առջև արդարանայի:
- ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն իմ ոտնահարված արժանապատվության, քանի որ դու ինձ հետ կենակցել ես՝ հսկառակ իմ կամքին:
- ԳԵՅ (ապշած).— Քե՞զ հետ:
- ՀԻԼԴԱ.— Հինգ գիշեր շարունակ դու ինձ տիրել ես բռնությամբ ու խորամանկությամբ:

ԳԵՅ (Ծիծաղելով).— Անշուշտ, քո երազների մեջ:

ՀԻԼԴԱ.— Երազների մեջ, այո՛, երազների մեջ: Նրա՛ երազների մեջ: Նա ինձ կլանեց ու ներքաշեց այդ երազների մեջ: Ես ուզեցի տառապել նրա ցավերով, ինչպես որ տառապում եմ նրանց ցավերով: Սակայն այս մեկը ծուղակ էր, քանզի հարկ եղավ, որ ես քեզ սիրեմ նրա սիրո կրքոտությամբ: Փա՛ռք Աստծո, ես քեզ տեսնում եմ: Ես քեզ տեսնում եմ օրը ցերեկով և ազատագրվում եմ: Ցերեկը դու այն չես, ինչ որ կաս:

ԳԵՅ.— Իհարկե, այդպես է: Դե՛, արթնացի՛ր. այդ ամենը տեղի ունեցավ միայն քո գլխում: Ես քեզ չեմ դիպել. այս առավոտ ես քեզ տեսնում եմ առաջին անգամ: Քեզ ոչինչ չի պատահել:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչի՛նչ: Բացարձակապես ոչի՛նչ: Նա ճշում էր իմ թևերի մեջ, բայց դա ի՛նչ կարևոր է: Ինձ ոչինչ չի պատահել, քանի որ դու չես դիպել ոչ իմ ստիճքներին, ոչ իմ շուրթերին: Գրո՛ղը քեզ տանի, չքնա՛ղ գորավար, դու միայնակ ես, ինչպես հարուստը, և տառապել ես միմիայն քեզ հասցված վերքերից: Հենց այդ է քո դժբախտությունը: Ես մարմինս հագիվ եմ զգում. չգիտեմ՝ կյանքս որտեղ է սկսվում, որտեղ է վերջանում: Եվ պատահում է, ես չեմ պատասխանում, երբ ինձ կանչում են, քանի որ երբեմն ինձ այնքան զարմանալի է թվում, որ սեփական անուն ունեմ: Բայց ես տառապում եմ բոլորի մարմիններով, և բոլորի այտերին իջած բոունցքի հարվածներից իմ այտերը ցավում են: Ես մեռնում եմ բոլոր մեռնողների հետ: Իմ մարմնի միջով է, որ դու բռնաբարել ես այն կանանց, որոնց բռնի ես տիրել:

ԳԵՅ (հաղթական).— Վերջապե՛ս:

Հիլդան զարմացած նայում է նրան:

Դու կլինես առաջինը:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նչ առաջին:

ԳԵՅ.— Առաջինը, որն ինձ պիտի սիրի:

ՀԻԼԴԱ.— Ե՛ս: (**Ծիծաղում է**):

ԳԵՅ.— Դու ինձ արդեն սիրում ես: Հինգ գիշեր ես քեզ պահել եմ իմ գրկում և քո հոգու մեջ հետք եմ թողել: Դու իմ մեջ սիրում ես այն զգացումը, որ Կատրինը տածում էր իմ նկատմամբ: Եվ ես՝ ահա բոլոր այս մարդկանց սերն է, որ սիրում եմ քո մեջ: Դու ինձ սիրելու ես: Եվ եթե նրանք, ինչպես հավակնում

ես պնդել, եթե նրանք քեզ են պատկանում, ապա ինձ էլ պիտի որ սիրենք քո աչքերով:

ՀԻԼԴԱ.— Հենց հիմա ես աչքերս կկուրացնեի, եթե համոզված լիների, որ օրերից մի օր, նրանք քեզ քնքշությամբ են նայելու:

Գեջը բռնում է նրա թևը: Հիլդան հանկարծակի դադարում է ծիծաղելուց և չարությամբ նայում է նրան:

Կատրինը մահացել է:

ԳԵՅ.— Մահացել է: (Այդ լուրից ապշահար): Ե՛րբ:

ՀԻԼԴԱ.— Քիչ առաջ:

ԳԵՅ.— Նա... տառապե՛ց:

ՀԻԼԴԱ.— Նա տեսավ Դժոխքը:

ԳԵՅ (սալթաքելով).— Մահացել է:

ՀԻԼԴԱ.— Ազատվեց քեզանից, այնպես չէ՛: Դե՛, գնա՛ շուիր նրա ծոծրակը:

Լուրջում: Հետո ճիչեր եկեղեցու խորքում: Գյուղացիներն ուղղվում են ու շրջվում դեպի եկեղեցու մուտքը: Մի պահ սպասում են: Աղմուկը սաստկանում է, որից հետո հայտնվում են Հաղնրիխը և Նաստին, որոնք Կատրինին բերում են պատգարակի վրա:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՒ, ՆԱՍՏԻ և ԿԱՏՐԻՆ

ԿԱՏՐԻՆ (այլևս չի ճշում: Կիսով չափ ուղղվելով՝ մրմնջում է).—

Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԳԵՅ (զոռալով).— Կատրին: (Հիլդային): Դու ստեցիր, ճիճո՛ւ:

ՀԻԼԴԱ.— Ես... ես չստեցի, Գե՛ց, նրա սիրտը դադարել էր բաթխելուց: (Ժողովարկում է Կատրինի վրա):

ՀԱՅՆՐԻՒ.— Ծանապարհին էինք, որ լսեցինք նրա ճիչը: Ասում է, Սատանան դարան է մտել, որ իրեն հափշտակի: Պաղատեց, որ իրեն տեղափոխենք խաչի տակ:

Ամբոխն սպառնալի ցցվում է նրանց առջև:

ԶԱՅՆԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ:

— Նա նզովյալ է:

— Դո՛ւրս այստեղից:

— Դո՛ւրս այստեղից:

— Դո՛ւրս այստեղից, անմիջապես:

ԳԵՅ.— Գրո՛ղը ձեզ տանի, շնե՛ր: Ես ձեզ հիմա կսովորեցնեմ քրիստոնեական ողորմածությունը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու ընդունակ ես միայն չարիք գործելու: (**Գյուղացի-
ներին**): Նա դիակ է. հոգին դեռ կառչում է նրանից, որով-
հետև դեռիով է շրջապատված: Սատանան դարան է մտել
ձեզ էլ հափշտակելու համար: Էլ ո՞վ ձեզ կկարեկցի, եթե
դուք չկարեկցեք նրան: Էլ ո՞վ կսիրի չքավորներին, եթե չքա-
վորներն իրար չսիրեն:

Ամբոխը լռությամբ ետ է քաշվում:

Քանի որ նա խնդրում է, ուրեմն, տարեք նրան Քրիստոսի
ոտքերի մոտ:

Հայերիցը և Նաստին պատգարակը դնում են Խաչի տակ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նա այստե՛ղ է:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛վ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քահանան:

ՀԻԼԴԱ.— Դեռ չի եկել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գնա՛ գտի՛ր նրան: Ծո՛ւտ: Ես մահվանը կդիմադրեմ,
մինչև նա գա:

ԳԵՅ (նրան մոտենալով).— Կատրի՛ն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այդ նա՛ է:

ԳԵՅ.— Այդ ես եմ, սիրելի՛ս:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դո՛ւ: Ա՛հ, ես էլ կարծեցի, թե քահանան է: (**Սկը-
սում է ճչալ**): Ես քահանա եմ ուզում: Գնացեք գտե՛ք նրան,
շո՛ւտ: Առանց մեղքերի թողության ես չեմ ուզում մեռնել:

ԳԵՅ.— Կատրի՛ն, դու վախենալու ոչ մի պատճառ չունես: Նրանք
քեզ չեն տանջի. դու երկրի վրա շատ ես տառապել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քեզ ասում եմ, որ նրանց տեսնում եմ:

ԳԵՅ.— Որտե՛ղ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ամենուրեք: Օրհնյալ ջրով ցողեք, վտարեք նրանց:
(**Նորից սկսում է ճչալ**): Փրկի՛ր ինձ, Գե՛ց, ինձ փրկի՛ր: Ա-
մեն ինչում ինքդ ես մեղավոր: Ես մեղավոր չեմ: Փրկի՛ր ինձ,
եթե սիրում ես:

**Հիլդան փաթաթվում է նրան և փորձում է նորից պառկեցնել
պատգարակին: Կատրինը գալարվում է՝ ճչալով:**

ԳԵՅ (աղաչական).— Հայերի՛խ:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Ես եկեղեցական չեմ:

ԳԵՅ.— Նա այդ չգիտի: Եթե դու ճակատին խաչակնքես, սարսափը նրան կլքի:

ՀԱՅՏՐԻՒՆ.— Ի՞նչ օգուտ, քանի որ հանդերձյալ կյանքում նա նորից ընկնելու է սարսափների մեջ:

ԳԵՅ.— Ընդամենը տեսիլներ են, Հայնրիխ:

ՀԱՅՏՐԻՒՆ.— Կարծո՞ւմ ես: (Միծաղում է):

ԳԵՅ.— Նաստի՛, դու, որ այն համոզմանն ես, որ բոլոր մարդիկ քաճաճանք են...

Իր անզորությունից ճնշված՝ Նաստին բարձրացնում է ուսեփը:

ԿԱՏՐԻՆ (նրանց չլսելով).— Դուք չե՞ք տեսնում, որ ես մեռնում եմ:

Հիլդան ուզում է Կատրինին ստիպել, որ նա պառկի:

Թողե՛ք ինձ, թողե՛ք ինձ:

ԳԵՅ (ինքն իրեն).— Եթե միայն կարողանայի... (Հանկարծակի նա որոշում է ընդունում և շրջվում է դեպի ամբոխը): Հանգանքն իմն է, որ այս կինը խորտակվեց, ուստի ես պիտի փրկեմ նրան: Հեռացե՛ք այստեղից:

Նրանք դուրս են գալիս: Նաստին քարշ է տալիս Հայնրիխին: Հիլդան տատանվում է:

Դու, նույնպես, Հիլդա՛:

Հիլդան նայում է նրան և դուրս է գալիս:

ՑԵՍԱՐԱՆ Զ

ԳԵՅ, ԿԱՏՐԻՆ, ավելի ուշ՝ ԱՄԲՈՍԸ

ԳԵՅ.— Այժմ դու իմ ձեռքումն ես, Տե՛ր: Ինչքան էլ որ հրաշագործություններդ խնայելիս լինես, միևնույն է՝ դու այս անգամ մի հրաշք պիտի անես ինձ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՞ր եմ գնում: Ինձ մի՛ թող մեռակ:

ԳԵՅ.— Ո՛չ, Կատրին՛, ո՛չ, սիրելի՛ս: Ես քեզ փրկելու եմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այդ ինչպե՞ս պիտի կարողանաս: Դու քաճաճա չես:

ԳԵՅ.— Ես Քրիստոսին պիտի խնդրեմ, որ նա իմ վրա քարդի քո մեղքերը: Դու ինձ հասկացա՞ր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո:

ԳԵՑ.— Քո փոխարեն ես պիտի ընկնեմ այդ մեղքերի տակ: Քո հոգին մաքուր է լինելու, ինչպես այն օրը, երբ դու ծնվեցիր: Ավելի մաքուր, քան եթե քահանայի թողություն տված լինեիր քո մեղքերին:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես ի՞նչ իմանամ, որ Աստված քո իղձն ընդունեց:

ԳԵՑ.— Ես պիտի աղոթեմ: Եթե մոտոք վերադառնամ բորոտությունից կամ փտախտից այլանդակված դեմքով, դու ինձ կհավատա՞ս:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո, սիրելի՛ս, ես քեզ կհավատամ:

Գեցը հեռանում է նրանից:

ԳԵՑ.— Նրա մեղքերն իմն են, դու այդ գիտես: Վերադարձրու այն, ինչ ինձ է պատկանում: Դու իրավունք չունես այս կնոջը դատապարտելու, քանի որ ես եմ միակ հանցավորը: Ահա՛, ահավասիկ թևերս, դեմքս և կուրծքս: Կրծի՛ր իմ այտերը: Թող նրա մեղքերը լինեն իմ աչքերի և ականջների թարախը: Ինչպես քիմիական թթվից թող քայքայվեն իմ մեջքը, կոնքերն ու ազդրերը: Տո՛ւր ինձ բորոտություն, խոլերա, ժանտախտ, բայց փրկիր նրան:

ԿԱՏՐԻՆ (թուլացած ձայնով).— Գե՛ց, օգնություն:

ԳԵՑ.— Դու ինձ լսո՞ւմ ես, խո՛ւլ Աստված: Դու չես մերժելու իմ առաջարկած գործարքը, քանզի արդարացի է՝ դու այդ գիտես:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Ա՛հ, ալս ձայնը լսել չեմ կարողանում: (Մազլցում է ամբիոնի վրա): Դու մարդկանց համար ես մահացել, այո՞, թե՞ ոչ: Տեսնում ես, չէ՞, մարդիկ տառապում են: Ուրեմն պետք է նորից մահանալ նրանց համար: Տո՛ւր ինձ, տո՛ւր ինձ քո վերքերը: Տո՛ւր ինձ քո կողին բացված վերքը: Տո՛ւր ինձ քո ձեռքերի երկու արմատոր ճեղքերը: Եթե մի Աստված հաճեցավ տանջվել մարդկանց համար, ինչո՞ւ մարդը նույնպես չկարողանա: Դու ինձ նախանձո՞ւմ ես: Տո՛ւր ինձ քո սրբալիշանները, տո՛ւր: (Թևերը խաչակնքում է Քրիստոսի առջև): Տո՛ւր ինձ, տո՛ւր, տո՛ւր: (Կրկնում է «տուր ինձ»-ը, ինչպես մի երգ, որ հնարավոր չէ երգել): Խլացե՛լ ես, օ՛հ, գրո՛ղը տանի: Ինչքա՞ն հիմարն եմ ես. օգնիր ինքդ քեզ, և Աստված րեզ կօգնի: (Դաշույնը դուրս է քաշում իր գոտուց: Զախ ձեռքով ծակում է աչ ափը: Եվ աչ ձեռքով ծակում է ձախ ափը:

**Ապա՝ իր կողմ է վիրավորում: Հետո՝ դաշույնը նետում է խո-
րանի ետևը, խոնարհվում է և արյուն է քսում խաչված Քրիս-
տոսի կրծքին): Եկե՛ք բոլորդ:**

Նրանք ներս են մտնում:

Քրիստոսի արյունը թափվում է:

Ամբոխն աղմկում է: Նա բարձրացնում է ձեռքերը:

**Նալեցե՛ք. նա ողորմածաբար թույլ տվեց, որ ես կրեմ սրբա-
նշանները: Քրիստոսի արյունը, եղբայրնե՛ր, Քրիստոսի ար-
յունը ծորում է իմ ձեռքերից: (Իջնում է ամբիոնի աստիճան-
ներից և մոտենում է Կատրինին): Այլևս ոչնչից մի՛ վախե-
ցիր, սիրելի՛ս: Մեր Հիսուսի արևմբ ես հավիտյան եմ քո ճա-
կատին, քո աչքերին, քո շուրթերին: (Արյունը քսում է նրա
երեսին): Դու դեռ տեսնո՞ւմ ես դեղին:**

ԿԱՏՐԻՆ.— Ոչ:

ԳԵՅ.— Խաղաղության՝ մեջի՛ր հավերժության մեջ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քո արյունը, Գե՛ց, դու քո արյունը թափեցիր ինձ
համար:

ԳԵՅ.— Քրիստոսի արյունը, Կատրին:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քո արյունը... (Մահանում է):

ԳԵՅ.— Ծնրադրե՛ք բոլորդ:

Բոլորը ծնրադրում են:

**Ձեր քահանաները շներ են, բայց դուք մի՛ վախեցեք: Ես մը-
նում եմ ձեզ հետ, միասին: Քանի դեռ Քրիստոսի արյունը
կհոսի այս ձեռքերից, ոչ մի արհավիրք չի թափվելու ձեր
գլխին: Վերադարձե՛ք ձեր տները և ցնծացե՛ք. այսօր տոնա-
խմբություն է մեզ համար: Այսօրվանից սկսվում է Աստծո
թագավորությունը երկրի վրա: Մենք կառուցելու ենք Արևի
Ոստանը: (Դադար):**

**Ամբոխն անձայն ու դանդաղ դուրս է հոսում: Մի կին անց-
նում է Գեցի մոտով, բռնում է նրա ձեռքը և արյունը քսում է երե-
սին: Հիլդան մնում է վերջինը: Նա մոտենում է Գեցին, բայց Գե-
ցը չի տեսնում նրան:**

ՀԻԼԴԱ.— Դու նրանց մի՛ տանջիր:

**Գեցը չի պատասխանում: Հիլդան հեռանում է: Գեցը սայ-
թաքում է, հենվում է սյունին:**

ԳԵՅ.— Այժմ նրանք իմն են, վերջապե՛ս:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՊԱՏԿԵՐ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

Հրապարակ Ալտվալներ գյուղում:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

Գյուղացիները շրջապատել են մի գեղջկուհու, որը նրանց ուսուցանում է: Դաստիարակչուհին երիտասարդ է և բարեսէս: Նա զավազան է բռնել, որով ցույց է տալիս գետնի վրա գրված տառերը:

Ավելի ուշ՝ ԿԱՐԼ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Սա ի՞նչ տառ է: •

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դա «Ա» է:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Իսկ սա ի՞նչ է:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դա «Ե» է:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Իսկ այս մե՛կը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— «Վ»:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Ոչ:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— «Ր»:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Իսկ ամբողջ բա՛ռը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Սեր:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Սե՛ր, սե՛ր...

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Լավ է, եղբայրս, շուտով կկարողանաք կարդալ: Եվ այն ժամանակ պիտի տարբերեք, թե ինչն է Բարին և ինչն է Չարը, ինչն է ճշմարիտը և ինչն է կեղծիքը: Հիմա, այ դու պատասխանիր, ինչպիսի՞ն է եղել մեր նախնին էությունը:

ԳԵՂՋԿՈՒՆԻ (պատասխանում է, ասես, աղոթագրքից).— Մեր նախնին էությունը դա այն էությունն է, որ մենք ունենք Գեցին ճանաչելուց առաջ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՆԻ.— Ինչպիսի՞ն էր այդ էությունը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (նույն ձևով).— Այդ էությունը վատն էր:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ինչպե՞ս պետք է պայքարենք մեր նախկին էության դեմ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ստեղծելով մի երկրորդ էություն:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Մեր մեջ ինչպե՞ս ստեղծենք այդ երկրորդ էությունը:

ԳԵՂԶԿՈՒՀԻ.— Սիրո արտահայտչաձևերով:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Արդյոք կարելի՞ է սեր համարել սիրո արտահայտչաձևերը:

ԳԵՂԶԿՈՒՀԻ.— Ոչ, սիրո արտահայտչաձևերը չի կարելի...

Հիլդան ճերս է մտնում: Գյուղացիները մատնացույց են անում նրան:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ի՞նչ: (Շրջվում է): Ա՛հ, Հիլդան է...

(Դադար): Քո՛ւյր իմ... դու մեզ խանգարում ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ձեզ ինչպե՞ս եմ խանգարում. ես լուր եմ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Դու լուր ես, բայց մեզ ես նայում, և մենք գիտենք, որ հավանություն չես տալիս:

ՀԻԼԴԱ.— Ես ինչ ուզեմ, կմտածեմ, չի՞ կարելի:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Չի կարելի, Հիլդա՛. այստեղ բոլորը մշտածում են բացահայտ ու բարձրաձայն: Յուրաքանչյուրի մտքերը պատկանում են բոլորին: Դու ուզո՞ւմ ես մեզ միանալ:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ուրեմն դու մեզ չե՛ս սիրում:

ՀԻԼԴԱ.— Սիրում եմ յուրովի:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Մեր երջանկությունը քեզ չի՞ ուրախացնում:

ՀԻԼԴԱ.— Ես... ա՛հ, եղբարե՛ն, դուք սղոքա՛ն եք տառապել: Եթե դուք երջանիկ եք, ուրեմն ես էլ պետք է իճճ երջանիկ համարեմ:

Ներս է մտնում Կարլը՝ աչքերը կապած: Նրան առաջմորդում է մի երիտասարդ կին:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Դուք ո՞վ եք:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ.— Մենք որոնում ենք Արևի Ոստանը:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ոստանն այստեղ է:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ (Կարլին).— Ես այդպես էլ գիտեի: Ափսոս, չես կարող տեսնել նրանց երջանիկ կերպարանքները: Դա քեզ պիտի ուրախացներ:

Գյուղացիները նրանց շրջապատում են:

ՎՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Խեղճ մարդիկ, ծարս՛վ եք, քաղցա՛ծ եք:

Դև՛, նստեցե՛ք:

ԿԱՐԼ (նստելով).— Ա՛հ, ինչքա՛ն բարի եք:

ՎՅՈՒՂԱՑԻ.— Այստեղ բոլորը բարի են, բոլորը՝ երջանիկ:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Բայց հիմա խոտը ժամանակներ են. մենք դադարել ենք ճամփորդելուց և բավարարվում ենք միմյանց սիրելով: Ահա թե ինչու քո գալուստը մեզ լիացնում է ուրախությամբ:

ԴԷՎՅՎՈՒՅԻ.— Առանձնապես հաճելի է բավականություն պատճառել օտարականներին: Դուք ի՞նչ կցանկանայիք:

ԼՐԻՏՈՒՄԼԻԻ ԿԻՆ.— Մենք ցանկանում ենք տեսնել այն մարդուն, որի ձեռքերը արևոտում են:

ԿԱՐԼ.— Ժիշտ է, որ նա հրաշքներ է գործում:

ՎԵՂՋԿՈՒՅԻ.— Հենց այդ է նրա զբաղմունքը:

ԿԱՐԼ.— Ժի՛շտ է, որ նրա ձեռքերը արևոտում են:

ՎՅՈՒՂԱՑԻ.— Օր չի անցնում, որ դրանք չարճանան:

ԿԱՐԼ.— Ես կողեմայի, որ նա մի քիչ արյուն քսեր իմ խեղճ աչքերին, որպեսզի տեսողությունս վերականգնվեր:

ՎԵՂՋՎՈՒՅԻ.— Ա՛հ, դա մեկը նրա գործն է, որ կա. նա քեզ կբաժի:

ԿԱՐԼ.— Ինչքա՛ն բավատար իր, որ այդպիսի մարդ ունեք ձեզ մոտ: Եվ դուք այլևս չարիք չե՛ք գործում:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ոչ ոք չի խմում, ոչ ոք չի գողանում:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Տղամարդկանց արգելված է ծեծել իրենց կանանց:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ծնողներին արգելված է ծեծել իրենց երեխաներին:

ԿԱՐԼ (տեղավորվելով նստարանին).— Լավ է, բայց դա երկա՛ր կտևի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Կտևի այնքան, ինչքան Աստված կամենա:

ԿԱՐԼ.— Ավա՛ղ: (Հառաչում է):

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՅԻ.— Ինչո՞ւ ես հառաչում:

ԿԱՐԼ.— Ինձ ողեկցող կինը ամենուրեք տեսել է զինված մարդկանց: Բարոններն ու գյուղացիները կովելու են իրար դեմ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՅԻ.— Հայդեշտամների կալվածքներում:

ԿԱՐԼ.— Ոչ այնտեղ, բայց շրջակայքում:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Այդ դեպքում դա մեզ չի վերաբերում:
Մենք ոչ ոքի չստիք չենք ցանկանում և ջանում ենք, որ սերը
տիրապետի:

ԿԱՐԼ.— Բրավո: Ուրեմն դուք պիտի թողնեք, որ նրանք իրար
սպանեն: Ատելությունը, կոտորածը, ուրիշների արյունը ան-
հրաժեշտ սնունդ են ձեր երջանկության համար:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ի՞նչ ես ասում, խելագարվե՛լ ես:

ԿԱՐԼ.— Աստված վկա, ես կրկնում եմ միայն այն, ինչ ասում եմ
ամենուրեք:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ի՞նչ եմ ասում:

ԿԱՐԼ.— Ասում եմ, որ ձեր երջանկության հետևանքով նրանց
տառապանքները դարձել են անտանելի, և որ հուսահատու-
թյունը իրենց հասցրել է ծայրահեղ վճիռների: **(Դադար):**
Պա՛հ, դուք իրավացի եք, որ չեք մտահոգվում նրանց մասին:
Մի քանի կաթիլ արյուն՝ ձեր երջանկության վրա. հաջող գոր-
ծարք է, ձեզ վրա թանկ չի նստում:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Գեցը մեզ ասել է՝ մեր երջանկությունը
սրբազան է, քանզի միայն մեզ համար չէ, որ մենք երջանիկ
ենք, այլ բոլորի համար: Մենք վկայում ենք բոլորին և անձ-
նական օրհնակով՝ բոլորի առջև, որ երջանկությունը հնարա-
վոր է այս աշխարհում: Այս գյուղը սրբավայր է, և բոլոր գյու-
ղացիներն իրենց հայացքները մեզ պետք է հառեն, ինչպես
քրիստոնյաները իրենց հայացքը հառել են դեպի Երուսաղեմ:

ԿԱՐԼ.— Երբ գյուղ վերադառնամ, ես բոլորին կազդարարեմ ա-
վետիսը: Ես ամբողջ ընտանիքներ գիտեմ, որոնք սովից
սատկում են, և նրանք կգոհանան՝ իմանալով, որ դուք եր-
ջանիկ եք նաև նրանց համար:

Գյուղացիների շփոթված լուրջություն:

Եվ ի՞նչ եք անելու, բարի՛ մարդիկ, եթե պատերազմը բռնկվի:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ.— Մենք աղոթելու ենք:

ԿԱՐԼ.— Ա՛հ, վախենամ՝ հարկադրված լինեք մասնակցելու:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Օ՛հ, այդ մեկը՝ ոչ:

ԲՈՂՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԿԱՐԼ.— Արդյոք սրբազան չե՞ այն պատերազմը, որով ստրուկ-
ներն ուզում են մարդ դառնալ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Բոլոր պատերազմները սրբապղծություն

են: Մենք լինելու ենք Սիրո պահապաններ և խաղաղության
նահատակներ:

ԿԱՐԼ.— Ձեր դռների մոտ տերերը կոտորում, բռնաբարում, սպա-
նում են ձեր եղբայրներին, և դուք նրանց չե՞ք ատում:

ԳԵՂԶԿՈՒՀԻ.— Մենք խղճում ենք նրանց, քանի որ չար են:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Մենք նրանց խղճում ենք:

ԿԱՐԼ.— Քանի որ տերերը չար են, մի՞թե արդարացի չէ, որ
ապստամբեն նրանց գոհերը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Բռնությունը անարդարացի է՝ ում կողմից
էլ, որ գործադրվի:

ԿԱՐԼ.— Եթե դուք դատապարտում եք ապստամբող ձեր եղբայր-
ների բռնությունը, ուրեմն դուք հավանություն եք տալիս բա-
րոնների գործադրած բռնությանը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Ո՛չ, իհարկե:

ԿԱՐԼ.— Բայց այդպես է ստացվում, քանի որ դուք չեք ուզում,
որ դադարի նրանց այդ բռնությունը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մենք ուզում ենք, որ այն դադարի հենց
իրենց՝ բարոնների, կամեցողությամբ:

ԿԱՐԼ.— Իսկ նրանց ո՞վ պիտի ներշնչի այդ կամեցողությունը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մենք:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Մե՛նք, մե՛նք:

ԿԱՐԼ.— Եվ մի՞նչ այդ ի՛նչ պետք է անեն գյուղացիները:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Պիտի հնազանդվեն, սպասեն և աղոթեն:

ԿԱՐԼ.— Դավաճաններ, ես պատուհի ձեր դիմակը. դուք սեր եք
ուզում միայն ձեզ համար: Բայց զգուշացե՛ք. եթե այս պա-
տերազմը բռնկվի, ձեզանից հաշիվ պիտի պահանջեն ու պի-
տի չներեն, որ դուք մնացել եք չեզոք, երբ սպանում էին ձեր
եղբայրներին: Եթե հաղթանակեն գյուղացիները, գուցե նը-
րանք հրկիզեն Արևի Ոստանը՝ որպես պատիժ ձեր դավա-
ճանության: Իսկ եթե հաղթանակեն տերերը, ապա նրանք չեն
հանդուրժի, որ ճորտերի ձեռքում մնան ազնվատիրական հո-
ղերը: Զինվե՛ք, տղանե՛ր, զինվե՛ք: Եթե չեք ուզում կռվել
հանուն եղբայրության, ապա գոնե կռվեք շահից դրդված.
երջանկությունը պետք է պաշտպանել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Մենք չենք կռվի:

ԿԱՐԼ.— Ուրեմն ձեզ կկոտորեն:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԿՈՒՀԻ.— Մենք կհամբուրենք մեզ խփող ձեռքը, կմեռնենք՝ աղոթելով նրանց համար, ովքեր մեզ սպանում են: Քանի դեռ ապրում ենք, մենք ենթակա ենք մեռնելու, քայց երբ արդեն մեռած կլինենք, կապաստանենք ձեր հոգիների մեջ, և մեր ձայները կհնչեն ձեր ականջներին:

ԿԱՐԼ.— Գրո՛ղը տանի, ձեր դասը լավ եք սերտել: Ա՛հ, դուք չեք ամենամեղավորը: Ոճրագործը այն կեղծ մարգարեն է, որ քաղցր-մեղցր մոլորությամբ շղարշել է ձեր աչքերը:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Նա մեր Գեցին է անարգում: (Հարձակվում են Կարլի վրա):

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ.— Մի՞թե դուք խփելու եք մի կույր մարդու, դուք, որ հավակնություն ունեք ապրելու հանուն մարդասիրության:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (պոկում է փաթաթանը Կարլի աչքերից).— Կույր է, չէ՛ մի: Նայեցե՛ք, Կարլն է, դլյակի ծառան: Նրա սիրտը փրկել է ատելությունից, և ահա քանի շաբաթ է՝ թափառում է անմիաբանություն և ապստամբություն քարոզելով:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Կախե՛նք նրան:

ՀԻԼԴԱ.— Է՛հ, դո՛ւք, բարի՛ ոչխարներ, կատաղել եք: Կարլը շուն է, քանզի նա ձեզ դրդում է պատերազմելու: Բայց նա ճշմարիտ է, և ես թույլ չեմ տա խփել նրան, ով ասում է ճշմարտությունը, որտեղից էլ որ նա լինի: Ծշմարիտ է, եղբայրներ, որ ձեր Արևի Ոստանը կառուցված է ուրիշների թշվառության վրա: Որպեսզի այն հանդուրժեն, անհրաժեշտ է, որ մյուս գյուղացիները հաշտվեն իրենց ստրկության հետ: Եղբայրներ, ես ձեզ չեմ կշտամբում ձեր երջանկության համար: Բայց ես ավելի հանգիստ էի, երբ մենք դժբախտ էինք բոլորս միասին, քանզի մեր դժբախտությունը համամարդկային էր: Այս արմաթաթախ երկրի վրա պիղծ է ամեն ուրախություն, և երջանիկները մենակ են:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Հեռացի՛ր այստեղից: Դու սիրում ես լույ թշվառությունը, քայց նա՛ Գեցը, ուզում է կառուցել:

ՀԻԼԴԱ.— Ձեր Գեցը խաբեքա է:

Ամբոխն աղմկում է:

Է՛հ, էլ ի՞նչ եք սպասում: Ձեզ տեսնեմ՝ ինձ ծեծեք, կախեք: Ներս է մտնում Գեցը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՅՆՔ, ԳԵՑ

ԳԵՑ.— Այս ի՞նչ սպառնալի դեմքեր եմ տեսնում:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Գե՛ց, այդ...

ԳԵՑ.— Լո՞ի՛ր: Կիտված հոնքեր չեմ ուզում տեսնել: Նախ՝ ժղպտացեք, հետո խոսեք: Դե՛, դե՛, ժպտացե՛ք:

Գյուղացիները ժպտում են:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (ժպտալով).— Այս մարդը մեզ խոտվություն է քարոզում:

ԳԵՑ.— Ավելի լավ. փորձություն է: Պետք է կարողանալ հանգիստ ունկնդրել ասելության խոսքը:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ (ժպտալով).— Նա քեզ անարգեց, Գե՛ց, և քեզ հորջորջեց կեղծ մարգարե:

ԳԵՑ.— Իմ բարի՛ Կարլ, մի՞թե դու ինձ այդքան շատ ես ատում:

ԿԱՐԼ.— Ծիշոն ասած՝ այո:

ԳԵՑ.— Նշանակում է, ես չեմ կարողացել սիրելի դառնալ քեզ համար: Դու ինձ ներիր: Ողելկեք մինչև գյուղի վերջը, ուտելիք տվեք ճանապարհի համար և հրաժեշտի պահին համբուրեք նրան խաղաղությամբ:

ԿԱՐԼ.— Այս ամենը կոտորածով պիտի վերջանա, Գե՛ց: Այս մարդկանց արյունը թող թափվի քո գլխին:

ԳԵՑ.— Ամե՛ն:

Կարլը և Երիտասարդ Կինը դուրս են գալիս:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՆՈՒՅՆՔ առանց ԿԱՐԼԻ և ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԵՈՋ

ԳԵՑ.— Աղոթենք նրանց համար:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մի բան կա, որ մեզ մտառանջում է, Գե՛ց:

•

ԳԵՑ.— Խոսի՛ր:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Խոսքս Հիլդայի մասին է: Մենք նրան սիրում ենք, բայց նա մեզ խանգարում է: Նա քեզ հետ համամիտ չէ:

ԳԵՅ.— Ես այդ գիտեմ:

ՀԻԼԴԱ.— Դա ձեզ համար ի՞նչ նշանակություն ունի, քանի որ ես հեռանում եմ:

ԳԵՅ (ապշած).— Հեռանո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, քիչ հետո...

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ՀԻԼԴԱ.— Որովհետև նրանք երջանիկ են:

ԳԵՅ.— Հետո ի՞նչ:

ՀԻԼԴԱ.— Երջանիկներն իմ կարիքը չունեն:

ԳԵՅ.— Նրանք քեզ սիրում են:

ՀԻԼԴԱ.— Իհարկե, իհարկե: Բայց նրանք անմխիթար չեն մնա, երբ ես բացակայեմ:

ԳԵՅ.— Նրանք դեռ ունեն քո կարիքը:

ՀԻԼԴԱ.— Կարծո՞ւմ ես: (Շրջվում է դեպի գյուղացիները): Դուք դեռ զգո՞ւմ եք իմ կարիքը:

Գյուղացիները կաշկանդված լռում են:

Տեսնում ես, չէ՞: Ես նրանց ինչո՞վ կարող եմ ծառայել, քանի որ դու կաս նրանց համար: Մնաք բարով:

ԳԵՅ (գյուղացիներին).— Լուռ ու մունջ թողնելո՞ւ եք, որ նա հեռանա: Ապերախտներ, ո՞վ ձեզ փրկեց հուսահատությունից, երբ դուք դժբախտ էիք: Մնա՛, Հիլդա՛, ես խնդրում եմ նրանց անունից: Եվ ձեզ ես հրամայում եմ նրան սիրել առաջվա նման:

ՀԻԼԴԱ (հանկարծակի կատաղությամբ).— Քոնը լինի այդ ամենը: Դու գողացար իմ քսակը, բայց ես չեմ հանդուրժի, որ ինձ ողորմություն տաս իմ իսկ դրամից:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Մնա՛, Հիլդա՛, քանի որ նա այդ ուզում է: Հնազանդվելու ենք նրան, երդվում եմ: Եվ մենք քեզ սիրելու ենք, ինչպես մեզ պատվիրում է Սուրբ Մարդը²⁰:

ՀԻԼԴԱ.— Դե՛, լա՛վ, լա՛վ: Դուք ինձ սիրեցիք ձեր սրտերի բնական թելադրանքով. այժմ վերջացած է, չխոսե՛ք այդ մասին: Ինձ մոռացե՛ք, շո՛ւտ մոռացե՛ք: Ինչքան շուտ, այնքան լավ:

ԳԵՅ (գյուղացիներին).— Մեզ մենակ թողեք:

Գյուղացիները դուրս են գալիս:

ԳԵՑ.— Ո՞ր ես գնալու:

ՀԻՂԱ.— Ուր պատահի: Երկրի վրա թշվառությունն անպակաս է:

ԳԵՑ.— Ծարունակ՝ թշվառություն, շարունակ՝ վշտեր: Ուրիշ բան չկա՞ այս աշխարհի երեսին:

ՀԻՂԱ.— Ինձ համար չկա, այդ է իմ կյանքը:

ԳԵՑ.— Պետք է շարունակ ցրանց ցավերո՞վ տառապել: Հնարա-
վոր չէ՞ ուրախանալ ցրանց երջանկությամբ:

ՀԻՂԱ (պտոթկալով).— Ես չեմ կարող: Սա ի՞նչ երջանկություն է. ցրանք մայում են: (Հուսահատությամբ): Օ՛հ, Գե՛ց, այն օր-
վանից, ինչ դու մեզ հետ ես, ես դարձել եմ իմ իսկ հոգու
թշնամին: Ես ամաչում եմ, երբ լսում եմ, թե մա ինչ է ա-
սում: Ես գիտեմ, որ ցրանք այլևս քաղցած չեն, և ցրանց աշ-
խատանքը նվազ չարքաշ է, քան առաջ: Եթե ցրանք ցան-
կանում են այս անասնական երջանկությունը, ես էլ պետք է
նույնը ցանկանամ ցրանց համար: Բայց հուսկացի՛ր, չեմ կա-
րողանում: Ես դա ցանկանալ չեմ կարողանում: Երևի ես ճի-
վաղ եմ. ես ցրանց ավելի քիչ եմ սիրում այն օրվանից, ինչ
ցրանք ավելի քիչ են տառապում: Ել սակայն ես ասում եմ
տառապանքը: (Դադար): Արդյոք ես չա՛ր եմ:

ԳԵՑ.— Դե՛հ, ո՛չ: Դու նախանձում ես:

ՀԻՂԱ.— Նախանձում եմ, այո՛: Պայթելու չափ: (Դադար): Տես-
նում ես, չէ՞, ես վաղուց պետք է հեռանայի. դու ինձ ալա-
սերել ես: Օ՛հ, որտեղ էլ դու լինես, ինչ էլ դու նախաձեռնես,
անխուսափելիորեն չարիք ես բորբոքում մարդկանց սրտե-
րում: Մնա՛ս բարով:

ԳԵՑ.— Գնա՛ս բարով:

Հիղան չի հեռանում:

Էլ ի՞նչ ես սպասում:

Հիղան շարժում է անում հեռանալու:

Հիղա՛, խնդրում եմ, ինձ մի՛ լքիր:

Հիղան ծիծաղում է:

Քեզ ի՞նչ պատահեց:

ՀԻՆԴԱ (առանց չարության)։— Դո՛ւ, դու ինձանից ամեն ինչ խլեցիր, և այդ դո՛ւ ես խնդրում, որ ես քեզ չլքեմ։

ԳԵՅ.— Ինչքան ինձ ավելի եմ սիրում, այնքան ես ինձ ավելի մեռակ եմ զգում։ Ես նրանց համար տանիք եմ, բայց ես տանիք չունեմ։ Ես նրանց երկինքն եմ, բայց ես երկինք չունեմ։ Չէ, մեկն ունեմ, այս մեկը, տես՝ ինչքան հեռու է։ Ես ուզեցի սյուն դառնալ և ինձ վրա կրել երկնակամարը։ Հիմարություն՝ն, երկինքը ծակ է։ Նույնիսկ ինքս ինձ հարց եմ տալիս, թե Աստված որտե՛ղ է տեղավորվում։ (Դադար)։ Ես նրանց բավարար չափով չեմ սիրում, այդ է խնդիրը։ Ես կատարեցի սիրո արտահայտչամեթոդը, բայց սեր չզգացի։ Հավանաբար ես անընդունակ եմ սիրելու։ Ինչո՞ւ ես այդպես նայում։

ՀԻՆԴԱ.— Դու նրանց չէիր սիրում։ Դու ինձանից գողացել ես վասն ոչնչի։

ԳԵՅ.— Ա՛հ, նրանց սերը չէր, որ ես պիտի վերցնեի քեզանից, այլ քոնը, քո սերը։ Ես նրանց պետք է սիրեի քո սրտի միջով։ Տես՝ ես քեզ ամեն ինչում նախանձում եմ, նույնիսկ քո նախանձի համար։ Դու այստեղ ես, դու նրանց նայում ես, դու նրանց դիպչում ես, դու ջերմություն ես, դու լույս ես, և դու իմ ես-ը չես։ Անտանելի է։ Ես չեմ հասկանում, թե ինչու ես ու դու երկուս ենք. ես կուզենայի դու լինել՝ անձնապես նույնը մնալով։

Ներս է մտնում Նաստին։

ՏԵՍԱԲԱՆ Ե

ԳԵՅ, ՀԻՆԴԱ, ՆԱՍՏԻ

ՆԱՍՏԻ (խուլ ձայնով)։— Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց։

ԳԵՅ (շրջվելով)։— Այդ ո՞վ է... Նաստի՛...

ՆԱՍՏԻ.— Մարդիկ խուլ են։

ԳԵՅ.— Խո՞ւլ։ Խուլ քո ձայնի՞ հավար։ Նորություն է։

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, նորություն է։

ԳԵՅ.— Աստված քե՞զ էլ է փորձության ենթարկում, ինչպես մյուսներին։ Հիմա տեսնենք, թե ինչպես պիտի դուրս գաս դրա տակից։

ՆԱԱՍԻ.— Թող Աստված, ինչքան ուզում է, ինձ փորձության ենթարկի, ես չեմ կասկածելու ոչ նրա արդարությանը, ոչ իմ կոչումին: Իսկ եթե նա ինձ է կասկածում, ուրեմն հաստատ խելքը թոցրել է:

ԳԵՅ.— Ասա՛ ինչումն է բանը:

ՆԱԱՍԻ (Հիդային մատնացույց անելով).— Հեռացրո՛ւ նրան:

ԳԵՅ.— Նա այդ ես եմ: Խոսի՛ր կամ հեռացի՛ր:

ՆԱԱՍԻ.— Լա՛վ: **(Դադար):** Խոտվությունը բռնկվել է:

ԳԵՅ.— Ի՛նչ խոտվություն: **(Կտրուկ):** Այդ ես չեմ: Այդ իմ հանցանքը չէ: Թող իրար կոտորեն: Դա ոչ մի առնչությամբ ինձ չի վերաբերում:

ՆԱԱՍԻ.— Նրանց կաշկանդում էր միայն երկյուղը Եկեղեցուց. դու նրանց սպացուցեցիր, որ նրանք քահանայի կարիք չունեն: Հիմա վիտում են մարգարեները, սակայն նրանք զայրույթի մարգարեներ են, որոնք վրիժառություն են քարոզում:

ԳԵՅ.— Եվ այս ամենը իմ ստեղծագործությունն է:

ՆԱԱՍԻ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Ահա քեզ: **(Հարվածում է նրան):**

ՆԱԱՍԻ.— Խփի՛ր, էլի՛ խփիր:

ԳԵՅ.— Հա՛: **(Ինքն իր շուրջը պտտվում է):** Ինչքան անուշ էր շարիքը: Ինձ թույլատրված էր մարդասպանությունը: **(Քայլում է: Դադար):** Ասա՛, տեսնե՞նք՝ ի՛նչ ես խնդրում ինձանից:

ՆԱԱՍԻ.— Դու կարող ես կանխել վատթարագույնը:

ԳԵՅ.— Ե՛ս: **(Չոր ծիծաղ):** Հոնքը սարքելու փոխարեն ես աչքն եմ հանում, ապո՛ւշ: Եվ դու սի՛րտ ես անում իմ օգնությանը դիմելու:

ՆԱԱՍԻ.— Մար չկա... Մենք չունենք ո՛չ գեներ, ո՛չ փող, ո՛չ սպայակազմ, և մեր գյուղացիները շատ են անկարգապահ, ուստի չենք կարող հույս ունենալ, որ նրանք լավ զինվորներ կլինեն: Մի քանի օրից հետո կսկսվեն մեր սպայտությունները, մի քանի ամսից՝ կոտորածները:

ԳԵՅ.— Հետո՞:

ՆԱԱՍԻ.— Մնում է փրկվելու միակ հնարավորությունը. այսօր ես խոտվությունը չեմ կարող կասեցնել, երեք ամսից հետո՝ կկարողանամ: Եթե մենք շահենք մի կանոնալոր ճակատամարտ, մեկը միայն բաղկական է, և բարոնները մեզ հաշտություն կառաջարկեն:

ԳԵՃ.— Իմ դե՛րը այս գործում:

ՆԱՍՏԻ.— Դու Գերմանիայի լավագույն զորավարն ես:

ԳԵՃ (նայում է նրան, ապա շրջվում է).— Ա՛հ: (Լռություն): Ուղ-
ղել: Շարունակ ուղղել ուրիշի փչացրածը: Դուք խլում եք իմ
ժամանակը: Բոլորդ հենց դրանով եք զբաղված: Աստված
իմ, բայց չե՛ որ ես ուրիշ անելիքներ ունեմ:

ՆԱՍՏԻ.— Եվ դու թողնելու ես արար աշխարհ իրար կոտորեն,
ինչ է, թե կարողանաս կառուցել քո այդ կոկիկ-մոկիկ Ոստա-
նը՝ օրինակելի բնակավայրը:

ԳԵՃ.— Այս գյուղը տապան է: Սերն իմ շնորհիվ այստեղ գտել է
սպաստան: Ջրհեղեղն ինձ ի՞նչ, քանի որ Սերը փրկվում է:

ՆԱՍՏԻ.— Խելքդ թոցրե՛լ ես: Պատերազմից խուսափել դու չես
կարողանա, ինքը կգա, կչոքի քո դռանը:

Գեցը լռում է:

Ասա՛, դու առաջարկս ընդունո՞ւմ ես:

ԳԵՃ.— Մի՛ շտապիր: (Նորից շրջվում է դեպի Նաստին): Կար-
գապահությունը բացակայում է: Ես պետք է այն ստեղծեմ:
Իսկ դու գիտե՛ս՝ դա ինչ է նշանակում. կախաղաններ:

ՆԱՍՏԻ.— Ես այդ գիտեմ:

ԳԵՃ.— Նաստի՛, անհրաժեշտ պիտի լինի կախաղան բարձրաց-
նել չքավորներին: Պիտի կախել ում պատահի՝ հենց միայն
սաստելու համար... Ա՛ մեղավորներին, Ա՛ անմեղներին: Այդ
ի՞նչ եմ ասում: Նրանք բոլորն էլ անմեղ են: Այսօր ես նրանց
եղբայրն եմ և տեսնում եմ նրանց անմեղությունը: Եթե վաղը
ես դառնամ նրանց առաջնորդը, կդադարեմ տեսնել ու հաս-
կանալ: Գոյություն կունենան միայն մեղավորներ. նրանց կա-
խաղան կբարձրացնեմ ու վերջ:

ՆԱՍՏԻ.— Թող այդպես լինի. դա անհրաժեշտ է:

ԳԵՃ.— Նույնքան անհրաժեշտ պիտի լինի, որ ես դառնամ մուս-
գործ: Դուք չունեք ո՛չ զենք, ո՛չ ուսգմական գիտելիք: Քա-
նակն է ձեր միակ առավելությունը: Անհրաժեշտ պիտի լինի
շռայլել թնդանոթի միսը: Դա լինելու է մի գարշելի պատե-
րազմ:

ՆԱՍՏԻ.— Դու զոհաբերելու ես քսան հազար մարդու՝ փրկելու
համար հարյուր հազարին:

ԳԵՃ.— Ա՛խ, եթե զոհեն վատահ լինեի, որ այդպես կստացվի:
Նաստի՛, դու ինձ կարող ես հավատալ. ես գիտեմ, ինչ բան

է ճակատամարտը: Եթե այս մեկն սկսեմք, մեր հաղթելու հավանականությունն ընդամենը մեկ տոկոս է:

ՆԱՍՏԻ.— Արի տեր կանգնիր այդ մեկ տոկոսին: Եղի՛ր համարձակ. ինչպիսի՛ն էլ, որ լինի Աստծո ճախախճամությունը, մենք նրա ընտրյալներն ենք: Ես՝ նրա մարգարեն, դո՛ւ նրա մագործը: Նահանջելու ժամանակը չէ:

ԳԵՅ (դադար).— Հիդա՛:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նչ ես ուզում:

ԳԵՅ.— Օգնիր ինձ: Ի՞նչ կանեիր դու իմ փոխարեն:

ՀԻԼԴԱ.— Ես երբեք չեմ լինի, ոչ էլ ուզում եմ լինել քո փոխարեն: Դուք առաջնորդներ եք, դուք ուրիշ եք, իսկ ես լուրջ կին եմ: Ձեզ ոչ մի խորհուրդ չունեմ տալու:

ԳԵՅ.— Ես միայն քեզ եմ վստահում:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նձ:

ԳԵՅ.— Ավելի, քան ինքս ինձ:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ւ ես ուզում ինձ մեղսակից դարձնել քո ոճիրներին: Ինչո՞ւ ես ինձ հարկադրում վճռել քո փոխարեն: Ինձ ինչո՞ւ ես տալիս իմ եղբայրների կյանքն ու մահը տնօրինելու իշխանությունը:

ԳԵՅ.— Որովհետև ես քեզ սիրում եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Լռի՛ր: (**Դադար**): Ա՛հ, դու շահեղի՛ր. ինձ հարկադրեցիր անցնել բարիկաղի այս կողմը: Ես նրանց հետ էի, ովքեր տատապում էին: Այժմ նրանց հետ եմ, ովքեր վճռում են տառապանքի լինելիությունը: Օ՛հ, Գե՛յ, այլևս երբեք չեմ կարողանա անջել: (**Դադար**): Ես քեզ արգելում եմ արյուն թափել: Հրամարվիր:

ԳԵՅ.— Մենք այս որոշումը միասի՞ն ենք ընդունում:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, միասին:

ԳԵՅ.— Եվ հետևանքները միասի՞ն ենք կրելու:

ՀԻԼԴԱ.— Միասին, ինչ էլ պատահի:

ՆԱՍՏԻ (Հիդային).— Դու ինչո՞ւ ես խստովում:

ՀԻԼԴԱ.— Ես խոսում եմ չքավորների անունից:

ՆԱՍՏԻ.— Ինձանից բացի, ոչ ոք իրավունք չունի խոսելու նրանց անունից:

ՀԻԼԴԱ.— Այդ ինչո՞ւ:

ՆԱՍՏԻ.— Որովհետև ես էլ նրանց նման չքավոր եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Դու՝ չքավոր: Վաղուց է, ինչ դադարել ես այդպիսին լինելուց: Դու առաջնորդ ես:

Գեղը խորասուզվել է մտքերի մեջ: Նա չի լսել վերջին ռեպլիկաները: Հանկարծակի բարձրացնում է գլուխը:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ նրանց չասել ճշմարտությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՞նչ ճշմարտություն:

ԳԵՑ.— Որ նրանք կովել չգիտեն և պիտի ջախջախվեն, եթե սկըսեն պատերազմը:

ՆԱՍՏԻ.— Կսպանեն նրան, ով կասի այդ ճշմարտությունը:

ԳԵՑ.— Իսկ եթե ե՞ս ասեի:

ՆԱՍՏԻ.— Դո՞ւ:

ԳԵՑ.— Ես շահել եմ նրանց վատահոլությունը, որովհետև մարգարե եմ և հրաժարվել եմ իմ ունեցվածքից: Էլ ինչի՞ է պետք այդ վատահոլությունը, եթե ես այն խաղի մեջ պիտի չմտցնեմ:

ՆԱՍՏԻ.— Հաջողության հնարավորությունը հազարից մեկն է:

ԳԵՑ.— Հազարից մեկը: Ասա՛, դու ունե՞ս իրավունք այդ մեկից հրաժարվելու:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛չ, ես իրավունք չունեմ: Արի գնանք:

ՀԻԼԴԱ.— Մի՛ գնա:

ԳԵՑ (գրկում է Հիդայի ուները).— Ոչնչից մի՛ վախեցիր. այս անգամ Աստված մեզ հետ է: (Ջպն է տալիս): Եկեք բոլորդ: **Գյուղացիները վերադառնում են բնմ:**

Ամենուրեք կովում են: Վաղը ամբողջ Գերմանիան բռնկվելու է: Ես իջնում եմ դեպի մարդիկ՝ խաղաղությունը փրկելու:

ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.— Գե՛ց, մեզ մի՛ լքիր: Առանց քեզ մենք ի՞նչ պիտի անենք:

ԳԵՑ.— Ես կվերադառնամ, եղբայրներ՝. այստեղ է իմ Աստվածը, այստեղ է իմ երջանկությունը, այստեղ է իմ սերը: Ես կվերադառնամ: Ահալատիկ՝ Հիդան. նա կլինի ձեզ ապալելն: Եթե իմ բացալիսության ժամանակ կողմերից որևէ մեկը ուզենա զինվորագրել մյուս կողմի դեմ, դուք հրաժարվեք պատերազմելուց: Եվ եթե ձեր գլխին տեղան սպառնալիքներ, թող սերը լինի ձեր միակ պատասխանը: Հիշեցե՛ք, եղբայրներ, հիշեցե՛ք. երբ Սերն է գնում ընդառաջ, Պատերազմը նահանջում է:

Գեղը և Նաստին դուրս են գալիս:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Իսկ եթե չվերադառնա՛:

Լուսթյուն:

ՀԻԼԴԱ.— Աղոթեճք: (**Գաղար**): Աղոթեճք, որ մեր սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նահանջի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ (Ծնրադրում են).— Աստված իմ, մեր սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նահանջի:

ՀԻԼԴԱ (Քոտնկալս).— Իմ սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նահանջի: Ամե՛ն:

Բեմը թաղվում է խավարի մեջ, և ութերորդ պատկերի առաջին ռեպիկներն անմիջապես կապակցվում են Հիլդայի վերջին ռեպիկին:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԵՎ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Գյուղացիների ռազմական ճամբարը: Աղմուկ-աղաղակ գիշերային խավարի մեջ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ, ԿԱՐԼ, ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ԶԱՅՆԵՐ.— Ո՛ւ-ո՛ւ-ո՛ւ:

ԳԵՑԻ ԶԱՅՆԸ (աղմուկը սաստելով).— Պիտի սպանվեք դուք՝ բոլորդ:

ԶԱՅՆԵՐ.— Կախե՛ճք նրան, կախե՛ճք:

Լույս: Բացատ անտառում: Գիշեր է: Գյուղացիները զինված են եղաններով և գավազաններով: Մի քանիսը սրեր ունեն: Մի քանիսը ջահեր են բռնել: Գեցը և Նաստին կանգնած են ժայռի վրա, ամբոխի վերևում:

Ո՛ւ-ո՛ւ-ո՛ւ:

ԳԵՑ.— Խեղճ մարդիկ, նույնիսկ քաջություն չունեք նայելու ճշմարտության երեսին:

ԶԱՅՆ.— Ծշմարտությունն այն է, որ դու դավաճան ես:

ԳԵՅ.— Ծշմարտությունը, եղբայրներ՝, անհերքելի ճշմարտությունն այն է, որ դուք կոպել չգիտեք:

Վիթխարահասակ մի գյուղացի առաջ է գալիս:

ՎԻԹԽԱՐԱՎԱՍԱԿ.— Այդ ե՛ս կոպել չգիտեմ:

Ամբոխի մեջ աշխուժություն:

Հե՛յ, հե՛յ, տղերք, ասում են, թե ես կոպել չգիտեմ: Տո՛, ես ցույի կոտորներից կրոնեմ ու վիզը կոլորեմ:

Գեցը ցատկում է գետին և մոտենում է նրան:

ԳԵՅ.— Արտաքուստ, մե՛ծ եղբայր, դու ինձանից երեք անգամ ուժեղ կլինես:

ՎԻԹԽԱՐԱՎԱՍԱԿ.— Ե՛ս, ճուտի՛կ: (Հրում է **Գեցին**, որը հինգ քայլ ընկրկում է):

ԳԵՅ.— Սքանչելի է: (**Գյուղացիներից մեկին**): Տո՛ւր ինձ այդ գավազանը: (**Վիթխարահասակին**): Դու այն մեկը վերցրո՛ւ: Զգա՛ստ: Պատրաստվի՛ր մեճամարտի: Մեկ, երկու, երեք, չորս, տեսնո՞ւմ ես: Տեսնո՞ւմ ես: Քո ուժն ինչի՞ է պետք: Օդում ոգիները տնքում են քո հարվածներից, և քամին է արճաժորում:

Նրանք կոպում են:

Իսկ հիմա, եղբայր իմ, դու ինձ ներիր. ես քեզ մի քիչ ջարդելու եմ: Հոգ չէ, ընդհանուրի օգտի համար է, հա՛: (**Հարվածում է գլխին**): Ներիր ինձ, Հիսուս Քրիստոս:

Գյուղացին ընկնում է:

Հիմա համոզվեցի՞ր: Եվ սա դեռ ամենաուժեղն էր, իսկ ես շատ հեռու եմ ամենաճարպիկը լինելուց:

Դադար: **Գյուղացիները զարմացած լուռ են:** **Գեցը մի պահ**

հրճվում է իր հաղթանակով, ապա շարունակում է:

Ուզո՞ւմ եք՝ ես ձեզ ասեմ, թե դուք ինչո՞ւ մահից չեք վախենում: Զեզանից յուրաքանչյուրը մտածում է, որ մահը բաժին կընկնի հարևանին: (**Դադար**): Բայց ահա ես դիմում եմ հայր Աստծուն և ասում եմ նրան. «Աստվա՛ծ իմ, եթե ուզում ես, որ ես օգնեմ այս մարդկանց, ազդանշանով ինձ իմաց տուր, թե ովքեր են ապամվելու պատերազմի ժամանակ»: (**Հանկարծակի ձնացնում է, թե վախեցավ**): Օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, այս ի՞նչ եմ տեսնում: Վա՛յ ձեզ, եղբայրներ, այդ ի՞նչ փորձանք է գա-

լու ձեր գլխին: Այս ի՞նչ անուշի տեսիլ է: Ա՛հ, ձեր բանը բուրդ է:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ (տազնապած).— Ի՞նչ կա, ի՞նչ ես տեսնում...

ԳԵՅ.— Բանն այն է, որ Աստված կնքամոմի նման հալեցրեց ձեր մկանները. ես միայն ձեր ոսկորներն եմ տեսնում: Սո՛ւրբ Կույս Մարիամ, այսքան շա՛տ կմախքներ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ի՞նչ ես կարծում, այդ ի՞նչ է նշանակում:

ԳԵՅ.— Աստված խոովությունը չի ցանկանում և ինձ ցույց է տալիս նրանց, ովքեր զոհվելու են:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ո՛վ, օրինակ:

ԳԵՅ.— Ո՛վ: (Յուցամատը ուղղում է նրան: Սարսափելի ձայնով): Դո՛ւ: (Լռություն): Ե՛վ դու, և՛ դու, և՛ դու: Այ քե՛զ մահվան պարահանդես:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ (ցնցված, բայց դեռ կասկածելով).— Ո՛վ մեզ կապացուցի, որ դու մարգարե ես:

ԳԵՅ.— Ո՛վ թերահավատ մարդիկ, եթե ձեզ փաստարկներ են պետք, նայեք այս արյանը: (Բարձրացնում է ձեռքերը: Լռություն: Նաստիին): Ես շահեցի:

ՆԱՍՏԻ (ատամների արանքից).— Դեռ ոչ:

Կարլը առաջ է գալիս:

Սրա հետ զգույշ եղիր: Ամենակատույանն է:

ԿԱՐԼ.— Ո՛վ իմ դուրսահալստ եղբայրներ, ադ ե՛րբ եք սովորելու չվստահել ամեն պատահած խաբեքացի: Այնքան քաղցր ու քնքուշ եք, որ նույնիսկ ասել չգիտեք: Այսօր՝ նույնպես. բավական էր, որ այս մարդը խոսի Տիրոջ անունից, և դուք խոնարհեցիք ձեր գլուխները: Հետո ի՞նչ, թե մի քիչ արյուն կա նրա ձեռքերի մեջ: Այ քեզ բա՛ն: Եթե պետք է արյուն կորցնել ձեզ համոզելու համար, ես էլ կկորցնեմ:

Նա բարձրացնում է ձեռքերը, որոնցից ծորում են արյան կա-

թիւներ:

ԳԵՅ.— Ո՛վ ես դու:

ԿԱՐԼ.— Քեզ նման մի մարգարե:

ԳԵՅ.— Ատելության մարգարի:

ԿԱՐԼ.— Այդ է միակ ճանապարհը, որ տանում է դեպի սերը:

ԳԵՅ.— Բայց ես քեզ ճանաչում եմ. դու իմ ծառան ես, Կարլը:

ԿԱՐԼ.— Միշտ պատրաստ քեզ ծառայելու:

ԳԵՅ.— Ծառա-մարգարե, ա՛յ քեզ խեղկատակություն:

ԿԱՐԼ.— Ոչ ավելի քան գեներալ-մարգարեմ:

ԳԵՅ (իջնում է աստիճաններով).— Յո՛ւյց տուր քո ձեռքերը: (Շուտ է տալիս նրա ափերը): Գրո՛ղը տանի, այս մարդը թևքերի մեջ արյունով լի փուչիկներ է պահել:

ԿԱՐԼ.— Յո՛ւյց տուր քո ձեռքերը: (Նայում է): Այս մարդը եղունգներով հիմ վերքեր է քորում մի քանի կաթիլ թարախ դուրս բերելու համար: Դե՛, ձեզ տեսնեմ, եղբայրնե՛ր, մեզ փորձության եմթարկեք ու վճռեք, թե մեր երկուսից որն է մարգարե:

ԱՂՄՈՒԿ.— Այո՛, այո՛...

ԿԱՐԼ.— Այսպես կարողանո՛ւմ ես: (Իր բռնած փայտիկից ծաղիկ է դուրս բերում): Իսկ այսպե՛ս: (Գլխարկից նապաստակ է դուրս բերում): Իսկ այսպե՛ս: (Իրեն ծխով է շրջապատում): Յո՛ւյց տուր մեզ՝ ինչ կարող ես անել:

ԳԵՅ.— Ձեռնածություններ են, որ հարյուր անգամ տեսած կլինեմ հասարակական հրապարակներում: Ես անպարար չեմ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Մարգարեն պիտի կարողանա անել այն, ինչ կարողանում է անպարար:

ԳԵՅ.— Հրաշագործության տեսակետից ես իմ ծառայի հետ մլր-ցության չեմ մտնի: Եղբայրնե՛ր, ես գեներալ էի մարգարե դառնալուց առաջ: Խոսքը վերաբերում է պատերազմին: Եթե դուք մարգարեին չեք հավատում, գեներալին գոնե հավատացեք:

ԿԱՐԼ.— Գեներալին կհավատանք այն ժամանակ, երբ գեներալը կապացուցի, որ ինքը դավաճան չէ:

ԳԵՅ.— Ապերա՛խտ, քեզ ու քո եղբայրներից սիրելուց է, որ ես հրաժարվեցի իմ ունեցվածքից:

ԿԱՐԼ.— Ինձ սիրելո՛ւց:

ԳԵՅ.— Այո՛, քե՛զ, չնայած դու ինձ ատում ես:

ԿԱՐԼ.— Ուրեմն դու ինձ սիրո՛ւմ ես:

ԳԵՅ.— Այո, եղբա՛յր իմ, ես քեզ սիրում եմ:

ԿԱՐԼ (հաղթական).— Նա իրեն մատնեց, եղբայրնե՛ր, նա մեզ ատում է: Հապա նայեք իմ մոտե՛ին և ինքներդ ասացե՛ք՝ ինչպե՛ս կարելի է ինձ սիրել: Եվ դուք, տղե՛րք, դուք, ինչպիսին որ կաք, ի՛նչ եք կարծում, սիրելի՞ եք:

ԳԵՅ.— Ապո՛ւշ, եթե ես նրանց չսիրեի, էլ ինչո՛ւ պիտի նվիրեի իմ հողերը:

ԿԱՐԼ.— Եվ իրոք, ինչո՞ւ: Հենց այդ է խնդիրը: (**Հանկարծակի**):
Աստված իմ, Աստված, դու, որ տեսնում ես մեր ընդերքն ու
սրտերը, օգնության հասիր: Ես քեզ եմ տրամադրում և՛ մար-
մինս, և՛ լեզուս: Դու մեզ ասա, ինչո՞ւ Գեցը՝ քիճը, նվիրեց
իր հողերը: (**Սկսում է արձակել ահարկու ճիչեր**):

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Աստված այստեղ է:

— Աստված խոսելու է:

ԳԵՅ.— Տե՛ր իմ Աստված, միայն այդ էր պակաս:

ԿԱՐԼ (**փակում է աչքերը, խոսում է տարօրինակ ձայնով, կար-
ծես իրենը չլինի**).— Հոլա՛, հո՛, հո՛, Երկի՛ր, ինձ լսո՛ւմ ես:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Հոլա՛, հո՛, հոլա՛, հո՛:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Խոսում է Աստված, ես ձեզ տեսնում եմ,
մարդի՛կ: Ես ձեզ տեսնում եմ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Տե՛ր, ողորմյա:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Գեցն այստե՛ղ է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Այո՛, հա՛յր մեր, քո աջ կողմը, քեզանից մի քիչ
ես:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Գե՛ց, Գե՛ց, ինչո՞ւ նվիրեցիր քո հողերը:
Պատասխանի՛ր:

ԳԵՅ.— Ո՛ւմ հետ պատվով ո՛րևե՛մ խոսելու:

ԿԱՐԼ (**նույն տոնով**).— Ես ես եմ, որ կամ:

ԳԵՅ.— Է՛հ, լավ է, եթե դու ես ես, որ կաս, ուրեմն պիտի իմա-
նաս, ինչ որ իմանում ես ու հասն պիտի իմանաս, ինչու ես
արեցի այն, ինչ արեցի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ (**սպառնալով**).— Հո՛ւ, հո՛ւ, պատասխանի՛ր,
պատասխանի՛ր:

ԳԵՅ.— Ձեզ, եղբայրնե՛ր, ես կպատասխանեմ: Ձեզ ու ոչ թե նը-
րան: Ես իմ հողերը նվիրեցի, որ բոլոր մարդիկ լինեն իրար
հավասար:

Կարը ծիծաղում է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Աստված ծիծաղում է:

— Աստված ծիծաղում է:

Նաստին իջել է աստիճաններից և կանգնել է Գեցի ետևում:

ԿԱՐԼ (**նույն տոնով**).— Դու ստում ես, Գե՛ց, դու ստում ես քո
Աստծուն: Խսկ դուք, ի՛մ որդիներ, լսեցե՛ք:

Ինչ էլ անի տերը, հա երբեք չի լինի ձեր հավասարը:

Եվ ահա թե ինչու ես պահանջում եմ, որ դուք նրանց բոլորին սպանեք:

Այս մեկը ձեզ նվիրեց իր հողերը:

Բայց դո՛ւք, դուք կարո՞ղ էիք նրան նվիրել ձեր հողերը:

Նա ունեւր ընտրելու հնարավորություն՝ նվիրե՞լ, թե՞ պահել:

Բայց դո՛ւք, դուք կարո՞ղ էիք հրաժարվել ձեր չունեցվածքից:

Ով ձեզ համբուրի, նրան համբուրեք:

Ով ձեզ հարվածի, նրան հարվածեք:

Բայց նրան, ով նվիրում է, մի՛նչդեռ դուք հնարավորություն չունեք փոխհատուցելու...

Նրան նվիրեք ձեր սրտի ամբողջ ասելությունը,

քանզի դուք ստրուկ էիք, և նա ձեզ ստրկացրեց,

քանզի դուք նվաստացած էիք, և նա ձեզ ավելի նվաստացրեց:

Վաղորդյան նվերը վիշտ է:

Միջօրեի նվերը հոգս է:

Իրիկնամուտի նվերը՝ հուսահատություն:

ԳԵՅ.— Ա՛յ քեզ քարոզ: Այդ ո՞վ ձեզ տվեց կյանքն ու լույսը: Ինքը՝ Աստված: Նվիրելը նրա օրենքն է. ինչ էլ, որ նա անի՝ նվիրատվություն է: Իսկ դուք նրան ինչո՞վ կարող եք փոխհատուցել, դո՛ւք, որ լոկ փոշի եք: Ոչնչով: Եզրակացություն. դուք Աստծուն պետք է ատեք:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Դե՛, Աստված ուրիշ է:

ԳԵՅ.— Այդ դեպքում նա ինչո՞ւ մեզ ստեղծեց ըստ իր պատկերի: Եթե Աստված սեր է և վեհանձնություն, մարդը՝ նրա արքայազործությունը, պետք է լինի սեր և վեհանձնություն: Եղբայրներ՛, ես ձեզ կոչ եմ անում՝ ընդունեք իմ նվերներն ու բարեկամությունը: Օ՛, ո՛չ, ես ձեզանից երախտագիտություն չեմ պահանջում: Ես պարզապես կուղեմայի, որ դուք իմ սերը չանվանարկեիք իբրև արատ, և ընծաներս չընդունեիք իբրև ոճիր:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Խոսիր, ինչքան ուզում ես, բայց ես ողորմություն չեմ սիրում:

ԿԱՐԼ (իր բնական ձայնով: Մատնացույց է անում մութացիկին).—

Ահա մեկը, որ հասկացավ: Հողերը ձեզ են պատկանում: Ով հավակնում է, որ ձեզ իր հողերն է նվիրում, իմաբեքս է, քանզի նվիրում է այն, ինչ իրեն չի պատկանում: Վերցրե՛ք հո-

դերը: Վերցրե՛ք և սպանե՛ք, եթե ուզում եք մարդ դառնալ:
Բռնությամբ է, որ մենք մեզ պիտի դաստիարակենք:

ԳԵՅ.— Եղբայրներ, մի՞թե աշխարհում միայն ատելություն կա:
Իմ սերը...

ԿԱՐԼ.— Զո սերը Սատանայի գերշնչածն է: Եվ ապականում է
նա այն ամենը, ինչին դիպչում է: Ա՛հ, տղերք, մի տեսնեիք
Ալտվայլերի գյուղացիներին. ընդամենը երեք ամսում նա նը-
րանց ներքինի դարձրեց: Նա ձեզ այնքան ուժգնորեն պիտի
սիրի, որ տղամարդու շնորհք չմնա ձեր վրա: Մի՛ թողեք նա
ձեզ տնօրինի: Դուք անասուններ էիք, և ստելությունը ձեզ
մարդ դարձրեց: Եթե ձեզ զրկեն ատելությունից, դուք նորից
կդառնաք չորքոտանի և կարժանանաք անասունների համար
տառապանքին:

ԳԵՅ.— Օգնի՛ր ինձ, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ (Կարլին մատնացույց անելով).— Բախտը վճռված է.
Աստված նրա հետ է:

ԳԵՅ (ապշած).— Նաստի՛:

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐ.— Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր գրողի ծոցը:

ԳԵՅ (կատաղած).— Ես կհեռանամ, մի՛ վախեցեք: Վազե՛ք, վա-
զե՛ք մահվանն ընդառաջ: Երբ դուք սատկեք, ես պարելու
եմ: Ինչքան տգիտ եք, որդերի և սողունների ամբոյս: Ես շը-
նորհակալ եմ Աստծուն, որ նա ինձ ցույց տվեց ձեր հոգիներ-
ը, քանզի հասկացա, որ ես սխալվել եմ: Արդարացի է, որ
հողերը պատկանեն ազնվականներին, քանզի հպարտ է նը-
րանց հոգին: Արդարացի է, որ դուք՝ տականքների, սողաք
չորեքթաթ, քանզի դուք լոկ խոզեր եք:

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐ (ուզում են հարձակվել նրա վրա).— Սպանե՛նք
նրան, սպանե՛նք:

ԳԵՅ (մի գլուղացուց խլում է նրա սուրը).— Հապա փորձեք տես-
նեմ:

ՆԱՍՏԻ (ձեռքը բարձրացնելով).— Բավական է:

Բացարձակ լռություն:

Այս մարդը վստահել է ձեր տված խոսքին: Սովորեցեք կա-
տարել ձեր տված խոստումը, եթե նույնիսկ թշնամուն եք
խոստացել:

Բեմն աստիճանաբար դատարկվում ու խորատուվում է խա-

վարում: Վերջին ջահը ամրացած է ժայռի գլխին: Նաստին այն վերցնում է և ուզում է հեռանալ:

ՆԱՍՏԻ.— Հեռացի՛ր, Գե՛ց, շո՛ւտ հեռացիր:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, Նաստի՛, ինչո՞ւ ինձ լքեցիր:

ՆԱՍՏԻ.— Որովհետև դու ձախողվեցիր:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, սրանք գալիք են, ինչպե՞ս կարող ես մնալ նրանց հետ:

ՆԱՍՏԻ.— Երկրի ամբողջ սերը նրանց մեջ է:

ԳԵՅ.— Նրա՞նց մեջ: Եթե դու կարողացել ես մի շյուղ սեր տեսնել այս գոմաղթի կույտի մեջ, ապա ճշմարիտ եմ ասում՝ ուժեղ է քո տեսողությունը: Ես ոչինչ չտեսա:

ՆԱՍՏԻ.— Այդպես է, Գե՛ց, դու ոչինչ էլ չտեսար:

Նա դուրս է գալիս: Գիշեր է: Հեռացող ձայների աղմուկ: Կնոջ հեռավոր ճիչ: Հետո թույլ լույս է ընկնում Գեցի վրա:

ՏԵՄԱՐԱՆ Բ

ԳԵՅ, միայնակ

ԳԵՅ.— Սատկելու եք, շնե՛ր: Ես ձեզ այնպես եմ վնասելու, որ ինձ երկար պիտի հիշեք: Վերադարձի՛ր ինձ, ի՛մ չարություն, տուր ինձ ուժ ու թեթևություն: (Ռադար): Ծիծաղելի է: Բարությունը հոգիս ողողել է. մի կաթիլ թույն անգամ չի մնացել: Սքանչելի է. դեպ առա՛ջ, հանուն Բարության, առա՛ջ դեպի Այտվալիք: Ինձ մնում է երկուսից մեկը, կամ ինձ պիտի կախեմ, կամ՝ Բարություն պիտի սնեմ: Ինձ ուզաւում եմ իմ պարարտացրած նապաստակները, իմ կրտած ոչխարները, իմ հավանոցի հրեշտակները: Նրանք ինձ պիտի դիմավորեն պատվով ու խնդությամբ: Տե՛ր Աստված, նրանք ինձ շատ են ձանձրացրել: Ես մյուսներին եմ սիրում, գալիքին: (Սկսում է քայլել): Քեզ տեսնե՞ք, Տե՛ր Աստված, դու ինձ պիտի առաջնորդես խավար գիշերով: Քանի որ պետք է հարատևել, չնայած ձախողությանը, թող յուրաքանչյուր ձախողում լինի քո ազդանշանը, ամեն մի ցավ՝ բախտավորություն, ամեն շնորհագրկում՝ շնորհատվություն: Տո՛ւր ինձ ձախողումներս խելացի օգտագործելու հնարավորությունը: Տե՛ր, ես հավատում

եմ, ես ուզում եմ հավատալ, որ դու թույլ տվեցիր, որպեսզի աշխարհը երես թեքի ինձանից, որպեսզի ես, քո կամոք, քոնը լինեմ ամբողջովին: Եվ ահա, Աստված իմ, մենք նորից կանգնել ենք դեմ-դիմաց, ինչպես այն հին, լավ ժամանակներում, երբ ես չարիք էի գործում: Ա՛հ, ես մարդկանցով ամենևին պիտի չգբաղվեի. նրանք ինձ խանգարում են: Նըրանք մացառներ են, որ պետք է հալթահարել քեզ հասնելու համար: Ես գալիս եմ դեպի քեզ, Տե՛ր, գալիս եմ, քայլում եմ քո գիշերի մեջ: Տո՛ւր ինձ քո ձեռքը: Ասա՛՝ գիշերը դու ես, այնպես չէ՛: Խավար գիշերը՝ անծայրածիր, սրտամոլիկ ունայնություն, քանզի դու գոյություն ունես տիեզերական ամայության մեջ: Դու միակ լսելի՝ համապարփակ լուծության մեջ: Դու, միակ տեսանելի, երբ ոչինչ չկա տեսանելի: Հնամենի՝ գիշեր, նախակենդսնակա՛ն վիթխարի գիշեր: Գիշե՛ր անիմացության, շնորհագրվման ու դժբախտության գիշե՛ր, սքողի՛ր ինձ, խժո՛ի՛ր իմ նողկալի մարմինը: Խցկվի՛ր իմ հոգու և իմ միջև ու կրծի՛ր ինձ: Ես ուզում եմ արհամարհվածի մերկությունը, ամոթանքն ու մեղությունը: Քանզի մարդն ստեղծված է իր միջի մարդուն ոչնչացնելու և էգի նման սև ու հրեկա, մարմնացյալ գիշերվան տրվելու համար: Քանի դեռ ես չեմ ճաշակել ամենայն ինչ, ևս ոչինչ չեմ ճաշակել: Քանի դեռ ևս չեմ տիրացել ամենայն ինչի, ևս ոչինչ չեմ տիրացել: Քանի դեռ ես չեմ դարձել ամեն ինչ, ևս ոչինչ եմ ոչնչության մեջ: Ես պիտի նվաստանամ բոլորի առջև, և դու, Տե՛ր, ինձ քաշելու ես քո ցանցով գիշերային և բարձրացնելու ես բոլորից վեր: **(Ուժգին ու տազնապած ձայնով):** Աստված իմ, Աստված իմ, արդյոք դու ա՛յդ ես կամեցել: Ատելությունը դեպի մարդը, արհամարհանքը՝ ինքս իմ նվաստամբ: Ես դըրանք արդեն չեի՝ որոնել ու ճաշակել, երբ չարագործ էի: Բարության մեղությունը ես ինչպե՛ս տարբերեմ Չարիքի մեղությունից:

Դանդաղ լուսանում է:

Լուսանում է: Ես սնցա քո գիշերվա միջով: Օրհնյալ լինես դու, որ ինձ լուսավորեցիր: Ես պիտի տեսնեմ սլարզ ու ճշմարտացի:

Նա շքշվում ու տեսնում է Ալտվայերն ավերված: Հիլդան

նստած է քարակույտի և փլվածքի վրա: Գլուխն առել է ափերի մեջ: Գեցը գոռում է:

Հե՛յ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ԳԵՑ, ՀԻՆԱ

ՀԻՆԱ. (բարձրացնում է գլուխը և նայում է նրան).— Վերջապե՛ս:

ԳԵՑ.— Որտե՛ղ եմ մյուսները: Մահացե՛ղ եմ: Ինչո՞ւ: Որովհետև հրաժարվո՞ւմ էիմ կովելուց:

ՀԻՆԱ.— Այո:

ԳԵՑ.— Ետ տուր ինձ իմ գիշերը: Եւ մարդիւսն չեմ ուզում տեսնել: (Դադար): Այդ ինչպե՛ս պատահեց:

ՀԻՆԱ.— Վաղշայմից զինված գյուղացիներ եկան: Պահանջեցին, որ իրենց միանանք, բայց մենք չուղեցինք:

ԳԵՑ.— Եվ նրանք գլուղը հրկիզեցին. սքանչելի է: (Պոռթկում է ծիծաղից): Դու ինչո՞ւ ողջ մնացիր:

ՀԻՆԱ.— Ափսոսո՞ւմ ես, որ ես չեմ մեռել:

ԳԵՑ.— Գրո՞ղը տանի, վիճակն անհամեմատ ավելի պարզ է, երբ բոլոր ականատեսները մեռած են:

ՀԻՆԱ.— Ես նույնպես ափսոսում եմ, որ ողջ մնացի: (Դադար): Մեզ լցրին մի տուն ու հրկիզեցին: Լա՛վ էր:

ԳԵՑ.— Այո՛, լա՛վ էր, շա՛տ լավ էր:

ՀԻՆԱ.— Վերջում մի լուսամուտ բացվեց, ևս դուրս ցատկեցի: Ինձ համար միևնույն էր, կմեռնեմ թե՛ ոչ, բայց ես ուզում էի քեզ նորից տեսնել:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ համար: Դու Երկնքում ինձ նորից կտեսնեիր:

ՀԻՆԱ.— Մենք Երկնքին չենք արժանանա, Գե՛ց, և եթե նույնիսկ ես ու դու Դրախտ քարձրանանք, ապա աչքեր չենք ունենա իրար տեսնելու, ձեռքեր չենք ունենա իրար դիպչելու: Վերելում բոլորը միայն Աստծով են զբաղված: (Մոտենում, հըպվում է նրան): Դու այստեղ ես. մարմին ես՝ մաշված, կուպիտ, մեղապարտ. մի կյանք, խեղճ ու կրակ մի կյանք: Ես այս մարմինն ու այս կյանքն եմ սիրում: Միայն երկրի վրա կարելի է սիրել ի հեճուկս Աստծո:

ԳԵՅ.— Ես միայն Աստծուն եմ սիրում և չեմ գտնվում երկրի վրա:

ՀԻՎԴԱ.— Ուրեմն դու ինձ չե՞ս սիրում:

ԳԵՅ.— Ո՛չ: Դու ես, Հիդա՛, դու ես ինձ չես սիրում: Այն, ինչ որ դու սեր ես կարծում, ատելություն է:

ՀԻՎԴԱ.— Ես քեզ ինչո՞ւ ատեմ:

ԳԵՅ.— Որովհետև այն համոզմանն ես, որ ես եմ սպանել քո յուրայիններին:

ՀԻՎԴԱ.— Այդ ես եմ նրանց սպանել:

ԳԵՅ.— Դո՞ւ:

ՀԻՎԴԱ.— Այդ ես նրանց ասացի՝ ոչ: Նախընտրում էի նրանց տեսնել մեռած, քան թե մարդասպան: Օ՛ր, Գե՛ց, ես ի՞նչ իրավունքով որոշեցի նրանց փոխարեն:

ԳԵՅ.— Պա՛հ, հետևի՛ր իմ օրինակին. ձեռքերդ լվա այդ արյունից: Մենք ոչինչ ենք, մենք ոչինչ չենք կարող անել, ոչինչ, բացարձակապես: Մարդուն թվում է, թե ինքն է գործում, բայց Աստված է ուղղություն տալիս նրա քայլերին:

ՀԻՎԴԱ.— Ո՛չ, Գե՛ց, ո՛չ: Ես չմիջամտեի, նրանք դեռ կապրեին:

ԳԵՅ.— Լա՛վ, թող այդպես լինի. դու չմիջամտեիր, գուցե և նրանք ապրեին: Բայց ի՞նձ ինչ:

ՀԻՎԴԱ.— Հիշի՛ր, Գե՛ց. «Այդ որոշումը միտսին ենք ընդունում, և մեռածները միտսին ենք կրելու»: Հիշի՛ր:

ԳԵՅ.— Մենք միտսին չենք: Դու ուզում էիր ինձ տեսնե՛լ: Դե, նայիր, ձեռքդ նայի՛ր ինձ: Լավ: Իսկ հիմա հեռացի՛ր: Ի՞մ կյանքում էլ չեմ նայելու մարդկանց երեսին: Աչքերս տեսնելու են լոկ քարերն ու գետինը: (Դադար): Ես քեզ հարցում արեցի, Աստված իմ, և դու ինձ պատասխանեցիր: Օրհնյալ լինես դու, քանզի աչքերս բացեցիր մարդկանց չարության վրա: Ես նրանց մեղքերը պիտի քալեմ՝ սեփական մարմինս փորձության ենթարկելով: Ես այս մարմինը խոշտանգելու եմ: Քաղցը, ցուրտը, մտրակը, դանդաղ ու թույլ կրակը դառնալու են իմ հանապազօրյա տանջանքները: Ես ոչնչացնելու եմ իմ միջի մարդուն, քանզի դու մարդուն ստեղծել ես, որ նա ոչընչանա: Իմ ժողովուրդն էր, մի փոքրիկ ժողովուրդ, ընդամենը մի գյուղ, համարյա մի ընտանիք: Իմ հարստակները մահացել են, և ես, որ ողջ եմ մնացել, աշխարհի համար ինձ մեռած եմ համարում: Եվ կյանքիս մնացած մասը պիտի անցկացնեմ՝ խորհրդածելով մահվան մասին: (Հիդային): Դու

դեռ այստե՛ղ ես: Հեռացի՛ր, գնա՛ ուրիշ տեղ որոնիր թշվա-
ռությունն ու կյանքը:

ՀԻՒԴԱ.— Դու ես ամենաթշվառը. իմ տեղը քո կողքին է: Ես
մնալու եմ այստեղ:

ՊԱՏԿԵՐ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Ավերված գյուղ: Վեց ամիս անց:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ՀԻՒԴԱ, ապա ՀԱՅՆՐԻԽ

Հիլդան նստած է նույն տեղը, ինչպես նախորդ պատկերի
ժամանակ: Նայում է ճանապարհի կողմը: Երևում է, որ նա հան-
կարծ նկատեց ինչ-որ մեկին, որ գալիս է: Նա կիսով չափ ուղղ-
վում է և սպասում: Հայնրիխը ներս է մտնում: Նրա գլխարկին
ծաղիկներ կան, ձեռքին՝ մի ծաղկեփունջ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ահա և մենք տեղ հասանք: (Թրջվում է դեպի ան-
տեսանելի ուղեկիցը): Հանի՛ր գդակդ: (Հիլդային): Իմ անու-
նը Հայնրիխ է: Նախկինում ես պատարագում էի: Հիմա ես
ողորմությամբ եմ ապրում: (Սատանային): Ո՛ր ես վազում:
Արի՛ այստեղ: (Հիլդային): Հենց որ մահվան հոտ է առնում,
խսկույն գործի գլուխ է անցնում: Իսկ այնպես՝ մրջյունին ան-
գամ վնաս չի տա:

ՀԻՒԴԱ.— Մի տարի և մի օր է անցել, այնպես չէ՞, մի տարի և
մի օր Ուորմսից հետո:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քեզ ո՞վ ասաց:

ՀԻՒԴԱ.— Օրերը հաշվել եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քեզ պատմե՛ղ եմ իմ մասին:

ՀԻՒԴԱ.— Այո, անցյալներում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Լսվ եղանակ է, այնպես չէ՞: Ես ծաղիկներ քաղեցի
ճանապարհին: Ծաղկեփունջ՝ տարեդարձի առթիվ: (Ծաղիկ-
ները պարզում է նրան):

ՀԻՒԴԱ.— Չեմ ուզում: (Ծաղիկները դնում է կողքին):

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Չպետք է վախենալ երջանիկ մարդկանցից:

ՀԻԼԴԱ.— Դու երջանիկ չես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես քեզ ասում եմ՝ այսօր տոն է. այս գիշեր ես հանգիստ քնեցի: Դե՛, քույրի՛կ, ուզում եմ, որ ինձ ժպտաս: Ես սիրում եմ բոլոր մարդկանց, բացառությամբ մի հոգու, և ուզում եմ, որ բոլորը գոհ լինեն: (Հանկարծակի): Գնա՛ այստեղ քեր նրան:

Հիդան տեղից չի շարժվում:

Դե՛, շո՛ւտ արա: Նրան մի՛ սպասեցրու:

ՀԻԼԴԱ.— Նա քեզ չի սպասում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նա՛: Դու ինձ զարմացնում ես: Ես ու նա բարեկամներ ենք, և գրազ կգամ, որ նա զուգվել-զարդարվել է մեր հանդիպման առթիվ:

ՀԻԼԴԱ.— Խնայի՛ր նրան: Վերցրո՛ւ քո ծաղկեփունջը և հեռացի՛ր:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Սատանային).— Լսեցի՞ր ինչ ասաց:

ՀԻԼԴԱ.— Հանգիստ թող Սատանային. ես դրան չեմ հավատում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես՝ նույնպես:

ՀԻԼԴԱ.— Բա ի՛նչ է պատահել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Ծիծաղելով).— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, դու երեխա ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ալլա գոյություն չունի նա, ով քեզ անարգել է: Նա մեռած է աշխարհի համար: Նա քեզ նույնիսկ չի էլ ճանաչելու: Դու ես, վատահ եմ. դու ես նրան չես ճանաչելու: Դու փնտրում ես մի մարդու, գտնվու ես մեկ ուրիշին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ում էլ գտնեմ, ինձ ձեռնտու է:

ՀԻԼԴԱ.— Խնայի՛ր նրան, աղաչում եմ քեզ: Ինձ ինչո՞ւ ես ցավ պատճառում. ես քեզ ի՛նչ եմ արել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես մտադրություն չունեմ քեզ ցավ պատճառելու. ես քեզ շատ եմ համակրում:

ՀԻԼԴԱ.— Վերքերից, որ նրան հասցնելու ես, իմ արյունն է ծորելու:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու նրան սիրո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ուրեմն հնարավո՞ր է սիրել նրան: Ծիծաղելի է: (Ծիծաղում է): Ինձ մի քանիսը փորձել են սիրել, բայց ապարդյուն: Նա քեզ սիրո՞ւմ է:

ՀԻԼԴԱ.— Նա ինձ սիրել է այնքան ժամանակ, ինչքան սիրել է ինքն իրեն:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Եթե նա քեզ սիրում է, ես քեզ այնքան էլ չեմ խնայի:

ՀԻԼԴԱ.— Ներիր նրա վիրավորանքները, և Աստված քո վիրավորանքները կների:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Բայց ես ամենևին ցանկություն չունեմ, որ նա ինձ ների: Նզովյալ լինելն իր լավ կողմերն ունի: Խնդիրն ընտելանալու մեջ է: Դժոխք դեռ չեմ իջել, բայց արդեն քիչ-միչ հարմարվել եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Խեղճ մարդ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (զայրացած).— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Ես ի՞նչ խեղճ մարդ: Ես երջանիկ եմ: Ես երջանիկ եմ՝ ասում եմ քեզ: (Դադար): Դե՛, կանչի՛ր նրան:

Հիլդան լռում է:

Ավելի լավ է, դու կանչես նրան. անակնկալի պիտի գա ինձ տեսնելուց: Չե՛ս ուզում: Որեմն ես ինքս կկանչեմ նրան: Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց:

ՀԻԼԴԱ.— Նա այստեղ չէ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Որտե՞ղ է նա:

ՀԻԼԴԱ.— Անտառում: Երբեմն ամբողջ շաբաթներ մնում է այնտեղ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այստեղից հեռո՞ւ է:

ՀԻԼԴԱ.— Քսանհինգ մղոնի ճանապարհ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Սատանային).— Դու նրան հավատո՞ւմ ես: (Փակում է աչքերը և ունկնդրում, թե Սատանան իրեն ինչ է հուշում): Այո՛, այո՛, այո՛: (Խորամանկ ժպտում է): Ասա՛ ես ինչպե՛ս գտնեմ նրան:

ՀԻԼԴԱ.— Փնտրի՛ր, բարի՛ քահանա, փնտրի՛ր: Զո ողեկիցը ցույց կտա ճանապարհը:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Աստված քեզ պահապան, քո՛ւյր իմ: (Սատանային): Դե՛, արի գնանք:

Նա դուրս է գալիս: Հիլդան մնում է մենակ և հայացքով հետևում է նրան:

Գեցը ներս է մտնում: Աջ ձեռքով մտրակ է բռնել, ձախով՝ մի կուծ: Հլուծված տեսք ունի:

ԳԵՑ.— Այդ ո՞վ է ինձ կանչում:

Հիլդան չի պատասխանում:

Մեկը կար, ինձ կանչում էր: Ես լսեցի նրա ձայնը:

ՀԻԼԴԱ.— Երբ ծով ես պահում, քեզ միշտ թվում է, թե ձայներ ես լսում:

ԳԵՑ.— Այս ի՞նչ ծաղիկներ են:

ՀԻԼԴԱ.— Ես եմ քաղել:

ԳԵՑ.— Ըստ հաճախակի չի լինում, ոչ դու ծաղիկներ քաղես:

(Դադար): Այսօր ի՞նչ օր է, տարվա ո՞ր օրն է:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ր ես հարցնում:

ԳԵՑ.— Այս աշնանը մեկը պիտի գար ինձ տեսնելու:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՞վ:

ԳԵՑ.— Չեմ հիշում: **(Դադար):** Ասա՛ ի՞նչ օր է, ո՞ր ամսվա ո՞ր օրն է:

ՀԻԼԴԱ.— Կարծում ես ես հաշվո՞ւմ եմ օրերը: Գոյություն ունի միայն մեկ օր, որն անընդհատ կրկնվում է: Այն մեզ տալիս են արշալուսին և ապա խլում են, երբ իջնում է գիշերը: Դու կանգ առած ժամացույց ես, որը շարունակ նույն ժամն է ցույց տալիս:

ԳԵՑ.— Կանգ առա՞ծ: Ո՞չ, ես շարժվում եմ: **(Ցնցում է կուծը):** Լսո՞ւմ ես՝ ճողփում է: Զուրը հրեշտակային ձայն է արձակում: Իմ կոկորդում Դժոխք է, ականջներիս մեջ՝ արքայական Դըրախտ:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչքա՞ն ժամանակ է, որ դու ջուր չես խմել:

ԳԵՑ.— Երեք օր: Մինչև վաղը ես պետք է դիմանամ:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ր մինչև վաղը:

ԳԵՑ (ապուշ-ապուշ ծիծաղում է).— Հա՛, հա՛, պետք է, պետք է: **(Դադար: Նա ցնցում է կուծը):** Կլա՛պ, կլա՛պ, հը՛: Ես ավելի տհաճ ձայն չեմ պատկերացնում այն մարդու համար, որ մեռնում է ծարավից:

ՀԻԼԴԱ.— Խաղա քեզ ու քեզ, գրգռիր քո ցանկությունները: Խըմել, երբ ծարավել ես, դա կլիներ պարզ ու հասարակ: Վայ,

թե ինքդ քեզ մոռանաս, եթե հոգիդ չենթարկես որևէ գայթակղության:

ԳԵՅ.— Ինչպե՞ս կկարողանամ ինքս ինձ հաղթել, եթե ինձ չենթարկեմ գայթակղության:

ՀԻԼԴԱ.— Օ՛ր, Գե՛ց, հնարավո՞ր է արդյոք, որ քեզ թվա, թե սա առաջին օրն է, որ քեզ գցել ես տանջանքների մեջ: Կուժը, ջրի ճողփյունը, քո շուրթերի ճերմակած մաշկը՝ այդ ամենը ես անգիր եմ արել: Մի՞թե դու չգիտես, թե Քեսո ինչ է լինելու:

ԳԵՅ.— Ես կդիմանամ մինչև վաղը առաւիտս. ահա և ամենը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու մինչև վերջը երբեք չես դիմացել, որովհետև քեզ ենթարկել ես անչափ երկար փորձությունների: Մինչև ընկնելդ դու այդ կուժը պիտի ցնցես: Եվ երբ ընկած կլինես, ես քեզ պիտի խմեցնեմ:

ԳԵՅ.— Դու նորություն ես ուզում: Ահա քեզ նորություն: (Թեքում է կուժը): Ծաղիկները ծարավ են: Խմե՛ք ծաղիկնե՛ր, խմե՛ք իմ ջուրը: Թող Դրախտը հլուր գա ձեր ոսկեղեն նրկորներիս: Տեսնո՞ւմ ես, նրանք վերածնվում են: Հողը և բույսերն ընդունում են իմ ընծաները: Մերժում եմ միայն մարդիկ: (Կուժը շուտ է տալիս): Ահա և չմնաց խմելու ոչ մի կաթիլ: (Միծաղում է ու դառնորեն կրկնում): Ոչ մի կաթիլ... ոչ մի կաթիլ...

ՀԻԼԴԱ.— Մի՞թե Աստված կամենում է, որ դու դառնաս հոգեկան հիվանդ:

ԳԵՅ.— Իհարկե: Մեր միջի մարդուն պետք է ոչնչացնենք, այնպես չէ՞: (Կուժը շարտում է): Դե՛, ասա՛ տեսնեմ՝ դու ինձ ինչպե՞ս պիտի խմեցնես: (Ընկնում է գետին):

ՀԻԼԴԱ (սառը ճայում է նրան, ապա ծիծաղում է).— Դու բավ գիտես, որ ես միշտ ջուր ունեմ պահած քեզ համար: (Գնում, մի կուժ ջուր է բերում և բարձրացնում է Գեյի գլուխը): Դե, խմի՛ր:

ԳԵՅ.— Ոչ ավելի շուտ, քան վաղը:

ՀԻԼԴԱ.— Աստված ցանկանում է, որ դու դառնաս խելատ ու մտամոլ, բայց չի ցանկանում քո մահը: Ուրեմն պետք է խըմել:

ԳԵՅ.— Ամբողջ Գերմանիան դողում էր իմ ոտքերի տակ, և ահա ես պառկել եմ մեջքի վրա, ինչպես ծծկերը ստնտոփ ձեռքերին: Գո՞հ ես արդյոք, Տե՛ր, և քեզ հայտնի՞ է ավելի անձ-

նազոն ապաշխարանք: Հիլդա՛, դու, որ ամեն ինչ կանխադես-
տում ես, գիտե՛ս ինչ պիտի լինի, երբ արդեն հազեցրած լի-
նես իմ ծարավը:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, գիտեմ: Սկսվելու է գլխավոր ներկայացումը՝ վա-
յելքի գայթակղությունը. դու պիտի ուզենաս ինձ տիրել:

ԳԵՅ.— Եվ այնուամենայնիվ, դու ուզո՞ւմ ես, որ ես խմեմ:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ԳԵՅ.— Իսկ եթե քեզ բռնաբարե՛մ:

ՀԻԼԴԱ.— Քո այդ վիճակո՞ւմ: Դե՛, լա՛վ, ամեն ինչ նախօրոք
հայտնի է, ինչպես պատարագը. պիտի գոռոռաս հայհո-
յանքներ ու գռեհկություններ, հետո վերջում ինքդ քեզ պիտի
մտրակես: Խմի՛ր:

ԳԵՅ (կուծը վերցնելով).— Եվս մի պարտություն: (Խմում է):
Մարմինը շնանոց է: (Խմում է):

ՀԻԼԴԱ.— Մարմինը լավն է: Հոգին է շնանոց:

ԳԵՅ (կուծը գետին դնելով).— Ծարավը չքացավ: Ես ինձ դա-
տարկված եմ զգում: (Դադար): Քունս գալիս է:

ՀԻԼԴԱ.— Քնի՛ր:

ԳԵՅ.— Ո՛չ, քանի որ քունս գալիս է: (Նայում է նրան): Յո՛ւյց
տուր ինձ քո ստիճքները:

Հիլդան մնում է անշարժ:

Դե՛, ցո՛ւյց տուր: Գայթակղության ենթարկիր ինձ: Թող ես
սասկեմ ցանկությունից: Ո՛չ: Ա՛հ, պոռնի՛կ, ինչո՞ւ չես ու-
զում:

ՀԻԼԴԱ.— Որովհետև ես քեզ սիրում եմ:

ԳԵՅ.— Ծիկացրու քո սերը և սուգիր իմ սրտի խորքը: Թող թշա
և գոլորշի արձակի: Եթե ինձ սիրում ես, պետք է որ տանջես:

ՀԻԼԴԱ.— Ես քոնն եմ: Մարմինս ինչո՞ւ դարձնեմ տանջելու գոր-
ծիք:

ԳԵՅ.— Դու մոռոթս պիտի ճզմեիր, եթե տեսներ իմ հոգու հա-
տակը: Իմ գլուխը Սողոմ-Գոմոր²¹ է, և դու ներսում՝ վհուկ-
ների ոհմակ:

ՀԻԼԴԱ (ծիծաղելով).— Պարծենում ես:

ԳԵՅ.— Կուզեի, որ դու անասուն լինեիր, և ես քեզ հեծնեի, ինչ-
պես անասունի:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչքա՞ն ես տանջվում, որ մարդ ես մնացել:

ԳԵՅ.— Ես մարդ չեմ, ես ոչնչությունն եմ: Կա միայն Աստված:

Մարդը տեսիլ է, պատրանք: Ես զգվանք եմ պատճառում, այնպես չէ՞:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչ, քանի որ ես քեզ սիրում եմ:

ԳԵՅ.— Դու պարզ տեսնում ես, որ ես ուզում եմ քեզ ստորացնել:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, որովհետև ես եմ քո ամենաթանկարժեք ունեցվածքը:

ԳԵՅ (զայրացած).— Դու խաղին չես մասնակցում:

ՀԻԼԴԱ.— Չէ, չեմ մասնակցում:

ԳԵՅ.— Քանի դու դեռ մոտս կմնաս, ես ինձ չեմ զգալու կատարելապես նողկալի:

ՀԻԼԴԱ.— Հենց դրա համար էլ ես մնում եմ:

ԳԵՅ (դժվարությամբ վեր է կենում).— Եթե ես քեզ գրկեմ, դու ինձ վանելո՞ւ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչ:

ԳԵՅ.— Նույնիսկ եթե ես քեզ մերձենամ՝ սիրտս լի աղտեղություններո՞վ:

ՀԻԼԴԱ.— Եթե դու համարձակվում ես ինձ դիպչել, ուրեմն քո սիրտը մաքուր է:

ԳԵՅ.— Հիդրա՞, ինչպե՞ս կարելի է իրար սիրել առանց ամոթի: Ծնությունն ամենավատթարն է բոլոր մեղքերից:

ՀԻԼԴԱ.— Նայի՛ր ինձ, լա՛վ նայիր. իմ աչքերը, իմ շուրթերը, իմ պարանոցը, իմ թևերը. մի՞թե ես մեղանչանք եմ:

ԳԵՅ.— Դու գեղեցիկ ես: Գեղեցկությունը Չարիք է:

ՀԻԼԴԱ.— Դու վստա՞հ ես, որ այդպես է:

ԳԵՅ.— Ես այլևս վստահ չեմ ոչ մի բանում: (Դադար): Եթե հագեցում տամ իմ ցանկություններին, ես կմեղանչեմ, բայց և կազատվեմ դրանցից: Եթե իմ ցանկությունները չհագեցնեմ, նրանք կապականեն իմ ամբողջ հոգին... Գիշերն իջնում է. աղջամուղջին լավ տեսողություն է պետք Տեր Աստծուն Սատանայից տարբերելու համար: (Մոտենում, հպվում է նրան և հանկարծակի ընկրկում է): Քեզ հետ պառկել Աստծո աչքի առա՛ջ: Ո՛չ, ես չեմ սիրում գործել սիրային սանձարձակության մեղքը: (Դադար): Ա՛խ, եթե գիշեր լիներ և այնքան խավար, որ մեզ թաքցներ նրա հայացքից...

ՀԻԼԴԱ.— Սերը հենց այդպիսի գիշեր է: Իրար սիրող մարդկանց Աստված չի տեսնում:

ԳԵՅ (տատանվում է, ապա ընկրկում).— Տվեք ինձ Բեովտիայի²²

լուսանի աչքերը, որ հայացքս այս մաշկից ներս թափանցի: Յույց տվե՛ք ինձ, թե ինչ է թաքնված այս ռուզգների, այս ականջների մեջ: Ես, որ աղբիմ ձեռք տալուց զգվում եմ, ինչ-պե՛ս կարող եմ ցանկանալ, որ իմ գրկում լինի արտաթորանքի այս տոպրակը:

ՀԻՒԴԱ (պոռթկալով).— Քո հոգին է, որ լի է արտաթորանքով, ավելի քան իմ մարմինը: Քո հոգու մեջ է մարմնի տգեղությունն ու աղտոտությունը: Ես լուսանի հայացքի կարիքը չունեմ: Ես քեզ խնամել եմ, լողացրել, զգացել եմ քո տեղի շունչը: Արդյոք դադարե՛լ եմ քեզ սիրելուց: Օրըստօրև ավելի ես նմանվում այն դիակին, որ լինելու ես մի օր, և ես դարձյալ քեզ սիրում եմ: Եթե դու մեռնես, ես կպառկեմ քո գրկում և կմնամ մինչև վերջ, առանց ուտելու, առանց խմելու: Դու կփստես իմ թևերի մեջ, և ես կսիրեմ քո փտած մարմինը, քանզի սերը սեր չէ, եթե չես սիրում ամբողջովին:

ԳԵՑ (մտրակը պարզելով նրան).— Ինձ մտրակի՛ր:

Հիլդան ուտերն է թոթվում:

Դե՛, մտրակի՛ր, մտրակի՛ր: Հագեցրու քո վրեժը մեռած Կատրինի համար, քո թառամած երիտասարդության համար և հանուն այն բոլոր մարդկանց, որոնց այրեցին իմ պատճառով:

ՀԻՒԴԱ (ծիծաղից պոռթկալով).— Այո՛, ես քեզ մտրակելու եմ, կեղտո՛տ վանական: Ես քեզ մտրակելու եմ, որովհետև դու մեր սերը կործանեցիր: **(Վերցնում է մտրակը):**

ԳԵՑ.— Խփի՛ր իմ աչքերին, Հիլդա՛, իմ աչքերին:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻԽ

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Մտրակի՛ր, մտրակի՛ր նրան: Համարեք, որ ես ներկա չեմ: **(Մոտենում է նրանց: Հիլդային):** Ուղեկիցն ինձ հուշեց, որ գնամ մի քիչ շրջեմ ու կամացուկ վերադառնամ: Գիտես, էլի, նրան խաբել հնարավոր չէ: **(Գեցին):** Նա ուզում էր խափանել մեր տեսակցությունը: Ծշմարի՛տ է, որ դու ինձ չէիր սպասում:

ԳԵՑ.— Ե՛ս, ես օրերն էի հաշվում:

ՀԻՒԴԱ.— Դու հաշվո՞ւմ էիր: Օ՛ր, Գե՛ց, դու ինձ ստել ես: **(Նա-**

յում է նրան): Քեզ ի՞նչ պատահեց: Աչքերդ փայլում են. դու Քույնը չես:

ԳԵՅ.— Նրան նորից տեսնելու հաճույքից են փայլում:

ՀԻՆԴԱ.— Տարօրինակ հաճույք. նա ջանք չի ինձայելու, որ քեզ ցավ պատճառի, ինչքան որ կարող է:

ԳԵՅ.— Հենց այդ է նրա սիրելու ապացույցը: Դու խանդում ես, ի՞նչ:

Հիդան չի պատասխանում: Գեյը շրջվում է դեպի Հայնրիխը:
Ծաղիկները դո՛ւ ես քաղել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո, քեզ համար:

ԳԵՅ.— Ծնորհակալություն: (Գետնից վերցնում է ծաղկեփունջը):

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ծնորհավորում եմ տարեդարձի առթիվ, Գե՛յ:

ԳԵՅ.— Ծնորհավորում եմ տարեդարձի առթիվ, Հայնրի՛խ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Հավանաբար, դու մեռնես այս գիշեր...

ԳԵՅ.— Իսկապե՞ս, ինչո՞ւ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Մի քանի գյուղացիներ քեզ են փնտրում, որ սպանեն: Ստիպված եղա վազել՝ նրանցից ստաջ հասնելու համար:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ սպանել, գրո՞ղը տանի: Ինչ խոսք՝ դա ինձ պատիվ է բերում: Կարծում էի, որ ես բոլորովին մոռացության եմ մատնված: Եվ ինչո՞ւ են ուզում սպանել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Անցյալ հինգշաբթի, Գունսբախի հովտում բարոն-ներն իսպառ ջարդեցին Նաստիի քանակը: Քսանհինգ հազար սպանված. դա ջախջախում է: Երկու-երեք ամսից խոռվություն-ը ճնշված կլինի:

ԳԵՅ (կատաղած).— Քսանհինգ հազար սպանված: Նրանք պետք է խուսափեն այդ ճակատամարտից, ապուշները: Նրանք պետք է... (Հանդարտվում է): Գրո՞ղի ծոցը, մենք ծնված ենք մեռնելու համար: (Դադար): Ամեն ինչ, իհարկե, իմ վրա են բարդում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ասում էին, թե դու կոտորածը կարող էիր կանխել, եթե անցնեիր գործի գլուխը: Ուրախացի՛ր. դու ամենաատելի մարդն ես ամբողջ Գերմանիայում:

ԳԵՅ.— Իսկ Նաստի՞ն: Փախուստի՞ դիմեց, գերի՞ են վերցրել, սպանվա՞ծ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Կռահի՛ր:

ԳԵՅ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը: (Խորասուզվում է մտքերի մեջ):

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք գիտե՞ն, որ Գեցն այստեղ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանց ո՞վ տեղեկացրեց:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ցույց է տալիս Սատանային).— Ե՛ս, ոչ, նա:

ՀԻԼԴԱ (մեղմ).— Գե՛ց: (Հպվում է նրա թևին): Գե՛ց:

ԳԵՑ (ցնցվելով).— Հը՛, ի՞նչ:

ՀԻԼԴԱ.— Քեզ այստեղ մնալ չի կարելի:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ համար չի կարելի: Պետք է հատուցել, այդպես չէ՛:

ՀԻԼԴԱ.— Դու պարտավոր չես հատուցել. դու մեղավոր չես:

ԳԵՑ.— Խառնվիր միայն քեզ վերաբերող գործերին:

ՀԻԼԴԱ.— Սա ինձ է վերաբերում, Գե՛ց: Պետք է գնալ:

ԳԵՑ.— Ո՞ր գնալ:

ՀԻԼԴԱ.— Միննույն է, թե ուր: Միայն թե լինես ապահովության մեջ: Դու իրավունք չունես թույլ տալու, որ քեզ սպանեն:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ չէ:

ՀԻԼԴԱ.— Դա խարդախություն կլինի:

ԳԵՑ.— Ա՛հ, այո՛, խարդախություն... Հետո ի՞նչ: Մի՞թե իմ ամբողջ կյանքում ես շարունակ չեմ խարդախել: (Հայնրիխին): Դու կարող ես սկսել քո մեղադրականը: Հիմա ճիշտ ժամանակն է. ես պատրաստ եմ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ցույց է տալիս Հիլդային).— Իրան ասա, որ հեռանա:

ՀԻԼԴԱ.— Դու խոսիր իմ ներկայությամբ. ես նրան չեմ լքելու:

ԳԵՑ.— Նա իրավացի է, Հիլդա՛: Այս դատը պետք է լինի դռնփակ:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նչ դատ:

ԳԵՑ.— Իմ դատը:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ւ ես թույլ տալիս, որ նա քեզ դատի: Վոնդի՛ր այս քահանային և հեռանա՞ք այս գյուղից:

ԳԵՑ.— Հիլդա՛, ես դատվելու պահանջ ունեմ: Ամեն օր, ամեն ժամ ինքս ինձ դատապարտում եմ, բայց ինձ չեմ կարողանում համոզել, որովհետև ինքս ինձ շատ լավ եմ ճանաչում, որպեսզի իմ վճռին կարողանամ վստահել: Իմ հոգին տեսնել ես չեմ կարողանում, որովհետև քթիս տակն է: Պետք է մեկը, որն ինձ առժամանակ տա իր աչքերը:

ՀԻԼԴԱ.— Իմը վերցրու:

ԳԵՑ.— Դու ևս չես տեսնում. դու ինձ սիրում ես: Հայնրիխն ինձ

ատում է, ուրեմն կարող է ինձ համոզել: Երբ մտքերս դուրս գան նրա բերանից; ես դրանց կհավանում:

ՀԻԼԴԱ.— Եթե ես բացակայեմ, խոստանո՞ւմ ես, որ քիչ հետո ինձ հետ կփախչես:

ԳԵՑ.— Այո, եթե շահեմ իմ այս դատը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու լավ գիտես, որ որոշել ես այն կորցնել: Մնա՛ս բարով, Գե՛ց:

(Մոտենում է նրան, համբուրում է և հեռանում):

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ

ԳԵՑ, ՀԱՅՆՐԻԽ

ԳԵՑ (նետում է ծաղկեփունջը).— Շո՛ւտ գործի անցիր: Ջանք մի խնայիր, որ ինձ պատճառես այն ամբողջ ցավը, որ կարող ես:

ՀԱՅՆՐԻԽ (նայելով նրան).— Ես քեզ այլ կերպ էի պատկերացնում:

ԳԵՑ.— Համարձակ եղիր, Հայնրի՛խ, ես գործդ հեշտացրել եմ: Ինքս կիսով չափ քո դաշնակիցն եմ ու դատախազ այն կեսի դեմ, որն իրեն պաշտպանում է: Քրքրի՛ր իմ հոգին մինչև էությունը, քանի որ էությունն է խնդիրը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ուրեմն ճի՛շտ է, որ դու ուզում ես կորցնել:

ԳԵՑ.— Օ՛հ, ո՛չ, մի՛ վախեցիր: Բայց բանն այն է, որ ես նախընտրում եմ ոչ թե տարակուսանքը, այլ հուսահատությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դե՛, լա՛վ... (Դադար): Սպասի՛ր, հիշողությամբ թելը կտրվել է: Դա ինձ հետ երբեմն պատահում է: Հիմա կհիշեմ: (Հուզված գնում-գալիս է): Ես, գիտե՛ս, դրա առաջն առել էի: Առավոտյան ես մտովի կրկնեցի իմ ասելիքը... Դա քո մեղքն է. դու այնպիսին չես, ինչպիսին պիտի լինեիր: Կարծում էի, քեզ կգտնեմ վարդերով պսակված, և հաղթանակի փայլը քո աչքերում: Ես պիտի շարտեի քո պսակը և ոտնահարեի քո հաղթանակը, ու վերջում դու իմ առջև պիտի ծնրադրեիր... Որտե՞ղ է քո հպարտ կեցվածքը, որտե՞ղ է քո լկտիությունը: Դու կիսով չափ մեռած ես. ի՞նչ հաճույք պիտի զգամ քեզ սպանելուց: (Կատաղությամբ): Ա՛հ, ես դեռ այն-քան չար չեմ, որքան պետք է:

ԳԵՑ (ծիծաղելով).— Ջղաձգվում ես, Հայնրիխ: Հանգստացի՛ր, շտապելու կարիք չկա:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես մի րոպե չունեմ կորցնելու: Քեզ ասում եմ՝ ներանք կրնկակոխ գալիս էին իմ ետևից: (Սատանային): Հուշի՛ր ինձ, հուշի՛ր: Օգնի՛ր ինձ նրան խորապես ասելու: (Աղիողորմ): Հենց նրա կարիքը զգում եմ, ուս քացակայում է:

ԳԵՑ.— Ես ինքս քեզ կհուշեմ: (Դադար): Հողերը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Հողե՛րը:

ԳԵՑ.— Արդյոք սխալ էր իմ այդ նվիրատվությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ա՛հ, հողերը... դու չես նվիրել: Մարդ կարող է նվիրել միայն այն, ինչ ինքը ունի:

ԳԵՑ.— Լավ է ասված: Սեփականությունը բարեկամությունն է իրերի և մարդու միջև: Բայց իմ ձեռքում իրերը ունում էին: Ես ոչինչ չեմ նվիրել: Ես հանրության առջև ազդարարել եմ մի նվիրատվություն. այդքանը միայն: Բայց, քահանա՛, եթե ճշմարիտ է, որ ես հողերս չեմ նվիրել, ճշմարիտ է նույնպես այն, որ գյուղացիները դրանք ստացել են: Սրան ի՛նչ պատահական գտնենք:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նրանք հողերը չեն ստացել, քանի որ դրանք պահպանել չեն կարողանա: Երբ բարոնները կալվածքը նվաճեն և Հայդենբուրգի ամրոցում նստեցնեն Կոնրադի հեռավոր զարմիկներից մեկին, առա՛ջ ի՛նչ կմնա քո այդ ցնդաքանական ներկայացումից:

ԳԵՑ.— Իսկապես: Դու ճիշտ ես: Ոչ ես տվել եմ, ոչ նրանք ստացել են: Դա ավելի պարզ է: Մի մարդ երբ ուզում էր ծախսել Սատանայի տված դրամները, դրանք վերածվում էին չորացած տերևների: Այդպիսին է իմ բարեգործությունների ճակատագիրը: Ձեռքով դիպչում են, թե չէ՝ դիակների են վերածվում: Իսկ նպատակադրումը, հը՛, այնուամենայնիվ: Եթե նպատակադրումս իրոք եղել է բարի, ապա ո՛ր: Աստված, ո՛չ Սատանան այդ չեն կարող խլել ինձանից: Հարձակվի՛ր նպատակադրման վրա, կրծի՛ր:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այդ ամենևին էլ դժվար չէ: Այնքանով, որքանով չէիր կարող վայելել այդ ունեցվածքը, դու ցանկացար վեր կանգնել դրանից՝ ձևացնելով, իբրև, թե զրկում ես ինքդ քեզ:

ԳԵՑ.— Օ՛, ձա՛յն, դաժան, անխնա, հրապարակի՛ր մտքիս ադգասիքը, հրապարակի՛ր: Արդեն չգիտեմ՝ քե՛զ եմ ունկընդ-

րում, թե՛ այդ եւ եմ խոսում: Այսպէս ուրեմն, ամեն ինչ լոկ սուտ էր և կատակերգություն: Ես չգործեցի. գործողության ձևացում էր միայն: Ա՛հ, քահանա՛, դու քորում ես այնտեղ, որտեղ քոր է գալիս: Հետո՞, հետո՞, հետո ի՞նչ արեց այդ խեղկատակը: Է՛հ, չեղավ, շունչդ շուտ է կտրվում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Գեցի մուրացքով բռնկված).— Դու նվիրեցիր ոչընչացնելու համար:

ԳԵՑ.— Հենց այդ է, որ կա: Բավական չէր ժառանգորդին սպանելը, ես ուզեցի...

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (նույն կերպ).— Դու ուզեցիր քստնուն տալ նրա ժառանգությունը:

ԳԵՑ.— Ես մի ձեռքով բարձրացրի Հայդեկշտամների հնամենի կալվածքը...

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (նույն կերպ).— Եվ այն գետնույլ տվիր փշրելու համար:

ԳԵՑ.— Ես ուզեցի, որ իմ բարությունը լինի ավելի կործանարար, քան իմ մոլորություններն էին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Եվ այդ քեզ հաջողվեց. քսանհինգ հազար դիակ: Բո առաքինությունը մի օրում ավելի շատ զոհեր տվեց, քան երեսունհինգ տարիների նենգությունները:

ԳԵՑ.— Ասա նաև, որ այդ զոհերը չբավորներ էին, հենց նրանք, որոնց ես ձևացրի, թե նվիրում եմ Կոնրադի ունեցվածքը:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Գրո՛ղը տանի, դու նրանց միշտ էլ ասել ես:

ԳԵՑ (բուռնցքը բարձրացնելով).— Ծո՛ւն: (Իրեն զսպում է և սկըսում է ծիծաղել): Ես ուզեցի քեզ խփել. դա նշանակում է, որ դու իրավացի ես: Հա՛, հա՛: Այդ է իմ ցաված տեղը: Ծնշի՛ր: Մեղադրի՛ր, որ ես ասել եմ չբավորներին և ստրկացնելու նպատակով է, որ ես շահագործել եմ նրանց երախտագիտությունը: Առաջ ես լիկանքի հնարքներով էի պղծում հոգիները, այժմ ես դրանք պղծում եմ իմ բարության հնարքներով: Ես այդ գյուղը դարձրի թոշնած հոգիների ծաղկեփունջ: Խե՛ղճ մարդիկ, նրանք ինձ կապկում էին, մինչ ես կապկում էի առաքինությունը: Նրանք իզուր նահատակվեցին՝ չիմանալով, թե ինչու: Լսի՛ր, քահանա՛, ես դավաճանել եմ բոլորին և իմ եղբորը նույնպես, բայց դավաճանելու ախորժակս անհազ էր մնացել: Եվ ահա մի գիշեր Ուորմսի պարիսպների տակ ես հայտնաբերեցի Չարիքին դավաճանելու մտահղացում: Ահա

և ամբողջ պատմությունը: Միայն թե Չարիքը թույլ չի տալիս, որ հեշտ ու հանգիստ նրան դավաճանեն: Բախտորոշ զանգերի վճիռը Բարությունը չէր ամենակին, այլ վատթար մի Չարիք: Եվ դա հիմա ի՞նչ կարևոր է: Լինել ճիշդ, թե՛ սուրբ՝ ես այդ հարցի վրա թքած ունենալի: Ես ուզում էի լինել անմարդկային: Ասա՛, Հայերի՛խ, ասա՛, որ ես ամոթից խելագարվել էի և ուզեցի Երկնքին զարմացնել խուսափելու համար մարդկանց քամահրանքից: Քեզ տեսնեմ, էլ ի՞նչ ես սպասում. խոսի՛ր: Ա՛հ, ճիշտ է, դու չես ուզում խոսել. այդ քո ձայնն է հնչում իմ բերանից: **(Կրկնօրինակելով Հայերի-խին)**: Դու քո մաշկը չես փոխել: Գե՛ց, դու լեզուդ ես փոխել: Դու սեր անվանեցիր քո ատելությունը մարդկանց նկատմամբ: Եվ վեհանձնությունն անվանեցիր ոչնչացնելու քո մոլուցքը: Բայց դու ինքդ քեզ հարազատ մնացիր. նույնը՝ մի բիճ, ուրիշ ոչինչ: **(Նորից խոսում է իր բնական ձայնով)**: Աստվա՛ծ իմ, ես վկայում եմ, որ ցա՛ մեղադրյալը, ճիշտ է ասում: Ես ինձ մեղավոր եմ ճանաչում: Ես իմ դատը կորցրի: Հայերի՛խ, հիմա գո՛հ ես դու:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ոչ:

ԳԵՑ.— Դու դժխարամնա ես:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Աստվա՛ծ իմ, մի թե ասւ Լ. իմ հաղթանակը. ինչ-պիսի՛ տխուր հաղթանակ:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ ես անելու, երբ ե: մեռնեմ: Դու իմ կարիքն զգալու ես:

ՀԱՅՆՐԻԽ (Սատանային մատնացույց անելով).— Քանի դեռ նա կա, իմ գործն անպակաս կլինի: Ժամանակ չեմ ունենա քո մասին մտածելու:

ԳԵՑ.— Գոհե վատա՛հ ես, որ նրանք ուզում են ինձ սպանել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Վատահ եմ:

ԳԵՑ.— Բարի՛ մարդիկ, ես վիզս կպարզեմ, և ամեն ինչ կվերջանա. բոլորը կազատվեն մի մեծ գլխացավանքից:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ոչինչ երբևք չի վերջանում:

ԳԵՑ.— Ոչի՞նչ: Ա՛հ, ասո՛ւ, կա նաև Դժոխքը: Ի՞նչ արած, ես այն-տեղ կփոխվեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու չես փոխվի. դու Դժոխքում ես գտնվում: Իմ կուսակիցը (ցույց է տալիս Սատանային) ինձ իմաց տվեց, որ երկիրը լոկ երևութական է. կա Երկինքը և Դժոխքը, և

այդքանը միայն: Մահը աչքակապություն է, որպեսզի մոլորության մեջ գցի սգավորներին: Ննջեցյալի համար ամեն ինչ շարունակվում է:

ԳԵՑ.— Ինձ համա՞ր էլ ամեն ինչ շարունակվելու է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ամեն ինչ: Դու ինքդ քեզ պիտի վայելես հավիտյանս-հավիտենից:

ԳԵՑ (դադար).— Ինձ շատ մոտ էր թվում Բարությունը, երբ ես չարագործ էի: Կարծես, բավական էր, որ ես պարզեի իմ թեւերը: Ես թեւոս պարզեցի, և նա քառու նման փախաւ անցավ մատներինս արանքից: Ուրեմն նա պատրա՞նք է, Հայնրի՜խ, Հայնրի՜խ, Բարությունն արդյոք հեռաւո՞ր է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Զվարճալի տարեդարձ: Մի տարի և մի օր առաջ դու ինձ նույն հարցը տվիր: Եվ ես պատասխանեցի՝ ոչ: Գիշեր էր, դու ծիծաղում էիր՝ ինձ նայելով: Եվ ասացիր. «Դու մոկ ես»: Հետո զառ գցելով՝ դուրս եկար նեղ վիճակից: Հիմա տեսնո՞ւմ ես, գիշեր և, դրա նման մի գիշեր: Դե՛, առա՛, ո՞վ ընկավ թակարդը:

ԳԵՑ (խեղկատակելով).— Ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Կարո՞ղ ես դուրս պրծնել:

ԳԵՑ (դադարեցնելով խեղկատակությունը).— Ոչ, ես դուրս չեմ պրծնելու: (**Գնում-գալիս է**): Տե՛ր, եթե դուք մեզ զրկում եք բարին գործելու միջոցներից, ապա ինչո՞ւ մեզ տվիք դրա դառնահամ ցանկությունը: Եթե ձեզ հաճո էր, որ ես բարի չդառնամ, այդ ինչո՞ւ ինձ զրկեցիք չար լինելու ցանկությունից: (**Գնում-գալիս է**): Համենայն դեպս, հետաքրքիրն այն է, որ ելք չկա:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ինչո՞ւ ես ձևացնում, թե նրա հետ ես խոսում: Դու լավ գիտես, որ նա չի պատասխանելու:

ԳԵՑ.— Եվ ինչի՞ համար է նրա այս լռությունը: Նա, որ հայտնեց մարգարեի էգ ավանակին²³, ինչո՞ւ է հրաժարվում ինձ հայտնվելուց:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Որովհետև դու արժեք չունես նրա համար: Լվկես թույլերին, թե նահատակես ինքդ քեզ, համբուրես հոմանուհու թե քորոտի շուրթերը, մեռնես զրկանքներից թե վայելքներից՝ Աստված այդ ամենի վրա թքած ունենա:

ԳԵՑ.— Եվ արդյոք նա ո՞ւմ է գնահատում որպես արժեք:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ոչ ոքի: Մարդը ոչինչ է: Մի՞ ձևացրու, թե զար-

մանում ես: Դու այդ միշտ էլ իմացել ես: Դու այդ գիտեիր, երբ զատերն էիր գցում, թե չէ՝ էլ ինչո՞ւ պիտի խարդախեիր: **Գեցն ուզում է խոսել:**

Դու խարդախեցիր. Կատրինը տեսավ: Դու ինքդ քեզ հարկադրեցիր խոսել ծածկելու համար Աստծո լուրջունը: Դու ձևացնում ես, որ Աստծո հրամաններն ես կատարում, բայց այդ հրամաններն ինքդ ես արձակում քեզ համար:

ԳԵՑ (խորհելով).— Այո, այդպես է:

ՀԱՅՆՐԻՆ (զարմացած).— Ուրեմն, այո, դու ինքդ...

ԳԵՑ (նույն կերպ).— Ես ինքս, մենակ:

ՀԱՅՆՐԻՆ.— Այո, ասում եմ քեզ, այո:

ԳԵՑ (զուխը բարձրացնելով).— Ես ինքս մենակ, քահանա՛, դու իրավացի ես: Ես ինքս՝ մենակ: Ես աղոթում էի, ակնկալում էի մի ազդանշան, Երկինք էի ողորկում իմ աղերսալի հարցմունքները. ոչ մի պատասխան: Երկինքն իմ անուճն անգամ չգիտի: Ամեն րոպե ինքս ինձ հարցնում էի, թե ով եմ ես Աստծո համար: Այժմ ես գիտեմ պատասխանը. ես ոչինչ եմ: Աստված ինձ չի տեսնում, Աստված ինձ չի լսում, Աստված ինձ չի ճանաչում: Տեսնո՞ւմ ես այս ամայությունը մեր գլխավիթում. այդ է Աստված: Տեսնո՞ւմ ես դուռն ճեղքը. այդ է Աստված: Տեսնո՞ւմ ես տու մողափար. ուր է Աստված: Լուրջունը՝ ուր է Աստված: Բացակայությունը՝ ուր է Աստված: Աստվածը մարդկանց մեկությունն է: Կար միայն իմ եսը: Ես ինքս մենակ որոշեցի գործել Չարիք: Ես ինքս մենակ ստեղծեցի Բարությունը: Այդ ես խարդախեցի, ես ինքս հրաշագործեցի: Այսօր ես եմ ինձ մեղադրում և միայն ես կարող եմ թողություն տալ իմ մեղքերին: Ես՝ մարդը: Եթե Աստված գոյություն ունի, մարդը ոչինչ է: Եթե մարդը գոյություն ունի... Այդ ո՞ր ես փախչում:

ՀԱՅՆՐԻՆ.— Ես գնում եմ. քեզ հետ անելիք չունեմ:

ԳԵՑ.— Սպասի՛ր, քահանա՛, ես քեզ ծիծաղեցնելու եմ:

ՀԱՅՆՐԻՆ.— Լռի՛ր:

ԳԵՑ.— Բայց դու դեռ չգիտես, ես ինչ պիտի ասեմ: (**Նայում է նրան և հանկարծակի**): Դու գիտես:

ՀԱՅՆՐԻՆ (գոռալով).— Դու սխալվում ես, ես ոչինչ չգիտեմ, ոչինչ չեմ ուզում իմանալ:

ԳԵՑ.— Հայերի՛խ, ես հիմա քեզ կհայտնեմ մեծագույն խաբեու-

թյունը: Աստված գոյություն չունի:

Հայնրիխը հարձակվում է նրա վրա և խփում է նրան: Գեջը ծիծաղում է հարվածների տակ և գոռում է:

Նա գոյություն չունի: Ուրախացի՛ր, լաց լինելու չափ ուրախացի՛ր: Ալելուիա: Խելագար: Մի՛ խփիր, ես մեզ ազատագրում եմ: Ո՛չ Դրախտ, ո՛չ Դժոխք: Կա միայն երկիրը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ա՛հ, նզովյալ լինեմ հարյուր անգամ, հազար անգամ, միայն թե նա գոյություն ունենա: Գե՛ց, մարդիկ մեզ անվանարկել են բիճ ու դավաճան: Եվ նրանք մեզ դատապարտել են: Եթե Աստված գոյություն չունի, հնար չի լինի ազատվելու մարդկանցից: Աստվա՛ծ իմ, այս մարդը սրբապղծում է: Ես քեզ հավատում եմ, հավատում եմ, Հա՛յր մեր, որ յերկինս ես: Լավ է ինձ դատի մի անսահման էակ, քան դատեն ինձ իմ հավասարները:

ԳԵՅ.— Ո՛ւմ հետ ես խոսում: Քիչ առաջ ասում էիր, որ նա խուլ է: **Հայնրիխը լուռ նայում է նրան:**

Հնար չկա ազատվելու մարդկանցից: Մնաք բարով, ճիվաղեն՛ր, մնաք բարով, սրբե՛ր: Մնաս բարով, հպարտությո՛ւն: Գոյություն ունեն միայն մարդիկ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Մարդիկ, որոնք քո գոյությունը չեն ուզում ընդունել, բի՛ճ:

ԳԵՅ.— Պա՛հ, այդ հարցը ես կհարթեմ: (**Դադար**): Հայնրի՛խ, ես իմ դատը տանուլ չտվեցի: Դատը տեղի չունեցավ, քանզի չկա դատավորը: (**Դադար**): Ես ամեն ինչ վերսկսում եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ցնցվելով).— Ի՞նչն ես վերսկսում:

ԳԵՅ.— Կյանքը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քեզ անչափ ձեռնտու պիտի լիներ այդ անելը: (**Հարձակվում է նրա վրա**): Դու նորից չես սկսելու. վերջացած է: Հենց այսօր պետք է դրվի վերջակետը:

ԳԵՅ.— Թո՛ղ ինձ, Հայնրի՛խ, թո՛ղ ինձ: Ամեն ինչ փոխվել է. ես ուզում եմ ապրել: (**Նրա ձեռքից դուրս պրծնելու փորձեր է անում**):

ՀԱՅՆՐԻԽ (նրան խեղդելով).— Որտե՛ղ է քո ուժը, Գե՛ց, որտե՛ղ է քո ուժը: Ինչ լա՛վ է, որ ուզում ես ապրել. դու սատկելու ես հուսահատության մեջ:

Գեջը, թուլացած, իզուր փորձում է վանել նրան:

Դժոխքի քո բաժինը թող խտացած լինի այս վերջին վայրկյանի մեջ:

ԳԵՅ.— Թո՛ղ ինձ: (Տապալկվում է): Գրո՛ղը տանի, եթե մեզանից մեկն ու մեկը պետք է մահանա, ի՛նքդ մահացիր: (Դաճակով հարվածում է նրան):

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Հա՛: (Լռություն): Ես չեմ ուզում, որ դադարի իմ ատելությունը: Ես չեմ ուզում, որ դադարի իմ տառապանքը: (Ընկնում է): Չի լինելու ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, ոչի՛նչ: Իսկ դու վաղը տեսնելու ես արևի լույսը: (Մեռնում է):

ԳԵՅ.— Դու մեռար, և աշխարհը նույնքան լիքն է, ինչքան առաջ: Ոչ ոք չի զգալու քո պակասը: (Վերցնում է ծաղիկները գցում է դիակի վրա): Բարության կատակերգությունն ավարտվեց մարդասպանությամբ. այդպես ավելի լավ է. ես այրեցի իմ կամորջները: (Ջայն է տալիս): Հիլդա՛, Հիլդա՛:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

ՀԻԼԴԱ, ԳԵՅ

Մթնել է:

ԳԵՅ.— Աստված մահացել է:

ՀԻԼԴԱ.— Մահացել է, թե ողջ է՝ դա ի՛նչ կարևոր է: Վաղուց է, ինչ ես թքած ունեի նրա վրա: Որտե՛ղ է Հայնրիխը:

ԳԵՅ.— Գնաց:

ՀԻԼԴԱ.— Դու քո դատը շահեցի՞ր:

ԳԵՅ.— Դատը տեղի չունեցավ. ես քեզ ասում եմ՝ Աստված մահացել է: (Գրկում է նրան): Ոչ մի ականատես չկա. միայն ես եմ տեսնում քո մազերն ու ճակատը: Այն պահից, ինչ դադարեց նրա գոյությունը, դու դարձել ես ճշմարիտ: Ի՛նձ նայիր: Ոչ մի սկնթարթ քո հայացքը մի՛ հեռացրու ինձանից: Աշխարհը կուրացել է. եթե դու շրջես քո գլուխը, ես կվախեմամ անէականույց: (Միծաղում է): Վերջապես, մենք մենակ մնացինք:

Լույսեր: Ջահերը մոտենում են:

ՀԻԼԴԱ.— Ահա գալիս են. հեռանանք:

ԳԵՅ.— Ես ուզում եմ նրանց սպառել:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք քեզ կսպանեն:

ԳԵՑ.— Պա՛հ, ո՛վ գիտես: (**Դադար**): Արի մնանք. ես մարդկանց տեսնելու պահանջ ունեմ:
Զահեքը մոտենում են:

ՊԱՏԿԵՐ ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԴ

Գյուղացիների ճամբարը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԿԱՐԼ ՎԼՈՒԿ, երկու ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԻ, հետո՝ ՆԱՍՏԻ

Վհուկը ձեռքի ձև ունեցող փայտը քսում է գյուղացիներին:

ՆԱՍՏԻ (ճերս մտնելով).— Այստեղ ի՞նչ ես անում:

ՎԼՈՒԿ.— Անխոցելի եմ դառնում այն մարդիկ, որոնց մարմնին ես քսում եմ այս փայտե ձեռքը: Նրանք կկարողանան հարվածներ հաուցնել, բայց ոչ մեկի հարվածը նրանց չի վնասի:

ՆԱՍՏԻ.— Դե՛ն գցիր այդ ձեռքը: (**Հարձակվում է նրա վրա**):
Դե՛ն գցիր, ասում եմ:

Վհուկն ապաստանում է Կարլի թիկունքում:

Կա՛րլ, նա քո համաձայնության՝մբ է գործում:

ԿԱՐԼ.— Այո, մի՛ խանգարիր նրան:

ՆԱՍՏԻ.— Քանի դեռ ես եմ առաջնորդը, պետերը չեն ստելու իրենց զինվորներին:

ԿԱՐԼ.— Ուրեմն զինվորները սատկելու են իրենց պետերի հետ:

ՆԱՍՏԻ (գյուղացիներին).— Կորե՛ք այստեղից:

Գյուղացիները դուրս են գալիս: Դադար: Կարլը մոտենում է Նաստիին:

ԿԱՐԼ.— Դու տատանվում ես, Նաստի՛. երազների մեջ ես ընկել, մինչ դասալիքները շատանում են: Բանակը կորցնում է իր զինվորներին, ինչպես վիրավորը արյուն է կորցնում: Արյունահոսությունը պետք է կասեցնել: Եվ խտրություն չպետք է դնել միջոցների մեջ:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՞նչ ես մտադիր անել:

ԿԱՐԼ.— Ուզում եմ հրաման արձակել, որ բոլորը թույլ տան, այս սիրունիկ երեխան իրենց քալի իր փառե ձեռքով: Նրանք

կման մեր շարքերում, եթե հավատան, որ դարձել են ան-
խոցելի:

ՆԱԱՍԻ.— Ես նրանց մարդ էի դարձրել, դու վերածում ես անա-
սունի:

ԿԱՐԼ.— Ավելի լավ է նրանք անվախ անասուններ լինեն, քան թե
մարդիկ, որոնք ծլկում են:

ՆԱԱՍԻ.— Մոլության ու նողկանքի մարգարե՛:

ԿԱՐԼ.— Այո, ճիշտ ես ասում: Ես կեղծ մարգարե եմ: Իսկ դո՞ւ,
դու ի՞նչ ես:

ՆԱԱՍԻ.— Ես այս պատերազմը չէի ուզում...

ԿԱՐԼ.— Թող այդպես լինի, բայց դու չկարողացար այն կանխել,
ուրեմն, Աստված հրաժարվել էր քեզ ապավեն լինելուց:

ՆԱԱՍԻ.— Ես կեղծ մարգարե չեմ, այլ մարդ, որին Տերը խաբել
է: Արա, ինչ ուզում ես:

Կարլը Վհուկի հետ դուրս է գալիս:

Այո, Աստված իմ, դուք ինձ խաբել եք, քանզի թույլ տվե-
ցիք՝ ինձ կարծելու, որ ես եմ ձեր ընտրյալը: Բայց ձեզ ինչ-
պե՞ս կշտամբեմ, ես, որ բազում ստերով մոլորության մեջ
էի գցում ձեր իսկ ստեղծած մարդ-արարածներին: Եվ ինչ-
պե՞ս կասկածեմ, դուք ինձ սիրո՞ւմ եք արդյոք, ինձ, որը սի-
րում է իր էլլքսորներին, ինչպես սիրում է և ստել է նրանց,
ինչպես որ ստել է:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆԱԱՍԻ, ԳԵԾ, ՀԻԼԴԱ, երեք զինված ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ՆԱԱՍԻ (առանց զարմանքի).— Դու արդեն այստե՞ղ ես:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (մատնացույց անելով Գեցին).— Նրան էինք փնտ-
րում, որ հաշիվը մաքրենք: Բայց նա արդեն այն մարդը չէ:
Ընդունեց իր սխալները և հայտնեց, որ ուզում է կովել մեր
շարքերում: Մենք էլ նրան քերեցինք քեզ մոտ:

ՆԱԱՍԻ.— Մեզ սենալ թողեք:

Գյուղացիները դուրս են գալիս:

Դու ուզո՞ւմ ես կովել մեր շարքերում.

ԳԵԾ.— Այո:

ՆԱԱՍԻ.— Ինչո՞ւ:

ԳԵՑ.— Ես ունեմ ձեր կարիքը: **(Գաղաթ):** Ուզում եմ մարդ լինել մարդկանց շրջապատում:

ՆԱՍՏԻ.— Ընդամենը՝ այդքա՞ն:

ԳԵՑ.— Ես գիտեմ, որ այդ է ամենադժվարը: Ահա թե ինչու պետք է սկսեմ սկզբից:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՞նչն էս դու համարում սկիզբը:

ԳԵՑ.— Ոճիրը: Այսօրվա մարդիկ ծնվում են ոճրագործ: Ես պետք է ինձ վրա վերցնեմ նրանց ոճիրների իմ բաժինը, եթե ուզում եմ, որ ինձ բաժին հասնի նրանց սիրուց և առաքինությունից: Ես անարատ սեր էի ցանկանում. հիմարությո՞ւն: Իրար սիրել՝ նշանակում է ատել նույն թշնամուն: Ուրեմն ես կմերձեցամ ատելությանը: Ես Բարություն էի ցանկանում, տխմարությո՞ւն: Այս երկրի վրա, այս ժամանակներում անբաժան են Բարությունն ու Չարիքը: Համաձայն եմ չար լինել բարի դառնալու համար:

ՆԱՍՏԻ **(նրան նայելով)**.— Դու փոխվել ես:

ԳԵՑ.— Այն էլ ինչպե՞ս: Ես կորցրի մեկին, որը թանկ էր ինձ համար:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՞ւմ ես կորցրել:

ԳԵՑ.— Դու նրան չես ճանաչում: **(Գաղաթ):** Ուզում եմ հասարակ զինվոր դառնալ, խնդրում եմ, քո հրամանատարության տակ:

ՆԱՍՏԻ.— Ես քեզ մերժում եմ:

ԳԵՑ.— Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչի՞ս է պետք մեկ զինվորի, երբ օրական հիսունն եմ կորցնում:

ԳԵՑ.— Երբ ես ձեզ մոտ եկա հպարտ, ինչպես հարուստը, դուք ինձ վտարեցիք: Եվ դա արդարացի էր, քանզի հավակնում էի, որ դուք ունեք իմ կարիքը: Բայց այսօր ասում եմ, որ ես ունեմ ձեր կարիքը, և եթե դուք ինձ վոճեք, դա կլինի անարդարացի, քանզի անարդարացի են նրանք, ովքեր վտարում են մուրացիկներին:

ՆԱՍՏԻ.— Ես քեզ չեմ վոճում: **(Գաղաթ):** Արդեն մեկ տարի է և մեկ օր, ինչ քո տեղը քեզ սպասում է: Զբաղեցրո՛ւ: Դու կլինես բանակի հրամանատարը:

ԳԵՑ.— Ո՛չ: **(Գաղաթ):** Ես ծնված չեմ հրամանատար դառնալու համար: Ուզում եմ հնազանդվել:

ՆԱԱՍԻ.— Հիանալի է: Ուրեմն ես քեզ հրամայում եմ գլխավորել մեր բանակը: Հնազանդվիր:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, ես ականա եմ ընդունում սպանելու անհրաժեշտությունը, և պատրաստ եմ նաև սպանվելու, եթե այդ անհրաժեշտ է: Բայց ես ոչ ոքի չեմ ուղարկի մահվան ընդառաջ: Այժմ ես գիտեմ, թե ինչ է մահը: Այն կողմը ոչինչ չկա, Նաստի՛, ոչի՛նչ: Մերը միայն այս կյանքն է:

ՀԻԼԴԱ (նրան ընդհատելով).— Գե՛ց, լռի՛ր:

ԳԵՅ (Հիլդային).— Այո: **(Նաստիին):** Առաջնորդները միայնակ են: Ես մարդիկ եմ ուզում ամեն, ամեն տեղ, իմ շուրջը և իմ գլխավերևին, և թող նրանք երկինքը ծածկեն ինձանից: Նաստի՛, թույլ տուր լինեմ շատերից մեկը:

ՆԱԱՍԻ.— Դու հենց այդպես պիտի լինես շատերից մեկը: Կարծում ես զորավարն ավելի՞ն է, քան մյուսները: Եթե չես ուզում առաջնորդել, հեռացի՛ր:

ՀԻԼԴԱ (Գեցին).— Համաձայնվիր:

ԳԵՅ.— Ո՛չ, մինչև կոկորդս կշտացել եմ երեսունվեց տարվա մեծակությունից:

ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ հետ կլինեմ:

ԳԵՅ.— Դու՛ այդ ես եմ: Եվ միասին մենակ եմք լինելու:

ՀԻԼԴԱ (կիսաձայն).— Եթե դու զինվոր լինես զինվորների հետ, նրանց սուկո՞ւ ես, որ Աստված մահացել է:

ԳԵՅ.— Ո՛չ:

ՀԻԼԴԱ.— Տեսնո՞ւմ ես:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ:

ՀԻԼԴԱ.— Երբեք դու նրանց մեռն չես լինելու: Ոչ ավելի լավը, ոչ ավելի վատը: Պարզապես՝ ուրիշը: Եվ եթե դուք համամիտ լինեք իրար հետ, ապա այդ տեղի կունենա միայն թյուրիմացաբար:

ԳԵՅ.— Ես Աստծուն սպանեցի, որովհետև նա ինձ բաժանում էր մարդկանցից: Եվ ահա՛ նրա մահն ինձ հաստատապես ավելի է մեկուսացնում: Ես չեմ հանդուրժի, որ այդ հսկա դիակը ապականի մարդկային իմ կարոտները: Ես նրանց կսսեմ ճշմարտությունը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու իրավունք ունե՞ս նրանց զրկելու այդ վեհագույն խաբկանքի ներշնչած արիությունից:

ԳԵՑ.— Ես այդ քիչ-քիչ կանեմ: Մի տարվա համբերությունից հետո...

ՀԻԼԴԱ (ծիծաղելով).— Լավ է, էլի: Մի տարի հետո բոլորս մեռած կլինենք:

ԳԵՑ.— Եթե Աստված գոյություն չունի, ինչո՞ւ եմ ես մեռակ, ես, որ կուգեմայի ապրել բոլորի հետ:

ՎՌՈՒԿԻՆ առաջները գցած՝ ներս եմ մտնում գյուղացիները:

ՎՀՈՒԿ.— Երդվում եմ ձեզ՝ ոչ մի ցավի տեր էլ չեք դառնա: Անխոցելի կլինեք, եթե ձեր մարմինը շփեմ այս փայտե ձեռքով:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Մենք քեզ կհավատանք, եթե Նաստիճնույնպես համաձայնի, որ այդ փայտե ձեռքով շփես նրա մարմինը:

ՎՌՈՒԿԻՆ մոտենում է Նաստիճին:

ՆԱՍՏԻ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը:

ՎՀՈՒԿ (կիսաձայն).— Ինձ ուղարկել է Կարլը: Թույլ տուր, թե չէ՝ ամեն ինչ կորած է:

ՆԱՍՏԻ.— Լավ, շո՛ւտ արա:

ՎՌՈՒԿԻՆ շփում է նրա մարմինը: Գյուղացիները ծափահարում են:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Շփիր նաև քահանային:

ԳԵՑ.— Այդ էր պակաս:

ՀԻԼԴԱ (մեղմ).— Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Շփի՛ր, գեղեցկուհի՛, ուժե՛ղ շփիր:

ՎՌՈՒԿԻՆ շփում է:

ՆԱՍՏԻ (կատաղած).— Կորե՛ք այստեղից:

Նրանք հեռանում են:

ԳԵՑ.— Նաստի՛, այս ի՞նչ օրն ես լինել:

ՆԱՍՏԻ.— Այո:

ԳԵՑ.— Ուրեմն դու նրանց արհամարհո՞ւմ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Ես միայն ինքս ինձ եմ արհամարհում: (Դադար):

Այսքա՛ն էլ տարօրինակ խեղկատակություն: Ես, որ ատում եմ սուտը, ստում եմ իմ եղբայրների՛ն, որ նրանց արիությունն ենթերկնեմ՝ զոհվելու բովերում այն պատերազմի, որն ինձ համար ատելի է:

ԳԵՑ.— Գրո՞ղը տանի, Հիլդա՛, այս մարդը նույնքան միայնակ է, ինչքան ես:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզանից ավելի: Դու միշտ էլ մեռակ ես եղել: Ես եղել եմ հարյուր հազար, և հիմա միայն ես եմ: Գե՛ց, ես չգի-

տեի ո՛չ մեհակություն, ո՛չ պարտություն, ո՛չ տագնապ: Եվ այժմ ես դրանց մեջ մնացել եմ անօգնական:

Մտնում է մի զինվոր:

ԶԻՆՎՈՐ.— Պետերն ուզում են հետոյ խոսել:

ՆԱՍՏԻ.— Թող ներս մտնեն: (**Քեցին**): Ինձ ասելու են, որ զինվորների վստահությունը կորել է, և իրենք էլ զրկվել են հեղինակությունից:

ԳԵՅ (ուժգնորեն).— Ո՛չ:

Նաստին նայում է նրան:

Տառապանք, տագնապը, խղճի խայթերը թող իմը լինեն: Բայց եթե դու, դու տառապես, կմարի վերջին մոմը, կտիրի խավար գիշեր: Ես ստանձնում եմ քանակի հրամանատարությունը:

Ներս են մտնում Պետերը և Կարլը:

ՊԵՏ.— Նաստի՛, այս պատերազմն ավարտելու լավագույն հնարը պետք է գտնել: Իմ զինվորները...

ՆԱՍՏԻ.— Երբ քեզ թույլ տամ, այն ժամանակ էլ կխոսես: (**Դադար**): Ձեզ համար ունեմ մի նորություն, որ հաղթանակ արժե. մենք գեներալ ունենք, և նա Գերմանիայի ամենահռչանավոր զորավարն է:

ՊԵՏ.— Այս վանական՛ր:

ԳԵՅ.— Ամեն ինչ, բայց ոչ վանական: (**Սքեմը վրայից դնել և զրնգում և հայտնվում է զինվորականի համազգեստով**):

ՊԵՏԵՐԸ.— Գե՛ցը:

ԿԱՐԼ.— Գե՛ցը, գրո՛ղը տանի...

ՊԵՏ.— Եթե Գեցն է, ուրեմն ամեն ինչ փոխվում է:

ՈՒՐԻԾ ՊԵՏ.— Ի՞նչն է փոխվում, հը՛, ի՞նչն է փոխվում: Նա դավաճան է: Դեռ կտեսնեք, թե նա մեզ ինչպես է զցելու մի հիշարժան ծուղակի մեջ:

ԳԵՅ.— Մոտեցի՛ր: Նաստին ինձ նշանակել է առաջնորդ և զորավար: Դու ինձ հնազանդվելո՞ւ ես:

ՊԵՏ.— Ես ավելի շուտ կնախընտրեմ ուսուկել:

ԳԵՅ.— Դե՛, սատկի՛ր, ուրեմն, եղբա՛յր իմ: (**Դաշունահարում է նրան**): Իսկ մնացածներդ, լսե՛ք, թե ինչ եմ ասում: Սիրտս կախ է՝ այս հրամանատարությունը ստանձնելիս, բայց ես այն չեմ թողնի: Հավատացե՛ք ինձ. եթե մեն-մի հնարավորություն կա այս պատերազմը շահելու, ես այն շահելու եմ:

Հենց հիմա բոլորին ազդարարեք, որ կախաղան կբարձրացնենք նրան, ով փորձի դասալքել մեր շարքերը: Հենց այս երեկո պետք է կարգի բերել զենքը, զորքը և պարենամթերքը: Ձեր գլխով եք պատասխանատու ամեն ինչի համար: Հաղթանակը հաստատ մերը կլինի, եթե զինվորները ավելի շատ ինձանից վախենան, ավելի քիչ՝ թշնամուց:

Նրանք ուզում են խոսել:

Ո՛չ, ո՛չ մի խոսք: Գնացե՛ք, վաղը ես ձեզ կհայտնեմ իմ ծրագրերը:

Նրանք դուրս են գալիս: Գեցը ոտքով հրում է դիակը:

Ահա և սկսվում է մարդու տիրապետությունը: Լավ սկիզբ է: Ի՞նչ արած, Նաստի՛, ես լինելու եմ դահիճ և մսագործ: (Թուլացած ընկրկում է, բայց արագորեն տիրապետում է ինքն իրեն):

ՆԱՍՏԻ (ձեռքը ուսին դնելով).— Գե՛ց...

ԳԵՑ.— Մի՛ վախեցիր, ես չեմ տատանվելու: Ես նրանց պիտի ահաբեկեմ, քանի որ նրանց սիրելու ուրիշ հնար չունեմ: Ես նրանց պիտի հրամայեմ, քանի որ հնազանդվելու ուրիշ հնար չունեմ: Այս դատարկ երկինքն իմ գլխավերևին՝ ես պիտի մնամ միայնակ, քանի որ բոլորի հետ միասին լինելու ուրիշ հնար չունեմ: Մեզ վիճակված է այս պատերազմը, և ես այն մղելու եմ:

Վ ա ր ա գ ու յ ր

ԿՈՒՐԱԲԵ

ԱՄՐՈՑԸ

(պիես երկու գործողությամբ, տասը պատկերով)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՋԻՆՔ

ՏՂԱՄԱՐԴ, 38 տարեկան

ՆՐԱ ԿԻՆԸ, 31 տարեկան

ՆՐԱ ՀԱՅՐԸ, 60 տարեկան

ԾԱՌԱ ՅԱԳԻ, 52 տարեկան

ԱՂՋԻԿ (պարունի), 23 տարեկան

Թանճր խավարում լսվում է ժամացույցի բարձր տկտկո-
ցը...

Արագորեն բարձրանում է վարագույրը: Խավարից՝ լու-
սարձակի ճառագայթում, անսպասելիորեն հառնում է կա-
խաղան բարձրացված մարդու կերպարանք: Սկսվում է ար-
ձագանքի պես տարածվող երկխոսությունը. Հեռավոր-արե-
վելյան ռազմական ատյանի միատում դատախազը հարցա-
քննում է մեղադրյալին. վերջինս համառորեն պնդում է իր
անմեղությունը:

ՀԱՐՑ.— Դուք մի՞շտ եք համարում ձեր գործողությունները՝ կապ-
ված Մանջուրիայի վերաբերմամբ Մապոնիայի ակցիաների
հետ՝:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ծիշտ եմ համարում:

ՀԱՐՑ.— Դուք գտնում եք, որ քուրդական և իրավական տեսա-
կետից պատերազմի սանձազերծումը հանցագործություն չէ՞ր:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Դա պաշտպանողական պատերազմ էր: Ես գտնո-
ւում եմ, որ չկա այնպիսի օրենք, որը թույլ տար պատժել
հայրենասերներին:

ՀԱՐՑ.— Դուք կողմնակի՞ց էիք պատերազմին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Առաջին: Ես սիրում եմ խաղաղությունը: Բայց
ավելի ուժգին սիրում եմ հայրենիքը: Երկրորդ: Մենք՝ ճապո-
նացիներս, ըստ ավանդույթի, եթե պետության ճակատագիրը
այդ պահանջում է, ծառայում ենք նրան՝ անկախ նրանից, թե
ինչպիսին են մեր հայացքները:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

1

Լույսը վառվում է: Ընդարձակ դահլիճ: Ամենուրեք ամա-
ռայան կնիքն է: Բայց պատերը ամուր ու խճամքով երես-
պատված են թանկարժեք տախտակադրվագներով: Դահլիճի
խորքում և երկու կողմերում՝ մեծ դռներ: Պատուհանները
ծածկված են թավշյա վարագույրներով:

Մեր ծառան սրբում է ճամպրուկների փոշին: Երկուսն արդեն սրբել է և այժմ զբաղված է երրորդով:

Աջ կողմի դռնից մտնում է տղամարդը՝ տան տերը: Զղային հայացքով արագորեն նայում է շուրջը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դե՛, ավարտեցի՞ր պատրաստությունները:

ԾԱՌԱ.— Ամեն ինչ պատրաստ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Աղջիկը (կզակով ցույց է տալիս ձախ դուռը) արդեն այստե՞ղ է:

ԾԱՌԱ.— Կանչե՞մ նրան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ոչ, պետք չէ... Դու նրան ինչպես հարկն է բացատրեցի՞ր, թե ինչ պետք է անի...

Ծառան գլխով է անում:

Ուրեմն ամեն ինչ կարգին է: (Մոտենում է կենտրոնական դռանը, ականջ դնում):

ԾԱՌԱ.— Անընդհատ քայլում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո... քայլում է...

ԾԱՌԱ.— Ես մի անգամ մտա սենյակ՝ նրա մոտ, իսկ նա ասում է. «Թո՛ւմ, ի՞նչ հոտ է փչում քեզանից»: (Ժպտում է): Իզուր չեմ ասում, որ կեղծ հետ շփվող տղամարդու հոտը աշխարհում ամենազգլիկին է... Ամենա... ճիշտ է... Ի դեպ, ես...

Հանկարծակի բացվում է ձախ դուռը և ներս է մտնում կինը: Ի տարբերություն տղամարդու և ծառայի, որոնք տնային հագուստով են, նրա հագին ժամանակակից պերճաշուք զգեստ է, որը խիստ հակադրվում է շրջապատին: Նա ուղղվում է դեպի տղամարդիկ. իսկույն նկատվում է, որ ագրեսիվ է տրամադրված:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընկրկելով).— Ի՞նչ էս ուզում:

ԿԻՆ.— Ո՛ր է այդ կինը... Ինչպե՞ս նա կարող էր համարձակվել... Անհավատալի է: (Կմկմալով): Կարծում եմ, նա պարզապես խելքը գցել է...

ՏՂԱՄԱՐԴ (կիսաձայն).— Մենք ուրիշ ելք չունենք: Չե՞ որ դու հրաժարվեցիր օգնել...

ԿԻՆ (սառը).— Սպասում եմ մինչև ողթն անց կես: (Կտրուկ շրջվելով՝ հեռանում է):

Տղամարդն, ասես քարացած, լռում է: Ծառան հանում է կեղծամը, նրանով հովհարում հատուկենտ մազերով ծածկված գլուխը, սրբում քրտիքը և նորից հագնում: Տղամարդը նայում է ժա-

մացուցին: Բացվում է դուռը և այնտեղից դուրս է ցցվում աղջիկը: ԱՂԶԻԿ (կամացուկ).— Ո՛վ էր:

ԾԱՌԱ (ճրան ճերս հրելով).— Հանգիստ նստիր ու սպասիր, մինչև քեզ կկանչեն:

ԱՂԶԻԿ (անթաքթո մայելով տղամարդուն).— Կատաղա՛ծ, աչքերը չու՛ծ: (Կզակը ցցելով՝ չարացած հայացքներ է նետում):

ԾԱՌԱ.— Կինն էր... Գճա՛, գճա՛... (Ձեռքով ճշան է անում, որ հեռանա):

ԱՂԶԻԿ.— Աա՛, կինը... (Հայացքը չի կտրում տղամարդուց: Նըկատելով, որ ճրա համար դա հաճելի չէ և գլուխը կախել է): Իսկ դուք տանտերն եք, այո՛:

ՏՂԱՄԱՐԴ (դժկամությամբ).— Խնդրում եմ սիրել և հարգել:

ԾԱՌԱ (կտրուկ).— Գուցե բավակա՛ն է: Մի գլուխ շաղակրատում ես: Կարծեմ, պայմանավորվել կնք, որ ոչինչ չես հարցնելու:

ԱՂԶԻԿ (աշխույժ).— Իճչպե՛ս, ուրեմն ամեն ինչ կարգի՛ն է:

Ծառան ուշադիր նայում է տղամարդուն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մանրութենքերը ճշանակություն չունեն: Միայն թե ցանկալի կլինեն, որ քեզ ավելի շիտակ պահենիր:

ԱՂԶԻԿ.— Լուսանկարում այնքան համեստ տեսք ունի...

ԾԱՌԱ.— Այդ ի՛նչ եղումգներ են: Եվ այն էլ կարմիր:

ԱՂԶԻԿ (կծկվելով).— Ծիշտ է, ես բոլորովին մոռացել էի դրանց մասին... (Նայում է կենտրոնական դռանը. կամացուկ): Այնտե՛ղ է, այո՛:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ժամացույցին մայելով).— Յոթն անց է երեսուներկու րոպե:

ԾԱՌԱ (դուրս ուղեկցելով աղջկան).— Լավ, գճա՛, գճա՛: Համարյա ժամանակ չի մնում: (Աղջկա ետևից ծածկելով դուռը՝ քննախույզ մայում է տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (գլխահակ).— Մնացած բոլորը պատրա՛ստ է:

ԾԱՌԱ.— Պատրաստ է... Հարմա՛ր է նա (մատով դռուն է ցույց տալիս), թե՛ ոչ... Ես կառավարչին խնդրեցի ընտրել ամենագրավիչին, մինչդեռ նա չափից ավելի շատախոս դուրս եկավ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընդհատելով).— Չորս րոպեից էլ քիչ է մնում: Չսկըսե՛նք կամաց-կամաց պատրաստվել:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես հիմա կգամ:

Ծառան գնում է դեպի աջ: Կենտրոնական դռան ետևում լսվում են ինչ-որ մեկի ոտնաձայները: Տղամարդը կանգնած է գլխահալ: Դանդաղ ծխում է, նայում է ձախակողմյան դռանը: Մի քանի քայլ է անում նրա ուղղությամբ, կանգ է առնում: Հետո նորից է գնում, բայց ուղիղ դռան մոտ անվճռականությամբ կանգնում է: Սրտապնդվելով՝ բացում է դուռը: Նրա առջև աղջիկն է: ԱՂԶԻԿ (Ժպտում է).— Դուք զարմացա՞ծ եք: Ես նայում էի... ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված).— Ժամը յոթն անց երեսունվեց րոպե...

(ցույց տալով առաստաղը) թռչում է երթային ինքնաթիռը:

Աղջիկն անթարթ նրան է նայում:

(Անվճռականությամբ): Իսկ երբ այն թռչում է...

Լսվում է շարժիչների ուժգնացող աղմուկ:

Թռչում է... Գիտե՞ս, թե ինչ պետք է անել:

Աղջիկը շարունակում է անթարթ նրան նայել:

Տղամարդը ցնցվում է, արագորեն ծածկում է դուռը, ոտքի տակ մարում է ծխախոտը, հատում է դահլիճը և հեռանում աջ կողմում: Լսվում է միայն շարժիչների մոտեցող աղմուկը, հետո՝ ոտնաձայներ...

2

Շարժիչների աղմուկը արագորեն մոտենում է:

Դահլիճի լույսը հանկարծակի սկսում է առկայծել և մարում է:

Խավար... Կենտրոնական դուռը բացվում է, և ներս է մտնում հայրը:

Աղմուկը հեռանում է:

ՀԱՅՐ (վրդովված).— Եկան: Ի՞նչ պատահեց լույսին: Որևէ մեկը կա՞ այստեղ: Ի՞նչ պատահեց, որևէ մեկը կա՞ այստեղ:

ԾԱՌԱՅԻ ԶԱՅՆԸ.— Հիմա, մի րոպե... Մոմերը...

ՀԱՅՐ.— Մոմերը հարկավոր է իրենց տեղը դնել:

Մտնում է ծառան՝ ոտքերի առաջ լուսավորելով գրպանի լապտերիկով: Ուր մոմ է տեղադրում սենյակում, յուրաքանչյուր մոմակալի մեջ՝ երկուական և մեկը մյուսի ետևից վառում:

Էլեկտրախցանցները այրվեցին:

ԾԱՌԱ.— Ո՛չ, սմբողջ շրջանում անջատել են Էլեկտրականությունը:

ՀԱՅՐ.— Գրո՞ղը տանի: Ենթակայանի այդ տպերը փախել են:

ԾԱՌԱ.— Քաղաքի հին մասում խռովություն է, կարծես, տուժել են ուստիկանական բաժանմունքները:

ՀԱՅՐ.— (գրգռված).— Ինքնաթիռները հարավ թռան, չէ՞:

ԾԱՌԱ.— Միանգամայն ճիշտ է... (Նայում է վեր):

ՀԱՅՐ.— Դրանք ճապոնական ուղմական ինքնաթիռներ են:

ԾԱՌԱ (նեղվելով, որ անորոշ պիտի պատասխանի).— Այո, հավանաբար, դուք իրավացի եք...

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ ես հապաղում, զանգահարի՛ր:

ԾԱՌԱ.— Հեռախոսը չի աշխատում...

ՀԱՅՐ (գրգռված).— Որտե՞ղ է Կաձուխիկոն:

ԾԱՌԱ.— Թույլ կտա՞ք կանչել:

ՀԱՅՐ.— Կանչի՛ր:

Ծառան հեռանում է աջ դռնով: Հայրը հերթով փորձում է ճամպրուկների ծանրությունը: Դրանք չափազանց ծանր են նրա համար: Հետո հանկարծ փչում է մոմերի կեսը:

Ներս է մտնում տղամարդը, նրա ետևից՝ ծառան: Տարակուսանքով նայում է հանգած մոմերին:

ՀԱՅՐ.— Պետք չէ իզուր անպետքություններ փոխադրել: Դեռ հայտնի չէ, թե ինչ է սպասում նրանց, ովքեր մնում են: (Տղամարդուն): Դե՛, ի՞նչ, Կաձուխիկո՛, դու արդեն որոշե՛լ ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Որոշել եմ, թե՛ ոչ, նշանակություն չունի: Դու իրոք համոզվա՞ծ ես, որ մեր ետևից կգան:

ՀԱՅՐ.— Անշուշտ: Օդանավակազմը դեռ ճապոնական բանակի ձեռքին է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց ասում են, որ վաղը սովետական տանկերն այստեղ կլինեն: Հզոր, նիսուն տոննալանոց տանկերը: Մի քանիսը՝ տան մեծությամբ:

ՀԱՅՐ — Ես ասում եմ, որ մենք դեռ ժամանակ ունենք: Համենայն դեպս, ինչ էլ որ լինի, դու պետք է որոշես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա՛յր, ինչո՞ւ չես ուզում մենակ գնալ:

ՀԱՅՐ.— Ես երկու տեղ ունեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մեկնե՛լ բախտի քմահաճությին թողնելով քրոջս ու մորս. ես չեմ կարող ինքս ինձ համոզել, որ պետք է այդպես վարվեմ:

ՀԱՅՐ (ջղալի).— Ոչ ոք նրանց բախտի քմահաճությին չի թողնում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թողնում ենք:

ՄԱՅՐ.— Եվ բացի այդ, ո՞վ կերաշխավորի, որ բուն Ճապոնիայում ավելի անվտանգ է, քան այստեղ: Սննդի դժվարությունները, հիմա այնտեղ նույնիսկ արմտիք են ուտում: Այնպես որ, պետք չէ մտածել, թե իբր այնտեղ մեզ միայն հրճվանքներ են սպասում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց փոխարենը հայրենիքում մեզ շրջապատելու են միայն բարեկամներ՝ ճապոնացիներ:

ՀԱՅՐ.— Այ թե հիմարն ես դու: Այդ բարեկամ-ճապոնացիները բոլորովին անտանելի են... Նրանք հեղափոխություն են նախապատրաստում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հեղափոխությունն այստեղ կկատարվի: Դու կապածո՞ւմ ես: Չէ՞ որ սովետական զորքերը հենց այստեղ կլինեն:

ՀԱՅՐ.— Պատերազմն ավարտված է: Իսկ երբ ավարտվում է պատերազմը, ուժի մեջ են մտնում ժնկյան կոնվենցիաները²:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ կփոխվի դրանից:

ՀԱՅՐ.— Միջազգային իրավունքի համաձայն քաղաքացիական բնակչությունը ուղարկվում է հայրենիք, ի դեպ, նրա համար երաշխավորվում է լիակատար անձեռնմխելիություն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց մայրիկը հիվանդ է:

ՀԱՅՐ.— Նշանակում է, նրան բժիշկ կուղեկցի: (Մտալիս): Ամեն ինչ պատրաստ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ դեպքում իմ փոխարեն քրոջս վերցրու:

ՀԱՅՐ.— Ինչ անհասկացողն ես: Ինչի՞ս է պետք այդ թույլ աղջնակը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզներեն).— Իսկ ես, ուրեմն, պե՛տք եմ...

Հանգիստ խղճով ընտանիքին լքող մարդն ինքն է հույս դնում ուրիշի օգնությանը: Լավ է, չէ՞:

ՀԱՅՐ.— Քեզ ո՞վ ասաց, թե քո օգնությունը պետք է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ մի՞թե պետք չէ:

ՀԱՅՐ.— Քո ուժը պետք է ոչ թե ինձ, այլ այս ճամպուկներին: Նրանցում անշարժ գույքին տիրելու իրավունքի փաստաթղթեր են, Կանադավայի³ մետալուրգիական գործարանների գործունեությանը վերաբերող փաստաթղթեր...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ բացի այդ, քառասուններկու կիլոգրամ ոսկի ձուլակտորներով, տասնչորս կիլոգրամ պլատին... Մենք տաճուկ ենք տվել պատերազմը: Կառավարություն չկա: Ո՞վ է

Ռիմա երաշխավորելու այն իրավունքները, որոնց մասին դու խոսում ես: Կո'ւյր մարդ... Դու մինչև վերջին շունչդ այդպես էլ չես հավատա, որ պարտվել ես:

ՀԱՅՐ.— Բնական է: Քանի դեռ մարդը չի մեռել, կենդանի է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես ասում եմ, որ մենք արդեն կենդանի չենք:

Մենք վաղուց մեռել ենք:

ՀԱՅՐ.— Տխմա՛ր: Երևում է, դու շատ ես ուզում մեռնել...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բանն այդ չէ. ուզում ես, թե՛ ոչ, դա փաստ է:

ՀԱՅՐ.— Վե՛րջ տուր... Թող որ մենք տանուլ ենք տվել պատերազմը. պետությունը չի մեռել. միայն հեղափոխությունն է ընդունակ սպանելու պետությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չե՛մ հավատում: Վերցրու թեկուզև իմ աշակերտակիցներին. միայն նրանցից, որոնց մասին ես գիտեմ, ըստ պանված է ութ մարդ: Եթե պատերազմն այդքան դատարկ բան էր, ինչի՞ համար էր այդքան արյունը: Քո կարծիքով միայն մարդկանց արյունն է թափվել, իսկ պետության արյունը, ինչպես կար, այնպես էլ մնացել է: Մի՛թե դա հնարավոր է:

ՀԱՅՐ.— Եվ այնուամենայնիվ, շնորհիվ այն բանի, որ պատերազմում մեր հակառակորդը Ամերիկան էր, դա այդպես է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզոտեմ).— Ամերիկացիներն այդքան բարի են, հա՛:

ՀԱՅՐ.— Համենայն դեպս, մեր սիրտը նրանց հետ ընդհանուր է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Առաջին անգամ եմ այդ խոսում...

ՀԱՅՐ.— Նրանք հարգանքով են վերաբերում սոցիալական կարգ ու կանոնին: Երբ սիրտը կանգ առնի, հեղափոխություն կքռոնդկվի: Եվ այնժամ ամեն ինչ կորած է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես, միևնույն է, կապրեմ:

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այստեղ ո՛չ միայնես կա, ո՛չ ուտիկանություն, ո՛չ բանակ... Եվ այնուամենայնիվ, ես ապրում եմ: Միևնույն է, թե ինչ կպատահի պետությանը: Օդ լինի և ուտելիք:

ՀԱՅՐ (նենգորեն).— Առայժմ, որդի՛, ամեն ինչ կարելի է ասել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ կասեմ, եթե ուզում ես: Ես հրաժարվում եմ:

ՀԱՅՐ.— Չափավորիր ինքնավստահությունդ: Մի օր կսովածանաս... Եվ այն ժամանակ արդեն, ուզում ես ոռնա, չափազանց ուշ կլինի: Ապա մոռածիր, թե ինչ գամն է այդ երկու տեղը,

որ ինձ հաջողվեց ձեռք գցել: Հյուպատոսին և քաղաքագրության տեղ չհասավ: Կարողացան ստանալ միայն Ռեմորան՝ Արևելյան Ասիայի Քիմիայից և Տասիրոն՝ Մանջուրիայի Ծաղր արդյունաբերությունից: Գիտե՞ս ինչու: Մեռնող սրտի վերջին հույսը: Առանց մեզ ժապոնիան, իսկապես, կմեռնի: Ինչ էլ որ ասելու լինես, այդպիսին է մեր պարտքը: Մենք չենք կարող ընդհատել կյանքը: Ռեմորան և Տասիրոն արդեն մեկնել են: Դու պարտավոր ես վերջապես թողնել քո զառանցանքները:

Աչ կողմից կամացուկ երգ է լսվում. բառերը չեն հասկացվում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Օ՛, մայրիկի օրորոցայինը:

ՀԱՅՐ (դժգոհ).— Առանց քեզ գիտեմ. կարող էիր և չասել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Պատերազմում զոհված եղբայրս մայրիկի համար դարձել է փոքրիկ երեխա, ճի՞շտ է:

ՀԱՅՐ.— Դե ինչ, գալի՞ս ես, թե՞ ոչ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինձ հարցնելու փոխարեն ավելի լավ չէ՞ր լինի հարցնել Տոսկոյին:

ՀԱՅՐ.— Դրա կարիքը չկա:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ո՛չ, կա:

ՀԱՅՐ.— Լսեմ ինչ համեմարարում եմ Յագիին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նույն բառը, նույն թե ով է այն արտասանում, կարող է բացարձակապես տարբեր նշանակություններ ունենալ...

ՀԱՅՐ.— Ես ավելի ռեալիստորեն եմ մտածում: Եթե Յագին համաձայնի մնալ, նա այստեղ տասնապատիկ ավելի օգուտ կբերի, քան մենք: Ժի՛շտ է, Յագի՛: Մենք կարո՞ղ ենք քեզ ապավինել:

ԾԱՌԱ (ինքնավստահ).— Անպայման: Լուրեր են պտուվում, թե պլանավորվում է ճապոնացիների Միության անհապաղ ըստեղծում՝ առևտրաարդյունաբերական խորհրդի ներկայացուցիչ Ֆուձիմորիի գլխավորությամբ: Ենթադրում եմ, որ որպես ձեր ներկայացուցիչ, ես, բնականաբար, նրանում համապատասխան տեղ կգրավեմ: Համոզված եմ, որ այդ Միության օգնությամբ ինձ կհաջողվի ստեղծել անհրաժեշտ բոլոր պայմանները ձեր կնոջ և դստեր համար:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ պայմանների մասին ես խոսում: 2 է որ սո-

վետական զորքերը այստեղ կգան: Իսկ երբ նրանք գան, անշուշտ, անմիջապես կհայտնվի նաև չինական ութերորդ բանակը, որն այժմ ինչ-որ տեղ թաքնվում է: Հյուսիսում կարծես թե արդեն սկսվել է խռովությունը: «Պայմաններ»... Ի՞նչ էս հիմարություններ դուրս տալիս:

ԾԱՌԱ.— Ես կյանքս կտամ նրանց պաշտպանելու համար:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե դու ինքդ չես հասկանում, թե որքան դատարկ է այդ արտահայտությունը..

ԾԱՌԱ.— Բայց ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Որքան մարդիկ էլ, թեկուզ միլիոնավոր, իրենց կյանքը տան, միևնույնն է՝ անգլոր են որևէ բան փոխել: Ավելի համեստ եղիր հնարավորություններիդ գնահատելիս, չէ որ դու ավազահատիկ ես:

ԾԱՌԱ (ինքնավատահ).— Ես խոստանում եմ... Եթե պահանջվի իմ կյանքը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (ջղաշին).— Դու ինչ է. չե՞ս լսում, թե ինչ եմ ասում: Ո՞ւմ է պետք քո խոստումը:

ԾԱՌԱ (մեքենաբար).— Պե՛տք է... Անպայման պե տք է...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ա՛յ քեզ հիմար: Կյանքը տալը նրա համար միակ միջոցն է այն օգտագործելու...

ՀԱՅՐ (ժաղրանքով).— Այդպես էլ պետք է լինի: Հենց դրա համար էլ ես նրան մարդամեջ հանեցի: Չէ որ նա առաջ հասարակ ուստիկան էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՛ խուսաճավիր: Որքան էլ վճռական լինի Յագիի անձնագործության որոշումը, մայրիկի և Տոսիկոյի անվտանգությունը երաշխավորել նա անգոր է:

ՀԱՅՐ.— Ծայրահեղ դեպքում նրանք դեղ ունեն:

ՏՂԱՄԱՐԴ (կնճռոտվելով).— Դե՛ղ:

ՀԱՅՐ.— Իրենք ուզեցին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե մեր ետևից չգան, հա՛յր, և մենք, ինչպես հիմա, ապրենք բոլորս միասին: Քեզ համար, հավանաբար, տհաճ կլինեք, ճի՛շտ է:

ՀԱՅՐ.— Անհեթեթություն: Մեր ետևից կգան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց նույն հաջողությամբ կարող են և չգա՛լ: Քանի դեռ լույս է, ճապոնական զինվորները հսկում են փողոցները... Բայց մութն ընկնելուն պես սկսվում է իսկական դրժոխքը... Ընդամենը մի քանի օր առաջ փողոցով, ուր տրամ-

վայներն են գնում, դրոշներով ու երգերով քսան զինված կո-
րուսցիներ անցան:

ՀԱՅՐ.— Կգան: Անպայման կգան: Չգան՝ հենց իրենք էլ կհատու-
ցեն:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հուսահատված).— Լավ, վերջացնենք: Դու իմ հայրն
ես, և ինձ համար հաճելի չի լինի, եթե քեզ ավելի շատ ա-
տեմ: Բացի այդ...

ՀԱՅՐ.— Ատե՛ս: Դա ինձ բնավ չի հետաքրքրում: Ես արդեն
վարժվել եմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դե՛, ի՛նչ արած, կատեմ: Կատեմ՝ ինչպես միայն
կարող եմ... Հիմա ե՛ս էլ դեղ կստանամ...

ՀԱՅՐ (անպասելիորեն).— Յագի՛, կանչի՛ր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՛նչ ես պատրաստվում անել:

ՀԱՅՐ.— Դու բավարարված կլինեի՛ր, եթե Տոսիկոն ինքը հաս-
տատեր, որ քո բոլոր ապրումներն անտեղի են: Ծուտ կան-
չի՛ր նրան, Յագի՛:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (Շտապ-շտապ հեռանում է ձախ կողմում):

ՀԱՅՐ (ջղայնորեն սկսում է քայլել անկյունից-անկյուն).— Մութ
է... Չափազանց մութ է... (Վառում է մոմերը, որ մինչ այդ
հանգցրել էր):

ՏՂԱՄԱՐԴ — Հա՛յր, ինչո՛ւ ես ուզում այդքան մեղակ լինել:

ՀԱՅՐ.— Մեղուկ .. Հր՛մ... Ուղիքս չեմ էլ մտածել:

Ձախ կողմից աղջկա հետ միասին վերադառնում է ծառան:

**Տղամարդը լարված նայում է մերթ հորը, մերթ աղջկան: Հայ-
րը որոշ ժամանակ տազնապած է, բայց անմիջապես խաղաղ-
վում է:**

ԾԱՌԱ.— Բերեցի:

ՀԱՅՐ.— Տոսիկո՛, ես ուզում եմ իմանալ քո կարծիքը, անկեղծո-
րեն պատասխանիր: Կարծեմ, անհրաժեշտություն չկա քեզ
նորից բացատրելու, թե ինչի մասին է խոսքը...

ԱՂՋԻԿ.— Մի՛թե իմ կարծիքը որևէ բան նշանակում է...

ԾԱՌԱ (արագորեն ընդհատում է նրան).— Սը՛ս:

ՀԱՅՐ.— Յուրաքանչյուրը պետք է իր կարծիքն ունենա... Ոչինչ,
խոսիր, մի՛ վախեցիր:

Աղջիկը լուռ է:

ՀԱՅՐ.— Ինչո՞ւ ես լուռ: Ինչ էլ որ ասելու լինես, ես քեզ չեմ
նախատի: Հայրիկի հետ ո՛վ մեկնի, որպեսզի բոլորի համար

էլ լավ լինի: (**Ավելի ու ավելի բորբոքվելով**): Դե՛, պատասխանի՛ր, արա՛գ: Հիմա արդեն ուշ է մտածելու համար: Ինչո՞ւ ես հապաղում: Միգուցե ի՞նքդ ես ուզում ինձ հետ մեկնել: Ինձ թվում է, դա չափից ավելի...

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզոտրեն).— Դա արդեն սպառնալիք է:

ՀԱՅՐ.— Ինչո՞ւ ես լուռ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե՛ նրա լուռությունը ամենախոսուն պատասխանը չէ:

ՀԱՅՐ.— Եթե՛ ձեզ ստիպեին մի քիչ քաղցած մնալ, այն ժամանակ կիմանայիք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Առանց դրա էլ մենք քաղցած ենք մնում: Նկուղում վաթսուն արկղ շաքար կա, իսկ մեզ ոչ թե վերցնել, անգամ նայել չի թույլատրվում:

ՀԱՅՐ.— Սա ինչ մարդ է, շարունակ նողկալի բաներ է խոսում: Վերցրու բանալին: (**Կապից հանում է բանալին և մեկնում աղջկան**): Այն սմե՛նը, ինչ կա այնտեղ, նրանց համար է, ովքեր մնում են: Գնե՛րը կատաղի աճում են: Այնպես որ, նկուղում հիմա մի ամբողջ կարողություն կա: Ահա, վերցրու:

Աղջիկը լուռ է:

(**Հանկարծակի գոռում է**): Տոսիկո՛, որ ասում են՝ վերցրու: Ի՞նչ ես քաթի պես կանգնել:

Աղջիկը, դեմքը ձեռքերով ծածկելով, փախչում է դեպի ձախ: Հիմա՛ր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Երկդիմի խաղ է... Դու քո դերը գատան մորթի հագած գալլից էլ վատ ես տանում...

ՀԱՅՐ (ոչ ոքի չդիմելով).— Իրավունք չունեք... Զեղանից ոչ ոք չի համարձակվի ինձ հակառակվել...

Լսվում է, թե ձախ կողմում ինչպես է ինչ-որ ծանր բան վաշր ընկնում, հետո՝ ճիշ: Ծառան վազում է այնտեղ և բացում դուռը: **Աղջիկն է ընկել:**

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ է պատահել:

ԾԱՌԱ.— Կարծես դեղն է խմել:

ՀԱՅՐ.— Այն դե՛ղը:

ԾԱՌԱ.— Այո...

ՀԱՅՐ.— Ինչ հիմարն է նա: Ո՞վ նրան հրամայեց մեռնել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ծառային).— Արի տանենք նրան:

Տղամարդը և ծառան, աղջկա ուսերից և ոտքերից բռնած, տանում են դեպի բազմոցը:

ՀԱՅՐ.— Միգուցե բժիշկ կանչենք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուշ է:

ՀԱՅՐ.— Հը՛մ... Հիմա զղջո՛ւմ ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Զղջո՛ւմ եմ:

ՀԱՅՐ.— Դե՛ այո... Ահա քո քմահաճության հատուցումը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (գրեթե գոռում է).— Ուրեմն իմ պատճառո՞վ եղավ:

ՀԱՅՐ.— Թերևս: Չէ որ դու միշտ անվճռական ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա՛յր, դու լո՛ւրջ ես ասում: Դու պատրաստ ես ինձ ստիպել նույնիսկ Տոսիկոյի կյանքի գնո՞վ...

ՀԱՅՐ (գոռում է).— Կշտացել եմ քո դատողություններից: Տոսիկոն մեռավ, որպեսզի արձակի քո ձեռքերը: Գնա պատրաստվիր: Բավական է հիմարացնես բոլորին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Տոսիկոն հուսահատությունից մեռավ:

ՀԱՅՐ.— Այո ես էի հուսահատվում: Յագի՛ (ցույց տալով աղջըկան), արա ինչ որ պետք է:

Հեռվում լսվում են թմրուկի ռիթմիկ հարվածներ: Ամբոխի ճիչեր՝ խառնված կրակոցներից ու պայթյուններից:

(Զարմացած): Ի՞նչ է պատահել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Խռովարարները մոտենում են:

ԾԱՌԱ (վարագույրը ետ տանելով՝ նայում է պատուհանից).—

Կրակ եմ տեսնում... Հրդեհ է...

ՀԱՅՐ (ընկճված).— Ինչո՞ւ մեր ետևից չեն գալիս: Յագի՛, նորից փորձիր զանգահարել շտաբ:

Ծառան գնում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (պատուհանից նայում է).— Նրանք արդեն այստեղ են, զբոսաշու մոտ: Իսկական մրջյունների պարս... Ծարժվում են, հրթիռներ բաց թողնում... Իսկ այն տանիքին կանգնած երիտասարդը թափահարում է ձեռքերը. հավանաբար, նրանց պարագլուխն է: **(Երջվում է):** Հա՛յր, նայիր՝ դժոխքի պատկերն է:

Հայրը նույնիսկ չի շարժվում:

Այստեղից, ինչպես պարտերից, դու կարող ես տեսնել, թե ինչպես է կործանվում քո սիրած կարգ ու կանոնը: Ահա պայթեց ճայթոռուկը... Լսո՞ւմ ես: Բոլորը դեռ ու դեռ են նետվում շմուլագարվածի պես: Իրենց ծնոտներով՝ կողոպուտով ու բռ-

նություններով, նրանք կրծեցին կարգ ու կանոնի ողնաշարը: Նրանք անընդհատ մոտենում են...

ԾԱՌԱ (վերադառնալով).— Հեռախոսն էլի չի աշխատում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ անենք, հա՛յր: Ծառաներին հրամայենք ներքևում պաշտպանություն՝ կազմակերպել, թե՛ պետք է պատրաստվենք փախչել: Մեր տունն աչքի ընկնող է: Ի՞նչ անենք: Հրամայի՛ր անհապաղ: Մի մարդու համար, որին բոլորովին չհուզեց դատեր ինքնասպանությունը, դա միանգամայն դատարկ բան է: Գոտեպնդվիր, հա՛յր: **(Բռնում է հոր ձեռքերից և ուժեղ ցնցում):**

ՀԱՅՐ (անսպասելիորեն).— Կանչեք Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Տոսիկոյի՞ն... Ահա Տոսիկոն: Պատկած է մեռած...

ՀԱՅՐ (զլույսը ետ թեքելով, տնքում է).— Ես Տոսիկոյին եմ կանչում: Ես ուզում եմ, որ Տոսիկոն ինքը հաստատի, որ քո ապրումներն անտեղի են:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վերջ տուր, հա՛յր: Ժամանակը կանգնեցնել սեփական ցանկությանմ...

ՀԱՅՐ (զգացվում է, որ ուժերը աստիճանաբար լքում են նրան).—

Կանչեք Տոսիկոյին, արագ... Ոչ մի բան կորցնել չի կարելի... Ծուտ կանչեք... **(Օրորվում է և սկսում ընկնել):**

Տղամարդը նշան է անում ծառային: Վերջինս գլխով է անում և մոտենում է, որպեսզի հայրը հենվի:

ԾԱՌԱ.— Ա՛յ այդպես, գնանք:

ՀԱՅՐ.— Կանչիր Տոսիկոյին... Ծուտ կանչեք Տոսիկոյին...

Իրենց ներկայությամբ ծերացած, ուժասպառված հայրը, ինչոր բան փնթփնթալով, ծառայի ուսին հենված հեռանում է կենտրոնական դռով: Բազմոցին պատկած աղջիկը ոտքի է կանգնում: ԱՂԶԻԿ.— Դե ի՞նչ, վե՛րջ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ցնցվելով).— Այո, շատ շնորհակալ եմ... **(Հիշելով՝ գոռում է ձախ դռնից):** Լույսը վառե՛ք... **(Բարձրացնում է ձեռքի լապտերիկը, որ ծառան է թողել, և հառելով սենյակը, գնում է դեպի աջակողմյան դուռը. կիսաշշուկով):** Գնամ անջատեմ մագնիտոֆոնը... Դու այստեղ այլևս անելիք չունես... **(Արագորեն հեռանում է աջ կողմում):**

Աղջիկը նայում է նրա ետևից և զարմացած տարուբերում է զլուխը: Փողոցային աղմուկը լռում է: Լույսը վառվում է: Աղջիկը մեկառմեկ փչում է մոմերը:

Կենտրոնական դռնից, կրունկների վրա ետ-ետ գնալով, ներս է մտնում ծառան: Առանց շրջվելու, կամաց ծածկում է դուռը և փակում:

ԾԱՌԱ.— Ամեն ինչ կարգին է, քնեց: (Շրջվում է և տեսնում, որ տղամարդը չկա): Օ՛ր, ո՛ր գնաց նա:

ԱՂՋԻԿ.— Գնաց մագնիտոֆոնն անջատելու...

ԾԱՌԱ (զվտով անելով).— Ինչ տոթ է... Նախքան օդորակավորիչը միացնելը, անհրաժեշտ է օդափոխել սենյակը... (Ետ է տանում վարագույրները, բացում է նրբաթաղիքով պատված փեղկերը):

Հեռվից լսվում է ժամանակակից քաղաքի աղմուկ: Երևում է վիթխարի շենքի մի մասը, նեոնային ռեկլամը:

ԱՂՋԻԿ (մոտենալով).— Ինչ հաճելի քամի է:

ԾԱՌԱ.— Եվ ծովն է երևում, ճի՛շտ է:

ԱՂՋԻԿ.— Ինչ լավ է: Հետաքրքիր է, մե՛ծ է այս տեղամասը:

Ծառան հանում է կեղծամը, այն սրբում ներսից, ուղղում նրա մազերը, շրջում և դնում գրպանը: Անմեղ տեսքով գրկում է աղջրկան: Վերջինս ճշում է:

ԾԱՌԱ (կատակի տալով).— Իսկ երբ քամին փչում է այն կողմից, որ գործարաններն են, այստեղ այնպիսի հոտ է, որ շունչդ կտրվում է:

ԱՂՋԻԿ.— Ես պետք է ինձ կարգի բերեմ:

ԾԱՌԱ (շրջվելով դեպի պատուհանը և խոր հառաչելով).— Ըհը... Կեցցես, ամեն ինչ արեցիր, ինչպես հարկն էր: (Փակում է պատուհանը):

ԱՂՋԻԿ (հանում է կեղծամը: Կարճ կտրած, շիկակարմիր մազեր ունի: Առանց քաշվելու նստում է բազմոցին, ծոցից հանում է քուռը և քսում դեմքին).— Ապշեցուցիչ է... Ապշեցուցիչ է... Օ՛խ, ինչ ապշեցուցիչ է...

ԾԱՌԱ (շրջվելով).— Է՛յ, Է՛յ, այդտեղ ոչինչ չկա... Մի քիչ ներքև քսիր, այ այստեղ...

ԱՂՋԻԿ.— Զգվելի է... Այնպիսի աչքերով եմ քեզ նայում: (Վեր է կենում, ձախակողմյան դռան հետևից վերցնում է պայուսակը և վերադառնում իր նախկին տեղը):

ԾԱՌԱ.— Ո՛վ:

- ԱՂՋԻԿ.**— Աղախինը և տանտիրուհին: (Սրբում է քսուքը: Ուն-
քերը կիսում է, բերանի ձևը բոլորովին փոխվում է):
- ԾԱՌԱ.**— Ոչինչ, ուշադրություն մի՛ դարձրու: Շուտով կվարժվես:
(Ծամպուկներն աջ դռնով տանում է և վերադառնում):
- ԱՂՋԻԿ.**— Իսկ ես չեմ էլ պատրաստվում վարժվել: Ես միայն
իմ արվեստը վաճառելու համար եմ այստեղ: Իհարկե, այն-
քան էլ մեծ արվեստ չէ: (Պայտասակից հանում է հայելին և
և սկսում զբաղվել կոսմետիկայով):
- ԾԱՌԱ (կանգնում է աղջկա թիկունքում և նայում նրա դեմքին).**—
Հասկանում ես, այս սենյակը նախատեսված է հատուկ... Ծե-
սի կամ նման ինչ-որ բանի համար: Եվ աղախինն այնպես են
դաստիարակել, որ նա նույնիսկ մաքրելու համար չի համար-
ձակվում այստեղ մտնել:
- ԱՂՋԻԿ (ծիծաղելով).**— Ջուր եք անհանգստանում: Չէ որ ես չեմ
պատրաստվում ընդմիշտ մնալ այստեղ:
- ԾԱՌԱ.**— Կարճ ասած, արդեն տաս տարուց ավելի այս սենյակն
անհաղորդ է արտաքին աշխարհին... Դե լավ, բայց եթե
մենք այստեղից չվերացնենք այս հոտը...
- ԱՂՋԻԿ (ուշադրություն չդարձնելով).**— Հետաքրքիր է, ծերուկն,
իրոք, աննորմա՞լ է:
- ԾԱՌԱ:**— Ի՞նչ:
- ԱՂՋԻԿ.**— Սկզբում նա ինձ չարացած էր նայում, ճի՛շտ է: Ես
նույնիսկ վախեցա: Մինչդեռ կարծես նորմալ մարդու պես է
խոսում՝ ամեն ինչ տեղը-տեղին:
- ԾԱՌԱ (անորոշ).**— Հասկանում ես, նրա մոտ սովորական խան-
գարում կա, որի հետ հաճախ ենք բախվում... Ծեր պարոնի
հիվանդությունը Լոբեմն անվանում են ժխտման հիվանդու-
թյուն:
- ԱՂՋԻԿ (կոսմետիկայով տարված, ցրված).**— Ժխտման հիվան-
դություն:
- ԾԱՌԱ.**— Այդպես գտան համալսարանի կլինիկայում... Ժամա-
նակը նրա համար կանգ է առել, նա վճռականորեն չի ընդու-
նում ժամանակի ընթացքը:
- ԱՂՋԻԿ.**— Հը՛մ... Էլ ինչի՞ համար էր այս ամբողջ ներկայացու-
մը:
- ԾԱՌԱ (վճռականությամբ).**— Հերիք է հարցեր տաս: Չէ որ մենք
պայմանավորվել ենք:

ԱՂՋԻԿ (հայելու մեջ մանրակրկիտ զննում է դեմքը, ոտքի կանգ-
նում).— Ներեցեք, մի բռնեմք չէի՞ք շրջվի:

Ծառան հիասթափված է: Նախքան նա կշրջվի, աղջիկը պա-
յուսակից հանում է հագուստը: Ակտում է արձակել մինչև գոտկա-
սեղը հասնող կոճակները: Ծառան արագորեն շրջվում է:

Այնուամենայնիվ, հետաքրքիր է, ինքնաթիռը եկա՞վ նրա
ետևից, թե՞ ոչ:

ԾԱՌԱ (անբավարար).— Ամեն դեպքում դա քեզ չի վերաբե-
րում:

ԱՂՋԻԿ.— Ես այսպես եմ գտնում, դերը ճիշտ խաղալու համար
անհրաժեշտ է իմանալ բոլոր մանրամասները, այլ կերպ...

ԾԱՌԱ (սուքի տակով ուշադիր հետևելով նրան).— Քեզանից մի
բան է պահանջվում՝ ճշմարտաման խաղալ հանգուցյալ դրս-
տեր դերը:

ԱՂՋԻԿ.— Դուք ամեն ինչ չափից ավելի հեշտ եք համարում...

(Հանում է կարճ վերնազգեստը և սկսում է հագնել սպորտա-
յին տաբատը):

ՆԱՌԱ.— Ծիշտ չէ: Քո մահր ամենալավ տեսարանն էր:

Հանկարծ աչ դուռը բացվում է, և սրընթաց ներս է մտնում
տղամարդը. այժմ պիջակ է հագել: Նկատելով աղջկան՝ անշար-
ժանում է: Աղջիկը սահապաղ կրծքին է սեղմում հագուստը՝ ոչ
այնքան շփոթվելով, որքան բավականություն զգալով ստեղծված
իրադրությունից:

ՏՂԱՄԱՐԴ (զարմացած).— Ի՞նչ է կատարվում այստեղ:

ԱՂՋԻԿ.— Օ՛, դուք ինձ չճանաչեցիք:

Տղամարդն ընկրկում է: Աղջիկը պշրանքով, աշխուժորեն նա-
յում է տղամարդուն: Ապա, սթափվելով, շրջվում է և արագ հագ-
նըվում: Տղամարդն անհանգստացած նայում է ծառային: Ծառան
շփոթված է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծեմ, հանդերձարան կա:

ԱՂՋԻԿ.— Ներքևում բոլորը մի տեսակ չարացած են...

ԾԱՌԱ (արդարանալով).— Ես նրան ամեն ինչ պարզորոշ բա-
ցատրեցի... Ինչ սենյակ է սա, ինչի համար...

ԱՂՋԻԿ (ոչ մեկին չդիմելով).— Ներեցեք: Ձեզանից որևէ մեկը
կկոճկի՞ մեջքիս կոճակները:

Տղամարդն ու ծառան միմյանց են նայում: Տհաճ դադար: Տղա-
մարդը մոտենում է և կոճկելով կոճակները, շտապ ետ քաշվում:

ԾԱՌԱ (ասես դուրս ուղեկցելով աղջկան)։— Դե՛, հիմա վերջաց-
րի՛ր։ Արդեն հազնվեցիր...

ԱՂԶԻԿ (անմեղ տեսքով)։— Բայց ես դեռ չեմ ստացել այն, ինչ
իմն հասնում է... Իհարկե, կարելի է և հետո...

ՏՂԱՄԱՐԴ (ծառայիմ)։— Դրամապանակը բեր։

ԾԱՌԱ։— Հետո ես ինքս...

ՏՂԱՄԱՐԴ։— Չէ որ ես ասացի։

ԾԱՌԱ։— Լսում եմ։ (Անբավարար հեռանում է աջ դռնից)։

ԱՂԶԻԿ։— Դուք ինձ ներեք... Բայց ես բոլորովին փող չունեմ...

Իսկ ճանապարհին պետք է ո՞րոշ բաներ գնեմ։

ՏՂԱՄԱՐԴ (անկիրթ)։— Ի՞նչ ես գնելու։

ԱՂԶԻԿ (ծպտալով)։— Տարբեր ծամկալներ, վիտամիններ, ե-
ղունգների լվացքալուծույթ, փոխնորդ սպիտակեղեն, տալկ⁴,
դեմքի համար լոսիոն, սպեղանի... (Աշխույժ)։ Կայուն սպե-
ղանի։ Գիտե՞ք ինչպես եմ այն օգտագործում։

ՏՂԱՄԱՐԴ։— Ո... ոչ...

ԱՂԶԻԿ։— Գուլպաների կապերի փոխարեն։ Բավական է, որ ռե-
տինե կապերի հետքերը երևան, այլևս ոչ մի կերպ չեն անց-
նում։

ՏՂԱՄԱՐԴ։— Ահա թե ինչ... Բայց չէ որ դա շատ տհաճ է։

ԱՂԶԻԿ։— Ինչ արած։ Հարկավոր է միայն չընկճվել։ Մարմինս
իմ ապրանքն է։

ՏՂԱՄԱՐԴ (անվճռական)։— Դու հանդես ես գալիս որևէ թատ-
րոնո՞ւմ։

ԱՂԶԻԿ։— Օ՛, մի՛թե դուք չգիտեք։

ՏՂԱՄԱՐԴ։— Ես ամեն ինչ հանձնարարել եմ Յագիին...

ԱՂԶԻԿ։— Ես պարուհի եմ։ Ստրիպտիզի պարուհի...

ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված)։— Ա՛խ այդպե՛ս...

ԱՂԶԻԿ (շշուկով, ասես աղոթում է)։— Անբարոյական, խարդախ,
հեշտասեր, շրջագգեստի տակ բոլորովին մերկ կին։ Առավո-
տից մինչև երեկո անկողնու մասին մտածող... կին... Կին,
որը ցրում է թախիծը, կին, որին տենչում է յուրաքանչյուրը...

ՏՂԱՄԱՐԴ։— Ո՛վ է այդ յուրաքանչյուրը։

ԱՂԶԻԿ։— Իսկապես, ո՛վ է։

ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված է)։— Ես լավ եմ հասկանում, թե ինչի մա-
սին ես խոսում, բայց և այնպես...

ԱՂԶԻԿ.— «Ինչ լավիկն է»: Այդպես են մտածում այցելուները, տեսնելով թե ինչպես են պարում... Իսկ երբ սկսում են հանել շորերս, կարծես, նրանք էլ հանվում են ինձ հետ, իսկ նրանց շալվարներում կարմիր լապտերիկներ են վառվում... Մի՞թե դա հաճելի չէ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (խոսքով).— Այդպես լինում է միշտ, երբ տղամարդն ու կինը...

ԱՂԶԻԿ.— Իհարկե... Բայց տարբերություն էլ կա... օրինակ, եթե հանդիսատեսների առաջ բոլորովին մերկ սկսի կոտորատվել մայրը, քույրը, սիրուհին կամ կինը... Չէ որ մենք միշտ ամ-տարբեր ենք... Ինչո՞ւ: Որովհետև ոչ մեկի չենք պատկանում: Միայն այն պահին, երբ տղամարդն իրեն զուգընկեր է դարձրել ոչ մեկին չպատկանող կնոջը, նա ևս դադարում է որևէ մեկին պատկանել... (Ավարտում է կոսմետիկան):

ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված).— Այո, միգուցե և ճիշտ ես...

ԱՂԶԻԿ (աճապասելի).— Լսեք, չե՞ք համբուրի ինձ:

Տղամարդը լուռ է:

(Ուրախ): Ոչինչ չի պատահի... Միայն բեմում պարելիս են լապտերիկներ վառում... Իսկ այսպես՝ ես ամուր փակվում եմ ամբողջում: Ամբողջ, ճիշտն ասած, թույլ է՝ թղթե պատերով, բայց և այնպես ամբողջ է... Այնպես որ, մի վախեցեք, իսկա-պես... Այ, հավելավատում, ինձ իրոք պետք է...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչ եք ասում, ես ձեր նկատմամբ ոչ մի նախա-տրամադրվածություն չունեմ...

ԱՂԶԻԿ.— Ուրեմն համբուրեք... Եվ հետո, մի օր համեցեք տես-նելու, թե ինչպես են պարում:

Դռան թակոց: Վախվորած ներս է մտնում ծառան:

ԾԱՌԱ.— Ներեցեք, որ ստիպեցի այդքան երկար սպասել: Արկղը փակ էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ախ այդպես... (Բարկացած փորփորում է գրպան-ները):

ԾԱՌԱ.— Ես տիրուհուց վերցրի փողը: (Ծրարը հանձնում է աղ-ջըկան): Այստեղ այնքան է, որքան ձեզ հասնում է այսօրվա համար:

ԱՂԶԻԿ (նայելով ծրարի մեջ).— Ստացականը մե՞ջն է:

ԾԱՌԱ (ասես շտապեցնելով աղջկան).— Ոչինչ, դա հետո էլ կարելի է...

ԱՂՋԻԿ.— Ես կուզեի ճախաւպես իմանալ, թե նորից երբ պետք կգամ...

ԾԱՌԱ (շղայից).— Դա անհնարին է:

ԱՂՋԻԿ.— Բայց եթե ես ճախօրոք չզգուշացնեմ կառավարչին, նա կբարկանա:

ԾԱՌԱ.— Ինչ արած: Ա՛յ, եղանակը, օրինակ, հո չես կարող քո ցանկությամբ պատվիրել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդպիսի դեպքերում գուցե մենք վնասների համար փոխհատուցո՞ւմ վճարենք:

ԾԱՌԱ (վճռաբար բողոքում է).— Դրա անհրաժեշտությունը բոլորովին չկա: Նա չիհնի, մեկ ուրիշը թող լինի, դա այնքան էլ կարևոր չէ...

ԱՂՋԻԿ (խոնարհաբար համաձայնելով).— Ոչինչ-ոչինչ... Մի կերպ կհարմարվեմ: (Վերցնում է պայտասակը):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գնո՞ւմ ես:

ԱՂՋԻԿ.— Թույլ տվեք ձեզ մաղթել ամենայն բարին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե շտապ գործեր չունես, միգուցե որևէ թեթև քա՞ն խմես:

ԾԱՌԱ (հանդիմանաճքով).— Ծուտով ութն անց կես կլինի: Կարծում եմ, տիրուհին արդեն ձեզ է սպասում...

ՏՂԱՄԱՐԴ (անբավականությամբ նայում է ժամացույցին).— Ի՞նչուր է սպասում: Զե՞ որ ինքը ասաց, որ եթե ես մինչև ութն անց կես չհասցնեմ, մեռակ կգնա:

ԱՂՋԻԿ.— Ծիշտն ասած, առանձնապես անելիք չունեմ, բայց...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ դեպքում կարելի է իմ սենյակում... Գինի խըմո՞ւմ ես:

ԱՂՋԻԿ (աշխույժ).— Խմում եմ ինչ պատահի:

Տղամարդը և աղջիկը հեռանում են աջ կողմում:

ԾԱՌԱ (նայում է բանալու անցքից, հանկարծակի քարանում).—

Ահա թե ինչ: (Ափսոսանքով): Այ թե պողոնիկն է... Բայց ես մեղք չունեմ... Ա՛յ, եթե միայն իմանայի... (Հավաքում է մոմերը):

4

Ջախից մտնում է կինը:

ԿԻՆ (նայում է շուրջը).— Ո՞ր է նա: Դու հաղորդեցի՞ր:

ԾԱՌԱ (սթափվելով).— Այո-այո, մի րուպե...

ԿԻՆ.— Ի՞նչ է երկարացնում:

ԾԱՌԱ.— Այո-այո, նա հիմա...

ԿԻՆ (բազմոցի վրա կանացի իրեր է տեսնում).— Հիմա՛: Հիմա ի՞նչ:

ԾԱՌԱ (կմկմալով).— Հիմա, հենց որ ավարտի հետազայի համար պայմանավորվել...

ԿԻՆ (խորը հառաչելով, դանդաղ).— Հենց որ ավարտի՛: Դա ի՞նչ է նշանակում: Չէ որ ամեն ինչ ավարտված է:

ԾԱՌԱ.— Ոչ, ես այդ չէի ուզում...

ԿԻՆ (ծիծաղելով).— Ես չգիտեմ, թե ինչ էիր ուզում ասել, բայց ձեր բառերը մտածելու տեղիք են տալիս:

ԾԱՌԱ.— Նա միայն նրան ատաշարկեց գինի խմել...

ԿԻՆ.— Օ, դա հետաքրքիր է:

ԾԱՌԱ.— Համենայն դեպս, երիտասարդ պարոնը զգաստ մարդ է...

ԿԻՆ, (ինքնապարտադրանքով).— Պարոնը շատերից մեկն է, և հազիվ թե այնքան շատ տարբերվի մյուսներից:

ԾԱՌԱ.— Այո... գուցե և այդպես է... Համենայն դեպս ես համոզված եմ, որ հոգու խորքում նա նկատում է կատարվածի համար:

ԿԻՆ, (հեղճանքով).— Ա՛խ, որքա՛ն եմ խղճում նրան:

ԾԱՌԱ.— Դա իմ բացթողնյալն է... Բոց աս, որ այդ կինը այդքան թեթևամիտ է, ունգամ ես...

ԿԻՆ.— Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, թեթևամիտ կի՞ն է:

ԾԱՌԱ.— Հավանաբար այն պատճառով, որ ստորին խավերից է:

ԿԻՆ (դանդաղ).— Այո, գեղեցիկ բացատրություն է: (Նստում է բազմոցին): Կասկած չիմեմ չի կարող, որովհետև ստորին խավերից է:

ԾԱՌԱ (անհանգստացած).— Դուք ի՞նչը նկատի ունեք:

ԿԻՆ.— Ինձ վկայի ցուցմունքներ են հարկավոր:

ԾԱՌԱ.— Վկայի ցուցմունքներ:

ԿԻՆ.— Այսօր ուշ երեկոյան պետք է գա փառասարանը: Նա փաստաթուղթ է պատրաստում ամուսնու կտրուղության իրավունքից զրկելու վերաբերյալ: Կարծում եմ, որ նրա վարքը առ այսօր դրա համար բավականաչափ հիմքեր տալիս է, բայց եթե գումարվեն նաև ձեր ցուցմունքները, Շագի-սա՛ն՝, պատկերացնո՛ւմ եք, բե դա ինչ հաղթաթուղթ կլինի իմ ձեռքին:

ԾԱՌԱ (վախեցած).— Ի՞նչ ցուցմունքներ դուք նկատի ունեք:

ԿԻՆ.— Լիովին բավական է, եթե դուք պատմեք ճշմարտությունը: Անտեսելով ավելի քան կարևոր ընդունելությունը, ուր կարող է որոշվել մեր բոլոր գործերի ճակատագիրը, իր սեռ-յակում գինարթուք է սարքում ստրիպտիզով զբաղվող մի աղջկա հետ, որին նույնիսկ դուք, Յագի-սա՛ն, թեթևամիտ եք համարում: Մի՛թե նա կարող է արդարացնել իր վարմունքը:

ԾԱՌԱ (նեղն ընկած).— Հազիվ թե ես կարողանամ այդպիսի...

ԿԻՆ (չարահեզմորեն).— Մի՛ ամաչեք: Ամուսինս ինձ շատ բան է պատմել... Երբ նրա հայրը դեռ խելքը չէր գցել, դուք, Յագի-սա՛ն, հաճախ էիք ծաղրում ամուսնուս... Հետևում էիք նրան, բամբասում...

ԾԱՌԱ.— Այդպիսի բան չի եղել:

ԿԻՆ.— Իսկ երբ դա պատահեց հորը, ձեր նվիրվածությունը, Յագի-սա՛ն, կարողության հետ միասին բաժին հասավ ամուսնուս... Տան կահույքի նման... Ի դեպ, ես չեմ պատրաստվում կրկին անդրադառնալ դրան:

ԾԱՌԱ.— Ես միայն...

ԿԻՆ.— Թերևս, բնույթով այդպիսին է նվիրվածությունը: Նվիրվածությունը իսկական տիրոջը հոտով գտնելու ընդունակությունն է...

ԾԱՌԱ.— Ես միայն հովանավորության երախտագիտությունից...

ԿԻՆ.— Դրա համար էլ ասում եմ, առանց վախենալու ցուցմունք տվեք: Երբ այդ մարդը զրկվի կարողության իրավունքից, այստեղ՝ տանը, ես կդառնամ տերը... Եվ ամուսնուս աթոռի հետ միասին, բնականաբար, կկարողանամ ժառանգել նաև ձեր նվիրվածությունը, մի՛շտ չէ:

ԾԱՌԱ (շփոթված).— Ես չեմ հասկանում: Ինչո՞ւ այդպիսի տա-րօրինակ բաներ անել...

ԿԻՆ.— Վատախամբավ ժառանգականությունը ապացուցելու հա-մար ձեր ցուցմունքներն անհիտխարհիկների կլինեն:

ԾԱՌԱ.— Ծեր պարոնը տառապում է, այսպես կոչված, ժխտման հիվանդությամբ. բայց չէ՞ որ դա՞ուդեղի սովորական հիվան-դությունն է...

ԿԻՆ (կտրուկ).— Չլաված հոգեկան հիվանդություն: Ժխտման հի-վանդություն... Ծիզոֆրենիայի բոլոր տեսակներից ամենա-տիպիկը: Եվ այդ կողմից որդին հոր՝ արժանավորը եղավ.

երկար տարիներ կնոջը ստիպեց հանգուցյալ քրոջ դերը խաղալ, իսկ երբ կիճը հրաժարվեց, տուն քարշ տվեց ինչ-որ կասկածելի պարուհու...

ԾԱՌԱ (տխուր).— Բայց չէ որ մա այդպես էր վարվում, որովհետև այդ կերպ ավելի հեշտ էր հանգստացնել ծեր պարոնի մոպաները...

Աջ կողմից հանկարծակի հնչում է Բեթհովենի կվարտետի 192-րդ հատվածը: Ժամանակ առ ժամանակ լսվում է աղջկա ծիծաղը, ասես նրան խուտուտ են տալիս: Երաժշտությունն ընդհատվում է:

ԿԻՆ.— Դրա համար հոգեբուժական հիվանդանոցներ կան: Ի դեպ, ես ժամանակ չունեմ խոսելու: Կանչեք նրան, խնդրեմ, միայն թե շո՛ւտ:

ԾԱՌԱ.— Ո՛ւմ կանչեմ, աղջկա՛ն:

ԿԻՆ.— Հիմարություններ դուրս մի՛ տվեք: (Ինքն իրեն): Վերջին հնարավորությունը: Վերջին անգամ նրան կստիպեմ ընտրել: Ծառան հապշտապ հեռանում է աջ կողմում: Երբ մա բացում է դուռը, աղջկա ծիծաղը դադարում է:

(Ասես ինչ-որ բան որոշած, բացում է բազմոցին դրված աղջկա պայուսակը, զննում է, փնթփնթում): Կանացի պիտույքներ... Խղճով անպիտքություններ...

5

Կիճը արագորեն փակում է պաղուսակը: Աջից մտնում է տղամարդը, նրա ետևից՝ ծառան:

ԿԻՆ (չարահեղձորեն).— Խնդրո՞ւմ եմ ներեք, որ խանգարեցի հաճելի ժամանցը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (սառնությամբ).— Չէ որ ինքդ ասացիր, որ ինձ կըսպասես միայն մինչև ութն անց կես:

ԿԻՆ.— Դու հարբա՞ծ ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե քեզ այդպես է թվում, ուրեմն՝ այո:

ԿԻՆ.— Չի թվում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուրեմն հարբած չեմ:

ԿԻՆ.— Այնուամենայնիվ, գուցե կշտապե՞ս: Մեքենան սպասում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Տրամադրված չեմ:

ԿԻՆ.— Մի՞թե քեզ հայտնի չէ, թե ով է լինելու այսօրվա ընդունելությանը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ցավոք, հայտնի է:

ԿԻՆ.— Հետաքրքիր է, գինի՞ն է այդպես ազդել քեզ վրա, թե՞ աղջիկը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Անհերթեթ քաներ ես ասում:

ԿԻՆ.— Իսկապես, ինչո՞ւ ես այդքան վախենում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վախենո՞ւմ եմ:

ԿԻՆ.— Ես հո գիտեմ: Թերևս, քեզ դուր չեն գալիս համաձայնության պայմանները, որ առաջարկում է պակիստանյան կողմը: Քեզ վախեցնում են պայմանները, որոնցով զե՞նք ես արտադրելու:

ՏՂԱՄԱՐԴ (սառը ժպտալով).— Դու մեզ գերազնահատում ես: Մահամերձ գործարանները, որ մեզ թողեց հայրս, կյանքի կոչվեցին միայն կորեական պատերազմի՞ շնորհիվ: Այնպես որ պետք չէ գերազնիվ ձևանալ...

ԿԻՆ.— Դու անպայման պետք է ներկա լինես ընդունելությանը: Ես չեի ցանկանա, որ դու եղբորս մոտ էլ ինձ խայտառակեիր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե չես հասկանում, որ կարելի է ինչքան ասես բարեկամական զգացմունքներ, տրամադրվածություն ցուցաբերել, բայց միայն դրանով պակիստանյան ընկերության հետ համաձայնության հասնել անհնարին է: Սկզբից մինչև վերջ դա կոնկրետ հաշվով գործարք է: Ով ավելի ձեռնտու պայմաններ առաջարկի, նրա հետ էլ համաձայնագիր կկնքեն: Կարելի է միասին նույնիսկ մի բաժակ ջուր էլ չխմել, բայց կնքել համաձայնագիր, որը պետք է կնքվեր, և ներկա գտնվել թեկուզ միլիոն ընդունելություններում, բայց չկնքել համաձայնագիր, որը չպետք է կնքվի:

ԿԻՆ.— Բայց մի՞թե գոյություն չունի այնպիսի հասկացություն, որպիսին փոխադարձ վստահությունն է: Առանց իմանալու այն մարդու բնավորությունը, որի հետ պատրաստվում ես գործարք կնքել, հնարավոր չէ համաձայնության գալ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միայն պատրվակ է:

ԿԻՆ.— Պատրվակ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (աստիճանաբար կորցնելով ինքնատիրապետումը).—

Մարդու բնավորությունը... Եթե այն իրոք կա, շատ կուզեի, որ ինձ ցույց տային: Կա միայն հաշիվ ու գործարք: Դու կաս-

կածո՞ւմ ես: Եվ ահա այն մարդուն, որ դա հասկանում է, դու մեղադրում ես վախկոտության մեջ: Ի՞նչ երեսպաշտություն: Եթե իրոք կան մարդիկ, որոնցից պետք է վախենալ, այդ դու ես և քո եղբայրը:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ ես այդպես գրգռված:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գրգռվա՞ծ: (Ջապելով իրեն): Պարզապես ինձ մոտ նյարդային ջղաձգություն է: Մկանների շարժումն ապահովում է ուղեղի հանգստությունը:

ԿԻՆ.— Ուզում եմ քեզ հարցնել... Եթե հայտնի է, որ պարտնյորդ անճորժալ է, հնարավո՞ր է նրա հետ գործարք կնքել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ իմաստով: Դու որոշակի որևէ մեկին նկատի ունե՞ս...

ԿԻՆ.— Այո... Դե՛, լավ... Մի խոսքով, եթե չփոխես դիրքորոշումդ, ես կգործեմ սեփական հայեցողությամբ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե հենց սկզբից ես այդ չեի խնդրում:

ԿԻՆ.— Յագի-սա՛ն, մեզ մենակ թողեք, խնդրեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (նայելով ժամացույցին, կնոջը).— Քեզ չէր խանգարի շտապելը: Արդեն իննից քսան է պակաս:

ԿԻՆ (չարացած).— Նյարդեիր դավաճանում եմ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ո՞ւմ:

ԿԻՆ.— Մի ձևացրու, թե չես հասկանում: Իմեն անգամ տեսիլա-խաղից հետո դու այդպես ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չեմ հասկանում, ոչինչ չեմ հասկանում...

ԿԻՆ (ծառային).— Հեռացե՛ք այստեղից, արա՛գ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա, աղջկան ուտելու որևէ բան տվեք գինու հետ: Ես շուտով կգամ...

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (Անհանգիստ շուրջը նայելով, արագորեն հեռանում է աջ կողմում):

ԿԻՆ.— Դա շատ կարևոր է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչը:

ԿԻՆ (ասես դիմակը հանելով).— Դու անլիարժեք ես: Անհուսալիորեն անլիարժեք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ոչ մեկի մասին չի կարելի ասել, թե նա լիարժեք մարդ է:

ԿԻՆ.— Մի՛ խորամանկիր: Ամեն անգամ ես դողում եմ, երբ սկըսում է տեսիլախաղը...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ներիր, խնդրում եմ: Ես չէի էլ կարծում, որ դու այդքան զգայուն ես:

ԿԻՆ.— Միայն ամուսնությունից անմիջապես հետո, և վերջ. այնուհետև դու ինձ այլևս չթողեցիր մոտենալ: Կարծես ես կի՛ն չեմ... Նախքան այդ տեսիլախաղերն սկսելը, մտածում էի, թե դու պարզապես իմպոտենտ ես... Եվ իսկապես վշտացա... Անընդունակ լինելով երեխա ունենալ, մտածում էի ես, դու ինձ հետ ամուսնացար շահադիտությամբ, քեզ գրավեց եղբորս կապիտալը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (շինծու կատակով).— Ինչ կա որ, այդ ոչ պակաս կարևոր գործո՞ւնը, թերևս, մույնպես դեր խաղաց...

ԿԻՆ.— Բայց եթե միայն դա լիներ, ես քեզ անհուսալի չէի համարի: Դու անհուսալի էիր դառնում, երբ տեսնում էիր հանգուցյալ քրոջդ լուսանկարը... Նույնիսկ ես էի սկսում կասկածել՝ արդյոք իմ նկարը չէ՞ դա, այնքան որ մնամ էր ինձ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իրականում քույրս ավելի շատ մորս էր մնամ: Իսկ տղամարդն հակված է սիրահարվել մորը հիշեցնող կնոջը:

ԿԻՆ (կտրուկ).— Վերջ տուր: Հերիք է խեղկատակություն անես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Խնդրում եմ քեզ, եթե հնարավոր է՝ ավելի կարճ:

ԿԻՆ (կամացուկ, քայքայ մարտահրավեր նետելով).— Լավ, կընդառաջեմ քո ցանկությամբ... Դու ինձ հետ այնպես ես վարվել, ասես, ես պարտավոր էի փոխարինել քրոջդ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն ճիշտ է...

ԿԻՆ.— Սուտ է: Բոլորովին հակառակը: Քույրդ փոխարինեց ինձ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչպե՞ս:

ԿԻՆ.— Անկողնում քո կողքին սլաղկում էի ոչ թե ես, այլ քույրդ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Զառանցանքն էլ սահման ունի...

ԿԻՆ.— Իսկ մի՞թե դա զառանցանք է: Դու իմպոտենտ չէիր. ավելի վատ, դու վիժվածք էիր: Առաջ ես այնպես էի երեխա ուզում... երբ երեխա չկա, ոչ մի կարողություն պետք չէ... Բայց եթե ես մույնիսկ ծնեի, դա լինելու էր քրոջդ երեխան. և հենց որ մտածում էի այդ մասին, զզվում էի... Խոնարհաբար շնորհակալություն եմ հայտնում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչպիսի անհեթեթություն: Դու ինձ խանդում ես քրոջս ուրվականի համա՞ր:

ԿԻՆ.— Եվ վերջապես, երբ ես արդեն սկսեցի մտածել, որ դա

ավարտված է, հայտնվում է այդ աղջիկը... (Համկարծակի հատակին է նետում բազմոցին դրված աղջկա իրեքը):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դե, գիտես, ես զարմանում եմ: Ես պարզապես չեի պատկերացնում, որ քո նյարդերն այդ վիճակում են...

Միգուցե քեզ պետք է բուժվե՞լ, խորհրդակցե՞լ բժշկի հետ...

ԿԻՆ (կտրուկ).— Բժիշկ: Ինչ կա որ, դա խելքին մոտ է:

Տղամարդը լուռ է:

Միայն թե նրա հետ միասին արի հրավիրենք նաև եղբորս փաստաբանին:

ՏՂԱՄԱՐԴ (զարմացած).— Փաստաբանի՞ն:

ԿԻՆ.— Վերջակես դնելու ժամանակն է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դու ուզում ես բաժանվե՞լ:

ԿԻՆ.— Ի՞նչ ես ասում... Մի՞թե մենք իրավունք ունենք այդպիսի բան անել... Եթե մենք բաժանենք իմ և քո ամուսնեթուղքը— բանցված բաժնետոմսերը, կզրկվենք վերահսկչական ծրարից:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ի՞նչ ես պատրաստվում անել:

ԿԻՆ (նմանակելով).— Ի՞նչ եմ պատրաստվում անել:

Տղամարդը լուռ է:

Պատրաստվում եմ քեզ զրկել կարողության իրավունքից:

Հրաշալի միտք է, չե՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չրկել կարողության իրավունքից...

ԿԻՆ.— Եղբորս փաստաբանը արդեն քանիցս խորհուրդ է տվել, բայց ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչպիսի՞ արիկա:

ԿԻՆ.— Ինչպես տեսնում ես, ես անմիջապես չհամաձայնեցի դժբախտ: Բայց այժմ վե՛րջ... Մինչ ներքևում սպասում էի քեզ, ամեն բան, ինչպես հարկն է, հեռախոսով քննարկեցինք եղբորս հետ: Նրա մտքով էլ չէր կարող անցնել, որ տեսիլախաղի համար դու այստեղ քարշ կտաս նաև կողմնակի կընդ... Որպեսզի ինձ համար դու էլի ինչ-որ գարշելի բան չկազմակերպես, նա այս երեկո կպատրաստի անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Որքան էլ ջանաք եղբորդ հետ, ոչինչ չի ստացվի... Միանգամայն նորմալ մարդուն վերցնել ու...

ԿԻՆ.— Դու դրանում համոզվա՞ծ ես: Պարզվում է, որ հոգեկան հիվանդին կարողության իրավունքից զրկելը միանգամայն

հասարակ բան է, նույնիսկ պետք չէ դատարանին դիմել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հոգեկան հիվանդի՞ն:

ԿԻՆ.— Ուզում ես ասել, որ խելքդ գլխի՞դ է:

Տղամարդը լուռ է:

Նույնիսկ Յագին, որ շան պես նվիրված է թեզ, խոստացավ որպես վկա հանդես գալ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հիմարություններ մի՛ խոսիր:

ԿԻՆ.— Դե, ինչ, գուցե կանչե՞ս և հարցնես իրե՞ն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ավելի շուտ խելագար կարելի է անվանել հենց ճշրան, ով հնարել է այլ ամենը: Կի՞նն ամեն ինչին նայում է տղամարդու և կնոջ միջև եղած հարաբերությունների տեսանկյունից:

ԿԻՆ.— Կուգե՞ի, որ ամեն ինչ բացատրեիր այլ հարաբերությունների տեսանկյունից:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուշամտությունն ասում է, որ մեր ծեսի գլխավոր գործող սնձը քույրս չէ: Դու այդ լավ գիտես: Ամեն մի հնարանք պիտի սահման ունենա:

ԿԻՆ.— Ի՞նչ ես ասում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծում եմ, չարժեք աղմուկ բարձրացնել այն բանի համար, որ քսան թուփով աղջիկ էի վարձել հիվանդ հորս նույնական թեթևացնելու համար:

ԿԻՆ.— Եվ դու հույս ունես այդպիսի բացատրությամբ խաբե՞լ բժշկին: Համենայն դեպս, ինձ դրանով չես խաբի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չէ որ ինքդ հարցրեցիր: Ուրիշ ի՞նչ պատասխան ես ուզում ստանալ:

ԿԻՆ.— Նախ՝ քո տարօրինակ արարքների ավելի համոզիչ բացատրությունը: Եթե իհարկե, ունես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այնուամենայնիվ, ես կարող եմ վճռականորեն հայտարարել, որ եթե խոսքը աղջկա մասին է, ապա այն ամենը, ինչ դու նրա մասին ասում ես, բացարձակ հնարանք է:

ԿԻՆ.— Հետո՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուրիշ բացատրություններ էլ են պետք: Գուցե այսօրվա ընդունելության վերաբերյալ:

ԿԻՆ.— Այո, նաև դրա վերաբերյալ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե խոսքը գործնական բանակցությունների մասին է, ապա դիրեկտորներ կան: Մի՞թե հենց դրա համար չենք սլահում այդ մարդկանց:

ԿԻՆ.— Բայց չէ որ ես քեզ ասացի, որ դրանք միայն գործնական բանակցություններ չեն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուրեմն, խոսելու ոչինչ չկա:

ԿԻՆ.— Դա անմտություն է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ո՞րն է այստեղ անմտությունը:

ԿԻՆ.— Չե՞ս կարծում, որ բժշկին հազիվ թե բավարարի այդպիսի բացատրությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Քո կարծիքով այդ մանրուքը հիմք է տալիս ինձ խելագա՞ր համարելու:

ԿԻՆ (զլուխն օրորելով).— Բաժանվելուց առաջ ես մի բառ: Ես հիմա քեզ ցույց կտամ, թե ինչ եմ ասելու բժշկին՝ որպես տուժած կողմ... (Մխում է): Իմ կարծիքով հիշտ չէր լինի պնդել, թե ամեն ինչ միագծորեն զարգացավ... Նա միշտ սարսափի մեջ է... Թերևս, այն պատճառով, որ ամեն ինչ անում է հակառակ իր կամքի՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վե՛րջ տուր դատարկաբանությանը:

ԿԻՆ (անտեսանելի զրուցակցին).— Դժվարին պրոքլեմներն անհասանելի են իմ հասկացողությանը: Բայց ամենաընդհանուր գծերով ինձ հաջողվեց սլարզել, թե ինչն է տարապիեցնում իմ ամուսնուն... Ինչպես ձեզ հայտնի է, մեր ընկերության արտադրանքը հիմնականում կիսուֆաքրիկատներ են... Միանգամայն հիշտ է՝ խողովակներ, գլանվածք... Դիշտ է, նա այնքան էլ չի մտածում այն մասին, թե ուր է գնում մեր արտադրանքը: Բայց միայն վերջինիս բազմազան կիրառության և վաճառահանման ընդարձակ շուկայի պայմաններում կարելի է բավականաչափ սրությամբ հակազդել ընդհանուր իրավիճակին: Նրա տագնապալից վիճակը բացատրվում է հենց ներանով, որ երբեք իրեն ազատ չի զգում, միշտ կախված է արտաքին ուժերից...

ՏՂԱՄԱՐԴ (ծաղրաճքով).— Դու այս խոսակցությունը սարքեցիր, որպեսզի համարե՞ս թանկարժեք իրերիդ հավաքածուն:

ԿԻՆ (ուշադրություն չդարձնելով).— Բայց դու դեռ բոլորը չէ: Մեր դիրքի տեր մարդիկ ճակատագիր ունեն, որից փախչել անհնարին է: Եվ ահա թե ինչն է տարօրինակ... Յուրաքանչյուր մարդ, տագնապ ապրելով, ձգտում է ազատվել նրանից... Նույնիսկ վանդակում փակված մուկը կսկսի դես ու դեն նետվել: Իսկ ահա իմ ամուսինը, ընդհակառակը, հա-

մակված է անհաղթահարելի սարսափով ոչ այնքան վտանգից, որքան այն գործողություններից, որ պետք է ձեռնարկել այդ վտանգից խուսափելու համար:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն տրամաբանական է:

ԿԻՆ.— Այո, իհարկե, օգնելու համար միշտ էլ մարդիկ կգտնվեն: Եղբորս նույնպես պատմել եմ... Չեմ կարծում, թե դա անխոհեմություն է: Որքան ավելի է ընդարձակվում ձեռնարկությունը, քնականաբար, այնքան անհրաժեշտ են դառնում սերտ կապերը կառավարող շրջանների հետ՝ գործարքների ամրությունն ապահովելու համար: Ինչ ուզում եք ասեք, այդ պայմանադիր կողմը արժանի է վստահության: Իսկ երբ խոսքը արտասահմանյան կառավարության մասին է, նրան, անշուշտ, պետք է պարզապես սիրաշահել: Օրինաչափորեն հարց է ծագում՝ մենք պատասխանատվություն պետք է զգա՞նք: Ինչպիսին էլ որ լինի մեր ձեռնարկության գործունեության բովանդակությունը, որքանով որ մենք օրինական պաշտոնական գործարքներ ենք կնքում... պարտավոր ենք ծայրահեղ դեպքում ինքներս մեզ պաշտպանելու իրավունք ունենալ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն քնական է: Հենց շնորհիվ այն քանի, որ պաշտպանում ենք ինքներս մեզ, մեր ձեռնարկությունը դեռ գոյություն ունի:

ԿԻՆ.— Ո՛չ... Իմ ամուսինը սարսափում է դրանից:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչո՞ւ վախենալ նրանից, ինչից վախենալու անհրաժեշտություն չկա:

ԿԻՆ.— Վախենում ես: Այնպես ես վախենում, որ քեզ մոտ նույնիսկ հոգեկան խանգարում է սկսել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի գոռում է).— Ի՞նչ հիմարություն ես գլուխդ մտցրել:

ԿԻՆ.— Դե, ինչ, եթե չես վախենում, ուրիշ ի՞նչ քացատրություն կարող ես տալ... Առաջին իսկ հարմար առիթի դեպքում խուսափում ես նրանից, ինչ անհրաժեշտ է անել, և կառչում հնացած, անիմաստ հուշերից...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իմաստալից, անիմաստ՝ դա կարող է հասկանալ միայն նա, ում որ դրանք անմիջաբար վերաբերում են:

ԿԻՆ (շրջվում է դեպի ամուսինը).— Ախտորոշում կկատարվի: Եվ եթե դու այնպես չխոսես, որ քեզ հասկանան նաև ուրիշ-

ները, հագիվ թե հաջողվի ցրել այն կասկածը, որ դու, իսկապես, հիվանդ ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե նույնիսկ այդքան չնչին հոգատարությունը հիվանդ հոր նկատմամբ թեզ հանում է հավասարակշռությունից:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ նրան չես տեղավորում կլինիկայում: Չէ որ նրա համար ես այդպես շատ ավելի լավ կլինեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դու ոչինչ չես հասկանում:

ԿԻՆ.— Եվ թժիշկը, հավանաբար, նույնպես:

ՏՂԱՄԱՐԴ (զայրույթը զսպելով).— Ինչ-որ դատարկ բանի համար դու պատրաստ ես ինձ ներկայացնել որպես աննորմալի:

ԿԻՆ.— Այն, ինչ դու դատարկ բան ես համարում, ինձ համար վիթխարի նշանակություն ունի:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հոգոց է հանում).— Ի՞նչ կհրամայես անել: Քրոջս դերի համար ութսունամյա պառա՞վ վարձել:

ԿԻՆ.— Թույլ տուր, ես միանգամայն որոշակի կասեմ պայմանները, որոնց հետ ես կհամաձայնեի:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հոգնած).— Ես ոչինչ չեմ կարող հասկանալ: Ես ի՞նչ եմ արել, որ ինձ այդքան ատում ես...

ԿԻՆ, (կարեկցանքով).— Ելքայրս պնդում է, որպեսզի ոչ մի պայման չլինի, բայց ես նրա տեսակետին չեմ... Չպետք է մոռանալ հումքավի մասին... Հենց դրա համար էլ խնդրել եմ մինչև թժիշկի գալը Լրկու ախպի փաստաթղթեր պատրաստել: Նախ, անշուշտ, կարողության իրավունքից զրկելուն վերաբերող փաստաթուղթը... Մյուսը... Եթե դու այն ստորագրես, առաջինը չեղյալ կհայտարարվի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ պետք է ստորագրեմ:

ԿԻՆ.— Փաստաթուղթ, որը վավերացնում է քո համաձայնությունը, քո պարտականությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Պարտականություն՞:

ԿԻՆ.— Հորդ տեղավորել կլինիկայում... Դա կլինի ամենաճիշտ բայլը, որը կթեթևացնի բոլորիս կյանքը... Եվ ոչ ոք դրա համար թեզ չի դատասպարտի... Հիվանդը պետք է հանձնվի թժիշկների խնամքին... Եվ բացի դա, հիմարություն է նվիրվել մի բանի, որից ինքդ էլ, ինչպես հարկն է, գլուխ չես հանում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի նայելով ժամացույցին).— Եղբայրդ,

հավանաբար, ընդունելության է: (Արագորեն գնում է ձախ կողմը):

ԿԻՆ.— Ո՛ր ես գնում:

ՏՂԱՄԱՐԻ (առանց շրջվելու).— Եղբորդ մոտ: Կարծում եմ, դրա իրավունքն ունեմ:

ԿԻՆ (գնում է նրա ետևից).— Իզուր: Այժմ արդեն... ուրիշ ելք չկա... Մի՞թե դու չես հասկանում:

Երկուսով հեռանում են:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

8

Զանգում են: Ապա թափում են կենտրոնական դուռը: Կարճատև դադար: Հետո նորից երկար զանգ: Աջ դռնից արագորեն դուրս է գալիս ծառան:

ԾԱՌԱ (շրջվելով դեպի կենտրոնական դուռը).— Հիմա, մի րոպե... (Հանում է բանալիների կապը):

Այդ ժամանակ նորից է բացվում աջ դուռը, այնտեղից ծիկրակում է աղջիկը: Զախ ձեռքին բաժակ կա, աջին՝ վիսկիի շիշ: Երևում է, որ փոքր-ինչ հարբած է:

(Հապշտապ): Չի կարելի, չի կարելի, հեռացի՛ր:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ ո՛ր եմ կորել բոլորը:

ԾԱՌԱ.— Այստեղ չի կարելի մտնել:

ԱՂՋԻԿ.— Ես միայն նայում եմ:

ԾԱՌԱ.— Ա՛յ թե անհասկացողն ես դու: Խելքից հանեցիր մարդուն, անախորժություններ պատճառեցիր:

ԱՂՋԻԿ.— Ես ոչ մի անախորժություն չեմ պատճառել:

ԾԱՌԱ.— Խնդրում եմ... Չէ որ քեզ այստեղ են քերել ծերուկի համար...

ԱՂՋԻԿ (ծիծաղելով).— Սարսափելի ծերուկ է... (Նայելով իր ուսերին): Մատների հետքերը դեռ մնում են:

Զանգ:

ԾԱՌԱ (կոպտորեն).— Ծո՛ւտ հեռացիր:

ԱՂՋԻԿ (ծաղրանքով).— Երևակայեցիր... (Թաքնվում է դռան ետևը):

Ծառան, քթի տակ ինչ-որ բան փնթփնթալով, բացում է դուռը:

որ: Հարգալից կեցվածք է ընդունում ու խոնարհվում: Հագիվհագ ոտքերը քարշ տալով՝ ներս է մտնում մի գառամյալ ծերունի. հայրըն է:

ՀԱՅՐ (ցրված).— Ծաշը դեռ պատրաստ չէ... Այդ կարմիր թղթերը հոգնեցնում են աչքերս...

ԾԱՌԱ (ձեռքը մեկնելով ծերունուն՝ ուղեկցում է նրան).— Այո, այո, ես հիմա կանաչները ձեզ կտամ:

ՀԱՅՐ.— Դրանք երկու կապուկ էին, իսկ ինչո՞ւ մեկը հիմա չկա...

(Արձակում է գոտին և սկսում իջեցնել շավարը):

ԾԱՌԱ (շտապով).— Չի՛ կարելի, չի՛ կարելի, այստեղ զուգարան չէ... (Ծերունու շավարն է վեր քաշում): Դիմացեք, դիմացեք: Այստեղ դեռ հարկավոր է դիմանալ... (Գրկելով ծերունուն՝ տանում է ձախ):

7

Աջ դռնից անմիջապես ներս է մտնում աղջիկը: Բացի բաժակից ու շշից, թևի տակ երկու կնքված ծրար կա: Ուտքով ծածկում է դուռը: Ծրջվում է ու երկար նայում բանալու անցքից: Ականջ է դնում և արագորեն մոտենում բազմոցին: Նրկատում է, որ իր լպայուսակը ընկած է հատակին:

ԱՂՋԻԿ (բարձրացնում և պայուսակը).— Ո՛՜՜-օ՛՜՜-օ՛՜՜, սոսկալի է...

Դե լավ, սուսնց վիշտ տրախություն չի լինում, պետք չէ ողբալ... (Ծրարները դնում է պայուսակի մեջ):

Ձախից՝ ուժգնորեն դուրելով, մտնում է տղամարդը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (շուրջը նայելով).— Որտե՞ղ է Յագին:

ԱՂՋԻԿ (ցույց տալով դուռը).— Նրան զուգարան տարավ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (քացում է կենտրոնական դուռը և զննում սենյակը).—

Այ թե գարշահոտություն է: (Արագորեն աղմուկով ծածկում է դուռը):

ԱՂՋԻԿ.— Այսօր ներկայացումն ավարտված է, չէ՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Յագին որևէ բան սասա՞ց:

ԱՂՋԻԿ (զիխով է անում).— Ասաց, թե հնարավոր է, որ ձեր հորը հիվանդանոց ուղարկեն...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ծաղակրատ:

ԱՂՋԻԿ.— Ինչ անհաջողակն եմ ես... Նույնիսկ այնպես չեմ ծընվել, ինչպես բոլորը... Մանկաբարձուհուն ստիպել եմ ինը ժամ

սպասել, իսկ երբ նա արդեն պատրաստվել է հեռանալ, միանգամից բղավել էմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես քեզ վերափորե՞լ եմ:

ԱՂՋԻԿ (կարեկցանքով).— Եվ ոչ մի հույս այլևս չկա՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ամեն ինչ այնքան բարդ է...

ԱՂՋԻԿ.— Փոխարենը վիսկին համով է... Տեսե՞ք՝ ինչքան եմ խըմել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դիմացկուն գլուխ ունես:

ԱՂՋԻԿ.— Ոչ, էլի մի փոքր, և ես բոլորովին կհարբեմ, ճի՞շտ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե ուզում ես՝ մնացածը վերցրու քեզ հետ:

ԱՂՋԻԿ.— Պետք չէ... Ավելի լավ է, եկեք խմենք բաժանումից առաջ: (Լիքը լցնում է բաժակը և մեկնում տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (ջղային).— Ձեմ ուզում... Տրամադրություն չունեմ:

ԱՂՋԻԿ.— Ի՞նչ արած... Իսկ ես կխմեմ: (Բաժակը մոտեցնում է շուրթերին և խմում՝ բարձրաձայն կոպ տալով):

Տղամարդը մոայլվում է:

Այս ամենը, հավանաբար, ի՞մ պատճառով:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչը:

ԱՂՋԻԿ.— Ձեր կինը զայրանում է...

ՏՂԱՄԱՐԴ (սառը ժպտալով).— Քո ցավակցությունը գործին չի օգնի:

ԱՂՋԻԿ.— Դուք այդքան հարուստ եք, բայց մեկ է, կնոջ առաջ տեղի եք տալիս...

ՏՂԱՄԱՐԴ (դժգոհ).— Այդ ամենն այնքան էլ հեշտ չէ:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ ես կարծում էի, միայն թե փող լինի՝ արա, ինչ ուզում ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Անում ես, միայն թե ոչ այն, ինչ ուզում ես:

ԱՂՋԻԿ.— Տարօրինակ է... Իսկ ինձ թվացել է... Երբ ինձ հրավիրեցիք այն սենյակը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (կտրուկ ընդհատում է).— Ձախողման համար ես կվճարեմ: Որքա՞ն ես ուզում:

ԱՂՋԻԿ (հառաչելով).— Ինչո՞ւ եմ այսքան անհաջողակ: Նույնիսկ զգվելի է: (Աղմուկով կոպ տալով՝ խմում է բաժակի վիսկին):

ՏՂԱՄԱՐԴ (նույն ակնթարթին հարվածում և բաժակը ցած է գցում նրա ձեռքից).— Վե՛րջ տուր:

ԱՂՋԻԿ (վախեցած).— Ի՞նչ եք անում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (պարզ երևում է, որ ինքն էլ է վախեցած).— Ինչո՞ւ ես այդպես աղմուկով խմում... Նույնիսկ տհաճ է...

ԱՂԶԻԿ (զարմացած).— Ահա թե ինչ... Ուրեմն, ապուրն էլ չի՞ կարելի ֆոթացնելով ուտել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (դեռևս շփոթված).— Ինձ համար դու դեռ երեսուն տոկոսով ես քույր: Չէ որ նրանից հետո դեռ մի ժամ էլ չի անցել: Եվ քանի դեռ այստեղ ես, մի՛ մոռացիր այդ մասին: Վարձը, որ ստացել ես, կարծում եմ ներառում է և դա:

Աղջիկը հանկարծակի ձեռքերով ծածկում է դեմքը և հեծկլտում:

(Անհանգստացած): Ի՞նչ է պատահել: Վե՛րջ տուր: Պետք չէ արտասվել:

ԱՂԶԻԿ (զլխով է անում և դադարում լաց լինել).— Ուշադրություն մի դարձրեք... Հենց որ խմում եմ, միշտ լալիս եմ... Ինձ նման կանայք, գրեթե բոլորը, հենց որ խմում են, անմիջապես սկսում են լաց լինել... **(Վերցնում է պաղուսակը և ուղղվում դեպի դուռ):** Չգիտեմ ինչու, գլուխս պտտվում է... Հարբել եմ, երևի...

Տղամարդը լուռ հայացքով ուղեկցում է նրան:

(Շրջվելով): Դուք որևէ բա՞ն լսացիք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ոչ, ոչ...

ԱՂԶԻԿ (զլխով անելով).— Չեր քրոջ երեսուն տոկոսը հարգելով չէի՞ք լսի իմ միակ խնդրանքը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ խնդրանք:

ԱՂԶԻԿ.— Ես ուզում եմ շքամուտքից դուրս գալ: Անկեղծ ասած, ներս մտնելիս էլ ուզում էի... **(Նվաստացած ժպտում է, ցայելով տղամարդուն, որն ամեն ինչ հասկացել է):** Ի՞նչ գեղեցիկ է այնտեղի դուռը... Նկարն ուղղակի ապակուց է պատրաստված, այո՞: Ի՞նչ է նկարված:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչ արած, խնդրեմ, դուրս եկ...

ԱՂԶԻԿ.— Օ՛յ, ինչ լավ է... Ուրեմն, հարկավոր է իջնել սանդուղքով և գորգի վրայով գնա՛լ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞նչ և վերջ և դեպի աջ:

ԱՂԶԻԿ.— Աղախիճն, իհարկե, կկանգնեցնի ինձ... «Լսեք, դուք ոչ թե այս, այլ հակառակ կողմը պետք է գնաք...»: «Ո՞րչ, հենց այս կողմը»,— անտարբեր նետում եմ ես, ինչպես լոր-

դուրսին կհնոֆիլմից... (Անսպասելիորեն կտրուկ): Օ՛հ, ինչպես չեմ սիրում, երբ ինձ հաշվի չեն առնում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընկճված).— Կարելի է, իհարկե, խնդրեմ, շքամուտքով դուրս եկ...

ԱՂՋԻՎ (փնթփնթում է).— Այո, կգնամ... Այդպիսիներին ես միշտ ասում եմ. չարանում ես, իսկ դու փորձիր մերկանալ մարդկանց ներկայությամբ... (Ուղղվում է դեպի դուռը, բայց այդ պահին կրկին ներս է մտնում հայրը՝ ծառային հեռաված):

Ծառան հանկարծակիի եկած ցնցվում է և ծերունու տեսադաշտը փակելով, արագորեն նրան տանում է դեպի կենտրոնական դուռը:

(Նայում է նրանց ետևից): Այո, ամբողջ ամբողջ է, եթե նույնիսկ թղթից է... Չես ուզում տեսնել այն, ինչ քեզ համար զգվելի է, փակվիր նրանում և դուրս մի արի: (Շրջվելով՝ արագորեն հեռանում է ձախ կողմում):

ԾԱՌԱ (հրեղով հորը, որի ուշադրությունը գրավել է աղջիկը).—

Գնանք, գնանք:

ՀԱՅՐ (ցածրաձայն).— Ո՛վ էր նա:

ԾԱՌԱ.— Ուշադրություն մի դարձրեք: Ես հիմա կանաչ խաղաթղթերը կտամ...

ՀԱՅՐ.— Ատլասե՛:

ԾԱՌԱ.— Այո, իհարկե, ատլասե... Եվ երկու կապուկ, լրիվ... ամեն ինչ լավ կլինի...

Հայրը և ծառան, շրջանցելով տղամարդուն, հեռանում են կենտրոնական դռնով:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ասես, ազատվելով կախարդանքից, տագնապած շուրջն է նայում և վերցնում է հատակին ընկած բաժակը: Հոտ է քաշում, սեղանի վրա դրված շից վիսկի է լցնում և մի շնչով խմում. խոժոռված փնթփնթում է).— Բավական է: Եթե դա ուրվական է, ուրեմն, միևնույն է, երբևէ պիտի անհետանա: Այլևս պետք չէ նրա ետևից ընկնել... (Մտախոհված): Բայց ինչո՞ւ... Ինչո՞ւ եմ այդպես համառորեն կառչում նրանից... Եթե հավատամ սրիկաներին, ես էլ եմ խելագար, քանի որ չեմ կարողանում դա բացատրել բառերով, որպեսզի հասկանալի լինի բոլորին... (Լցնում է բաժակը և մի շնչով խմում): Մի՞թե կարելի է հիշողությունից անմիջապես ջնջել ամեն բան, ասես, ոչինչ էլ չի եղել... Բայց եթե ես անգոր եմ

ջնջել, ուրեմն պետք է կարողանամ բացատրել... **(Ափերով ծածկում է դեմքը)**: Եվ այնուհանդերձ, ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ եմ այդպես համառորեն կառչում նրանից... Ինքս էլ շատ լավ հասկանում եմ, որ դա ընդամենը ուրվական է, բայց այդ ուրվականը ամուր արմատներ է արձակել իմ սրտում... Ինձ համար նա ավելի քան իրական է... Եվ ուրվականի ծեսում, ինչպես ծաղիկը ջրում, ես վերջապես կարող եմ ազատ տարածել ձեռքերս ու ոտքերս... **(Դադար)**: Այնուամենայնիվ, ինձ ի՞նչ է տալիս այդ ծեսը... Պատասխա՞ն եմ փնտրում... Ինչպես սաստիկ վախեցած երեխա՞ն է փնտրում... Այո, թերևս, այդպես... Ես, իրոք, վախեցած եմ... **(Սկսում է ետ ու առաջ քայլել)**: Բայց պատճառը բոլորովին էլ այն չէ, որի մասին նա խոսում է... Բոլորովին այլ է պատճառը... Միանգամայն այլ... **(Կանգ է առնում, լցնում է բաժակը և անթաթթ նայում նրան)**: Այո: **(Անսպասելիորեն գնում է դեպի կենտրոնական դուռը)**:

Այդ ժամանակ դուռը բացվում է և ներս է մտնում ծառան: Կռանալով՝ բանալին մտցնում է փականի մեջ:

Ապասի՛ր: Տո՛ւր այստեղ բանալին:

ԾԱՌԱ (անվստահությամբ)— Այս բանալի՞ն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, դա: Ես որոշել եմ հորս տեղավորել հոգեբուժական հիվանդանոցում... Ուզում եմ նրան հրաժեշտ տալ և մի քանի բառ ասել:

ԾԱՌԱ (վախեցած).— Դուք, իրոք, որոշե՞լ եք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դե՛, արա՛գ:

ԾԱՌԱ.— Դուք կհանդիպե՞ք նրան, բայց չէ որ նա չի հասկանա ձեր ասածը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (առաջ հրելով բաժակը).— Չեմ կարողանա խոսել, բայց գոնե կխմեմ նրա հետ:

ԾԱՌԱ.— Ալկոհոլ՝ ոչ մի դեպքում: Չէ որ նա շատ լուրջ հիվանդ է, և նրան խստիվ արգելված է խմել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի անհանգստացիր: Մինևոյն է, հիվանդանոցում էլ խնամքի համար նրան լավ հասկացող մարդ կպահանջվի:

ԾԱՌԱ.— Ո՛չ, ես ինձ համար չեմ անհանգստանում...

ՏՂԱՄԱՐԴ (կտրուկ).— Լավ, վերջացրի՞նք, ես ժամանակ չունեմ: Ուզում եմ, որ դու նաև ահա թե ինչ անես: Գնա՛ և շուտ քե՛ր

աղջկան, որ այստեղ էր: Նա, հավանաբար, դեռ չի հասել ավտոբուսի կանգառ: Եթե շտապես, անպայման կհասնես: ԾԱՌԱ (շփոթված).— Չեմ հասկանում, ձեր ինչին է պետք...

ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի գոռով է).— Որքան էլ դա քեզ համար ցավալի է, տան տերը ես եմ: Ի հատուցումն նրա, որ դավաճանեցի հորս:

ԾԱՌԱ.— Իհարկե, դուք եք տան տերը, դա բնական է: Խնդրում եմ՝ կամաց... Նա հենց նոր պառկեց...

ՏՂԱՄԱՐԴ (իրեն տիրապետելով).— Տարօրինակ է... Ասա՛, ինչի՞ համար կնոջս հետ այդպիսի պայման կապեցիր:

ԾԱՌԱ.— Ի՞նչ պայման:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչպե՞ս թե ինչ: Հանդես գալ որպես վկա՝ կարողության իրավունքից ինձ զրկելիս:

ԾԱՌԱ (փորձելով դուրս գալ անհարմար վիճակից).— Ինչպես կարելի է... Դա սոսկալի թյուրիմացությունն է...

ՏՂԱՄԱՐԴ (նորից կտրուկ).— Լավ, գնա: Բանալին թո՛ղ: Հետո կարդարանաս:

Ծառան, նվաստացած, բանալին մտցնում է փականի մեջ և վախվորած նայելով տղամարդու ձեռքի բաժակին, հեռանում է ձախ կողմում:

(Դանդաղ մոտենում է կենտրոնական դռանը և պտտեցնում բանալին: Բաց է անում դուռը, ուզում է ներս մտնել, բայց հանկարծ ընկրկում է): Ա՛յ թե գարշահոտությունն է, ասես, ձուկ է նեխել: Խեղդվել կարելի է... Հա՛յր, մի րոպե դուրս արի... Դու դեռ քնած չե՞ս: Ես վիսկի ունեմ... Հատուկ, շտապանդակ... Չե՞ս խմել դրամից... (Ձևացնում է, թե խմում է): Հը՞, մի-մի բաժակ... Կիսմե՛ս, հր՛... Լերի այստեղ...

ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.— Որևէ համեղ բան կտա՞ս:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Համեղ բա՛ն: Այն, ինչ տալու եմ, դու ամենից շատ ես սիրում... Դե, մի-մի բաժակ... Ինչո՞ւ է տեսքդ այդքան դժբախտ:

ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.— Եթե ես առանց զանգելու դուրս գամ, Յագին կբարկանա:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչ կա որ, կարող ես զանգել: Միայն արագ: Թո՛ւ, այ թե գարշահոտությունն է: Ինչ է, ձկան փորոտի՞ք է թափված քո անկողնում...

ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.— Դու ինձ համեղ բան խոստացար...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Արի, արի... Իհարկե, խոստացա... Քեզ կտամ համեղ... Պաստեղ... Շոկոլադ: Խնդրեմ, ինչ-որ սիրում ես...

Հոր փնթփնթոցը՝ ծիծաղ հիշեցնող... Մահճակալի ճոխնչ... Տղամարդն ընկրկում է: Ջանգ: Օրորվելով մտնում է հայրը: Տղամարդը ծածկում է դուռը:

ՀԱՅՐ.— Դե տուր համեղ բանը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (մեկնում է բաժակը).— Վերցրու, դու շատ ես սիրում... (Ցույց է տալիս բազմոցը): Արի նստե՛ք և խմե՛ք...

ՀԱՅՐ (հոտոտելով բաժակը, ետ է քաշվում).— Ո՛չ, սա...

ՏՂԱՄԱՐԴ (քնքշորեն).— Հա՛յր, մե՛ք բաժանվում եմք... Կինս հաղթեց... Նրան պատկանող բաժնետոմսերն օգտագործելու իրավունքն ապահովող լիազորագրի փոխարեն ես ստիպված էի ստորագրել քեզ հիվանդանոցում տեղավորելու մասին պարտավորագիրը... Դու պարտավոր ես ինձ հասկանալ, հա՛յր. չէ որ հանուն քո ձեռնարկությունների դու հանգիստ խղճով մահվան դատապարտեցիր հարազատ դստերդ... Ահա, բռնիր բաժակը... Լավագույն շոտլանդական վիսկին է... Մի կում խմիր, գոնե շուրթերդ թրջիր... (Այդ ասելով, բաժակը ձեռքին ընդհուպ մոտենում է հորը):

Վերջինս վախեցած ետ է քաշվում: Սկսում է այս ու այն կողմ թեքվել տղամարդու և բազմոցի միջև:

Ինչո՞ւ չես ուզում:

ՀԱՅՐ.— Չեմ սիրում, դրանից չեմ սիրում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչո՞ւ: Չէ որ առաջ խմում էիր: Ես լավ գիտեմ...

ՀԱՅՐ.— Չեմ սիրում... Չէ որ դու խոստացար համեղ բան տալ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գուցե ես սխալվեցի՞... Ո՛չ, չի կարող պատահել...

Այս ամենը Յագիի արածն է... Սրիկա՛... (Խմում է):

ՀԱՅՐ.— Մեջքս քորիր... (Մոտենում է տղամարդուն ու կոանում):

ՏՂԱՄԱՐԴ (թափով ետ է քաշվում).— Մե՛ջքդ:

ՀԱՅՐ.— Այստե՛ղ... (Ձեռքով ցույց է տալիս ուսի մոտ և ցրնցվում): Քորիր, արագ... (Մոտենում է տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (ետ է քաշվում).— Ինքդ քորիր...

ՀԱՅՐ.— Օ՛յ, քոր է գալիս... (Գթաշարժ հառաչում է և սկսում քսվել բազմոցի թիկնակին):

ՏՂԱՄԱՐԴ (շվարած).— Այլասերվա՛ծ... Իսկապես անասուն... (Անսպասելիորեն բարձր): Հա՛յր, կգնա՞ս խելագարների հիվանդանոց:

Հայրը ցրված նայում է տղամարդուն:

(Հառաչում է): Կարծես չի հասկանում... Պետք չէ ցավակցել այն մարդուն, որն անընդունակ է գիտակցելու իր դժբախտությունը... Այսինքն՝ ոչ ոք չի էլ պատրաստվում նրան ցավակցել... Սրան պետք չէ ցավակցանքը... Սա ոչ մի այնպիսի բան չի ապրել, որպեսզի ընդունի մյուսների ցավակցանքը...

(Հանկարծակի գոռում է): Այս անգամ, հա՛յր, չես պրծնի: **(Բաժակը լիքը լցնում է և մոտենում է հորը: Նրան սեղմում է բազմոցին և փորձում վիսկին լցնել բերանը):**

ՀԱՅՐ.— Օգնեցե՛ք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Լո՛ի՛ր:

Հայրը թքում է տղամարդու երեսին: Վերջինս վեր է կենում ու սրբում դեմքը: Ձախ կողմից ծառայի ուղեկցությամբ ներս է մտնում աղջիկը:

ՀԱՅՐ (խապոտ).— Օգնեցե՛ք...

ԾԱՌԱ (ծանր շնչելով).— Ի՞նչ է պատահել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Աղմուկ բարձրացնելու կարիք չկա... **(Աղջկան):**

Ես ուզում եմ որ դուք մեկ անգամ էլ գործի անցնեք: Չէ՞ որ ձեզ համար միևնույն է, թե երբ:

ԱՂՋԻԿ.— Օ, իհարկե: Ուրիշ որտե՞ղ տաս բուսելու հազար ինն՝ կվաստակես...

ԾԱՌԱ (հանդիմանանքով).— Ի՞նչ եք պատրաստվում անել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ցավոք, իմ ձեռքից նա չընդունեց: Չնայած ես ասացի, որ դա հրաժեշտի համար է...

ԾԱՌԱ.— Բայց չէ որ դուք նրան ուժով եք հանել անկողնուց: Իսկ նույնպիսի հետո նա իրեն այնքան վատ է զգում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ դու ինչպե՞ս ես սովորաբար նրան ստիպում խմել:

ԾԱՌԱ.— Խմե՛լ: Ոչ մի դեպքում: Նա այնքան թույլ է, և հանկարծ ակոհոլ... Եվ բացի այդ, բժիշկը խստիվ արգելել է... Գրգռող ոչինչ, նույնիսկ բրնձի հետ կծու համեմունք չի կարելի... Դե, գնանք, հանգստանալ է պետք...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հերիք է անմեղ ձևանա...

ԾԱՌԱ.— Անմե՞ղ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծո՞ւմ ես ես չգիտեմ: Հորս նույնպիսի մի քանի օր առաջ այս դռան մոտ միշտ օդու հոսւ եմ առնում: Ի՞նչ է, ճիշտ չէ՞:

ԾԱՌԱ.— Ինչ եք ասում... Ձեզ թվացել է... Մի՞թե ես դա թույլ կտայի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մեկ կամ երկու անգամ, իրոք, կարող էր թվալ... Բայց դու հո գիտես, թե քանի անգամ է դա ինձ «թվացել»... Համարյա երկու ամիսը մեկ անգամ՝ ութ տարվա ընթացքում... քառասունույթ անգամ... Դրան ի՞նչ կասես:

Մտան շփոթված լուռ է:

Դե լա՛վ, լա՛վ... Որքան ինձ հայտնի է, դու էլ ես ընկերակցել նրան... Քեզ հանդիմանելու համար արդեն ուշ է: Կարևորն այն է, որ դու չծխտես: Դե ի՞նչ: Գինու օգնությամբ դու դիտավորյալ նույնի էիր հարուցում, այո՛:

ԾԱՌԱ.— Սոսկալի բաներ եք ասում: Իմ ինչի՞ն էր պետք դիտավորյալ նույնի հարուցելը... Ուրիշ բան, եթե դրանից որևէ օգուտ ունենայի. թե չէ՝ մի սեռ՞ էլ չէր հասնում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չէ որ ես ասացի՝ չեմ պատրաստվում քեզ հանդիմանել: Ուզում եմ իմանալ գաղտնիքը՝ ինչն՞ էիր հորս օղի խմեցնում... Ինչ էլ որ պատահի, ես զոհն մեկ անգամ բացելիքաց պետք է խոսեմ նրա հետ:

Հայրն իրեն շրջապատում է խաղաթղթերի օղակով:

ԾԱՌԱ.— Ես կպատմեմ ճշմարտությունը, հալատուցեք ինձ... Դուք ասում եք, թե ես ինչ-որ մտադրություն եմ ունեցել. դա ինձ համար խիստ վիրավորական է... Ամեն ինչ պատահմամբ եղավ... Ծեր պարոնն այն ժամանակ օրեցօր ավելի ու ավելի էր տառապում անքնությամբ: Ոչ մի քնաբեր չէր օգնում... Եվ ի լրումն այդ ամենի, հենց այն օրը, երբ դա պատահեց, ցույց էր: Ներքևում՝ փողոցում, երզում էին ու պարում... Հազիվ էր աչքը փակում՝ նորից ճիչեր... Այնքան խղճալի տեսք ուներ՝ անհնարին էր առանց կարեկցանքի նրան նայել... Եվ ահա այդ ժամանակ ես նրան տվեցի, շատ քիչ... Պարզապես փորձելու համար, շատ քիչ...

ՀԱՅՐ.— Դե, ո՛ր է համեղ...

ԾԱՌԱ.— Հիմա, հիմա...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես հարցնում եմ՝ ինչպե՞ս խմեցրիր:

ԾԱՌԱ.— Ուրեմն, լսեք ինձ... Երբ ծեր պարոնը փոքր-ինչ խմեց, ինձ թվաց, որ դեմքը պայծառացավ... Սկսեց ինչ-որ բան հիշել... Բայց ի՞նչ: Ես սկսեցի մտածել և այդ պահին լսեցի, որ

ինչ-որ բան է թոշում... շատ ցածր... Հեղիպոկտեր էր... Հա-
վանաբար, ցուցարարներին էր նայում...

ԱՂԶԻԿ.— Հեղիպոկտեր⁹:

ԾԱՌԱ.— Մի՞թե ես այդպես չասացի:

ԱՂԶԻԿ.— Դուք ասացիք «հեղիպոկտեր»:

ԾԱՌԱ.— Տարբերություն չկա: (Հատ-հատ արտասանելով յուրա-
քանչյուր բառը): Եվ ահա ծեր պարոնի աչքերը բոլորովին
փոխվեցին... Նա վեր կացավ և հարցրեց. «Մեր ետևից դեռ
չե՞ն եկել: Ո՞ր գնաց Կաճուխիկոն: Որտե՞ղ է Տոսիկոն»:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բավական է: Մնացած բոլորը ես արդեն այնքան
եմ լսել, որ ականջներս հոգնել են:

ԱՂԶԻԿ.— Բայց ես առաջին անգամ եմ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դու կարող ես և չիմանալ: (Ծառային): Դե, ինչ-
պե՞ս նրան խմեցրիր:

ԾԱՌԱ.— Դուք, ահա, կասկածեցիք, որ ես այդ ամենը դիտավոր-
յալ...

ՏՂԱՄԱՐԴ (անհամբեր).— Բավական է... Դու բացատրեցիր, թե
նրա մոտ ինչպես սկսվեց առաջին նույն, բայց մի՞թե հույս
ունեն դրանով արդարացնել երկրորդը և մնացած բոլորը...

ՀԱՅՐ (վախեցած).— Կարելի՞ է՝ ես գնամ:

ԾԱՌԱ.— Այո-այո, հիմա... (Ձեռք է մեկնում հորը):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թո՛ղ նրան... Նախ պատասխանի՛ր իմ հարցին:

**ԾԱՌԱ (խուսափելով աղքատ հայացքից, որն ուշադիր նրան է նա-
յում. տխուր).**— Ես այդ ամենն արեցի, որովհետև ինձ հա-
մար գլխավորը ծեր պարոնին ժխտման հիվանդությունից ա-
զատելն էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչո՞ւ հենց սկզբից չեիր ասում այդ մասին:

ԾԱՌԱ.— Կարծում էի ձեզ համար դա հաճելի չի լինի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչպիսի՞ հուզիչ մտահոգություն:

ԾԱՌԱ.— Այո, ես աշխատում էի անել ամեն բան, ինչ կարող էի
և...

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարությամբ).— Չե՞ս կարծում, որ ամեն ինչ չա-
փից ավելի խրթին է ստացվում քեզ մոտ: Այդ գործին մաս-
նակից դարձնել կնոջս, կեղծամներ պատրաստել, ճիշտ այն
ժամանակվա ճամպրուկների նման ճամպրուկներ գտնել,
պատահալներ փակցնել, հատուկ մագնիտոֆոնի ժապավեն
պատվիրել, որի վրա ձայնագրված է խոսվությանն աղմուկը:

Եվ ամեն անգամ դու այդ անում էիր ավելի խմտորեն, այժմ մեր տան մթնոլորտը դարձել է ճիշտ այնպիսին, ինչպես այն ժամանակ էր... Այդ ամենը, անշուշտ, քո ջանքերի շնորհիվ... Բայց քո գործողությունները փոքր-ինչ չե՞ն հակասում ինձ տհաճություն չպատճառելու քո ձգտումին:

ԾԱՌԱ (մերկացված).— Հասկանում եք... Դա... ինչպես ձեզ ասեմ... Ես տեսա, որ այդպիսի հանդիպումները, բացի ծեր պարոնից, ձեզ էլ են բավականություն պատճառում...

ՏՂԱՄԱՐԴ (զարմացած).— Բավականություն:

ԾԱՌԱ (ուշադիր նայելով տղամարդուն).— Ինչ ուզում եք ասեք, այն ժամանակ ծեր պարոնը իր հզորության բարձունքին էր... Միայն երեք հարյուր ութսուն մեքենա ուներ, որոնք հանքաքար էին տեղափոխում նրա հանքերից... Նրանց բարձրացրած փոշին ծածկում էր հորիզոնը...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դատարկ բան է: Հենց այդ օրերին ես ու հայրս անընդհատ վիճում էինք իրար հետ: Եվ բացի այդ, քույրս, այլ ելք չգտնելով, թույն խմեց: Իսկ հիվանդ մայրս, չհասկանալով թե շուրջն ինչ է կատարվում, նետված էր բախտի քմահաճույքին... Ի՞նչը կարող էր այստեղ բավականություն պատճառել:

ԾԱՌԱ.— Բայց չէ՞ որ դուք ոչ մի անգամ չարգելեցիք այդ անել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թող այդ: Դու ամեն ինչ շատ լավ հասկանում ես:

ԾԱՌԱ.— Այո, ես ամեն ինչում մեղավոր եմ...

ՏՂԱՄԱՐԴ (իրեն զսպելով).— Դրանից դու ավելի շատ բավականություն էիր ստանում, քան՝ ես, ի՞նչ կասես... Դու ուզում էիր, հորս ցնորական ուժն օգտագործելով, ճնշել ինձ... Դու շատ էիր ուզում ինձ նորից տեսնել այնպիսին, ինչպիսին այն ժամանակ էի, երբ դողում էի հորս առաջ...

ԾԱՌԱ (հուսահատ).— Դուք իրավացի չեք, դուք քնավ իրավացի չեք...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե չես հիշում... Վաղուցվա դեպք է. դու իմ համադասարանցիներին կաշառեցիր, յուրաքանչյուր էջի համար վճարելով երեք սեն, որպեսզի նրանք գրի առնեին այն ամենը, ինչ ես անում էի... Դա ինձ համար լավ դաս եղավ...

ԾԱՌԱ.— Ծեր պարոնի մտահոգությունը ձեր օգտին էր...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, նա էլ էր միշտ այդպես ասում... Վարձու

մարդկանց հմտորեն օգտագործելու ամենակարևոր գաղտնիքը նրանց մեջ կասկած սերմանելն է...

ԾԱՌԱ.— Քանի դեռ ծնողներիդ խնամքի տակ ես, պետք է հնազանդվես նրանց...

ՀԱՅՐ.— Հոգնեցի ես...

ԾԱՌԱ.— Այո-այո, իհարկե... Ռիմա, մի լռալե...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թո՛ղ այդ։ Հիմա մենք մեկ անգամ ևս կկազմակերպենք ծեսը։ Չէ որ դու հենց նոր ասացիր, որ ցանկացած ժամանակ կարելի է նույա հարուցել. շարժառիթների մասին ես չեմ խոսում։ Եթե քեզ, իրոք, անհավատացնում է հորս ճակատագիրը, ավելի լա՛վ չի լինի, որ բացես գաղտնիքդ։

ԾԱՌԱ.— Այն օրից, ինչ ծեր պարոնը հիվանդացել է, այնքան էլ չի սիրում խմիչքը։

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ ի՞նչ։

ԾԱՌԱ (համարձակվելով).— Ուրեմն, այսպես, ես սկսեցի տարբեր փորձեր կատարել... Այն, ինչ մի անգամ հաջողվում էր, միշտ չէ, որ ստացվում էր հաջորդ անգամ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինձ հետաքրքրում է եզրակացությունը։

ԾԱՌԱ.— Միանգամայն իրավացի եք... Լսում եմ... Կարող եք ինձ լիովին հավատալ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՛ կոտրատվիր։

Հայրը սկսում է հավաքել խաղաթղթերը։

ԾԱՌԱ (կամաց).— Լսում եմ... Ծանր հիվանդներին հատուկ ըմպուցիչով են ջուր տալիս... Քթիկով գավաթ է... Ես նրա մեջ լիքը շաքար էի լցնում և վիսկի ավելացնում, մինչև խյուս էր ստացվում, հետո ներկում էի...

ԱՂՋԻԿ.— Թո՛ւ, ինչ զգվելի է։

ԾԱՌԱ (խեթ-խեթ նրան է նայում).— Երբեմն փոքր-ինչ տաքացնում էի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե այդ խառնախյուսը կարելի է խմել։

ԾԱՌԱ.— Ոչ, ավելի շուտ՝ ծծել, ոչ թե խմել... Պատկած վիճակում նա հաճույքով ծծում էր այդ խյուսը։

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Զգվելի է։

ԱՂՋԻԿ.— Սատանան գիտե, թե ինչ է։ Ես պարզապես զգվում եմ։

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ այդ ամենը նրա սենյակո՞ւմ է։

ԾԱՌԱ.— Այո, այնտեղ, ինչպես հարկն է՝ կարգի բերված։ Անհրաժեշտ ամեն ինչ նախապատրաստելու և նրան խմեցնելու

տանեմ այնտեղ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչքա՞ն պետք է սպասել, մինչև ներգործի:

ԾԱՌԱ.— Դե... ինչ-որ... Ես կխնդրեի, որ մի քսան-երեսուն րոպե սպասեիր...

ՏՂԱՄԱՐԴ (զխտվ է անում).— Խմեցրու... (Նրան է մեկնում փսկրի շիշը): Թունդ պատրաստիր: Ձե որ վերջին անգամն է:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (Հրում է հորը): Դե, գնացինք...

ՀԱՅՐ.— Համե՞ղը:

ԾԱՌԱ.— Համեղը, իհարկե, համեղը... Փափուկ, շագանակագույն, աշխարհի ամենահամեղը...

Հայրը և ծառան դանդաղ հեռանում են կենտրոնական դռնով:

8

Տղամարդը և աղջիկը նայում են միմյանց:

ԱՂՋԻԿ.— Սատանան գլուխ չի հանի... Իսկապես, սատանան գլուխ չի հանի... Արտաքինից այնքան ամբարտավան է, իրեն վեհանձն է պահում, իսկ իրականում որքան խարդախ մարդ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դեռ լավ է, որ երկերեսանի չէ...

ԱՂՋԻԿ.— Նա՞ երկերեսանի չէ: Այն էլ ինչ երկերեսանի է, ամեն ինչում կեղծ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե ամեն ինչում կեղծ է, ուրեմն ընդհանրապես դեմք չունի... Իսկ դու ասում ես «երկերեսանի»:

ԱՂՋԻԿ (քմծիծաղով).— Ես չեմ կատակում... Այնտեղ, ուր ես ապրում եմ, այդպիսի տպեր՝ ինչքան ուզում ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա քեզ վճարե՞ց:

ԱՂՋԻԿ.— Ինչպե՞ս, ձեր կինը հանդարտվե՞ց:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա քեզ համար չի բարկացել... Պարզապես նրան դուր չէր եկել, թե ինչպես ես ներկայացնում քոջս:

ԱՂՋԻԿ.— Պայմանները բարենպաստ չէին: Առաջին անգամ երեսուն տոկոսով էի, հիմա՝ մոտիկ երեսուն, ուրեմն կդառնամ վաթսուն տոկոսով:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ:

ԱՂՋԻԿ.— Ձեր քույրը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկապես որ... (Նորից ուշադիր նայում է աղջկան):

ԱՂՋԻԿ.— Չափից շատ է, այո՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, թերևս, չափից շատ է... (Հայացքը փախցնում է և սկսում է քայլել): Համենայն դեպս, քեզ բավական լավ են վճարել: Եթե քո մեջ հարություն առներ հարյուրտոկոսանոց քույրս, կինս իրավունք չէր ունենա մի բառ ասելու...

ԱՂՋԻԿ.— Դե լավ: Ոչի՞նչ, եթե զգեստներս այստեղ փոխեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (մի պահ մտածելով).— Դե՛, ինչ կա որ...

ԱՂՋԻԿ.— Երբ աշխատում ես չափից ավելի նմանության հասնել, արդյունքը հակառակն է լինում... Թերևս, դեմքից սկզբնեմ... (Նստում է բազմոցին, պայուսակը դնում ծնկներին և հայելու մեջ նայելով՝ կոսմետիկայով զբաղվում):

Տղամարդն ուշադիր հետևում է նրան: Հայելու մեջ նայելով՝ աղջիկը ծպտում է նրան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կուզեի, որ դեմքիդ գույնը հնարավորին չափ կենսազրկեիր կանաչ երանգով:

ԱՂՋԻԿ.— Ծատ լավ: Ես Լ.Լ կմ աղսյիսիներին սիրում... Տանել չեմ կարող այդ վարդագույն դեմքերը...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նրա դեմքի գույնը միշտ մման էր կանաչավուն ապակու: Ծատ ժամանակ է անցել, և ես հստակ չեմ հիշում, բայց...

ԱՂՋԻԿ (աչքի տակից նայելով).— Այնուամենայնիվ, ես կարգին չեմ հասկանում... Արդյոք պե՞տք է այս ներկայացումը... Ինձ համար, իհարկե, միևնույնն է, բայց...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն ճիշտ է... Ես ինքս էլ կարգին չեմ հասկանում, թե ինչիս է պետք այս ամենը, բացի նրանից, որպեսզի մեկ անգամ ևս խուսեմ հորս հետ, ուշուտի լսեմ նրան... Որպեսզի հորս հետ գրուցելու ամիս գտնեմ, եւ ուզում եմ խոսել նրա հետ, մի խոսքով, անել դրություն է ստացվում:

ԱՂՋԻԿ.— Դուք ստացիք «գրուցել»: Դուք նրա հետ խոսելու եք այնպես, ինչպես առաջ էիք խոսում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ոչ... Այժմ խոսակցությունն ավելի որոշակի է լինելու... Չէ որ սա վերջին հնարավորությունն է:

ԱՂՋԻԿ (ծիծաղելով).— Կարծես ձեր գրուցակիցը նորմալ մարդ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (անակնկալի եկած).— Ինչո՞ւ մի քանի տասնյակ րոպեների ընթացքում, որոնք ձգվում են նույն ճանապարհով, ինչպես ասեղը փչացած ձայնակալատակի վրա, նա

իրոք առողջ է: Այդ բուսեցներին ռեալ իրականությունը երազ է թվում...

ԱՂՋԻԿ.— Այնուամենայնիվ, դուք ձեր հոր որդին եք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հիմա դուք ամեն ինչ նորովի՝ եք ուզում մեկնաբանել: Բայց որքան էլ դա ցավալի է, ամեն ինչ այնպես անխոռվ չէ, ինչպես թվում է: Ամեն բան տարօրինակ է և կասկածելի: Ինչ-որ անբացատրելի զգացում էլեկտրական հոսանքի նման լիցքավորել է մարմինս:

ԱՂՋԻԿ.— Էլեկտրական հոսանքի նման զգացո՞ւմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հենց այդպես... Վայրենի դաժանության զգացում... Նույնիսկ հանգուցյալ քրոջս նկատմամբ եղած կարեկցանքի զգացումը խառնվում է նրա հետ կապված ամեն բան փշրելու ցանկությամբ...

ԱՂՋԻԿ.— Եթե խոսքը փխրուն բաժակի մասին է, այն դժվար չէ փշրել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գուցե և ես ուզում եմ փշրել այդ ամենը, որովհետև դրանք հեշտ է փշրել:

ԱՂՋԻԿ.— Չափազանց ուժեղ սեղը հարյուրապատիկ սարսափելի և ատելությունից:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, թերև, կարելի է այդպես ատել... Հավանաբար, մերս դեմ ելած, բայց չձախաղած ստեղծությունն իմ մեջ տրոհել է քրոջս դեմ:

ԱՂՋԻԿ (ավարտելով կոսմետիկե).— Դե, ինչպե՞ս է... Վաթսան տո՛ւսաճոց բույր... Փոքր-ինչ փոխված նախորդ անգամվա համեմատ, բայց և այնպես...

ՏՂԱՄԱՐԴ (անտարբեր).— Լավ է...

ԱՂՋԻԿ.— Ճիշտն ասած, պատասխանն անտարբեր էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ջուր ես այդպես արում...

ԱՂՋԻԿ (հանդգնորեն).— Ել ողպես սուգացույց, հետո դուք կուսկանաք փշրել ինձ ինչպես բաժակ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե բախտն աղպես թեքի:

ԱՂՋԻԿ (ձեռքերը տարածելով՝ մեջքով շրջվում է նրա կողմը).—
Չե՞ք օգնի զգեստներս փոխում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թող, խնդրում եմ:

ԱՂՋԻԿ.— Չե՞ք ուզում խմել հարություն առած ձեր քրոջ կե-
հացը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ցավոք, չի՞շը տարան:

ԱՂՋԻԿ.— Իճձ մոտ մեկ ուրիշը կա... (Պայուսակից հանում է շիշը և գողունի նայում շվարած տղամարդուն): Դուք, իհարկե, կներեք իճձ:

ՏՂԱՄԱՐԴ. (շվարած).— Ոչինչ...

ԱՂՋԻԿ.— Ես ուզում էի տուն տանել, բայց ավելի լավ է, եկեք այստեղ խմենք...

ՏՂԱՄԱՐԴ. (շփոթված՝ բացելով շիշը).— Ջվարճալի բան ես մտածել՝ թաքցնել շիշը...

ԱՂՋԻԿ.— Բարին ու չարը, հավանաբար, իմ մեջ չեն զարգացել: Հաճախ եմ դա իճձ ասում:

ՏՂԱՄԱՐԴ. (լցնելով բաժակը).— Առաջինը՝ դու: Հերթով ենք խմելու:

ԱՂՋԻԿ. (կեսը խմելով՝ բաժակը վերադարձնում է նրան).— Ես էլի աղմուկով կուլ տվեցի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես այն ժամանակ պարզասլիս գրգռված էի: (Խըմում է):

ԱՂՋԻԿ.— Սարսափելի ոչինչ չկա... Եթե ես լինեի, ավելի շատ կբարկանայի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Որովհետև չէր հաջողվել տաս րոպեում հազարից ավելի իեն ստանալ, այո՞:

ԱՂՋԻԿ.— Հետաքրքիր է, ինչքա՞ն փող ունեք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հասկանում ես...

ԱՂՋԻԿ.— Հարյուր միլիո՞ն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հասկանում ես...

ԱՂՋԻԿ.— Ուրեմն ինչքա՞ն, տաս անգամ ավելի՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ենթադրենք...

ԱՂՋԻԿ. (հառաչելով).— Իճձո՛ւ եմ հարցնում... Դա նույնպիսի հիմարություն է, ինչպես հաշվելը՝ թե ես որքան արժեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Էլի կխմե՞ս:

ԱՂՋԻԿ.— Կխմեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ. (անհանգստացած).— Ի՞նչ է Յագին այնտեղ բզբըզում: (Լցնում է բաժակը ու մեկնում աղջկան):

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ դուք, պարզվում է, ավելի վախկոտ եք, քան ես կարծում էի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վախկո՞տ:

ԱՂՋԻԿ.— Իմ կարծիքով այժմ արդեն անհանգստանալու կարիք չկա:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես չեմ էլ անհանգստանում: Բայց, այնուամենայնիվ, մեր ներկա ձեռնարկման հիմքը հայրս է դրիկ... Մենք հիմա անեցնում ենք այն, ինչ նա ցանկել է:

ԱՂՋԻԿ.— Սերմեր ցանելը գործի կեսն է: Եթե չպարարտեցնես, չքաղհանես, մի խոսքով, ինչպես հարկն է չխնամես այն, ինչ ցանել ես, բերք չես հավաքի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, ես անգործ չեմ մնացել...

ԱՂՋԻԿ.— Եթե ձեզ նման հարուստ լինեի, ջարդուփշուր կանեի ինչ որ ձեռքս ընկներ: Բայց ձեզ մատով իսկ չէի դիպչի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դրանք տարբեր բաներ են:

ԱՂՋԻԿ.— Նույնն են:

Հաջորդ երկխոսությունը իրարից բացարձակորեն մեկուսացած երկու մարդկանց գրույց է: Տղամարդը հույս չունի, թե աղջիկը կհասկանա իր ասածը, իսկ աղջիկը նույնիսկ չի էլ փորձում հասկանալ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այժմ լսիր ինձ... Հայրս, իրոք, հարստացավ պատերազմի ժամանակ... Ծիշտ է, օրենքները նա խստագույնապահպանում էր... Նա տղի ուխտ կպել էր քվանտոնյան բանակի¹⁰ պարագլուխներին և դրսև շնորհիվ համեստ գործարանատիրոջից առտիճանաբար դարձավ յոթ էլեկտրահալոցային վառարաններով հագեցած ձեռնարկության տեր... Բացի այդ, նրա գործարանը դարձավ հույժ գաղտնի ձեռնարկություն, որը ռազմական արդյունաբերությանը այլոմին, ֆեոդմանգան¹¹ և պայթուցիչ նյութի հումք էր մատակարարում... Հարկ է նաև ավելացնել, որ փշալարերի ետևում, զինված պահակախմբի հսկողության տակ, աշխատում էին հարկադիր աշխատանքի քշված հաշմանդամներ և գերիներ: չինական ութերորդ բանակից, որոնք ոչ մի սեն չէին ստանում... Դու, իհարկե, պատկերացնում ես, որ նրանց ստիպում էին արյուն քոտինք մտնել... Բայց դա դեռ ոչինչ... Հայրս տրյուկ արեց. այդ ճանապարհով ձեռք բերած փողերով նա մապոնիայում գնում էր հումքի անբավարարության պատճառով մեկր մյուսի ետևից փակվող էլեկտրահալոցային գործարանները և դրանք տեղափոխում լեռնային շրջանները, ուր գրեթե բացառված էր օդային հարձակումների վտանգը... Թվում էր, նա գուշակում է պատերազմի ելքը... Եվ ի՞նչ... Ամեն ինչ ստացվեց այնպես, ինչպես նա ենթա-

դրում էր... Փաստորեն հայրս խժոեց պետությանը... Բայց ոչ ոք ինձ չի մեղադրի մեր կապիտալների համար... Ի՞նչ է պետությունը: Արդյոք խժոված լինելու իր ճակատագրից գոն ցուլ չէ՞... Իսկ եթե այդպես է, ժողովուրդը ևս, համամիտ իր պետությանը, ճիշտ էր համարում այն ամենը, ինչ հայրս անում էր... Բավական է ճապոնացիին իրեն ճապոնացի անվանի, և նա արդեն ստիպված է արդարացնել հորս գործողությունները... Մի խոսքով, ամեն ինչ լավ է... Բայց արդյոք շա՛տ չէ լավ: Եվ ո՞վ իր վրա կվերցնի պատասխանատվությունը միլիոնավոր զինվորների թափած արյան համար... Այդ զինվորներից մեկը, որ թափեց իր արյունը, նաև իմ ավագ եղբայրն էր... Գուցե հայրս այդ արյունը պա՛րտք վերցրեց, կամ՝ հակառակը, սլա՛րտք տվեց... Եվ եթե այդ գործարքում պետությանը խաղընկեր չհամարենք, ուրեմն պատասխանատվություն, որպես այդպիսին, մեր աշխարհում ընդհանրապես գոյություն չունի... Հետևաբար, միանգամայն բնական է, որ հայրս անխոցելի մնաց... Քանի որ պետությունը պատասխանատվության չի ենթարկում, ապա և՛ պատերազմը, և՛ որդու ու դստեր սպանությունը գնդաստեղի ծակոցից ավելի ցավ չեն պատճառում... Ամեն ինչ հրաշալի է... Իսկ եթե անմեղ է հայրս, ավելի քան անմեղ եմ ես... Գեղեցիկ դատողություն... Բայց ժամանակ առ ժամանակ ինձ համարում է տառապալից տագնապը... Բախական է ճապոնացիին իրեն ճապոնացի անվանի, և նա արդեն ստիպված է ներել նաև ինձ, բայց դա ամենաքիչը ծիծաղելի ու դաժան չի՞ հրնչում... Ես անտանելի ամոթ եմ զգում այն քանի համար, որ ճապոնացի եմ:

ԱՂԶԻԿ.— Դատարկ քան է: Ամաչելու այլևս ոչինչ չունեք: Աշխարհում շատ մարդիկ կան, որոնք կուզեին ճապոնացի լինել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ ամենն այնքան էլ ճիշտ չէ... Չէ որ ես հորս պես չեմ տառապում՝ ժխտման հիվանդությամբ... Այն պահին, երբ խռովությունը մոտեցավ, և պետությունը՝ կորստի մատնված այդ ցուլը, դարձավ անհուսալի, հայրս թաքնվեց ժխտման հիվանդության ետևում և կանգնեցրեց ժամանակը... Բոլորովին անհավատալի է, որ օդանավակայանից չգալին նրա ետևից... Հետևաբար պետք է անվերջ սպասել, քարա-

նալով այն ակնթարթին... Եվ եթե դեպի ապագան տանող
ճանապարհը նրա համար փակ է, ապա լոկ այն պատճառով,
որ նա թաքնվել է պողպատե ծածկոցափեղկերով ամրոցում...
Բայց այդ ամենը ի՞նձ համար չէ... չէ որ ես նորմալ մարդ եմ...

ԱՂԶԻԿ.— Ես նույնպես խելագար չեմ, բայց ես էլ ժխտման հի-
վանդություն ունեմ... Դրա համար էլ շատ եմ սիրում բարձ-
րանալ վեր... (Նստում է բազմոցի թիկնակին):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ դու չե՞ս վախենում այնտեղից ցած նայել:

ԱՂԶԻԿ.— Ոչ: Դրան կարելի է ընտելանալ: Մեկ ուրիշ բան է
սարսափելի. սարսափելի է մտածել, որ վաղ թե ուշ գլորվե-
լու ես ներքև: Իսկ քանի դեռ վերևում ես, դա շատ հաճելի է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ ամենը ոչ մի կապ չունի իմ առածի հետ...

ԱՂԶԻԿ.— Իսկ իմ կարծիքով ունի... Հաճելի հուզմունք եմ ապ-
րում, երբ կենդանի դեմքով մարդիկ եմ տեսնում... Բայց հի-
շելով իմ զգացումը, երբ ցած ես զահավիժում, սարսուռ եմ
գլխի ընկնելով, թե որքան կեղծ է նրանց կենդանության մա-
սին իմ տպավորությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վտանգավոր մտքեր...

ԱՂԶԻԿ.— Դուք այդ չե՞ք զգում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարող եմ պատկերացնել...

ԱՂԶԻԿ.— Ինձ թվում է, մենք միայն մի բանով ենք նման... Ես
չի՛ն կարող իմ մտանգախոսքումս զրադվել, և թե բոլորին իմ
թշնամիներս չնամարի... Առաջին անգամ ես կարողացա ա-
զատ տիրապետել իմ մարմնին այն ժամանակ, երբ ինձ շըր-
ջապատողներին իմ թշնամին դարձրի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թվում է, ես դեռ ընդունակ չեմ դրան...

Կենտրոնական դռան ետևում աթոռի աղմուկ է լսվում:

Վերջապես սկսվե՞ց:

ԱՂԶԻԿ.— Ձեր փոխարեն ես ծերուկին դուրս կբերեի իր ամրոցից
և բոլորի առաջ կնայարտահանի դրանով:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Քանի անգամ եմ սուղ՝ անհնարին է նրան այն-
տեղից դուրս բերել:

ԱՂԶԻԿ.— Կարծում եմ, որևէ միջոց կգտնվի: (Գնում է ուղիղ դե-
պի տղամարդը):

ՏՂԱՄԱՐԴ (կողմ քաշվելով).— Ահհհհհհհն է:

Հայտնվում է ծառան:

ԾԱՌԱ (շուտասելուկի պես).— Խնդրո՞ւմ եմ նախապատրաստվել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ամեն ինչ կարգի՞ն է:

ԾԱՌԱ.— Այո... Հաջորդ երթային ինքնաթիռը ինն անց հիսուն-
ութին...

ՏՂԱՄԱՐԴ (նայելով ժամացույցին).— Ընդամենը յոթ-ութ րոպե
է մնացել... Ծտապենք: (Գնում է դեպի աջ):

ԱՂԶԻԿ.— Գուցե ե՛ս էլ այնտեղ զգեստափոխվեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (կիսահաստատակա՛ն).— Դու կարող ես և չշտապել...
Աղջիկը տղամարդու ետևից հեռանում է աջ կողմում:

9

Դռան ետևում հոր կամաց ոտնաձայները:

ԾԱՌԱ.— Կնոջ հոտ է գալիս, կնոջ, կնոջ... (Մամպրուկները դը-
նում է կենտրոնում: Գրպանից հանում է կեղծամը և շտկելով՝
հագնում): Ամեն ինչ զարմանալիորեն փոխվեց... Իզուր այդ
աղջկան քարշ տվեցի այստեղ... Իզուր... Եթե առաջ կինը
մերկանում էր, նրան, ինչպես հարկն է, բռնակում էին և
վերջ...

Զախ կողմից հանկարծակի մտնում է կինը:

ԿԻՆ (նայելով ծառայի կեղծամին, ապա՝ ճամպրուկներին).— Սա
ի՞նչ է նշանակում:

ԾԱՌԱ (կմկմալով).— Դե... հասկանում եք, ի նշան հրաժեշտի...

ԿԻՆ.— Հիմարություն հիմարությամբ: Անմիջապես տարեք այդ
բոլորը, նայելն անգամ զզվելի է... Դա արդեն չափից ավելի
է, Յագի-սա՛ն. հենց մոր աղախինն ասաց, որ այդ գարշելի
աղջիկն արդեն գրեթե վերջնականապես հեռացել էր, իսկ
դուք վերադարձրիկ եք նրան:

ԾԱՌԱ (հանում է կեղծամը և սքբում քրտինքը).— Այո, բայց
ի՛նձ պարոնը հրամայեց...

ԿԻՆ (նայում է աջ կողմը).— Այդ աղջիկն հիմա այնտե՛ղ է:

ԾԱՌԱ.— Հավանաբար: Կարծում եմ, զգեստափոխվում է...

ԿԻՆ.— Զգեստափոխվո՞ւմ է:

ԾԱՌԱ (անվճռականորեն).— Այո, վերջին անգամ հրաժեշտից
առաջ...

ԿԻՆ.— Ի՞նչը վերջին անգամ:

ԾԱՌԱ.— Դե՛, այդ ծեսը...

ԿԻՆ (դեռևս կասկածանքով).— Տարօրինակ բաներ եք ասում:
Ի՞նչ ծես կարող է լինել առանց գլխավոր գործող անձի:

ԾԱՌԱ.— Ո՛հ, մեր բախտը բերել է. ծեր պարոնի նույնն իմա կսկսի...

Կինը վախեցած նայում է կենտրոնական դռանը: Կամացուկ ոտնաձայներ են լսվում:

ԿԻՆ.— Իսկապե՛ս:

ԾԱՌԱ.— Եթե ուզում եք, առանց վախենալու կարող եք նայել բանալու անցքից...

ԿԻՆ (թեթևացած).— Այնուամենայնիվ տարօրինակ է... Դուք կարող եք անընդհատ կրկնել, որ դա վերջին անգամ է, բայց չէ՞ որ նա հիվանդ է և ոչինչ չի հասկանում... Իհարկե, դա այն դեպքում, եթե դուք չեք կարող ուզած ժամանակ նույն հարուցել...

ԾԱՌԱ.— Ինչպես կարելի է: Պարզապես պատահական զուգահիշությունն է:

ԿԻՆ.— Բայց չէ որ առաջ այդպես անընդմեջ նրա մոտ նույններ չէին սկսում, ճի՞շտ է:

ԾԱՌԱ.— Այո... Զարմանալի է: Գուցե նախախնամության կամքն է...

ԿԻՆ.— Ասում ես՝ վերջին անգամ: Լսով: Իրա միտ էլ կհաշտվեմ... Արդեն վաղուց ձեր եկվայացումներն ինձ համբերությունից հատում են... Եթե այստեղ սոննն ինչ հիմնովին վերակառուցվի, միանգամայն հնարավոր է շենքը օգտագործել... Լուսավոր, ընդարձակ դահլիճ...

ԾԱՌԱ (երկյուղով նայում է ժամացույցին).— Ներեցեք, խնդրում եմ, երթային ինքնաթիռի թռիչքին մնում է ընդամենը հինգ րոպե...

ԿԻՆ.— Կարևոր չէ, կանչի՛ր այստեղ այդ աղջկան:

ԾԱՌԱ.— Աղջկա՛ն:

ԿԻՆ.— Երկու րոպեով:

ԾԱՌԱ.— Հիմա կտեսնեմ: (Արագորեն գնում է աջ կողմը):

ԿԻՆ (մտնենում է պատուհանին, ետ տանում վարագույրը: Զանում է հանգստացնել ինքն իրեն).— Ինչ գեղեցիկ է... Բայց մի քիչ թունավոր է... Նայելը հաճելի է, բայց երբ ուտում ես, փորդ ցավում է...

Աջ կողմից ներս է մտնում աղջիկը: Նրա ետևից՝ ծառան, որը ծածկում է դուռը:

ԱՂԶԻԿ.— Դուք ինձ կանչե՛լ եք:

ԿԻՆ (անբարյացակամորեն).— Այս ահա թե որտեղից է էծանագին օծանելիքների և վիակիի հոտը...

ԾԱՌԱ (հապշտապ հատելով սենյակը).— Ներեցեք, խնդրում եմ, ես պետք է անջատեմ օդորակիչը... **(Հեռանում է):**

ԱՂԶԻԿ (հարմարեցնելով նրա տոնիկ).— Կարելի՞ է մի քիչ արագ: Ժամանակ չկա:

ԿԻՆ.— Բավականին ազատ եք խոսում:

ԱՂԶԻԿ.— Ես ավելի քան վաթսուն տոկոսով տանտիրոջ քույրն եմ... Հետևաբար, դուք իմ հարսն եք...

ԿԻՆ.— Միգուցե կթողնե՞ք ձեր հանդգնությունը:

ԱՂԶԻԿ.— Միգուցե կասե՞ք, թե ինչու եք կանչել:

ԿԻՆ (իրեն զսպելով).— Ամուսինս որքա՞ն է խոստացել ձեզ վրճարել:

ԱՂԶԻԿ.— Դրա մասին, նա ստույգ, որ դեռ կուպյամանավորվենք...

Բայց ես կարծում եմ, որ նա քուսկր կարգին կբացի:

ԿԻՆ.— Իսկ եթե ես ձեզ երկու անգամ սովել վճարեմ, կկատարե՞ք իմ խնդրանքը:

ԱՂԶԻԿ.— Նայած թե ինչպիսին կլինի խնդրանքը...

ԿԻՆ.— Ես ուզում եմ, որ դուք անմիջապես հեռանաք, հենց որ ավարտվի ներկայացումը:

ԱՂԶԻԿ.— Չեմ հասկանում: Ինչու...

ԿԻՆ.— Ըստ լավ հասկանում եք: Հատկապես դո՛ւք, մի մարդ, որ լկտիաբար ներխուժում է օտար տուն և նույնիսկ կոշիկներով...

ԱՂԶԻԿ.— Ավելի լավ է, քան որ թե «կոշիկներով», այլ «լրիվ մերկ»:

ԿԻՆ.— Լավ, ես ձեզ երեք անգամ ավել կվճարեմ:

ԱՂԶԻԿ.— Իսկ դուք ի վիճակի՞ եք այդքան վճարելու:

ԿԻՆ.— Թողեք ձեր հանդգնությունը:

ԱՂԶԻԿ.— Դուք, հավանաբար, այնքան հարուստ եք, որ ամեն օր մարգարտի փոշիներ եք խմում. չէի՞ք ցանկանա ինձ հետ համեմատվել մերկ վիճակում:

ԿԻՆ.— Այդպես... Ուրեմն երեք անգամ ավելին ձեզ չի բավարարում:

ԱՂԶԻԿ.— Բարին ու չարը իմ մեջ բոլորովին չեն զարգացել...

ԿԻՆ (չնայելով նրան).— Խնդրում եմ ձեզ... Մի քարկոծեք խեղճ,

թրջված շնկիկն... Եթե ես փոքր-ի՞նչ անքաղաքավար եղա՝
ձեր նկատմամբ, ներեցեք...

ԱՂՋԻԿ.— Վե՛րջ տվեք: Ես ի՞նչս չեմ սիրում ներողություն խնդ-
րել և ասում եմ, երբ ինձանից եմ խնդրում:

ԿԻՆ.— Դուք, փողից բացի, էլի ի՞նչ-որ բա՞ն եք ակնկալում նրա-
նից... Դա չի լինի... Հույսեր մի՛ փայփայեք:

ԱՂՋԻԿ.— Կտեսնենք:

ԿԻՆ (հուսահատ).— Ի՞նչ չարն եք դուք... Այո, չար... Դուք մի-
այն ուրախանում եք, տեսնելով թե ինչպիսի դժվարին կացու-
թյան մեջ ենք մենք... Բայց դա ձեզ մի սեճի օգուտ զո՞նե
կրերի՞... Լավ մտածեք... Մի՞թե չեք հասկանում, որ միակ
արժեքավոր բանը փողն է...

ԱՂՋԻԿ.— Չէ որ ես արդեն ասացի, կտեսնենք:

Կի՞նը լուռ է:

Ձախ կողմից ներս է մտնում ծառան:

ԾԱՌԱ (անհանգստացած).— Արդեն համարյա ժամանակ չի մը-
նում...

ԱՂՋԻԿ.— Գալիս եմ... (Շրջվում է և հեռանում աջ կողմում):

ԾԱՌԱ.— Տիկի՛ն...

ԿԻՆ (վիճելու պատրաստ տրամադրությամբ).— Այս ամենը ան-
մրտություն է... Մամկրական թոթովանք է: Բայց դա ի՞նչ չի
վկայերում: Եվ կթև թևկույզ մի բառ ասեմ, թող պայթեմ օ-
ճառի պղպջակի պես:

ԾԱՌԱ.— Այո, տիկին... (Ետ է ստանում վարագույրները և պալը-
զում):

ԿԻՆ (ձայնը ցածրացնելով).— Դե լավ... Ես որոշել եմ չխառնը-
վել... Բայց պետք է ավարտեմ խոսակցությունս այդ աղջկա
հետ: (Գնում է աջ, նրա ետևից՝ ծառան):

10

Բեմում ոչ ոք չկա: Ծարժիչների մոտեցող աղմուկ: Լույսն
առկալծում է ու մարում: Կենտրոնական դռնից ներս է մըտ-
նում հայրը: Աղմուկն հեռանում է: Ներկայացվող պատկերը,
որ երկրորդի կրկնությունն է, պետք է խաղալ առավել չա-
փազանցված ու շինծու:

ՀԱՅՐ (վրդովված).— Ժամանեցին: Ի՞նչ պատահեց լույսին: Որևէ
մեկը կա՞ այստեղ: Ի՞նչ պատահեց:

ԾԱՌԱՅԻ ԶԱՅՆԸ.— Հիմա, մի բոս:

Աջից, գրպանի լապտերիկը ձեռքին, մտնում է ծառան: Ուրը մոմ է տեղադրում սենյակում՝ յուրաքանչյուր մոմակալի մեջ երկուական և մեկը մյուսի ետևից վառում:

ՀԱՅՐ.— Էլեկտրախցանները վառվեցին:

ԾԱՌԱ.— Ո՛չ, ամբողջ շրջանում անջատել են էլեկտրականությունը:

ՀԱՅՐ.— Ենթակայանի այդ տպերը փախել՝ են:

ԾԱՌԱ.— Քաղաքի հյուսիսային մասում խռովություն է. հարձակվում են ոստիկանական բաժանմունքների վրա...

ՀԱՅՐ.— Հենց նոր ինքնաթիռները թռան հարավ, չէ՞:

ԾԱՌԱ.— Միանգամայն ճիշտ է...

ՀԱՅՐ.— Ծապոնական ուղմակաւն ինքնաթիռներն են դրանք:

ԾԱՌԱ.— Այո, հավանաբար, դուք իրավացի եք...

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ ես հստակում, զանգահարիր:

ԾԱՌԱ.— Հեռախոսը չի աշխատում...

ՀԱՅՐ.— Որտե՞ղ է Կաճուխիկոն:

ԾԱՌԱ.— Թույլ կտա՞ք կանչել:

ՀԱՅՐ.— Կանչիր:

Ծառան հեռանում է աջ դռնով:

ՀԱՅՐ (հերթով փորձում է ճամպրուկների ծանրությունը: Հետո հանկարծ փչում է մոմերի կեսը).— Ծռայություն:

Ներս է մտնում տղամարդը՝ նայելով դռանը. նրա ետևից՝

ծառան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դու ինձ կանչե՞լ ես:

ՀԱՅՐ.— Դե ինչ, արդեն որոշե՞լ ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա՛յր, ինչո՞ւ չես ուզում մեկնակ գնալ:

ՀԱՅՐ.— Ես երկու տեղ ունեմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուրեմն Տոսիկոյին վերցրու քեզ հետ:

ՀԱՅՐ.— Ինչի՞ս է պետք այդ թույլ աղջիկը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես, ուրեմն, պե՛տք եմ... Տարօրինակ է...

Հանգիստ խղճով ընտանիքին լքող մարդն ինքն է հույս դնում ուրիշի օգնությանը... Գեղեցիկ է, չէ՞:

ՀԱՅՐ.— Քեզ ո՞վ ասաց, թե քո օգնությունը պետք է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չասացի՞ր:

ՀԱՅՐ.— Քո ուժից ուզում է օգտվել այս ճամպրուկների պարունակությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց, հա՛յր, մենք տանուլ ենք տվել պատերազմը:
ՀԱՅՐ.— Հիմարություն: Թող որ մենք տանուլ ենք տվել պատերազմը. պետությունը չի մեռել: Միայն հեղափոխությունն է ընդունակ սպանելու պետությանը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Վերցրու թեկուզև իմ աշակերտակիցներին. միայն նրանցից, որոնց մասին գիտեմ, սպանված է ութ մարդ: Եթե պատերազմն այդքան դատարկ բան էր, ինչի՞ համար էր այդքան արյունը:

ՀԱՅՐ.— Որովհետև դա պատերազմ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես տանել չեմ կարող, որ վաղը երեկվա եղածի շարունակությունն է:

ՀԱՅՐ.— Կարող ես տանել, թե՛ ոչ, վաղը կերևա: Համեմայն դեպքս, Ամերիկան թույլ չի տա, որ Մապոնիայում հեղափոխություն լինի:

Աջ կողմից կամացուկ երգ է լսվում. բառերը չեն հասկացվում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Օ՛հ, մայրիկի օրորոցայինը...

ՀԱՅՐ.— Այն ինձ համար այնքան էլ հաճելի չէ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Պատերազմում զոհված Լոբսայրս մայրիկի համար դարձել է փոքրիկ Երկաթ, մի՞շտ Լ:

ՀԱՅՐ.— Հիրիբ է շատախոսես: Ես ուզում եմ, որ հենց դու հասուն լինես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Երեխայի համար տխրելը բոլորովին էլ հիմարություն չէ: Համեմայն դեպքս, Տոսիկոն երբեք քեզ չի ների, հա՛յր:

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ արած... Չի ուզում ներել, թո՛ղ չների... Թո՛ղ ատի, դա ինձ չի անհանգստացնում... Դու էլ պետք է դրան վարժվես:

ՏՂԱՄԱՐԴ (այլ տոնով).— Հա՛յր, նորից ասա:

ՀԱՅՐ.— Ինչի՞ մասին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ատելության...

ՀԱՅՐ.— Դա ինձ չի անհանգստացնում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց ինչո՞ւ ես ուզում այդքան մեռակ լինել:

ՀԱՅՐ.— Վերցրու ցանկացած շինություն, որքան մոտենում ես տանիքին, այնքան բնակելի տարածությունը փոքրանում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ահա թե ես ինչու եմ դատապարտված հավերժական վախի:

ՀԱՅՐ.— Քեզ նման թուլակամ մարդը ավելի շուտ կկործանվի, քան թե կհասնի նպատակին:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ատելությամբ).— Քաջություն ունենալ տանելու շրջապատի ատելությունը, բոլորին թշնամի համարել, այնքան մեծակ լինել, որ նույնիսկ ընտանիքը դժվարանա պատկերացնել այդ մեղությունը,— միայն այդպես կարելի է այնպիսի մարդ դառնալ, որին անգոր է խեղել անգամ պատերազմը:

ՀԱՅՐ.— Հերիք է շատախոսես: Այո, դե՛, կանչի՛ր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչի՞դ է պետք նա:

ՀԱՅՐ.— Ավելի լավ է լսել անմիջականորեն շահագրգռված մարդուն... Թող ինքը հաստատի, որ միանգամայն սուտ է, թե ես այնքան եմ ուզում մեկնել, որ գործում եմ՝ առանց քեզ բանի տեղ դնելու... Յագի՛, շո՛ւտ կանչիր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Սպասիր... (Կանգնեցնում է ծառային): Հա՛յր, այն ժամանակվանից ես շատ եմ մտածել: Դու ի՛նչ ես եղել ինձ համար, հայր:

ՀԱՅՐ (շփոթված).— Մի՞թե պարզ չէ: Ծնող:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ իմաստով, ճիշտ է, դու իմ ծնողն ես՝ ոչ ավել, ոչ պակաս... Բայց չէ որ ամենայն լրջությամբ ես մինչև այժմ հավատացել եմ քո անխոցելիությանը, հայր...

ՀԱՅՐ.— Անխոցելիությո՞ւն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց մի կին ինձ հուշեց զգուշանալ այդպիսի մոլորությունից... Եթե, անշեղորեն հետևելով քո պատվիրաններին, որոշել եմ բոլորին դարձնել իմ թշնամին,— ինքնին պարզ է, որ նաև ձեզ,— սպա ես էլ կարող եմ քեզ պես ուժեղ լինել, քեզ պես անխոցելի, հայր:

ՀԱՅՐ.— Ի՛նչ կին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Աղջիկը, որ մերկ պարում է. նա եկել է ապագայից, որը կսկսվի տասնյոթ տարի հետո:

ՀԱՅՐ (փորձելով խուսափել սուղամարդու ճնշումից).— Հիմար շատախոսություն է, չեմ ուզում դրա վրա ժամանակ վատնել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ուշադրություն չդարձնելով).— Ել այդ ժամանակ ես մտածեցի... Եթե ես այդքան ուժեղ եմ, ապա անկասկած կարող եմ հաղթել հորս... Բայց հարցը անա թե որն է՝ ինչպե՛ս հաղթել... Մի՞թե՛ս հնար չկա ժխտման ամրոցից քեզ դուրս բերելու... Չէ որ յուրաքանչյուր ամրոցում էլ, եթե փընտրես, կարելի է շինարարական վրիպակներ գտնել...

ՀԱՅՐ (բարկացած).— Գուցե, այնուամենայնիվ, վե՛րջ կտաս շատախոսությանդ: Չե՞ որ արդեն ժամանակ չի մնում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Սպասիր, խնդրում եմ... Վերջապես գտա... Ուզում ես, հա՛յր, ընդամենը մեկ բառով կործանեմ քո ամբողջը, որ սողապատից է թվում... **(Դադար):** Մարդը օդանավակայանից աչն ժամանակ եկավ քո ետևից:

ԾԱՌԱ (զայրույթով).— Ինչպես կարող եք այդպիսի բան ասել:

Տղամարդն ուշադիր նայում է հորը:

ՀԱՅՐ (գրգռված).— Եկա՛վ... Ինչո՞ւ այդ մասին անմիջապես չասացիր... Որտե՞ղ է նա... Ծուտ կանչե՛ք նրան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ցավոք, նա արդեն չկա: Ես նրան ետ ուղարկեցի:

ՀԱՅՐ.— Ե՛տ ուղարկեցիր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, ասացի, որ պլանները փոխվել են, և հայրս որոշել է մնալ...

ՀԱՅՐ.— Հիմա՛ր: **(Հանկարծակի ճշալով հարձակվում է տղամարդու վրա):**

Տղամարդը հրում է հորը. վերջինս օրորվում է, ոտքով դիպչում է ճամպուրակին և վայր ընկնում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ծնկի է գալիս և նայում է նրա դեմքին).— Կարծես թե նրա կյանքին ոչինչ չի տպավորում... **(Մտալսին):** Տարբազանքի վրա:

Մառան փորձում է բարձրացնել հորը, վերջինս հառաչում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (բացում է աջ դուռը).— Դուք երկուսով ներս չեի՛ք գա:

ԿՆՈՋ ԶԱՅՆԸ.— Երկուստ՛վ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, երկուսով:

Մտնում է կինը, նրա ետևից՝ աղջիկը, որը հագնվել է Տոսիկոյի մեման: Մառան խոժոռվում է՝ մեղադրանք ու շփոթմունք արտահայտելով:

ԱՂՋԻԿ.— Ի՞նչ է պատահել: Չե՞ որ քրոջ մուտքն ավելի ուշ էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես որոշեցի փոխել կարգը:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Օդանավակայանից եկան, բայց ես ինքնակամ հրաժարվեցի:

ԱՂՋԻԿ (աշխույժ).— Եվ դրանով նրա մոտ խանգարո՞ւմ առաջացրիք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա նետվեց ինձ վրա, և ես նրան թեթև հրեցի, իսկ նա իսկույն վայր ընկավ և չի ուզում վեր կենալ:

ԱՂԶԻԿ (հաղթանակած).— Հապա մայիր: Իսկ ես ի՞նչ էի առում: **ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, ամեն ինչ ըստ քո տեսության ընթացավ:

(Ծառային): Ինչպե՞ս է նա: Օ՜յ, օ՜յ, օ՜յ, ինչպիսի բարկացկոտ հայացք... Հավանաբար, նոպան դեռ չի անցել...

ՀԱՅՐ.— Զոսո՛տ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գեղեցիկ արտահայտություն:

ԾԱՌԱ.— Դա արդեն չափազանց է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մենք պարզապես դերերս փոխեցինք, ճի՞շտ է, հա՛յր:

ՀԱՅՐ.— Դու խելագարվել ես:

Աղջիկը ծիծաղում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (նույնպես ծիծաղելով).— Պետք չէ ծիծաղել... Յագի՛, մագնիտոֆոնը բեր:

Ծառան հապշտապ հեռանում է աջ կողմում:

ՀԱՅՐ (վերջապես նկատում է կանանց).— Ուլբե՛ր ևն այդտեղ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարությամբ).— Ծմարտությունն աստիճանաբար ջրի երես է դուրս գալիս...

ՀԱՅՐ.— Մայրի՛կը և Տոսիկո՛ն: Եվ ինչ-որ տարօրինակ տեսքով...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ծարունակիր, հա՛յր, դու շատ լավ չորացնում ես:

ՀԱՅՐ.— Դու, ի՞նչ է, գնորդ կանչո՞ղ ես աշխատում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գնորդ կանչողը լավ է... Ի դեպ, դու դեռ ավելի հետաքրքիր բաներ մեզ ցույց կտաս:

ԿԻՆ.— Վերջացրո՛ւ: Դա չափն անցնում է:

Մտնում է ծառան՝ բերելով մագնիտոֆոնը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ահա ևս մի ճմարտություն... Սեղմենք սա, որպեսզի ժապավենը պտտվի:

Թմբուկի ռիթմիկ հնչյուններ: Հետո խռովության աղմուկ, որն ընդմիջվում է նոռակների պաթյունով և հրացանի կրակոցներով: Հայրը ամբողջովին կծկվում է և կկոցում աչքերը:

(Ավելի ու ավելի դաժանանալով): Դե, ինչպե՞ս է, հա՛յր: Սա հենց այն նույն խռովությունն է: Պահածոյացրած խռովություն: Դրա պատրաստումն ինձ վրա քսան հազար իեն նստեց: Խեղ-կատակային խռովություն, ուր մի որդ անգամ չսպանվեց:

ՀԱՅՐ.— Դու ինձ չես խաբի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այժմ երկրորդ ճմարտությունը... **(Ետ է տանում**

վարագույրը և մատնացույց է անում լուսավորված փողոցը):
Հիշո՞ւմ ես, այնտեղ կրակ էր երևում... Հրդեհների կրա՞կ...
Սխալվում ես... Տեսողական պատրանք, միրաժ, ուրիշ ոչինչ:
Հայրը նվաղում է, քարանձավում՝ ներքևում փռված նեոնային
լույսերի ծովը տեսնելով:

Յագի՛, լույսը վառի՛ր:

Ծառան գնում է ձախ կողմը:

ՀԱՅՐ (աղաղակում է)։— Գրողը տանի, սա երազ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծո՞ւմ ես, երազ է: Փորձիր կսմթել քեզ:

Հայրը երկյուղով վեր է բարձրացնում շալվարը և կսմթում է
իր ոտքը: Խոժոռվում է և անվստահությամբ նայում տղամարդուն:
Հանկարծակի վառվում է լույսը: Հայրը արագորեն փակում է աշ-
քերը:

(Հերթով մոտենում է մոմերին ու փչում): Դու ծանր կացու-
թյան մեջ ընկար... Եթե սա երազ չէ, ապա ինչպե՞ս բացատրել
այս ամենը: Եթե երազ լինե՛ր՝ իրականությանը նման, դեռ ո-
չինչ... Բայց իրականությունը, որ երագի է նման, դժվար է
բացատրել... Մյուս կողմից այդ պատմությունն այն մասին,
որ օդանավակայանից իկել են: Որն է այստեղ ճշմարտու-
թյունը, որը՝ սուտը, գլխի չես բնկնի... Ավելին, գուցե պար-
տությունը պատկերազմում նույնպե՞ս միայն երազ է, հր՞...

Ծառան վերադառնում է:

ՀԱՅՐ.— Սո՛ւտ է... Սո՛ւտ է...

ԿԻՆ.— Ի՞նչ միտք ունի այդ ամենն ասել հիվանդ մարդուն, որին
պատրաստվում են ուղարկել կլինիկա:

ՀԱՅՐ (բացում է աշքերը)։— Կլինիկա՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն ճիշտ է: Յագի՛, հանի՛ր կեղծամը և
ցույց տուր հորս:

ԿԻՆ.— Վե՛րջ տուր: Դա այլանդակություն է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հրամայելով)։— Յագի՛, հանի՛ր:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ...

ԱՂՋԻԿ.— Ես էլ կհանեմ:

Երկուսն էլ հանում են կեղծամները:

ԾԱՌԱ.— Ներեցեք ինձ...

ՀԱՅՐ.— Ես չեմ ուզում այդ տեսնել... Սո՛ւտ է... Ես չեմ ուզում
այդ տեսնել...

ԿԻՆ.— Ինձ այսքանն էլ հերիք է: (Գնում է դեպի ձախ):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ո՛չ, դու չես գնա: Յագի՛, վերադարձրու նրան:

Ծառան անվճռականությամբ փակում է կնոջ ճամապարհը:
ԿԻՆ.— Մի կողմ քաշվի՛ր:

Ծառան չի շարժվում:

Այդպես... Լավ, միևնույնն է: (Հրաժարվում է գնալու փորձ անելուց):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, այստեղ ես եմ հրամայում:

ԿԻՆ.— Եթե դա քեզ համար հաճելի է, խնդրեմ...

Հայրը օրորվելով ոտքի է կանգնում և գնում է դեպի կենտրոնական դուռը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չթողնելով).— Մի՛ գնա:

ՀԱՅՐ.— Թող հանգստանամ...

ՏՂԱՄԱՐԴ (հարձակվելով հոր վրա).— Ո՛չ, ես թույլ չեմ տա, որ դու հանգստանաս: Ես քո դեմ կապալքարեմ այնքան, մինչև իմ դեմ բաց անես ամբողջի դարբասները: Այժմ ես ուրիշ քայլ կանեմ: Հիմա ես հիմեզ անգամ ավելի Լլեկտրահաղացային վառարաններ ունեմ, քան դու ունեիր, հա՛յր: Ամերիկյան մետալուրգիական ընկերության հետ մենք պայմանագիր ենք կնքել Պակիստանում գործարան կառուցելու վերաբերյալ: Ինքնագնաց հրանոթներ ու թեթև տանկեր արտադրող գործարան: Նրանց արտադրության մեջ, անշուշտ, օգտագործվելու է մեր գործարանների արտադրանքը: Ամեն անգամ՝ որևէ կոնֆլիկտի ծագման դեպքում, պատվերի քանակը կտրուկ կաճի: Իսկ կոնֆլիկտներ միշտ կլինեն: Դրամը քաղաքականության մեջ ներդնելը վերջերս շատ շահութաբեր է դարձել:

ՀԱՅՐ.— Վե՛րջ տուր: Ուզո՞ւմ ես ինձ խենթացնել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բոլորովին: Դու իրավացի էիր: Ամեն ինչ եղավ այնպես, ինչպես ասում էիր: Բացի հեղափոխությունից, մեզ, իսկապես, թույլ տվեցին անել այն ամենը, ինչ ուզում էինք: Մենք ուրիշ մահ չենք ուզում, բացի պատերազմում գնդակահարված լինելուց: Մենք բոլորի թշնամին ենք, ու երբևէ մեզ կապանեն, բայց մինչ այդ կարող ենք ճարպակալել խոզի պես: Վերջապես ես էլ հասկացա, թե որքան գեղեցիկ է կյանքը, երբ շուրջդ բոլորը թշնամիներ են: Հայտնում եմ քեզ, հա՛յր, իմ ամենաջերմ երախտագիտությունը: Հիմա առանց հոր էլ կարող եմ գլուխ հանել. ինձ հաջողվեց դառնալ ճիշտ այնպիսին, ինչպիսին դու ես: Եվ որպես օրինաչափ եզրա-

կացություն՝ քո գոյության անհրաժեշտությունն իսպառ իմաստագրելվել է: Իմաստագրելվել է նաև քեզ հոգեբուժարանում տեղավորելու մասին կնոջ ցանկությանը հակառակվելը:

Ամբողջ մենախոսության ընթացքում հայրն անընդհատ կրկնում է. «Ես չեմ լսում, ես չեմ լսում»:

ՀԱՅՐ (զարմացած).— Հոգեբուժարանում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ այսպես, ուզում եմ քեզ ներկայացնել: Իմ կինը, որը պնդում է քեզ հիվանդանոց ուղարկել: **(Մատնացույց է անում կնոջը):**

ՀԱՅՐ.— Վե՛րջ տուր: Ոչինչ չեմ ուզում տեսնել... Ոչինչ չեմ ուզում տեսնել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա խիստ կին է և սպառնում է, որ եթե քեզ չտեղափոխեն հիվանդանոց, ինձ կզրկի կարողության իրավունքից... Եթե ես ու կինս մեր բաժնետոմսերը չմիավորենք, չենք կարող ձեռք բերել վերահսկչական ծրարը... Ահա թե ինչու, որքան էլ դա ծանր է, ես համաձայնեցի քեզ հիվանդանոց ուղարկել... Եվ այդ կերպ ինձ հաջողվեց անժամկետ լիազորագիր ստանալ կնոջիցս... Դա նույնն է, թե անպետք իրեր վաճառել հնավաճառին և կապիտալ դիզել... Կնոջս նշանակալի մեկն է. նա, հալանարար, մույս ունի, որ եթե իրեն հաջողվի ինձ ու քեզ բաժանել իրարից, ևս կսխալեմ ռեալիստորեն դատել: Ի՛նչ ևս կարծում, կլի՛ն, ևս կարո՞ղ եմ դառնալ այն մարդը, որը քեզ դուր գար:

ԿԻՆ.— Դա ինչ հարց է: Այնպիսի մարդը, ինչպիսին դու ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո, այլ կերպ չէր լինի: Դե, ահա, հա՛յր, վերջապես հասանք նաև վերջին ճշմարտությանը...

ՀԱՅՐ (հոգնած).— Թող ինձ: Ես հանգստանալ եմ ուզում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— 2ի՛ կարելի: Ամբողջ այս տասնյոթ տարիներին դու հանգստանում էիր: Կես ժամ, առավելագույնը՝ մի ժամ, կդիմանաս:

ՀԱՅՐ (անհանգստացած).— Տասնյոթ տարի՞...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այս աղջիկը... **(Զեռքը դնում է աղջկա ուսին և հրում առաջ):** Նա ճիշտ որ Տոսիկոն է, այնպես չէ՛:

Աղջիկը հապտապ հագնում է կեղծամը և համեստ տեսք ընդունում:

ԿԻՆ.— Խելագար... Իսկական խելագար...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա՛յր, չե՞ս ուզում տեսնել, թե նա ինչպես է պա-

րում: Պարում է բոլորովին մերկ: Մերկ, գալարվելով... Ես
նրան գնել եմ ամրոցի հետ միասին:

ԱՂՋԻԿ (վախեցած).— Իսկապես գնե՞լ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իհարկե, գնել եմ... Ելնելով ստեղծված իրադրու-
թյունից, ես պարտավոր էի քեզ գնել, ճիշտ է:

ԱՂՋԻԿ (հաղթական տեսքով շրջվում է դեպի կինը).— Ինձ զը-
նել եմ, դա ստույգ է: Իսկ դուք՝ երեք անգամ: Հետաքրքիր է,
որքա՞ն կվճարի ինձ համար:

Կինը լուռ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միշտ է, այս կնոջ ամրոցում գիշերները տարօրի-
նակ տղամարդիկ են հավաքվում, որպեսզի նրան մերկ տես-
նեն: Բայց նա, իմ կարծիքով, բոլորովին էլ չի ասում այդ
գրգռված տղամարդկանց: Դու այդ հաստատո՞ւմ ես:

**ԱՂՋԻԿ (համեստ տեսք է ընդունում, ջանալով նմանվել Տոսկո-
յին).**— Իհարկե... Չեմ ասում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հետաքրքիր է, հա՛յր: Ինչո՞ւ է նա ասում, որ չի
ասում: Որովհետև ասում է կենդանի մարդկանց: Նա միշտ
ուզում է հասնել ինչ-որ քարձույնի: Եվ շատ է սիրում պատ-
կերացնել վախի այն զգացումը, որը համալրում է ցած գա-
հավիժելիս...

ՀԱՅՐ.— Թող ինձ... (Նստում է, նայում, թե որտեղ թաքնվի, որ-
պեսզի ոչ ոք իրեն չտեսնի):

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հայացքդ նորից ցրված է: Մի՞թե նուպան վերջա-
ցավ:

ԾԱՌԱ (խղճահարված).— Նա շատ է հոգնել...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Քանի դեռ չի քնել, թող տեսնի, թե նա ինչպես է
պարում: (**Աղջկան**): Երաժշտությո՞ւմ:

ԱՂՋԻԿ.— Լավ կլիներ ջազային...

ԿԻՆ.— Դու լո՞րք ես ասում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչը:

ԿԻՆ (աղջկան).— Ես քեզ եմ դիմում: Դու իրոք պատրաստվո՞ւմ
ես պարել:

ԱՂՋԻԿ (համեստորեն).— Այո, պարելու եմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այս ժապավենը, անշուշտ, հարմար չէ:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ գուցե և հարմար է, հը՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի դեպ, պայթյունները և մերկ կինը հարազատ եղ-
բայր ու քույր են:

ԿԻՆ.— Դու ամոթ չունես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իհարկե, մա ամոթ չունի... Բայց մենք բոլորս էլ՝
ընդհանրապես մարդիկ, զուրկ ենք ամոթից ու հպարտությու-
նից:

ԿԻՆ.— Համենայն դեպս ինձ մոտ դեռ պահպանվել է սեփական
արժանապատվության զգացումը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա չի հերքում իր թերարժեքությունը: Ծի՛շտ է,
հա՛յր:

ՀԱՅՐ (աղերսանքով).— Թողեք գոնե մի փոքր հանգստանամ...

ՏՂԱՄԱՐԴ (վճռականորեն).— Չի կարելի... Ես բոլոր մարդ-
կանց թշնամին եմ... Ինձ համար միևնույնն է, թող ինձ ա-
տեն... (Բղավում է): Տոսիկո՛, պարի՛ր:

Հնչում է մագնիտոֆոնի ձայնը: Հայրը ոտքի է կանգնում և
դժվարությամբ բռնվում բազմոցի թիկնակից:

ԱՂԶԻԿ (տղամարդուն).— Արձակեցեք...

Տղամարդն արձակում է աղջկա զգեստի կոճակները: Աղջիկը
ճարպիկ շարժումով դեմ է ցետում զգեստը, մնում է մերկ և սկը-
սում է դանդաղ կոտրատվել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (բացականչում է).— Հա՛յր, հաչի՛ր: Ամեն ինչ կոր-
ծանալո՞ւմ է... Ամեն ինչ կործանվո՞ւմ է...

Վ ա ր ա գ ու յ ը

**ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Ամերիկացի դրամատուրգ Յուջին Գլադսթոն Ը'Նիլը ծնվել է հոկտեմբերի 16-ին:

դռամանիկական մեկոդրամաների՝ հայտնի դերասան Ջեյմս Օ'Նիլի ընտանիքում։ Հայրը հաճախ էր մեկնում Ռյուրսիսադերի, և ապագա դրամատուրգին դեռ մանկուց վիճակված էր շրջազայել տարբեր ռադադոներում, սովորել զանազան մասնավոր դպրոցներում։ Նույնիսկ Փոինսթոնի համալսարանում մի բանի ամեն է տալուրը։

1909 թ. ոսկի որսողների մի խմբի ձեռն Յուլիան Օ'Նիլը մեկնում է Հոնդուրաս, ապա որպես շարքային ճաճատի ուղևորվում է Բուենոս-Այրես։ Որոշ ժամանակ այստեղ սնանու, ձեռք վերստանում է Նուր Ֆոթո, փոքրիկ դերեր կատարում հոր բնագործությամբներում, թոթակցում Նյուի Լուդոնի թերթերից մեկին։ Թոթակտի սաստկացման պատճառով 1912 թ. շուրջ հինգ ամիս անցկացնում է առողջարանում, որտեղ էլ, ազատ ժամերը մկիրելով ընթերցանությանը, ծանոթանում է Մարքսի ուսմունքին, Ստրիկտերգի և Իսենհի դրամատուրգիային։ Վերջիններս ազդեցությամբ գրում է իր առաջին մեկ գործողությամբ պիեսները։ 1914 թ. Հարվարդում հաճախում է դրամատուրգիայի դասընթացներ։

1915 թ. ամռանը Փրովինսթաուն ժամանած մի խումբ ձկնորսական տանց ցախանոցում հանգստորաստից հերկայացնում է Յուշին Օ'Նիլի մեկ գործողությամբ չորս պիեսները, դրանով իսկ հշանավորելով դրամատուրգի և հանդիսատեսի առաջին համոզիպումը: Հաջորդ տարվա ամռանը հույն խմբի մասնակիցները Օ'Նիլից խնդրում են «Դեպի Արևելք, Կարդիֆ» ռոմանտիկական մեղոդրաման, որի հերկայացմամբ հույները ամսին սկսվում է Նյու Յորքի Փրովինսթաունյան (կամ Մաքդուգալ սթրիթի) թատրոնի կենսագրությունը: Հաջողություններն ակնհայտ էին դեռ առաջին թատերաշրջանից, և 1916—1924 թթ. ընթացքում հույն թատրոնում հերկայացվում է Օ'Նիլի պիեսների մեծ մասը:

Փրովինսիալային թատերախումբը որոշակի ծրագիր չունի, և այս դեպքում արդեն մեծ իմաստավորություններ էին ունենում ամենակապակցված և ամենապարզ ժանրերը:

նության, հետևաբար ցան՝ արվեստագետ-անհատի ստեղծագործական որոնում-ների համար: Իսկ Յուզին չէր բավարարվում ռոմանտիկ կամ ողբերգական մեղոդրամաներով, անընդհատ որոնում էր՝ հասկնելով մերթ դեպի ստորինգրեթեյան հիմիլիզմը, մերթ դեպի ֆրեյդիզմը: Այդուհանդերձ, ստեղծագործական ճանապարհի սկզբին գրված փոքրիկ դրամաները զարգացնում էին տղային արվեստի ձիմնական մոտիվներից մեկը՝ կորուսյալ մարդու ողբերգության մոտիվը: Այսպես, «Դեպի Արևելք, Կարդիֆ» պիեսի գլխավոր հերոսը՝ թափառաշրջիկ Յանկը, որը ֆերմերի խաղաղ ու համեստ կյանք է երազում, մեռնում է առևտրական ցավի վրա, այդպես էլ չհասնելով իր բաղձանքի իրականացմանը: Մովային Միթթին («Լուսինը Կարիբյան ծովի վրա») սեփական տեղը չի գտնում հարբեցողությամբ ու կանանցով տարված մարդկանց մեջ:

Անհատական այս ողբերգություններում բազմաթիվում է հասարակության իրական դեմքը, հասարակությունը, որն անգոսնում է անհատական յուրաքանչյուր դրսևորում, խեղում մարդկային հոգիները («Թազմական գործողությունների շրջանում» դրամայի հերոսին կործանում է մարդկանց դաժանությունը. հրան համարում են գերմանական լրտես, խուզարկում, բռնությամբ վերցնում սիրած աղջկա ճամակները):

Իրամատուրգի հետագա էվոլյուցիան ուղեկցվում է սոցիալական հարցադրումների խորացմամբ: 20-ականների առաջին կեսին ստեղծված հրա «Ռուկին», «Աճա Բրիստի», «Բորդոս կապիկը», «Մերը ծիրների տակ» և մյուս պիեսները ճշանավորեցին ամերիկյան սոցիալական դրամատուրգիայի ձևավորումը: Այդ առումով, որպես սկիզբ, հատկանշական էր «Աճա Բրիստին» (1921), որը ներկայացնում էր ժողովրդի ծոցից ելած կնոջ կյանքի դրամատիկ պատմությունը: Վաղ գրկվելով մորից և մնալով ազգականների խնամքին, Աճան շատ շուտով կուլ է գնում արդյունաբերական վիթխարի քաղաքին: Մալային ծովային Մեթ Բերքը սիրահարվում է հրան և, ի վերջո, որոշում ամուսնանալ անբարոյական անցյալով Աճայի հետ:

Յուզին Օ'Նիլը ռեալիստական օբյեկտիվությամբ է պատկերում հերոսուհու մաքառումներով ի, դժվարին կյանքը: Գործող անձանց հետ միասին պիեսում կա ցան խորհրդավոր ու փմվուիկ մի կերպար՝ ահուրի ու քմահաճ ծովի կերպարը, որը «Յուզին Օ'Նիլի դրամաներում ավելի հաճախ դառնում է հակատարի, Կյանքի, Բնության խորհրդավոր ուժերի սիմվոլ և, որպես լայդպիսին, բարդ, խորապես հակասական հարաբերությունների մեջ մտնում մարդու հետ»: Մովային հեռուներից է վերադառնում Աճայի սիրեցյալը՝ վերափոխելով հերոսուհու դառը կյանքը, անդորրելով հրա հոգեկան աշխարհը: Մինչույն ժամանակ ծովի հետ է կապված Աճայի ցախկին ողբերգությունը. ծովն է Աճայի հորը՝ Բրիստոֆերսոնին ստիպել դատերը թողնել ուրիշի խնամքին: Մական անկախ այն բանից, բարիք է բերել ծովը, թե չարիք, Օ'Նիլի հերոսները ներքուստ կապված են ծովին: «Մեր բուրիս մեջ թաքնված է ծովի մասնիկը»,— ցկատում է Աճան:

Մովի սիմվոլը իր ընդգրկմամբ չի սպառում հեղինակային հարցադրումները: Այն պարզապես միջոց է գաղափարական բովանդակության հիմնահար-

¹ А. Ромм, Американская драматургия первой половины XX века, Ленинград, 1978, стр. 98.

ցերի արտահայտման և հերոսի քաղաքացիական և հասարակական գործունեության մասին համարձակ տեղեկությունները, որը ոչ միայն ձևավորում է անհատի, այլև որոշում նրա հասարակական կարգավիճակը, իսկ վերջինս խոչընդոտում է հաղթանակի հասնելը։

Դիմումը հոգեբանական փորձարարություններից, որը նպատակ ունի ներգրավելու մարդու հոգեկան աշխարհի անտեսելի շերտերը, հաղորդակցելու այդ աշխարհի ներքին գալարումներին, նախապատրաստվել էր Յուլիան Թոմսին հանդիմանելով։ Իսկ դրանք տանում էին դեպի Ֆրանկոյի ուսմունքը, գերմանական էքսպրեսիոնիզմը, Էդգար Պոի, Ստրինդբերգի ու Դոստոևսկու ստեղծագործությունը։ Օգտագործելով էքսպրեսիոնիզմի որոշ հմարանքներ՝ Միլլը միաժամանակ մերժում էր էքսպրեսիոնիստական դրամատուրգիայի գեղագիտական շատ սկզբունքներ։ Մասնավորապես նշում էր. «էքսպրեսիոնիզմը անհասկանալի բնույթի գործնական արժեքները չի ճանաչում, իսկ ես համոզված եմ, որ գաղափարը կարելի է հասցնել հանդիսատեսին»՝ միմիայն այն կերպարներում արտահայտելով։ Հակառակ այդ ամենին, 20-ականների ստեղծված «Միսսիս Մեյ» դրամայում զգալի էր եվրոպական էքսպրեսիոնիզմի ազդեցությունը։ Պիեռի գործող անձը մեկն է՝ Մեյ, և ամբողջ ստեղծագործությունը հերոսի ներքին մեղադրանքներին է, որը քաղաքացիական պատերազմից, միաժամանակ ներկայացնում է ամերիկյան քաղաքակրթության ուղին։ Այդ քաղաքակրթության ձեռքբերումների չափանիշը մարդասպան Մեյնըն է, որի առեղծվածային վախճանը կոչված էր հորդվի վերադարձումը անտեսելի դրամատուրգիային խիստ բնորոշ ողբերգական հակասության կոնցեպտին։

Ժամանակակից իրականությունը ինքն էր պարտադրում դիմել անցյալին, ճեղքաբան հայացքով ընդգրկել քաղաքակրթության անցած ուղին։ Այդ հետազոտման ավելի քան պարզ էին երևում ներկայի արատավոր երևույթների արմատները, մարդու իրավունքների ոտնահարման դրսևորումները։ Իսկ բուրժուական Ամերիկայի ողբերգության հիմնական պատճառը Միլլը տեսնում էր մարդու իրավունքների ոտնահարման, սոցիալական շերտավորման, ծայրաբեկչությունների գոյությունը։ «Բրդոն կապիկը» պիեսում վիթխարի մեղք, որի վերին հարկերում առեղծվածով են ունեորենը, իսկ ստորին բաժանմունքներում մի ու քրտիքի մեջ աշխատում են հեղափոխականները, խորհրդանշում է հենց այդ ծայրաբեկչությունը։ Հնոցում աշխատողների շատերը գիտակցում են իրենց վիճակի ծանրությունը, յուրովի արտահայտում իրենց բողոքը։ Այդ ըմբոստ առամադրություններով է համակվում նաև պիեռի գլխավոր հերոսը՝ հաղթանակի ծանցը, որը ստեղծագործության սկզբում ներկայացնում է քաղաքացիական պատերազմի ու հաղթանակի մոտեցումը։ Սոցիալական անարդարությունների գիտակցումը նրա մեջ ատելություն է առաջացնում հասարակության նկատմամբ, որը նրան «բրդոն կապիկ» դեր էր հատկացնել։ Սակայն ոչինչ չի փոխում նաև ծանցի ըմբոստացումը։ Հրաժարումն իրականությունից և վերադարձը դեպի նախապատերազմային ժամանակները ողբերգական ավարտ է ունենում։ Կենդանաբանական այգու վիթխարի գործիքն է ծանցի։

² Նույն տեղում, էջ 101։

Հնդհաճարապետ Օ'Նիլի ստեղծագործություններին հաառուկ են քաղմա-
շերտ հարցադրումները, գաղափարական քաղմաճաճակ հաճուցալուծումները:
Այդ առումով ուշագրավ է «Մերը ծփիների աակ» դրամաճ (1924), որն իրավամբ
համարվում է ամերիկացի դրամատուրգի գլուխգործոցներից մեկը:

Իրամայի գործողությունները կատարվում են 19-րդ դարի Նոր Աճուիա-
յում՝ ամերիկյաճ պուրիաաճիզմի բճորրաճում: Հերոսները հողի աշխատավոր-
ներ են, մարդիկ, որոնց հոգում իր կմիքն է թողել ծանր ու դժվարիճ աշխա-
տաճքը: Օ'Նիլը ռեալիաաորեն է ճերկայաճնում Քեբլթներիճ. ճրաճն է՝ արտա-
քիճի ճկարագրություններում, և՝ հոգեկերտվաճքի դրսևորումներում պարզո-
րոշ երևում են կեճուրյաճ առաճճահաաակությունները: Ազարակի ճկարագրու-
թյունը արդեն իսկ խորհրդավոր ու տխուր հաճուցալուծում է հուշում. «Գա-
տերիճ մոալ գորշություն... Տաճ երկու կողմերում վիթխարի ծփիներ կաճ,
որոնց ճյուղերը խոճարիվել են տաճիդին: Չարագուշակ մայրություն ու ճա-
խաճճաա մտահոգություն կա ծփիների կերպարաճնում: Նրաճ թաճնում են
իրենց մտերմությունը գարհուրելի տաճտիրոշ հետա:

Բճապատկերի ճմաճ մոալ է հերոսների ճերաշխարհը: Բախաը չի ծպտա-
ցել ճրաճն, քարդ ու դժվարիճ կյաճքով են ապրել: Հրիճն էիրեն ճզում է վաճ-
դակումա: «Աշխատել ենք ուժաապառ լինելով: Փտել ենք, որ պարարտաճյութ
դառնաճ ճրա ցորենի համար»,—բողոքում է Փիթերը: «Իմ ամբողջ կյաճի
պատմությունը ալդ պատերի վրա կարելի է կարդալ: ...ես ոչնչից, քարերի
միջից քերջ էի աճնցնում»,—ասում է ճնտաճիդի հայրը՝ Հֆրաիմ Քլերթը: «ես
նույճպես շատ եմ տաճջվել... չափից ավելի, իսկ իմ տառապաճքի դիմաճ ոչ
մի լավ օր չեմ աեսել»,—հիշում է Աքքին: Վերջինիս կյաճքի պատմությանճ մեջ
(զրկաճքներով լի որբություն, ճվաատաճուցիչ աշխատաճն հարուստների տնե-
րում և ալլճ) որոշակիորեն արտաճուվում է բուրժուական իրականությանճ պատ-
կերը, իրականությունը, որը բճավ մտահոգվաճ չէր աքքիների ճակատագրով:

Հֆրաիմ Քեբլթի ազարալը ալդ իրականությանճ խորհրդաճիշն է: Գորշ ու
աճհրապուր ալդ աաճն հոգիներ են խեղվում, երաճներ խորտակվում, մարդ-
կալին ձգտումներն ու ճզաճմունքները ճոհ են ճնում սեփականատիրական
աճսաճն կրքերին: Հֆրաիմի կենսագրությանճ մեջ իավականին ցայտում են
երևում սեփականատիրական «օրենքների» աճդրաարժումները: Ալդ աճհա-
տապաշտը ապրել և ստեղծել է լուկ իր համար, կալվաճքների ղեղարժակմաճ
մեջ տեսնելով կյաճքի ճերագույճ ճպատակը: Կուտակվաճ աճհաճ ծարավը
ճրա մեջ խեղդել է ճույճիսկ ճնողական սերը. հարաճատ որդիները եղել են
ազարակի բարճավաճմաճն ծառայող ստրուկներ: Սեփականությունը դարժել է
հաճնհոհաճուր չափաճիշ, որի առաջ տեղի են ավել և՝ մարդկալինը, և՝ բարո-
յականը:

Սեփականատիրական շիկացաճ կրքերի ալդպիսի մթնոլորտում, սոցիալա-
կաճ ալդ միջավայրում թշնամաճնում են հայրերն ու որդիները, հոռահարվում
են բարժր ճզաճմունքները, և աճհատական մեծ ողբերգությունները դառում են
աճխուսափելի:

20-ականների վերջերիճ և 30-ականների սկզբինճ ստեղծաճ երկերում Յու-
ջին Օ'Նիլը շեշտը դնում է մարդկալին հոգեբաճությանճ դրսևորումների արտա-
ցումաճ, ճերաշխարհի բարդ ու հակասական խմորումների երկակաճն վրա: Իք

ճամակներից մեկում մա մշում էր. «Ժամանակակից դրամատուրգը պարտավոր է հասնել այսօրվա Ռիվանդոյության արժաններին»³: Իսկ «Ռիվանդություն» ասածը ժամանակի իրականության հակասություններն էին, սոցիալական կյանքի այն բարդությունները, որոնք, իսկապես, լրջորեն մտահոգում էին դրամատուրգին: Բնականաբար, մարդու հոգեկան աշխարհը պեղելու միտումը չէր բացառում սոցիալ-պատմական պորբլեմների արծարծումը: Պարզապես այս դեպքում Օ'Նիլն այդ պորբլեմները դնում էր՝ անդրադառնալով գիտակցության ու հոգեբանության դրսևորումներին:

Նման կողմնորոշմամբ էր գրված «Մեծն աստված Բրաունը» պիեսը: Էքսպրեսիոնիստական այդ դրաման, որի բոլոր գործող անձինք դիմակներ են կրում, դրանք հանելով միայն մենախոսությունների ժամանակ, ստեղծագործ անհատի ողբերգության մասին է: Հեղինակի մտահղացմամբ դիմակները պետք է ցուցադրեն ներաշխարհի շարժումները:

Հետագա տարիներին Յ. Օ'Նիլը համոզես է գալիս «Տարօրինակ միջերգ», «Ինճամո», «Սուգը Էլեկտրայի ճակատագիրն է», «Օ», անապատ», «Անավարտ օրեր» տարարժեք ստեղծագործություններով:

«Օ», անապատ» թախծոտ կատակերգությունն էր պատմականության մասին, իսկ «Ինճամո» և «Անավարտ օրեր» ստեղծագործությունները ուղղակիորեն առնչվում էին օ'ճիլյան պորբլեմների կրոնական կողմին:

1928 թ. Օ'Նիլը մեկնում է Եվրոպա, շրջագայում է Ասիայում, ապա շուրջ երկու տարի ապրում Ֆրանսիայում: Այստեղ էլ գրում է «Սուգը Էլեկտրայի ճակատագիրն է» դրամատիկական եռագրությունը: Նախորդ երկերում առկա ողբերգականության մոտիվները այստեղ արդեն դրսևորվում են որպես դրամատուրգիական ավարտուն կոնցեպցիա: Իսկ ողբերգության պատճառը իր դարն ապրած պուրիտանական բարոյականության և հերոսների մեջ արթնացող մոր գիտակցության ու ըմբռնումների լայնումն է: Մտեղյացործության վերականգնող պատմականորեն չի ընտրված. սյուժեն Ռիչեյնում և Օրեստեսի և Էլեկտրայի վրիժառության մասին պատմող հին հունական լեգենդը: Գլխավոր հերոսը՝ պուրիտանոսի Լավինիան, որի համար պարտքի գիտակցումը բարոյական բուրն ըմբռնումների Ռյանքն ու չարանցիչն է, ոչնչով չի զիջում համառորեն վրեժի կոչող հին հունական Էլեկտրային: Մակայն, ի տարբերություն անտիկ պատմության, վրիժառությամբ հանգույցը չի լուծվում: Անցյալի հետ ունեցած իր անընդունելի կապերի մեջ Լավինիան տեսնում է ճակատագրի վճիռը: Պարտքի գիտակցումը բացառում է դրա հաղթահարումը, և հերոսուհուն մնում է հրաժարվել մոր կյանքից և միայնակ կրել մախնյաց խաչի ծանրությունը:

«Սուգը Էլեկտրայի ճակատագիրն է» պիեսին հաջորդեցին ստեղծագործական ճգնաժամի տարիները: Անկուծային ու հոռետեսական տրամադրությունները, որոնք սկզբից ևեթ զգալի էին Յուրին Օ'Նիլի աշխարհընկալման մեջ, ավելի թանձրացան անձնական կյանքի բարդություններից: Բավական ծանր էր մնալ առողջական վիճակը: 1938 թ. դրամատուրգին Նոբելյան մրցանակ շնորհվեց, սակայն սաստկացող Ռիվանդոյան պատճառով մա մույճիսկ չկարողացավ Ստոկհոլմ մեկնել:

³ «Литературная история Соединенных Штатов Америки», т III, М., 1979, стр 367.

Երկարատև լուրջությունից հետո՝ 1889 թ. ստեղծված «Մտացավաճառը սնքբում է» դրաման անհույս մտայնությամբ հանդերձ զերծ չէր սոցիալական արությունից: Կործանված ճակատագրերի, խորհակված անուրջների մեջ երևում էր իրականության դաժան դեմքը, սեփականատիրական աշխարհի ներքին փլուզումը:

1940 թ. Օ'Նիլն ավարտում է «Երկար ճանապարհորդություն գիշերվա մեջ» ինքնակենսագրական դրաման, իսկ «Բախտի խոր» զավակների լուսինը» պիեսը հատնում է դրամատուրգի կարապի նրզը: Երկարատև ու ծանր հիվանդությունից հետո նա վախճանվում է նոյեմբերի 27-ին, Բոստոնում:

Յուրի Օ'Նիլի ստեղծագործությունը նշանակալից երևույթ էր ամերիկյան գրականության պատմության մեջ: Նա իրավամբ համարվում է ազգային դրամատուրգիայի հիմնադիրը:

ՍԵՐԸ ԾՓԻՆԵՐԻ ՏԱԿ

Գրել է 1924 թ.: Նույն թվականին առաջին անգամ բեմադրվել է Նյու Յորքում:

1 Եերիֆ—Մեծ Բրիտանիայում, Իռլանդիայում և Միացյալ Նահանգներում պաշտոնատար անձ, որն իր շրջանում որոշակի վարչական ֆունկցիաներ է կատարում (անգլ. sheriff):

2. Նյու Ինգլանդ—կամ Նոր Անգլիա (New England). պատմականորեն ձևավորված շրջան ԱՄՆ-ի Ռյուսիս-արևելյան մասում, որն ընդգրկում է Մեն, Նյու Հեմփշիր, Վերմոնթ, Մասաչուսեթս, Ռոդ Այլենդ և Քոնեկտիկուտ նահանգները: Նոր Անգլիան ամերիկյան պուրիտանիզմի օրրանն է:

3 Սողոմոն Իմաստուն—Դավթի որդին, Իսրայելա-Հուդայական թագավորության արքա (մ. թ. ա. 985—928 թթ.): Անցկացրել է վարչական ռեֆորմներ, նպաստել կրոնական պաշտամունքի կենտրոնացմանը: Հստ «Աստվածաշնչի», աշքի է ընկել արտասովոր իմաստնությամբ: Համարվում է նշանավոր «Երգերգի» հեղինակը:

4 Սամսոն—«Աստվածաշնչի» հերոսներից, ամուսնի ուժի տեր իսրայելացի, որը ձեռքերով երկու կես է անում աղյուծին (տե՛ս «Մատավորաց», գլ. ԺԴ): Այս անունը դարձել է ուժի, քաջության խորհրդանիշ:

5 Ժամհակուզ—կզարիսների կարգին պատկանող գարշելի հոտով, դեղնավուն-սևախառն մորթի ունեցող փոքր կենդանի:

6 Ծննդյան տոներ—Քրիստոսի ծննդյան օրվան նվիրված ամենամյա կրոնական տոնակատարություն (անգլ. Christmas Day): Նշվում է ԱՄՆ-ի գրեթե բոլոր նահանգներում՝ դեկտեմբերի 25-ին:

7 Դուռ Մարոնի իմ ծաղիկ... Աշքերդ աղավնիների աչքեր են, շուրթերդ նման են որդան կարմիր թելերին, ստիճքներդ նման են երկու ուլերի, Կորսոդ խմիչքով քի կոր մի գավաթ է, իսկ փորդ ցորյանի շեղք՝ կարմիր շուշանների տակ...»—Սողոմոնի «Երեգ-երգոցի» տողերն են:

8. Եվ Աստված ունկնդրեց Ռաքելին, և նա հղիացավ ու մի տղա ծնեց...»—Ռաքելը Հակոբ նահապետի կինն էր, որն աստծո շնորհով ծնեց Հովսեփին (տե՛ս «Գիրք ծննդոց», գլ. Լ): Վերջինս հետագայում դարձավ Եզրպատսի տիրակալը:

Մնվել է օգոստոսի 31-ին Կալիֆոռնիայի ճառագողի Ֆրեզնո քաղաքում: Արևմտյան Հայաստանից գաղթած ծնողները պատահականորեն չէին ընտրել Ֆրեզնոն. քաղաքի աշխարհագրական դիրքը և կլիման հիշեցնում էին հայրենի հիլիսը:

Ընդամենը երեք տարեկան էր ապագա գրողը, երբ մահացավ երիցական քարոզիչ հայրը Արմենակ Սարոյանը, մոր՝ Թագուհի Սարոյանի խնամքին թողնելով չորս զավակներին: Նախքան մայրը աշխատանք կգտներ պահածոների գործարանում, փոքրիկ Ռիլյամը քույրերի ու եղբոր հետ ստիպված էր մի քանի տարի անգլացնել ծովնու ըստի քաղաքի բողոքականների որբանոցում:

Ութ տարեկան էր, երբ սկսեց դպրոց հաճախել: Հետագայում ուսմանը զուգընթաց աշխատեց որպես «Ֆրեզնո Իվինգ Հերալդի» (բառացի՝ «Ֆրեզնոյի երեկոյան ճախագուշակ») թերթավաճառ, այգեգործ, նպարավաճառ, փոստատան պաշտոնյա, Ման-Ֆրանցիսկոյի փոստային-հեռագրական ընկերության վերականգնիչ: Նա, իսկապես, իրավունք ուներ ասելու. «Ուսումնա առի ուղղակի փողոցեմ, բայց ես զայն կոկեցի ու ամբողջացուցի այն թուր գիրքերով, զորս կարդացի կյանքիս ընթացքին»:

1922 թ. վերջնականապես թողնում է ուսումը, սակայն գիտելիքները հարստացնում է Ֆրեզնոյի հանրային գրադարանում. հափշտակությամբ կարդում է Ռամաշխարհային գրականության դասականներին ու ժամանակակիցներին: Այդ տարիների մասին ուշագրավ հիշատակություն կա Սարոյանի «Հանդուգն երիտասարդը թռչող մարգարդի վրա» պատմվածքում:

1938 թ. Սիրակ Կոլյան ծածկանուճով ապագրում է իր անդրանիկ պատմվածքը: 1964 թ. լույս է տեսնում նրա պատմվածքների առաջին ժողովածուն «Հանդուգն երիտասարդը թռչող մարգարդի վրա» և այլ պատմվածքներ՝ վերնագրով:

Սարոյանի գրական մուտքը համընկավ ճգնաժամային 80-ականներին: Ամեն-

րիկյան ժողովրդի համար ծանր հուսախաբության տարիներ էին. մեկը մյուսի հետևից փակվող ձեռնարկությունները փողոց էին նետել միլիոնավոր շարքային ամերիկացիների, որոնք մինչ այդ քոլորովին այլ ակնկալիքներ ունեին: Իրականությունը համակած անկումային ու հոռետեսական տրամադրությունները, քնականաբար, իրենց արտահայտությունը գտան գրականության մեջ: Եվ բոլորովին էլ պատահական չէր, որ Մարոյան-արձակագիրը դիմեց շարքային մարդու կերպավորմանը, որդեգրեց նրա տազնապ-հույզերը, հոգսերն ու հույսերը: Հեռագրատության ուղադրությունից չվրիպեց երիտասարդ գրողի մոտքը: Առանձնապես շեշտվում էր ստեղծագործությունների կենսական տարողությունը, Մարոյան-արվեստագետի ոճի ինքնատիպությունը և, իհարկե, մեծ մարդասիրությունը:

1935 թ. Մարոյանը մեկնում է Եվրոպա: Այցելում է նաև Սովետական Հայաստան, մոտիկից տեսնում իր ժողովրդի մեծ վերածնունդը: Լինում է նախ-հիների բնօրրանում հիթիսում:

Մարոյանը մշտապես իր արմատ-ակունքների հետ էր, դրանց գիտակցմամբ էր ամբողջական նրա աշխարհընկալումն ու կենսափիլիսոփայությունը. «Երբ մեզս առաջին անգամ գրելու պահանջ զգացի, ուզեցի պարզել, թե ուսկի՞ց կուզամ, ո՞վ եմ, ի՞նչ կուզեմ ըսել: Գեռ այն ատեն հասկեցա, մինչև չիմանամ, թե ով եմ, չեմ կրճար գրել... Ու հասկերցալով որ հայ եմ, հիթիսեմ կուզամ, զավակն էմ արմենակ ու Թագուհի Մարոյաններու, սկսա գրել...»: Ինեռն 80-ականների վարտին, երբ աշխարհասփյուռ հայ գաղթա՝անություն՝ը փորձում էր թաքցնել իր ազգային ծագումը, Մարոյանը հպարտությամբ գրեց. «Թեև անգլերեն կգրեմ, ու հակառակ անոր, որ ծնունդով ամերիկացի մըն եմ, ինքզինքս կնկատեմ հայ գրող մը: Գործածած բառերս անգլերեն են: Ըրելավայրը, որու մասին կգրեմ, ամերիկյան է: Ոգին, որ կստիպե ինձի գրել, աակայն, հայ է: Ուրեմն հայ գրող մըն եմ ես»:

1939 թ. արդեն գրական շրջաններում հայտնի անուն էր, երբ հանդես եկավ «Իմ սիրտը լեռներում է» թատերգությամբ: «Դիտը, որի հիմքում ընկած էր «Մարդը, որի սիրտը լեռներում է» պատմվածքը, բեմադրվեց հրողվելու՝ Մարոյան-դրամատուրգի մոտքը ճշանավորելով մեծ հաջողությամբ: 1940 թ. լույս տեսած «Զեր կյանքի ժամանակը» պիեսը արժանացավ Միացյալ Նահանգների գրական ամենաբարձր՝ Պուլիտցերյան մրցանակին և երկար ժամանակ չէր իջնում բեմերից:

Սկզբից եթե՞ նկատելի էր, որ Մարոյանի պիեսները նոր որակ են բերում: «...80-ական թվականները Մարոյանի բնօրրանն էին: Նրա վառ, լուսավոր լատենսությունը և անզուսպ ակտրուիստական պարօսը՝ միանշանակ «կարմիր դեկադայի» հումանիստական ըմբռնումների խմորումներին, ուժգնացան պատերազմային ժամանակների հերոսական նկրտումներով: Արդյունքով մ ճնշեցին քոլորովին այլ դրամատիկական ստրուկտուրայով պիեսներ, որոնք, իրավամբ, կարող են կոչվել անտիպիեսներ»:

Ասվածից, իհարկե, չի հետևում, թե Մարոյանի պիեսները մերձենում են Ս.

¹ А Ромм, Американская драматургия первой половины XX века, Ленинград, 1978, стр. 82

Բ.Լ.քեթի, Է. Իոնեսկոյի, Ա. Ադամովի ստեղծագործություններին, որոնցով 40-ական թվականների վերջերին հռչակվող ֆրանսիական անտիդրամայի (կամ արսուրդ դրամատուրգիայի) ծնունդը՝ Պարզապես սարոյանական պիեսները հերքում էին «դրամատիկական ժանրի բոլոր կանոնիկ օրենքները»՝ գտնված ինքնատիպ ձևի մեջ խոսացնելով մեծ բովանդակություն, հումանիտական մեծ գաղափարներ։ Ինքը՝ Սարոյանը, ժամանակաշրջանի ամերիկյան դրամատուրգիայի գլխավոր թերությունը համարում էր «խաղի» պակասը։ Բնականաբար, հրաժարվելով ստատիկ վիճակներից, նա իր ստեղծագործությունները հապեցնում էր դրամատիզմով, բացահայտում մարդկային բարոյի ու հուզական տեսլանքները։ Ահա թե ինչու, խոսելով 40-ականների ամերիկյան դրամատուրգիայի մասին և անդրադառնալով Թորնթոն Ուայլդերի և Մերի Չեյզի պիեսներին, գրականագետ Ջոզեֆ Վուդ Քրաթչը նկատում է. «...միայն Սարոյանը բավական շատ ու բավական ինքնատիպ գրեց, ուստի նրան, թեկուզև նախնական կարգով, կարելի է ընդգրկել ամերիկյան խոշորագույն դրամատուրգների ցուցակում»²։

Պիեսներում բացահայտվում էին Սարոյանի աշխարհընկալման հիմնական գծերը։ Սուր, ընդգծված կոնֆլիկտների բացակայությունը բնավ չէր նշանակում, թե հեղինակն անհաղորդ է ամերիկյան իրականության հակասություններին ու արատներին։ Ընդհակառակը, անմիջապես սոցիալական կյանքի խորքային դիտակցումից էին սերում բարոյական այնպիսի ըմբռնումներ, ինչպիսիք էին բարոյությունն ու մարդասիրությունը։ «Ջեր կյանքի ուղին անցեք այնպես, որպեսզի ապրեք, որպեսզի այդ գեղեցիկ ճանապարհին ոչ ձեզ և ոչ էլ ուրիշ որևէ մեկին, որին կհանդիպեք, չդիպչի ոչ կեղտը, ոչ մահը։ Ամենուրեք փնտրեք բարին...»³, — «Ջեր կյանքի ժամանակը» պիեսի փոքրիկ առաջաբանում գրում էր Սարոյանը։ Բարի ապրելը Սարոյանի քաղաքացիական դավանանքն էր, կենսական դիրքորոշման հիմնական սկզբունքը։ Եվ բնական ու օրինալի էր այն լավատեսությունը, որը բխում էր մարդու նկատմամբ ունեցած մեծ հավատից։ Անեղծելի այդ հավատով են տոգորված զրույթի բոլոր գործերը, այդ հավատն է այն հիմքը, որի վրա բարձրացնում է «Ջեր կյանքի ժամանակը» պիեսի փոքրիկ, բայց «հրաշալի աշխարհը»։

40-ականների սկզբին Սարոյանը հանդես եկավ մի ջանքի պիեսներով («Միրո հին, քաղցր երգը», «Գեղեցիկ մարդիկ», «Քաղցածները»), որոնք, սակայն, առանձին ուղադրության չարժանացան։

1942-ին գրված «Է՛յ, ո՞վ կա այդտեղ» պիեսը իր թեմատիկայով նորություն էր Սարոյանի դրամատուրգիայում։ Այն բացահայտում էր հեղինակի աշխարհընկալման նոր կողմերը, ունի սուղամե ևս հավատալի, որ նա անտարբեր չէ ժամանակաշրջանի ցավոտ հարցերի, մարդու ազատության և իրավունքների ոտնահարումների նկատմամբ։ Բարու և մարդասիրության լատիվամախոս Սարոյանը խոսեց նոր ձայնով, որի մեջ և՛ ցավ կար, և՛ մտահոգություն, և՛ կրքոտ բողոք։ Երազանքի և իրականության բախումը, որը նախկինում սովորաբար

² «Литературная история Соединенных Штатов Америки», т. III, М., 1979, стр. 460

³ Уильям Сароян, Путь вашей жизни, М., 1966, стр. 59.

«ճնում էր ենթատնքստում, այստեղ ավելի քան ընդգծված է: «Ի՞նչ քանց դե՞լ»
«Հոգնաբարություն»: Այդ նրանք են բռնաբարում այն ամեն լավը, որ ծնվում է աշ-
խարհի վրա»,—իր հերոսի հետ միաձայն բացակաճշում է Սարոյանը: Մեղա-
դատված անհասցե չէր: Բարին և մարդկայինը ռոմանտիզմերին, երաժիշտը
պոփոքներին ուղղված բարձրագույն մեղադրանք կար դեռևս «Իմ սիրտը լեռնե-
րում է» պիեսում. թիշենք Ջոնիի ճոր քառերը. «Առա՛ջ, սպանեցեք քոլորիմ,
պատերազմ հայտարարեք մեկդ մյուսին: Ապականեցեք կյանքի առասպելը, դուք
խելագարներ, քանզի ձեր մեծությունը չափվում է ձեր կատարած ավերմունքի
շատությամբ»: «Էյ, ո՛վ կա այդտեղ» պիեսում Սարոյանը որոշակիորեն կոնկրե-
տացնում է իր ասելիքը: Արվեստագետ-քաղաքացու հստակ դիրքորոշմամբ ճա-
չի ընդունում թշվառությունը ու տառապանք սփռող դաժան օրեցօրերը:

Սակայն անգամ ժամանակի իրականությանը մոտ կողմերի արտացոլմանը
դիմելիս Սարոյանը չի կորցնում իր հավատը: Ներկայացմանով բանտարկված
տղայի և էմիլիի հարաբերությունները, ընդգծելով նրանց երազների ու ձեռ-
նարկների միանությունը, դրամատուրգն ուզում է ասել, որ ոչ մի բռնություն
ու ճնշում չեն կարող խորտակել բարի ու վսեմ մարդկայինը, կյանքի միակ
ճշմարտությունը:

Եռպատերազմյան ամերիկյան իրականությունը ոչ մի լավ բան չէր
խոստանում: 40-ականների ավարտը և 50-ականների կեսերը հաճեցնում են
մակարտիզմի տխրահույս քաղաքականությանը հետ: Սենատոր Ջոզեֆ Ռեյ-
մոնգ Մակքարտիի ծավալած ծայրահեղ ռեակցիան հետապնդում ու հավանում
էր առաջադեմ մտավորականությանը ու դեմոկրատական աստիճանին, հակա-
պետական շինծու մեղադրանքով բանտարկվում ու մահվան էին դատապարտ-
վում հազարավոր մարդիկ: Մոկորական էին դարձել, այսպես կոչված, «կա-
խարդական դատավարությունները», որոնցում առանց որևէ հիմքի ծանր դա-
տավճիռներ էին արձակվում: Հրապարակավ այրվում էին գրքերը: Սենատոր-
ներից մեկը արդարացիորեն Ջ. Մակքարտիին համեմատում էր Հիտլերի, իսկ
մակարտիզմը՝ ցանցիվի հետ:

Արդեն իսկ 1950 թ. լույս տեսած «Ասորիք և այլ պատմվածքներ» ժողովա-
ծում շոշափելի էին եռպատերազմյան իրականությունը հաճական մտայն
տրամադրությունների արձագանքները: Հավատն, իհարկե, չէր լքում Սարո-
յանին, բայց օրինաչափորեն շատ ավելի մեծ տեղ էր Ֆատկացվում կյանքի ուղ-
բերականությունը ստոիկյան համբերատարությամբ կրող հերոսների ինչ-
պալորմանը: Այս շրջանում է ստեղծվում «Կոտորածն սանկանց» պիեսը, ուր
հստակորեն դրսևորված է Սարոյանի վերաբերմունքը դեպի մակարտիզմը,
դեպի այն վարչակարգը, որը ռոմանտիզմում էր ցույցնակ մարդու ապրելու իրա-
վունքը:

Կատարանի վերածված ռեստորանում դատում են ամենատարբեք տարիքի
ու զբաղմունքի տեր մարդկանց: Բալորի դատավճիռը նույնն է՝ գնդկահարու-
թյուն, իսկ մեղադրանքները՝ անհիմն ու անհեթեթ: Սարոյանը չի թանձրացնում
գույները: Իսկապես, ժամանակները այնպիսիք էին, որ ոչ ոք ապահովագրված
չէր անարդար դատաստանից: Եվ դատապարտյալներից մեկի վերջին ցանկու-
թյունը՝ «Ուզում եմ ծնվել», նոր կյանքով ապրելու քաղձանքը այդ դաժան ու
«հոյալ իրականության հերքումն է:

Բացառապես շարքայից մարդկանց հոգևոր մեծ արժանիքները, վերստին ընդգծելով նրանց քառաթյունը (մեղադրյալները հրաժարվում են դատել իրենց դատավորներից), Սարոյանը, այնուամենայնիվ, իր հերոսներից չի թողնում պասսիվ ու հնազանդ հայեցողի վիճակում: Դառնության ու ցավի ձեռք միասին նրանց մեջ կուտակվում, ահագնանում է բողոքը, և ընդվզում անգոսնում է ձաժքերության անհամեմատը, երբ փորձում են հաշվեհարդար տեսնել նաև փոքրիկ տղայի հետ: Կրկին գործում է գրողի մարդասիրության քաղաքական և քաղաքական կոնցեպցիան, բայց ակնհայտ է նաև սոցիալ-քաղաքական գիտակցության դրսևորումը:

Սովետական հետազոտողներից մեկը, անդրադառնալով «Կոտորածն մանկանց» ստեղծագործությանը, նկատում է. «Պիեսն, իսկապես, Ռիշեցնում է ձրանց Կաֆկայի ստեղծագործությունները: Նրանում խոսվում է ամենքից և ամեն ինչ դատելու մասին: Կաֆկայի ստեղծագործություններից բնորոշ մթնոլորտը բնորոշ է նաև այս ստեղծագործությանը»: Չափազանցելով ժամանակակից արտասահմանյան գրականության մեջ Կաֆկայի ազդեցությունը, Սարոյանի պիեսում գրականագետը տեսնում է գերմանացի գրողի «Դատավարություն» վեպի արձագանքները, ավելի կոնկրետ՝ ճախնական մեղքի գիտակցման արտահայտությունը, վերջինս բացատրելով ամերիկյան պոլիտանիզմի կրոնական խստիվ հակումներով:

Դժվար չէ գլխի ընկնել, որ հետազոտողն անհաղորդ է և՛ Սարոյանի ծագմանը, և՛ պիեսի ստեղծման պատմական շարժառիթներին: Ելել ինչո՞ւ բացատրել այն մանկամահը, որ վերլուծության մեծ ոչ մի խոսք չկա ժամանակաշրջանի այն առաճճումների օրոք, որոնք էլ հենց ճախապատասխանելի պիեսի ծնունդը:

«Կոտորածն մանկանց» հումանիստական մեծ մտահոգություններով կլանքի կռված, ամերիկյան վարչակարգի անհասկանալի կողմերը անողորձաբար մերկանող ստեղծագործություն է: Եվ հենց դա է պատճառը, որ այն մինչև օրս ոչ մի անգամ չի ներկայացվել Սփայլա Նախագահներին:

«Աշխարհը հեծանի քարանձավ է: Երբեք դա բախկանից հանելի զարդարված բարանձավ է, բայց ավելի հաճախ խղճուկ ավերակներ է: Մարդիկ քարեկարգում և զարդարում են իրենց աշխարհը, իրենց քարանձավները հանուն իրենց երեխաների»:—գրում էր Սարոյանը և ապա ավելացնում՝ «Իսկ թատրոնը առավել ևս բարանձավ է: Ասել է, թե աշխարհը, կյանքը նույնպես թատրոն է:

«Քաղաքանվի բնակիչները» (1957) պիեսի գործողությունները կատարվում են մի կիսավեր թատրոնում, որը, իրոք, ցախկնցում կռվել է «Աշխարհ»: Եվ հիմնական գործող անձինք էլ՝ Թագավորն ու Թագուհին, ծեր դերասաններ են: Երջանիկ Ռուշեր չեն ծնվում քանդման ենթակա հիմնավոր թատրոնում: «Այսքան էլ անիրավություն,—ցավով նկատում է Թագավորը:—Աստված իմ, ինչպես մարդիկ ապում են իրար»: Հերոսներից ոչ մեկը անմասն չէ այդ ցավից:

4 Б. А. Смирнов, Театр США XX века, Ленинград, 1976, стр. 223

5 Уильям Сароян, Путь нашей жизни, стр. 476—477

Յուրաքանչյուրն իր անցյալն ունի, և այդ անցյալից, ինչպես հայելուց, մտա-
ճող ու երազուն մի հայացք պատասխան է ակնկալում: Սարոյանն ինքն է
պատասխանում այդ հայացքին, պարզաբանելով իր աշխարհայությունը: Պայ-
թյունները մոտենում են «Աշխարհ» թաղարկին. «Քարանձավի բնակիչները»
լքում են իրենց կացարանը, որը քիչ անց ձիմնովին կործանվելու է: Կործանվե-
լու է, թեևս, իր հետ տանելով «անիրավությունն» ու «ատելությունը», և կամ,
ո՞վ գիտե, իր տեղը զիջելու բարության «բարեկարգ», «զարգարված» թաղ-
արկին: Համեմայն դեպս, Սարոյանի լավատեսությունը հակառակը հուշել
չէր կարող:

Մտաճողացմամբ քավական ինքնատիպ այս պիեսը, որի գաղափարական հար-
ցադրումները զերծ չէին ուտոպիական երանգներից, ներկայացնում էր նաև
դրամատուրգի դավաճանքը, թատրոնի մասին նրա պատկերացումները: Վե-
րջտին բացահայտվում էին սարոյանական թատրոնի յուրօրինակության
«զաղտնիքները»:

Ստեղծագործական բեղուն կյանքով ապրեց Սարոյանը՝ հարուստ ու հե-
տաքիչքի լ'աուանգուից: Թողնելով գեղարվեստական գյուտակնություն ամենա-
տարբեր ժանրերում: Անսահման քարտյամբ և բարձր հումանիզմով ներ-
ծրծված նրա ինքնատիպ ստեղծագործություններին շատերը մնայուն տեղ ու-
նեն XX դարի համաշխարհային գրականության գանձարանում:

Ուխյամ Սարոյանը մահացավ 1981 թ. մայիսի 18-ին, Ֆրեզնոյում: 1982 թ.
մայիսի 27-ին նրա աճյունն մի մասը փոխադրվեց Երևան և մայիսի 29-ին հո-
ղին հանձնվեց Կոմիտասի անվան զբոսայգու պանթեոնում:

ԿՈՏՈՐԱՄԵՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

Գրել է 1952 թվականին: Առաջին անգամ բեմադրվել է 1957 թ. փետրե-
վարին, Հաագայում (Նիդերլանդներ): Վերցնողիը վերցված է «Աստվածա-
շնչից» (տե՛ս «Մանկանց կոտորածը Բեթղեմեմում», «Նոր կտակարան», Մատ-
թեոս, գլ. Բ):

1 Քլերկ—առևտրաաթյունաբերական ձեռնարկություններ կամ գրա-
սենյակային ծառայող (անգլ. clerk):

2 Սուրբ Գավաթ—այն գավաթը, որն օգտագործել են Բրիտոսը և իր աշա-
կերտները Վերջին Ընթրիքին: Ավանդության համաձայն, խաչելության ժամա-
նակ այդ գավաթը նաև ցողվել է Բրիտոսի արյամբ:

3 Բլեֆ—թղթախաղում, հատկապես փուլերի ժամանակ, թույլ խաղաթղթեր
ունեցողը իր համարձակ քայլերով ձևացնում է, թե հաղթաթղթեր ունի (անգլ.
bluff): Այստեղ գործածված է խաբելու, կեղծելու նշանակություն:

4 «Պոեզիա»—«Poetry» ամսագիրը: Հրատարակվում է 1912 թվականից:
Հիմնադրել է Հարրիետ Մոնրոն: Ամսագիրը մեծապես նպաստել է ամերիկյան
բանաստեղծության զարգացմանը:

Ամերիկացի հուշակալոր դրամատուրգ
ԹԵՆԵՏԻՍ ՌԻՍՅԱՄՍԵ (Թոմաս Լեյնհի
Ռիլլամս) ծնվել է մարտի 26-ին Միսսիսիպիի Գառնեդի Կոլումբուս քաղաքում։
Նախքան առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտը Ռիլլամսների ըն-
տանիքը տեղափոխվում է Սենթ-Լուիս, ուր ապագա դրամատուրգի հայրը
շահութաբաժնի պաշտոն է ստանձնում կոչիկի միջադասյան ընկերությունում։ Գործ-
նախ, ու հաջողակ հոր համար, որը կյանքի չի պատկերացնում առանց աղ-
միրյալ հավաքույթների, հանդուգն ու վտանգավոր ձեռնարկումների, խորթ էին
իճարահորիս որդու հավորմները։ Եղ 1882 թ. հոր պահանջով 21-ամյա Թոմասը
թողնում է համալսարանը և աշխատանքի անցնում կոչիկի ֆիրմայում։ Մակայն
երեք տարի անց եռ տեղանում է ֆիրմայի՝ վերջնականապես կապերը խզելով
ընտանիքից։ Ունի, էլիսին ընդհանրում է հասարակարան։

Պենսեճեք ուշադրով է գրել Հ. Իսպիհի «Ռոբակակաճճերի» ճերկլայացմաճ ազդեցությաճ: 1985 թ. ճրա Վաճիիրե՛, Ծաճճա՛յ, Բոճբե՛յ» կատակերոցությունը հաջողությաճ բեռազրկում է Մեճճիսուն: Ռիլլամը մաճապցում է «Մեճթ»-լուիսյաճ կատակերիչներ» աճաճգարդիստակաճ թատերախմբի աշխատաճճ-ճերիճ:

1987-ից, կարիքից ստիպված, բողոքում է ուսումը, սակայն մեկ տարի անց հրահանգներով քաղաքացիի կոչում է շնորհվում: Երիտասարդ մտավորականի համար մեզոբոլ տարիները հշտանավորվում են ծանր զրկահրցներով ու դեպերմաներով: Ինչու: Ի չէ՛նապոյում, հոտ Յուլիանում, Խոս Աճեղոսում, հայտ Յոթրում, Կալիփոնիայի և Ջորջիայի տարբեր քաղաքներում:

Ժամեր կենսապայմանները չեն ընկնում Ռիլյամսին: Աշխատում է որպես մատուցող, թատրոնի տոմսավաճառ, վերելակավար: Միաժամանակ մասնակցում է գրական տարերի մրցույթների, ստեղծագործում տարբեր ժանրերում: 1987 թ. «Մենթո-լուիսյան կատակերգիչները» ցերկայացում են հրաժանելի մեծ պիեսը՝ «Ջրագետ դեպի արևը», որը պատմում էր Ալաբամայի հուճեագործների

մասին: 1989 թ. մեկ գործողությամբ երեք պիեսների համար Ռիլյամսին ՀՆՈՐԻՎՈՒՄ է՝ Նյու Յորքի «Գլուսի թիէթր» թատերախմբի ղեկերությանը մրցանակը: Նույն տարին դրամատուրգն ավարտում է «Հրեշտակների ճակատամարտը» պիեսը: Բրոդվեյի թատերախմբերից մեկը ձեռնամուխ է լինում ստեղծագործության ներկայացմանը, սակայն փորձնական բեմադրումից հետո հրաժարվում է:

40-ական թվականներին Թ. Ռիլյամսն արդեն ճանաչված գրող էր, բայց զեռես ստիպված էր աշխատել տարբեր հյուրանոցներում ու ռեստորաններում: 1948-ին որպես սցենարիստ աշխատանքի է անցնում Հոլիվուդում, բայց շատ շուտով թողնում է այն՝ չհամակերպվելով գաղափարազուրկ ու թեթևամիտ սցենարներ գրելու մտքի հետ: Ընդամենը մեկ տարի անց իր բանաստեղծությունների մոդովածուխ առաջաբանում Ռիլյամսը դառնացած պիսի Գլատեր, որ երիտասարդ մտավորականի համար «գրեթե անհնարին է ապրել ժամանակակից Ամերիկայում»:

Իրողությունն, իհարկե, չէր հուսալքում արվեստագետին: Նույն 1948-ին Հոլիվուդը մերժում է նրա սցենարներից մեկը. վերջինիս հիման վրա Ռիլյամսն **ստեղծում է «Ապակե գազանանոց»** պիեսը: Դերասան ու ռեժիսոր Էդդի «Խուլինգը» Սարոյանի թատերական «կենդանայրը», ձեռնամուխ է լինում ստեղծագործության բեմադրմանը: «Ապակե գազանանոցը» մեծ հաջողությամբ 1949 թ. ներկայացվում է Նյու Յորքի «Փ.Լ.Ռեստոլ» թատրոնում՝ միանգամից գրավելով քննադատների ուշադրությունը: Թատերական ճանաչված քննադատներից մեկը, որվատանքով խոսելով ստեղծագործության մասին, մասնավորապես նշում էր, որ այն աչքի է ընկնում «բնավորությունների խորքային ըմբռնմամբ», «մարդկային հարաբերությունների ճշգրիտ ցուցադրմամբ» և, հատկապես «ճշմարտության ուժով»: Արվեստագետի իր դավանանքը Թ. Ռիլյամսը շարադրել է պիեսի փոքրիկ առաջաբանում. «Այժմ, թերևս, բոլորն արդեն գիտեն, որ լուսանկարչական նմանությունը կարևոր դեր չի խաղում արվեստում, որ ճշմարտությունը, մի խոսքով՝ կյանքը, իրականությունը ներկայացնում են միասնական ամբողջություն, և բանաստեղծական նրկայությունը կարող է ցույց տալ այդ իրականությունը կամ որսալ նրա էական գծերը, ոչ այլ կերպ, քան իրերի արտաքին տեսքը փոխակերպելով»:

Այս կերպ դրամատուրգը ներկայացնում էր «պլաստիկ թատրոնի» իր ըմբռնումները՝ շեշտը դնելով գեղարվեստական ամենատարբեր սիլուզների օգտագործման վրա, Մեն տեղ էր հատկացվում նաև սիմվոլներին: «Պլաստիկ թատրոնի» սկզբունքներով է ստեղծված բուրժուական իրականության մեջ մուլորված, կործանված ընտանիքի մասին պատմող «Ապակե գազանանոց» պիեսը: Ռիլյամսը բացահայտում է Ռիմզֆիլդների ողբերգության պատճառը, ցույց տալիս քաղաքացիության, հոգևոր սնանկության կործանարար հետևանքները՝ հասնելով մեծ ընդհանրացումների: Ընտանիքի մոր՝ Ամանդա Ռիմզֆիլդի ինքնության դրսևորումներում բավականին լավ է երևում քաղաքացիական գիտակցության ողջ սնանկությունը: Չոր հաշվեկատվությամբ ապրող այդ կինը իր աշխարհն է ներքաշում նաև Թոմին և Լատրային: Ուշագրավ է հատկապես վեր-

¹ Tennessee Williams, «Стеклянный зверинец» и еще девять пьес, М., 1967, стр. 70

քիմիա կերպարը: Նրա անադարտությունը ու ազնվությունը անհամատեղելի են իրականության դաժան ու անմարդկային քարքերի հետ, և ապակե ճուրք ու փխրուն զազանիկների նման փշրվում է նաև նրա կյանքը:

Ռեփյամսի ստեղծագործական մեթոդը առավելապես հոգեբանական է, և այդ առումով նա իրավամբ Յուզի Թ'նիլի ժառանգորդն է: Նրա ուշադրության կենտրոնում հոգեկան աշխարհի բարդ տեղաշարժերն են, հակասական տրամադրությունների ու հոգեվիճակների հերթափոխությունները: Հոգեկանի այդ դրսևորումներում պարզորոշ երևում է միջավայրի ակոցնությունը, գրեթե շոշափելի են դառնում հասարակական կյանքի ազդակները: Ռեփյամսը իրավացիորեն վճռական դեր է հատկացնում հասարակությանը, այն համարում «սոցիալական ակտիվ ուժ», որը շատ դեպքերում ուղղված է մարդու դեմ: Ներաշխարհի դրսևորումների սոցիալական հիմնավորմամբ ավելի համոզիչ են դառնում հոգեբանական երևույթները:

Իրողությունը հիմնովին հերքում է այն պնդումները, որոնցում փորձ է արվում Թեոգեսի Ռեփյամսին ներկայացնել որպես Ջ. Ֆրեյդի հետևորդ, նրա լավագույն երկերի արժանիքները տեսնել եցթագիտակցականի հետ առնչվող երևույթների և կամ «բանականության համար անըմբռնելի նախածին կոնֆլիկտների» բացահայտման մեջ: Իրականում Ռեփյամսը ամերիկյան սոցիալ-հոգեբանական դրամատուրգիայի ճանաչված ներկայացուցիչն է, արվեստագետ, որն իր փորձով գեղարվեստական արտացոլման ճոր հնարավորություններ էր նախանշում:

1947 թ. դեկտեմբերին Նյու Յորքի «Էթել Բարիմոր» թատրոնում ռեժիսոր Հլիա Կազանը բեմադրում է Ռեփյամսի «Ծանկություն» տրամվայը» պիեսը: Հեղինակը քաղաքայնություն էր ամերիկյան կյանքի ողբերգական կողմերը, ներկայացնում սեփականաիրական կրքերի ու քաղքենիության ազդեցությամբ հիմնովին վերափոխվող մարդկային հարաբերությունները: Կրկին գործում է Ռեփյամսի հոգեբանական մեթոդը և, իհարկե, ոչ առանց սոցիալական հիմնավորման: «Դրամատուրգը բոլոր պերսոնաժներին ցուցադրում է իրենց «պատառի» համար վճռական պայքարի պահին: Նա տեսնում է, որ այդ պահին իր հերոսները զարմանալի ճեշտությամբ են գնում դեպի ոճիրը»² և նույնքան հեշտությամբ «ինքնադարացում գտնում»:

Պիեսի գլխավոր հերոսուհին՝ Բլանշ Դյուբուան, սարսափով է խոսում այն իրականության մասին, որի դեմքը որոշում են Սթենլի Կովալսկին՝ «քարե դարի կենդանի մասունքը» և նրա նմանները. իրականություն, ուր թույլերին մնում է «առկայծել ու լույս ապա», «թղթե լապտերիկ» լինել «էլեկտրական լամպի դեմ»: Սակայն Բլանշը ևս զերծ չէ իր բնորոշած «ուժեղներից» հատուկ դաժանությունից. անձնականը հաստատելու համար նա էլ ընդունակ է ոտնահարել ուրիշի՝ թեև բարձրաձայն խոսում է առաջադիմության, «նոր լույսի» և «բարձր ընդգամունքների» մասին:

Իր նախորդի՝ Յուզի Թ'նիլի նման Ռեփյամսը նույնպես թերահավատությամբ է արտահայտվում բուրժուական քաղաքակրթության մասին: Նրա տես-

² «История зарубежной литературы после Октябрьской революции», часть вторая, 1945—1970, М., 1978, стр. 300—301

տաղաշտից չեն վրիպում զարգացման ու առաջադիմության արտաքին պերճանքի տակ թաքցված անհաղթահարելի ճակատությունները, սոցիալական կյանքի բարդությունները, որոնք էլ հենց որոշում են մարդկային հարաբերությունները: Վերջիններին համար հատկանշական են դառնում շահախնդրությունն ու հաշվեհատությունը, սեփականատիրական անսամմ կրքերի դրսևորումը: Այս պայմաններում պայքարը անխուսափելի է, իսկ միջոցների մեջ խտրություն չի դրվում:

Իր հարցադրումներով, սոցիալական քննադատությամբ «Ծանկություն» տրամվայը՝ ճշանակալից երևույթ էր, և գրական-թատերական շրջաններում ընդունվեց միանշան դրվատաբերով: Պիեսի համար Ռիլյամսին շնորհվեցին Նյու Յորքի թատերական քննադատների և Պոլիտեքնյան մրցանակները:

«Մարդու ամենամեծ արժանիքն իրականում այն է, որ նա կարող է անձամբ, սեփական հայեցողությամբ իր համար որոշակի բարոյական արժեքներ սահմանել և ապրել դրանցից չհրաժարվելով»³, — 50-ականների սկզբին գրված պիեսներից մեկի առաջաբանում նկատում էր Թ. Ռիլյամսը: Դրամատուրգի հետագա որոնումները նպատակաուղղված էին անհատի և միջավայրի կոնֆլիկտների բացահայտմանը: Հումանիստական տարերքը, որ նախորդ ստեղծագործություններում, որպես վերացական իրողություն, սովորաբար մնում էր ենթատեքստում, նոր պիեսներում որոշակիորեն արտահայտվում է հերոսի հոգեկերտվածքի դրսևորումներում, բարոյական ըմբռնումներում: Այդ առումով ուշագրավ էր «Կատուն չիկացած տանիքին» դրաման (1955):

Ստեղծագործության կենտրոնական հերոս Բրիկի մարդասիրությունը, անշահախնդիր բարեկամությունը, բարոյական ըմբռնումները օտար են միջավայրին, նույնիսկ ընտանիքի անդամներին: Չոր հաշվեհատությամբ ու անհագ ընչաքաղցությամբ ապրող այդ մարդկանց այստիեբացմամբ չօրաքանչյուր հարաբերություն ինքնին հաշիվ է: Ըստ այդմ, բուլդոզերի ալի կերպ են մեկնաբանում Բրիկի և նրա հանգուցյալ խաղընկերոջ՝ Սքիփիի ազնիվ ու անաղարտ բարեկամությունը, իրենց այլանդակ բարքերից բխող չափափշներով գնահատում այդ հարաբերությունը: «Է, և Սքիփիի մտերմության մեջ ինչ-որ անցորմալ բան կար...», — ասում է Բրիկի հայրը:

Բրիկը ծանր դրամա է ապրում: Կեղծիք, խարեությունը, քաղերհիությունն ու սեփականատիրության մոլուցքը, իսկապես, զզվելի են նրան: Հոր այն հարցին, թե ինչու է խմում, նա պատասխանում է՝ «Զզվանքից»:

Սակայն միջավայրի համար անըմբռնելի է այդ բացատրությունը, անընդունելի է հերոսի ողբերգության պատճառը: Հանգամանքն ավելի է խորացնում Բրիկի հոգեկան դրաման, ու թեև պիեսն ավարտվում է նրա հեղճոտ ռեպլիկով, հերոսի կործանումը կասկածի տեղիք չի սալիս:

Իրամատուրգի նոր հարցադրումները կենսական ակտիվ դիրքորոշման արդյունք էին: 1957 թ. «Աշխարհը, որտեղ ես ապրում եմ» հարցազրույցում Թ. Ռիլյամսը նկատում էր, որ գրողի, ընդհանրապես, արվեստագետի առաքելությունը ճշմարտությունը բացահայտելու ձգտումն է, և «հենց այդ ձգտումն է,

³ Теннесси Уильямс. «Стеклопый зверинец» и еще деяты пьес, стр. 721

որ Գրաճց աշխատանքը դարձնում է ոչ այնքան մասնագիտություն, որքան ծառայություն, իսկական անձնավորություն⁴։ Այդ ձգտումն ագնայտ է Ռիլյամսի 50-ականներից ստեղծված գրեթե քուր գործերում։ Հայառակ իրենց ողբերգական ճակատագրի դրամատուրգի Գոր Ռերոսները՝ այդ միայնակ խռովարարները, չեն ընդունում իրականությունը, Գրա Ռաստատած քարոյական Ընդ ու սնամեջ չափահիշները։

1957 թ. մարտին Նյու Յորքի «Մարտին Բեք» թատրոնում ներկայացվում է Ռիլյամսի «Փրփեռն իջնում է դոժիք» պիեսը, որը 1940 թ. տապալված «Հրեշտակների ճակատամարտը» ստեղծագործության արժատապես վերափոխված տարբերակն էր։ Որպես բնաբան դրամատուրգն ընտրել էր Ա. Ստրինդբերգի ճամակներից մեկի Ռետկալ տողերը՝ «Ես Գույնակ սկսում եմ զազան դառնալու և Գոր աշխարհ ստեղծելու անհղթահալելի պահանջ զգալ», որոնք Գախապես Ռուշում էին ստեղծագործության գաղափարական ուղղվածությունը։

Թ. Ռիլյամսն անողոք խստությամբ է խոսում ամերիկյան իրականության ստվերոտ կողմերի մասին, ցույց տալիս, թե մարդու Ռամար որքան դժվար է ապրել այն Դասարակությունում, ուր Գրան սպասում են լինելի դատաստանը, ամենօրյա Ռետապնդումները, ապականված քարքերն ու շրշապատի քար անտարբերությունը։ Հեղինակի բնորոշած դոժիքը Ռեքն այդ իրականությունն է, որտեղ, ինչպես գլխավոր Ռերոս Վել Քսալիեն է նկատում, «մարդկանց զնում է վաճառում են»։ «Իրական Ռերոսների՝ Վելի և Լեյդիի անաղարա սերը Ռակադրվում է չարագործ սեփականատերերի ու քաղքենիների՝ կեղծիքով ու դսմանությամբ կյանքի կոչված աշխարհին, և սկզբից ենթապարզ է, որ Գրաճց սերը կործանման է դատապարտված։ Կործանվում են Գաև իրենք՝ Ռերոսները, որը, սակայն, չի Գսեմացնում պիեսի գաղափարական Ռնչեղությունը։ Մի առիթով Վելը նկատում է, որ գոյություն ունի մարդկանց Երեք տեսակ՝ մարդիկ, որոնց վաճառում են, մարդիկ, որոնք զնում են դրանց, և մարդիկ, որոնք վեր են առումսխի այդ Դարաբերություններից, զերծ են այդ իրականության «խարանից»։ Վերջիններս Ռեղինակի բնորոշած «անՌնազանդներն» են, որոնց կենսագրությունը մահով չի ավարտվում։ Նրանց փոխարինում են ուրիշները, գիտակցաբար ընտրում իրենց Գախորդների փշոտ, քայք միակ ճիշտ ուղին։ Այդ իմաստով խորՌդաճշական է պիեսի ավարտը։ Քերոլը ուսերին է զցում Վելի բաճկոնը և, արՌամարկելով շերիֆի սպառնալիքները, Ռետանում։

Պիեսը ճշանակալից նրևույթ էր ոչ միայն երկրի թատերական կյանքում, այլ Գաև Ռիլյամսի ստեղծագործության մեջ։ Եվ առաջադեմ քննադատներն ըստ արժանվույց գնաՌատեցին ստեղծագործությունը։ Մասնավորապես շեշտվում էր Ռարցադրումների արդիականությունը, ընդՌաճրացումների խորությունը, Գոր խոսք էր ասվում դրամատուրգի տաղանդի մասին։

Թեմատիկայով ու գաղափարական Ռնչեղությամբ «Փրփեռն իջնում է դոժիք» պիեսին բավական մոտ էր «Իգուանի գիշերը» (1962) ստեղծագործությունը։

Դրամատուրգի Ռետազա երկերում թանձրանում են անկումային տրամա-

⁴ «Современная художественная литература за рубежом», № 3, 1981, стр. 77.

դրությունները, ստվարաճում է միայնակ ու անդառնալիորեն կործանված ճեղքների շարքը («Վիշապի երկիր» պիեսների ժողովածու), որոնք սակայն չեն քացառում հեղինակի հումանիզմը, միժի մեջ եմ մնում նաև «պաժառիկ թատրոնի» հիմնական սկզբունքները:

70-ականների վերջերից և 80-ականների սկզբին Ք. Ռիլլամսը Ցանդես է գալիս մի քանի պիեսներով («Vieux Carre», «Տունը, որ երկար չի մնա կանգուն» և այլն), որոնցում կրկին անդրադառնում է իրականության ցավոտ հարցերին, կերպավորում խորասակված ճակատագրով, անհույս թշվառությամբ դառապարտված ճեղքներին:

«...Ես շարունակում եմ պնդել, որ ինչ-որ տեղ պետք է լինի ճշմարտություն, որն արժե արտահայտել շփոթմունք ու վախ առաջացնող բառերով...

‘Իրա համար էլ պատանեկությունից մինչև ծերություն ես իմ մեջ պահպանել եմ և շարունակում եմ պահպանել այդ հավատը...’,—մի առիթով ասել է Քեննեդի Ռիլլամսը: Դրամատուրգին մշտապես գեղարվեստական արարումի էր մղում այդ մեծ հավատը:

Ք. Ռիլլամսը վախճանվեց 1988 թ., Նյու Յորքում:

ԿԱՏՈՒՆ ԾԻԿԱՅԱՄ ՏԱՆԻՔԻՆ

Գրել է 1955 թ.: Նույն թվականին առաջին անգամ հերկայացվել է Նյու Յորքի «Մորոսսը» թատրոնում՝ ռեժիսոր Հլիա Կազանի ղեկավարությամբ:

1. Միսսիսիպիի Գելտա—տարածք Միացյալ Նահանգների հարավում՝ Մեքսիկական ծոցի ափին:

2 Վիկտորիական ոճով—այսինքն՝ XIX դարի անգլիական ոճով: Անգլիական թագուհի Վիկտորիայի (1837—1901) անվամբ պալմանականորեն կոչվում էին դարաշրջանի շատ երևույթներ:

3 Ռոբերտ Լուիս Սթիվենսոն—անգլիացի գրող (1850—1894), արկածային վեպերի հեղինակ: Հայ ընթերցողը ծանոթ է նրա «Գամմերի կղզին» և «Սև ճեղք» ստեղծագործություններին:

4 Սամուայի կղզիներ—հրաբխային կղզիախումբ Խաղաղ օվկիանոսում:

5 Լուիզիանա և Արկանզաս—ԱՄՆ-ի հարավային նահանգներից:

6 «Գրեյք Սմոքի»—հանգստի և տուրիզմի վայր Ապալաչյան լեռների անտառախիտ լանջերին՝ Քեննեդի և Հյուսիսային Քարոլինա նահանգների միջև:

7 «Ռեյքոու Հիլս»—բառացի՝ «Ծիածանի քարձուներ»:

8 «Քլաքքսդեյլ Ռեջիսթր»—«Քլարքսդեյլի օրաթիթ». նահանգային լրագիր:

9 «Ասոշիեյթեդ Պրես»—ԱՄՆ-ի խոշորագույն տեղեկատու գործակալություններից («Associated Press»). հիմնվել է 1848 թ.: Ղեկավարությունը կենտրոնացված է Նյու Յորքում:

⁶ Նույն տեղում, էջ 78:

10 «Յուճայթեդ Պրես»—ԱՄՆ-ի խոշորագույն ինֆորմացիոն գործակալություններից («United Press»):

11 Պուրիտան—XVI—XVII դարերում Անգլիայում այդպես էին անվանում կալվինիզմի (բողոքականության մի ճյուղ) հետևորդներին, որոնք ռեֆորմա-յիսայի խորացման կողմնակից էին: Այստեղ «պուրիտան» օգտագործված է՝ ընդգծելու համար Միացյալ Նահանգների հարավի բնակիչների մահապետա-կան խիստ բարձր ու կենցաղը:

12 «Գիտելիքի գրքեր»—խոսքը «Books of Knowledge» հանրագիտարանի մասին է:

13 Մեմֆիս, Նեշվիլ, Ռոքֆորդնոնթ—քաղաքներ ԱՄՆ-ի հարավում:

14 Ծննդյան տոներ—տե՛ս Յուզին Օ'Նիլի «Մերը ծփիների տակ» պիեսի 6-րդ ծանոթագրությունը:

15 ...բամբակի տոնին ճկիլված ֆեստիվալում մի անգամ թագուհի է եղել...—ակնարկվում են բամբակի բերքահավաքին ճկիլված ժողովրդական տոնախմբությունները, որոնք ավանդաբար անցկացվում են երկրի հարավային մասերում:

16 Սքիփ—սպորտային թմի ավագը (անգլ. skipper), որն այստեղ հա-տույն անվան ճշանկությանը է գործածվում:

17 Կրիկետ—(անգլ. cricket), թիմային խաղ գնդակով և զարկիչով: Հայրե-նիքը միջնադարյան Անգլիան է: Ներկայումս տարածված է Մեծ Բրիտանիա-յում, Ավստրալիայում, Կանադայում, Նոր Զելանդիայում, ինչպես նաև ԱՄՆ-ում:

18 «Իիանայի ռազմավար»—սպորտային մրցանակ, որ կոչվում է հոմեռա-կան դիցաբանության Լուսինի աստվածուհի Իիանայի սնունդով:

19 Իֆսիսիպիի համալսարան—այստեղ, ամենայն հավանականությամբ, հիշատակվում է Փլինյոսի քոլեջը (Միսիսիպիի նահանգ), որն հիմնադրվել է 1828 թ.:

20 Իֆու լիճ—արհեստական լճակ Նյու Յորք նահանգում:

21 Ֆուգտ—ծանրության միավոր. 1 ֆուգտը հավասար է 453,6 գրամի:

22 «Հոմերիքի Աֆելն»—բառացի՝ «Առևտրական տեղեկագիր»:

23 ...Հորի պես աղքատ ու դժբախտ...—Հորը «Աստվածաշնչի» հերոսներից էր, որին վիճակվեց կրել աստծու սահմանած բոլոր փորձություններն ու զըր-կանքները:

24 «Դիքսի սթարզ»—բառացի՝ «Հարավի աստղեր»:

25 «Գոհության օր»—(անգլ. Thanksgiving Day). Մասաչուսեթսի առաջին գաղութաբնակների հիշատակին ճկիլված պաշտոնական տոնակատարություն: Նշվում է գրեթե բոլոր նահանգներում՝ հոյեմբեր ամսի չորրորդ հինգշաբթի:

26 Միչիգան լիճ—Հյուսիսային Ամերիկայի երեք ամենամեծ լճերից մեկը. հարավ-արևմտյան ափին գտնվում է Չիկագո քաղաքը:

27 Գրեհեմա—պետություն Կարիբյան ծովի հարավ-արևելյան մասում՝ Գրե-մադա և հարակից կղզիների վրա:

28 «Քու Քիվերզ»—բառացի՝ «Երկու գետ»:

29 «Գուկ»—դոկտոր (անգլ. doctor—բժիշկ) բառի կրճատ ձևն է, որը խիստ գործածական է ամերիկյան խոսակցական լեզվում:

30 **Քիշմիր**—քրոյա, կիսաքրոյա կամ բամբակյա թեթև գործվածք թեք մակաշերտերով: Անվանումը կապված է Ինդոս գետի ավազանում գտնվող Քաշմիրի շրջանի անվան հետ:

31 **Հետաքննությունների ֆեդերալ բյուրո**—(անգլ. Federal Bureau of Investigation). վարչություն, որն ստեղծվել է 1908 թ.' ֆեդերալ օրենքների խախտումները հետաքննելու համար: Միաժամանակ կատարում է քրեական և գաղտնի ոստիկանության ֆունկցիաներ, հետապնդում է առաջադիմական կազմակերպություններին:

32 **«Սթորկ»** և **«Իփփոր»**—բառացի՝ «Արագիլ» և «Հնձվոր». հաճախվում են մարզական ակումբներ եմ:

33 **Բարսեղյան**—կատալոնիայի գլխավոր քաղաքը (Իսպանիա): Գտնվում է Միջերկրական ծովի ափին, հիմնադրվել է մ. թ. ա. III դարում:

34 **Մարակեշ**—գտնվում է Մարոկկոյի Ռաբալ-արևմուտքում, հիմնադրվել է XI դարում: XI—XIII և XVI—XVII դարերում եղել է երկրի մայրաքաղաքը:

35 **Սքիդ Ռոու**—բառացի՝ «Որջերի թաղամաս» (անգլ. Skid Row). ժար-գոնային ձև է:

36 **Ուիքսթերգ**—քնակավայր Միչիգանի հաճախում, Միչիգան լճից արևելք:

37 **Մասոններ**—(հան ֆրանկմասոններ). XVIII դարի Անգլիայում առաջացած կրոնական-էթիկական շարժման հետևորդներ: Մարդկությանը կրոնական եղբայրական միության մեջ միավորելու ուստիական հպատակով ձգտում էին ստեղծել համաշխարհային գաղտնի կազմակերպություն:

38 **Ակր**—մակերեսի չափման միավոր. 1 ակրը հավասար է 4046,86 քառ. մ:

39 **Շոու**—այստեղ՝ ռեկլամային ելույթներ, հեղինակության մասսայականացմանը նպաստող միջոցառումներ (անգլ. show):

40 **Բուրսիս**—մերձհողային լորձապարկերի բորբոքում կրկնվող վնասվածքների դեպքում:

41 ...**Հյուսիսի և Հարավի հաճախների միջև պատերազմ**...—բուրժուական Հյուսիսի և ստրկատիրական Հարավի միջև պայքարը վերածվեց քաղաքացիական պատերազմի (1861—1865), որն ավարտվեց Հյուսիսի հաղթանակով և բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությամբ:

42 **«Ֆրեյդ Փոյնթ»**—բառացի՝ «Ըզնավորի հրվանդան»:

43 **Նատրիումի ամֆոլալ**—քնաբեր դեղամիջոց:

Ծնվել է Ռուսիսի 5-ից Մեզոն-Լաֆիթում:
Կրթությունը ստացել է Կոնդորսեի լիցե-

յում: Գրականությունը է մտել որպես բանաստեղծ: 1909—1912 թթ. մեկը մյուսի
ետևից լույս եւ տեսնում երա «Ալադիների լամպը», «Թեթևամիտ արքայազներ» և
«Սոփոկլեսի պարը» բանաստեղծական ժողովածուները:

Ինքնակրթի ֆրանսիական պոեզիայի Ռամար բնորոշ էր Ռուսմարումը
սիմվոլիզմից և բանաստեղծական երր ձևերի որոնումը: Այս կերպ պոեզիայի
մեջ գեղանկարչության որինակով առաջանում է կուրիատական շարժումը, որի
առաջին ներկայացուցիչներն են դառնում Գիյոմ Ապոլիները, Մաքս Ժակոբը
և Անդրե Մալմոնը: Կուրիզմը շատ բան ժառանգեց Ալֆրեդ Ժարրիից. վերջինս
պնդում էր մեկ այլ՝ «բարձրագույն» ռեալության հնարավոր գոյության մա-
սին: Նրա ստեղծած «փիլիսոփայական Ռամկարգը» նպատակ ուներ թափան-
ցելու «այլ աշխարհները» և ճուշտիկ բացատրել դրանց օրենքները: Այստեղից
էլ աշխարհի ռեալ ընկալումը խախտող արհեստական Ռամդարումներն ու կու-
րատումները, «մետաֆիզիկական կեցության» Ռաստատումը, որ որդեգրեցի
ճախ կուրիստները, ապա լյադաիստներն ու այլորոշախտները:

Կուրիզմի ներկայացուցիչներն ընդգծված Ռակում ունեին դեպի պատրան-
ջային պատկերների ստեղծումը, որը պայմանավորված էր ընթերցողին զար-
մացելու, շփարեցնելու նրանց սկզբունքով: Նման զգացումներ արթնացնելը
Գ. Ապոլիները Ռամարում էր արվեստի գլխավոր նպատակներից մեկը:

Առաջին Ռամաշխարհային տարիներին և պատերազմից Ռետո ստեղծված
Ժ. Կոկտոյի նրկերում («Ներքող Գիկասոյին» ժողովածուն, «ԲարեՌուսո Ռը-
վանդան» և «Բառարան» պոեմները) զգալի էր կուրիզմի գեղագիտության ազ-
դեցությունը: Կուրիզմիստիկիզմի Ռետնորդներից շատերի նման նա ևս չէր ընդու-
նում աճցայի արվեստի ու գրականության արժեքները, ակնհայտ Ռեզնանքով
էր խոսում «բանգարանների ողջ ոսկու» մասին՝ գերապատվությունը տալով
«Գիկասոյի կտավին»:

Ընդհանրապես Կոկտոյի ստեղծագործական ուղիքը սերտորեն կապված էր մոդեռնիզմի ամենատարբեր դրսևորումների հետ: Սակայն նույնիսկ այդ տարամետ հակումների մեջ արվեստագետը չէր կորցնում իր անհատականությունը, ստեղծում էր միանգամայն ինքնատիպ, զուտ կոկտոյական գործեր: Նրա փորձարարությունները, անկախ իրենց զաղափարական հարցադրումներից, զեղարվեստական արտացոլման նոր, ուշագրավ հնարավորություններ էին բացահայտում:

Բազմազան էին Կոկտոյի հետաքրքրությունները: Բանաստեղծ էր, վիպասան, դրամատուրգ, թատերական ջնադատ, մկարիչ և քանդակագործ: Գրում էր կինոսցենարներ, բալետային ներկայացումների լիբրետոներ: 1910 թ. Փարիզում Կոկտոն ծանոթանում է ռուսական բալետների ըմբադրող Ս. Դյագիլևի հետ և օգնում նրան անցնելու կուրիզմի և ֆուտուրիզմի դիրքերը: 1917 թ. Ժ. Կոկտոյի լիբրետոյով և Պ. Պիկասոյի դեկորացիաներով Ս. Դյագիլևը ըմբադրում է «Շքերթ» բալետը:

Ավելի ուշ Կոկտոն հանդես է գալիս «Ինքնակոչ Տոմաս» և «Բովարա հան երեսներ» վեպերով, որոնցում ամդրադառնում է երիտասարդ սերնդի պրոբլեմներին:

Արվեստի ու գրականության տարբեր բնագավառներում ստեղծած լուրջի-նակ ժառանգության մեջ աչքի են ընկնում հատկապես Ժան Կոկտոյի դրամատուրգիական երկերը:

Ֆրանսիական «Ինտելեկտուալ» դրամատուրգիայի սկզբնավորումը համընկնում է 20-ական թվականների ավարտին: Ուղղությունը, որի հիմնադիրը դարձավ Ժան Ժիրոդու, միանգամայն նոր երևույթ էր ազգային դրամատուրգիայում: Սկզբից նեթ ակնհայտ էր, որ իրենց վերացական փիլիսոփայական-բարոյական զաղափարներով հանդերձ «Ինտելեկտուալները» մարտնչում էին նետում պարզունակ կենցաղային պիեսների հեղինակներից և առաջին հերթին իրենց հումանիզմի դրսևորումներով: Թեև իրականության ու կյանքի հակասությունների գիտակցումից ծնվող այդ հումանիզմն ավելի հաճախ մնում էր էմոցիոնալ մակարդակում և հստակված ու ավարտուն կոնցեպցիա չէր դառնում, այնուհանդերձ դրանում բացահայտվում էր բուրժուական հասարակության նկատմամբ նրանց ունեցած վերաբերմունքը, բարոյական այն ըմբռնումները, որոնք հիմնականում անհամատեղելի էին օրենքի ու ստացած չափանիշների հետ: Կենսական այդ դիրքորոշումը թեկուզև այլաբանորեն, բայց արտահայտվում էր որոշ «Ինտելեկտուալների» երկերում: Օրինակ, Ժ. Ժիրոդուի ամենաճշգրտակալից ստեղծագործությունները գլխավոր թեման մարդու և նրան ճշող արտաքին ուժերի հարաբերությունն է: «Հուդիթ» ողբերգության մեջ այդ ուժերը մարմնավորում է աստված: Հակառակ «Աստվածաշնչի», հերոսուհին՝ Հուդիթը, ոչ թե պարտքի գիտակցումով է տրվում Հողոփեռեսին, այլ նրան սիրելով: Հուդիթի ախույանը աստվածն է:

«Ինտելեկտուալ» դրամատուրգիայի ինքնատիպ, բայց խայտաբղետ ժառանգության մեջ իր ներդրումն ունի նաև Ժան Կոկտոն: 1928—1934 թթ. նա հանդես է գալիս «Անտիգոնե», «Փրփնոս» և «Բովարային մեքենա» պիեսներով: «Ինտելեկտուալներից» շատերի նման Կոկտոն նա օգտագործում է անտիկ թեմաները, և պետք է նկատել, որ նա շատ ավելի անկաշկանդ է անտիկ մոտիվ-

Գերին դիմելիս: Իր դիրքորոշումը «Անտիգոնեի» առիթով Ժ. Կոկտոն Բեսուլայ կերպ է բացատրում. «Սա Հունաստանը օղանալից լուսանկարելու մի փորձ է: Այդպիսի բարձրությունից նայելիս փառաբանված շատ գեղեցկություններ տեսադաշտից դուրս են մնում, բայց փոխարենը մայրամաքերվում են այլ գեղեցկություններ...»¹:

«Իտիսային մեքենա» պիեսում առեղծվածային ճակատագրի զաղափարը այլևս չուճի նախկին (անտիկ) ճշանակությունը, որովհետև գրեթե բոլորն էլ կիտեն, որ քրմերն են հմարել զուլակի և սֆինքսի մասին պատմությունները՝ մպատակ ունենալով այդ կերպ ազդել պետության ղեկավարման վրա: Հանգուց՝ ինչու. ծնվել է նախապատրաստող այդ ճոր մթնոլորտում, բնականաբար, ճորովի են գերկայացվում Ռին Ռունական դիցաբանությունից կամ Սոֆոկլեսի «Էդիպ աթալից» հայտնի գլխավոր հերոսները: Կոկտոյի ստեղծագործության մեջ վերջիններս առօրյական հոգսերով ու մտահոգություններով ապրող սովորական մարդիկ են. Հոփալը՝ պատվասեր ու բարեհոգի, Իոկաստան՝ ավելի շատ ջղագրգիռ:

Ողբերգության բնարանը հուշում է, որ աստվածները գոյություն ունեն, և ճրանց մարմնավորում է հրեշը: Իսկ մարդկային կյանքի «դժոխային մեքենան» աշխատում է իշխող չարի արդյունքն է:

«Իտիսային մեքենան», թերևս, եռագրության ամենամաջողված ստեղծագործությունն է: Խ տարբերություն «Օրփեոսի» և «Անտիգոնեի», սրանում ռեալիստական երանգներն ավելի թանձր են, զգալի է հեղինակի պրոքլեմային մպատակադրումը, իսկ ֆանտաստիկական մոտիվները Ռինականում ծաղայում են այդ նպատակադրման բացահայտմանը:

Ամբողջության մեջ եռագրությունը Կոկտո-դրամատուրգի յուրօրինակության ամենախոսուն արտահայտությունն էր, իսկ այդ յուրօրինակությունը առաջին հերթին բեմական իրականացման առանձնահատկությունների մեջ էր: Ժ. Կոկտոն, իսկապես, մեծ կարևորություն էր տալիս բեմական գերկայացմանը, յատկապես սովանդները «թարմացնելու» ընդգծված միտում ուներ: Դեռևս 1924 թ. ստեղծելով «Ռոմեո և Զուլիետ» ողբերգությունը, Կոկտոն մտադիր էր «երիտասարդացնել» շեքսպիրյան թատրոնը և հենց այդ հանգամանքը նկատի ունենալով իր երկը համարում էր «խաղապատրվակ բեմադրության համար»: Կոկտոն ոչ միայն գերկայացնում, այլև պարտադրում էր բեմականացման իր սկզբունքները, դերասաններից պահանջում խստորեն հետևել իր ցուցումներին, նույնիսկ ճշում էր դիմախաղի և ղեկորացիաների մանրամասները:

1930 թ. Ժան Կոկտոն Փրանսիացի դրամատուրգներից առաջինը գրում է մոնոդրամա՝ «Ջայն մարդկայինը», որի բեմադրումը ճշանակալից իրադարձություն էր Փրանսիայի թատերական կյանքում: Հեղինակի մտահղացմամբ ստեղծագործությունը «խաղապատրվակ» էր դերասանի համար և առիթ՝ պիտի ստեղծեր «երկու դեր խաղալու, մեկը՝ երբ դերասանուհին խոսում է, մյուսը՝ երբ դերասանուհին լսում է և ուրվագծում անտեսանելի պերսոնաժի բնավորությունը»:

¹ Մեքենայում կատարվում է Դ. Կ. Կոկտովի, Դրամատուրգի և թատերական արտիստի, Կիև, 1968, գրքից, էջ 161:

Գրամատուրգը չէր գերազանախտում իր ստեղծագործությանը նշանակությունը: Մոնոդրաման, իսկապես, դերասանական կարողությունների լիարժեք քաջահայտման մեծ հնարավորություններ էր ընձեռում, քայքայ միաժամանակ քարձր օժտվածությունը պահանջում: Եվ առաջին հերթին այն պատճառով, որ «Ջայն մարդկայինը» խորապես հոգեբանական գործ էր, անհատական ծանր դրամայի քաջահայտում: Իր հերոսուհու մասին Կոկտոն գրում էր. «Պերսոնաժը մի միջակ զոհ է, ոտից-գլուխ սիրահարված մի կին: Նա լուր մի հնարք է ուզում բանեցնել, օգնում է տղամարդուն, որպեսզի վերջինս իր սուտը խոստովանի, որպեսզի անշուք հիշատակ չթողնի»: Հնդկականային այս պարզ ու անմիջական մեկնաբանությամբ, ասես, անտեսվում է ստեղծագործության հոգեբանական խորությունը: Իրականում հենց միայն զգացմունքի, երազանքի/և իրական վիճակի անհամատեղելիությունը ինքնին ներքին լարում, հոգեկան մեծ դրամա էր ենթադրում: Եվ արտաքուստ որքան էլ Կոկտոն պարզեցնում/էր իր միտումը, ստեղծագործության հիմնական նպատակադրումը, ներքուստ լիովին գիտակցում էր հերոսի ամբողջ ողբերգականությունը:

Հանգուցալուծման պահը, որում ներկայացվում է կինը, խիստ դրամատիկ է: Սիրո անդառնալի կորստի և հրաժեշտի անխուսափելիության սթափ գիտակցումը նրա մեջ վերջնականապես չեն սպանել հավատը: Այդ «հնարքում», որի մասին խոսում է հնդկակը, վայրկյան առ վայրկյան մեռնող հույս կա: «Մարդկի առջև նման դեպքերում հանդիպում էին, գլուխը կորցնում, խոստումները մոռանում, փորձում էին անկարելիք անել, պաշտած մարդուն համբուրում էին, վզից կառչելով հակառակը համոզում: Մի հայացքը կարող էր ամեն ինչ փոխել: Իսկ հիմա՝ այս գործիքով խոսելիս, ոչինչ անել չես կարող՝ վերջացածը վերջացած է...», — դառնացած ասում է կինը: Ժակառտտարին հասցեագրված այս բողոքում պարզորոշ երևում է հույսի հոգեվարքը, որը երկար չի տևում:

Ժ. Կոկտոն հետագայում էլի մի քանի մոնոդրամներ գրեց հայտնի դերասանների համար, որոնք, սակայն, չունեցան «Ջայն մարդկայինի» հաջողությունը ու ճանաչումը: Դրամատիկական այս ինքնատիպ երկը մշտական տեղ է ունեցել նշանավոր դերասանուհիների (Էդիթ Պիաֆ, Ինգրիդ Բեյրգման, Սիմոնա Սինյորե, Աննա Մանյանի) խաղացանկում: Գիտի հիման վրա կինոֆիլմ է նկարահանվել, օպերա է գրվել:

80-ականների վերջերին և 40-ականների սկզբին Ժան Կոկտոն հանդես է գալիս ժամանակի բուրժուական իրականությունը ներկայացնող «Դժվարահաս ծնողներ» (1933), «Սրբազան հրեշներ» (1940) և «Գրավերենա» (1941) հոգեբանական դրամաներով: Անողորմ ճշմարտացիությամբ պատկերելով բուրժուական ընտանիքի կենցաղը, Կոկտոն հիմնականում «իր ուշադրությունը կենտրոնացնում է այդ ընտանիքը քայքայող կոնֆլիկտների հոգեբանական կողմին, անտեսելով դրանց սոցիալական հիմքը»: Սակայն նույնիսկ այս դեպքում բավականին պարզորոշ երևում է հնդկակի վերաբերմունքը, որը դրսևորվում է քարքերի սուր քննադատության մեջ: Այդ առումով ավելի քան հաջողված է «Դժվարահաս ծնողներ» պիեսը:

² «История французской литературы», том 4, М., 1953, стр 242

Կոկտոն իր ստեղծագործությունը համարում էր «ժողովրդական թատրոնի» փորձ, նկատի ունենալով, որ այն հավասարապես կարող է հետաքրքրել բոլորին: Նրա համոզմամբ «այն հասարակությունը շատ դեպքերում անհաղորդ է բուրժուական դարձերի իսկական էությանը, չնայած հաճախ անգիտակցաբար տրոմում է դրանց ազդեցությամբ»: Այդուհանդերձ, դրամատուրգն իրեն չէր համարում որոշակի ակնկալիքների արտահայտիչ, այլ, իր իսկ վկայությամբ, ներկայացնում էր միջներդային կոնֆլիկտներից և հակասություններից ծնված մի դրամատիկ իրավիճակ: Այլ կերպ, Ժ. Կոկտոն շարունակում և զարգացնում էր «Իծվարահաճ նրեխաներ» վեպի հիմնական հարցադրումները:

Հավատարիմ մնալով իր խստապահաշուրյանը՝ պիեսի մտահղացման և բեմադրյալն առանձնահատկությունների մասին Կոկտոն գրում էր. «Հարկավոր է՝ գրել ժամանակակից և պարզ պիես, դերասաններից և հանդիսատեսից յուրյ չտալ շունչ առնել: Ես վերացրի հեռախոսը, ճամակները, սպասավորներին սիգարետները, նկարված պատուհանները և նույնիսկ ազգացույցը, որը սահմանափակում է պերսոնաժների գործողությունը և միշտ կասկածի տեղիք տալիս»:

Իհարկու լարված իրադրություններում, հին ու նոր բախումներում, որոնք ուղեկցվում են խոցելանական նուրբ ու դիպուկ երևակումներով, Կոկտոն մերկացնում է կեղծ բարոյականությամբ սքողված քաղաքացիությունը ու էգոիզմը, ցույց տալիս իրենց դարն ապրած բարոյական ըմբռնումների ու չափանիշների ողջ սևանկությունը: Հերոսների անգիշտում պայքարում, միմյանց տրվող բնութագրություն միանգամայն պարզ երևում է ընտանիքի քայքայումը: Հասարակության հիմքը՝ ընտանիքը, ներկայացվում է իր ակներև թերատոյությամբ, և հենց այդ թերատոյությունը է մատնանշում հերոսներից սկզբ՝ ինտիմ, էրբ ասում է. «Ընտանիք, ընտանիքի բեկոր, բուրժուազիայի բեկոր, աներեր բարոյականության բեկոր, ուղիղ դժի փշուրներ»:

Իրպես դրամատուրգ ևս Կոկտոն միշտ որոնումների մեջ էր, և այդ որոնումները մերթ տանում էին դեպի անտիկ աշխարհ ու միջնադար («Կլոր սեղանի ասպետները»), մերթ՝ քերում ներկան, պակվում զեղարվեստական տարարժեք բացահայտումներով: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո նա գրում է «Երկզյխանի արծիվ» (1946) և «Բաքուս» (1952) պիեսները, «Մոսպ լույս» (1954) բանաստեղծությունների ժողովածուն:

Ժան Կոկտոն, որին արդարացիորեն անվանել են «ավանգարդի կենդանի քանաձև», «Օլիմպոսի Մերկուրի», վախճանվել է 1988 թ. հոկտեմբերի 11-ին:

ԶԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

Մոնոդրաման առաջին անգամ ներկայացվել է 1980 թ. փետրվարի 17-ին, Փարիզի «Կոմենդի Ֆրանսեզ» թատրոնում՝ դերասանուհի Բերթ Բովիի մասնակցությամբ:

³ «Пьесы современной Франции», М., 1960, стр. 4

⁴ Նույն տեղում, էջ 384:

1 Հեղինակը սիրում է փորձեր անել: Նա մի առօրյայի գերի է. տեսնելով, որ մի բան է արել, հարցնում է ինքն իրեն, թե ուրիշ ինչ է ուզում անել—սա մի յուրօրինակ խոստովանություն է սեփական հակումների ու հետաքրքրությունների բազմազանության մասին: Իսկապես, Ժ. Կոկտոն հարեց իր ժամանակի գրեթե բոլոր ողջություններին ու հոսանքներին, ուժերը փորձեց արվեստի ու գրականության մարքեր բնագավառներում:

2 Պեստը է ցկարել մի նստած կին, ոչ թե ստույգ, որոշակի կին...—կուրիզմի գեղագիտությանը բնորոշ վերացականության մկալակոչումով Ժ. Կոկտոն հակադրվում էր չոր պատճենահանման կողմնակիցներին, ակամա շեշտելով տիպականացման անհրաժեշտությունը:

3 Սոֆոկլես—հին հունական բանաստեղծ, դրամատուրգ (մ. թ. ա. 496-406 թթ.), ամսիկ ողբերգության խոշորագույն ցերկայացուցիչը («Հոլիա աքա», «Անտիգոն», «Հեկտոր» և այլն):

4 Ռասին, Մոլիեր—ֆրանսիական կլասիցիստական դրամատուրգիայի խոշորագույն ցերկայացուցիչներ (XVII դար):

5 Վիկտոր Հյուգո—ֆրանսիացի գրող (1802—1885), «Փարիզի աստվածամոր տաճարը», «Թշվառներ», «83 թվական» վեպերի և «Էռնան», «Կրոմվե», «Լուկրեցիա Բորջա» դրամատիկական երկերի հեղինակը:

6 ...ինչպես իր «Ռոմեոն» կոչված է խաղապատրվակ լինելու բեմադրության համար—շեքսպիրյան թատրոնը «երիտասարդացնելու» նպատակով 1924 թ. Ժ. Կոկտոն գրեց «Ռոմեո և Ջուլիետ» ողբերգությունը:

7 «Կոմեդի Ֆրանսեզ»—աշխարհի հնագույն ազգային թատրոնը: Բացվել է 1680 թ., Փարիզում՝ Կլոդովիկոս XIV-ի հրամանով: Հավատարիմ մնալով ազգային դասական ավանդույթներին՝ այսօր էլ հիմնականում ցերկայացնում է Մոլիերի, Ռասինի, Կոռնելի և Բոմարշեի ստեղծագործությունները:

8 «Կոմեդի Ֆրանսեզի» հանդիսատեսը առայժմ ծարավ է զգացմունքների...—ակնարկվում է թատրոնի խաղացանկի միօրինակությունը: Կլասիցիզմի կանոնիկ օրենքներով ստեղծված երկերը, անշուշտ, չէին կարող բավարարել ամեն ինչում նորարար Ժ. Կոկտոյին:

9 Վերսալ—քաղաք Ֆրանսիայում, Փարիզին մերձակա: 1682—1789 թթ. եղել է ֆրանսիական թագավորների գահանիստը: Հայտնի է կլասիցիստական ճարտարապետական կառույցներով և պուրակներով:

10 Մարսել—հնագույն քաղաք Ֆրանսիայի հարավում, Միջերկրական ծովի ափին:

Ֆրանսիացի դրամատուրգ Արթուր Ադամովը (Հարություն Ադամյան) ծնվել է օգոստոսի 28-ին Կիպովոդսկում, շուշեցի Գալթարդյունաբերող Սուրեն Ադամովի ընտանիքում։ Առաջին համաշխարհային պատերազմի ցեղասպանության ժամանակ Ադամովների ընտանիքը մեկնում է արտասահման շրջագայության։ Պատերազմը, իսկ ապա Գան հետագա իրադարձությունները խանգարում են Գրանց վերադարձին։ Երկար դեպերումներից հետո ընտանիքը, ի վերջո, հաստատվում է Ֆրանսիայում, Գալթ՝ դավառում, իսկ 1924-ին՝ Փարիզում։

Ա. Ադամովը ընդհատումներով սովորում է Եվեյցարիայում, Գերմանիայում ու Ֆրանսիայում։ Ապագա դրամատուրգին վիճակված էր ապրելու տարագրության բոլոր դառնություններն ու զրկանքները, որոնք էլ որոշիչ նշանակություն ունեցան Գրա աշխարհայացքի ձևավորման գործում։ Եվ այնուրեակիցսի ոգով զրված առաջին քանաստեղծությունները երիտասարդ մտավորականի հոռետեսական ու անկումային տրամադրությունների արտահայտությունն էին։ 20-ականների ավարտին հարելով այնուրեակիստական ուղղությանը՝ Ա. Ադամովը քարեկամացում է Գոլ Էլյուարի հետ։

80-ական թվականներից Ադամովը մասնակցում է Ֆրանսիայում գլուխ քարձրացրած Ֆաշիստական խմբավորումների դեմ մղվող պայքարին։ Գերմանական օկուպացիայի տարիներից շուրջ կես տարի անցկացնում է Արժելի հիսմակեցորդացման ճամբարում։ Հետագայում հրապարակված «Սուսկալի օրագիրը» (1948) և «Խոստովանություն» (1948) ինքնակենսագրական վիպակը կյանքի էին կոչված այդ շրջանի տավորություններով։

40-ականների ավարտը Ֆրանսիայի թատերական կյանքում նշանավորվեց ավանգարդիստական մի հոր ուղղության՝ արսուրդ թատրոնի ստեղծմամբ։ 1958 թ. Փարիզում ներկայացվեց ծագումով իտալացի Սեմյուել Բեքետի «Գոդոյի սպասումներում» պիեսը։ Դրամատիկական այդ ստեղծագործության կենտրոնական հերոսները անհյուրընկալ ու թշնամի աշխարհում մոլորված Վլադի-

միրն ու Էստրազոնն են, որոնք սպասում են Գողոթին: Անօթևան, քաղցած ու կործանված այդ մարդկանց Ռամար Գողոն իրական անհրաժեշտություն է, անփոխարինելի սատար, առանց որի նրանք չեն պատկերացնում կյանքը: Եվ ամեն առավոտ նրանք զայիս են Ռանդիպման ճախորդված վայրը և ուշ երեկոյան վերադառնում՝ Ռամատորեն կառնելով այն մտքից, թե վաղը ճա անպայման կզա:

Վլադիմիրն ու Էստրազոնը նույնիսկ վստախ չեն, որ իրենք գտնվում են պայմանավորված տեղում, որ շաբաթվա այդ օրն է խոստացել զալ Գողոն: Իսկ Գողոն այդպես էլ չի հայտնվում: Թե ով է նա, չեն կարող ասել նաև Վլադիմիրն ու Էստրազոնը: Ահա այս ու նման Ռանգամանքները նրանց սպասումը դարձնում են անմիտ, արսուրդ:

‘Իիպով է անգլիացի թատերագետ Քենեթը Խայնենի քննորոշումը’ Վեմ-յունել Բեքեթի «Գողոթի սպասումներում» պիեսը դրամատուրգիական վակուում է»:

Շակայն Բեքեթի դրաման չէր ֆրանսիական արսուրդ դրամատուրգիայի ճախակարապետը: Պարզապես նրանում ավելի, քան Արթուր Ադամովի «Պարոդիա»-ում (1947) և Էմեն Իոնեսկոյի «Աթոռներ»-ում (1952), ակնհայտ էին այն հիմնական առանձնահատկությունները, որոնք հիմքեր էին տալիս այդ ստեղծագործությունները ընդհանրացնելու արսուրդ դրամատուրգիա կամ անտիդրամա հասկացությամբ:

Իսկ ֆրանսիական անտիդրամայի տեսական ակունքները շատ ավելի հեռվից էին զայիս, հասնում մինչև XIX դար: Անցյալ հարյուրամյակի վերջերին ‘Խյուն-հոր և Վիկտորինե Սարդուի մեղոդրամաներին վաղուց ընտելացած փարիզյան թատերասերները հնարավորություն էին ունեցել դիտելու Ալֆրեդ Ժարրիի «Արքա Յուրիո» պիեսը: Հասարակությունը չցանկացավ ընդունել այդ ներկայացումը, որը ֆրանսիական բեմում իշխող դրամատուրգիական քարացած կանոնները փշրելու մի փորձ էր: Միտումնազուր անտրամադրությունը և գրոտեսկային իրադրությունները, որոնք պետք է աշխարհի և մարդկային գոյության անհեթեթության տպավորություն ստեղծեին, ընդունելություն չգտան: Պիեսում արսուրդի մոտիվի առկայությունը պայմանավորված էր ոչ միայն Ժարրիի աշխարհընկալմամբ, այլև թատրոնի դերի նրա ըմբռնմամբ: Դրամատուրգը թատրոնի առաջնային խնդիրը համարում էր թյուրիմացություն ու զարմանք առաջացնել և որքան էլ պահանջկոտ ու հետևողական էին ֆրանսիացի թատերասերները, անատաղձ, վայրկենական ու խաբուսիկ քեմական էֆեկտներով թատրոնի կենսագրությունը չավարտվեց: Հետևողներ գտնվեցին դարասկզբի ֆրանսիական գրականության՝ ճախ Գիյոմ Ապոլիների և Մաքս Ժակոբի հիմնադրած կուրիստական շարժման, ապա դադարիզմի և սյուրռեալիզմի գեղագիտության մեջ: Ժարրիի դրամատուրգիական փորձարարությունների յուրօրինակ շարունակությունն էին Ապոլիների մի քանի պեսները, որտեղ գունային և ձայնային էֆեկտները ետին պլան էին մղում գաղափարական բովանդակությունը:

Արսուրդ դրամատուրգիան քիչ բան չմտահոգեց նաև Անտոնեն Արտյոն:

¹ Кеннет Тайнен, На сцене и в кино, М., 1969, стр. 62

80-ական թվականներին Ռապարակված «Բաժանության թատրոն» աշխատության մեջ մա գրում էր. «Հրաժարվելով մարդու հոգեբանությունը, քնափորությունը և վառ ընդգծված զգացմունքները արտահայտելուց՝ թատրոնը կդիմի համապարփակ մարդուն և ոչ թե օրենքներին հնազանդ, կրոններից և պարտադրանքներից խելված սոցիալական մարդուն: Այլ կերպ ասած, խոսքը հասարակությունից, քարոյական ու իրավական նորմներից վեր կանգնած վերացական մարդու մասին էր: Ընդամենը քսան տարի հետո գրեթե այդպիսին էլ պիտի լիներ ամերիկամայի Ռեքոսը: Արսուրդիստներն ընդմիշտ որդեգրելու էին «դաժան թատրոնի» շատ սկզբունքներ:

Ի վերջո, արսուրդ դրամատուրգիայի տեսական հարցադրումները աղերսվում են մեզ նաև էկզիստենցիալիզմի որոշ հիմնադրույթների հետ (գոյության արսուրդը, անհատի դատապարտվածությունը և այլն):

Ավանգարդիստական նոր ուղղության առաջացման սոցիալական արմատները պետք է փնտրել ետպատերազմյան քուրժուական իրականության մեջ: Միջուկային երկու պայթյունով երկրորդ համաշխարհային պատեր խախլեց վաղվա օրվա հավանը, տազմապ ծնեց ատոմային արմավիրքի առաջ: Հոռետեսական այդ աշխարհընկալում էլ պայմանավորեց չափանիշների և արժեքների վերանայումն ու վերագնահատումը: Մարդկային գոյության խնդիրը դարձավ հարցերից ռմենահրատապը, որի պատասխաններում էլ դրևելովեց պրվճստագետ անհատի կենսական դիրքորոշումը, հետևաբար և՛ գեղագիտական կողմնորոշումը: Ահա 80-ականների սկզբին ծագումով իսկանդալի Սեմյուն Բեքթթի, ռումինացի էժեն Իոնեսկոյի և Արթուր Ադամովի կողմից արսուրդ դրամատուրգիայի հիմնադրումը նպատակ ունեց ցույց տալ մարդկային կեցության անմտությունը:

1947 թ. Ա. Ադամովը հանդես է գալիս «Պարոդիա» պիեսով (ընմադրվել է 1952 թ.): Ստեղծագործությունը, որի մտահղացումը ծնվել էր փողոցային մի տեսարանից (աղբիկները ծիծաղում ու ծաղրում էին Լույր հաշվաճուղւմը), մարդկանց մշտական մեծության և օտարության մասին էր: Գոյության արսուրդի և մարդկային բանականության անզորության հաստատման էր նպատակաուղղված «Ներխուժում» (1949) պիեսը: Դրամատիկական այդ երկի գլխավոր հերոս Պիեռի համար հանգուցյալ քարեկամի ձեռագրերի վերծանումը դառնում է կյանքի հիմնական զբաղմունքը: Սակայն նրան լքում է կինը, համագործակցումից հրաժարվում է երկար տարիների գործընկերը: Մյուս կողմից՝ Պիեռի հետազոտությունը պարզապես անմտություն է, որովհետև նա ոչ մի էերպ չի կարող ապացուցել ստացված արդյունքների ճշմարտագիտությունը: Բայ՛ այդ, մա ինքն էլ համոզված չէ, որ վերծանման իր տարբերա՛լը ճ՛գրվտ է. ձեռագրերի քովանդակությունը հայտնի է միայն հանգուցյալ հեղինակին: Ահա այս կերպ Ադամովը միանգամայն անմիտ է դարձնում Պիեռի անճանաչողությունը:

Ի տարբերություն Բեքթթիի, Ադամովը փորշ-ից այլ մոտեցում ունի իրականությունը արտացոլելիս: Նա դնում է մարդկային գոյության պրոբլեմը, հասնում այդ գոյության արսուրդի ընդգծմանը՝ անհրաժեշտաբար անդրադառնալով անհատի և հասարակության փոխհարաբերություններին և ոչ թե մեկուսացնելով անհատին: Սակայն այս դեպքում ևս դրամատուրգի դիրքորոշումը կոչված է հաստատելու անհատի դատապարտվածությունը ու մեծությունը:

Այդ առումով հատկաճշակա՞ն էր «Մեծ և փոքր զորախաղեր» (1950) պիես-
ընդ։ Անտիդրամայի համար ճշանակալից նորություն էր մարտիկի կերպարը,
որը, վկայակոչելով մարդկանց սպասումների ու հույսերի ընդհանրությունը և
քննադատելով ունևորների իշխանությունը, միասնության կոչ էր անում.
«Մի՞թե չեք տեսնում, որ մեր մեկուսացումը ոչ մի լավ բանի չի հասցնի»։

«Բոլորը քուրի դեմ», այսպես էր կոչվում 1958 թ. քննադրված դրամա-
տիկական ստեղծագործությունը, որը պատմում էր հալածական մարդկանց
մասին։ «Կաղաթականները» (հրեական քնակչություն) հետապնդվում ու հալած-
վում են «քրիկներ» (ֆաշիստներ) կողմից։ Հաղթանակից հետո նույնքան դա-
ժան են վարվում «զաղաթականները»։ Երբ «քրիկներն» իրենք են դառնում իրա-
դրության տերը, վերսկսում են իրենց հալածանքները։ Այլ կերպ ասած, տեռորը
փոխարինվում է տեռորով։ Պիեսի այդքան տարօրինակ և միաժամանակ պար-
զունակ սյուժեն լույս միջոց էր, պայմանականություն՝ վերստին ներկայացնելու
մարդկանց դատապարտվածությունը ու անզուրկությունը, գոյության արքայի դերը։

50-ականների կեսերը ճշանավորվեցին Ա. Ադամովի գեղագիտական կողմ-
նորոշման թեկնամբ։ Հաղթահարելով ետպատերազմյան տարիների հակառակակա-
ն տրամադրությունները՝ դրամատուրգը լրջորեն մտահոգվում է թաառոնի դերով
ու խնդիրներով։ «Ես այլևս հրաժարվում եմ «չպայմանավորված» թատրոնից,
«ամենադժգնակ երկրի» թատրոնից...»,—հայտարարում էր Ադամովը։ Ուրիշ
խոսքով, դրամատուրգը խզում էր իր կապերը «արքայի դասերի» հետ, միա-
ժամանակ հրաժարվելով և էկզիստենցիալիզմի հիմնադրույթներից, և ադաման
թատրոնի» չոր ու ակնմատիկ սկզբունքներից։ Անցումային այս շրջանում ըս-
տեղծվում են «Պրոֆեսոր Տարանը» փոքրիկ դրաման և «Պինգ-պոնգ» կատա-
կերգությունը։ Թեև երկու ստեղծագործություններում էլ զգալի էին անտիդրա-
մայի առանձնահատկությունները, սակայն դրանք արդեն տեղափոխված էին,
այսպես կոչված, արտաքին-ձևական մակարդակ (գործող անձանց լեզուն, կոմ-
պոզիցիոն-սյուժետային հնարանքներ)։ Իսկ պիեսների գաղափարական ուղղ-
վածությունը խոսում էր Ադամով-արվեստագետի գեղագիտական նոր կոնցեպ-
ցիայի ձևավորման մասին։

Այսպես, անհեթեթ այն վիճակը, որում հայտնվում է պրոֆեսոր Տարանը,
ակնհայտ պայմանականությանը համդեմ պարզորոշ ներկայացնում է քուր-
ժուական իրականությանը ներքին հակասությունները, միջավայրի քար անտար-
քերությունը և վերջինիս կործանաբար հետևանքները։ «Պինգ-պոնգ» կատա-
կերգության հերոսներից շատերը մեռնում են ֆիզիկապես կամ հոգեպես։
Նրանց կործանում է անհագ Մեքենան՝ պիեսի գլխավոր գործող անձը, կամ
կուտակման տենդը։ Կենդանի է մնում միայն բանաստեղծ Արթուրը, որը գրեթե
չի էլ մտածում նյութական ապահովվածության մասին։

«Պրոֆեսոր Տարանը» և «Պինգ-պոնգը» հատկաճշակա՞ն էին նաև այդ
առումներով։ Այս երկերում, թեև ենթատեքստում, բայց արդեն զգալի էր դրա-
մատուրգ-քաղաքացու քննադատական ոգին, որը բացորոշ պիտի դրսևորվեր
հետագա ստեղծագործություններում։

Հրաժարումը արքայի թաառոնից և թատրոնի իսկական դերի ու կոչման
գիտակցումը, քննադատաբար, նախապատրաստեցին դիմումը համաշխարհային
դրամատուրգիայի լավագույն ավանդներին, դրանց ստեղծագործական յուրա-
ջումը։ Ուսանելի էին հատկապես Չեխովի, Գորկու և Բրևնևի դասերը։ Ամա

«Պրոֆեսոր Տարանը» դրամայում նկատվի է մասնավորապես չեխոՎյան դրամատուրգիայի ազդեցությունը:

1957 թ. Փարիզում և Լիոնում առաջադեմ ռեժիսոր Ռոժե Պլանշոնի ղեկավարությամբ քննադրվում է Ա. Ադամովի «Պաուլ-Պաուլ» տրագիֆարսը, որը դրամատուրգի ստեղծագործության մեջ մշակամոլորում էր մի նոր շրջանի, իսկ Ֆրանսիայի թատերական կյանքում մի նոր ուղղության՝ «դեմոկրատական ավանգարդի»² սկիզբը: Անդրադառնալով Ա. Ադամովի այս շրջանի ստեղծագործությանը, ֆրանսիացի թատերագետ Գի Լեկլերկը նկատում է. «Շույակից» միայն Ադամովը ճիշտ ուղի ընտրեց: Դրան նախորդեցին երկար վարանքուններ: 1956 թ. նա իզուր չէր ասում. «Քաջ գիտեմալով, որ առանց պատմական պատճառների սոցիալական կոնֆլիկտ գոյություն չունի, ես, ցավոք, այդ կոնֆլիկտը միշտ տեղափոխում էի քառյակային մակարդակ: Ես միայն հիմա եմ գիտակցում իմ սխալը: Այո, ինձ թվում է, որ եթե քեմոմ սոցիալական փաստեր ցուցադրելու անհրաժեշտություն ես զգում, ապա հարկ է վերանայել թատրոնում սյատմականության հարցը»:

Տեսական այս հարցադրման զեղարկեստական լուծումը գտնում ենք «Պաուլ-Պաուլ» պիեսում: Ինչպես Գի Լեկլերկը է մշում, «պիեսի հերոսների պատմությունը հենց Պատմության շարժումն է»³: Պատմական այդ ժամանակագրությունը մեզ տեղափոխում է 1900—1914 թվականները, ներկայացնում ֆրանսիական կապիտալիզմի նախապատերազմյան կենսագրությունը՝ միջկուսակցական պայքար, գործադուլային շարժումներ, պատերազմ գաղութային շուկաների համար, առևտրական կապիտալի ընդլայնում, 1905 թ. ռուսական հեղափոխությունը և այլն: Պատմական այս ֆոնի վրա փետրոսների սուսերով զբաղվող Յուլ-Վասիորը և թիթեռներ վաճառող Պաուլ-Պաուլն ներկայացվում են որպես վիթխարի շահագործող ապարատի ներկայացուցիչներ, ոյոնց մեքենայություններին զույգ են գնում աշխատավոր մարդիկ: Այս ու այն տեղից փախած տաժաճապարտներին Պաուլն օգտագործում է իր շահույթի համար: Նրանք տարբեր նյութներից թիթեռներ են ուղարկում, ուրոնց վաճառքով ըզբաղվում է վերջինս: Վասիորի և Աքրատի համար համաշխարհային պատերազմը նկատմի լրացուցիչ աղբյուր է. զինվորական կոճակների արտադրությունը պատկառելի շահույթ է բերում:

Կուտակման այս մրցավազքում, բնականաբար, քացառվում են անշահախնդիր մարդկային հարաբերությունները: Գործող անձներից մեկը՝ Ստելյան դիպուկ է բնորոշում. «Մենք թարեկամությունը ծնվում է մանր օգուտներից»⁴:

Ուշագրավ է Ռոբեր Մարպոյի, Աքրատի քառերով ասած՝ «գիտակից ու կազմակերպված աշխատավորի» կերպարը, իրողությունը, որը խոսում էր Ադամովի քաղաքական հայացքների էվոլյուցիայի մասին:

«Պաուլ-Պաուլ» պիեսը վկայում էր, որ երկարատև որոնումներից հետո,

² *ՏՃՍ* «История зарубежного театра», ч. 3, М., 1977, стр. 28

³ Դ'и Леклерк, Судьбы авангардистского театра во Франции. «Театр», 1959, № 9, стр. 187.

⁴ Նույն տեղում:

⁵ «Пьесы современной Франции», М., 1960, стр. 759.

յուրացնելով ռեալիստական դրամատուրգիայի լավագույն ավանդույթները, Ադամովը դիմում է Բեռլինի էպիկական թատրոնին: Եվ ընդամենը շորս տարի անց լույս տեսած «71-ի գաղութներ» աչքի էր ընկնում հենց էպիկական մեծ ընդգրկումով:

Գիեսի պրեմիերան տեղի ունեցավ 1962 թ. Հոգդոնի «Յուների» թատրոնում, տպա թեմադրվեց Բեռլինի Մ. Գորկու անվան թատրոնում, Հունգարիայում, Չեխոսլովակիայում և Հարավսլավիայում: Յրանհայտում այն առաջին անգամ ներկայացվեց 1962 թ.¹ Սեն-Դենիի Ժերար Ֆիլիպի անվան մունիցիպալային թատրոնում, քանվորական ազդեցիկ թատրոնի նախկին ռեժիսոր Կլոդ Մարտենի ղեկավարությամբ: Փաստական հարուստ նյութի հիման վրա ստեղծված լայն կտավի դրամատիկական այդ երկը փարիզյան կոմունայի կարճատև, բայց հերոսական կենսագրության գեղարվեստական բացահայտումն էր: «...Ինչու՞ Փարիզի կոմունան,—1968 թ. «Իմ կերպափոխություններ» հարցազրույցում բացատրում էր Ա. Ադամովը:—Դա, իհարկե, քաղաքական ընտրությունն էր: Բանվորական առաջին կառավարություն, քաջություն, բանականություն, հերոսականություն, որոնք Փարիզը երեք ամսով դարձրել էին աշխարհի մայրաքաղաքը,—մի՞թե դա թատրոնի համար ամենամեծ թեմաներից չէ՞»:

Կենսական այս դիրքորոշումը և քաղաքական դավանանքը արտահայտվեցին նաև Ադամովի վերջին ստեղծագործություններում («Մնացուկների քաղաքականությունը», «Սրբազան Եվրոպա», «Չափից դուրս»): Հիշարժան է հատկապես «Սրբազան Եվրոպա» պիեսը, որը ծաղրում էր Արևմուտքի «ազատ աշխարհը», մերկացնում բուրժուական իրականության արատները:

Արթուր Ադամովը թարգմանել է Չեխովի ու Գորկու պիեսները, թեմարկել Գոգոլի «Մեռած հոգիները»: Նա Յրանհայի կոմունիստական կուսակցության անդամ էր:

Մահացել է մարտի 15-ին, Փարիզում:

ԴՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԸ

Գրել է 1951 թ.: Առաջին անգամ ներկայացվել է 1953 թ. մարտի 18-ին, Լիոնի կոմեդիայի թատրոնում: Բեմադրել է Ռոժե Պլանշոնը:

¹ Բելգիայի արքայական առյուծը—Բելգիայի պետական գերբի վրա պատկերված ոսկեգույն առյուծը՝ զլխավերևում արքայական թագով:

⁶ «L'исатель Франции о литературе», М, 1978, стр. 380.

ԺԱՆՊՈՒ, ՍԱՐՏՐ
1905—1980

Ծնվել է հունիսի 25-ին Փարիզում: Ընդամենը երկու տարեկան էր, երբ Հընդ-կաշինում արևադարձային տենդից մահացավ հայրը՝ ծովային սպա Ժան-Բատիստ Սարտրը: Մանկությունն անցել է մոր ծնողների ընտանիքում, ուր սեռ հեղինակություն ունեւր պապը՝ Ծառլ Գվեյգերը: Վերջինս հռչակավոր բժիշկ ու մեծ հումանիստ Ալբերտ Գվեյգերի ազգականն էր և գիտական շրջաններում հայտնի էր գերմաներենի իր մի քանի դասագրքերով:

Սարտրը վաղ է սովորում կարգալ, իսկ հաղորդակցումը գրքերի աշխարհին նախապատրաստում է նաև ստեղծագործական առաջին քայլերը:

1915 թ. ընդունվում է Փարիզի Հենրիխ IV-ի լիցեյի Գախապատրաստական դասարանը: Որոշ ընդմիջումներով, այնուամենայնիվ, Սարտրին հաջողվում է ավարտել լիցեյը: 1924 թ. ընդունվում է Փարիզի Բարձրագույն նորմալ դպրոցը, որն ավարտելուց հետո փիլիսոփայություն է ուսումնասիրում Սորբոնի համալսարանում: Այստեղ էլ հանդիպում է Միսոնա դե Բովուարին, որը դառնում է Սարտրի կյանքի ընկերը և աթեիստական էկզիստենցիալիզմի ներկայացուցիչներից մեկը:

1931—33 թթ. Սարտրը փիլիսոփայություն է դասավանդում Հավրի լիցեյներից մեկում, ապա շուրջ երկու տարի Բեռլինի Ֆրանսիական ինստիտուտում ուսումնասիրում է. Հուսեռլի ֆենոմենոլոգիան, ծանոթանում գերմանական էկզիստենցիալիզմի հիմնադիր Մ. Հայդեգերի ուսմունքին: 1936 թ. հրապարակած «Էզոյի տրանսցենդենցիան» աշխատությունը այդ ուսումնասիրությունների արդյունքն էր:

Հուսեռլյան ֆենոմենոլոգիան, որը «առանց սուբյեկտ օբյեկտ չկա» իդեալիստական սկզբունքը հաստատելու համար վկայակոչում էր գիտակցության ինտենցիոնալությանը (ուղղվածությունը դեպի օբյեկտ), Սարտրին ամենից առաջ անհրաժեշտ էր մարդկային կեցությունը բացատրելու համար: Ըստ այդմ, աշխարհի «օտարությունը» և «թշնամությունը» բացատրվում էր նրանով, որ այդ

աշխարհը գոյություն ունի մարդուց դուրս: Նման դիրքորոշմամբ, անշուշտ, անտեսվում էին անհատի օտարման սոցիալական պատճառները, մի հանգամանք, որն ինքնին բացատրում էր նաև պատճառների վերացման ուղիների որոնումը:

«Կեցության պատահականությունը» վաղուց էր մտառոգում Սարտրին: Այդ մտառոգությունը արդեն որպես գոյության անմտության (աբսուրդի) կոնցեպցիա արտահայտվում է Ֆրանսիացի փիլիսոփայի «Մրտիառուներ», (1968) վեպում: Ստեղծագործության գլխավոր հերոս Բուկանտենը, որը գրում է XVIII դարի Ֆրանսիացի արկածախնդրի մարկիզ Բոլեբրոնի կենսագրությունը, սկսում է զգալ, որ իրենը դուրս են իրենից և օտար իրեն: Երջապատի օտարության գիտակցումը նրան տառապանք է պատճառում, և իր օրագրում նա նշում է. «Էականը պատահականությունն է: Ուզում եմ ասել, որ համաձայն սահմանմանը, գոյությունն անհրաժեշտությունն է: Գոյություն ունենալը չի նշում է: ...Գոյերը ճայտնվում են, հնարավորություն են տալիս իրենց դիմապարհել, բայց դրանք երբեք հնարավոր չէ արտածել: ...Ամեն ինչ ինքնակամ է՝ այս ալգին, այս քաղաքը և նա ինքս: Երբ պատահում է, որ դառնում իրենց հաշիվ են տալիս, ապա հուզին պղտորվում է և ամեն բան սկսվում է լողալ... Այստեղից էլ սրախառնուքը»:

Կամ՝ մեկ այլ տեղ. «Աբսուրդ բառը ծնվում է իմ գրչի տակ... Ես հասկացա, որ գտել եմ բանալին դեպի Գոյությունը, դեպի իմ Սրտխառնուքը, դեպի իմ սեփական կյանքը: Իրոք, այն, ինչ հետո նա կարողացա ըմբռնել, տաճում է դեպի այդ ֆունդամենտալ աբսուրդը»:

Վեպի գլխավոր հերոսի այս և նման դատողություններում դրսևորվում են էկզիստենցիալիստական աշխարհընկալման հիմնական գծերը՝ իրականության պատահականությունն ու անմտությունը, գոյությունը որպես այդ անմտության խոր ապրում, գոյության տանջալիությունը:

Էկզիստենցիալիստներն անվերապահորեն ընդունում են անհատ-կոլեկտիվ փոխադարձությունը՝ այն արտահայտելով տարբեր հասկացություններով: Սարտրի մոտ այդպիսի հասկացություն է իրադրությունը: Մարդը տվյալ իրադրության մեջ՝ մարդն է իր կյանքի կոնկրետ պայմաններում, շրջապատված իրեն օտար իրերով, ամենօրյա հոգսերից ծանրացած: Մարդկային կեցությունը իրադրության մեջ Սարտրը դիտում է որպես իրադրության գերազանցում՝ տվյալ իրադրության փոփոխում և անցում նորին: Այստեղից էլ սարտրյան դրամատիզմի որպես «իրադրությունների թատրոն» բընորոշումը:

Սիմոն դե Բովուարը մի առիթով նկատել է, որ «էությունների նկարագրությունը ոչինչ չի բացահայտում, բացի հենց բառերից, և միայն վեպն է հնարավորություն տալիս իր լիարժեք, հատկանշական, իրականության իր ժամանակով նշված ցույց տալ գոյության նախածին փոթորկումը»:

Անշուշտ, սխալված կլինենք, «վեպ» բնորոշումը հասկանալով ժանրային նեղ իմաստով՝ որպես գեղարվեստական արձակի խիստ որոշակի ժանր: Ամենայն հավանականությամբ, Բովուարը նկատի ունի գրականությունը ժանրային իր ողջ

¹ Մեջբերումները կատարվում են В. Н. Кузнецов, Жан-Поль Сартр и экзистенциализм, М. 1969, գրքից, էջ 49—50:

բազմազանությամբ, մանավանդ որ Ֆրանսիական էկզիստենցիալիստների գրական ժառանգությունը զերծ է ժանրային միօրինակությունից: Քերևս, գրականության ընձեռած հնարավորությունների այսպիսի ընթացմամբ պետք է բացատրել Ֆրանսիացի էկզիստենցիալիստների (Սարտր, Քամյու, Ռոլուար) ընդգծված հակումը դեպի գրական ստեղծագործությունը և այն իրողությունը, որ Ֆրանսիական էկզիստենցիալիզմի սկզբունքային շատ դրույթներ արաստալիստիկ են գրական-գեղարվեստական երկերում: Այդ առումով հատկապես կան են նաև Ժան-Պոլ Սարտրի պիեսները:

Սարտր-դրամատուրգի մոտքը համընկնում է Ֆրանսիայի պատմության ամենամոռյալ ժամանակներին: 1940-ին գերմանական ֆաշիստները զավթում են Ֆրանսիան: Եասերի հետ համակենցորդական ճամբար է ընկնում հաև 85-ամյա Սարտրը: Փշալարերով շրջափակված ռաբակում էլ ծնվում է առաջին պիեսի մտահղացումը: 1943 թ. օկուպացված Փարիզում քննադրվում է Սարտրի «Մահ-հերը» ողբերգությունը: Ստեղծագործության հիմքում Սրեստեսի մասին հին հունական առասպելն է՝ էր, որին հարյուրամյակներ առաջ դիմել էին էսքիլոսն ու Սոֆոկլեսը:

Ազատության պրոբլեմը, թերևս, կենտրոնականն է «Մահ-հերը» պիեսում: Այդ պրոբլեմի շուրջն է հյուսվում ստեղծագործության գաղափարական քվադրակությունը, հիմնականում այդ պրոբլեմի փիլիսոփայական մեկնաբանությանն է նպաստակառուցված ողբերգության այնտեսային զարգացումը: Փլխավոր հերոսը՝ Սրեստեսը, գիտակցում է իր ազատ լինելը, և այդ ազատությունը պետք է դրսևորվի իրադրության գերազանցման (կամ, որ այդ դեպքում ավելի ճիշտ է, հաղթահարման) մեջ: Ինչպես հին առասպելում, պիեսում ևս Սրեստեսն սպանում է մորը և էգիսթոսին: Սակայն, հակառակ սպասվածի, արգոսցիները յաճմամաքով ու չարությամբ են ընդունում օրինական գահաժառանգի արարքը: Իրականացնում է Յուպիտերի (Ջևսի) կանխագուշակումը՝ «Դու երանց մեհուրություն և ամբողջ կենդանի, դու կխլես հագուստները, որոնցով ևս ծածկել եմ երանց մեղությունը, և դու հանկարծակի կմերկացնես երանց գոյությունը, որն է նպատակից զուրկ, լիտի, անհամ գոյությունը»:

Իր արարքով Սրեստեսն ավելի է օտարացնում Արգոսի քնակիչներին, երանցից երես է թելում ընդմիակ հարազատ քույրը՝ Էլեկարան, որը մինչ այդ վրեժ ու արյուն էր պահանջում հոր սպանությունից և սեփական անարգանքի համար:

Նման հանգուցալուծումը գոյության արսուրդի գաղափարական հաստատումն է, այն արսուրդի, որի գիտակցումը ցավազից տանջում էր «Մոլխաոնուք» վեպի հերոսին: Դա առեղծվածային-թշմամակյան ճակատագրի բացահայտումն է, որը ճախաէկզիստենցիալիստ Ա. Մալույի քնորոշմամբ «ճեղքվածք է մեզանցից յուրաքանչյուրի և տիեզերական կյանքի միջև»:

1945 թ. Սարտրը հանդես է գալիս «Փակ դռան հոտում» պիեսով, մի ստեղծագործություն, ուր ավելի քան զգալի էին պատերազմական տարիների անկումային ու հոռետեսական տրամադրությունների արձագանքները:

² Տե՛ս Ն. Ա. Կոճ, Հին Հունաստանի լեգենդներն ու առասպելները, Ե., 1959, էջ 578—587:

³ Жан-Поль Сартр, Пьеса, М., 1967, стр 78 (այնուհետև էջերը կտրվեն տողով):

1940 թ. մայիսի 8-ին Անտուանի փառիզյան թատրոնում քեմադրվում են Սարտրի «Հարգարժան պոռնիկը» և «Անշիրիմ մեռելներ» պիեսները։ Եթե առաջինը մերկացնում էր ամերիկյան ռասիզմը, ապա երկրորդը, գոյության փիլիսոփայության մի շարք հարցադրումներով հանդերձ, յուրօրինակ ձև էր Գիմա-դրության շարժման մասնակիցներին։

Երկու տարի անց մույն «Անտուանի թատրոնում» քեմադրված «Կենդանու ձեռքեր» պիեսը, հակառակ հեղինակի մտահղացման, ընկալվեց որպես հակա-կոմունիստական պասկվիլ։ Հիսուսափված Սարտրը շտապեց արգելել ստեղծագործության քեմադրումը Հախ արտասահմանում, ապա նաև թույլ Ֆրանսիայում։ Պիեսի տապալմանը, անշուշտ, նպաստեցին ռեակցիոն գրական շրջա-մանները՝ ծայրահեղորեն հակադիր տեսանկյունից մեկնաբանելով այն։ Սակայն հարկ է նշել, որ ամթերի չէր նաև պիեսը։ Սարտրը միայն հեռակա կարգով էր ծանոթ ընտրած թեմային (կոմունիստական կուսակցությունների կյանքը), իրողություն, որը չէր բացառում քաղաքական-գաղափարական վրիպումները՝ դրանով իսկ պարարտ հող ստեղծելով հեղինակային հայացադրումների ու պնդ-դրումների խեղաթուրման ու ցնցափոխման համար։

Ինուև 1940 թ. «Էկզիստենցիալիզմը հումանիզմ է» դասախոսության մեջ Ժան-Պոլ Սարտրը նշում էր. «Երկու տեսակի էկզիստենցիալիստներ կան։ Նրանց մի մասը քրիստոնյաներ են, որոնցից կառանձնագահի Յասպերսին և Փարրիեի Մարսելին..., իսկ մյուս կողմում աթեիստական էկզիստենցիալիստներն են, որոնց թվին են ավելացնում եմ Հայդեգերին, իսկ ապա Ֆրանսիական էկզիստենցիալիստներին և ինձ»⁴։ Սարտրի կողմից «աթեիստական էկզիստենցիալիզմ» տերմինի գործածումը կոչված էր տարբերակելու ինչպես սեփական փիլիսոփայությունը, այնպես էլ նրան մոտ փիլիսոփայական ուսմունքները։ Իսկ այդ աթեիզմը դրամատուրգի ստեղծագործություններից ոչ մեկում այնքան վառ չի դրսևորվել, որքան «Մատանան և տեր աստվածը» պիեսում։ Կրոնական գիտակցության հիմքի վրա ստեղծելով ու ամրադրացնելով գլխավոր հեռուսի՝ Կեցի հոգեկան դրաման, Սարտրն, ի վերջո, հասնում է սուտո գոյության քա-ցարձակ հերքման։ «...Հիմա ես քեզ կհայտնեմ մեծագույն խաբեությունը. Աստ-ված գոյություն չունի,—ասում է Գեցը։—Նա գոյություն չունի։ Ո՛չ Դրախտ, ո՛չ Դժոխք։ Նա միայն երկիրն է։

1954 թ. կնոջ՝ Միսոնա դե Բովուարի հետ միասին Սարտրն առաջին անգամ այցելում է Սովետական Միություն։ Ծանոթությունը Հոկտեմբերի երկրին մեծապես ազդում է նրա հասարակական-քաղաքական գործունեության վրան։ «Միայն ճշմարտություն» («Նեկրասով») պիեսը փիլիսոփա-գրողի քաղաքական հայացքների էվոլյուցիայի խոսուց վկայությունն էր։ 50-ականների «սառը պա-տերազմի մթնոլորտում ստեղծագործությունն անխնա մերկացնում էր հակասո-վետիզմի ջատագովներին, սուր ծաղրի ենթարկում կարծեցյալ սովետական ռազմական սպառնալիքի հիստերիայով համակված շրջաններին։

Տակավին 1945-ին իր իսկ հիմնադրած «Տան մոդեռն» («Նոր ժամանակ-ներ») ամսագրի առաջին համարում զետեղած ծրագրային հայտարարության

⁴ Մեքերերումը կատարվում է «Современная буржуазная философия и религия», М., 1977 թրթից, էջ 199—200։

մեջ Սարտրը ճշում էր. «Գրողը զանգվում է որոշակի իրար դրույթ ու՝ Գ ու մ՝ իր դարաշրջանում. նրա յուրաքանչյուր խոսքը արձագանք է գտնում: Եվ լուրջությամբ նույնպես: Ես Ֆրեյդիին ու Գոնկուրիին պատասխանատու եմ համարում Կոմունայի անկումին հաջորդած ռեպրեսիաների համար, որովհետև նրանք ոչ մի տող չգրեցին դրանք կանխելու համար: ...Մեզ պետք է մտաճգնի մեր դարաշրջանի ապագան, սահմանափակ ապագամ՝ գրեթե անբաժան ճեղքալայից, քանզի յուրաքանչյուր դարաշրջան, ինչպես և մարդը, ամենից առաջ ապագա է»¹:

Սարտրի հումանիստական աշխարհընկալմանը քննորոշ այդ մտաճգնությունն ազելի քան ցայտուն է դրսևորված «Այտոնայի մեծակյացները» պիեսում (1959):

Մտեղծագործությունը հազեցած է անհատական մեծ դրամաներով ու հոգեբանական բարդ վերլուծություններով: Ֆաշիստական համակենտրոնացման ճամբարից փախած մահապարտ հրեային փրկել փորձող Ֆրանցը հետագայում դառնում է արյունաբարոյ մարդասպան, դահիճ: Ինչու՞: Ո՞րն է այդ կտրուկ շրջադարձի պատճառը: Ինքը՝ Ֆրանցը, դա բացատրում է սեփական դասապարտվածությամբ. «...ես երբեք ոչինչ չեմ ըմտրել: Ես ըմտրյալ եմ: Իմ ծնվելուց ինձ ամիս առաջ որոշել էին իմ ապագան, ըմտրել իմ անունը, զբաղմունքը, բնավորությունը և ճակատագիրը» (508): Սարտրին չի բավարարում հարցի մեծ լուծումը: Նա դիմում է էկզիստենցիալիստական պսիխոանալիզին՝ «նեյրսից» վերականգնելով՝ հերոսի կենսագրությունը: Ֆաշիստներից մի քանիսը ոլորում են Ֆրանցի թևերը, իսկ մյուսները նրա աչքի առաջ խեղդում են հրեային: Անմարդկային ոճրի առաջ սեփական անզորության գիտակցումը նրան՝ իր եսը հաստատելու համար անհրաժեշտ իշխանության մույրացքով է համակելու: «...Այդ...դեպքից հետո իշխանությունը դարձավ իմ պահանջմունք» (508).—հոր երևիճ նկատում է Ֆրանցը: Այստեղից էլ հետևազնեբեր, Ֆրանցը որպես սպա անցումագրվում է ճաղիստական բանակին, զնդակահարում ու կախաղան բարձրագնում անցել մարդկացի:

Սակայն Սարտրը բնավ չիտում չուցի արդարացնելու Ֆրանցին: Նույնիսկ «ինքնասպաշտպանական ճառի» մագնիտոֆոնային ձայնագրությունը, ուր վկայակոչվում են դարի հակասություններն ու «մեղքերը», յուրուրվին էլ կոչված չէ սրբագործելու Ֆրանցին: Դարին հասցեագրված «մեղադրականում» ազելի շատ տագնապ ու մտաճգնություն կա վաղվա օրվա համար, ոճրագործ Ֆրանց ֆոն Գեյրլախների ժամանակին կանխելու կոչ. «Երեսուներորդ դարը լուրմ է: Կարող է այնպես պատահել, որ մեզանից հետո այլևս ոչ մի դար չլինի: Գուցե ռուսը կմարի համայն աշխարհի լույսը: Եվ ամբողջ երկիրը մոխրի կվերածվի. և՛ աչքերը, և՛ դատավորները, և՛ ժամանակը: Եվ կիշնի հավերժական գիշերը» (587):

Սարտրի գրական գործունեությունը չէր սահմանափակվում դրամատուրգիայի շրջանակներում: Գրում էր արձակ գործեր, էսսեներ, զբաղվում գրականագիտությամբ: Հեղինակն է «Ազատության ճանապարհները» քառագրության և Գ. Ֆրեյդիի մասին եռահատոր մեծագրության: 1961 թ. լույս է տես-

¹ «Писатели Франции о литературе», М., 1978 стр 266

ճում ճրա «Բառեր» ինքնակենսագրական վեպը, իսկ 1984-ին Սարտրին շնորհվում է Նոբելյան մրցանակ, որից նա հրաժարվում է:

Ժ.—Գ. Սարտրը մահացել է 1980 թ. ապրիլի 14-ին:

ՍՍՏԱՆԱՆ ԵՎ ՏԵՐ ԱՍՏՎԱՄԸ

Գրել է 1951 թ., անդրադառնալով 1524—1525 թթ. Գերմանիայում տեղի ունեցած գյուղացիական պատերազմին: Գլխավոր հերոսի նախատիպը գյուղացիական ուժերի հրամանատար, ռազմաշունչ ասպետ Գեց ֆոն Բեռլինգենն է, որի չափավոր տակտիկան պարտության հասցրեց գյուղացիներին:

«Սատանան և տեր աստվածը» առաջին անգամ բեմադրվել է 1951 թ. Փարիզի «Անտուանի թատրոնում»:

1 Ուորմս—քաղաք միջնադարյան Գերմանիայում (այժմ՝ Գեշ-ի տարածքում), Հոենոս գետի ձախ ափին: 1521 թ. Ուորմսի ռայխստագը Մարտին Լյութերից պահանջեց հրաժարվել իր ուսմունքից:

2 ...եթե Տիրերիոսի մեծն օր ծնության կտորեք ձեր քաղաքացիներին—մկատի ունի Հոմի կայսր, Կլավդիոսների դիմաստիպի առաջին ներկայացուցիչ Տիրերիոս Կեսար Օգոստոսին (մ. թ. 14—37 թթ.), ծագումով՝ Տիրերիոս Կլավդիոս Ներոն: Վերջինս զառ Բարձրացավ 55 տարեկանում: Ներքին քաղաքականության բնագավառում Տիրերիոսի գահակալության տարիները ճշանավորվեցին պրիմիտիվ և խեղճական «այնտկրատական» տարրերի լիկվիդացմամբ: Դավաճանության կամ «մեծությանը վիրավորելու» (lesae maiestatis) շինծու մեղադրականով սենատը մահվան ու աքսորի դատապարտեց Հոմի հազարավոր քաղաքացիներին:

3 Գուկատ—արծաթե, հետագայում նաև ոսկե մետաղադրամ (3,4 գ): Առաջին անգամ հատել են Իտալիայի Վենետիկ քաղաքում, 1140 թ.: Այլևի ուշ տարածվել է Արևմտյան Եվրոպայի շատ երկրներում:

4 Հուդա Իսկարիովտացի—Հիսուս Քրիստոսի 12 աշակերտներից մեկը, որը 30 արծաթով դավաճանեց իր ուսուցչին: Հստ «Աստվածաշնչի» ծնունդով Կարիովտ (Իսկարիովտ) քաղաքից էր:

5 Մենոնիստներ—բողոքականության հոսանքներից, որն առաջացավ անաբապտիզմից՝ Գերմանիայում, 1524—1525 թթ. գյուղացիական պատերազմի ժամանակ: Մենոնիստներ էին կոչվում սղանդի հիմնադիր, հոլանդացի հոգևորական Մենո Սիմոնսի անունով: Քարոզում էին բարոյական ինքնակատարելագործում և չարին չհակադրվող հնազանդություն:

6 ...ես քեզ բանադրում եմ—այսինքն՝ զրկում եմ եկեղեցու հովանավորությունից, մզովում եմ:

7 Գայեն—Ադամի ու Եվայի ավագ որդին, որը նախանձից սպանեց եղբորը՝ Աբելին:

8 Առնհայմ—քաղաք Նիդերլանդներում:

9 Լանդսկենխտ—այդպես էին անվանում գերմանացի վարձկան զինվորներին XV—XVIII դարերում:

10 Պոլիփեմոս—միաչքանի կիկլոպ, Պոսեյդոնի որդին, որին կուրացրեց տրոյական պատերազմի հերոս Ոդիսևսը (տե՛ս Հոմերոս, Ոդիսական, երգ IX):

11 Ռեմտա—ձեռնարկատիրական գործունեությունից դուրս պարբերաբար ստացվող եկամուտ՝ որպես վարկ տրված կապիտալի տոկոսների ձևով:

12 Հալլե—քաղաք Գերմանիայում (ալժմ՝ ԳԴՀ-ի տարածքում), Ջապե գետի աջ ափին:

13 Հուսիսոներ—XV դարում այդպես էին կոչում չեխ ժողովրդի ազգային հերոս Յան Հուսի (1371—1415) հետևորդներին, որոնք ռեֆորմացիայի խորացման կողմնակից էին:

14 ...անուն եմ գտել իմ ֆալանստերին. ես այն կանվաճեմ Արևի Ոստան—Սարտրն ակնհայտ հեզգանքով ակնարկում է Թոմազո Կամպանելայի Արևի Քաղաքը՝ ուշացած քանավիճելով ուտոպիստ-սոցիալիստների հետ:

15 Աթիլա—հունական ռազմաշունչ գորավար (V դար), որի գլխավորությամբ Բոցներն ավերեցին Արևելյան Հռոմեական կայսրությունը, Հյուսիսային Իտալիան և Գալլիան:

16 ...մեզ մեղքերի թողության ապաշխարագրեր վաճառելու—միջնադարում, հատկապես XII—XIII դարերում, կաթոլիկ եկեղեցին զբաղվում էր Հռոմի պապի կողմից հաստատված ինդուլգենցիաների՝ մեղքերի թողության արտոնագրերի վաճառքով, որն իրականում հոգևորականության Ռամար Ռսրբստանալու լրացուցիչ աղբյուր էր:

17 Հիսուսը նրան կառներ իր թևերի մեջ—ըստ «Նոր կտակարանի», Քրիստոսը ձեռքի հպումով բուժում է քորոտին (տե՛ս Մատթեոս, գլ. Ը, Մարկոս, գլ. Ա, Ղուկաս, գլ. Ե):

18 Քրիստոսը տաճարից վնդեց վաճառականներին—«Նոր կտակարանում» հիշատակություն կա այն մասին, որ Քրիստոսը Երուսաղեմի տաճարից վնդդում է առևտուր անողներին և դրամանեղանքներին (տե՛ս Մատթեոս, գլ. ԻԱ, Ղուկաս, գլ. ԺԹ):

19 ...Քրիստոսը ջուրը գինի էր դարձնում—Գալիլեայի Կանայ քաղաքում իր աշակերտների հետ միասին Քրիստոսը մասնակցում է մի հարսանքի, և երբ գինին վերջանում է, քարե վեց կարասների ջուրը գինի է դարձնում (տե՛ս Հովհան, գլ. Բ):

20 Եվ մենք քեզ սիրելու ենք, ինչպես մեզ պատվիրում է Սուրբ Մարդը—ակնարկում է Քրիստոսի (Սուրբ Մարդ) պատվիրաններից մեկը՝ սիրել միմյանց:

21 Սողոմ-Գոմոր—«Աստվածաշնչի» համաձայն երկու քաղաքներ Հորդանան գետի ափին, որոնց բնակիչները ցոփության ու սանձարձակության համար մոխրացվեցին երկնային կրակով: Գործածվում է որպես թևավոր արտահայտություն՝ խաղաշփոթ, քառա ճշմարտությանը:

22 Բեռվտիա—նահանգ Միջին Հունաստանում, ուր առաջին պետական միավորումներն առաջացել են մ. թ. ա. III—II հազարամյակներում:

23 Նա, որ հայտնվեց մարգարեի էգ ավանակին—ամենայն հավանականությամբ ակնարկվում է «Նոր կտակարանի» այն հիշատակությունը, ըստ որի Քրիստոսը ավանակին մատած է Երուսաղեմ մտնում (տե՛ս Մատթեոս, գլ. ԻԱ, Մարկոս, գլ. ԺԱ, Ղուկաս, գլ. ԺԹ):

Ծապոնացի ճանաչված արձակագիր ու
դրամատուրգ Կորո Արեն (իսկական

անունը՝ Կիւնիֆուսա) ծնվել է մարտի 7-ին Տոկիոյում: Մանկությունն անցել է Մանջուրիայի Մուկդեն քաղաքում, որի թժկական ինստիտուտի կլինիկայում աշխատում էր հայրը: 1948 թ. ընդունվում է Տոկիոյի համալսարանի թժկական ֆակուլտետը, սակայն մեկ տարի անց վերադառնում է Մուկդեն: Հոռ մահր Եյուսական ծանր կացության մեջ է դնում ապագա գրողի ընտանիքին: 1948 թ. Արեն ստիպված էր վերադառնալ Տոկիո՝ շարունակելու ուսումը, չնայած թժկու-
թյամբ զբաղվելու հեռանկարն արդեն գրեթե չէր հետաքրքրում նրան: Այնու-
ամենայնիվ, 1948 թ. Ըա ավարտում է համալսարանը՝ վճռական քննությունն
ընդո:նով արոճեստրին խոստանալով երբեք չգրադվել թժկությամբ:

Պատերազմի ողորեղական ավարտն ու նտպատերազմյան Ծապոնացիի
իրականությունը երիտասարդ մտավորականի համար հոգեհայտազատ են դարձ-
նում ճարակ Կաֆկայի ստեղծագործությունը: Բանաստեղծական առաջին պոռ-
տերը, որոնցով վավերացվեց Արենի գրական մուտքը, շատ շուտով իրենց տեղը
գիշում են գեղարվեստական արձակի բնագավառում կառարվող որոնումներին:
1950 թ. տպագրվում է նրա «Կարմիր բոճոճ» պատմվածքը, իսկ մեկ տարի
անց լույս տեսած «Պատր» վիպակը արժանանում է Ծապոնացիի ամենա-
բարձր՝ Ակուտագավայի անվան գրական մրցանակին: Կաֆկայի ազդեցությամբ
գրված վիպակում ակնհայտ էին էկզիստենցիալիզմի մի շարք հիմնադրույթներ
(գայության արտուղն ու դաժանությունը, անհատի մենությունը և, հետևաբար,
օտարումն ու դատապարտվածությունը), որոնք գեղարվեստական ճոր լուծում
պետք է ստանային հետագա երկերում: Իսկ ստեղծագործական այդ ճանապար-
հի սկիզբը Զաանավորվեց «Ներխուժում» (1952) պատմվածքով:

Ստեղծագործության մեջ դեռևս Եկատելի էին Կաֆկայի, հատկապես նրա
«Էառավարություն» վեպի, ազդեցության հետավոր արձագանքները: Սակայն
դրանով չէր հատկանշական «Ներխուժումը»: Առաջին անգամ Կորո Արենի ար-

ձակում ամենայն հետեողականությամբ դրվում էր հասարակության և ահապահության փոխհարաբերության հարցը, մի թեմա, որն այնուհետև դառնալու էր կենտրոնականը ճապոնացի գրողի ողջ ստեղծագործության համար:

Ռժճ Կ-ի քննարարացն են ներթուփում անձանք մարդիկ և ինչ-որ ժողովի որոշումներ վկայակոչելով ոչ միայն զավթում են տունը, այլ նաև ստրկացնում տանտիրոջը: Հերոսը լավ է գիտակցում իրողության էությունը, ակնկալվող հետևանքները. «Եթե նման անօրինականություն թուլատրվի, դա Լորախի կիսասցնի ողջ հասարակությանը: Դա միայն իմ անձնական գործը չէ: Վաղը ճիշտ այդպիսի քախտի կարող եք արժանանալ և դուք: Լիբավորվելով, մենք պարտավոր ենք պայքարել այդ ապօրինի մեծամասնության դեմ»: Սակայն ապարդյուն են անցնում ոչ միայն Կ-ի օրինական ու արդարացի պահանջները, այլև հասարակությունից օգնություն և աջակցություն ստանալու փորձերը: Օտարված ու հուսալքված Կ-ն ինքնասպանություն է գործում շենքի տանիքիս:

Կորո Արեն անհատի օտարման պրոբլեմը դնում է գլխավորապես բուրժուական հասարակության հակասությունները քաջահայտելու համար: Այս պարագայում առանձին ուշադրություն է նվիրվում անհատ-հասարակության թաքույն միջնորդավորված կապերի արտացոլմանը, որը և ջղազեղծում է բուրժուական աշխարհի արատները: Արվեստագետ-քաղաքացու իր դիրքորոշումը ներկայացնելու, սոցիալական հարցադրումները շեշտելու նպատակով Արեն հաճախ անիրական ու ֆանտաստիկ դրություններ է ստեղծում, վարպետորեն օգտագործում գրոտեսկն ու սատիրան: Այդ առումով հատկանշական է «Ստրուկների որս» (1967) պիեսը, որի դրական հերոսները ճախընտրում են կենդանական կերպ լինել, միայն թե տարրերվեն հարստանալու վայրերի մաշված Բամակված մարդկանցից:

Հարկ է նշել, որ դրամատուրգ Արենի հարգադրումների շրջանն ավելի լայն է: Նրա ողջ ստեղծագործությանը ուղեկցող հիմնական պրոբլեմի հետ միասին դրամատիկական երկերում զգալի է նաև գրողի մաշվածությունը՝ անհոգիությունը: Վերջինիս լավագույն արտահայտությունը «Ուրվականները մեր մեջ» (1958) և «Ամրոցը» (1962) պիեսներն են:

«Ուրվականները մեր մեջ» պիեսի հերոսը՝ թափառաշրջիկ Ֆուկազավան, համառորեն պնդում է իրեն ուղեկցող Ուրվականի գոյության մասին: Ինչպես մյուս ստեղծագործություններում, այստեղ ևս ֆանտաստիկ իրադրության օգտագործումը ինքնազատակ չէ: Քաղաքի իշխանությունները չտապում են օգտվել Ուրվականի ծառայություններից՝ կարևորություն չտալով նրա գոյության իսկությունը պարզելուն: Իսկ այդ ծառայությունները միլիոնների եկամուտ էին ապահովում:

Սակայն պարզվում է, որ Ուրվական, իսկապես, գոյություն ունի: Ֆուկազավան երկար տարիներ տառապել է, կարծելով թե ընկերը, իրեն փրկելով, զոհվել է պատերազմում: Այս կերպ ընկերոջ ուրվականը, որը սովետական գրականագետներից մեկի քննողմամբ «մարդու նյութականացված խիղճն»¹ է.

¹ Абэ Кобо, Влюбление, «Литературная Россия», 5 августа, 1977 г.

² Кобо Абэ, Пьесы, М., 1975, стр. 281.

դարձել է նրա մշտական ուղեկիցը: Ստեղծագործության նման հանգուցալուծումը բացահայտում էր դրամատուրգի քաղաքացիական դիրքորոշումը: Իսկ վերջինս վեհականդուն ասում էր «ոչ» ասեն մի պատերազմի:

Հակամիլիտարիստական հնչեղություն ունի Արեի «Ամբողջ» պիեսը: Այստեղ առավել բացահայտ ու անողոք է բուրժուական իրականության քննադատությունը: Իսկ «ամբողջ», որի պատերի ներսում մտահոգացվում և ապա ի տես աշխարհի իրագործվում են բոհությունն ու ոճիրը, այդ իրականության խորճերդանիշն է:

80-ական թվականները շատ ավելի բեղմնավոր եղան Արե-վիպասանի համար: Իրար հաջորդեցին «Կինը ավազների մեջ» (1982), «Օտար դեմք» (1984) և «Այրված քարտեզ» (1987) վեպերը: Ստեղծագործությունների հաջորդությունն ակնհայտ էր: Հատկապես մեծ ուշադրության արժանացավ «Կինը ավազների մեջ» վեպը, որը շատ շուտով թարգմանվեց աշխարհի տասնյակ լեզուներով:

Քննադատներից շատերը հակված են վեպի և ընդհանրապես Կորե Արեի ամբողջ ստեղծագործության հաջորդությունը բացատրել նրա «կոսմոպոլիտությանը»: Այսպես, ամերիկացի քննադատի կարծիքով Կորե Արեն «ճապոնական նոր կոսմոպոլիտ-վիպասաններից էր, որոնց հետաքրքրում է ոչ այնքան ճապոնական պորթլեմատիկան, որքան համամարդկային»³: Ժապոնացի գրականագետ Յամանոտի Նիսասակին նկատում է, որ «և՛ Արե Կորեն, և՛ Օե Կենճարուրոն հեռացան ազգային վիպական ավանդներից ընդհանրապես, և նախապատերազմյան ճապոնական արձակից մասնավորապես»:

Ինտերկենտրոն երկերում յկա ավանդական ազգային ընդգծումը, Ինչը լիարժեքորոշ է, սուենք, Կավարատա Յասունարիի կամ Ցանիձակի Չյուցիտիոյի ստեղծագործությանը: Սակայն դա պայմանավորված է ոչ թե հեղինակի կոսմոպոլիտական հիպոթեզով, այլ նոր ձևավորված գիտակցության ու հոգեբանության արտացոլման ձգտումով: Հարկ է նաև նշել, որ ոճի ընտրության հարցում Կորե Արեն ավելի շատ արդիականի կողմնակից էր, իրողություն, որը չէր բացառում օտար ազդեցությունները: Իսկ վերջիններս ճապոնական գրականության բեկումնային շրջաններում միշտ որոշակի դեր են խաղացել: Հիշենք միջնադարյան կլասիկ պոեզիայի կամ Մլյձիից՝ բուրժուական հեղափոխությունից հետո սկզբնավորված նոր գրականության օրինակները:

Հակառակ քննադատության տարակարծությունների, «Կինը ավազների մեջ» վեպը նշանավորում էր մի նոր, ավելի հասուն շրջան ճապոնացի գրողի ստեղծագործության մեջ: Կենտրոնականը վեպում նորից սենհատ-հասարակություն հարաբերության պորթլեմն է: Սակայն, ի տարբերություն ճախորդ, ապա նաև հաջորդ գործերի, որոնցում հեղինակային գլխավոր նպատակադրումը անհատի օտարման բացահայտումն է, սրանում Կորե Արեն ասես միտում ունի հաստատելու անհատի և հասարակության համագործակցության հնարավորու-

³ Մեքերումը կատարվում է К. Рехо, Современный японский роман 40-х гг., М., 1977, էջ 182:

⁴ ՏՃ՝ «Современная художественная литература за рубежом», 1981, № 3, стр 111:

թյունը: Էթե «Օտար դեմքի» հերոսը, դեմքի այրվածքները ծածկելու համար դիմակ հագնելով, դառնում է մարդասպան և բնականաբար օտարամուտ մարդկանց համար, իսկ «Այրված քարտեզի» հերոսը փախչում է իրականությունից, ապա «Կիցը ավազների մեջ» վեպի գլխավոր հերոսը՝ Նիթի Ջյունպեյնը, հոգսընկեր է դառնում ավազների մեջ թաղված գյուղի բնակիչներից:

Արեի գրեթե բոլոր հերոսները դատապարտված են: Որոշ դատապարտվածություն կա նաև Նիթի Ջյունպեյի ճակատագրում: Իհանգամայն պատահմամբ հայտնվելով առեղծվածային գյուղում՝ նա ջանքիս փորձում է փախչել, լայր ապարդյուն, Սկզբում միայն ակամա հաշտվելով սեփական վիճակի հետ (այստեղից էլ դատապարտվածությունը), հետագայում հերոսը գիտակցաբար նախընտրում է ավազներում կորած գյուղի կյանքը:

Դատապարտվածության այս մոտիվի և անհատի օտարման պրոբլեմի առկայությունը էլ հենց վեճ է հարուցում Կորե Արեի ստեղծագործական մեթոդի շուրջ: Ոմանց նրանում տեսնում են հետևողական էկզիստենցիալիստից, մյուսները նրան համարում են գեղարվեստական արտացոլման մոր հնարավորությունները բացահայտող ռեալիստ: Իրականում էկզիստենցիալիզմի մոտիվները, որոնց այնքան աչհայտ են Արեի և՛ արձակում, և՛ դրամատուրգիայում, ոչ թե պասսիվ հայեցողական դիրքորոշման արտահայտություն են (ինչը բնորոշ է. այսպես ասած, «մաքուր» էկզիստենցիալիստներին), այլ կոչված են բացահայտելու կապիտալի աշխարհի ներքին ու արտաքին հակասությունները, անհատի ու հասարակության կոնֆլիկտները:

«Մարդ-արկղը» վեպից հետո, որը լույս տեսավ 1972 թ., Կորե Արեն գրեթե լիովին նվիրվում է դրամատուրգիային: 1978 թ. նա հաճոյն է գալիս «Սիրո ակնոցի ապակիները գունավոր են» պիեսով: Ստեղծագործության հերոսներն ապրում ու գործում են առանձնահատուկ պայմաններում, պիեսի գործողությունները կատարվում են հոգեբուժական հիվանդանոցում: Օուրաքանչյուր հիվանդը տառապում է առանձին մոլուցքով: Այսպես, Տյամարդուն թվում է, թե ռեալիզմ տիկիցիկը իր կիճն է և ամեն գիշեր իր սեյակն է մտնում՝ Մեկ անգամ հիվանդ՝ Առաջին Կիցը, պնդում է, որ իր պայուսակում ձու կա, որն ինքն է ածել, և այժմ ուզում է վերագտնել ձու ածելու իր երբեմնի հատկությունը:

Իծիշկները՝ նույն կլիցիկայի նախկին հիվանդները, բուժման տարօրինակ միջոցներ են կիրառում՝ սեղանի թեճիս և կարմիր ապակիներով ակնոցներ: Նրանց կարծիքով թեճիսն օգնում է հասարակության հարձակումից պաշտպանվելու համար աճերածնունտ ձևեր մշակել, իսկ կարմիր ապակիները ոչնչացնում են բնության կարմիրը, այն վերափոխելով «երմակի» աճողորի և մաքրության գույնի: Սակայն ինչպես միշտ, այս անգամ էլ Արեի հերոսներին վիճակված չէ գտնել ցանկալին: Հանկարծակի մարում է լույսը, և ակնոցները, որ այնքան հույսեր էին ներշնչում, դառնում են ավելորդ:

1974 թ. վերջերից «Արե Ստուդիոյում» ներկայացվում է Կորե Արեի «Կանաչ գուլպաներ» պիեսը: Ստեղծագործության սյուժեն այսպիսին է: Ոմն բծիշկ մի տղամարդու վիրահատության միջոցով փորձում է դարձնել «խոտակեր մարդ»՝ Տղամարդը, որի բնորոշմամբ հասարակությունը «մութ անդունդ» է, իսկ տարօրինակ վիրահատությունը այդ անդունդից փրկվելու միակ հնարավորությունը, տալիս է իր համաձայնությունը: Վիրահատությունը հաջող է անցնում, սա-

կայն առաջին իսկ ճախտճաշը ձիաքափեցնում է բոլորին: «Թոտակեր մարդը՝ զզվանքով ու ճիգերի գերազույց լարումով է ուտում «ծղոտի քիֆտեքսը», իսկ ձետո փախչում է ու թաքցնում:

Թատերական ջնհադատությունը բարձր գնահատեց Արեւի պիեսը՝ նրանում տեսնելով ժամանակաշրջանի ամենակենսական պրոբլեմների արձարծումը: Իրոք, տնտեսական ճգնաժամի և ինֆլյացիայի պայմաններում, երբ բուրժուական մամուլը մարդկանց ահաբեկում էր «համաշխարհային քաղցի» ձեռնարկարով, ճապոնացի դրամատուրգի պիեսն ավելի քան ժամանակահունչ էր: Հեղինակի անողոք սատիրան ժողովում էր, որ ի վերուստ անհաջողության է դատապարտված մարդկայինի դեմ ամեն մի ոտնձգություն, որ կարելի է մարդուն օտարել, նույնիսկ սպանել, բայց անհնարին է կենդանի դարձնել:

Վերջին տարիներին Կորե Արեւն իմանալանում զբաղվում է թատրոնով: Ղեկավարում է իր իսկ ստեղծած թատերական կոլեկտիվը՝ «Արե Ստուդիոն», որ Ռանդես է գալիս ոչ միայն որպես դրամատուրգ, այլ նաև որպես քեմադրոգ-ռեժիսոր:

ԱՄՐՈՅԸ

Կրել է 1962 թ., ամենայն հավանականությամբ, պատերազմի շրջանում Մանջուրիայում անցկացրած տարիների տպավորությամբ: Այս, ինչպես նաև Արեւի մյուս պիեսները (Ճախքան «Արե Ստուդիո»-ի իմնադրումը) քեմադրել է ճանաչված թատերական գործիչ Սեդհա Կորեան «Խալլուն» («Էրեբասանի թատրոն») թատրոնում, «Խալլուն» սինգլի («ճոր դրամա») ժանրի առաջատար թատերախմբերից է, որի խաղացանկում մշտական գրանցում ունեն Շեքսպիրի, Մոլիերի, Բոմարշեի, Չեխովի, Բրեխթի ստեղծագործությունները:

1 ...Մանջուրիայի վերաբերմամբ Ճապոնիայի ակցիաների հետ—1931 թ. ճապոնական զորքերը զավթեցին Չինաստանի Ռյուսիս-արևելյան մասը՝ Մանջուրիան, այնտեղ ստեղծելով Մանջու—Գո մարիոնետային պետությունը: 1945 թ. օգոստոսին սովետական զորքերն ազատագրեցին Մանջուրիան:

2 ...Ութի մեջ եմ մտնում ժնկան կոնվենցիաները—խոսքը 1949 թ. Ժնևում ընդունված՝ պատերազմից տուժածների պաշտպանության վերաբերյալ սիջազային չորս կոնվենցիաների մասին է: Մասնավորապես ակնարկվում է չորրորդ կոնվենցիան, որը վերաբերում էր պատերազմի ժամանակ քնակչությանը պաշտպանությանը:

3 Կանազավա—Ճապոնիայի 46 պրեֆեկտուրաներից մեկը (վարչական կենտրոնը՝ Յոկոհամա) Հոնայու կղզում: Հայտնի է իր արդյունաբերական խոշոր ձեռնարկություններով:

4 Ցալկ—շերտավոր սիլիկատային հանքաքար: Որպես միացուկ կիրառվում է պարֆյուներային-կոսմետիկ, թղթի և ռետինի արդյունաբերության մեջ:

5 Յագի-սան—ճապոներեն խոսակցական լեզվում «սան» մասնիկն ավելացվում է անվանը՝ ընդգծելով դիմողի քաղաքավարությունը: Առանձին չի գործածվում:

6 Գործակաճ պատերազմ—սկսարւոյում 1 1880 1891 թթ ստատերազմը, որ օտարերկրյա ինտերվենտների աքսկրոյութումը Կորեայի մայրաքաղաքին՝ Կիոկո-կրատակաճ Հանրապետոյաճ դեմ սամճաղիծիկս Քաթալ Երկուսկամ պիմվո-րակամոյոյունը:

7 Իեն—ճապոնակաճ դրամակաճ միավոր. 1 իենը Եալատար 1 (100) սենի: Հատատվել է 1871 թվականից:

8 Սեն—դրամակաճ միավոր (տե՛ս Ժանոթ. 7):

9 Հելիկոպտեր—ուղղաթիռի Քնացած անվանումը:

10 Քվանտոնյաճ թանակ—ճապոնակաճ զորամիավորում, որմ արիւնիվ գործողոյոյուններ էր կատարում Չինաստանի, ՍՄԼՄ-ի և Մոնղոլական Ժողովրդական Հանրապետոյաճ դեմ: Զնավորվել էր 1981 թ. Չինաստանի Քյուսիս-արևելքում գտմվող Լյաոդոնյաճ թերակղզու Քվանտոնյաճ մարզում:

11 Ֆեոդմանգաճ—երկաթի Քամքաքար:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒԹ Յ ՈՒՆ

Կազմողի կողմից	5
Յուշին Օ՛նիլ	
Սերը ծփինների տակ (թարգմ. Վանիկ Ավետիսյան)	7
Ռիլյամ Սարոյան	
Կոտորածն մանկանց (թարգմ. Վանիկ Ավետիսյան)	79
Թեննեսի Ռիլյամս	
Կատուն շիկացած տանիքին (թարգմ. Վանիկ Ավետիսյան)	135
Ժան Կոկտո	
Զայն մարդկային (թարգմ. Ալեքսանդր Թոփչյան)	240
Արթուր Ադամով	
Պրոֆեսոր Տարանը (թարգմ. Վարուժան Նալբանդյան)	258
Ժան-Պոլ Սարտր	
Սատանան և տեր աստվածը (թարգմ. Վարուժան Նալբանդյան)	280
Կորե Աբե	
Ամրոցը (թարգմ. Սարգիս Փանոսյան)	437
Մեկնություններ և ծանոթագրություններ	502

**XX ԴԱՐԻ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ
ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱ**

Հատոր 1

Հրատալակության է
Երկայացրել
Ռաֆաէլաբանի
արտասանման
գրականության
ամբիոնը

Հրատարակչության
խմբագիր
Լ. Լ. Աղայան

Նկարիչ
Լ. Ա. Սադոյան

Գեղարվեստական
խմբագիր
Ն. Ա. Թովմասյան

Տեխնիկական
խմբագիր
Ֆ. Գ. Տոնոյան

Վերստուգող
սրբագրիչ
Ս. Ս. Ղալթախչյան

ՎՖ 06296: Պատվեր 37: Տպաքանակ 15000:
Համձնված է շարվածքի 10.01.1988 թ.:
Ստորագրված է տպագրության 05.04.1988 թ.:
Թուղթ № 1, չափսը՝ 60×84¹/₁₆:
Տառատեսակը՝ «Նորք»:
Տպագրության եղանակը՝ «Բարձր»:
Հրատարակչական 25 մամուլ:
Տպագրական 34,5 մամուլ
= 32 պայմանական մամուլի:
Գինը՝ լաթե կազմով 2 ռ. 40 կ.,
թղթե կազմով 2 ռ. 20 կ.:
Երևանի Ռաժախարակի հրատարակչություն,
Երևան, Մոսվյան փ. № 1:
Издательство Ереванского университета,
Ереван, ул. Мравяна № 1.

Երևանի Ռաժախարակի տպարան,
Երևան, Արովյան փ. № 52:
Типография Ереванского университета,
Ереван, ул. Абовяна № 52.

**«Ուսանողի գրադարան» մատենաշարով
լ ու յ ս ե ն տ ե ս ե լ
ճետկյալ գրքերը.**

- 1. Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն**
- 2. Խաչատուր Աբովյան, Վերք Հայաստանի**
- 3. «Սփյուռքահայ բանաստեղծություն»**
- 4. «Հին Արևելքի պոեզիա»**
- 5. «Ֆրանսիական կլասիցիզմ»**
- 6. Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն**
- 7. Շիլլեր, Պատմական դրամաներ**
- 8. Դանտե Ալիգիերի, Աստվածային կատակերգություն**

Լ ու յ ա կ տ Է ս Ե Ե Ը

- 1. «20-րդ դարի արտասահմանյան արձակ», Քտ. 1**
- 2. Ազաթանգեղոս, Հայոց պատմություն**
- 3. «Վրացական պոեզիա»**
- 4. «Գերմանական նովելներ և պատմվածքներ»**
- 5. Թովմա Արծրունի, Պատմություն տանն Արծրունյաց**
- 6. «Ֆրանսիական քնարերգություն»**